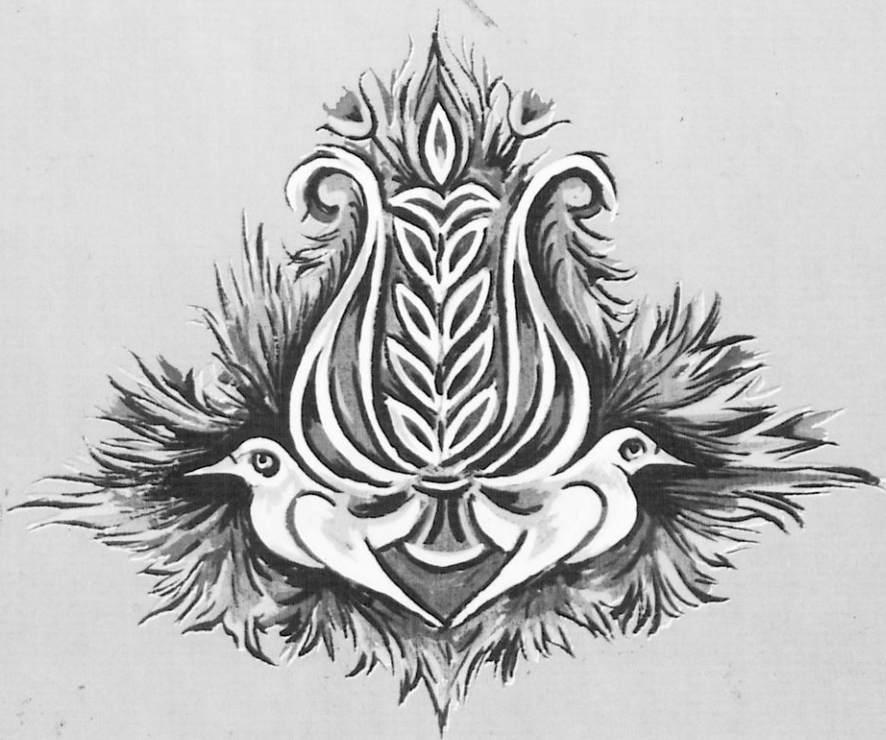

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

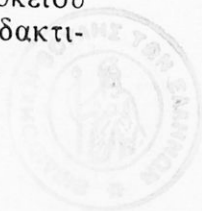
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ — ΑΘΗΝΑ 1981
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ Β/Γ = 174

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Με απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ διδακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυκείου τυπώνονται ἀπὸ τὸν Ὄργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
Β. ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υλοποιείται το έργο «Εκπαίδευση και Διατήρηση του Πολιτισμικού Κληρονομίου» με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διατήρηση του Πολιτισμικού Κληρονομίου» με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΣΤ
89
Κείμενα Νεοελληνική Λογοτεχνία
Χρυσή

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1981

002
κπε
ετ2β
33

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΠΕΔΑΓΓΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
Β. ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

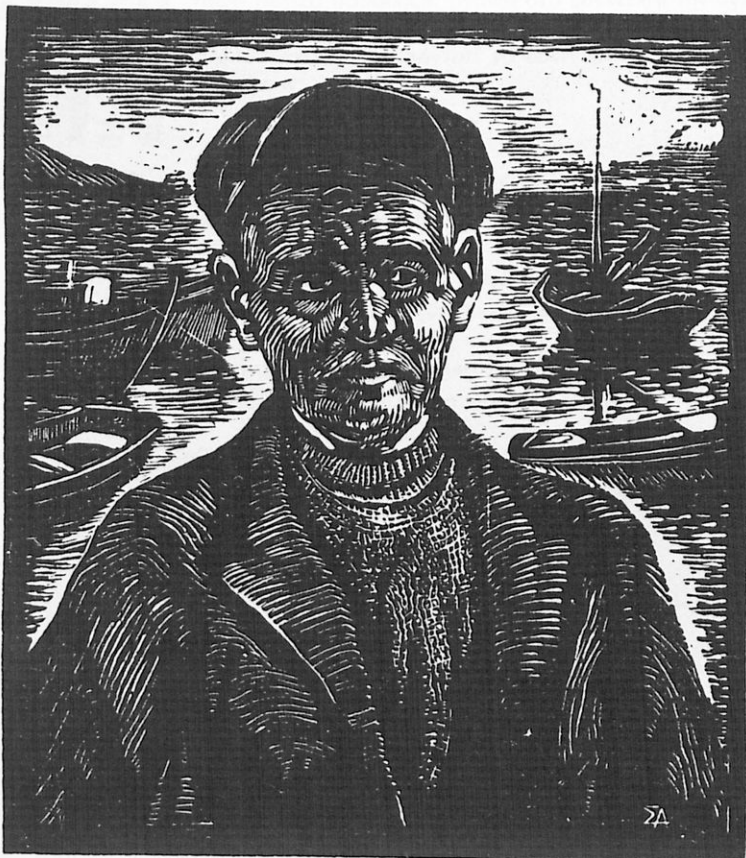
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ
Κ.ρ. Σω. Διδ. Βιβλίων
ΑΔΞ. Αριθ. Είσαγ. 2419 Έτος 1981

Η επιλογή και η διδακτική επεξεργασία των κειμένων έγινε με την έποπτεία του Προέδρου του ΚΕΜΕ κ. **Άλεξ. Καρανικόλα.**

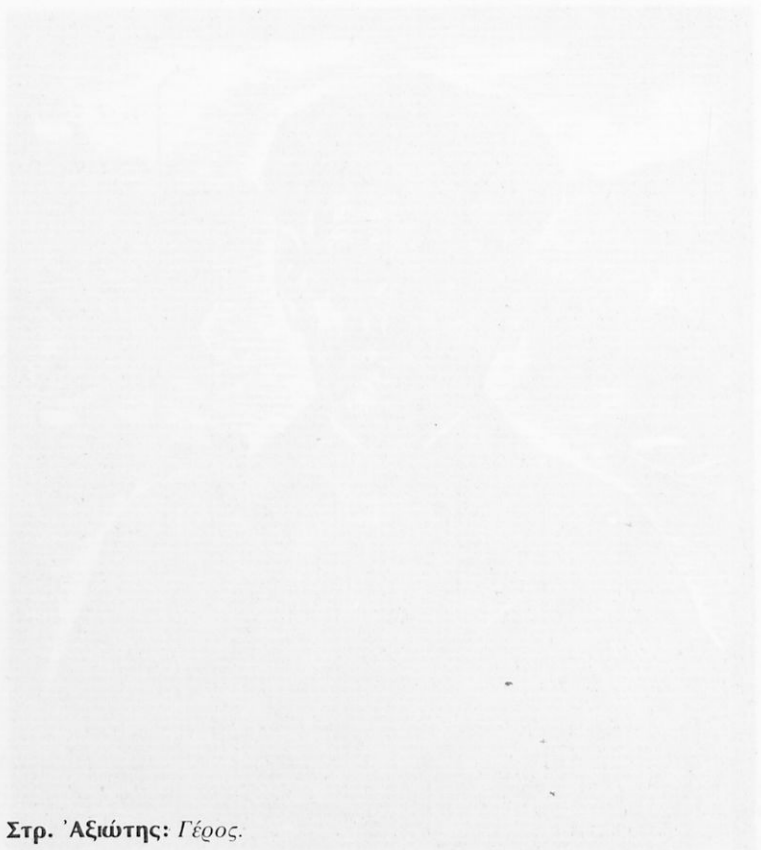
Ι. Ἡ Θάλασσα

Θάλασσα πικροθάλασσα καί πικροκυματούσα,
ὄλοι σέ λένε θάλασσα κι ἐγὼ σέ λέω ἄνθοῦσα.

(Δημοτικό)

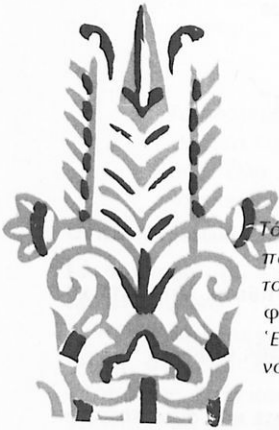

Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι η μόνη λύση είναι να αφήσουν τα παιδιά να παίζουν ελεύθερα στον δρόμο. Ωστόσο, οι ειδικοί προτείνουν να δημιουργηθούν ασφαλή περιβάλλοντα για τους μικρούς τους.

Στρ. 'Αξιώτης: Γέρος.

Τό τρελοβάπορο

τραγούδι

Τό τραγούδι είναι ἀλληγορικό. Τρελοβάπορο είναι ἡ Ἑλλάδα, πού ταξιδεύει μέσα στό χρόνο. Στίς δύο πρώτες στροφές τό ταξίδι ἀρχίζει παράδοξα: βγαίνει στά βουνά καί τήν ἄγκυρα φουντάρει στίς κουκουναριές. Ὅμως τό τρελοβάπορο-Ἑλλάδα κατορθώνει πάντοτε νά συνεχίσει τό ταξίδι του καί νά ξεπερνά κάθε δυσκολία.

Βαπόρι στολισμένο βγαίνει στά βουνά
κι ἀρχίζει τίς μανούβρες «βίρα-μáινα»*

Τήν ἄγκυρα φουντάρει* στίς κουκουναριές,
φορτώνει φρέσκο ἀέρα κι ἀπ' τίς δυό μεριές.

Εἶναι ἀπό μαύρη πέτρα κι εἶναι ἀπ' ὄνειρο
κι ἔχει λοστρόμο* ἀθῶο, ναύτη πονηρό.

Ἐπί τά βάθη φτάνει τούς παλιούς καιρούς,
βάσανα ξεφορτώνει κι ἀναστεναγμούς.

Ἐλα Χριστέ καί Κύριε, λέω κι ἀπορῶ,
τέτοιο τρελό βαπόρι τρελοβάπορο,

Χρόνους μᾶς ταξιδεύει, δέ βουλιάξαμε,
χίλιους καπεταναίους τούς ἀλλάξαμε.

βίρα: (προστ. τοῦ βιράρω)· τράβα, π.χ. τήν ἄγκυρα, γιά νά φύγει τό πλοῖο.

μáινα: (προστ. τοῦ μαινάρω)· χαλάρωσε, μάζεψε τά πανιά, γιά νά σταματήσῃ τό πλοῖο.

φουντάρω: ρίχνω μέσα στή θάλασσα.

λοστρόμος: βαθμοφόρος τοῦ ναυτικοῦ.

Κατακλυσμούς ποτέ δέ λογαριάσαμε,
μπήκαμε μέσ στα όλα καί περάσαμε

Κι έχουμε στό κατάρτι μας βιγλάτορα*
παντοτινό τόν 'Ηλιο τόν 'Ηλιάτορα!*

Έρωτήσεις

1. Στίς δυό πρώτες στροφές τό ταξίδι αρχίζει παράδοξα. Τί επιδιώκει νά τονίσει μ' αυτό ό ποιητής;
2. Στήν τρίτη στροφή ό κάθε στίχος έχει κι από μιάν αντίθεση. Μπορείτε νά βρείτε τί επιδιώκει μ' αυτές τίς αντιθέσεις ό ποιητής;
3. Πώς παρουσιάζει ό ποιητής τήν ιστορία τής 'Ελλάδας στίς στροφές 4-7;
4. Τί έννοει ό ποιητής μέ τήν τελευταία στροφή;
5. Νά βρείτε τό είδος τής όμοιοκαταληξίας καί νά προσέξετε πώς όμοιοκαταληκτούν οι στίχοι σέ όρισμένες στροφές.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Όδυσσεά Άλεπουδέλη. Γεννήθηκε στό 'Ηράκλειο τής Κρήτης τό 1910. Σπούδασε Νομικά στήν 'Αθήνα καί παρακολούθησε μαθήματα Φιλολογίας στή Σορβόνη. Θεωρείται ένας από τούς σημαντικότερους σύγχρονους ποιητές μας πού ανανέωσε τήν έλληνική ποίηση μέ τήν πλούσια φαντασία του καί τήν αισιοδοξία πού έκφράζει τό έργο του. Έμφανίστηκε στό γράμματά μας τό 1935, έποχή πού ή έλληνική ποίηση βρισκόταν άκόμη κάτω από τήν έπιρροή του ποιητή Καρυωτάκη καί ήταν γεμάτη μελαγχολία καί άπαισιοδοξία. Έκτός από ποίηση έγραψε δοκίμια καί μελέτες. Έργα του: α) ποίηση: *Προσανατολισμοί*, *Ήλιος ό πρώτος*, *Άσμα ήρωικό καί πένθος γιά τό χαμένο άνθυπολοχαγό τής Άλβανίας*, *Άξιον έστί*, *Έξι καί μά τύψεις γιά τόν Ούρανό*, *Τό φωτόδεντρο* κ.ά. β) μελέτες-δοκίμια: *Άνοιχτά χαρτιά*, *Ή μαγεία του Παπαδιαμάντη* κ.ά. Έπίσης εξέδωσε μεταφράσεις ξένων ποιητών μέ τόν τίτλο *Δεύτερη γραφή*.

βιγλάτορας: παρατηρητής.

ήλιάτορας: λέξη πλαστή. Κατά τό βιγλάτορας (άπό τό βίγλα) έγινε ήλιάτορας (άπό τό ήλιος).

Ἡ θάλασσα

Τό ἀκόλουθο κείμενο εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τό ὁμώνυμο διήγημα τοῦ Ἄνδρέα Καρκαβίτσα, πού περιέχεται στή συλλογή του Λόγια τῆς πλώρης. Ὅλα τά διηγήματα τῆς συλλογῆς ἀναφέρονται στή ζωὴ τῆς θάλασσας.

Ο πατέρας μου – μύρο τό κύμα πού τόν τύλιξε – δέν εἶχε σκοπό νά μέ κάμει ναυτικό.

– Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπό τ' ἄτιμο στοιχειό! Δέν ἔχει πίστη, δέν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσο θές· δόξασέ την· ἐκεῖνη τό σκοπό της. Μὴν κοιτᾶς πού χαμογελᾷ, πού σοῦ τάζει θησαυρούς. Ἀργά γρήγορα θά σοῦ σκάψει τό λάκκο ἢ θά σέ ρίξει πετσί καί κόκαλο, ἄχρηστο στον κόσμο.

Καί τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἄνθρωπος, πού ἔφαγε τή ζωὴ του στό καράβι πού ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος, ὅλοι ὡς τή ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στό παλαμάρι*. Μά δέν τὰ ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλά κι ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων* τώρα, καί οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν ἀκόμη τούς κάλους στά χέρια, ὅταν κάθιζαν στον καφενέ νά ρουφήξουν τό ναργιλέ, κουνούσαν τό κεφάλι καί στεναάζοντας ἔλεγαν:

– Ἡ θάλασσα δέν ἔχει πιά ψωμί. Ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στή στεριά καί μαύρη πέτρα νά ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς πολλοί τους ὄχι κλῆμα, ἀλλά νησί ὀλάκερο μπορούσαν ν' ἀποκτήσουν μέ τὰ χρήματά τους. Μά ὅλα τὰ ἔριχναν στή θάλασσα. Παράβγαιναν ποιός νά χτίσει μεγαλύτερο καράβι· ποιός νά πρωτογίνει καπετάνιος. Κι ἐγώ, πού ἄκουα συχνά τὰ λόγια τους καί τὰ ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μέ τὰ ἔργα τους, δέν μπορούσα νά λύσω τό μυστήριό. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκό ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖνες τίς ψυχές καί τίς γκρέμιζε ἄβουλες στά πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβοριάς τὰ στερολίθαρα*.

παλαμάρι: χοντρό σκοινί· μ' αὐτό δένουν τὰ πλοῖα στή στεριά.

ἄρμενα: τὰ κατάρτια καί τὰ πανιά τοῦ πλοίου.

στερολίθαρα: τὰ λιθάρια τῆς παραλίας, ὅπου δέν ὑπάρχει καθόλου βλάστηση.

‘Αλλά τό ἴδιο κάτι μ’ ἔσπρωχνε κι ἐμένα ἐκεῖ. Ἀπό μικρός τήν ἀγαποῦσα τή θάλασσα. Τά πρώτα βήματά μου, νά εἰπείς, στό νερό τά ἔκαμα. Τό πρώτο μου παιγνίδι ἦταν ἕνα κουτί ἀπό λουμίνια* μ’ ἕνα ξυλάκι ὀρθό στή μέση γιά κατάρτι, μέ δυό κλωστές γιά παλαμάρια, ἕνα φύλλο χαρτί γιά πανάκι καί μέ τήν πύρινη φαντασία μου πού τό ἔκανε μπάρκο* τρικούβερτο*. Πῆγα καί τό ἔριξα στή θάλασσα μέ καρδιοχτύπι. “Αν θέλεις, ἤμουν κι ἐγώ ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὅμως τό ἀπίθωσα, καί βούλιαξε στόν πάτο. Μά δέν ἄργησα νά κάμω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπό σανίδια. Ὁ ταρσανάς* γιά τοῦτο ἦταγ στό λιμανάκι τοῦ Ἁι-Νικόλα. Τό ἔριξα στή θάλασσα καί τ’ ἀκολούθησα κολυμπώντας ὡς τήν ἐμπατή τοῦ λιμανιοῦ, πού τό πῆρε τό ρέμα μακριά. Ἀργότερα ἔγινα πρώτος στό κουπί, στό κολύμπι πρώτος· τά λέπια μου ἔλειπαν.

– Μωρέ γειά σου, κι ἐσύ θά μᾶς ντροπιάσεις ὅλους! ἔλεγαν οἱ γερογαῦτες, ὅταν μ’ ἔβλεπαν νά τσαλαβουτῶ σάν δέλφινας.

Ἐγώ καμάρωνα καί πίστευα νά δείξω προφητικά τά λόγια τους. Τά βιβλία – πῆγαινα στό Σχολαρχεῖο θυμοῦμαι – τά ἔκλεισα γιά πάντα. Τίποτα δέν ἔβρισκα μέσα νά συμφωνεῖ μέ τόν πόθο μου. Ἐνῶ ἐκεῖνα πού εἶχα γύρω μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια. Οἱ ναῦτες μέ τά ἡλιοκαμένα τους πρόσωπα καί τά φανταχτερά ρούχα· οἱ γέροντες μέ τά διηγήματά τους· τά ξύλα μέ τή χτυπητή κορμοστασιά, οἱ λυγερές μέ τά τραγοῦδια τους:

“Ὀμορφος πού ναι ὁ γεμιτζής* ὅταν βραχεῖ κι ἀλλάξει
καί βάλει τ’ ἄσπρα ρούχα του καί στό τιμόνι κάτσει.

Τό ἄκουα ἀπό τήν κούνια μου κι ἔλεγα πῶς ἦταν φωνή τοῦ νησιοῦ μας, πού παρακινούσε τούς ἄντρες στή θαλασσινή ζωή. Ἐλεγα πότε κι ἐγώ νά γίνω γεμιτζής καί νά κάτσω θαλασσοβρεμένος στό τιμόνι. Θά γινόμουν ὁμορφος τότε, παλίκaros σωστός· θά μέ καμάρωνε τό νησί! Ναι· τήν ἀγαπούσα τή θάλασσα! Τήν ἔβλεπα νά ἀπλώνεται ἀπό τ’ ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νά χάνεται στά οὐρανοθέμελα σάν ζαφειρένια πλάκα στρωτή, βουβή καί πάσχιζα νά μάθω τό μυστικό της. Τήν ἔβλεπα, ὀργισμένη ἄλλοτε, νά δέρνει μέ ἀφρούς τ’ ἀκρογιάλι, νά καβαλικεύει τά χάλαρα*, νά σκαλώνει στίς σπηλιές, νά βροντᾶ καί νά

λουμίνια: φτιλάκια γιά τό καντήλι.

μπάρκο: μεγάλο ἰστιοφόρο.

τρικούβερτο: μέ τρία καταστρώματα (κουβέρτες).

ταρσανάς: ναυπηγεῖο.

γεμιτζής: ἐμπειρος ναυτικός, θαλασσόλυκος.

χάλαρα: τόπος μέ βράχους ἢ γκρεμούς.

ήχαι, λές καί ζητοῦσε νά φθάσει στήν καρδιά τῆς γῆς, γιά νά σβῆσει τίς φωτιές τῆς. Κι ἔτρεχα μεθυσμένος νά παίξω μαζί τῆς, νά τή θυμώσω, νά τήν ἀναγκάσω νά μέ κυνηγήσει, νά νιώσω τόν ἀφρό τῆς ἐπάνω μου, ὅπως πειράζομε ἀλυσοδεμένα τ' ἀγρίμια. Καί ὅταν ἔβλεπα καράβι νά σηκώνει τήν ἄγκυρα, νά βγαίνει ἀπό τό λιμάνι καί ν' ἀρμενίζει σ' ἀνοιχτά, ὅταν ἄκουα τίς φωνές τῶν ναυτῶν πού γύριζαν τόν ἀργάτη*, καί τά κατευοδῶματα τῶν γυναικῶν, ἡ ψυχὴ μου πετοῦσε θλιβερό πουλάκι ἐπάνω του. Τά σταχτόμαυρα πανιά, τά ὀλοφούσκωτα σκοινιά τά κοντυλογραμμένα, τά πόμολα* πού ἄφηναν φωτεινὴ γραμμὴ ψηλά, μ' ἔκραζαν νά πάω μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ἄλλους τόπους, ἀνθρώπους ἄλλους, πλοῦτη, χαρές. Καί νυχτόημερα ἡ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο νά μὴν ἔχει παρά τό ταξίδι. Ἀκόμη καί τὴν ὥρα πού ἐρχόταν πικρό χαμπέρι* σὸ νησί καί ὁ πνιγμός πλάκωνε τίς ψυχές ὅλων καί χυνόταν βουβὴ ἢ θλίψη ἀπὸ τὰ ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ὅταν ἔβλεπα τὰ ὄρφανοπαῖδια στοὺς δρόμους καί τίς γυναῖκες μαυροφόρες· ὅταν ἄκουα νά διηγοῖνται ναυαγοὶ τό μαρτύριό τους, πείσμα μ' ἔπιανε πού δέν ἤμουν κι ἐγὼ μέσα· πείσμα καί σύγκρουσμάς.

Δέν κρατήθηκα περισσότερο. Ἐλεγε ὁ πατέρας μέ τὴ σκούνα* σὸ ταξίδι. Μίσησε κι ὁ καπετάν Καλιγέρης ὁ θεῖος μου γιά τὴ Μαύρη θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα σὸ λαμό· τόν παρακάλεσε κι ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω· μέ πήρε μαζί του.

– Θά σέ πάρω, μοῦ λέει, μά θά δουλέψεις· τό καράβι θέλει δουλειά. Δέν εἶναι ψαρότρατα νά χρεῖς φαί καί ὕπνο.

Τόν φοβόμουνά πάντα τό θεῖο μου. Ἦταν ἄγριος καί κακός σ' ἐμένα, ὅπως καί στοὺς ναῦτες του. Κάλλιο σκλάβος σ' Ἀλιτζέρι – πάρα μέ τόν Καλιγέρη, ἔλεγαν, γιά νά δεῖξουν τὴν ἀπονιά του. Κι ὁ λόγος του πάντα προσαγῆ. Μόνον ἀπελπισμένοι πήγαιναν στὴ δουλειῆ του. Μά ὁ μαγνήτης πού ἔσερνε τὴν ψυχὴ μου, ἔκαμε νά τὰ λησμονήσω ὅλα. Νά πατήσω μιά στὴν κουβέρτα*, ἔλεγα, καί δουλειά ὅση θές.

Ἀληθινὰ ρίχτηκε στὴ δουλειά μέ τὰ μοῦτρα. Ἐκαμα παγνίδι τίς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἡ δουλειά, τόσο πρόθυμος ἐγὼ. Μπορεῖ ὁ θεῖος μου νά ἤθελε νά παιδευτῶ ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιά νά μετανιώσω. Ἀπὸ τὴν πλῦση τῆς κουβέρτας σὸ ξύσιμο· ἀπὸ τό ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν

ἀργάτης: τὸ βαροῦλκο.

πόμολα: τὰ ὀρειχάλκινα ἐξαρτήματα τοῦ πλοίου.

χαμπέρι: εἶδηση.

σκούνα: ἰστιοφόρο μέ δυὸ κατάρτια καί τετράγωνα πανιά.

κουβέρτα: τὸ κατάστρωμα.

σκοινιών τό πλέξιμο· από τό λύσιμο τῶν ἀρμένων στό δέσιμο. Τώρα στήν τρόμπα*· τώρα στόν ἀργάτη φόρτωμα, ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα, πρῶτος ἐγώ. Πρῶτος; Πρῶτος· τί μ' ἔμελε; Μοῦ ἔφτανε πῶς ἀνέβαινα ψηλά στή σταύρωση* κι ἔβλεπα κάτω τή θάλασσα νά σκίζεται καί νά πισωδρομεῖ ὑποτακτική μου. Τόν ἄλλον κόσμο, τούς στεριανούς, μέ θλίψη τούς ἔβλεπα.

– Ψέ!... ἔλεγα μέ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι!...

Ἑρωτήσεις

1. Οἱ ναυτικοί ἔλεγαν: «ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στή στεριά καί μαύρη πέτρα νά ρίξω πίσω μου». Τί ἐννοοῦσαν;
2. Ὁ συγγραφέας λέει: «ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς πολλοί τους ὄχι κλῆμα, ἀλλά καί νησί ὀλάκερο μποροῦσαν ν' ἀποκτήσουν μέ τά χρήματά τους. Μά ὅλα τά ἔριχναν στή θάλασσα». Μπορεῖτε νά ἐξηγήσετε γιατί;
3. Ποιό εἶναι τό γενικό συμπέρασμα πού βγαίνει ἀπό τό ἀπόσπασμα;

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ (1865-1922). Γεννήθηκε στά Λεχαινά τῆς Ἡλείας. Σπούδασε Ἱατρική στήν Ἀθήνα καί ὑπηρέτησε πρῶτα ὡς ὑγειονομικός γιατρός σέ ἀτμοπλοϊκή ἐταιρεία καί ἀργότερα ὡς στρατιωτικός γιατρός. Ἀνέπτυξε πλούσια ἐθνική καί φιλολογική δράση. Ἐγράψε τά πρῶτα διηγήματά του στήν καθαρεύουσα. Ἀργότερα δέχτηκε τήν ἐπίδραση τοῦ Ψυχάρη καί ἔγραψε μόνο στή δημοτική. Ἔργα του: *Ἡ Λυγερή*, *Ὁ Ζητιάνος*, *Λόγια πῆς Πλώρης*, *Παλιές ἀγάπες*, *Ὁ ἀρχαιολόγος* κ. ἄ. Τό ἔργο τοῦ Καρκαβίτσα διακρίνεται γιά τό ἠθογραφικό περιεχόμενό του, τόν πλοῦτο τῶν παραδόσεων καί τήν περίτεχνη γλώσσα του.

τρόμπα: ἀντλία.

καλαφάτισμα: τό φράξιμο τῶν ρωγμῶν ἐνός σκάφους.

σταύρωση: τό σημεῖο τοῦ καταρτιοῦ, ὅπου εἶναι τοποθετημένη ἡ κεραία.

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς

Ὁ Ουράνης ἀγαποῦσε πολὺ τὰ ταξίδια, καὶ τὶς ἐντυπώσεις του ἀπ' αὐτὰ, ὅπως ξέρουμε, τὶς ἔδωσε στὰ ταξιδιωτικὰ του βιβλία. Παρακολούθησε ἀπὸ κοντὰ τὴ ζωὴ τῶν ναυτικῶν μέσα στὰ πλοῖα καὶ στὰ μεγάλα λιμάνια τοῦ ἐξωτερικοῦ. Γι' αὐτὸ οἱ εἰκόνες ποὺ μᾶς δίνει ἀποτελοῦν μιά ζωντανή καὶ γνήσια μαρτυρία.

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς...

Ἐκείνους ποὺ, αὐτὴ τὴν ὥρα, γυρνοῦν στοὺς μεγάλους δρόμους τοῦ Ἄμβουργου* ἢ τοῦ Μοντεβιδεο*, ντυμένοι μὲ τὰ καλά τους ρούχα, χαρούμενοι σάν μαθητὲς λυκείου, ποὺ ἔχουν ἐξοδο καὶ ποὺ κοιτᾶν μὲ τὴν ἴδια μαγεμένη περιέργεια τὶς βιτρίνες τῶν καταστημάτων καὶ τὶς γυναῖκες ποὺ περνοῦν.

Ἐκείνους ποὺ κάνουν μακρινὰ ταξίδια μὲ γέρικα κι ἀργοκίνητα φορητὰ καὶ ποὺ, καθισμένοι στὸ κατάστρωμα, διηγοῦνται μεταξύ τους ἱστορίες τῆς ζωῆς τους ἢ καπνίζουν σιωπηλοὶ – κοιτάζοντας νὰ κατεβαίνει ἢ ὤκεάνια νύχτα.

Ἐκείνους ποὺ ἔχουν μείνει χωρὶς δουλειὰ καὶ περνᾶν τὶς ὥρες τους στὰ μικροκαφενεῖα τῶν λιμανιῶν, παίζοντας χαρτιά, λιπαρὰ ἀπὸ τὴν πολλὴ μεταχείριση, ἢ μετρῶντας καὶ ξαναμετρῶντας, σκεπτικοί, τὰ λεφτὰ ποὺ τοὺς ἀπομένουν καὶ ποὺ τὰ ἔχουν βγάλει προσεχτικὰ ἀπὸ τὰ βᾶθη τοῦ κόρφου τους.

Ἐκείνους ποὺ τὶς μεγάλες μονότονες ὥρες τοῦ πλοῦ, καθισμένοι στὶς κουκέτες* τους, βγάζουν ἀπὸ τὰ βᾶθη τῶν σάκων τους τὶς ἀναμνήσεις τους: ξεθωριασμένες φωτογραφίες, κιτρινασμένα γράμματα μὲ καμπουριασμένους χαρακτῆρες, καρπποστάλ μὲ λουλούδια ἢ ὠραῖες, σάν κοῦκλες, γυναῖκες, ξενικὲς δεκάρες, σουγιάδες καὶ μεταξωτὰ

*Ἄμβουργο: λιμάνι τῆς Δυτικῆς Γερμανίας.

*Μοντεβιδεο: Πρωτεύουσα τῆς Οὐρουγουάης, ποὺ βρίσκεται στὴ βορινὴ ἀκτὴ τοῦ κόλπου τοῦ Ρίο ντέλα Πλάτα.

*Κουκέτᾶ: κρεβάτι στὰ πλοῖα.

μαντίλια· καί πού, μέ τό πρόσχημα νά τά ταχτοποιήσουν, ξεχνιούνται – ώρα – κοιτάζοντάς τα...

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς πού κάνουν οικονομίες, γιά νά στέλνουν έπιταγές στό σπίτι τους, εκείνους πού αγοράζουν φτηνά μρωδικά ή έξι πήχες μεταξωτό γιά τίς άρραβωνιαστικές τους – καί κείνους πού δέν έχουν κανένα στόν κόσμο κι έχουν άφοσιωθεί σ' έναν παπαγάλο ή έναν πίθηκο, πού λιώνουν από νοσταλγία γιά τά δάση τους...

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς πού άρρωσταίνουν καί τούς κατεβάζουν σέ διάμεσα λιμάνια, γιά νά τούς αφήσουν, μόνους καί ξένους, σέ πένθιμα δημόσια νοσοκομεία καί πού ή άνάρρωσή τους, ανάμεσα σ' άλλα ανθρώπινα ναυάγια, είναι πιό πένθιμη κι από τήν άδιαφορία γιατρών καί νοσοκόμων τίς μέρες του πυρετού καί του άγκομαχητού τους...

Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς πού πεθαίνουν στό ταξίδι καί τούς πετοῦν στήν άπέραντη κι άδιάφορη θάλασσα κι ύστερα παραδίνουν τό φτωχό σάκο τους, μέ τά παλιά τους τά ρούχα, τό μεγάλο νικελένιο ρολόι τους, τά ξεθωριασμένα γράμματα, τούς σουγιάδες, τίς ξενικές δεκάρες καί τό πήλινο άγαλματάκι πού παριστάνει τήν Έλευθερία του λιμανιού τής Νέας Ύόρκης, σ' ένα Προξενείο, άπ' όπου κανένας, κανένας ποτέ δέ θά τόν ζητήσει...

Έρωτήσεις

1. Ποιά στοιχεΐα δίνει τό κείμενο γιά τή ζωή τών ναυτικῶν μακριά από τήν πατρίδα τους;
2. Μέ ποιά διάθεση έγραψε τό χρονογράφημά του ό συγγραφέας; Ποιά λέξη κατέχει ιδιαίτερη θέση στήν έκφραση αύτής τής διάθεσης;
3. Γνωρίζετε άν ή ζωή τών ναυτικῶν έξακολουθεΐ νά είναι όπως τήν περιγράφει ό Ουράνης ή μήπως έχει αλλάξει;

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ (1890-1953). Φιλολογικό ψευδώνυμο του ποιητή Κώστα Νεάρχου. Γεννήθηκε στό Λεωνίδι τής Κυνourίας καί έζησε γιά ένα διάστημα στήν Κωνσταντινούπολη. Πήγε στήν Εύρώπη νά σπουδάσει Γεωπονία, αλλά διέκοψε τίς σπουδές του καί άσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Έργα του: α) ποιητικά: *Σάν όνειρα*, *Spleen*, *Νοσταλγίες*, β) πεζά: *Μορφές καί τοπία τής Ίσπανίας*, *Σινά, τό Θεοβάδιστον όρος*, *Γλαυκοί δρόμοι*, *Ταξίδια στήν Έλλάδα*. Η ποιήσή του διακρίνεται γιά τήν έντονη νοσταλγία καί τό αΐσθημα τής φυγής. Σημαντική του προσφορά ήταν τά ταξιδιωτικά βιβλία.

Γ. Γουναρόπουλος: Ψαρόβαρκες.

['Ο σφουγγαράς]

Τό παρακάτω κείμενο είναι ένα απόσπασμα από τό βιβλίό Τά παιδιά του 'Ηλιου καί τής Θάλασσας. Αναφέρεται στή ζωή μιās οίκογένειας σφουγγαράδων σέ ένα νησί από τά Δωδεκάνησα.

Εξι χρόνια δούλεψα κοντά στό μαστρο-Μανόλη καί, ό Θεός ν' αναπάψει τήν ψυχή του, έγίνα μάστορας καλός.

Ό μαστρο-Μανόλης, πού λές, πέθανε στά χρόνια του πολέμου, νέος άκόμη άντρας, γερός, γύρω στά πενηνταέξι του. Ήρτε ή πείνα καί ή στέρηση, έλειψε τό καρβέλι καί τό προσφάι καί πέθανε από έξάντληση. Κι έγώ, πού ό πατέρας ήθελε νά μέ προστατέψει από τή θάλασσα, τά 'φερε ή κατάρα νά μπώ στά σφουγγαράδικα καί μάλιστα σέ σκάφαντρο. Καί νά γιατί.

Στά δεκαεννιά μου χρόνια ήμουν πιά καλός μαστοράκος. Δούλευα πάντα μέ τό μαστρο-Μανόλη καί μέ πλέρωννε μεροκάματο γερό, μα-
στουρικέτο.

Άνημερα τής Παναγιάς, δεκαπενταύγουστος, ήμασταν στήν έξοχή, στήν άλλη μεριά του νησιού, σάν μάθαμε πώς κάτω στό λιμάνι ήρθε τό «πακέτο».

«Πακέτο» στήν πατρίδα, τό σφουγγαρότοπο, λέμε τό μεγάλο πλε-
ούμενο πού φεύγει τόν 'Ιούλη από τό νησί, μέ τρόφιμα καί γαλέτα καί
λογής δέματα, «πάκα», γιά τούς σφουγγαράδες μας πού τά στέλνουν
οί φαμίλιες τους.

Πάει τό πλεούμενο κάτω στή Μπαρμπαριά*, τροφοδοτεί τά σφουγ-
γαράδικα, παίρνει τό σφουγγάρι από τίς βάρκες, τίς «γιαλαδικες» πού
λέμε, καί τά μηχανοκάικα, τό φέρνει στό νησί, τό κλειδώνουν στίς
άποθήκες, ως νά σκολάσουν οί άνθρωποί μας, νά γυρίσουν στήν πα-
τρίδα καί τό πουλήσουν.

— Άντες, γιέ μου Στάθη, μιλά ή μάνα, κατέβα στό λιμάνι νά μάθεις τά
χαμπέρια* του πατέρα. Βρές τόν καπετάνιο κι άρώτησέ τον άν τόν είδε
κι άν είναι καλά.

Μπαρμπαριά: τό βόρειο τμήμα τής 'Αφρικής πού έκτείνεται σέ όλη τή Μεσό-
γειο, από τήν Αίγυπτο μέχρι τόν 'Ωκεανό.

χαμπέρια: είδήσεις.

Κατέβηκα στό καΐκι, ἀντάμωσα τό μουτσο*. Πέρασα ἀπό τό καφενεῖο τῆς πιάτσας*, μά δέν ἦτανε. Πῆρα τὴν ἀπόφαση καί πήγα στό σπίτι του, τόν βρήκα νά πίνει καφέ καί νά καπνίζει ναργιλέ. Τόν χαιρέτησα, μά δέ μοῦ ἔδωσε τό χέρι.

– Κάτσε, εἶπε μονάχα καί στράφηκε στή γυναίκα του: Φτιάξε καφέ τοῦ Στάθη.

– Καπετάνιο, σπολάτη*, μά μήν μπαίνετε σέ κόπο, δέν ἦρτα γιά τόν καφέ, παρά νά μάθω νέα γιά τόν πατέρα μου.

– Πῶς τόν πίνεις, ρώτησε λές καί δέν ἄκουσε, βαρῦ γιά μέτριο;

– Ὅπως καί νά ἴναι, εἶπα, μά δέν εἶναι καθόλου ἀνάγκη. Γιά τόν πατέρα μου ἦρτα νά μάθω ἂν ἔλαχε νά τότε δεῖς.

Κοῦνησε τό κεφάλι καί γουργούρισε τό ναργιλέ του. Τόνη γνώριζα ἄνθρωπο πολλά βαρῦ, λιγόλογο καί δέν πήγε ὁ νοῦς μου σέ κακό. Ἦρτε ὁ καφές, τόν ἤπια.

– Πάρε τσιγάρο, εἶπε ὁ καπετάνιος καί μοῦ ἄπλωσε τὴν καπνοσακούλα του.

– Φχαριστῶ, δέν καπνίζω. Τόν εἶδες τόν πατέρα μου, καπετάνιο; Σοῦ ἔδωκε κανένα μήνυμα γιά τὴ μάνα μου, γιά μᾶς;

– Δέν τόν εἶδα, εἶπε μονάχα, μά μήνυμα σᾶς ἔφερα.

Περίμενα ν' ἀκούσω τί λογιῆς ἦτανε τό μήνυμα, μά δέ ματαμίλησε. Κάπνιζε ἀμίλητος καί σκεπτικός. Κάποτες ἀκούμπησε τό λουλά καί σηκώθηκε βαρῦς.

– Χάιντε, πᾶμε στό καράβι.

Φτάξαμε κάτω στό μόλο καί λέξη δέ σταυρώσαμε. Ἐγώ μονάχα μίλαγα τοῦ νοῦ μου, μά τόν καπετάνιο δέν τόν ἀρώταγα.

Περάσαμε τό μαδέρι* πού δένει στεριά μέ καΐκι, πατήσαμε τὴν κουβέρτα* κι ἔτρεξε ὁ μουτσοσ πού ἦτανε μπρός στήν πλῶρη.

– Καλῶς τόν κατεπάνιο μου... ἔκανε ταπεινά.

Σκουντούφλης, δέ μίλησε. Ἄνοιξε μέ τό κλειδάκι τό λουκέτο τῆς κάμαρῆς του, κατέβηκε τό σκαλάκι.

– Ἐλα κάτω, Στάθη, φώναξε.

Κατέβηκα, λιγοστό τό φῶς. Ὁ καπετάνιος στεκόταν καταμεσῆς τῆς κάμαρῆς. Ἐγενεψε μέ τό σάγουνο* τὴ γωνιά.

μουτσοσ: ναυτόπουλο.

πιάτσα: πλατεία, ἀγορά.

σπολάτη: εὐχαριστῶ (ἀπὸ τὴ φράση: εἰς πολλά ἔτη).

μαδέρι: σανίδα.

κουβέρτα: κατάστρωμα πλοίου.

σάγουνο (ἢ σάγουλο): σκοινί πλοίου.

- Νά τά χαμπέρια του, εἶπε.

Ἦταν ἓνας ναυτικός σάκος γιομάτος καί δεμένος. Στό μάκρος του ἔγραφε τ' ὄνομα τοῦ πατέρα μου.

Μοῦ χώθηκε μαχαίρι στήν καρδιά - ἴσαμε τό μανίκι.

- Τί εἶναι, καπετάνιο;

- Τά πράματά του. Πάρ' τα.

- Καί ὁ πατέρας μου;

Κοίταξε κατά τό πορτάκι, τό ἄνοιγμα. Ἐχωσε τό χέρι στήν τσέπη καί πήρε τήν καπνοσακούλα του. Πήρε καπνό, τό ἔβανε μέσα στό τσιγαρόχαρτο καί τό ἔστριψε ἀργά μέ τά χοντρά, σκληρὰ δάχτυλά του, καί τό κράτησε ἀσάλιωτο. Ἔστρεψε τά μάτια καί μέ κοίταξε.

- Ἄκουσε, Στάθη γιέ μου... Ἄντρας εἶσαι μαθές, τώρα θά γένεις καί πατέρας. Πατέρας τῆς φαμελιάς τοῦ πατέρα σου.

- Χάθηκε ὁ πατέρας μου; φώναξα λές κι ἔκανα τό νοῦ μου ψεματάρη καί δέν τό ἔχα καταλάβει.

Κούνησε μονάχα τό κεφάλι καί δέ μίλησε.

Μέ τόν καιρό ρώτησα νά μάθω πῶς ἔγινε ὁ χαμός του.

- Τό ψάρι, εἶπε μονάχα.

Σάλισσε τό τσιγάρο του, μά δέν τό ἄναψε.

- Τή μοίρα μας μαθές τήν ξέρεις, Στάθη. Τή μοίρα λέω τοῦ σφουγγαροῦ. Πάλι σῶπασε καί πάλι εἶπε: Ἐγώ θά βγῶ ἀπάνω νά καπνίσω κάνα δυό τσιγάρα, ἐσύ μείνε, πάλεψε μέ τόν πόνο σου καί νίκησέ τον. Ἐγινε πατέρας τώρα, καί ὁ πατέρας χρέος του νά ἔχει καρδιά δυνατή, νά βαστᾷ τόν ἀντιμάλο*.

Ἄπόμεινα κάμποσο νά σκέφτομαι, μά τί νά σκεφτῶ; Τό ἔνα πίσω ἀπό τ' ἄλλο: ὁ πατέρας πού χάθηκε, ἡ μάνα πού περιμένει νέα του, οἱ ἀδερφές πού μένουν ὄρφανές. Τί νά σκεφτῶ, πού ὅλα μπερδεύονταν κουβάρια μέσα στό μυαλό μου καί τό ματῶναν. Ἦμουνα τσακισμένος. Ἐνωῦθα τή δυστυχία σάν μυλόπετρα. Μονομιάς κατάλαβα πόσο μικρός ἦμουνα, ἀδύνατος, μπρός στή φουρτούνα πού ἔχα ν' ἀντιπαλέψω.

Πῆρα τό μαντίλι καί σκούπιζα τά μάτια καί τά μάγουλά μου, μά τό δάκρυ δέν εἶχε στερεμό.

Περπάτηξα λίγο ἴσαμε τό σάκο, τόν ἄγγιζα, τόν χάιδεψα, τόν ἀγκάλιασα σφιχτά καί ξεόπασα σέ κλάμα.

- Πατέρα μου... πατέρα μου καλέ...

Κατέβηκε ὁ καπετάνιος, μέ πήρε ἀπό τούς ὤμους.

- Ντροπή! Ντροπή! μωρέ Στάθη. Σκέψου πῶς τώρα δά μονομιάς

---

*Ἄντιμάλο: ὁ ἀντίχτυπος τῶν κυμάτων στήν ἀκτή, τό κύμα πού παλινδρομεῖ.
Ἐδῶ μεταφ.

πρέπει νά γενεῖς ἄντρας. Φανέρωσε το. Ὁ ἄνθρωπος, λένε, πού δέν ἔμαθε ἀπό πόνο, μένει πάντα παιδί.

—Ἦταν καλός πατέρας ὁ πατέρας μου, καπετάνιο.

—Ναί, μωρέ παιδί, ἦταν καλός ἄνθρωπος καί καλός φαμελίτης ὁ πατέρας σου, μά βλέπεις, σοῦ τό ἴπα δά, τούτη εἶναι ἡ μοῖρα τοῦ νησιοῦ μας. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι κερδίζουν τό ψωμί τους μέ τό δρωτάρι τους, ἐμεῖς μέ τό αἷμα μας. Αὐτό εἶναι μαθές τό ριζικό μας.

Ἔδεσα κόμπο τήν καρδιά μου, ἀγκάλιασα τό σάκο, τόν ἔφερα ἀπάνω στήν κουβέρτα καί τόν σήκωσα στόν ὦμο.

—Ἄκουσε, Στάθη, μίλησε πάλι ὁ καπετάνιος, εἶπαμε νά φανεῖς ἄντρας. Κλάψετε τόν ἄνθρωπό σας σεμνά καί φρόνιμα, ὄχι ντροπές. Κι ἄν καμιά φορά μέ χρειαστεῖς, μήν κομπιάσεις. Ἔλα μέ τό θάρρος καί πές μου τόν πόνο σου. Ἐμεῖς οἱ θαλασσινοί μιά φαμίλια εἶμαστε μαθές.

Δέ θά ἱστορήσω μέ λόγια πολλά τόν πόνο μας. Ἡ μάνα ν' ἀκούσει τό μαντάτο ἔσυρε φωνή ψιλή κι ἔπεσε ξερῆ. Οἱ ἀδερφάδες, ἀντίς νά πασκίσουν νά τή συνφέρουν, πέσαν ἡ μιά δεξιά της, ἡ ἄλλη ζερβά, σέρνανε φωνές καί κλαίγανε.

Τό χαμπέρι, ἀπό γειτονιά σέ γειτονιά, σάν ἀγερικό, ἀπλώθηκε στήν πόλη καί γυναῖκες μαυροντυμένες μπουκάρανε τό σπίτι μας, τήν αὐλή καί τό δρόμο.

Οἱ δικές μας εἶχανε ἀπλώσει καταμεσῆς τῆς κάμαρης τό σκολιάτικο* κοστούμι τοῦ πατέρα, τά ψηλοτάκουνα παπούτσια μέ τά σταυρωτά κουμπάκια, τό γαλάζιο κασκέτο, τό κομπολόι του μέ τίς χοντρές χάντρες, κι ἀπάνω ἀπό τό κασκέτο, ἀκουμπισμένη στό σκαμνί, τή φωτογραφία του. Πλαί στό κοστούμι, ἕνα λαγήνι μέ νερό κι ἕνα θυμιατό μέ μοσκολίβανο. Δεξόζερβα τῆς φωτογραφίας δυό χοντρές λαμπάδες πού λώνανε μέσα στή φλόγα τους.

Ἦρθαν οἱ κλάφτρες, κάτσανε καταγῆς γυροτρόγυρα μέ τά μαλλιά ξέπλεκα ριγμένα στό στήθος, καί μέ τίς φωνές τους καταριοῦνταν τό χάρο, τή θάλασσα, τό ψάρι καί τό σκάφαντρο.

Μοιρολογοῦσαν τόν πατέρα μου, μ' ἀπό τίς λαβωμένες καρδιές τους, τό καταλάβαινες, ἔβγαινε πόνος καί καημός γιά τόν ἐδικό τους ἄνθρωπο πού χάθηκε σέ ἄλλη ἐποχή. Σπάνιο σφουγγαράδικη οἰκογένεια νά μήν ἔχει τό νεκρό της, παρμένο ἀπό θάνατο τραγικό.

Θυμοῦμαι πρώτη ἄρχισε ἡ μάνα μου νά χτυπάει τό στήθος μέ τίς ἀπαλάμες της καί νά μοιρολογᾷ.

---

*σκολιάτικος: γιορτινός.

Φαρμακερή τήν ἔριξες, Χάρε, τή σαῖτα
καί βάρεσές μου τήν καρδιά νά κλαίω μέρα νύχτα.
"Ὀρη καί κάμποι καί βουνά φυέστε* ἀπό μπροστά μου
νά μήν ἔρτεῖ καί κάψει σας ἡ λαύρα τῆς καρδιάς μου.

"Ὑστερα βάλθηκαν οἱ κλάφτρες νά συρομαδιοῦνται καί νά λένε τρα-
γοῦδια τά πάθη τά δικά τους. Κύλαγε σταλαματιά σταλαματιά ἡ πίκρα,
ξεχειλίζε ὁ καημός.

Κύλησε ὁ καιρός, ἤρθανε μέρες δύσκολες, ἄναψε πόλεμος στεριά
καί θάλασσα, κοπήκαν οἱ δουλειές, ὁ κόσμος σταμάτησε νά χτίζει.

Σάν ὁ μαστρο-Μανόλης ἔβρισκε δουλειά, ἔστελνε στό σπίτι τή γυ-
ναίκα καί μέ φώναζε. Παιδιά δέν τοῦ ἴδωκε ὁ Θεός, μά εἶχε μιὰ κόρη,
ψυχοκόρη, πού τήν ἀγάπαγε πιότερο ἀπό παιδί του κι ὁ ἥλιος, πού λέει
ὁ λαός μας, δέν τήν ἔβλεπε. Πήγαινα, τόν ἔβρισα.

–"Ἐλα τό πουρνό πουρνό νά πιάσεις δουλειά στοῦ Μικέ τοῦ Μακα-
ρέλη. Λίγη ἡ δουλειά, μά τί νά γένει. Ὅσο ἐγώ δουλεύω, θά δουλεύεις
κι ἐλόσου, μπρέ Στάθη παιδί μου.

Κι ἓνα βράδυ τό 'πα τῆς μάνας: Θά πάω μέ τά σφουγγαράδικα.

"Ἐβανε τά κλάματα κι ἔσυρε φωνή πού ἀκόμη τή νιώθω κρεμασμένη
ἀπ' τό λαιμό μου.

–"Ὅχι, γιέ μου, δέ θά πᾶς στό σφουγγάρι ἐσύ. Θυμήσου τό λόγο τοῦ
πατέρα σου: τήν κατάρα μου νά 'χεις σάν πᾶς στό βουῖτος* – ἔτσι τό
'πε.

– Δέ θά βουτῶ, μάνα. Θά μείνω στήν κουβέρτα. Δέ θά μπαίνω στή
θάλασσα.

Τῆς ξήγησα πώς τό καρβέλι πιά δέ βγαίνει στή στεριά καί ἄλλο δέ
μένει παρά νά ξενιτευτῶ γιά χρόνια ἢ νά μπῶ στά σφουγγαράδικα.

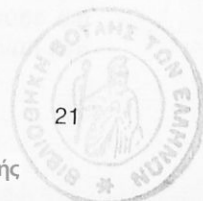
–"Ἄν πάω στά ξένα, μάνα, θά μέ φάει ἡ ξενιτιά. Στή θάλασσα θά μπῶ
ἓνα καλοκαίρι, δυό τό πολύ, ὥσπου ν' ἀνοίξουν οἱ δουλειές τῆς στε-
ριάς, νά χτίζουν πάλι οἱ ἄνθρωποι. Καί νά, ὄρκο σου κάνω, στόν τάφο
τοῦ πατέρα ὀρκίζουμαι, ὁ κόσμος νά χαλάσει, δέ θά βουτήξω. Ἄν
μείνω στή στεριά, θά πεινάσουμε τό ψωμί κι εἶναι ντροπῆς στόν κόσμο
καί ἄμαρτία στό Θεό.

"Ἐτσι βρέθηκα στή μπρατσέρα* τοῦ καπεταν-Νικῆτα.

φυέστε: φύγετε.

βουῖτος: βουτιά, κατάδυση.

μπρατσέρα: εἶδος καϊκιού.

Ερωτήσεις

1. Μέ ποιές ενέργειες αποφεύγει να απαντήσει άμεσα ο καπετάνιος στις ερωτήσεις του Στάθη και γιατί; Τί άνθρωπος φαίνεται από τη συμπεριφορά του;
2. Να βρείτε μέ φράσεις του κειμένου: α) ποιά διεξοδο έχουν οι νησιώτες για να επιβιώσουν και β) ποιά είναι ή ζωή των σφουγγαράδων.
3. Να συγκεντρώσετε πρώτα τίς λέξεις του κειμένου που αναφέρονται στο ναυτικό βίο και να βρείτε σέ ένα λεξικό τήν ετυμολογία τους. Προσπαθήστε να δικαιολογήσετε μέ τίς γνώσεις σας από τήν ιστορία τήν καταγωγή αυτών των λέξεων.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΓΚΛΗΣ. Γεννήθηκε τό 1909 στήν Κάλυμνο. Έργάστηκε για πολλά χρόνια στό έμπόριο σπογγαλείας. Ταξίδεψε στήν Εύρώπη και στήν Άφρική. Άσχολήθηκε μέ τήν πεζογραφία. Στο έργο του απεικόνισε μέ ρεαλισμό τήν τραχιά ζωή των σφουγγαράδων. Έργα του: α) διηγήματα: *Οί κολασμένοι τής θάλασσας, Οί βάρβαροι, Δέν υπάρχουν άμαρτωλοί* β) νουβέλες: *Τό ανθρώπινο πάθος, Τ' αδέρφια μου οί άνθρωποι, Κοντραμπατζήδες του Αιγαίου* κ.ά. γ) Θεατρικά: *Σαμουήλ*. Μετέφρασε επίσης τά *Γρανάζια* του Ζάν Πώλ Σάρτρ, τό *Τόντα Ράμπα* του Ν. Καζαντζάκη κ.ά.

Θέμος Ποταμιάνος

Οί ακόλουθοι τής τράτας

Είναί γνωστό ότι στό βυθό μόνο ένας νόμος υπάρχει: τό δίκαιο του ισχυροτέρου. Αυτό ρυθμίζει τίς σχέσεις των ψαριών. Είσαι ισχυρός; Έχεις δίκιο. Είσαι αδύνατος; Έχεις άδικο. Έχεις στόμα μεγάλο και σαγόνια γερά; Τρώς! Έχεις στόμα μικρό και σαγόνια αδύνατα; Τρώγεσαι! Μή στενοχωρείσαι όμως. Έως να φαγωθείς, θά φας κι έσύ άρκετούς, πιά αδύνατους από σένα. Κοντολογίς στό βυθό βασιζέται κανείς μόνο στή δύναμή του, στό άνάστημά του, στα δόντια του, στ' άγκάθια του

καί στή γρηγοράδα του. Γιατί τό παιγνίδι ἐκεῖ πέρα παιζεται μέ ἀνοιχτά χαρτιά. "Ὅποιος πεινάει, στρώνει τόν ἄλλο στό κυνήγι καί, ἂν τόν φτάσει, τόν τρώει. Ἄρκει νά εἶναι τοῦ χεριοῦ του. Αὐτό βέβαια εἶναι ληστρικό, ἀλλά δέν παύει νά εἶναι καί ἵπποτικό". Κύριε, σέ προσβάλλω κατά μέτωπο. Δέν πλησιάζω μέ μπαμπεσιά. "Ἄν μπορεῖς, φυλάξου.

Μολαταῦτα τά πράγματα δέ γίνονται πάντοτε ἔτσι. Στιγμές στιγμές τό κυνήγι γίνεται μέ μπαμπεσιά, μέ ἐνέδρα. Ἐδῶ πλέον δέν μποροῦμε νά μιλοῦμε περί ἵπποτισμοῦ. Ὑπάρχει ὅμως καί μία περίπτωση χειρότερη ἀκόμα. Ὑπάρχουν ψάρια δυνατά, πού ἐπιτίθενται ἐναντίον ἀρρώστων, ἐναντίον τραυματιῶν καί ἐναντίον αἰχμαλώτων. Αὐτό στή διεθνή καί παγκόσμια γλώσσα λέγεται ἀνανδρία. Σ' αὐτή λοιπόν τήν ἀνανδρία καταφεύγουν συχνά μεγάλα καί δυνατά ψάρια, διάσημοι «κυνηγοί» τῆς θάλασσας, μέ τέλεια ὄπλα. Τό λαβράκι, πρῶτο πρῶτο. Τό μανάλι. Ὁ λούτσος. Καί αὐτή ἀκόμα ἡ ζαργάνα. Ἄντί νά κυνηγοῦν ψάρια ἐλεύθερα, ρίχνονται ἐναντίον τῶν αἰχμαλώτων.

"Ὅσοι συνηθίζουν νά παρακολουθοῦν τίς τράτες πού καλάρουν*, γίνονται συχνά αὐτόπτες μάρτυρες παρομοίων σκηνῶν. Πίσω ἀπό τό «σάκο» τῆς τράτας, πού τραβοῦν ἔξω οἱ ψαράδες, παρουσιάζονται τά λαβράκια. Ἀκολουθοῦν. Κόβουν βόλτες γύρω ἀπό τό σάκο, πού εἶναι γεμάτος ψάρια. Κι ἐνῶ οἱ μαρίδες καί οἱ ἀθερίνες ἀγωνίζονται σκληρά νά ξεφύγουν ἀπό τό ψιλό «μάτι» τοῦ δίχτυοῦ, τά λαβράκια περιπολοῦν, γιά νά χάψουν ὅποιο ψαράκι ξεμπουκαρεῖ! Τό μάτι τους παίξει ζωηρό. Κοιτάζουν ἀπληστα γύρω τριγύρω, μήν τούς ξεφύγει κανένα ψαράκι, ἀπό ἐκεῖνα πού κατορθώνουν νά σπάσουν τόν κλοιό. Μοιάζουν σάν τά τσακάλια πού ἀκολουθοῦν τό λιοντάρι, ὅταν σέρνει στά δόντια του τή σκοτωμένη ἀντιλόπη, γιά νά φᾶνε ὅ,τι ἀπομένει. Ὅ,τι περισσέψει ἐκεῖ, εἶναι γιά τά τσακάλια. Τό ἴδιο καί ἐδῶ. Ὅποιο ψάρι ξεφύγει ἀπό τό «σάκο», εἶναι γιά τά λαβράκια. Μέ μία διαφορά: ὅτι τά μέν τσακάλια ἀκολουθοῦν ἀπό μακριά, ἐνῶ τά λαβράκια στριφογυρίζουν διαρκῶς κοντά, κι ἀρπάζουν τίς μαρίδες μπροστά ἀπό τά μάτια τῶν ψαράδων.

Φτάνουν ἔξω γιά ἔξω, στό σημεῖο ἀκριβῶς ὅπου οἱ ψαράδες σηκώνουν τό σάκο μέ τά χέρια. Ξέρουν ὅτι ἐκεῖ ἀκριβῶς ξεφεύγουν καί ξενερίζουν οἱ περισσότερες μαρίδες. Δέν τούς γλιτώνει καμιά, γιατί εἶναι ὅλες ἐξαντλημένες ἀπό τήν τλαιπωρία. Μόλις μποροῦνε καί κινοῦνται μέσα στό νερό. Εὐκόλη λεία γιά τά λαβράκια.

ἵπποτικός: αὐτός πού συμπεριφέρεται σάν ἵπποτης· μιά ἀπό τίς βασικές ἀρχές στίς μονομαχίες τῶν ἵπποτῶν ἦταν ἡ ἐντιμότητα.

καλάρω: ρίχνω τά δίχτυα.

Αυτή όμως η ανανδρη πράξη δέν μένει ατιμώρητη. Ἐνῶ τά λαβράκια περιμένουν τίς μαρίδες, ὀρισμένοι ἄνθρωποι, ψαράδες τῆς περιστάσεως, περιμένουν τά λαβράκια. Ἐχουν ἔτοιμες τίς πετονιές, δολωμένες μέ μαριδάκι ζωντανό, καί τίς πετάνε. Τά λαβράκια ὀρμούν καί πιάνονται. Ἐτσι ἀκριβοπληρώνουν τά ἐγκλήματά τους.

Ὅταν φύγει ἡ τράτα, τά λαβράκια ἐξακολουθοῦν νά περιπολοῦν ἀρκετή ὥρα στό μέρος τῆς καλάδας. Ἐκεῖ ἡ θάλασσα εἶναι γεμάτη ὑποσχέσεις. Κάποια μαρίδα θά ὑπάρχει ἀκόμα, μισοσκοτωμένη, στό βυθό. Ἡ κάποια ἄλλη τράτα θά ἔρθει νά καλάρει. Ὑπολογίζουν κυρίως στίς μαρίδες πού βουλιάζουν. Γιατί τίς ἄλλες τίς μαζεύουν οἱ γλάροι καί οἱ γαβριάδες τῆς ἀκρογιαλιάς.

Τήν ἴδια δουειά μέ τά λαβράκια κάνουν κι οἱ ζαργάνες. Αὐτές περιπολοῦν στήν ἐπιφάνεια κι ἀρπάζουν τίς μαρίδες μέσα ἀπό τό στόμα τῶν γλάρων. Ἀλλά καί οἱ γλάροι δέν μένουν ἄνεργοι. Για κάθε μαρίδα πού χάνουν ἀποζημιώνονται μέ μιά μικρή ζαργάνα... Ὅμως καί οἱ ψαράδες ἐπωφελοῦνται ἀπό τήν περίσταση. Ἐφοδιασμένοι μέ ἐλαφρά πεταχτάρια, δολώνουν ἀμέσως μαριδάκι καί κάνουν θραύση στίς ζαργάνες. Ἐκεῖ λοιπόν μπορεῖ κανεῖς νά γεμίσει εὐκολά ἕνα πανέρι. Γιατί οἱ ζαργάνες πέφτουν κοπαδιαστές. Καί, γλυκαμένες ἀπό τά ψαράκια, τσιμποῦνε σάν στραβές. Ἀπαραιτήτως ὅμως πρέπει νά δολώνει κανεῖς φρέσκο μαριδάκι, γιατί αὐτό τραβάει, τήν ὥρα ἐκείνη, ἡ ὄρεξή τους. Για μαριδάκι ἤρθανε ἐκεῖ πέρα, μαριδάκι φάγανε καί μαριδάκι ἐξακολουθοῦν νά θέλουν. Δέν ἐννοοῦν ν' ἀλλάξουν... πιάτο.

Ἐρωτήσεις

1. Ὁ νόμος πού ὀνομάζεται *δίκαιο τοῦ ἰσχυροτέρου* εἶναι ἀνεκτός στήν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων; Νά δικαιολογήσετε τήν ἀπάντησή σας.
2. Μπορεῖ τό κείμενο νά ἐνταχθεῖ σ' ἕνα ἀπό τά γνωστά σας λογοτεχνικά εἶδη τοῦ πεζοῦ λόγου; Ἄν ὄχι, γιατί;
3. Ποιός εἶναι ὁ σκοπός τοῦ συγγραφέα;

ΘΕΜΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ (1895-1973). Γεννήθηκε στήν Ἄνωμεριά τῆς Κεφαλλονιάς καί ὑπηρετήσε ὡς ἀντιπλοίαρχος στό πολεμικό ναυτικό. Ἐγραψε πολλά κείμενα σχετικά κυρίως μέ τά ψάρια καί τά ἄλλα ζῶα τῶν ἐλληνικῶν θαλασσῶν μέ περιεχόμενο τερπνό καί διδακτικό. Ἔργα του: *Ἱστορίες τῆς ἀνοιχτῆς θαλάσσης, Θαλασσινές σελίδες, Ἐδῶ βυθός, Τά ψάρια καί ἡ μαγειρική τους.*

Μιά πίκρα

Ο ποιητής, όπως ξέρουμε, έζησε τὰ παιδικὰ του χρόνια στὸ Μισολόγγι. Αυτὰ αναπολεῖ στὸ ποίημά του.

Τὰ πρῶτα μου χρόνια τ' ἀξέχαστα τὰ ἔζησα
κοντὰ στ' ἀκρογιάλι.

στὴ θάλασσα ἐκεῖ τὴ ρηχὴ καὶ τὴν ἡμερῃ,
στὴ θάλασσα ἐκεῖ τὴν πλατιά, τὴ μεγάλη.

Καὶ κάθε φορά πού μπροστά μου ἢ πρωτάνθιστη
ζωούλα προβάλλει,

καὶ βλέπω τὰ ὄνειράτα κι ἀκούω τὰ μιλήματα
τῶν πρῶτῶ μου χρόνῶ κοντὰ στ' ἀκρογιάλι.

στενάξεις, καρδιά μου, τό ἴδιο ἀναστέναγμα

Νά ζούσα καὶ πάλι

στὴ θάλασσα ἐκεῖ τὴ ρηχὴ καὶ τὴν ἡμερῃ,
στὴ θάλασσα ἐκεῖ τὴν πλατιά, τὴ μεγάλη!

Μιά μένα εἶν' ἡ μοίρα μου, μιά μένα εἶν' ἡ χάρη μου,
δὲ γνώρισα κι ἄλλη:

Μιά θάλασσα μέσα μου σὰ λίμνη γλυκόστρωτη
καὶ σάν ὠκεανὸς ἀνοιχτὴ καὶ μεγάλη.

Καὶ νά! μὲς στὸν ὕπνο μου τὴν ἔφερε τ' ὄνειρο
κοντὰ μου καὶ πάλι.

τὴ θάλασσα ἐκεῖ τὴ ρηχὴ καὶ τὴν ἡμερῃ,
τὴ θάλασσα ἐκεῖ τὴν πλατιά, τὴ μεγάλη.

Κι ἐμὲ, τρισαλίμονο! μιά πίκρα μέ πίκραϊνε,
μιά πίκρα μεγάλη.

καὶ δὲ μοῦ τὴ γλύκαινες, πανῶριο ξαγνάντεμα
τῆς πρῶτης λαχτάρης μου, καλὸ μου ἀκρογιάλι!

Ποιά, τάχα, φουρτούνα φουρτούνιαζε μέσα μου
καί ποιά άνεμοζάλη,
πού δέ μοῦ τήν κοίμιζες καί δέν τήν ανάπauες,
πανώριο ξαγνάντεμα, κοντά στ' άκρογιάλι;

Μιά πίκρα εἶν' άμίλητη, μιά πίκρα εἶν' άξήγητη,
μιά πίκρα μεγάλη,
ή πίκρα πού εἶν' άσβηστη καί μέσ στον παράδεισο
τών πρώτω μας χρόνω κοντά στ' άκρογιάλι.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά νομίζετε πώς είναι ή πίκρα τοῦ ποιητή; Ποιός στίχος δείχνει ότι ή πίκρα αὐτή δέν μπορεί νά σβήσει ποτέ;
2. Μέ ποῖο φυσικό στοιχείο είναι δεμένα τά παιδικά χρόνια τοῦ ποιητή; Πώς τό προβάλλει;
3. Νά διαβάσετε, ὅσοι μπορείτε, τό ποίημα τοῦ Παλαμά *Τό Μεσολόγγι* καί νά βρεῖτε τά κοινά στοιχεία πού ἔχει μέ τό ποίημα αὐτό.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ (1859-1943). Γεννήθηκε στήν Πάτρα ἀπό γονεῖς Μεσολογγίτες. Μικρός ὀρφάνεψε καί πέρασε τά παιδικά καί ἔφηβικά του χρόνια στό Μεσολόγγι. Πῆγε στήν Ἀθήνα νά σπουδάσει Νομικά, ἀλλά ἀφοσιώθηκε στήν ποίηση καί στά γράμματα. Ἐπί τριάντα

χρόνια ἦταν γενικός γραμματέας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τό 1926 ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Ὁ θάνατός του κατά τήν περίοδο τῆς γερμανικῆς κατοχῆς ἔδωσε τήν εὐκαιρία στούς Ἕλληνες, μέ τήν πάνδημη συμμετοχή τους στήν κηδεῖα, νά ζήσουν στιγμές ἔθνικῆς ἔξαρσης. Ὁ Σικελιανός ἀπάγγειλε στή κηδεῖα του τό ποίημα *Ἦχηστε οἱ σάλπιγγες*. Ὁ Παλαμάς εἶναι ἀπό τούς παραγωγικότερους ποιητές μας καί ή σημαντικότερη πνευματική φουσιογνωμία μετά τό Σολωμό. Ἔργα του α) ποίηση: *Ἀσάλευτη ζωή*, *Ὁ δωδεκάλογος τοῦ γύφτου*, *Ἡ φλογέρα-τοῦ βασιλιᾶ*, *Πολιτεία καί μοναξιά* κ.π.ᾶ. β) Κριτικά: *Τά πρώτα κριτικά*, *Τά χρόνια μου καί τά χαρτιά μου* κ.ᾶ. Ἐγραψε ἔπισης πεζά, τό δρᾶμα *Τρισεύγενη* κ.ᾶ.

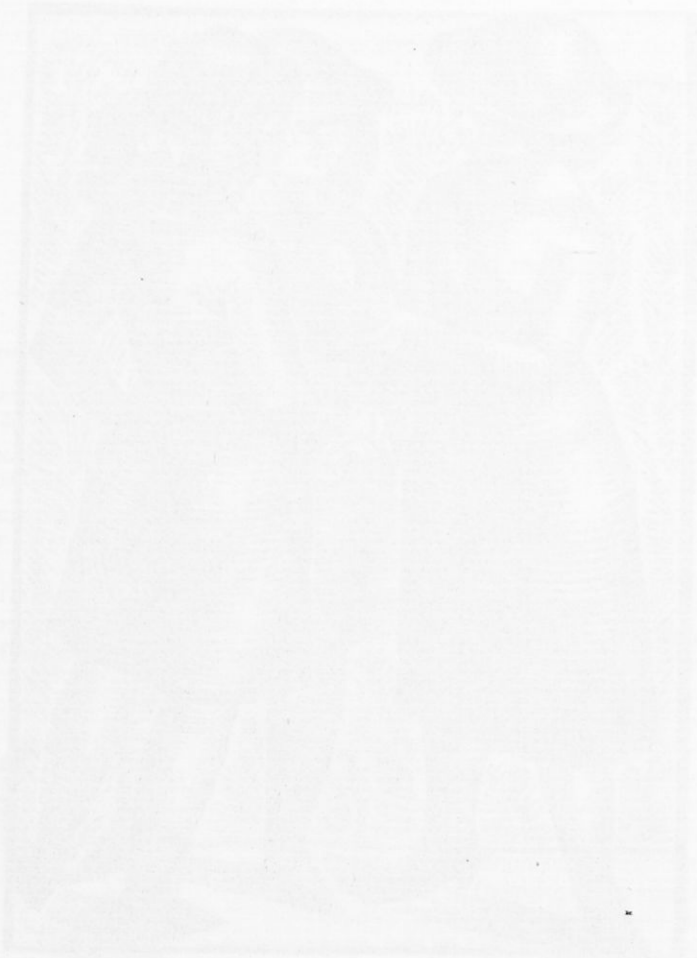

II. Τό σχολείο καί ή ζωή

*Μικρό παιδί σάν ήμουνα καί πήγαινα σχολείο
τόν ήλιο είχα στά μαλλιά, στά χέρια τό βιβλίο.*

(τραγούδι)

1. Μόραλης: Κοφίτσια στον ζήλο.

[Τά δεκατέσσερα παιδιά]

*Οι στίχοι είναι απόσπασμα από το ποίημα Στή γυναίκα με
τό τσακισμένο χέρι, που ανήκει στη συλλογή 'Οδοιπορία'.
Στο ποίημα αυτό ο Βρεττάκος μάς μιλάει για μία καθηγή-
τρια, που υπηρετούσε σε ένα φτωχό όρεινό χωριό της
'Ηπείρου, τό Καλέντζι.*

«...*Εν ἀρχῇ ἦν ἡ ἀγάπη...*» μελωδούσε γιομίζοντας
τό γυμνό σου δωμάτιο μιά παράξενη ἄρπα*,
καθώς σ' ἔπαιρνε ὁ ὕπνος καί τό χέρι σου, κρύο,
σάν κλωνί λεμονιάς σέ νεκρό, ἀναπαύονταν
πάνω στό στήθος σου. Κι ἔβλεπες
πώς ἄνοιγε τάχα μιά πόρτα στόν ὕπνο σου.
Πώς μπαῖναν τά δεκατέσσερα παιδιά λυπημένα
καί στεκόντουσαν γύρω σου. Τά μάτια τους θύμιζαν
σταγόνες σέ τζάμια: «*"Ἐλεος! "Ἐλεος! "Ἐλεος!..."*»
Τινάζοντας τή βροχή καί τό χιόνι ἀπό πάνω τους,
τά ζύγιαζες μέ τό βλέμμα σου σά νά 'θελες νά τούς κόψεις
τήν εὐτυχία στά μέτρα τους, ἐνῶ ἡ ἄρπα συνέχιζεν
ἀπαλά μέσ στόν ὕπνο σου: «*...Ὅ,τι θέλει κανεῖς
μπορεῖ νά φτιάξει μέ τήν ἀγάπη. "Ἥλιος κι ἀστέρια,
ροδῶνες* καί κλήματα...*». Ἄλλά ἐσύ προτιμοῦσες
μποτίτσες φοδραρισμένες μέ μάλλινο,
πουκάμισα κλειστά στό λαιμό –
γιατί φυσάει πολύ στό Καλέντζι!
Ἐβλεπες πώς ράβεις μέ τά δυό σου χέρια,
ἔβλεπες πώς ζυμώνεις μέ τά δυό σου χέρια
κι ὄνειρευόσουν πώς μπαίνεις στήν τάξη
μέ δεκατέσσερις φορεσιές,
μέ δεκατέσσερα χριστόψωμα στήν ἀγκαλιά σου.

ἄρπα: μουσικό ὄργανο.

ροδῶνες: κήποι μέ τριανταφυλλίες.

Ἄλλά ξύπναγες τό πρῶί κι ἄκουγες πού ἔβρεχε.
Σέ δίπλωνε σά μία λύπη τ' ἀδιάβροχό σου
κι ὁ δρόμος γιά τό σχολειό γινόταν πιά δύσκολος.
Βάδιζες κι εἶχες σκυμμένο τό πρόσωπο
σάν νά 'ταν κάποιος ἀπάνω σου καί νά σ' ἔκρινε
γιά τ' ἄδεια σου χέρια. Σάν νά 'φταιγες μάλιστα,
σ' ὅλη τή διαδρομή σέ μπάτσιζε τό χιονόνερο.

Ἐμπαινες στό σχολειό κι ὅπως τ' ἀντίκριζες
μοιραζόταν σέ δεκατέσσερα χαμόγελα τό πρόσωπό σου.
Θυμόσουν πώς ἡ ἀγκάλη σου ἦταν μισή
κι ἀνεβαίνοντας πάνω στήν ἔδρα σου
ἄνοιγες τή λύπη σου καί τά σκέπαζες,
ὅπως ὁ οὐρανός σκεπάζει τή γῆ.

Ἦρα 8 καί 20' ἀκριβῶς.
Τό μάθημα ἀρχίζει κανονικά.
Ἐσύ πάνω ἀπ' τήν ἔδρα κι ἀπ' ἀντίκρου σου ὁ Χριστός,
ἀπαλός καί γλυκός μέσ στό κάδρο του,
δίνετε τά χέρια πάνω ἀπό τά κεφάλια τους
νά τούς κάμετε μία σκέπη ἀπό ζεστασιά,
γιατί σᾶς ἤρθανε καί σήμερα μουσκεμένα
κι ἡ λύπη περπατάει μέσ στά μάτια τους,
ὅπως ὁ σπουργίτης πάνω στό φράχτη.

Τό καλαμπόκι δέν ψώμωσε* τό περσινό καλοκαίρι
κι ἀκοῦς τό ψωμάκι πού κλαίει μέσ στίς μπόλιες* τους.
Ἦρα 10 καί 20'. Τό μάθημα συνεχίζεται.
Οἱ σπουργίτες σου χτυποῦν τά φτερά τους.
Τό μολύβι πεθαίνει ἀνάμεσα στά κοκκαλιασμένα τους δάχτυλα
Ἡ καρδιά σου εἶναι τώρα μία στάμνα σπασμένη.
Τά λόγια σου βγαίνουν ἀργά, σά μία βρύση πού στέρευσε:
«Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος... Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος...
Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος...».

ψωμῶνων: μεσῶνων, ὠριμάζω.

μπόλια: μαντίλα.

Τά δάχτυλά σου είναι πέντε. Τά μέτρησες δέκα φορές.
Τά δάχτυλά σου είναι πέντε. Μετράς τό ένα χέρι σου
– τ' άλλο σου βρίσκεται τυλιγμένο σέ συννεφιά –
τά δάχτυλά σου είναι πέντε. Σηκώνεις τό πρόσωπο,
κοιτάξεις τή στέγη, κάνεις πώς σκέφτεσαι,
σκύβεις πάλι στήν ἔδρα, ξεφυλλίζεις τόν Αἴσωπο*,
κατεβαίνεις καί γράφεις στό μαυροπίνακα,
κοιτάξεις τόν οὐρανό ἀπ' τό παράθυρο,
γυρίζεις τό κεφάλι σου ἀλλοῦ,
δέ μπορείς ἄλλο παρά νά κλάψεις.
Παίρνεις τό μαθητολόγιο στά χέρια σου,
κάτι ψάχνεις νά βρεῖς, τό σηκώνεις διαβάζοντας
καί σκεπάζεις τό πρόσωπό σου.

Ἑρωτήσεις

1. Ἡ παιδαγωγική ἀρχή πού ἀκολουθοῦσε ἡ καθηγήτρια συνοψίζεται στήν πρόταση: « Ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ Ἀγάπη». Τί διαπιστώνει προσπαθώντας νά τήν ἐφαρμόσει στήν πράξη;
2. Μέ ποιούς στίχους δηλώνεται ἡ φτώχεια τῶν παιδιῶν καί ἡ ἀδυναμία τῆς καθηγήτριας νά τά βοηθήσει; Τί τούς προσφέρει τελικά;
3. Ποιοί στίχοι φανερώνουν τήν ἀγάπη τῆς καθηγήτριας στά παιδιά;
4. Ἡ δομή τοῦ ποιήματος στηρίζεται σέ δύο ἀντιθετικές εἰκόνες. Ποιές εἶναι αὐτές καί πώς βοηθοῦν τόν ποιητή νά μεταδώσει τή βασική ἰδέα τοῦ ποιήματος;

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ. Γεννήθηκε τό 1911 στίς Κροκεές τῆς Λακωνίας. Τό 1928 πήγε στήν Ἀθήνα, γιά νά σπουδάσει Νομικά, ἀλλά ἀφοσιώθηκε στή λογοτεχνία. Κατέχει σημαντική θέση στή σύγχρονη ἑλληνική ποίηση. Τό ἔργο του, πού ἔχει μεγάλη ἔκταση, διακρίνεται γιά τή λεπτή λυρική διάθεση καί τόν ἀνθρωπισμό του. Ἔργα του: *Οἱ γκριμάτσες τοῦ ἀνθρώπου*, *Τό ταξίδι τοῦ Ἀρχάγγελου*, *Μαργαρίτα-Εἰκόνες ἀπ' τό ἡλιοβασιλεμα*, *Ἡ παραμυθένια πολιτεία*, *Ὁ Ταῦγετος καί ἡ σιωπή*, *Τά θολά ποτάμια*, *Ὁ χρόνος καί τό ποτάμι*, *Τό βάθος τοῦ κόσμου*, *Αὐτοβιογραφία*, *Τό ποτάμι Μπυές καί τά ἐφτά ἔλεγεια* κ.ἄ.

τόν Αἴσωπο: τό βιβλίό μέ τούς μύθους τοῦ Αἰσώπου (συνεκδοχή).

Ἡ ἐκδρομὴ τοῦ Δημητροῦ

Σήμερα τὰ πράματα ἦταν δύσκολα γιὰ τὸ Δημητρό. Ἡ μητέρα του ἐρχόταν ἀργά, ἡ γειτόνισσα ἔλειπε, σαποῦνι δὲν εἶχε, ἡ ὥρα ἔφευγε, κι ὥστόσο αὐτός, αὔριο τὸ πρωὶ στὶς ἑφτά ἔπρεπε νὰ ἴναι ἔτοιμος, μὲ ποδιά καθαρὴ καὶ τὸ δεματάκι μὲ τὸ φαί του στό χέρι.

Γιὰ τὸ φαί δὲν τὸν ἔμελλε καί τόσο· «πού σέ ξέρει ὁ ἄλλος τί τρῶς καὶ τί δὲν τρῶς!» Ἐκεῖνο πού τὸν ἐπείραζε ἦταν ἡ ποδιά.

– «Ἡ συγκέντρωσις θὰ γίνεῖ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ σχολείου. Θὰ ἔλθετε ὅλοι καθαροὶ καὶ τακτικοὶ καὶ μὲ τὸ καλάθακι σας ὁ καθεὶς μὲ τὸ φαγητόν του».

Καὶ τὰ μάτια τοῦ δασκάλου, ὅταν ἔλεγε «θὰ ἔλθετε καθαροί», ἔπεναν ἀκριβῶς στὴν ποδιά τοῦ Δημητροῦ.

Ἄν ἡ μητέρα του σκόλαινε ἐνωρίτερα, τί ἀνάγκη θὰ εἶχε; Θὰ τοῦ καθάριζε ὠραῖα τὴν ποδιά του, κι αὐτός πρῶτος καὶ καλύτερος θὰ ἴφτανε αὔριο στό σχολεῖο.

Ἄλλὰ ἔλα πού σχολοῦσε ἀργά ἀπ' τὸ ἐργαστάσι, κι ὅσο νὰ ῥθει τόσο δρόμο στό σπίτι ἐνύχτωνε. Πότε θὰ πρόφτανε νὰ τὴν πλύνει; Κι ἂν δὲν ἐστέγωνε; Ὁ Δημητρός ἄνοιξε διάπλατα τὰ μάτια του ἀπὸ ἀγωνία. Ἦταν ἓνας μῆνας, πού τὴν περίμενε αὐτὴ τὴν ἐκδρομὴ, κι ἂν δὲν ἐπήγαινε θὰ ἴσκαζε.

Δὲν ἐπῆγε ποτέ του ἐκδρομὴ, καὶ τοῦ φαινόταν πολὺ μεγάλο πρᾶμα. Καὶ μὴ δὲν ἦταν κιόλας;

Δένδρα, πράσινη γῆς, νερά τρεχούμενα, ἀγέρας, βουνό, ἐλευθερία.

Τοῦμπες καὶ πηδήματα καὶ φωνές κι ὁ δάσκαλος ἐκεῖ μπροστά, νὰ σέ βλέπει καὶ νὰ μὴ λέει τίποτες· νὰ μὴ σοῦ τραβᾶει τ' αὐτὶ καὶ νὰ μὴ σοῦ μετράει δεκαοχτῶ τσουχτερές χαρακιές στὴ σειρὰ ἀπάνω στὴν παλάμη σου.

Καὶ τὸ πῖο παράξενο, νὰ χαμογελάει!

Μὰ αὐτὸ ἴσα ἴσα ἦτανε, πού δὲν τὸ χωροῦσε τὸ κεφάλι τοῦ Δημητροῦ, κι ἄς τὸ λέγανε ὅλα τὰ παιδιά, πού πήγανε καὶ πέρσι ἐκδρομὴ μὲ τὸ δάσκαλο. Ὁ Πανοῦτσος μάλιστα πήρε καὶ ὄρκο. «Ὁ δάσκαλος χαμογελάει! ἀλήθεια σοῦ λέω, μὰ τὸ σταυρό!» κι ὁ Πανοῦτσος φίλησε τὸ σταυρό, πού ἔκανε μὲ τὰ δάκτυλά του· «ὁ δάσκαλος χαμογελάει! τὸν εἶδαμε μὲ τὰ μάτια μας».

Καί ὁ Δημητρός συλλογίστηκε τό δάσκαλό του, πού ἔμπαινε κάθε μέρα στήν τάξη κατσοφιασμένος κι ἄγριος, σάν νά τόν ἔδερνε κάθε πρωί ὁ πατέρας του.

Δέ θυμάται νά γέλασε ποτέ.

– «Διατί ἐφόνευσεν ὁ Ἡρακλῆς τὰς Στυμφαλίδας ὄρνιθας;».

– «Γιά νά γεμίσει προσκέφαλα μέ τά πούπουλα», φώναξε ὁ Πανοῦτσος.

Τά παιδιά γέλασαν, μά ὁ δάσκαλος σούφρωσε τά φρύδια του. Κατέβηκε ἄγριος ἀπό τήν ἔδρα κι ἔδωκε τέτοιο ξύλο στόν Πανοῦτσο, πού ὅλοι βουβάθηκαν.

Μόνο μέ τό Ζακυθινό δέ θυμώνει· θά πεις, αὐτός εἶναι καλός μαθητής καί τά λέει ὅλα μέ τή σειρά:

– «Καί ὁ Θεός καταράστηκε τούς πρωτοπλάστους καί εἶπε στόν Ἀδάμ νά κερδίζει τόν ἄρτον του μέ τόν ἰδρώτα τοῦ προσώπου του».

Τά φρύδια τοῦ δασκάλου ξεσούφρωσαν καί τό πρόσωπό του ἔγινε μαλακότερο.

...«κι ἐσύ φίδι, νά εἶσαι καταραμένο καί νά σέρνεσαι εἰς τούς αἰῶνες μέ τήν κοιλίαν σου».

«Καί πῶς περπατοῦσε πρωτύτερα;» ρώτησε ὁ καημένος ὁ Δημητρός, μά ἔφαγε κι αὐτός τῆς χρονιάς του.

Καί νά σοῦ ὀρκίζεται ὁ Πανοῦτσος, πῶς αὐτός ὁ δάσκαλος αὔριο θά χαμογελάει! Νά τό βλέπεις καί νά μή τό πιστεύεις!

Ὅσῳσο ἡ ὥρα περνοῦσε κι ὁ Δημητρός δέν ἔβρισκε ἡσυχία, βγήκε στήν αὐλή καί τράβηξε ἴσια κατά τή γειτόνισσα.

Μιά μικρή κάθονταν στό κατώφλι καί ἔτρωγε μέ ὄρεξη τό ψωμί της.

– Φιλίτσα! ἔ, Φιλίτσα, φώναξε ἀπό μακριά· ἦρθε ἡ μητέρα σου;

Ἡ μητέρα τῆς Φιλίτσας ἦτανε φίλη μέ τή μητέρα τοῦ Δημητροῦ καί πολλές φορές τόν φρόντιζε, ὅταν ἔλειπε ἡ δική του. Μά γιά κακή του τύχη ἔλειπε σήμερα κι αὐτή.

– Τί τή θέλεις; ρώτησε ἡ μικρή.

– Τό και τό, διηγήθηκε ὁ Δημητρός.

– Μπά! καί δέ σοῦ τήν πλένω ἐγώ τήν ποδιά σου!

– Ξέρεις ἐσύ νά πλύνεις ποδιά;

Αὐτό δά ἔλειπε τώρα νά ἔξере κι ἡ Φιλίτσα νά πλένει! Μά πάλε, πού ξέρεις! Αὐτές οἱ κοπέλες εἶναι ἐπιδέξιες· ξέρουνε τόσα πράματα, πού δέν τά ξέρουμε μεῖς τά παιδιά!

– Φέρ' τήν ποδιά σου καί θά δεῖς!

Ὁ Δημητρός τ' ἀποφάσισε· μιά καί δυό ἔβγαλε τήν ποδιά του καί τήν παράδωκε στή Φιλίτσα.

Ἐκεῖνη τὴν πῆρε σοβαρὴ καὶ τράβηξε ἴσια κατὰ τὴ βρύση. Ἀλλὰ ἡ βρύση ἦτανε κλειστὴ καὶ δὲν ἀνοίγε εὐκόλα. Μὰ κι ὁ Δημητρός ἦτανε ἄντρας· ἔδωσε, πῆρε, τὴν ἀνοίξε.

– Ἐσὺ νὰ κρατᾶς τὴν ποδιὰ κάτω ἀπὸ τὴ βρύση κι ἐγὼ νὰ τὴν πλένω.

Τὸ νερὸ ἔτρεχε μὲ ὄρμῃ καὶ τοὺς πιτσιλίζε πατόκορφα, μὰ ποιὸς πρόσεχε σὲ τέτοια· κι οἱ δυὸ ἦτανε βυθισμένοι στὴ δουλειὰ τους.

Ἦστερα τὴ στίψανε μέσα στὶς χουφτες τους καὶ τὴν κρεμάσανε σουφρωμένη στό σκονί.

Ἡ Φιλίτσα ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς μοίρασε τὸ ψωμί τῆς μὲ τὸ Δημητρὸ καὶ κάθισαν κι οἱ δυὸ στό κατῶφλι.

Ἡ Φιλίτσα δὲν πήγαινε ἀκόμα στό σχολεῖο κι ὁ Δημητρός τῆς ἔκανε τὸ σοφό. Γιὰ νὰ τὴ διασκεδάσει, τῆς ἔκανε ἀπόψε καὶ τὸ δάσκαλο. Σηκώθηκε ὀρθός, κορδῶθηκε φουσκωτός, ὅσο μπορούσε, κι ἀφοῦ ἔσφιξε τὴ μύτη του δυνατὰ μὲ τὰ δυὸ του δάχτυλα, γιὰ νὰ πετύχει καλύτερα τὴ φωνὴ τοῦ δασκάλου, ἄρχισε νὰ ξεφωνίζει:

– Σιωπὴ, παρακαλῶ! Σήμερον θὰ σᾶς εἶπω διὰ τὸν τρίτον ἄθλον τοῦ Ἑρακλέους, διὰ τὸν Ἑρμάνθιον κάπρον.

Ἡ Φιλίτσα τὸ ἔβρε πολὺ διασκεδαστικό, ὅπως τὸ ἔλεγε μὲ τὴ μύτη ὁ Δημητρός ἐκεῖνο τὸ «ἐρμάνθιον»· ἔσφιξε κι αὐτὴ τὴ μυτίτσα τῆς καὶ ξεφωνίζει: «ἐρμάνθιον»! «ἐρμάνθιον»!

Μὰ σὲ λίγο κουράστηκε, ἄναψαν τὰ μαγουλάκια τῆς, τῆς πόνεσε κι ἡ μύτη τῆς καὶ ξανακάθισε στό κατῶφλι.

Ἡ μέρα ἔφευγε καὶ ὁ οὐρανὸς σκοτείνιαζε. Ἐνα ἔνα ἄρχισαν νὰ φαίνονται τ' ἄστρια.

– Καὶ τί χρειάζονται, Δημητρὸ, τ' ἄστρια; Σοῦ τὸ ἔπε ὁ δάσκαλος;

– Ὁ δάσκαλος; καὶ τί ξέρει ὁ δάσκαλος ἀπ' αὐτά;

Ὁ Δημητρός ἄρπαξε πάλι τὴ μύτη του:

«Οἱ ἀστέρες ἀνατέλλουσιν ἐξ ἀνατολῶν καὶ δύουσιν ἐξ δυσμῶν», ὄχι, «καὶ δύουσιν ἀπὸ δυσμῶν». Ὅχι, ὄχι, οὔτε ἔτσι, στάσου νὰ δεῖς πῶς τὸ λέει: «οἱ ἀστέρες ἀνατέλλουσιν ἀπὸ ἀνατολάς καὶ δύουσιν ἀπὸ δυσμάς», μάλιστα, ἔτσι τὸ λέει.

– Καὶ τί πᾶ νὰ πεῖ «ἀνατέλλουσιν ἀπὸ ἀνατολάς καὶ δύουσιν ἀπὸ δυσμάς;» Ἐσὺ τὸ καταλαβαίνεις;

– Ἐγὼ λέω, πού τὸ σωστό εἶναι, πῶς μόλις νυχτῶνει ὁ Θεὸς ἀνάβει στὸν οὐρανὸ ἔνα ἔνα τὰ λυχναράκια του, γιὰ νὰ βλέπουν τὰ πουλάκια ὅλου τοῦ κόσμου νὰ γυρίζουν στὶς φωλίτσες τους. Αὐτὰ τὰ λυχναράκια τοῦ Θεοῦ εἶναι τὰ ἄστρια.

Καὶ τὰ παιδιὰ, μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στό βαθὺ οὐρανὸ, μετροῦσαν τὰ «λυχναράκια», ὥσπου ἀποκοιμήθηκαν.

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ βούιζε ἡ γειτονιά ἀπὸ τὰ τοιρίσματα, τίς φωνές καὶ τὰ γέλια τῶν παιδιῶν ποὺ ἀνυπόμονα περίμεναν στὴν αὐλῆ, πολὺ πρὶν τῆς ὥρας.

«Καὶ ποῦ τὰ βάζουν κάθε μέρα τὰ χέρια τους καὶ τὰ πόδια τους αὐτὰ τὰ παιδιά, ποῦ σήμερα δὲν ξέρουν, ποῦ νὰ τὰ οἰκονομήσουν;», συλλογίζονταν μιά νέα γυναίκα, ποῦ παρακολουθοῦσε ἀπὸ τὸ παράθυρό της τὴν ἀνησυχία τῶν μικρῶν.

Καθένας ποῦ ἔμπαινε δέχονταν τίς φωνές καὶ τὰ πειράγματα τῶν ἄλλωνῶν.

–“ὦ! καλῶς τὸ Γιωργάκη! Τὴ νυχτικιά τῆς νόνας* σου σοῦ ντύσανε σήμερα;

Ὁ Γιωργάκης, ποῦ φοροῦσε μιά πλατιά καὶ μακριά ἄστρη μπλούζα μ' ἓνα λουρί στὴ μέση, κοκκίνισε ὅλος καὶ σήκωσε τὴ μπλούζα του, γιὰ νὰ τοὺς δείξει, πῶς φοροῦσε καὶ πανταλόνι.

Τὰ περισσότερα παιδιά ἦτανε μέ τίς ποδιές τους φρεσκοπλυμένες καὶ φρεσκοσιδερωμένες, μὰ μερικά εἶχαν ἔρθει μέ τίς φορεσιές τους, κι αὐτὰ τραβούσανε ὅλα τὰ πειράγματα.

– Δέ σοῦ πάει καὶ ἄσκημα τὸ βρακί* τοῦ πατέρα σου! Ἔλεγε ἓνα στεγνὸ ψηλὸ παιδί σ' ἓνα στρουμπουλὸ παιδάκι, ποῦ φοροῦσε ἓνα μακρὸ καὶ πλατὺ πανταλόνι, ποῦ τὸ ἔπνιγε. Ἐκεῖνο δὲν ἐκατάλαβε καὶ τὸν κοίταξε μ' ἀπορία. Γιατί τοῦ ἔλεγε, πῶς ἦτανε τοῦ πατέρα του, ἀφοῦ ἦτανε τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ τοῦ μεγαλύτερου;

Σέ λίγο παρουσιάστηκε κι ὁ Πανούτσος, μὰ δὲν ἦτανε σάν πάντα γελαστός κι ἄταχτος.

Μπήκε σοβαρὸς κι ἀμίλητος μ' ἓνα βαρὺ καλαθάκι στὸ χέρι κι ἔδειχνε πῶς δὲν ἔπαιρνε σήμερα ἀπὸ ἀστεῖα. Τράβηξε ἴσια σέ μιά ἀπόμερη γωνιά τῆς αὐλῆς καὶ δέ λάβαινε μέρος στίς φωνές καὶ στὰ πειράγματα τῶν παιδιῶν.

Σήκωνε μέ τρόπο τὸ καπάκι τοῦ καλαθιοῦ του, βουτοῦσε τὸ χέρι του μέσα καὶ ὕστερα ἔγλειφε ἓνα ἓνα τὰ δάχτυλά του μέ τὴ σειρά. Ἡ μητέρα του τοῦ εἶχε βάλει στὸ καλαθάκι κι ἓνα καλὸ κομμάτι μπακαλαβὰ κι ὁ νοῦς τοῦ Πανούτσου ἦτανε κολλημένος ἐκεῖ.

Σέ λίγο ἄνοιξε διάπλατη ἡ βαριά ξύλινη πόρτα καὶ φάνηκε τὸ μεγάλο αὐτοκίνητο, ποῦ θὰ τοὺς ἔπαιρνε.

Τὴν ἴδια ὥρα παρουσιάστηκε κι ὁ δάσκαλος καὶ παράγγειλε ν' ἀνεβοῦν.

---

*νόνα: ἡ γιαγιά.

*βρακί: τὸ παντελόνι.

Τά παιδιά ξεχύθηκαν όλα μαζί και μέ φωνές και γέλια πνιχτά στριμώχτηκαν, ὅπως μπορούσαν μέσα στ' αὐτοκίνητο· ὁ δάσκαλος πήδησε τελευταῖος κοντά στὸν ὀδηγὸ καὶ τὸ αὐτοκίνητο ξεκίνησε. Στὴν ἀρχὴ σιγά κι ὕστερα μέ ταχύτητα ἓνα πυκνὸ σύννεφο σκόνης σηκώθηκε ἀπὸ τὸ δρόμο καὶ σκέπασε τ' αὐτοκίνητο πού ἔφευγε ὀλοταχῶς ἀπάνω στὸ μακρὺ ἴσιο δρόμο ὅσο πού χάθηκε. Τὴν ἴδια ὥρα ἔφτανε λαχανιασμένος κι ὁ Δημητρός, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τοῦ δρόμου. Φοροῦσε τὴν ποδιά του καθαρὴ, μὰ στριφτὴ καὶ καταζαρωμένη, ὅπως τὴν εἶχε ἀπλώσει ἀποβραδὶς ἢ Φιλίτσα. Εἶχε πάρει καὶ τὸ ψωμί του στὴν τσέπη του· μὰ στὸ δρόμο συλλογίστηκε, πού ὁ δάσκαλος τοὺς εἶχε πεῖ: «καὶ ὁ καλαθάκι μέ τὸ φαγητόν του».

Μὴ τὸν ἔβλεπε τώρα δίχως καλαθάκι καὶ τὸν ἔστελνε πάλι στὸ σπιτί του;

Ὁ Δημητρός δὲν ἔχασε καιρὸ· ἔβγαλε τὸ μαντῆλι του, τ' ἀπλώσε ἀπάνω στὸ δρόμο, ἔβαλε μέσα τὸ ψωμί του, τὸ ἔδεσε στὶς τέσσερις ἄκρες καὶ κρατώντας ἀπὸ τοὺς κόμπους τὸ δέμα του – τί δέμα, τί καλαθάκι τὸ ἴδιο ἔκανε – ἔτρεχε χαρούμενος κατὰ τὸ σχολειό.

Τώρα δὲν τοῦ ἔλειπε τίποτα.

Τὶ ὥραϊα, πού θά περνοῦσε! Κανένας δὲ θά ἔβλεπε τὸ δέμα του. Ἔτσι πού τὰ εἶχε καταφέρει στὸ δέσιμο, φαίνονταν φουσκωτὸ σὰ νὰ εἶχε τοῦ κόσμου τὰ πράματα, ὡς καὶ γλυκὸ μπορούσε νὰ ἔχει μέσα καὶ φρούτα καὶ τυρί.

Ἔφτασε μπροστά στὸ σχολειό.

Παναγία μου! ἡ πόρτα ἦτανε κλειστὴ ἀπὸ πάνω ὡς κάτω! καὶ μιά τέτοια ἡσυχία, πού ὁμοιά της δὲν εἶχε καταλάβει ποτέ ὁ Δημητρός. Σάν νὰ πέθανε μονομιᾶς ὅλος ὁ κόσμος καὶ ν' ἀπόμεινε αὐτὸς μοναχὸς του.

Ἐπάγωσε κι ἡ πνοή του ἐπιάστηκε.

Κοίταξε γύρω του· κανεὶς!

Μόνον ἡ γειτόνισσα στέκονταν ἀκόμα στὸ παράθυρο καὶ τὸν εἶδε.

– Ἀργησες! τοῦ φώναξε ἀπὸ τὸ παράθυρο.

– Ἀργησα... εἶπε κι ὁ Δημητρός.

Ἐρωτήσεις

1. Τὸ διήγημα ἔχει γιὰ κέντρο μιά ἐκδρομὴ πού πρόκειται νὰ κάνει ὁ Δημητρός. Γύρω ἀπὸ τὸ κέντρο αὐτὸ ἡ συγγραφέας βάζει διάφορα ἐπεισόδια. Μπορεῖτε νὰ τὰ βρεῖτε;
2. Τί γνώμη ἔχει ὁ Δημητρός γιὰ τὸ δάσκαλό του καὶ γιατί;
3. Ἔσεῖς τί γνώμη σχηματίζετε γιὰ τὸ Δημητρός;

ΚΑΤΙΝΑ ΠΑΠΑ (1903-1959). Πεζογράφος. Σπούδασε Φιλολογία καί ἐργάστηκε ὡς ἐκπαιδευτικός. Ἔργα της: *Στή συκαμιά ἀπό κάτω*, *Ἄν ἄλλαζαν ὅλα, Σ' ἓνα Γυμνάσιο Θηλέων* κ.ἄ.

Ζάκ Πρεβέρ

Σελίδα γραπτοῦ

Τό σχολεῖο εἶναι βέβαια ὁ χῶρος, ὅπου τό παιδί κι ὁ νέος κατακτᾶνε τή γνώση. Μερικές φορές ὅμως τό μάθημα εἶναι πολύ κουραστικό. Ἄλλοτε πάλι τό σχολεῖο γίνεται ἀσφυκτικό, γιατί κλείνεται στούς τέσσερις τοίχους του καί δέν ἀφήνει νά περάσει μέσα ἡ ζωή. Σέ τέτοιες καταστάσεις ἀναφέρεται τό ποίημα τοῦ Πρεβέρ.

Δυό καί δυό τέσσερα
τέσσερα καί τέσσερα ὀχτώ
ὀχτώ κι ὀχτώ κάνουν δεκάξι.
Ἐπαναλάβετε! λέει ὁ δάσκαλος.
Δυό καί δυό τέσσερα
τέσσερα καί τέσσερα ὀχτώ
ὀχτώ κι ὀχτώ κάνουν δεκάξι.
Μά νά τό πουλί-λύρα*
πού περνᾶ στόν οὐρανό·
τό παιδί τό βλέπει,
τό παιδί τό ἀκούει,
τό παιδί τό φωνάζει:
Σῶσε με
παίξε μαζί μου,
πουλί!
Τότε τό πουλί κατεβαίνει
καί παίζει μέ τό παιδί.

---

*τό πουλί-λύρα: ὠδικό πουλί πού ἡ οὐρά του ἔχει σχῆμα λύρας.

Δυό καί δυό τέσσερα.
Ἐπαναλάβετε! λέει ὁ δάσκαλος
καί τό παιδί παίζει
τό πουλί παίζει μαζί του...
Τέσσερα καί τέσσερα ὀχτώ
ὀχτώ κι ὀχτώ κάνουν δεκάξι
δεκάξι καί δεκάξι πόσα κάνουν,
Δέν κάνουν τίποτα δεκάξι καί δεκάξι
καί προπάντων ὄχι τριάντα δύο
ἔτσι ἢ ἀλλιῶς
καί φεύγουν.
Καί τό παιδί ἔκρυψε τό πουλί
μέσ στό θρανίο του
κι ὅλα τά παιδιά
ἀκοῦν τό τραγούδι του
κι ὅλα τά παιδιά
ἀκοῦν τή μουσική
κι ὀχτώ κι ὀχτώ στή βόλτα τους φεύγουν
καί τέσσερα καί τέσσερα καί δυό καί δυό
στή βόλτα τους τό σκᾶνε
καί ἕνα κι ἕνα δέν κάνουν οὔτε ἕνα οὔτε δυό
ἕνα ἕνα τό ἴδιο φεύγουν.
Καί τό πουλί-λύρα παίζει
καί τό παιδί τραγουδάει
κι ὁ καθηγητής φωνάζει:
Πότε θά πάψετε νά κάνετε τόν καραγκιόζη!
Μά ὅλα τ' ἄλλα παιδιά
ἀκοῦν τή μουσική
καί οἱ τοῖχοι τῆς τάξης
σωριάζονται ἤσυχα.
Καί τά τζάμια ξαναγίνονται ἄμμος
τό μελάνι ξαναγίνεται νερό
τά θρανία ξαναγίνονται δένδρα
ἢ κιμωλία ξαναγίνεται ἀκρογιαλιά
τό φτερό ξαναγίνεται πουλί.

Ἐρωτήσεις

1. Τά παιδιά βρίσκονται ἀνάμεσα σέ δυό πραγματικότητες. Ποιές εἶναι αὐτές, μέ ποιές λέξεις ἢ ἐκφράσεις δηλώνονται καί τί ἐπίδραση ἀσκοῦν στά παιδιά;

2. Οι σίχοι «τό πουλί-λύρα παίζει, τό παιδί τραγουδάει, ό δάσκαλος φωνάζει» βρίσκονται σέ άμεση σχέση μεταξύ τους; ποιά είναι αυτή ή σχέση; (Νά λάβετε υπόψη σας ότι *λύρα* είναι καί μουσικό όργανο).
3. Μέ τή μεταμόρφωση πού δηλώνεται στους τελευταίους στίχους τί θέλει νά δείξει ό ποιητής;
4. Τό ποίημα δέν έχει κανένα επίθετο. Τί δείχνει αυτό;
5. Ή ποίηση του Πρεβέρ είναι βασικά «οπτική». Νά βρείτε καί νά περιγράψετε τίς εικόνες πού δίνει τό ποίημα.

ΖΑΚ ΠΡΕΒΕΡ (1900-1977). Σύγχρονος Γάλλος ποιητής. Έκτός από ποιήματα έγραψε καί σενάρια γιά τόν κινηματογράφο. Μετά τό Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο έγινε γνωστός καί δημοφιλής. Μέ τό ποιητικό του έργο πλησιάζει τήν καθημερινή πραγματικότητα μέ τήν πρόθεση όχι μονάχα νά τήν καταγράψει, αλλά καί νά τήν διορθώσει φέρνοντάς την πιό κοντά στην έλευθερία. Είναι επίσης τρυφερός ποιητής πού έκφράζει αισθήματα άπλά καί καθαρά, όπως ή αγάπη. Έργα του: *Κουβέντες, Ίστορίες, Θέαμα, Fatras* κ.ά.

Άλέξανδρος Δελμούζος

[Πώς έγινε δάσκαλος]

Τό παρακάτω κείμενο είναι απόσπασμα από τό Γράμμα σ' ένα φίλο μου, πού έγραψε ό Άλέξ. Δελμούζος τό 1921. Έκει έξηγγεί γιά ποιούς λόγους αποφάσισε νά σπουδάσει Φιλολογία καί νά γίνει δάσκαλος, νά άφοσιωθεί δηλαδή στό παιδαγωγικό έργο.

Ξαναγουρίζοντας τότε στά περασμένα έφερνα επίμονα εμπρός μου τά παλιά σχολικά μου χρόνια. Ζητούσα τή δική μου ψυχή, μά δέν τήν έβρισκα στό σχολείο, παρά στό σπίτι καί στό περιβόλι μας ή έξω στά βουνά, στό λόγγο καί στά χωράφια. Χίλιες δυό σκηνές καί επεισόδια έπαιρναν γιά μένα νόημα καί σημασία. Μέ πόσο κόπο καί φροντίδα έχτιζα στό περιβόλι μας μιά καλύβα μέ πλίθρες, πού τίς είχα χύσει μέ τό μικρότερο άδερφό μου, όπως έβλεπα νά κάνουν καί οι άληθινοί χτίστες. Μιά καλύβα σωστή μέ σκεπή, μέ πόρτα καί παράθυρο, όλα καμω-

μένα με τὰ χέρια μας. Καί δίπλα τό δικό μας περιβολάκι, ἕνα κομμάτι θησαυρό γιά μᾶς μέσα στό μεγάλο μέ τίς βραγιές, τούς δρομάκους, τὰ δέντρα καί τὰ λουλούδια του. Δέντρα καί λουλούδια πού τὰ εἶχαμε φυτέψει με τὰ χέρια μας καί τὰ βλέπαμε μέρα τήν ἡμέρα νά μεγαλώνουν, νά μπουμπουκιάζουν, ν' ἀνοίγουν ἄνθη καί νά δένουν καρπούς.

Πόση ὑπομονή καί φροντίδα, τί συμμετρία χρειαζόταν, γιά νά γίνει ἡ Ἄγια-Σοφία ἢ τό καράβι γιά τὰ κάλαντα! Καί ὅμως τό δικό μας ἦταν πάντα ἀπό τὰ πλουσιότερα καί τὰ πιό ὠραία...

Ἐβλεπα ἀργότερα ἐμπρός μου τόν ἴσιο καί μονότονο ἐρημικό δρόμο μέ τίς θλιμμένες ἐλιές καί τὰ βαριά βουνά. Ὦρες ὀλόκληρες περπατούσαμε ἐκεῖ μέ τό στοχαστικό καί ἀδύνατο φίλο, καί σέ ἀτέλειωτες σοβαρές συζητήσεις ἀντικρίζαμε τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ κόσμου ζητώντας τή λύση τους.

Ὁ Παρνασσός, τό θεόρατο βουνό μέ τὰ χιόνια του, τὰ πυκνά του δάση καί τούς ἀπόκρημους βράχους του, μέ τίς νεράιδες καί τὰ στοιχειά του, δέν εἶχε μείνει γιά μένα τό ἄγριο μόνο καί μυθικό βουνό. Κάποτε μ' ἕνα φίλο μου φεύγοντας κρυφά ἀπό τό σπίτι, μέ τρεῖς δραχμές καί σαρανταπέντε λεπτά τή μόνη μας περιουσία, γύριζα μιὰ ἐβδομάδα κάθε του ράχη καί κάθε του γωνιά. Καί θυμόμουν πώς ξαναγυρίζοντας στό σπίτι εἶχα τ' ἄσπρα λινά παπούτσια μου κουρέλι μονάχῳ, τήν ψυχὴ ὅμως, μέ ὅλο τόν τρόπο γιά τήν τιμωρία πού μέ περίμενε, γεμάτη ἀπό ἐντυπώσεις κι ὁμορφιά. Καί μήπως, ποιὰ ράχη καί ποιὰ γωνιά ἀπό τ' ἄλλα γύρω βουνά μου ἔμεινε κρυμμένη τήν Κυριακή πού πήγαινα μέ ἄλλα παιδιά κυνηγώντας τάχα, ἢ κάποτε καί καθημερινή, ὅταν τὰ μαθήματα βάραιναν πάρα πολύ;

Κοίταζα τὰ περασμένα κι ἔβλεπα ἕνα παιδί ὀλοζώντανο μέ πηγαία ἐνδιαφέροντα ἄλλοτε νά παίξει τρελά καί ἄλλοτε ἀνήσυχο καί ἀκούραστο νά δοκιμάζει, νά σκέπτεται, νά συνδυάζει, νά ἐπιχειρεῖ, νά συγκεντρώνεται ὦρες καί μέρες σέ δικά του προβλήματα, νά διψᾷ τή γνώση καί τό φῶς. Καί τώρα; Ἄκουα φιλοσοφία καί ἄλλα μαθήματα στό ξένο πανεπιστήμιο, καί ὅπου κατόρθωνα νά συγκεντρωθῶ καί νά προσέξω, τὰ καθηγητικά λόγια μου ξέφευγαν σά νά ἔταν ἱερογλυφικά σημεῖα. Καί ὅμως εἶχα ζήσει παιδί ἀκόμα στό δικό μου κόσμο καί μέ τό δικό μου τρόπο κάτι ἀπ' αὐτά πού ἔφταναν τώρα σ' αὐτιά μου. Ποιό χέρι πῆρε ἕνα θεόρατο σφουγγάρι κι ἔκαμε τήν ἴδια ψυχὴ *τάμπουλα ράζα*, τί τῆς στέγνωσε ἔτσι κάθε δροσιά;

τάμπουλα ράζα: ἄγραφος πίνακας.

Κι έβλεπα τότε ξέχωρα από τό δικό μου κόσμο ένα πελώριο και άδειο κτίριο, σωστό «νησί τών νεκρών», άποκλεισμένο μέ ψηλά, πυκνά και μαύρα κυπαρίσσια άπ' όλη τή ζωή. Ήταν τό έλληνικό σχολείο και τό γυμνάσιο, όπου είχα περάσει έφτά χρόνια, πέντε και έξι ώρες τήν ήμέρα. Άν από τό δημοτικό δέ μου είχαν άπομείνει παρά ένα δυό σκηνές και μία θολή εικόνα, τό νησί τών νεκρών τό ξαναζούσα ολόκληρο:

Τό παιδί του Παρνασσού άκούει Γεωγραφία. Ό σχολάρχης, μήν μπορώντας νά περπατήσει, καθόταν στήν έδρα του μέ μία βέργα μακριά. Ένας χάρτης κρεμόταν κοντά του στον πίνακα, κι εκεί φώναζε ένα ένα τά παιδιά μέ ονόματα ειδικά τό καθένα: «κουτσουκέρα γίδα*» ή «ρούσικο στιβάλι*» ή «καλαπόδι» και άλλα παρόμοια. Τά φώναζε νά είπουν και νά δείξουν τό μάθημα. Άλίμονο αν ξεχνιόταν ένα ποτάμι τής Άμερικής ή ο αριθμός τών κατοίκων από κάποια πόλη της. Ή βέργα έπεφτε βροχή μαζί μέ τίς βρισιές. Κι αυτό ήταν τό μόνο πού συγκέντρωνε τήν προσοχή όλων μας. Μόλις τελείωνε όμως και φώναζε για μάθημα άλλο παιδί, γυρίζαμε άμέσως στή δουλειά μας. Άλλοι διάβαζαν κλεφτά κάτω από τό θρανίο τό παρακάτω, άλλοι παίζαμε μέ κλωτσιές άθόρυβες, ώσπου νά συγκεντρωθούμε πάλι μέ νέο ξύλο και νέες βρισιές. Και συλλογιζόμουν τώρα τή Γεωγραφία πού τήν είχα όλη μάθει άπ' έξω, κι έβρισκα μονάχα πλήθος αριθμούς και άτέλειωτα μπερδεμένα ονόματα από ποταμούς, βουνά και πόλεις...

Τό μικρό ταχτικό καλλιεργητή του δικού του περιβολιού τόν έπαιρνε ή σχολική φυτολογία και ή διδασκαλία της. Άποστήθιζε πώς αναπτύσσονται και ζούν τά φυτά, διάβαζε για «ύπερους, στήμονας, θριδάκας*» και τά παρόμοια, και δέν καταλάβαινε τίποτα, αν και ήτανε τά ίδια φυτά και λουλουδία, πού τόσο τ' αγαπούσε και τά φρόντιζε στό σπίτι του. Και τήν άλλη μέρα θά τό έλεγε τό μάθημα νεράκι, αν τόν «έβγαζε έξω» ο δάσκαλος, ένας άνθρωπος αγέλαστος μέ μεγάλη έπιβολή, αλλά και μέ μάτι πού δέν του ξέφευγε τίποτα. Σ' αυτόν ήμαστε άρνάκια· άρνάκια όμως πού έτρεμαν και παπαγάλιζαν, ή μάθαιναν τό πολύ όρθογραφία και κάποια σύνταξη.

Ερωτήσεις

1. Ποιά ήταν τά ενδιαφέροντα του παιδιού και γιατί τό σχολείο δέν μπορούσε νά τά ικανοποιήσει;

κουτσουκέρα γίδα: κατοίκα μέ σπασμένο κέρατο.
στιβάλι: μπότα.
θριδάκες: ραδίκια.

2. Πώς ένιωθε τό παιδί στή φύση καί πώς στό σχολείο;
3. Δέν ήταν ικανό γιά μάθημα ἢ ἔφταιγε κάτι ἄλλο; Τί ήταν αὐτό;
4. Διαφέρει τό σχολείο σου ἀπό ἐκεῖνο πού περιγράφει ὁ Δελμοῦζος; Σέ τί;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ (1880-1956) Παιδαγωγός. Γεννήθηκε στήν Ἄμφισσα. Σπούδασε Φιλολογία στήν Ἀθήνα καί παιδαγωγικά στή Γερμανία. Ὡς διευθυντής τοῦ ἀνώτερου Παρθεναγωγείου τοῦ Βόλου (1908-1911) εἰσήγαγε πρῶτος τή δημοτική γλώσσα καί τίς ἀρχές τοῦ σχολείου ἐργασίας. Γιά τούς νεωτερισμούς αὐτούς προκάλεσε τήν ἀντίδραση τῶν συντηρητικῶν στοιχείων καί διώχτηκε. Ἀθωώθηκε στή δίκη τοῦ Ναυπλίου (1914). Ἦταν ἀπό τούς ἰδρυτές τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου καί ἓνας ἀπό τούς πρωτεργάτες τῆς γλωσσοεκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης τοῦ 1917. Ὑπῆρξε ἀκόμη διευθυντής τοῦ Μαρασλείου Διδασκαλείου (1923-1926) καί καθηγητής τῆς Παιδαγωγικῆς στό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1929-1938). Ἔργα του: *Σάν παραμῦθι, Δημοτικισμός καί Παιδεία, Τό Κρυφό Σχολεῖο, Μελέτες καί Πάρεργα* κ.ἄ.

Κωστής Παλαμᾶς

Τά σκολειά χτίστε

Τό ποίημα Τά σκολειά χτίστε, ὅπου ἀνήκει τό παρακάτω ἀπόσπασμα, γράφτηκε τό 1910. Ἡ χρονολογία εἶναι σημαντική γιά τή νεώτερη ἱστορία μας. Τότε παρουσιάζονται σημαντικά ρεύματα πού ἀποβλέπουν στήν ἀναδιοργάνωση τῆς πολιτείας καί τόν ἐκσυγχρονισμό τῆς ἐλληνικῆς παιδείας (ἀνοδος στήν ἐξουσία τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ἴδρυση τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου). Στό ἀπόσπασμά μας θά δοῦμε πώς ὁραματίζεται τά νέα σκολειά ὁ ποιητής.

... Λιτά χτίστε τα, ἀπλόχωρα, μεγάλα,
γερά θεμελιωμένα, ἀπό τῆς χώρας*,
ἀκάθαρτης, πολύβοης, ἀρρωστιάρας,
μακριά μακριά τ' ἀνήλιαγα σοκάκια,
τά σκολειά χτίστε!

χώρα: πόλη.

Καί τά πορτοπαράθυρα τῶν τοίχων
περίσσια ἀνοίχτε, νά ῥχεται ὁ κυρ Ἥλιος,
διαφεντευτής*, νά χύνεται, νά φεύγει,
ὄνειρεμένο πίσω του ἀργοσέρνον-
τας τό φεγγάρι.

Γιομίζοντάς τα νά τά ζωντανεύουν
μαίστράλια καί βοριάδες καί μελτέμια
μέ τούς κελαηδισμούς καί μέ τούς μόσκους·
κι ὁ δάσκαλος, ποιητής καί τά βιβλία
νά εἶναι σάν κρίνα...

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς θέλει ὁ ποιητής νά εἶναι χτισμένα τά νέα σχολεῖα; Νά ὑπογραμμίσετε τούς προσδιορισμούς καί νά τούς δικαιολογήσετε.
2. Ποῦ θέλει ὁ ποιητής νά χτίζονται τά νέα σχολεῖα καί γιατί;
3. Τί σημαίνουν οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι τοῦ ποιήματος;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 26.

διαφεντευτής: ὑπερασπιστής· ἐδῶ: κυρίαρχος.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΤΟ ΚΑΙ ΕΒΔΟΜΟ ΚΥΚΛΟ ΣΧΟΛΙΑΣΤΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΤΟ ΚΑΙ ΕΒΔΟΜΟ ΚΥΚΛΟ ΣΧΟΛΙΑΣΤΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΤΟ ΚΑΙ ΕΒΔΟΜΟ ΚΥΚΛΟ ΣΧΟΛΙΑΣΤΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΤΟ ΚΑΙ ΕΒΔΟΜΟ ΚΥΚΛΟ ΣΧΟΛΙΑΣΤΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ 2010

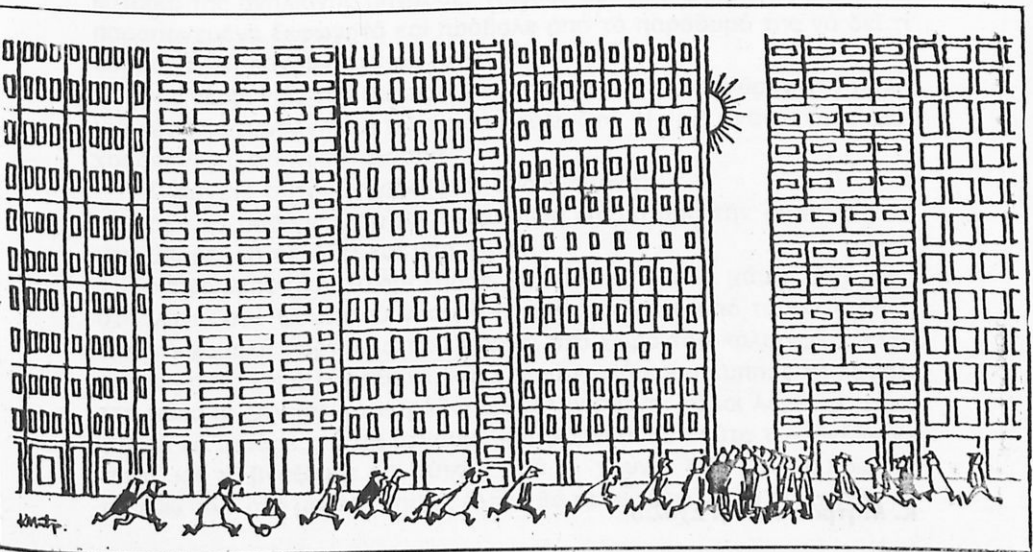
Κυρίες και Κύριοι,

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αγαπητοί εκπαιδευτικοί,
Το παρόν πρόγραμμα αποτελεί
το βασικό εργαλείο για την
επιλογή των περιεχομένων
του μαθήματος.

III. Πόλη-Υπαιθρος

Κ. Μητρόπουλος: *Σχόλιο.*

Ἡ πέρδικα τῆς Σκύρος

Τό διήγημα βρίσκεται στή συλλογή Καί ὑπέρ τῶν ζῶντων (1972), μέ τίτλο Κατάφορτα τά ἀέρινα κύματα. Τό θέμα του εἶναι σύγχρονο καί ἀναφέρεται στή ζωή μέσα στίς πολυκατοικίες τῶν μεγαλουπόλεων.

Ακριβῶς ποιός τήν ἔφερε, δέ φρόντισε φαίνεται νά τό μάθει κανένας. Ὁ χώρος, ὅπου τοποθετήθηκε, δέ χρησιμοποιόταν: ἕνας φωταγωγός* σχεδόν τυφλός. Ἀπ' ὅλες τίς πλευρές του ὑψώνονται τιμεντότοιχοι τεράστιων πολυκατοικιῶν μέ ὀχτώ καί ἔννεα ὀρόφους. Μόνο μία γριά πού νοικιάζει ἕνα δωμάτιο στό

ἰσόγειο, σ' ἕνα μεγάλο διαμέρισμα, ἔχει ξετρύπι, ἄς τό ποῦμε παράθυρο, πρὸς τό φωταγωγό. Αὐτή εἶδε ἀπό τήν πρώτη μέρα τό φτερωτό κάτοικο τῆς ἀνήλιαγης πηγάδας. Ἄκουσε ξαφνικά φτεροκοπήματα καί παραπονεμένα ξεφωνητά καί πρόβαλε ἀπό τό παράθυρό της νά δεῖ τί συμβαίνει: τί κάνουν στό φωταγωγό.

Ἕνας νέος, γιός τοῦ θυρωροῦ, καί ἡ γιαγιά του κρατοῦσαν στά χέρια μία πέρδικα ζωντανή καί τήν ξεπουπούλιαζαν. Ἡ γριά ἀγανάχτησε· ψυχοπόνεσε τό ἀδύνατο πλάσμα.

– Τί κάνετε αὐτοῦ... μαδάτε τό ζῶο ζωντανό;

– Δέν τό μαδάμε. Τοῦ βγάζουμε λίγα φτερά ἀπό τήν οὐρά, γιά νά μὴν μπορεῖ νά πετάξει καί μᾶς φύγει.

Τό ἀφόπλισαν καί τό ἀμόλησαν. Τό πουλί ἀπόμεινε χάμω, μαζεμένο στή γωνιά σάν ψόφιο. Ὁ νέος κι ἡ γιαγιά φύγανε ἀπό τό φωταγωγό, ἀπό τή χαμηλή πορτούλα πού φέρνει στό χώρο τοῦ καλοριφέρ, κλείνοντας πίσω τους τήν πόρτα, καί ἡ γριά νοικάρισσα ἔμπασε τό κεφάλι της μέσα κι ἔκλεισε τό παράθυρο συλλογισμένη: «ὄλοι λέμε νά ἔχαμε φτερά νά πετάμε, νά μὴ μένουμε καρφωμένοι σέ τοῦτο τόν ἀνήλιαγο τάφο, καί τά βγάζουμε ἀπ' αὐτούς πού τά ἔχουν... Ὅλο μου τό πρῶι θά τό φάω πάλι στό μπαλολόημα*, ἔλεγα θά προφτάσω νά τά σιδερώσω μά

φωταγωγός: τό κενό πού ἀφήνουν στίς πολυκατοικίες γιά νά περνάει τό φῶς. στό μπαλολόημα: μπαλώνοντας.

πολύ φθαρμένα είναι, τί τὰ θές, δέν είναι καί εἴκοσι χρόνια πού τὰ φτιαξα; θά 'ναι καί παραπάνω».

Σέ κείνο τό παραθυράκι τοῦ φωταγωγοῦ, καθώς το δωμάτιο είναι κατασκότεινο, ἡ γριά δέν εἶχε βάλει ποτέ της κουρτίνες. Τῆς ἄρεσε νά στέκει καί συχνά μπρός στό τζάμι νά παρακολουθεῖ τή ζωὴ τῆς πηγάδας. Ἔνας κισσός εἶχε φυτρώσει στόν ἀντικρινό τοῖχο. Ἰσοῖός ξέρει ἀπό πού κρατοῦσε ἡ γενιά του. Ἡ γριά τόν ράντιζε πεταχτά κάπου κάπου, γιά νά μὴν ξεραθεῖ.

«... παρηγοριά μεγάλη μᾶς εἶσαι, τοῦ 'λεγε, μέσα σέ τούτη τὴ γκρίζα τσιμεντόστρωση πού μᾶς πνίγει...».

Ἡ πέρδικα ἦταν ἓνα ὀντάριο*, πού μέσα του κυριαρχοῦσε ὁ φόβος. Ἐπεφτε κανένα σκουπίδι ἀπό τίς ταρατσες, κανένα ξύλο, κανένα κουρέλι, τὰ 'χανε. Ἐτρεχε δεξιά ζερβά σαστισιμένο. Ὅταν ἄρχιζε ψιχάλα ἢ βροχή ἐρχότανε σέ ἀπόγνωση. Εὐτυχῶς ἡ πηγάδα στόν ἓνα τοῖχο χαμηλά χαμηλά ἔφτιαχνε μιά προεξοχή· τὴν ἀνακάλυψε καί πήγαινε κι ἀπάγκιαζε* ἀποκάτω. Ὅταν ἡ γριά κρέμαγε τὰ στρωσίδια της στό παράθυρο, γιά νά τὰ ἀερίσει, ἡ δύσμοιρη πέρδικα βανότανε πάλι νά χτυπιέται σάν βουρλισμένη*. Τό ἀπότομο ἄνοιγμα τοῦ παραθυριοῦ, τὰ πολύχρωμα χιράμια*; οἱ χτύποι τῆς ξεσκονίστρας ἀπάνω τους τρέλαιναν τό ζωντανό...

– Τί νά σοῦ κάμω... νά μουχλιάσω; πρέπει κι αὐτό νά τό πάρεις ἀπόφαση... νά τό συνηθίσεις.

Πρῶι πρῶι ἡ γιαγιά, πού τὴν εἶχε στήν κατοχὴ της, ἄνοιγε τὴν πόρτα τοῦ καλοριφέρ καί τῆς ἀκούμπαγε καταγῆς μιά φύχτα ψιλό σιταράκι καί τῆς φρεσκάριζε τό νερό στό χωματένιο κύπελλο. Δέ θά πέθαινε ἀπό τὴν πείνα... Μά ἡ γριά καθώς τὴν ἔβλεπε νά τσιμπᾶ, ἀνόρεξα τῆς φαινόταν, τό σιταράκι, ἀναλογιζότανε τί ποικιλίες ζωῆς, τί ἀνθισμένες πρασινάδες, τί χρωματισμένες ἀνατολές, πόσων λογίων μυρωδάτα σπόρια εἶχε στερηθεῖ... Μιά μέρα τῆς πέταξε δοκιμαστικά μιά ρῶγα σταφύλι. Ἐνθουσιάστηκε ἡ πέρδικα. Τὴν τραβολογοῦσε σ' ὅλο τό χωρο. Τὴν τσιμπάγε, τὴν ἄνοιξε, ἔφαγε τὰ κουκούτσια, τὴ γλέντησε καλά καλά τὴν ἀναπάντεχη εὐωχία*. Ἀπὸ τότε κι ἔπειτα τό 'χε ἐξασφαλισμένο τό σταφύλι της καθημερινά...

ὀντάριο: μικρὸ πλάσμα.

ἀπαγκιάζω: καταφεύγω σέ τόπο ἀπάγκιο, προφυλαγμένο ἀπὸ τὸν ἀέρα.

βουρλισμένη: λυσσασμένη, μανιακὴ.

χιράμι: εἶδος ὑφαντῆς κουβέρτας.

ἀναπάντεχη εὐωχία: τό πλούσιο φαγητό πού δέν τό περιμένα.

- Ναί, μά ἄμα τελειώσουν τά σταφύλια, μέ τί θά τά ἀντικαταστήσου-
με, δέ μου λές;

Μιά μέρα πάλι δοκιμαστικά τῆς πέταξε δυό μπουκίτσες ξεραμένο
ψωμάκι. "Ἐπесе καί σ' αὐτό μέ βουλιμία. Ἄλλη φορά τῆς ἔριξε μαρου-
λάκι... τέλος πάντων σιγά σιγά πειραματιζόταν ἤ γριά στό τί τήν τράβαγε
καί στό τί ἀδιαφοροῦσε, μά καί ἡ πέρδικα εἶχε τώρα συνδυάσει στό νοῦ
της τό ἄνοιγμα τοῦ παραθυριοῦ μέ τό «ἐξ οὐρανοῦ μάννα» κι ἀντίς νά
τρομάζει ἔτρεχε, ὅπου κι ἄν βρισκόταν, κι ὅ,τι κι ἄν ἔκανε, κι ἐρχότανε
ἀκριβῶς καί σταματοῦσε κάτω ἀπό τό παράθυρο. Σηκώνοντας ψηλά τό
κεφάλι, πάντα ἀπό τό ἕνα πλάι, γιά νά δει μέ τό ματάκι της τή «ρίψη»
τῶν ἀγαθῶν, περιμένε μέ σιγουριά. Τῆς γριάς τῆς φαινότανε πῶς τῆς
χαμογελοῦσε κιόλας.

-...πλάσμα τοῦ Θεοῦ μέ τήν ἀναπάντεχη μοίρα, ποιός σου τό ἔχε
γραμμένο νά βρεθεῖς ἀπό τίς πλαγιές τῆς Σκύρος - εἶχε μαθευτεῖ ἡ
καταγωγή της - φυλακισμένο σέ τοῦτο τό ἀφιλόξενο ὑγρό τετράγωνο...
ὅπου καί τά σπόρια πού κουβαλᾶνε οἱ ἀνέμοι ψοφᾶνε ἀζωντάνευτα...».

Ἡ γριά, φτωχή ἦταν μέ τή μικρή σύνταξη τοῦ μακαρίτη τοῦ ἄντρα
της, τοῦ Κυριακοῦ, τά βόλευε. Δέ γινότανε λόγος γιά τό ἀπομεινάρι τό
μπαγιατίτικο ψωμί ἢ τό φρούτο... πάντα εἶχε, γιά νά φιλεῦει τό ξενιτεμένο
πουλί. Τό ἔχε πάρει ὑπό τήν προστασία της καί μιά μέρα προχώρησε
παραπέρα. Διασχίζοντας τή στοά ἀπό ὁδὸ Σταδίου, γιά νά βγεῖ στήν
Ἰπποκράτους, ἄκουσε ἔντονους καί ποικίλους κελαδισμούς. Κοντο-
στάθηκε. Ἀπό τά δεξιά της φτάνανε. Μέσα στή σκοτεινή στοά βρισκό-
τανε μαγαζί «Ἐμπορίου Ὠδικῶν Πτηνῶν».

- Μήπως ἔχετε πέρδικες;

- Νά τίς κάνουμε τί τίς πέρδικες; Ἐχομε ἄλλα πουλιά πού κελαη-
δοῦν περίφημα. Οἱ πέρδικες δέν κελαηδοῦν ὠραῖα... δέν κελαηδοῦν
καθόλου... μιά φορά τό χρόνο κακαρίζουνε...

Εἶχε σκεφθεῖ νά τῆς πήγαινε καμιά συντροφιά... κι ἀφοῦ συντροφιά
δέ βρῆκε:

- Ἐχετε τίποτα σπόρια γιά πέρδικες;

- Πῶς δέν ἔχουμε...

- Δώστε μου μιά ποικιλία ὡς δέκα δραχμῶν...

Τό βρεμένο ψωμί ἐναλλασσόταν τώρα μέ λογιῶν λογιῶν σπόρια.
"Ὅσο γιά τίς τρομάρες τοῦ πρώτου καιροῦ, τά σαστισμένα τρεξίματα...
εἶχαν ὀλότελα σταματήσει. Εἶχε γίνει στό χρόνο ἀπάνω ἕνα ἡμερο κα-
τοικίδιο ζῶο. Ὅλοι οἱ χώροι τώρα τοῦ ἦσαν οἰκείοι. Τούς εἶχε διαμοιρά-
σει σάν ἄνθρωπος. Ἐκεῖ, στήν πόρτα τοῦ καλοριφέρ θά κοιμᾶμαι τή

νύχτα. Κάτω από τό παράθυρο θά τρώγω. Κάτω από τήν προεσοχή θ' ἀπαγκιάζω ἅμα βρέχει, καί θά κάνω τή βόλτα μου ἐκεῖ ἀπάνω. Ὁ τοῖχος κάτω από τόν κισσό ἐφτιαχνε σάν σκαλοπάτι, ὡς ἓνα μέτρο πάνω ἀπό τό ἔδαφος. Σκαρφάλωνε πάνω σ' ἓνα ἐγκαταλειμμένο καναπέ κι ἀπό κεῖ ἀνέβαινε στό σκαλοπάτι τοῦ τοίχου καί βολτάριζε ἀπάνω κάτω κακαρίζοντας. Μόνο ἡ τρομάρα τῆς βροντῆς καί τῆς ἀστραπῆς δέν τῆς εἶχε φύγει, μά αὐτά δά δέ συμβαίνουν κάθε μέρα.

Μύριζε ἄνοιξη. Τά κρύα καί τά χιονόνερα εἶχαν ὑποχωρήσει. Ἕνας ὠραῖος ἠλιάκος στέγγωνε στά μπαλκόνια τά ρουχαλάκια τῶν μωρῶν καί ζέσταινε τούς ἄρμούς* τῶν γερόντων. Δέν κατέβαινε βέβαια ὡς τήν πηγάδα, ὁ δρόμος του πάνω στόν οὐρανό δέν περνοῦσε ποτέ ἀπό τό τετράγωνο τοῦ φωταγωγοῦ. Μά ἄς μὴν περνοῦσε. Τό φῶς τῆς ἀντηλιάς ζωήρευε καί ζέσταινε καί τούς κλειστούς ἀέρηδες. Μέ τό ἔμπα τοῦ Μάρτη ἡ πέρδικα εἶχε ξεχάσει πού βρισκότανε. Ἡ γριά, πού πολύ ἀγαποῦσε τό κακάρισμά της, δέ χόρταινε νά τήν ἀκούει... τῆς θύμιζε τά μικρά της χρόνια στό χωριό, τά βουνά καί τίς ράχες, ὅπου μεγάλωσε... θυμότανε ἰδιαίτερα ἓνα πρωινό, πού καθῶς κουβεντιάζανε μέ τόν Κυριακό μέσα στό ἀμπέλι, καθισμένοι μέσα στίς κουρμούλες*, ἀκούσανε πολλά κακαρίσματα ἀπό πέρδικες καί σέ λίγο φανερώθηκε πάνω στόν τράφο μιά περδικομάνα νά πηγαίνει καμαρωτή καμαρωτή σαλαγώντας* τά περδικόπουλά της...

Τά ξημερώματα, μόλις ἀποδιαφωτοῦσε, ἡ γριά ἄκουε μέσα στό μισοῦπνι της τήν πέρδικα, πού μέ ξέχειλο κέφι τῆς ἔστελνε μήνυμα.

«... ἄνοιξη καιροῦ, ἄνοιξη καρδιάς... τραγούδα, πουλάκι μου, τραγούδα, κι ἄς μὴ φτάνει ἡ φωνή σου στίς πλαγιές τῆς Σκύρος...».

Σηκωνότανε ἡ γριά κι εἰτοίμαζε τόν πρωινό καφέ. Τόν ἔφερνε μπρός σ' ἄνοιχτό παράθυρο καί τόν ἀκούμπαγε στό τραπεζάκι. Ἄντίκρου τοποθετοῦσε ἀκόμη μιά καρέκλα καί φώναζε τόν Κυριακό της νά ῥθει κι ἐκεῖνος...

—Ἐλα, Κυριακό, κάθισε. Πίνε ἄφοβα ὅσο καφέ σου κάνει κέφι... πολύ σέ παίδεψα... μὴν πίνεις καφέ... μὴν ἀνάψεις ἄλλο τσιγάρο... κάμε τό κέφι σου, Κυριακό, μὴ τοῦτο, μὴ τ' ἄλλο, τί βγήκε... πῆγε, καί πῆγε μέ τόν καημό...

Ἀπό τ' ἄνοιχτό παράθυρο καλεῖ καί ξανακαλεῖ τό ταίρι της μέ κακα-

---

οἱ ἄρμοι: οἱ κλειδώσεις.

κουρμούλες: σωροί ἀπό χῶμα ἀνάμεσα στά κλήματα.

σαλαγάω: ὀδηγῶ μέ φωνές ἓνα κοπάδι.

ρίσματα γεμάτα πάθος ή έκπατρισημένη πέρδικα τής Σκύρος.

Πόσες φωνές, πόσες άόρατες επίκλησες γεμίζουν τά άέρινα κύματα, χωρίς νά φτάνουν ποτέ στόν προορισμό τους...

Έρωτήσεις

1. Τί κοινό έχει ή ζωή τής γριάς μέ τή ζωή τής πέρδικας;
2. Γιατί ή γριά συμπνάνει τό πουλί;
3. Στο διήγημα ύπάρχει νοσταλγία κάποιας άλλης ζωής. Ποιά είναι αύτή; Νά βρείτε τά χωρία πού αναφέρονται σ' αύτή.
4. Ποιά χαρακτηριστικά τής σύγχρονης ζωής βρίσκετε στό διήγημα;
5. Νά μελετήσετε τό διήγημα καί νά άπαντήσετε στά παρακάτω έρωτήματα: α) έχει ένότητα τόπου, χρόνου, ύποθέσεως; β) έχει πλοκή καί έπεισόδια; γ) έχει άντιθέσεις καί συγκρούσεις; δ) έχει πρόσωπα καί διάλογο;
6. Γιατί κυριαρχεί ό μονόλογος; Τί φανερώνει αύτό;

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ Γεννήθηκε στό 'Ηράκλειο τής Κρήτης τό 1898. Έργάστηκε ώς έκπαιδευτικός. Έργα της: *Σκληροί άγώνες για μικρή ζωή*, *Γ' Χριστιανικών Παρθεναναγωγείον*, *Άνθρωποι, Χοντρούλης καί Πηδηχτή* (ιστορία για παιδιά), *Λούμπεν*, *Άναχωρήσεις καί μεταλλαγές* κ.ά.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Ρούμελη

Ό Ζ. Παπαντωνίου καταγόταν άπό τό Καρπενήσι. Στο ποίημά του θυμάται μέ νοσταλγία τίς όμορφίες τής ιδιαίτερης πατρίδας του.

Τή μάνα μου τή Ρούμελη ν' άγνάντευα τό λαχταρώ...

Ψηλά πού μέ νανούριζες καημένο Καρπενήσι!

Τρανά πλατάνια ξεδιψούν στίς βρύσες μέ τό κρύο νερό.

Σαρακατσάνα ροβολάει καί πάει για νά γεμίσει.

Μέ κρουσταλλένια σφυριχτά σέ λόγκους φεύγουν σκοτεινούς
κοτσύφια και βοσκόπουλα μέ τά λαμπρά τά μάτια,
νερά βροντούνε στό γκρεμό και π̄ανε πρός τούς ούρανούς
ϊσια κι όρθά σάν τήν ψυχή τῆς Ρούμελης τά έλάτια.

Κάμπε άττικέ, μέ πλάνεψες κι έγώ γιά τίς κορφές πονῶ
και γιά τραχιές άνηφοριές σηκώνω τό κεφάλι ..
Φυλακωμένη πέρδικα πού κλαίει γι' άλαργινό βουνό
δέρνει ή ψυχή μου στό κλουβί τά νύχια της κοράλλι.

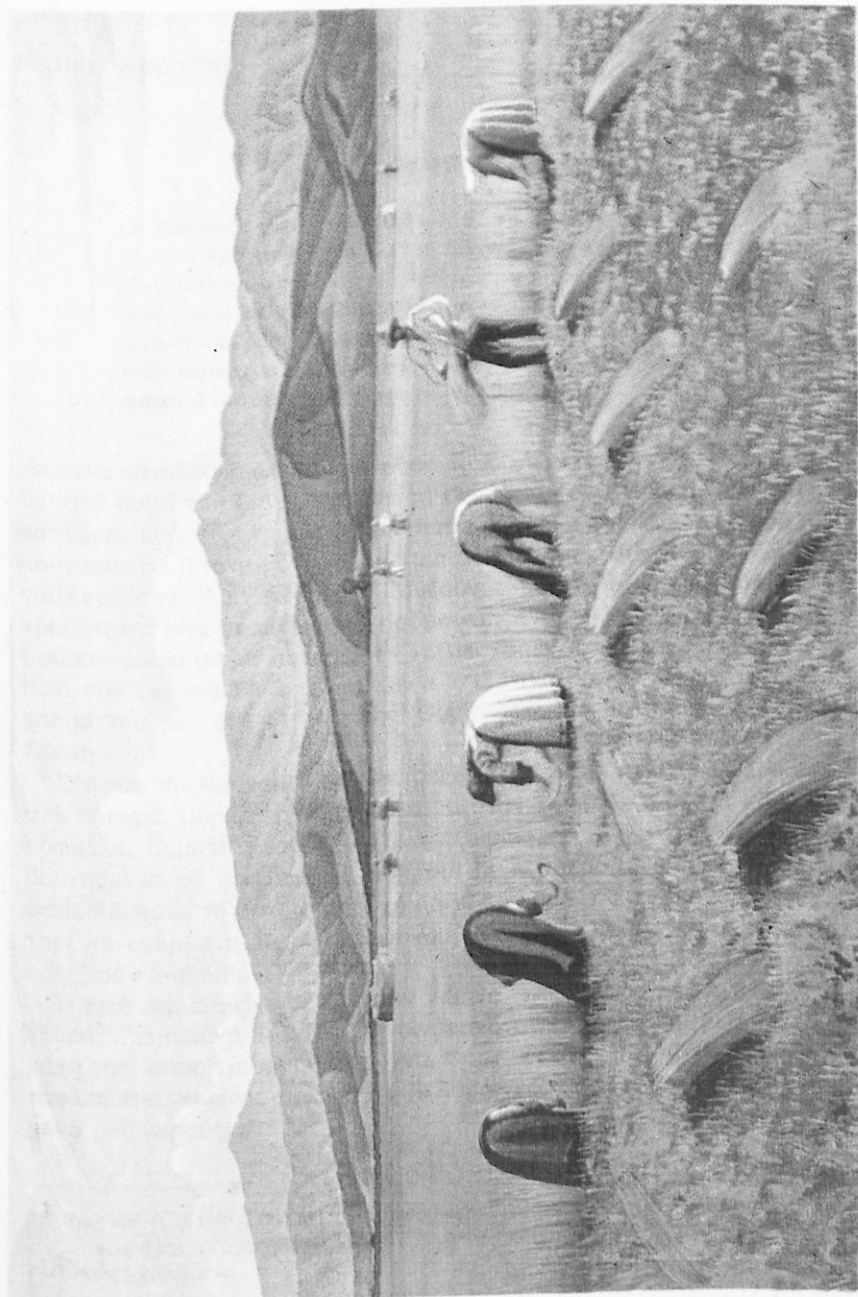
Έρωτήσεις

1. Νά δικαιολογήσετε τίς λέξεις του ποιήματος: «μάνα» και «μέ νανούριζες».
2. Πώς δικαιολογείται ή λαχτάρα του ποιητή νά άγναντέψει τόν τόπο, όπου γεννήθηκε;
3. Νά σχολιάσετε τούς δυό τελευταίους στίχους του ποιήματος.
4. Νά βρείτε τίς παρομοιώσεις και τίς μεταφορές του ποιήματος και να εξηγήσετε τί προσφέρουν στό ποίημα.
5. Ποιές όμορφές τῆς Ρούμελης προβάλλονται στό ποίημα;
6. Μπορείτε νά προσδιορίσετε τό ύφος του ποιήματος; Ποιές λέξεις βοηθούν περισσότερο στή δημιουργία αυτού του ύφους;

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ (1877-1940). Γεννήθηκε στό Καρπενήσι. Πῆγε στήν

Άθήνα, γιά νά σπουδάσει Άιτρική, αλλά άσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία και τή λογοτεχνία. Τό 1918 διορίστηκε διευθυντής τῆς Έθνικῆς Πινακοθήκης και στή θέση αυτή παρέμεινε ώς τό τέλος τῆς ζωῆς του. Τό 1938 έγινε μέλος τῆς Άκαδημίας Άθηνών. Έγραψε ποιήματα, διηγήματα, ταξιδιωτικά και τεχνοκριτικές μελέτες. Έργα του α) ποίηση: *Πολεμικά τραγούδια, Χελιδόνια, Θεία δώρα* β) πεζά: *Πεζοί ρυθμοί, Διηγήματα, Βυζαντινός όρθρος*. Σημαντική ήταν ή συμβολή του στήν εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1917 μέ τό άναγνωστικό *Τά ψηλά βουνά*, πού έγραψε γιά τήν τρίτη δημοτικού γ) *Θέατρο*· *Ό όρκος του πεθαμένου*.

Δ. Γιολδάσης: *Θερισμός.*

54

Μιμικά Κρανάκη

[Διακοπές]

Οί Διακοπές είναι απόσπασμα από το μυθιοτόρημα Κόντρ-Τάν* της Μιμίκας Κρανάκη. Ήρωίδα του έργου είναι η Κυβέλη, ένα κορίτσι από εύκατάστατη οικογένεια της Αθήνας, που ζει την αμέριμνη προπολεμική εποχή και τα δύσκολα χρόνια του πολέμου και της κατοχής. Στο απόσπασμά μας η Κυβέλη κάνει τις πρώτες διακοπές της στην έξοχή, στην περιοχή του Βόλου, και γνωρίζει μία όψη της ζωής πολύ διαφορετική απ' αυτήν που ήξερε στην Αθήνα.

Αξαφνα κατάλαβε πώς θά ξυπνούσε. Πάλεψε μία στιγμή, για νά κρατηθεί στο βυθό του ύπνου, νά δει τή συνέχεια του όνειρου, μά δέν τά κατάφερε κι άνοιξε τά μάτια της. "Άσπρα μαλακά φτερά γύρω γύρω. Ή κουνουπιέρα. Στο ταβάνι χόρευε μία άσπρόχρυση σταγόνα ήλιος. Πηγαινοερχόταν πέρα δώθε σάν ζουζούνι. Άπ' τό παράθυρο ίσαμε τό κρεβάτι της είχε στρωθει ένας δρόμος απ' άνθόγυρη κι άπάνω τραγουδοούσαν μικρά μικρά άστεράκια, τρίλιες από ζωντανό, σάρκινο φως. Κάτι σάν συντριβάνι ξέσπασε μέσα της. "Ένα άσπρο πουλί τίναξε τά φτερά του μέσ στό στήθος της. Θυμήθηκε πώς βρισκόταν στόν Άι-Σώστη.

Σήκωσε τήν κουνουπιέρα κι έτρεξε στό παράθυρο. Τό σανίδι, κάτω στό πάτωμα, μύριζε τριαντάφυλλα. Κι όταν έσπρωξε πίσω τά παραθυρόφυλλα, όρμησε μέσα ένα κύμα έξαισίας, γλαυκής* ειρήνης. Όλα βουτηγμένα σέ άποχρώσεις άσπρου. Κι η θάλασσα άπίθανα ήρεμη, ώσπου έφτανε τό μάτι, σά νά 'χε πήξει τό νερό σ' ένα πλατύ μαργαριταρένιο καθρέφτη. Κι οί κορυφογραμμές της Εϋβοίας, άντίκρυ, άνάερες, σάν από λιβάνι.

Ή θεία Άγλαΐα είχε μείνει στην Αθήνα. Ή θάλασσα τήν πείραζε στά νεύρα. Στο πλαϊνό δωμάτιο πηγαινοερχόταν ή γιαγιά και μιλούσε μονάχη της, όπως τό συνήθιζε συχνά. Φροστ, φροστ, φροστ, έκαναν οί παντόφλες της, εκείνες οί άστείες βελούδινες παντόφλες μέ τά κεντημένα ρόζ γαρούφαλα.

Κόντρ-τάν (*Contre-Temps*): άπροσδόκητο γεγονός, άτυχία. Επίσης: μουσικός όρος (παραχρονισμός).

γλαυκός: γαλάζιος.

– Καλημέρα, γιαγιάκα.

– Καλημέρα, αγγελάκι μου. Άντε νά σε ντύσει τώρα μάνι μάνι ή Άργυρώ.

Φόρεσε τό καινούριο μαγιό μέ τό γαλάζιο άστέρι στό στήθος κι άπό πάνω πέρασε τό άσπρο τομπράλκο* μέ τίς ρόζ κουκκίδες. Ός και τά ρούχα της ήταν ποτισμένα άπ' τήν ίδια ούσία, άπό τούτο τό εύτυχημένο πρωινό φώς. Ό Άθήνα ήταν μακριά. άνύπαρκτη. Είχαν αλλάξει όλα, ως τίς παραμικρές λεπτομέρειες. Πάνω στό τραπέζι, στό πλαϊνό δωμάτιο, ήταν άκουμπισμένο ένα χοντρό μώβ ποτήρι άπό πορσελάνη κι ένα πιάτο φταζμίτικα* παξιμάδια. Αύγό χτυπητό μέ κακάο. Ό γιαγιά, καθισμένη στή μεγάλη ψάθινη πολυθρόνα, είχε κρεμάσει άπ' τό λαιμό τήν κάλτσα της κι έπλεκε. Γιατί νά ρχονται όλες οι εύτυχίες μαζωμένες και νά κατρακυλάνε έτσι βιαστικά, πρίν προφτάσει νά τίς γευτεί κανένας ως τό τέλος; Θά ήθελε τόσο νά κρατήσει μερικές γουλιές άπό τούτη τήν πολύτιμη ούσία σ' ένα μπουκαλάκι γιά τά ξεθωριασμένα πρωινά της Άθήνας, όταν οι ώρες δέν θά τραγουδοῦσαν πιά, ζαρωμένες κάτω άπ' τόν παγωμένο ίσκιο πού άπλώνονταν σ' όλο τό σπίτι της οδοῦ Άσκληπιού.

Πήρε τό «Παραμύθι χωρίς όνομα»* και κάθισε στήν άκροθαλασσιά. Μιά τόσο μαλακιά σιωπή. Ξετυλίγονταν πλούσια σέ φαρδιές κορδέλες άπό θάλασσα, ούρανό, ελαιώνες κι άσπρους δρόμους και χάνονταν εκεί κάτω, πίσω άπ' τούς λόφους. Ρίχτηκε στό διάβασμα μέ πολύ κέφι και σέ λίγο βυθίστηκε σέ κείνο τό γυάλινο καβούκι, όπου έμπαινε κάθε φορά πού διάβαζε. Ό θεία Άγλαία γκρίνιαζε γι' αυτό.

– Φτάνει πιά! Μούστωσης* στό διάβασμα, παιδάκι μου. Δέν κάνεις και νισάφι*; Πάν μέτρον άριστον*.

Της φαινόταν σάν νά τή γδέρνουν, όταν τή βγάζαν άπ' τά βιβλία της. Μά τώρα δέν ήταν έτσι. Πρώτη φορά πού ή πραγματική ζωή δέν της φαινόταν ένα βάσανο άνεξήγητο. Πρώτη φορά πού ό γύρω κόσμος μπορούσε ν' άναμετρηθεί μέ τό παραμύθι πού διάβαζε.

Κάποια στιγμή ένα σκίρτημα πέρασε πάνω άπ' τή γυαλένια έπιφάνεια, σάν φτερούγισμα πουλιού. Δέν άκούστηκε τίποτες κι όμως ή Κυβέλη ήταν σίγουρη πώς αυτή ή γαλάζια άνατριχίλα είχε μία δικιά της

τομπράλκο: φόρεμα άπό βαμβακερό ύφασμα.

φταζμίτικα: έφτάζυμα.

«Παραμύθι χωρίς όνομα»: παιδικό μυθιστόρημα της Πηνελόπης Δέλτα.

μούστωσης: μέθυσες, ζαλίστηκες.

νισάφι: έλεος· κάνε νισάφι: τέλειωνε.

πάν μέτρον άριστον: άρχαίο ρητό: όλα πρέπει νά γίνονται μέ μέτρο.

μουσική. Ίσως μία φιλή φιλή τρίλια, σάν ένα άνοιξιάντικο ψιχάλισμα. Στήν άρχή φάνηκε στό βάθος μία λεπτή γραμμή, γρατζουνιά σ' ένα κρινένιο δέρμα, κι έπειτα γίνηκε σιγά σιγά σγουρός κυματισμός πού όλοένα δυνάμωνε. Τήν έπιασε ένας άκατανόητος, άνήμπορος θυμός, ή άπελπισία τών παιδιών πού 'ναι άνίκανα νά συμβιβαστούν μέ τή στέρηση τής στιγμής, άνίκανα νά σκεφτούν πώς αύριο πάλι ή θάλασσα θά ξημερώσει έτσι γαλήνια ή πώς τά κύματα έχουν κι αυτά τήν όμορφιά τους.

Ή Άργυρώ βγήκε άπ' τό σπίτι κρατώντας τά σύνεργα του μπάνιου, τό μπουρνουζί, τό χρωματιστό λαστιχένιο ψάρι πού φούσκωνε, τή σκούφια, τά σανδάλια.

—Άντε νά βουτήξεις, τώρα πού 'ναι ζεστή ή θάλασσα.

Προχώρησε μέ μικρά, φοβισμένα βηματάκια στά ρηχά. Ό βυθός ήταν στρωμένος μέ στρογγυλά, παρδαλά χαλίκια, σάν φρουί γκλασέ*, και τό νερό πράσινο κι άνάλαφρο σάν βραδινό άγέρι. Πάφλαζε γύρω τής μ' ένα μεταξωτό θρόισμα κι οί γλάροι έσκυβαν και φιλοϋσαν τίς κορφές τών κυμάτων.

Πιό πέρα, στ' άπατα, ό βυθός ήταν γεμάτος φύκια πού άναδεϋονταν τεμπέλικα νοσταλγώντας τόν ήλιο.

Έπαιξε πολλή ώρα μονάχη τής, βουτηγμένη στην ίριδιστή* χαρά του όρίζοντα και τής έκρηκτικής άνοιξης πού κυμάτιζε μέσα τής. Στήν Άθήνα ό ούρανός ήταν πάντα κρυμμένος πίσω άπ' τίς στέγες τών σπιτιών, σάν πίσω από βαριά τοιμεντένια σύννεφα. Ξεχνούσες τήν ύπαρξη τών άστρων, του ήλιου, τής αύγής. Καλά καλά δέν σήκωνες τά μάτια ούτε στα δεύτερα πατώματα τών σπιτιών. Ή ζωή ήταν ένα μακρύ του-νελ*, σάν τή σήραγγα του Μπράλου*. Περπατούσες ίσα μπρός σου, ακολουθώντας τά βήματα του προηγούμενου, όπως τά μυρμήγκια στις φωλιές τους, ή τά βόδια, όταν γύριζαν τό γιόμα* άπ' τό χωράφι. Κι ή μέρα ήταν ένα μέ τή νύχτα, ένα σκοτάδι μέ πιότερα ηλεκτρικά.

Σιγά σιγά όλος ό μικρόκοσμος τής παραλίας μαζεϋτηκε γύρω άπ' τό λαστιχένιο ψάρι σάν τούς σαργούς* γύρω άπ' τό ψωμοτύρι τής πετονιάς. Τρείς πιτσιρίκοι στάθηκαν και χάζευαν μέ μία επιθετική ζήλεια στα μάτια, μη τολμώντας ώστόσο νά προχωρήσουν στην πράξη. Ή Κυ-

---

φρουί γκλασέ: φρούτα ζαχαρωμένα (είδος γλυκού).

ίριδιστός: αυτός πού βγάξει ίριδισμούς, πολύχρωμες άνταύγειες.

του-νελ: σήραγγα.

Μπράλος: όρεινή διάβαση στό βουνό Καλλίδρομο, κοντά στη Λαμία.

γιόμα: μεσημέρι.

σαργός: είδος ψαριού.

βέλη στην άρχη προσπάθησε νά τούς άγνοήσει, μά ή ματιά τους βάραινε τόσο επίμονα στό ψάρι της, ώστε τά χρειάστηκε κι άρχισε νά ύποχωρεί κανονικά, μ' όση περισσότερη άξιοπρέπεια μπορούσε.

Μά ή κατάσταση λύθηκε γρήγορα. Ό μεγαλύτερος τής παρέας, ένα ψηλόλιγνο, ξανθό παιδί μέ μεγάλα δόντια πεταγμένα πρός τά έξω, πλησίασε καί τής είπε θαρρετά.

– Θές νά παίξουμε καί μεϊς μέ τό ψάρι;

– Πώς! Άν θέλετε! άπάντησε βιαστικά.

Φοβόταν πάντα πώς τ' άλλα παιδιά δέν ήθελαν νά παίξουν μαζί της. Γι' αυτό, μόλο πού ή θεία Άγλαΐα τής είχε άπαγορέψει νά δανείζει τά πράματά της στους άλλους, βιβλία, τετράδια, παιχνίδια, τούς έδωσε άμέσως τό λαστιχένιο ψάρι.

– Πώς σέ λένε; Ξαναείπε τό ξανθό παιδί.

– Κυβέλη. Έσένα;

– Λεωνίδα Χαριτάκη. Αυτόν τόν λένε Πέτρο καί κείνον Βασίλη. Είναι φίλοι μου.

– Ποῦ κάθεστε;

– Σέ κείνα κει τά σπίτια. Νά, τά βλέπεις; Φαίνονται από δῶ. Έκείνο μέ τά πράσινα παράθυρα καί τ' άλλο μέ τή μεγάλη συκιά. Έσύ πού κάθεσαι;

– Έκεϊ, σ' αυτό τό σπίτι μέ τή βεράντα.

Τή ρώτησαν ακόμα πόσων χρονῶν είναι καί τήν κοίταζαν μέ θαυμασμό, σάν έμαθαν πώς έμενε στην Άθήνα κι ό πατέρας της ήταν δικηγόρος. Αυτόι μένανε στό Βόλο κι ήταν παιδιά εμπόρων.

Όταν ήρθε νά τήν πάρει ή Άργυρώ, νόμισε πώς τούς ήξερε από χρόνια. Ό μπάτης* είχε δυναμώσει καί βούιζε στην στέγη του σπιτιου σάν βαριά χορδή βιολοντσέλου*. Η λεύκα άρμένιζε στό μεσημέρι μ' άπλωμένα τά φύλλα. Άκόμα κι ή ώρα του φαγητου στον Άι-Σώστη είχε ένα χυμό, μιά γεύση ιδιαίτερη. Δέν ήταν ή σούπα πού κατάπινε μ' άηδία στην Άθήνα από κάποια άνεξήγητη μισητή ανάγκη. Ήταν ή ίδια ή σάρκα τής θάλασσας, κλεισμένη στη μορφή ενός ψαριου. Καί τό κρεβάτι της δέν ήταν τ' αναπόφευκτο μαρτύριο πού ύφίσταται κανένας άνάσκελα, προσπαθώντας νά διασκεδάσει μέ τά παραμύθια ή πιάνοντας μύγες, αλλά ένα άσπρο караβάκι μέ γαλάζια παράθυρα. Κάτω, στην άκρογιαλιά, τά κύματα σούρνονταν μ' ένα θρόισμα δάσους. Ίσως έτσι νά 'κανε ή γενειάδα του γερο-Ποσειδώνα, όταν ξεχυνότανε θυμω-

---

μπάτης: ό άέρας πού φυσά από τή θάλασσα.

βιολοντσέλο: έγχορδο όργανο σέ σχήμα μεγάλου βιολιου.

μένη στο Αιγαίο. Νά ρουφᾶς λαίμαργα τὶς στιγμές, ὅπως ὁ κάμπος τὴ βροχὴ ἓνα καλοκαιριάτικο ἀπομεσήμερο. Δίχως νά τὶς ἀφήνεις νά περνᾶνε ξένες, μακριά, σάν μιά μελωδία πού ἀκοῦς ἀφηρημένως.

Ἄλλα τούτα ἦτανε τόσο καινούρια πού δέν τὴν ἀφήνανε νά κοιμηθεῖ. Εἶδε τ' ἀπομεσήμερο νά λοξεύει στὸ παράθυρο, τὸ 'δε σ' ὄλες του τὶς ἀποχρώσεις, μὲ κείνο τὸν ἀνεξάντλητο δημιουργικὸ πλοῦτο τῶν παιδιῶν πού βγάζει θησαυροὺς εὐτυχίας ἀπὸ 'να μόριο ἀχτίδας. Εἶδε τ' ἄσπρο φῶς τοῦ μεσημεριοῦ νά θολώνει σιγὰ σιγὰ, ὥσπου ἐγινε μιά κίτρινη ἀμφίβολη ἀνταύγεια. Ταξίδευε μὲς στὸ κρεβάτι της, γλιστρώντας πάνω στὸν οὐρανὸ. Κάποτε θά πήγαινε σέ κείνα τὰ νησιά ἀντίκρου, σέ κείνη τὴ σταχτιά κουκκίδα καί στ' ἄλλο, πλάι, πού μάκραινε πάνω στὸ νερό σάν σκουλήκι. Θά 'χε ἓνα καράβι καί θά πήγαινε παντοῦ. Κι ἡ ζωὴ θά 'ταν πάντα ἔτσι γαλάζια καί δροσερή.

Ἐρωτήσεις

1. Ἀφοῦ μελετήσετε καλὰ τὸ ἀκόλουθο χωρίο: «Θά 'θελε τόσο νά κρατήσῃ μερικές γοβλιές... τῆς ὁδοῦ Ἀσκληπιοῦ», ν' ἀπαντήσετε στὶς ἑξῆς ἐρωτήσεις:
  - a) Ποιά εἶναι «τούτη ἡ πολύτιμη οὐσία»; Γιατί τὴν ὀνομάζει ἔτσι;
  - β) Τί σημαίνει ἡ φράση «ὅταν οἱ ὄρες δέν θά τραγουδοῦσαν πιά»; Νά βρεῖτε πιὸ κάτω ἄλλα χωρία πού νά δικαιολογοῦν τὴ φράση αὐτή.
2. Νά μελετήσετε τὸν τρόπο πού ἡ Κυβέλη γνωρίζεται μὲ τὰ παιδιά. Στὴν ἀρχὴ τί στάση κρατοῦν τὰ παιδιά ἀπέναντι στὴν Κυβέλη καί τί στάση ἡ Κυβέλη ἀπέναντί τους; Ἄν λέγαμε ὅτι τὸ διάλογο πού ἀκολουθεῖ τὸν χαρακτηρίζει ἡ φυσικότητα, θ' ἀπαντούσαμε σωστά; Νά δικαιολογήσετε τὴν ἀπάντησή σας.
3. Τί αἰσθήματα γεννᾶ στὴν Κυβέλη ἡ γνωριμία της μὲ τὴν ὑπαιθο; Μπορεῖτε νά σημειώσετε μιά φράση πού νά ἐκφράζει συνοπτικὰ αὐτὰ τὰ αἰσθήματα;

ΜΙΜΙΚΑ ΚΡΑΝΑΚΗ. Γεννήθηκε στὴ Λαμία. Σπούδασε Νομικὰ καί Πολιτικὲς Ἐπιστῆμες στὴν Ἀθήνα. Τὸ 1945 ἔφυγε γιὰ τὸ Παρίσι, ὅπου καί διαμένει. Ἐμφανίστηκε τὸ 1947 μὲ τὸ μυθιστόρημα *Contre temps* καί ξεχώρισε ἀμέσως γιὰ τὶς γνήσιες πεζογραφικὲς της ικανότητες. Ἄλλο της ἔργο εἶναι *Τὸ ταίρκο* (δημοσιεύθηκε στὰ γαλλικά). Μὲ τὸ βιβλίο της *Ἑλλάδα*, πού κυκλοφόρησε γαλλικά στὸ Παρίσι, ἔδωσε μιά γενικὴ, ἀλλὰ ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Δημοσίευσε ἐπίσης ἄρθρα καί μελέτες σέ γαλλικά καί ἑλληνικά περιοδικὰ.

Τό φτάσιμο

Τό φτάσιμο είναι τό πρώτο από τά τέσσερα ποιήματα πού έχουν τό γενικό τίτλο Εικόνες τοῦ χωριοῦ καί ἀνήκουν στή συλλογή Θά βραδιάζει. (Ἀθήνα 1930). Ὁ ποιητής πηγαίνοντας ἀπό τήν πόλη στό χωριό ἐξηγεῖ στή συντροφιά του τίς ὁμορφιές πού θά συναντήσουν ἐκεῖ.

Θά βραδιάζει ἡ μέρα, ὅταν θά φτάνομε
στοῦ χωριοῦ τ' ἀποσκωμένα ἀλώνια·
θά φανοῦν λευκά τά χωριατόσπιτα
πίσω ἀπό τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

Μακριά θ' ἀκούονται ἀρνιῶν βελάσματα·
βραδινή καμπάνα θά σημαίνει
στή βρυσούλα βόδια θά ποτίζονται,
θά καπνίζουν φοῦρνοι φλογισμένοι.

Θά βαθιανασαίνομε στό διάβα μας
μυρωδιά ἀπό στάχια θερισμένα.
Θά μᾶς εὐχηθοῦν τό «καλῶς ἤρθατε»
χέρια ἀπό τόν κάματο ἀργασμένα.

Ἀπό τό κατώφλι ἀναμερίζοντας
τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καί τά χόρτα,
τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοιξομε
τή βαριά τή σιδερένια πόρτα.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς παρουσιάζει ὁ ποιητής τή ζωή τοῦ χωριοῦ; Μὲ ποιές εἰκόνες;
2. Τί ἐκφράζει μέ τήν τέταρτη στροφή ὁ ποιητής;
3. Ποιά αἰσθήματα μᾶς μεταδίδει τό ποίημα;
4. Γιατί χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητής τό μέλλοντα χρόνο;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ (1859-1951). Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε στήν Ἀθήνα καί τή Γερμανία. Ἐγράψε διηγήματα καί κυρίως ποιήματα. Ἐδειξε ἐπι-

σης μεγάλο ενδιαφέρον για την παιδεία. Τό 1926 έγινε ακαδημαϊκός. Έργα του: Φωτερά σκοτάδια, Κλειστά βλέφαρα, Θά βραδιάζει, τό μυθιστόρημα Άμαρυλλίς, διηγήματα κ.ά. Τά έργα του διακρίνονται γιά τήν αγάπη τής ζωής τών ανθρώπων τής ύπαιθρου.

Γαλάτεια Σαράντη

Άποχαιρετισμός

Ή Μάνη, επειδή είναι όρεινή περιοχή, ήταν άπομονωμένη ώς τά τελευταία χρόνια. Γι' αυτό διατήρησε πίο πολύ τίς ιδιότυπες συνήθειές της καί τίς πατροπαράδοτες άντιλήψεις, δηλαδή τήν παράδοσή της. Ό γερο-Άντώνης, ό ήρωας τού διηγήματος, είναι ένας γνήσιος άντιπρόσωπος αύτής τής παράδοσης.

Τό γράμμα ήρθε έτσι δίχως νά τό περιμένει, κι ούτε πού είχε δεϊ κανένα όνειρο, νά έχει κάπως προετοιμαστεί. Κι ή χαρά τού γερο-Άντώνη τού Μηλέα ήταν κάτι πού ποτέ δέν τό είχε φανταστεί πώς μόραγε καί νά ύπάρχει σέ τούτη τή ζωή.

«Σεβαστέ μου πατέρα, έγγραφε ό γιός του, είμαστε καλά καί τό αύτό έπιθυμούμε καί δι' έσέ. Άποφασίσαμε φέτος νά 'ρθούμε στό χωριό. Μόλις τελειώσει τό σχολείο ό Άντωνάκης, θά 'ρθούμε, μόνο πού πρέπει πιά κι έσύ ν' άποφασίσεις νά γυρίσεις μετά μαζί μας στήν Άθήνα!»

Ούτε πού στάθηκε σέ τούτο τό τελευταίο, πού τού τσαμπούναγε σέ κάθε γράμμα του ό γιός του. «Έλα, πατέρα... Έλα πιά!... Δέν μπορώ νά σέ ξέρω γέρον άνθρωπο μονάχο σου...» Κι άλλα τέτοια. Ποιός τόν άκουγε; Νά πάει, λέει, στήν Άθήνα, μέσα στή βρωμιά καί στή βουή, νά πλακωθεί ή ψυχή του; Πείσμα στό πείσμα λοιπόν: δέν πάω πουθενά! Έδω γεννήθηκα, έδω θά πεθάνω! Έλα, πατέρα, νά γνωρίσεις τόν έγ-

γονό σου! Νά μου τόν φέρετε ἐδῶ νά τόν γνωρίσω... Πόσα χρόνια τό περίμενε αὐτό καί πῶς περάσανε αὐτά τά χρόνια!

Πῆρε τό γράμμα καί τό διάβασε στόν καφενέ. «Ἄντε, γερο-Ἀντώνη, ποιός τή χάρη σου! Θά δεῖς τά ἐγγόνια σου ἐπιτέλους», τοῦ λέγανε οἱ χωριανοί κι αὐτός τούς κέρασε ὅλους διπλές φορές γιά τό καλό μαντάτο*.

Ἐπειτα πέρασαν οἱ μέρες, πολλές πολλές μέρες, δέσαν τά μύγδαλα, γίναν μελιχρά* τά σύκα, καί μιά φορά πού πέρασε ὁ γερο-Ἀντώνης μπρός ἀπό τό σχολεῖο βρῆκε τό δάσκαλο μονάχο του: «Κυρ δάσκαλε, πού εἶναι τά σκολιαρούδια σου;» ρώτησε τάχα ἀδιάφορα.

– Τώρα πιά, παππούλη; κλείσαν τά σχολεῖα! Ὅπου νά 'ναι θά ἔρθουνε καί οἱ δικοί σου. Ἔτσι;

Ἔτσι βέβαια! Γι' αὐτό καί τράβηξε ἀμέσως στήν κουμπάρα του τήν Πότα, πού τόν φρόντιζε καί τόν νοικοκύρευε ἀπ' ὅταν πέθανε ἡ γριά του.

– Κλείσαν τά σχολεῖα, τῆς εἶπε. Νά 'ρθεις νά συγυρίσεις ἐκεῖνο τό ρημάδι. Νά μῆ φρίξουν οἱ πρωτεουσιάνοι!

Ἐκανε τάχα πῶς κοροΐδευε, πῶς περιφρονοῦσε τούς πρωτεουσιάνους, μά στάθηκε μονάχος του νά ἐπιβλέψει πού ἀσβέστωναν οἱ γυναῖκες. Δέν κάθησε σέ καρέκλα ὅλη μέρα, στασό δέν εἶχε, κι ἔλεγε ἐκεῖνο νά γίνει ἔτσι, ἐκεῖνο ἀλλιῶς· γέλαγε, ἔλεγε χωρατά κι ἔπειτα ντρεπότανε γιά τή χαρά του, νά τή δείχνει ἔτσι. Ἦθελε νά κρυφτεῖ στά ἴδια του τά μάτια, θύμωνε λοιπόν ξαφνικά κι ἀδικαιολόγητα, ἄλλαζε γνώμη, μάλωνε τίς γυναῖκες, πῶς τάχα τεμπελιάζουν καί πᾶνε ἔτσι τά μεροκάματα. Ὡσπου ἡ Πότα ἀπαύδησε* σ' ἀλήθεια κι ἔβγαλε ἐκείνη τίς φωνές καί τόν ἔδιωξε στόν καφενέ: «Ἄει στό καλό, ἀφέντη* μου, θά μᾶς τρελάνεις. Ἄσε μας νά κάνουμε τή δουλειά μας!» Ἐφυγε βρίζοντας καί κρυφογελώντας.

Τό σπίτι καθαρίστηκε κι ἔγινε ἀγνώριστο. Ὡς καί γλάστρες μέ βασιλικό ἔβαλε ἡ Πότα, μιά σέ κάθε παράθυρο, φουντωτό βασιλικό καί καταπράσινο. Κι ὅταν ἤρθαν οἱ δικοί του, ὁ γερο-Ἀντώνης τούς καλωσόρισε στήν ξώπορτα. Ἡ νύφη του ἦταν ἀδύναμη, οὔτε τήν κοίταξε.

μαντάτο: εἶδηση.

μελιχρός: γλυκός σάν τό μέλι.

ἀπαύδησε: ἀπόκαμε.

ἀφέντης: κυρίαρχος, κύριος. Παλιότερα λεγόταν ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ· ἐπίσης ἔτσι προσφωνοῦσαν οἱ γυναῖκες τούς ἄντρες σέ πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδας.

«Μισό μερτικό» σκέφτηκε «κι ή καλημέρα πολύ τής πάει». Ξένη, αλλιώςτική ή μιλιά της, άλλιώτικα τά χνώτα της, Καί τίς έγγόνες του τίς άγριοκοίταξε σχεδόν. Ξενοφοκοῦδες*, εἶπε μέσα του, σά νά φταιγαν γιά κάτι τά δυό κοριτσάκια. Παλιοθηλυκά. Αὐτές θά κομματιάσουν τήν περιουσία! Ἐκεῖ ὅμως πού μαλάκωσε ἡ μορφή του καί ἄστραψαν τά μάτια του, ἦταν στόν ἔγγονό του τόν Ἄντωνάκη. Αὐτός μάλιστα! Αὐτός ἄξιζε κάθε θυσία. Τόν κοίταζε καί δέν τόν χόρταινε. Ἄφέντη μου, λιοφύτα μου, λεβέντη μου, αἰτέ μου... Ὅλα τά καλά λόγια γι' αὐτόν. Θά σέ πάω ἐδῶ... Θά σέ πάω ἐκεῖ... Θά σοῦ χαρίσω ὄπλο... Θά σοῦ πάρω βάρκα...

– Πατέρα, ἔκαμε ἡ νύφη του γλυκά. Τά ἄλλα παιδιά ζηλεύουν. Μήν ξεχωρίζετε ἔτσι τόν μικρό! Τά ἄλλα παιδιά...

– Ποιές; οἱ ξενοφοκοῦδες; ἄστραψε ὁ γέρος δυνατά. Αὐτό ἔλειπε, νά ἔχουνε κι αὐτές γνώμη!

– Παπούλη, εἶναι ἀλήθεια πώς εἶσαι ἐνενηντα χρόνων;

– Γεννήθηκα στά 1864. Μέτρα καί βρές τα πόσο εἶμαι!

– Παπούλη, πολέμησες μέ τούς Τούρκους ἐσύ;

– Τοῦρκος δέν πάτησε τό πόδι του στή Μάνη, βρέ· αὐτό νά τό θυμᾶσαι πάντα! Στήν Κρήτη πολέμησα.

– Παπούλη, ἀλήθεια εἶναι πώς καίγατε τό λάδι καί τό χύνατε στούς ἔχτρούς ἀπό κείνη δά τήν τρύπα;

– Ἀπό τό φονέα νά λές, Ἄντωνάκη. Ἀπό τό φονέα!

Εἶχαν γίνει ἀχώριστοι οἱ δυό τους. Θά τοῦ δεῖξω τά χτήματα ἕνα ἕνα, εἶχε πεῖ ὁ γέρο-Ἄντωνης, νά τά γνωρίσει, νά τά διαφεντεύει*, σάν θά μεγαλώσει, ὄχι σάν τόν πατέρα του, πού ποτέ δέ νοιάστηκε γι' αὐτά, εἶναι δέν εἶναι. Καί τοῦ ἔδειξε τά χτήματα ἕνα ἕνα. Ὁ Ἄντωνάκης ἔτρωγε καρῦδια καί σύκα κι ἄλλα φιλέματα*καί δέν ξεκόλλαγε ἀπό τόν παπούλη του. Κι ὄλο γιά πολέμους μίλαγαν. Γιά παντιέρες*, γιά σκοτωμούς, γιά νικλιάνους* καί φαμέγιους*: Ἐγινε ἕνα παιχνίδι ἡ ζωῆ κι ἡ ἱστορία... Ὁ Πετρόμπεης, οἱ Τρουπάκηδες, ὁ Παναγιώταρος. Μιά πριγκιπέσσα Παλαιολογίνα*, πόσοι τήν ἀγαπήσανε, μά τήν παντρεῦ-

---

Ξενοφοκοῦδες: οἱ γυναῖκες πού κάθονται σέ ξένο τζάκι· πού μέ τό γάμο τους ἀλλάζουν σπίτι.

διαφεντεύω: ὑπερασπιζομαι.

φιλέματα: κεράσματα.

παντιέρα: σημαία.

νικλιάνοι-φαμέγιοι: ἡ ἀνώτερη καί ἡ κατώτερη κοινωνική τάξη (ἀντίστοιχα) στή Μάνη.

Παλαιολογίνα: Ἄπό τή βυζαντινὴ οἰκογένεια τῶν Παλαιολόγων τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μιστρά.

τηκε ένας προσπάπος σου, 'Αντωνάκη!... Παλικαριές κι άπίθανες άποκοτιές* για τήν τιμή και για τό όνομα.

Στεκόνταν τό δειλινό στή ράχη και βλέπαν τόν ήλιο πώς έσβηνε στή θάλασσα, κι ήσαν κι οί δυό τους όλο έξαψη και φλόγα. Πάνω τους διαφέντευε ό Ταύγετος! 'Απάτητος, περήφανος, άντρίκιος! 'Ακόμη και στήν κορυφή του θ' άνέβαινε ό γερο-'Αντώνης τούτες τίς μέρες. Τόσο ένιωθε φτερωμένη κι άντρειωμένη τήν ψυχή του δίπλα στό παιδί.

Και όταν πέρασε ό καιρός, ξεστόμισε στό γιό του τούτη τήν παράλογη κουβέντα:

-'Άσε μου, μωρέ, τόν 'Αντωνάκη μαζί μου· νά περάσει ένα χειμώνα έδω πάνω, νά τό θυμάται όσο ζει!

Γέλασε ό γιός του. «Τί λές, πατέρα, είσαι καλά; Ποϋ ν' αφήσω τό παιδί; Θά 'ρθεις όμως έσύ μαζί μας, έτσι συμφωνήσαμε, δέν γίνεται άλλως. Μέ τό ζόρι, μέ τή βία, θές δέ θές, θά σέ πάρω κοντά μου πιά!...»

Του ήρθε νά σηκώσει τή λαγούσα* νά του τή φέρει στό κεφάλι. 'Άκου τό θρασίμι*, έπειδή τάχα έβγαλε δυό δεκάρες στήν 'Αθήνα, σηκωσε και μπόι, και ξεχνάει πώς μιλάνε στά γονικά τους τά παιδιά!

- Τήν άλλη βδομάδα θά φύγουμε, παππούλη, του είπε τό άπόγευμα ό μικρός. Θά 'ρθεις κι έσύ μαζί μας.

'Εστριβε τσιγάρο και δέ μίλησέ.

- Θά 'ρθεις κι έσύ μαζί μας, ξανάπε τό παιδί μέ σιγουριά, λές κι είχε καταλάβει τή δύναμή του, λές και είχε συνειδητοποιήσει άπόλυτα πώς πιά ό παπούς του ήταν σκλάβος του και δέν τόν άντεχε τό χωρισμό.

- Θά 'ρθω, πού νά μέ πάρει ή όργη. Θά 'ρθω και θά φοφήσω εκεί σαν τό σκυλί, ξέσπασε ό γέρος. Είχε θυμώσει μονάχος του. 'Ετσι του έρχόταν νά πάρει πέτρες νά τίς ρίχνει ίσα κάτω στόν κήπο του Καριτσέα. Πρίν έκατό χρόνια είχαν έχρητα οί δυό φαμίλιες, αίμα είχε χυθεί, τά καλύτερα παλικάρια είχαν πέσει νά ξεπλυθεί ή προσβολή. Ποιά προσβολή; και ποιός τή θυμόταν τώρα; 'Άς είναι! Τι κι αν λέγαν καλημέρα, κι αν μιλιόσαντε* μέ τούς Καριτσέους τώρα σέ τούτους τούς νερούλιασμένους τούς καιρούς, πού δέν ξέρεις ποιός είναι έχτρός σου και ποιός είναι φίλος σου! Νά πού τό αίμα του μιλαγε μέσα του σωστά, και τώρα πού έχει φουντώσει ό θυμός μέσα του, θέλει νά πάρει πέτρες νά τίς ρίξει κατά κει νά ξεθυμάνει!

άποκοτιές: τολμηρές πράξεις.

λαγούσα: ή μαγκούρα.

θρασίμι: θρασύδειλος, αυθάδης.

μιλιόσαντε: μιλιόνταν (ιδιωματ. τύπος).

Ὁ Ἀντωνάκης λάκιξε μέ τ' ἄλλα τά παιδιὰ καί παίζαν τό κυνηγητό. Ἔμεινε μόνος του. Εἶχε καθίσει στό φράχτη, στήν ξερολιθιά. Ἦσυχά που ἦταν! Τά πουλιὰ πῶς χαμοπετούσανε τό δειλινό! «Θά φύγω, πουλάκια» τούς εἶπε. «Θά φύγω!» Ἔτρεμε ἡ φωνή του. Ἐνας κόμπος εἶχε σταθεῖ στό λαιμό του, ἴδιο ἄσπαστο καρύδι.

«Ἀχ, μωρή γριά, τί μοῦ 'καμες νά πεθάνεις πρώτη! Πονηρή καί καταφερτζοῦ, ὄμορφα τά κανόνισες, ἔ; Ἐσύ ἐτοιμάστηκες, τραγουδίστηκες, σ' ἔκλαψε ὄλο τό χωριό! Ὅλο τό χωριό ἦταν στήν παρηγοριά σου. Ἐφαγαν, ἤπιαν, σέ συχώρεσαν! Τό καλύτερο κρασί μοῦ ἤπιαν. Χαλάλι! Σέ συχώρεσαν! Πᾶς λαφριά λαφριά ἴσια στόν παράδεισο. Ἀμ' ἐγώ, παλιόγρια, τί θ' ἀπογίνω ἐγώ; Ἐτσι πού μ' ἄφησες...»

Εἶχε ξεχαστεῖ καί μίλαγε δυνατά, λές καί ἡ γυναίκα του – δεκαπέντε χρόνια πεθαμένη – ἦταν ἐκεῖ πλάι καί τόν ἄκουγε, ἐκεῖ κάπου στόν ἄερα, στό φράχτη, στήν ἐλιά, κι ὦρα τήν ὦρα θά τοῦ ἔδινε ἀπόκριση!

«Τί θ' ἀπογίνω ἐγώ, ἂν μέ βρεῖ ὁ Χάρος στήν Ἀθήνα;... Ἀκλαυτος θά πάω ἐγώ κι ἀτραγουδιστος;...».

Βέβαια ἀπόκριση δέν ἐρχόταν. Τέλειωσε τό τσιγάρο του καί σηκώθηκε ἀργά ἀργά. Μιά ἰδέα δούλευε στό μυαλό του· κάπως ἔπρεπε νά τά συμβιβᾷσι τά πράγματα. Τράβηξε ἴσια στήν βαφτιστήρας του τῆς Βγένως. Βρῆκε τήν κόρη της ἐκεῖ:

– Ποῦ εἶναι ἡ μάνα σου; τή ρώτησε σκουνοτούφλης.

– Ἐχει πάει τά ζά γιά πότισμα. Τώρα θά ῥθει, νουνέ!

Τοῦ βγαλε καρέκλα καί κάθισε στήν αὐλή καί περίμενε, κι ὄλο τή δούλευε ἐκείνη τήν ἰδέα, κι ὄλο ἔβλεπε πῶς δέν ἦταν καί κάτι δύσκολο. Δέν ἦτανε καί τόσο παράξενο. Ἡ Βγένω ἦταν ἡ καλύτερη μοιρολόγο. Ὅλοι τό παραδέχονταν αὐτό. Πῶς τά ἔδενε τά στιχάκια, τά λόγια πῶς τά ταίριαζε!

– Πόσω χρόνων μέ κάνεις; ρώτησε τή μικρή.

– Ξέρω κι ἐγώ, πόσο νά πῶ!

– Εἶμαι ἐνενηντα ἔξι!

– Νά τά κατοστίσεις, νουνέ!

– Τόν κακό σου τόν καιρό! Θά πεθάνω ἐκεῖ πού θά μέ πᾶνε στήν Ἀθήνα. Θά πεθάνω, σου λέω, καί θά πάω ἄκλαυτος κι ἀτραγουδιστος! Λοιπόν;

– Λοιπόν;

– Λοιπόν νά, γι' αὐτό ἦρθα! Νά πεις τῆς μάνας σου νά ἔρθει ταχιά στό σπίτι. Νά μέ τραγουδήσει!

Ἡ μικρή τράβηξε ἀμήχανη τήν κοτσίδα της καί τήν ξέπλεξε στήν ἄκρη.

- Νά σέ τραγουδήσει, βουνέ... ζωντανό;
- Ναί, γιατί; εἶναι παράξενο, μωρή; Ἀγρίεψε.
- Ὅχι, ἔκαμε φοβισμένη αὐτή.
- Νά τῆς πεῖς νά ἴθρῃ στό σπίτι νά μιλήσουμε. Νά συνεννοηθοῦμε γιά πότε θά ἴναι!

Ὅριστηκε γιά τήν Κυριακή μετά τῆς Παναγιᾶς τῆς Γιάτρισσας*. Καί τήν ἄλλη μέρα θά φεύγανε ὅλοι μαζί γιά τήν Ἀθήνα. Ἡ Πότα τόν ἔντυσε τό πουκάμισο καί τήν καλή φορεσιά, πού εἶχε φυλαγμένη γιά τή μεγάλη ὥρα. Πλύθηκε καί στολίστηκε σάν γαμπρός, εἶχε κιάλας ξομολογηθεῖ καί πῆγε καί μετάλαβε. Κι ὅταν ἀπόλυσε ἡ ἐκκλησία, ἦρθαν ὅλοι οἱ χωριανοί στό σπίτι νά τόν χαιρετίσουν. Τόν βρήκανε ξαπλωμένο στή σάλα τοῦ σπιτιοῦ του, εἶχε τραβήξει στή μέση τό σκαλιστό σεντούκι καί εἶχε ξαπλώσει πάνω ἐκεῖ, τά χέρια σταυρωτά, κλειστά τά μάτια, ἕνα κόκκινο γαρούφαλο στό στόμα. Κάθισαν ὅλοι ἕνα γύρω, σοβαροί κι ἀγέλαστοι καί περιμέναν. Ὡσπου ἦρθε ἡ Βγένω κι ἔφερε μαζί της, ἔτσι ὅπως εἶχαν συμφωνήσει, τή Βεργούλα τοῦ Τσαγκρή κι ἀκόμη τίς δυό ἀδερφές τοῦ Βαγγέλη τοῦ Ρίγγου ἀπό τή Πλάτσα. Οἱ πιό ἀξίες μοιρολογίστρες τοῦ τόπου! Κάθισαν κι αὐτές σοβαρές, λύσαν τά μαντίλια τους τά μαῦρα, κράτησαν τό ρυθμό κουνώντας ζερβά δεξιά τήν κεφαλή. Κι ἄρχισε ἡ Βγένω τό μοιρολόι. Γιά ποιόν ἀντρεπωμένο ἔκλαιγε τούτη ἡ φωνή! Παινέματα γιά παλικάρι ἦσαν αὐτά κι ὄχι γιά ἑκατοχρονίτη: ἥλιος πού ἔσβησε καί σκοτείνιασεν ἡ γῆς. Δεντρί πού μαράθηκε. Δρυς πού χτυπήθηκε ἀπό κεραυνό. Πῶς στέρεψε ἡ βρύση ἀπό τό δροσερό νερό: Τούτη ἡ νερομάνα πῶς καί δέν κελαρύζει πιά, νά ξεδιψάει ὁ κόσμος ὅλος μέσ στή χάρη της;... Τά ἔλεγε ἡ Βγένω, κι ἔπειτα τόν ἔπαιρνε τόν κάθε στίχο ἡ Βεργούλα καί οἱ δυό Ριγγίες μέ σπαραχτική φωνή. Κι ἀπέ, πάλι ἄρχιζεν ἡ Βγένω: γιά πολέμους μιλοῦσε τώρα, γιά βόλια καί γιά κάστρα πού ξεθεμελιώθηκαν, γιά αἵματα καί γιά γδικιωμούς* καί γιά φιλότιμα. Ὅλα δέν τά εὐλόγησε ὁ Θεός σέ τούτη τή ζωή!

Τά ἴκουγε ὁ γερο-Ἀντώνης, κι ἕνα χαμόγελο εὐτυχίας πλανιόταν στή μορφή του. Τά μάτια του πάντα κλειστά, τά χέρια σταυρωμένα. Ἄχ, ἂν ἤθελε ὁ Κύριος νά τόν ἔπαιρνε στούς κόλπους του τούτη τήν ὠραία στιγμή! Ἄν ἤθελε ὁ Κύριος νά ἔστελνε τόν ἄγγελο μέ τή ρομφαία, τώρα πού ἡ ψυχή του ἦταν ὀλοκάθαρη, νά τήν ὀδήγαγε σιμά του τούτη

---

*τῆς Παναγιᾶς τῆς Γιάτρισσας: μ' αὐτή τήν προσωνυμία γιορτάζεται στή Μάνη ἡ Παναγία στίς 8 Σεπτεμβρίου.
γδικιωμός: ἐκδίκηση.*

τήν ψυχή, περνώντας από τήν περήφανη κορυφή του Ταύγετου! "Αχ, αν ήθελε ο Κύριος νά φυσήσει καί νά σβήσει τώρα τούτο τό καντήλι· τό λάδι του σώθηκε. Λάθος είναι πού κρατάει τούτη ἡ τρεμουλιαστή φλογίτσα. "Απλωσε, Ἄφέντη, τήν παλάμη Σου, λευτέρωσε τήν τούτη τήν ψυχή του γερο-Ἀντώνη, νά πάρει τά ψήλου, πάνω ἀπό τά κυπαρίσσια πού γνωρίζει, πάνω ἀπό τίς ἐλιές πού τίς μόχθησε*, πάνω ἀπό τό χῶμα τό δικό του. Νά φύγει μαζί μέ τούς στίχους του τραγουδιού τούτης τῆς Βγενιώσ... ψηλά... ψηλά... ψηλά!...

Ἡ Πότα ἔφερε τούς καφέδες καί τά κονιάκ στό μεγάλο δίσκο καί ὄλοι τόν χαιρέτισαν καί του εἶπαν: Θεός *σχωρέσε**! Του εἶπαν ἀκόμη: *καλή ψυχή*, καί οἱ γεροντότεροι: *καλήν ἀντάμωση!*

Καί ὅταν ὅλα τελείωσαν, ἦρθε καί ὁ Ἀντωνάκης κοντά του ἀναψοκοκκινισμένος, ἀγριεμένος, τά μάτια του κατακόκκινα ἀπό τό κλάμα.

- Πές μου, παππούλη, εἶσαι ζωντανός;

- Πάψε βρέ, δέν κλαίνε οἱ ἄντρες, τόν ψευτομάλωσε.

Μά τό παιδί ἐπέμεινε ἀπαρηγόρητο.

- Πές μου, εἶσαι ζωντανός ἢ ὄχι;

Τόν κοίταξε λίγο ὁ γερο-Ἀντώνης μαλακωμένος, του χάιδεψε τό κεφάλι.

- Ξέρω κι ἐγώ, ἔκαμε σιγά. Ξέρω κι ἐγώ;...

"Ἐνα μικρό ἄσπρο σύννεφο ταξίδευε μακριά, κάτι ἐλάχιστο καί ἄπιαστο. Ἄσπρο, χωρίς σχῆμα καθορισμένο· χωρίς νόημα. Ἀπόμεινε κείνος χαμογελώντας, νά τό κοιτάει ἐκεῖ, ψηλά... ψηλά... ψηλά...

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ ἀντίληψη του γερο-Ἀντώνη γιά τά κορίτσια καί ποιά γιά τ' ἀγόρια; Πρόκειται γιά δική του ἀντίληψη ἀποκλειστικά ἢ ὄχι; Πῶς τήν ἐξηγεῖτε;
2. Νά ἐπισημάνετε δυό συνήθειες πού ἀνήκουν στήν παράδοση τῆς Μάνης.
3. Τί γνώμη ἔχει ὁ γερο-Ἀντώνης γιά τή ζωή τῆς πόλης; Σέ ποιά σημεῖα του διηγήματος ἐκφράζεται αὐτή;
4. Ὅταν ὁ Ἀντωνάκης ρώτησε τόν παππού του ἂν εἶναι ζωντανός, ἐκεῖνος του ἀπάντησε: «Ξέρω κι ἐγώ;» Τί ἤθελε νά πεῖ;
5. Μέ ποιά δευτερεύοντα περιστατικά ἐκφράζεται ἡ λαχτάρα του γερο-Ἀντώνη νά δεῖ τούς δικούς του;

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΣΑΡΑΝΤΗ. Γεννήθηκε στήν Πάτρα τό 1920. Σπούδασε Νομικά στήν

τίς μόχθησε: τίς καλλιέργησε μέ μόχθο.
σχωρέσε: (σχωρέσει σε), νά σέ συγχωρέσει.

Ἀθήνα. Ἀσχολήθηκε μέ τήν πεζογραφία. Ἔργα της: α) διηγήματα: *Τό βιβλίό τῆς χαρᾶς, Πασχαλιές*, β) μυθιστορήματα: *Τό βιβλίό τοῦ Γιοχάννες καί τῆς Μαρίας, Χρώματα ἐμπιστοσύνης* κ.ἄ.

IV. Τό '40 – 'Η κατοχή

Εδώ σηκώνειτ' ὄλ' ἡ γῆ με τοὺς ἀποθαμένους
(Σικελιανός)

Ούμβ. Ἄργυρος: Πορεία πρὸς τὸ μέτωπο

Χειμώνας

Τό κείμενο δημοσιεύτηκε στην έφημερίδα 'Η Καθημερινή τό Δεκέμβριο του 1940, ενώ ό πόλεμος στην 'Αλβανία συνεχιζόταν ακόμη. Όπως ξέρουμε, πολλοί στρατιώτες έχασαν τότε τά πόδια τους ή πέθαναν από τά κρυοπαγήματα.

Δεκέμβριος. Τά σπίτια έβαλαν τά χαλιά τους, εις τά παράθυρα έμπήκαν βαριές οι κουρτίνες. Έδω κι εκεί, όπου ό προβλεπτικός σπιτονοικοκύρης είχε φροντίσει για ξύλα, άναψε ή φωτιά, άλλου μέ δυό κάρβουνα ή πυρήνα* έτοιμάστηκε τό μαγκάλι. Τό βράδυ γέρνονν έρμητικά τά παραθυρόφυλλα, κλείνουν τά τζάμια, τά κρεβάτια όπλίζονται και μέ μία ακόμη κουβέρτα, μπαίνει τό πάπλωμα και, καμιά φορά, πέφτει έφεδρεία και τό παλτό. Εις τούς δρόμους τό βήμα είναι ταχύ, ό γιακάς του παλτου σηκωμένος, ή μυτίτσα της μικρης, πού είναι άνεβασμένη στό τράμ, κατακόκκινη. Ό έπαίτης, πού στέκεται στή γωνιά του μεγάλου δρόμου, έφερε τά χειμερινά του. Έναν μποξά*. Τώρα στις όμιλίες του πολέμου έμπήκε, στερεότυπο, και τό κρύο:

- Τί νέα;
- Καλά, πάμε μπρός.
- Κρύο.
- Χιονιάς.

Χιονιάς... Κι επάνω; Έπάνω στά βουνά; Έκει όπου άρχισε τώρα νά πέφτει χιόνι και σφυρίζει τρελός ό βοριάς και τό παίρνει και τό μαζεύει και τό σκορπά γύρω του σάν θύελλα παγωμένη; Έπάνω...

- Εϊδατε τό στρατιώτη έδω και λίγες μέρες πώς έφυγε; Κρατούσε δεξιά του τό όπλο, άριστερά του τήν ξιφολόγη, στή μέση τά φυσέκια του και τό παγούρι, και στήν πλάτη τό σπίτι του. Έκει στό γυλιό άλλα

πυρήνα ή: τριμμένα κουκούτσια από έλιές, πού χρησιμοποιούνται για καύσιμη ύλη.

μποξάς: πλεχτό ή ύφαντό μάλλινο ύφασμα, πού ρίχνεται στήν πλάτη.

φυσίγγια, ό πρόχειρος επίδεσμος, ένα ζευγάρι κάλτσες, ένα πουκάμισο και ή κουβέρτα, ένα «ήμικλινοσκέπασμα» του στρατού. Αυτό τό κορμί μ' αυτά θά παλέψει. Έχει τό όπλο, τήν ξιφολόγη, τά φυσέκια, γιά τόν εχθρό· μιά φανέλα, ένα ήμικλινοσκέπασμα γιά τό κρύο.

Τό βράδυ, όταν «έχει συνεχισθεϊ ή προέλασις» και εϊναι παγωμένο τό σωμα του και τά ρουχα του έχουν βραχει και γύρω έχει κοκκινίσει από τό αίμα τό χιόνι, ξέρετε πού θά σταθει νά κλείσει γιά λίγη ώρα τά μάτια του ό στρατιώτης; Κάπου σέ μιά πλαγιά. Κοντά σ' ένα χάλασμα, σ' ένα βράχο, σκάβοντας μέσα στον πάγο μιά σπηλιά, στήνοντας ένα αντίσκηνο, πού ή θύελλα πού και πού τό δέρνει, τό παίρνει.

Κι όμως αυτός ό στρατιώτης θά σηκωθεί. Αυτός θά ξυπνήσει μεσάνυχτα, διά νά «συνεχισθεϊ ή προέλασις».

Αυτός, αφού εστάθη φρουρός εις τά σύνορα, αφού αντίκρισε τά πολυβόλα, τούς όλμους, τό βαρύ πυροβολικό μέ τό στήθος του, μέ μιά λόγη, αφού έπηρε τήν Έρσέκα, τήν Κορυτσά, τό Πόγραδετς, τό Ίβάν, αφού έσκαρφάλωσε στίς κορυφές τής Μοράβας, θά προχωρήσει τώρα... Μαζί μέ τούς ανέμους, μαζί μέ τό χιόνι, μέ τό βοριά, μέ τή βοήθεια τής κατάλευκης Όπτασίας*, πού περνά χλωμή μέσα από τίς χαράδρες και χάνεται τό ξημέρωμα εις τά σύννεφα, ό Έλλην στρατιώτης, από βουνό σέ βουνό, από ύψωμα σέ ύψωμα, βήμα μέ βήμα σπρώχνει, διώχνει, πατά.

Κι εμεϊς;... Θά βάζομε τά χαλιά και θά κλείνομε τίς κουρτίνες τό βράδυ; Έμεϊς θά σηκώνομε τό γιακά; Έμεϊς πρέπει νά κλεισθοϋμε στα σπιτις μας και νά παγώσομε. Πρώτον διότι δέν χρειαζόμαστε και δεϋτερον διότι δέν θά παγώσομε.

Έμεϊς πρέπει τώρα – εϊναι Δεκέμβριος, στήν Ήπειρο εϊναι ενάμισι μέτρο τό χιόνι – νά δώσομε ό,τι εχομε: κουβέρτες, πλεκτά, γάντια, φανέλες, χρήμα. Άλλος νά δίνει, άλλος νά πλέκει, άλλος νά αγοράζει, άλλος νά κουβαλά και όλιοι μαζί νά στέλνομε τήν εργασία μας και τή στοργή μας και τόν κόπο μας εις τά σύνορα. Γιά νά προφυλαχθει, νά ζεσταθει, νά κοιμηθει ό στρατιώτης.

Αυτός δέν προστατεύει μόνο τή ζωή μας, τά σπιτια μας, τίς γυναϊκες μας, τά παιδιά μας. Προστατεύει κάτι ανώτερο: τήν τιμή τής Έλλάδος. Από τήν ήμέρα πού εφάνη, τόν παρακολουθει μέ τό στόμα ανοικτό ό κόσμος όλος. Έχει ξεσπάσει σέ χειροκροτήματα ή ύφή-

---

* Όπτασία: όραμα· εδϊ: εϊκόνα φανταστική, πού βλέπει κανείς μπροστά του σάν πραγματική.

λιος. "Έχει αντίλαλήσει ή γῆ σέ ζητωκραυγές. Κι ἐμεῖς, θά τόν ἀφήσουμε νά κρῶσει;... ΟΧΙ.

Ἐμπρός λοιπόν!... Μιά ἡμέρα, μία Κυριακή, ἄς ὀρισθεῖ μία πλατεία ὡς τόπος συγκεντρώσεως μαλλίνων εἰδῶν. Κι ἐκεῖ ἄς πᾶμε ἕνας ἕνας μέ ὅ,τι ἔχομε: μία φανέλα, μία κουβέρτα, ἕνα ζευγάρι κάλτσες, ἕνα πλεκτό καί νά τό ρίξουμε. "Ὀλοι. Καί νά σχηματισθεῖ ἕνας κῶνος, σάν τό Ἴβάν.

Καί ἀπό τά γύρω ξενοδοχεῖα νά μᾶς βλέπουν οἱ ξένοι, γιά νά καταλάβουν καί νά τηλεγραφηθεῖ καί ἔξω ὅτι ἔχει ἐπιστρατευθεῖ ὀλόκληρος ἡ Ἑλλάς. Ὁ στρατιώτης μέ τό ὄπλο, ἡ γυναίκα μέ τό βελόνι καί οἱ γέροι καί τά παιδιά μέ τήν ὑπομονή, μέ τό θάρρος, καί μέ ὅ,τι ὁ καθένας ἔχει.

Ἑρωτήσεις

1. Τό κείμενο ἀποτελεῖται ἀπό τρεῖς βασικές ἐνότητες. Νά τίς βρεῖτε καί νά ἐπισημάνετε πῶς ἡ καθεμία ἐξυπηρετεῖ τό σκοπό τοῦ συγγραφέα.
2. Ποιές ἐπιμέρους εἰκόνες ἀπό τή ζωή τοῦ στρατιώτη μᾶς δίνει ὁ συγγραφέας;
3. Σέ ποῖο λογοτεχνικό εἶδος ἀνήκει τό κείμενο καί γιατί;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΒΛΑΧΟΣ (1886-1951). Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά καί συνεργάστηκε ὡς χρονογράφος καί ἀρθρογράφος σέ ἀθηναϊκές ἐφημερίδες. Τό 1914 ἐξέδωσε τό λογοτεχνικό περιοδικό *Παναθήναια* καί παράλληλα ἔγραψε τά θεατρικά ἔργα: *Τό κόκκινο γάντι*, *Ἵπογραφή* κ.ἄ. Τό 1919 ἐξέδωσε τήν ἐφημερίδα *Καθημερινή*, στήν ὁποία ἔγραφε τό πολιτικό ἀρθρο.

Θά ῥθει ὥρα

Τό Θά ῥθει ὥρα εἶναι τό τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου Τό μῆμα τῆς γριᾶς τοῦ Ἄγγελου Βλάχου, πού ἀναφέρεται στόν ἑλληνοϊταλικό πόλεμο τοῦ 1940-41 στά βουνά τῆς Ἀλβανίας. Στίς 6 Ἀπριλίου 1941 ὁμοῦ οἱ Γερμανοί ἐπιτεθήκανε ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας. Παρά τή γενναία ἀντίστασή του, ὁ ἑλληνικός στρατός ἀναγκάζεται νά ὑποχωρήσει στό μέτωπο τῶν ἑλληνοβουλγαρικῶν συνόρων καί τῆς Ἀλβανίας. Τό ἀπόσπασμα μᾶς δίνει μιάν εἰκόνα ἀπό τήν ὑποχώρηση τοῦ στρατοῦ τοῦ ἁλβανικοῦ μετώπου.

Περπατήσαμε μέρες καί τίς περπατήσαμε σ' ἕναν τόπο ἄγριο. Ξένον ἀπό μᾶς, ἀπό τήν πίκρα πού πότισε τό κορμί μας καί τό τσάκισε. Περπατήσαμε ἀπό χωριό σέ χωριό, πότε τρώγοντας κοπριά μέ σταφίδα – εἶχε πέσει ἕνα φορτίο σταφίδα καταγῆς καί στήν πείνα μας τά φάγαμε μαζί – πότε φοβεριζοντας πώς θά βάλομε φωτιά στό σπίτι, ἂν δέ μᾶς δώσουνε ψωμί, καί πότε ζητιανεύοντας ἕνα κατιτί μέ τό ἑκατοστάριο στό χέρι.

Ἀπό τίς τρεῖς μεραρχίες, σαρανταπέντε χιλιάδες ψυχές, μείναμε χίλιοι καί περπατᾶμε κάπως μαζί κι αὐτό τίς πρώτες μέρες. Ὑστερα βαδίζομε παρέες παρέες ἀνάλογα μέ τό πού πήγαινε ὁ καθένας. Πολλοί πετάξανε τά ὄπλα τους νά εἶναι ἐλαφρότεροι. Ἄλλοι τά κουβαλᾶνε. Σέρνω κι ἐγώ τ' ὄπλοπολυβόλο. Ὅσο κι' ἂν μέ τυραννάει, δέν τ' ἀφήνω. Τό κουβαλάω σάν κατάρα. Κάθε τόσο στέκομαι, τ' ἀκουμπῶ χάμω, τό κοιτᾶζω καί λέω νά τό ρίξω σέ καμιά ρεματιά βγάζοντάς του τό κινητό οὐραῖο* καί ὁμως νά το πάλι στήν πλάτη μου. Κι ὄλο περπατᾶμε λοξεύοντας πρὸς τήν Ἠπειρο, πρὸς τά βουνά. Περνάμε χωριά μακεδονίτικα μέ χαρούμενα ὀνόματα. Πολυνέρι, Πεντάλοφο, Καλλονή, Αὐγερινός, Ἄνθοῦσα, καί γύρω ἢ πλάση, τόσο ἀδιάφορη, γιορτάζει τήν ἀνοιξή της! Τά λουλουῖδια, χίλια στολίδια, ἀνοίγουνε ἀχόρταγα τά μάτια τους νά πιοῦνε φῶς, μάτια ἄλικά*, κίτρινα, μαβιά, σπαρμένα μέσ στυδύς κάμπους. Τά δέντρα στόλισαν τή φυλλωσιά τους μ' ἄνθους πού σιγοτρέμουνε κι ἀνοίγουνε στόν ἥλιο, καί τά ρυάκια μέ τά διάφανα νερά τους παίζουνε καί τραγουδοῦν ἕνα τραγούδι γελαστό.

κινητό οὐραῖο: τό κλειστό τοῦ ὄπλου.

ἄλικος: κόκκινος.

ανοίγουνε στον ήλιο, και τά ρυάκια μέ τά διάφανα νερά τους παίζουνε
καί τραγουδοῦν ἕνα τραγούδι γελαστό.

Κι ὄλα αὐτά σάν νά περίμεναν και νά ἐτοιμασῆκαν ἔτσι.

Καί τώρα μπήκαμε στήν Πίνδο.

ΠΙΝΔΟΣ, ΜΟΡΑΒΑ, ΙΒΑΝ, ΚΛΕΙΣΟΥΡΑ, ΤΕΠΕΛΕΝΙ.

Ἐδῶ ἦταν ἡ ἀρχή! Ἐδῶ! Ἐδῶ! Νά, τοῦτα τά μέρη, τοῦτα τά χῶματα,
οἱ ρεματιές αὐτές, τά δάση τοῦτα. Καί τώρα; Περνοῦν περνοῦν, πηγαί-
νουνε τό δρόμο τους ἀνθρωποὶ βαδίζοντας σιγά, σέροντας τά πόδια,
περνώντας μέσ' ἀπό τά μονοπάτια, ἀνάμεσα ἀπ' τά δέντρα, σάν τά
φαντάσματα ἐκείνων πού ἐδῶ στά μέρη ἐτοῦτα ἀρχίσαν. Μπήκαμε σ'
ἕνα δάσος ρόμπολα*, πελώρια, πυκνοφυτεμένα, κι εἶναι στοιχειό τό
καθένα τους κι ὄλα μαζί στοιχειό. Μιά ἀσάλευτη, ἀγγιχτή ἡσυχία βασι-
λεύει. Τά βήματά μας δέν ἀκούγονται κι εἶναι σάν νά πηγαίνομε σέ
μαγεμένο τόπο. Τό δάσος μέ τά μεγάλα ρόμπολα σάν νά περίμενε τό
στρατό, σάν νά πρόσομενε τά τσακισμένα μας κορμιά νά τά σκεπάσει
στή σιωπή του. Κι ὄλο βαδίζομε στό σκοτεινό μονοπάτι πού χῶνεται
ὄλο και πιό βαθιά μέσα στά δέντρα, πού λές και κλείνουν πίσω μας. Καί
νά, μέσ στήν καρδιά τοῦ δάσους, σ' ἕνα ξέφωτό του, βρήκαμε μία
στάνη κι εἶναι μέσα ἕνας παππούς μ' ἄσπρα γένηια, πού μᾶς κοιτάζει μέ
τά γεροντικά πάνσοφα μάτια του.

- Πούθε ἔρχεστε, παιδιά;

- Πεινάμε, παππού.

- Καθίστε, παιδιά. Καθίστε.

- Παππού, νά κοιμηθοῦμε μέσ στή στάνη; Εἶμαστε τσακισμένοι.

- Κοιμηθεῖτε, παιδιά. Ξέρω.

Μᾶς ἔστρωσε τίς κάπες του μέσα στή στάνη κι ἤρθε ὁ ὕπνος και μᾶς
πῆρε ἐκεῖ, κοντά σ' ἄρνιά, μέσ στή βαριά μυρωδιά τῆς στάνης. Ἄμα
ξυπνήσαμε, ἠύραμε δυό ἄρνιά στή σοῦβλα. Κάτσαμε, φάγαμε.

- Εὐχαριστοῦμε, παππού...

- Τό Θεό, παιδιά.. Τό Θεό... Καί μᾶς κοιτάζει ἕνα γύρο.

- Τί γίνηκαν τά νιάτα σας; ρωτάει.

- Πόλεμος, παππού. Πόλεμος.

Ἐγινε ὕστερα μία κουβέντα μεταξύ μας κι εἶπε κάποιος πῶς ἴσως ὁ
Γερμανός θά φανεῖ λεβέντης... Ὁ γεροτσοπάνος μᾶς κοίταξε και σω-
παίνει. Κάποιος εἶπε:

- Τά σπίτια μας, τό ἐλάχιστο, δέ θά τά πειράξει.

ρόμπολο: κουκουναριά.

Τότε ο γέρος τόν κοίταξε κατάματα κι είπε:

- Παιδιά μου, μπήκε ποτέ για καλό ο λύκος μέσ στη στάνη;

Όταν ήρθε ή ώρα νά φύγομε, λέω του γέρου:

- Παππού, κράτησε τ' όπλο.

- Τί νά τό κάνω, γιόκα μου;

- Ξέρεις έσύ. Πάρ' το.

- Δέν έχω δύναμη έγώ, μηδέ βλέπω καλά. Δώσ' το σέ κανέναν άλλον, παιδί μου.

- Όχι, κράτα το έσύ. Ξέρεις σέ ποιόν νά τό δώσεις άπ' αυτούς που είναι δώ, στά βουνά τριγύρω.

- Καί τί νά τό κάνει αυτός γιόκα μου;

- Θά 'ρθει καιρός, παππού, θά 'ρθει ώρα...

Έρωτήσεις

1. Μέ ποιά συναισθήματα επιστρέφουν οί στρατιώτες μας άπό τό μέτωπο τής Άλβανίας;
2. Γιατί ό συγγραφέας μιλάει λειπομερώς για τήν πορεία τους μέσα στη χαρούμενη φύση καί τή μαγεία τών δασών;
3. Ποιό είναι τό βαθύτερο νόημα τής τελευταίας φράσης «Θά 'ρθει καιρός, παππού, θά 'ρθει ώρα»;
4. Τί έννοεί ό γέρος μέ τή φράση: «Παιδιά μου, μπήκε ποτέ για καλό ό λύκος μέσ στη στάνη;»;

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ Γεννήθηκε τό 1915 στην Άλεξάνδρεια τής Αιγύπτου. Σπούδασε Νομικά στην Άθήνα καί σταδιοδρόμησε ως διπλωμάτης. Έργα του: *Τό μνήμα τής γριάς*, *Ό κύριός μου ό Άλκιβιάδης*, *Οί τελευταίοι Γαληνότατοι*, *Όρες ζωής κ.ά.* Μετέφρασε επίσης τήν *Ίστορία* του Ήροδότου καί του Θουκυδίδη.

Κατοχή

‘Ο ίδιος ο ποιητής σημειώνει για τό ποίημά του αυτό: «Έτσι όνειροπο-
λοῦσα τόν καιρό τῆς κατοχῆς κλεισμένος στήν κουζίνα τοῦ ἐπίταχτου
σπιτιοῦ μου, ὅπου μέ εἶχαν περιορίσει νά ζῶ οἱ Γερμανοί κι ἀπ’ ὅπου
δέν ἐβλεπα παρά λεπρούς τοίχους ἄλλων σπιτιῶν καί μιάν αὐλή γε-
μάτη σκουπίδια».

‘Αλήθεια, δάση καί βουνά
ὑπάρχουνε στόν κόσμο ἀκόμη;
‘Υπάρχουν οἱ μεγάλοι δρόμοι
πού πᾶν σέ μέρη ἀλαργινά*;

‘Ανθίζουν πάντοτε οἱ βραγιές*;
Στούς κάμπους εἶναι φῶς κι εἰρήνη;
Κι ἔμεινε λίγη καλοσύνη
μές στίς ἀνθρώπινες καρδιές;

‘Απίστευτα μᾶς φαίνονται ὅλα
σ’ ἐμᾶς πού ζοῦμε τώρα χρόνια
σάν σ’ ὄρεινά φτωχά καλύβια
πού τ’ ἀποκλείσανε τά χιόνια...

Θέ νά ῥθει τάχα μιάν ἡμέρα
σάν ἀπό τόπους μακρινούς
ἤ ἄνοιξη πού λαχταῖμε;
Καί θά μᾶς εὔρει ζωντανούς;

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ὁ ποιητής κάνει τίς ἐρωτήσεις πού ὑπάρχουν στίς δύο πρώτες στροφές;
Νά συνδυάσετε αὐτές τίς ἐρωτήσεις μέ τήν εἰσαγωγή.
2. Γιά ποιά πράγματα ἐνδιαφέρεται ὁ ποιητής;
3. Νά βρεῖτε τό πραγματικό νόημα τῶν παρομοιώσεων καί τῶν μεταφορικῶν
ἐκφράσεων πού ὑπάρχουν στίς δύο τελευταῖες στροφές.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 14

ἀλαργινά: μακρινά.
βραγιά: πρασιά.

Έπεισόδιο

Τό Έπεισόδιο αναφέρεται στά χρόνια τής Κατοχής. Στά μαύρα εκείνα χρόνια τής πείνας καί τού θανάτου, έπεισόδια, όπως αυτό πού διηγείται ό συγγραφέας, ήταν πολύ συνηθισμένα. Παρ' όλα όμως τά σκληρά μέτρα καί τή βαναυσότητα τού κατακτητή, ό έλληνικός λαός αγωνίστηκε γενναία γιά τή λευτεριά του.

Ό δρομάκι ήταν ήσυχο, σάν απελπισμένο κι όρφανεμένο. Μεγάλες λακκοῦβες καταμεσής του, γεμάτες νερό τής βροχής, θαμποφέγγιζαν κάτω από τό άρρωστεμένο ήλιόφωτο, πού πάσκιζε νά ξεσκίσει τήν πηχτή συννεφιά. Στήν πέρα γωνιά, εκεί πού άρχιζε ή άσφαλτος τού μεγάλου δρόμου, σωριασμένα σκουπίδια, κουρέλια, χαρτιά κι άποκαΐδια καί σάπιες φλοῦδες, ανάδιναν τή βαριά καί ξινή μυρουδιά τους. Τό κορίτσι, κοντά στό παράθυρο, προσπαθούσε νά συνεφέρει κάποιο κουρέλι μέ τή βελόνα του. Ένα χειμωνιάτικο πουλάκι στάθηκε στά σκουπίδια, τοίμπησε μιά φλούδα καί πήγε νά κοιτάξει τόν κόσμο πάνω από 'να γερμένο κεραμίδι.

Άπελπισμένο κι όρφανεμένο ήταν τό δρομάκι. Κι έτυχε τότε νά 'ρθει καί ν' άνασάνει εκεί δά χάμου ό άνθρωπος πού περπατούσε από τά βαθιά χαράματα, φέρνοντας λογής λογής φρύγανα καί σαρίδια* από τό βουνό. Μιά παλιοκασόνα μέ δυό ρόδες στό πλάι ήταν τό έχει του· τή ζεύτηκε ό ίδιος καί τό παιδί, ίσαμε δεκατεσσάρω χρονῶ, τήν έσπρωχνε από πίσω. Κι ιδρωναν κι άγομαχοῦσαν κι οί δυό. Τό μεγάλο παιδί έρεβε δυό μήνες στή φυλακή – μέρα τή μέρα καρτερούσε τήν έχτέλεση, πού θά τό λύτρωνε από τά δεινά του. Τά βάσανά του ήταν άμολόγητα, τί βελόνες στά νύχια καί τί αναμμένες έφημερίδες καί τί σούρσιμο πάνω στά χαλίκια μέ τήν κοιλιά – μά εκείνο δέν άνοιγε τό στόμα του, μήτε πού παραπονιόταν, μήτε πού μετάνιωνε γιά τίποτε, μόνο καρτερούσε ήσυχα τήν ώρα πού θά 'παιρναν ένα τέλος όλα τούτα, μ' ένα βόλι στήν καρδιά, μ' ένα βόλι στό καθαριο μέτωπο τής θυσίας. Ό χειμώνας ήταν βαρύς, ή ντουλάπα μέ τίς ψαλιδισμένες έφημερίδες άδεια, τό τζάκι σβηστό – μιά μούχλα καί μιά ύγρασία, κάτι σάν τήν

σαρίδια: σκουπίδια, μικρά κομματάκια.

άνασα τῆς πείνας, εἶχε κατακάσει ἀπάνω σ' ὅλα καί δέν ἔλεγε νά ξεσηκωθεί ἀπό κεῖ. Ἔτσι ὁ γέρος τ' ἀποφάσισε νά πάει νά μάσει χόρτα καί ξύλα. Τόσοι καί τόσοι ἔκαναν κάθε μέρα τό ἴδιο. Ξεκινοῦσαν γιά τό βουνό μέ τά πόδια γυμνά, μ' ἓνα τσουβάλι στήν πλάτη, μέ μιά κασόνα ξεγοφιασμένη· σάν τύχαινε καί μπορούσαν νά βοηθήσουν καί τά παιδιά, στόν πηγεμό τά βάζανε μέσα καί τά σούρνανε – καί ὕστερα ἔσπρωχναν κι ἐκεῖνα στό γυρισμό ἀπό πίσω. Μά ὁ δρόμος ἦταν μακρὺς – Θέμου, τί ἀτέλειωτους δρόμους ἔχει ἡ γῆ σου! Κι ἐκεῖ ἔξω τά χωράφια πρασίνιζαν, τά νεράκια μουρμούριζαν, μά ἡ συννεφιά ἦταν πάντα βαριά καί πηχτή, σάν μιά πίκρα πού πλάκωνε τήν καρδιά. Θρῆνος σ' ἔπιανε νά κοιτᾶς τά σπαραγμένα πεῦκα, τ' ἀποκαῖδια, τούς μαύρους λόφους πού ξεμάκραναν ἴσαμε τῆ θάλασσα. Οἱ λοτόμοι ξεστήθιαζαν τίς ἀνηφορίες, ξεχέρσωναν τίς λαγκαδιές. Ἦταν ἄλλης λογιῆς ἄνθρωποι τοῦτο! Γέμιζαν τά κᾶρα τους μέ τά χοντρά ἄλογα ἀπό τό πράσινο δάσος καί φεύγανε, φεύγανε τραγουδώντας. Καί τήν ἄλλη μέρα ξανά· καί δέν ἄφηναν δέντρο γιά δέντρο, μονάχα τῆ γῆ σακατεμένη – καί τῆ νύχτα νά τῆ δέρνει ἀλύπητα ἡ βροχή καί, σά νά μήν τήν καταπίνει, σάν νά τῆ βγάζει ἀπό τά σπλάχνα της ἡ ἴδια, μιά θάλασσα δάκρυα καί μιά λάσπη γλιστερή πού γέμιζε πατημασιές, καθὼς ἀνοιχτές λαβωματιές πάνω σ' ἓνα καταπληγιασμένο κορμί. Καί τότε τό πάθος τῶν ἀνθρώπων ἔσμιγε μέ τό πάθος τῆς γῆς – χορτάρι δέν πρόφταινε νά φυτρώσει κι ὁ πεινασμένος τό συμμαζέυε στό σακούλι του, τρέμοντας μήν τόν ξεκρίνει ἀπό πουθενά καί τόν διώξει σάν τό τυραγνισμένο σκυλί ὁ δυνάστης λοτόμος. Μά, ὅσο καί νά πεῖς, ἦταν μιά παρηγοριά αὐτῆ ἡ στέρηση πού ἔδενε τόν ἄνθρωπο μέ τά πράματα κι ἡ πίστη, πὼς κάποια μέρα πίσω ἀπὸ ἐκείνους τούς λόφους θ' ἀνέβαινε ἓνας ἥλιος φλογάτος καί θά ξεπνοῦσαν οἱ τάφοι κι ἀπὸ στεριές κι ἀπὸ θάλασσες θά ξεχυνόταν τό καινούριο τραγούδι, μιά μέρα χαρούμενη, πού δέν θά 'χε πιά τελειωμό.

Τό καροτσάκι βρισκόταν παρατημένο σύρριζα στό στενό πεζοδρόμιο. Ὁ ἄνθρωπος σφουγγίζε τόν ἰδρώτα του μέ τό κουρελιασμένο μανίκι καί τό παιδί ξεκουραζόταν κοντά στό παράθυρο, κάτω ἀπὸ τό κορίτσι μέ τήν ἀσταμάτητη βελόνα. Τό σακούλι μέ τά χόρτα ἦταν γεμάτο καί τό καροτσάκι ἦταν γεμάτο – θά μπορούσαν ὅπως ὅπως νά τήν περάσουν καί τῆ μέρα τούτη καί τώρα πού ἀνακάλυψαν τό βουνό ἡ ἐλπίδα δέν ἦταν χαμένη. Τό παιδί ξέκρινε κιόλας μιά φρέσκια φλούδα πορτοκαλιοῦ στά σκουπίδια καί χίμηξε νά τήν ἀρπάξει, σάν νά φοβόταν μήν τύχει καί βρεθεῖ περαστικός στό εἰρηνεμένο δρομάκι καί τοῦ τήν πάρει. Κάθισε κεῖ δά πέρα καί ξεσκάλιζε· βρῆκε κι ἓνα κόκαλο, πασαλειμμένο παχιά λάσπη καί τό 'πλυνε στή λακκούβα καταμεσῆς, στό

νερό της βροχής, και τό τραγάνιζε εύτυχισμένο. Σ' ένα ξεκοιλιασμένο κουτί κονσέρβας φέγγιζε κάτι σάν ύποψία λαδιού και τό συμμαζέψε κι εκείνο και τό 'δειχνε στόν πατέρα του σάν πλούσιο βρετίκι, χάρισμα μοίρας πονόψυχης. Ήταν μιά σοβαρή δουλειά νά ψάχνεις, όλοένα νά ψάχνεις στό σωρό τά σκουπίδια και ν' άπλώνεις τό χέρι όλοένα βαθύτερα και νά πασπατεύεις ζητώντας τό θησαυρό, πού δέν τ' αποφάσιζε νά βρεθεί – μά κιόλας κάτι του 'λεγε του καθενός πώς ύπάρχει.

Κι ήταν όλότελα δοσμένο σέ τούτη τή δουλειά τό παιδί και δέν άκουσε τίποτα. Μήτε ό πατέρας άκουσε τίποτε, προσπαθώντας νά ζευτεϊ πάλι τό καρτσάκι και νά ξεκινήσει γιά πάρα πέρα. Ήπαιρνε και νά μεσημεριάζει και συλλογιόταν, πώς θά έπρεπε στό σπίτι ν' άνάψουν φωτιά νά ζεσταθούνε και μιά σταλιά και νά βράσουν τά χόρτα. Κάποιος γείτονας τούς είχε έξηγήσει τίς προάλλες πώς έριχνε μέσα στό τσουκάκι πεντέξι έλιές και τό χόρτο έπαιρνε τή μυρουδιά του λαδιού και νοστιμιζε. Σάν δύσκολο πράμα νά βρεις τίς έλιές! Μά μπορεί στό τέλος ό γείτονας δέν 'χε άκόμα καμπόσες. Όλα τυχαίνουν – και τά πιό άπίστευτα – σέ τούτο τόν κόσμο καμιά φορά! Δέ συλλογιόταν άλλο τίποτε άπό τούτο, καθώς ζεβόταν τό καρτσάκι, σάν έπесαν μονομιάς στό δρομάκι οι λαστιχένιοι τροχί κι ένα σούσουρο έκαμε τό πουλί, πού στεκόταν άκόμα στό κεραμίδι του, νά πετάξει άλλοπαρμένο πέρα στην άσφαλο, μακρία. Πίσω άπό τό κρύσταλλο, στ' αυτοκίνητο, άστραψε ένα φαρδύ κατακόκκινο πρόσωπο, όργισμένο. Καθόταν κι ένα κορίτσι δίπλα του και μασούσε μιά σοκολάτα χαμογελώντας. Τό καρτσάκι σείστηκε άγκόρμο, μά ήταν κολλημένο γερά στή λάσπη και δέν έλεγε νά ξεκινήσει άπό κεί. Κι ό άνθρωπος ζεμένος άγομαχούσε και τιναζόταν κι εκείνος σύγκορμος και στέριωνε τά πόδια όλάνοιχτα πίσω και πάσκιζε νά τραβήξει μπροστά μέ τό φαγωμένο κορμί τεντωμένο σάν ένα τόξο και τ' άριά άσπρα γένια του ξαναγέμισαν ιδρώτα μονομιάς και τά μάτια του συννέφιασαν και δέν μπορούσαν τίποτε πιά νά ξεκρίνουν. Τό χοντρό πρόσωπο μούγκριζε πίσω άπό τό κρύσταλλο και φοβέριζε και βλαστημούσε σ' άγνωρη γλώσσα: είχε γίνει πιά γαλαζοκόκκινο και γαλάζωνε όλοένα, κι ό κοντός λαιμός άνασηκωνόταν άνυπόμονος μπροστά σέ τούτο τό εμπόδιο τ' αναπάντεχο. Τό κορίτσι μασούσε τή σοκολάτα του και χασογελούσε. «Τί χαριτωμένος γινόταν αυτός ό Φρίτς, όταν θύμωνε!» Μά τό πράμα δέ βάσταξε πολύ. Ο Φρίτς κατέβηκε άπό τ' αυτοκίνητο άλαφιασμένος: οι μπότες του άστραψαν καλογουαλισμένες, άστραψαν τά μάτια του σκοτεινά και τά χείλη του μούγκριζαν, μούγκριζαν. Τό 'πιασε τό γεροντάκι, λιγνό σάν τό φρύγανο, και τό 'στησε στόν τοίχο, πλάι στό παράθυρο του κοριτσιού πού ανατρόμαξε

καί κρύφτηκε μέσα κι ἄρχισε νά τό δέρνει τό γεροντάκι, νά τό χτυπάει ὅπου ἔβρισκε, μέ γροθιές καί κλοτσιές κι ὁλοένα νά φρενιάζει περισσότερο. Τό παιδί σωριάστηκε πάνω στά σκουπίδια καί βάλθηκε νά κλαίει τρομαγμένο καί νά κοιτάζει καί νά μήν μπορεῖ νά κουνήσει ἀπό τόν τόπο του. Τό γεροντάκι δέν ἔβλεπε πάρεξ δυό ἀσημένιους αἰτούς, ἕνα περιλαίμιο πού ἀνεβοκατέβαινε μπροστά του – κι ἔνιωθε δυό χοντρά, ζεστά κομμάτια σάρκας νά πέφτουν ἀπάνω του σάν τό φλογισμένο σίδερο· μά μήτε βόγκηξε μήτε ἄρθρωσε λέξη. Τό κορίτσι κατάπτε τή σοκολάτα του καί ξεφώνισε: «Ντάς ἴστ γκενούχ, λίμπλιχε Φρίτς, ντάς ἴστ γκενούχ!»*. Οἱ μπότες ξεμάκρυναν. Τό χοντρό πρόσωπο εἶχε ξανάβρει τόν ἑαυτό του, κάτι σάν γαλήνη καί σάν ἱκανοποίηση. Ἀνέβασε τό αὐτοκίνητο σύρριζα στόν τοῖχο, στό ἀντικρινό πεζοδρόμιο, καί πέρασε θριαμβευτικά, γεμίζοντας βαριά μυρουδιά μπενζίνας τ' ὄρφανεμένο δρομάκι.

Τό κορίτσι μέ τή βελόνα ἄνοιξε τήν πόρτα, ἔπλυνε τό πρόσωπο τοῦ γέρου μέ κρύο νερό, τό σκούπισε μέ καθάρια πετσέτα· ἦρθαν κι οἱ ἄλλες γειτόνισσες κι ἔφερε ἡ μιά ἕνα κομμάτι, ἕνα ἐλάχιστο κομμάτι ψωμί κι ἡ ἄλλη τό μπουκαλάκι μέ τό ρούμι καί πάσκιζαν νά συνεφέρουν τόν ἄνθρωπο πού κακοπάθησε. Μά κάτω ἀπό τά μάτια τό πεσί ἦταν γαλαζόμαυρο καί φουσκωμένο, λές κι ἀπό στιγμή θά 'σκαζε καί θά 'τρεχε ἀπό ἐκεῖ μέσα ὅλο τό δάκρυ πού δέν ἔβγαине ἀπό τήν καρδιά. Τό παιδί μπόρεσε τότε πιά ν' ἀνασηκωθεί κι ἔπιασε τά χέρια τοῦ πατέρα καί τά φιλοῦσε καί τοῦ πασπάτευε τό κορμί καί γλυκά καί θαρρετά τοῦ μιλοῦσε, σάν νά γεννιόταν τήν ὥρα ἐκείνη ἕνας ἀδάματος ἄντρας μέσα του. Ὑστερα στάθηκε ὀλόρθο καί κοίταξε πέρα κι εἶδε τή λάσπη σημαδεμένη ἀπό τά λάστιχα κι ἔβαλε ὅλη του τήν ψυχή στή ματιά· κι ἦταν σάν νά γέμισε τό δρομάκι ἀχούς ἀναστάσιμους καί ν' ἄνθισε ἡ γῆς μονομιᾶς, μέσα στήν καρδιά τοῦ χειμῶνα, καί τά χελιδόνια νά σπάθισαν τό γαλάζιο τοῦ ἀσυννέφιαστου οὐρανοῦ. Γιατί τήν ὥρα ἐκείνη ἕνα βασανισμένο κι ἀνυποψίαστο παιδί ἔγινε λεύτερος ἄνθρωπος καί κατάλαβε ποιό εἶναι τό χρέος του.

Ἐρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε στό κείμενο τά χωρία πού περιγράφουν τά βάσανα καί τίς στερήσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

*Ντάς ἴστ γκενούχ, λίμπλιχε Φρίτς; ντάς ἴστ γκενούχ!: Φτάνει, ἀγαπητέ Φρίτς, φτάνει!

2. Νά περιγράψετε τό χαρακτήρα τῶν δυό κοριτσιῶν ἀπό τή συμπεριφορά τους.
3. Φαίνεται πουθενά μέσ στό διήγημα ἡ ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων;
4. Τό διήγημα ἀρχίζει μέ τήν πρόταση: «τό δρομάκι ἦταν ἤσυχο σάν ἀπελπισμένο καί ὀρφανεμένο». Ἡ πρόταση παραλλαγμένη κάπως ἐπαναλαμβάνεται στήν ἀρχή τῆς δεύτερης παραγράφου. Γιατί;
5. Ἡ δομή τοῦ διηγήματος στηρίζεται σέ δυό ἀντιθετικές εἰκόνες. Ποιές εἶναι καί πῶς βοηθοῦν τό συγγραφέα νά μεταδώσει αὐτό πού θέλει;

Ι.Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ. Γεννήθηκε στό Αἰτωλικό τό 1901. Σπούδασε Φιλολογία στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἐγραψε ποιήματα, πεζά, δοκίμια, ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις καί κριτικές μελέτες. Ἔργα του: α) ποίηση: *Τό βιβλίο τῆς Μιράντας*, *Λυρικά σχέδια*, β) πεζά: *Χαμοζωή* κ.ἄ. γ) ταξιδιωτικά: *Ἑλληνικοί ὀρίζοντες*, *Εὐρώπη-δῶδεκα κεφάλαια λυρικής γεωγραφίας* κ.ἄ. Ἐξέδωσε ἐπίσης ἔξι τόμους κριτικῶν μελετῶν μέ τό γενικό τίτλο *Τά πρόσωπα καί τά κείμενα*.

Ἰωάννα Τσάτσου

Φύλλα κατοχῆς - 26 Φλεβάρη 1943

Ἡ συγγραφέας, ὅπως καί πολλοί ἄλλοι Ἕλληνες πατριῶτες, ἀνέπτυξε στή διάρκεια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς μιὰ πολύπλευρη ἀντιστασιακή δραστηριότητα. Τά Φύλλα κατοχῆς (1965) εἶναι σελίδες ἀπό τό προσωπικό της ἡμερολόγιο. Ἀναφέρονται σ' αὐτό περιστατικά πού τήν ἐξῆσε ἡ ἴδια καί ἄλλα γεγονότα, πού εἶχαν σημασία γιά τόν τόπο μας στή δύσκολη ἐκείνη περίοδο (1941-1944).

Ολη τήν ἀρχαία Ἑλλάδα ζωντάνεψε γύρω μας ὁ Ἥλιος Κανάρης, ὡς καί τήν ποιότητα τῶν θανάτων της. Τόν σκότωσαν προχτές, μά κοντά του ἡ σκλαβιά ἔχει χάσει τό βάρος της. Ὅχι γιατί εἶναι πιό γενναῖος ἀπ' τοῦς ἄλλους γενναίους, μά γιατί ἀγκαλιάζει τή δύσκολη ὥρα μέ τέτοιον

μπρίο*, πού οί έχθροί στέκονται άπέναντί του άδύναμοι. Χωρίς νά τό ύποπτεύεται ό ίδιος, σκέπτεται σάν τό Σωκράτη*. Σέ τίποτα δέν μποροῦν νά τόν βλάψουν, μόνο νά τόν σκοτώσουν μποροῦν. Μά έκείνος τό παιχνίδι τοῦ πολέμου καί τοῦ θανάτου τό παίζει μέ κέφι, τό γλεντάει. Σάν τόν Ὀδυσσεά μεταχειρίζεται τίς μεγάλες καί μικρές ἀρετές του, έτοιμότητα, πονηριά, άντρίκια ψυχή, σωματική ρώμη, ὡς τό άκρότατο σημεῖο τους, καί τίς χάρεται.

Ἐπίσης ὁ Ἡλίας Κανάρης ἦταν πρακτικός μηχανικός ἀπό τή Σμύρνη. Τόν πρῶτο χρόνο τῆς σκλαβιάς ὀργάνωνε ἀναχωρήσεις γιά τήν Αἴγυπτο. Τόν Ἀπρίλη τοῦ 42 οἱ Γερμανοί τόν ἔπιασαν καί τόν φυλάκισαν στοῦ Ἀβέρωφ*. Ὅταν ἄρχισαν οἱ ἀνακρίσεις, τοῦ ζήτησαν νά τοῦς δείξει τό μέρος, ἀπ' ὅπου φεῦγαν τά καΐκια. Ὁ Κανάρης δέχτηκε. Τοῦ ὕψωσαν μιᾶ συνοδεία ἀπό ἑφτά γκεσταπίτες*. Τοῦς πῆρε καί τοῦς πῆγε στό χωριό Βαθύ τῆς Χαλκίδας, ὅμως ἀπό τή φυλακή εἶχε συνεννοηθεῖ μ' ἕνα φίλο του. Δείχνοντας στοῦς Γερμανούς τό σπίτι αὐτοῦ τοῦ φίλου, τοῦς εἶπε:

—«Ἐκεῖ ὑπάρχει πομπός· οἱ ἔξι νά φυλᾶν ἀπέξω μὴν τυχόν καί φύγει ὁ ἀσυρματιστής, κι ἐγώ μ' ἕναν ἀπό σᾶς νά μποῦμε μέσα νά τόν πιάσουμε». Μόλις μπῆκαν, ὁ Κανάρης κι ὁ φίλος του φίμωσαν κι ἔδωσαν τό Γερμανό καί τόν ἀφόπλισαν. Ἐπειτα, ἀπό ἕνα μικρό παράθυρο, πού ἔβλεπε πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, δραπετεύσαν.

Ἐφτά μῆνες ὁ Κανάρης κρύβονταν στήν Χαλκίδα καί οἱ Γερμανοί τόν ἔψαχναν μέ μανία στά πιό ἀπίθανα μέρη. Στό τέλος τόν ἔπιασαν γιά δεῦτερη φορά, τόν καταδίκασαν καί τόν ἐκτέλεσαν στίς 24 τοῦ Φλεβάρη. Ἡ καταδίκη του εἶναι βαριά. Τρεῖς φορές σέ θάνατο καί τρία χρόνια εἰρκτή*. Μά αὐτή ἡ καταδίκη τόν γεμίζει περηφάνια. Γράφει στοῦς φίλους του: «Σᾶς γράφω ἐγώ, ὁ Ἡλίας Κανάρης, πρῶταθλητής καί ρεκορντμαν τῶν μελλοθανάτων»... Γράφει στόν ἀδερφό του, ἀνάπηρο τοῦ ἄλβανικοῦ μετώπου: «Ἀδερφέ μου, εἶμαι ὁ πιό βαριά δικασμένος ἀπ' ὅλους τοῦς ἐκτελεσθέντας μέχρι σήμερα... Ἐχω σπάσει ρεκόρ. Τώρα πού σοῦ γράφω γελῶ. Δέν θέλω νά μέ πενήθησετε. Θέλω νά μαζέψεις τοῦς φίλους σου, νά τοῦς κάνεις ἕνα τραπέζι καί νά τοῦς διαβά-

μπρίο: κέφι.

Σωκράτης: ὁ γνωστός Ἀθηναῖος φιλόσοφος (469-399 π.Χ.) πού πάνω κι ἀπό τή ζωή του ἔβαζε τή συνέπεια στίς ἀρχές του. Ἐτσι ὁ θάνατος ἔχανε τή σημασία του, ἀφοῦ μόνο τό σᾶμα του μπορούσε νά βλάψει κι ὄχι τήν ψυχή του.

στοῦ Ἀβέρωφ: στίς φυλακές Ἀβέρωφ, στήν Ἀθήνα.

γκεσταπίτες: ἄνδρες τῆς «γκεστάπο», τῆς χιτλερικής ἀστυνομίας.

εἰρκτή: φυλάκιση.

σεις τό γράμμα μου καί νά πιείτε στήν ανάπαυση τῆς ψυχῆς μου. Δέν θέλω νά κλάψει κανείς. Θέλω νά φερθεῖτε σάν ἄνδρες καί σάν Ἑλληνες. Ἐγώ πεθαίνω γιά τήν Πατρίδα...».

Ἐκεῖ ὅμως πού λυγίζει ἡ ἀνθρώπινη ψυχή του εἶναι σάν ἀποχαιρετᾶ τό ἀγοράκι του, δυό χρονῶν: «Κώστα μου, θέλω νά μέ συγχωρήσεις ὅτι σέ ἄφησα μικρό καί ὄρφανό. Θέλω νά προσεύχεσαι γιά μένα. Παιδί μου, νά μήν παίξεις ποτέ χαρτιά καί νά μήν ἀδικήσεις καμιά γυναίκα. Στή ζωή σου νά εἶσαι τίμιος καί εἰλικρινής. Ν' ἀγαπᾶς τήν πατρίδα σου καί νά εἶσαι καλός χριστιανός. Ἀγοράκι μου, πεθαίνω σάν παλικάρι, μέ τ' ὄνομά σου στά χεῖλη μου γιόκα μου, ἀγοράκι μου, συγχώρεσέ με πού σ' ἀφήνω ὄρφανούλι...».

Χτές τό ἀγοράκι αὐτό τῶν δυό χρονῶν ἦρθε καί μέ βρῆκε μέ τήν γιαγιά του, γιατί ἡ μάνα του εἶναι ἄρρωστη. Δέν καταλαβαίνει βέβαια ἀκόμα τί μεγάλη κληρονομιά τοῦ ἄφησε ὁ πατέρας του.

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ἡ συγγραφέας λέει ὅτι ὁ Ἡλίας Κανάρης «ζωντάνεψε γύρω μας ὅλη τήν ἀρχαία Ἑλλάδα»;
2. Γιατί παραβάλλει τόν Κανάρη μέ τόν Ὀδυσσεά;
3. Πῶς ὁ Κανάρης ἀντιμετωπίζει τό θάνατο;
4. Τί σημαίνει ἡ τελευταία φράση; Γιά ποιά κληρονομιά πρόκειται;

ΙΩΑΝΝΑ ΤΣΑΤΣΟΥ. Γεννήθηκε στή Σμύρνη. Σπούδασε Νομικά στήν Ἀθήνα. Εἶναι σύζυγος τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Τσάτσου καί ἀδελφή τοῦ ποιητῆ Γιώργου Σεφέρη. Στά γράμματα ἐμφανίστηκε ἐπίσημα τό 1965 μέ τά *Φύλλα κατοχῆς*. Ἄλλα ἔργα τῆς: Οἱ ποιητικές συλλογές *Λόγια Σιωπῆς*, *Ἄτμητό Φῶς*, *Ἐλεγχος* καί τά ἀφηγήματα-βιογραφίες *Ἀθηναῖς* καί *Ὁ ἀδελφός μου Γιώργος Σεφέρης*.

Ἀνάσταση

Ὁ ἄγγελος Σικελιανός ἐξέδωσε τρεῖς τόμους ποιημάτων μέ τόν τίτλο *Λυρικός βίος*. Στόν Γ' τόμο καί εἰδικότερα στήν ἐνότητα «ἐπίνικοι Β'» (1940-1946) περιέλαβε καί τό ποίημά του Ἀνάσταση. Τό ἔγραψε στίς 25 Μαρτίου 1942, τή μέρα δηλαδή τῆς ἐθνικῆς μας γιορτῆς, ἐνώ ἡ Ἑλλάδα ἦταν σκλαβωμένη κι ἡ Ἀθήνα εἶχε περάσει τόν πρῶτο καί πιό δύσκολο χειμῶνα τῆς Κατοχῆς.

Τά χελιδόνια τοῦ Θανάτου Σοῦ μηνᾶν μίαν ἄνοιξη
καινούρια. Ἑλλάδα, κι ἀπ' τόν τάφο Σου γιγάντια γέννα...
Μάταια βιγλίζει* τῶν Ρωμαίων ἡ κουστωδία* τριγύρα Σου...
Ἀκόμα λίγο, κι ἀνασταίνεσαι σέ νέο Εἰκοσιένα!

25 Μαρτίου 1942

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές λέξεις ἢ φράσεις δίνουν τήν εἰκόνα τῆς σκλαβιάς καί ποιές ἐκφράζουν τήν ἐλπίδα γιά ἐλευθερία;
2. Γιατί ὁ ποιητής τιτλοφορεῖ τό ποίημα Ἀνάσταση; Ὑπάρχουν στοιχεῖα πού θυμίζουν τά πάθη καί τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ;

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ (1884-1951). Γεννήθηκε στή Λευκάδα καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Παρακινήμενος ἀπό τήν ἀγάπη του γιά τήν ἀρχαία Ἑλλάδα ὀργάνωσε μέ τή γυναίκα του Εὐᾶ τό 1927 καί 1930 γιορτές στούς Δελφούς. Φιλοδόησε νά γίνει τό ἀρχαῖο μαντεῖο πνευματικό κέντρο ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας. Μέ τήν ποιήσή του ἐκφράζει ὅλη τήν ἀγάπη του γιά τήν ἐλληνική φύση καί τή βαθύτατη προσήλωσή του στήν ἐθνική μας παράδοση, πού ξεκινάει ἀπό τήν ἀρχαιότητα

βιγλίζω: παρατηρῶ, φρουρῶ, ἐποπτεύω ὅσα ὑπάρχουν γύρω μου.
κουστωδία: στρατιωτική φρουρά.

καί φτάνει ὡς τίς μέρες μας. Ποιητής μέ γνήσια λυρική φλέβα, ἔγραψε στίχους γεμάτους πνοή καί μεγαλοσύνη, πού ἐκφράζεται μέ τόν πλούσιο σέ μεταφορές καί εἰκόνες λόγο του. Ἔργα του: α) ποίηση: *Λυρικός Βίος* β) τραγωδίες: *Θυμέλη*. Ἐγραψε ἐπίσης πολλές μελέτες, ἄρθρα καί πραγματείες.

Ἄγγελος Σικελιανός

V. Οί νέοι στόν άγώνα γιά τήν Έλευθερία

Όταν θά θέλουν οί Έλληνες νά καυχηθοῦν,
«τέτοιους βγάξει τό Έθνος μας» θά λένε.

(Κ.Π. Καβάφης)

Εἰς τόν ἱερόν λόχον

Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ περιλαμβάνει τίς πέντε πρώτες στροφές ἀπό τήν ᾠδή αὐτή τοῦ Κάλβου. Ἡ ᾠδή εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπό τήν αὐτοθυσία πού ἐδειξαν οἱ ἐθελοντές τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, οἱ νεαροί σπουδαστές πού, ἄν καί ἄπειροι ἀπό πόλεμο, ἀγωνίστηκαν ἥρωικά καί ἔπεσαν στό Δραγατσάνι τόν Ἰούνιο τοῦ 1821. Ὁ θάνατός τους ἔμεινε λαμπρό παράδειγμα ἀφοσιώσεως στό ἰδανικό τῆς Ἐλευθερίας.

1

Ἄς μή βρέξει ποτέ
τό σύννεφον καί ὁ ἄνεμος
σκληρός ἄς μή σκορπίσει
τό χῶμα τό μακάριον
πού σᾶς σκεπάζει.

2

Ἄς τό δροσίσει πάντοτε
μέ τ' ἀργυρά της δάκρυα
ἢ ροδόπεπλος κόρη*
καί αὐτοῦ ἄς ξεφυτρῶνουν
αἰώνια τ' ἄνθη.

3

ᾠ γνήσια τῆς Ἑλλάδος
τέκνα· ψυχαί πού ἐπέσατε
εἰς τόν ἀγῶνα ἀνδρείως,
τάγμα ἐκλεκτῶν ἡρώων,
καύχημα νέον*·

4

σᾶς ἄρπαξεν ἡ τύχη
τήν νικητήριον δάφνην,
καί ἀπό μυρτιάν σᾶς ἔπλεξε
καί πένθιμον κυπάρισσον
στέφανον ἄλλον.

5

Ἄλλ' ἄν τις ἀπεθάνει
διά τήν πατρίδα, ἢ μύρτος
εἶναι φύλλον ἀτίμητον,
καί καλά τά κλαδιά
τῆς κυπαρίσσου.

Ἑρωτήσεις

1. Τί εὐχεται ὁ ποιητής γιά τούς ἱερολοχίτες στίς δύο πρώτες στροφές;

ροδόπεπλος κόρη: ἡ ἀγῆ.

καύχημα νέον: τό παλιό ἦταν ὁ ἱερός λόχος τῶν Θηβῶν.

2. Γιατί ό ποιητής ονομάζει τό χώμα «μακάριον»;
3. Τί έννοεί ό ποιητής μέ τούς στίχους «σās αρπαξεν ή τύχη... στέφανον άλλον»;
4. Νά μελετήσετε τή γλώσσα του ποιήματος. Τί παρατηρείτε;

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ (1792-1869). Γεννήθηκε στή Ζάκυνθο καί πέθανε στό Λάουθ τής Άγγλίας, κοντά στό Λονδίνο. Έζησε τό μεγαλύτερο μέρος τής ζωής του μακριά από τήν πατρίδα του. Στήν Ίταλία συνδέθηκε μέ τό συμπατριώτη του*, αλλά Ίταλό ποιητή Φώσκολο, ό όποιος τόν προστάτευε καί τόν συμβούλευε στίς μελέτες του. Έκτός από τήν Ίταλία ταξίδεψε στήν Έλβετία καί στή Γαλλία. Τό 1826 επέστρεψε στήν Έλλάδα καί έζησε στήν Κέρκυρα, όπου έργαζόταν ως καθηγητής στήν Ίόνιο Άκαδημία. Τό έργο του: Είναι σύντομο, συνολικά 20 ώδες. Τίς δέκα δημοσίευσε τό 1824 στήν Έλβετία μέ τόν τίτλο ή *Λύρα* καί τίς υπόλοιπες τό 1826 στό Παρίσι. Παρά τή μικρή τής έκταση είναι τόσο αξιόλογη ή ποιήσή του, ώστε νά τόν κατατάσσει ανάμεσα στούς μεγαλύτερους ποιητές μας. Έμπνέεται από τόν Άγωνα του '21. Ή κλασικιστική του παιδεία, πού είναι αντίθετη πρós τή ρομαντική του φύση, χαρίζει μιá ιδιαίτερη γοητεία στήν ποιήσή του. Ή γλώσσα του καί ή μετρική του είναι ιδιότυπες.

* Σημ. Ό Ούγος Φώσκολος γεννήθηκε στή Ζάκυνθο από μητέρα ζακυνθινή καί πατέρα Ίταλό.

Λορέντζος Μαβίλης

Excelsior*

Τό 1896 ό Μαβίλης έγινε πρόεδρος σ' ένα από τά πέντε τμήματα τής Έθνικής Έταιρείας πού ίδρυσε ό Παύλος Μελάς καί κατέβηκε στήν Κρήτη, για νά πάρει μέρος στόν ξεσηκωμό τής. Για τό ποίημα έγραψε

excelsior (έξέλισιος): μεγαλειώδες, υπέροχο.

στό περιοδικό ό Νουμάς τά έξής: «Η Νίμπρο είναι ένα χωριό σά Λευκά όρη τής Κρήτης. Τ' άνέβασμα είναι κουραστικό. Περπατάς ώρες σ' ένα φαράγγι γεμάτο μυτερά χαλίκια, άπό ένα μονοπάτι στενό, πού πάει ό ένας πίσω άπό τόν άλλον... Στή Νίμπρο μάς ύποδέχτηκε μιά εύγενικιά κρητικοπούλα, ή άδερφή του συνταγματάρχη Μανουσογιαννάκη καί μάς πρόσφερε κρύο νερό κρύσταλλο νά ύγράνουμε τά ήλιοφρυμένα χείλια μας. Οί άνθρωποι εκεί πάνω είναι άληθινά άγάλματα θεών ζωντανεμένα. Τέτοια έντύπωση μου έκαμαν».

Κρύο κρούσταλλο νερό τά ήλιοφρυμένα
χείλια θά όγράνει· εύγενικιά άνθρωπότη*
θά τούς φιλέψει πλούσιο φαγοπότι·
κορμιά άπ' τήν πλήθια χάρη άλαφρημένα,

άγάλματα θεϊκά ζωντανεμένα
θ' άγναντέψουν στή Νίμπρο· εκεί τήν πρώτη
τής Λευτεριάς άστραφτερή λαμπρότη
τά στήθια θά χαρούν τά πονεμένα.

Καί τό περνούν οι βλάμηδες* λεβέντες
τ' άτέλειωτο φαράγγι όλο χαλίκι
μονοσκοίνι* μέ γέλια καί κουβέντες.

Μά έχουν ποδάρια καί καρδιές τσελίκι*
μά τούς θεριεύει ό πόθος του θανάτου
μέ τ' άγιασμένα δαφνοστέφανά του.

Έρωτήσεις

1. Τό ποίημα γράφτηκε, όταν ό Μαβίλης έφυγε άπό τήν Κρήτη. Άποτελείται άπό δυό εϊκόνες, πού δέν άκολουθούν τή χρονική σειρά. Πώς δικαιολογείται αυτό;
2. Τί είδους χαρές προσέφερε στό Μαβίλη καί τούς συντρόφους του ή άφιξη τους στή Νίμπρο; (νά τίς επισημάνετε, νά ξεχωρίσετε τίς λέξεις πού τίς εκφράζουν καί νά παρακολουθήσετε τήν κλιμάκωσή τους.)
3. Συγκεντρώνει τό ποίημα τά χαρακτηριστικά του σονέτου;

εύγενικιά άνθρωπότη: εύγενικοί άνθρωποι.

βλάμης: άδελφοποιός· έδώ: σύντροφος.

μονοσκοίνι: ό ένας πίσω άπό τόν άλλο.

τσελίκι: άτσάλι.

4. 'Από τό ποίημα πού διαβάσατε, τί συμπεραίνετε γιά τά ιδανικά τοῦ ποιητῆ; (τά ἐπαλήθευσε μέ τή ζωή του:)

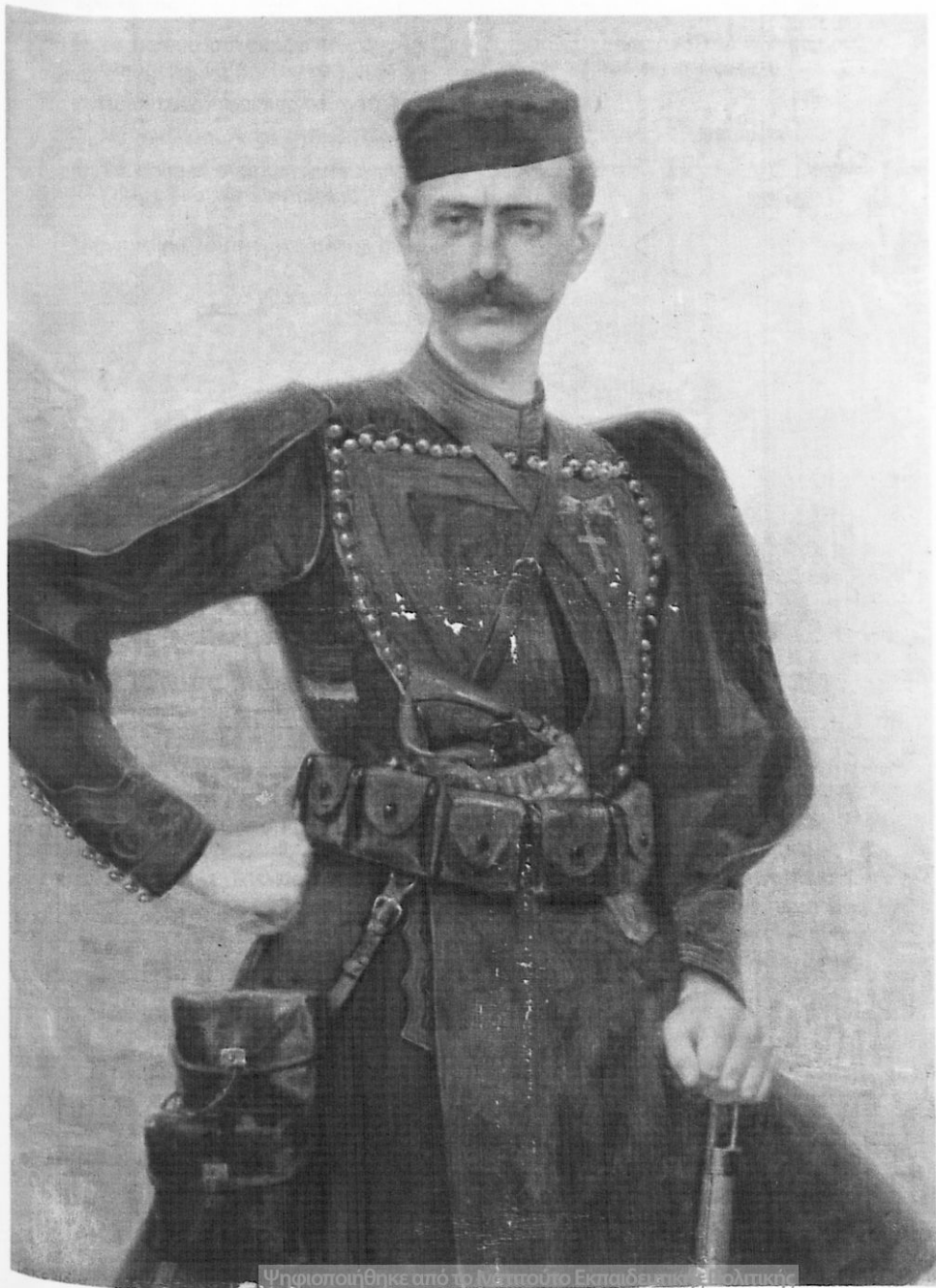
ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ (1860-1912). Γεννήθηκε στήν Ἰθάκη ἀπό γονεῖς Κερκυραίους καί σπούδασε γιά λίγο φιλολογία στήν Ἀθήνα. Συμπλήρωσε τίς σπουδές του στή Γερμανία, ὅπου ἔμεινε δεκατέσσερα χρόνια. Ὄταν ἐπέστρεψε στήν Ἑλλάδα, πῆρε μέρος στούς ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνες. Σκοτώθηκε στό Δρίσκο, τό 1912, ὅπου πολέμησε ὡς ἑθελοντής γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἡπείρου. Ἐγράψε κυρίως σονέτα μέ ἐξαιρετική τέχνη. Στήν ποίηση συνεχίζει τήν πλούσια ἑφτανησιακή κληρονομιά. Ἐκτός ἀπό τά σονέτα ἄφησε μεταφράσεις ἀπό διάφορες γλώσσες. Ἡ πατριδολατρία ἦταν τό μεγάλο του πάθος.

Κωστής Παλαμᾶς

Παῦλος Μελάς

Τό 1902 συγκροτήθηκαν οἱ πρῶτες ἀνταρτικές ὁμάδες, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τούς Βούλγαρους κομιτατζήδες πού τρομοκρατοῦσαν τόν ἑλληνικό πληθυσμό τῆς Μακεδονίας. Ἐνας ἀπό τούς ὀργανωτές τῶν ὁμάδων ἦταν καί ὁ Παῦλος Μελάς. Τό 1904, μέ τό ὄνομα Καπετάν Μίκης Ζέζας, ἐπικεφαλῆς 35 ἀνδρῶν πηγαίνει ὡς ἑθελοντής στή Μακεδονία καί ἀρχίζει τή δράση του. Διεξάγει διπλό ἀγῶνα, ἐναντίον τῶν Τούρκων καί τῶν κομιτατζήδων, μέ τή βοήθεια καί τῶν ντόπιων Ἑλλήνων. Στίς 13 Ὀκτωβρίου ὁμως κυκλώνεται ἀπό 150 Τούρκους στό χωριό τῆς Φλώρινας Στάπιστα (σημερινό Παῦλος Μελάς). Στή μάχη πού ἀκολούθησε σκοτώθηκε. Ἡ εἶδηση τοῦ θανάτου του συγκλόνησε τήν Ἑλλάδα καί ὅλος ὁ λαός πένθησε τόν ἥρωα. Τό ποίημα τοῦ Παλαμᾶ ἀπηχεῖ αὐτό ἀκριβῶς τό γεγονός.

Σέ κλαίει λαός. Πάντα χλωρό νά σιεῖται τό χορτάρι
στόν τόπο πού σέ πλάγιασε τό βόλι, ὦ παλικάρι.
Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τά πουλιά
σάν τοῦ σπιτιοῦ σου νά τ' ἀκοῦς λογάκια καί φιλιὰ,
καί νά σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σάν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καί σάν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καί ἀπόμακρη. Καί γέρνει
ἐκεῖ καί σβεῖς γοργά.
Ἐρῆ στιγμή. Σάν πιό πλατιά τή δείχνεις, καί τή φέρνει
σάν πιό κοντά!

Γ. Ίακωβίδης: *Παῦλος Μελάς*

Ερωτήσεις

1. Τό ποίημα συνδυάζει τόν ύμνο μέ τό θρήνο γιά τό θάνατο τοῦ παλικαριοῦ. Μπορεῖτε νά βρεῖτε τά χωρία πού ἐκφράζουν τά δύο αὐτά στοιχεία;
2. Ποιοί στίχοι φανερόνουν τή δικαίωση τῆς θυσίας;
3. Νά σχολιάσετε τό στίχο: Πλατιά τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καί ἀπόμακρη.
4. Τό ποίημα συμπυκνώνει τό νόημα σέ λίγους στίχους. Ξέρετε πῶς ὀνομάζουμε ἕνα τέτοιο ποίημα;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ βλέπε σελ. 26

Λένα Παπᾶ

Στούς σκοτωμένους σπουδαστές τοῦ Νοεμβρίου

Στίς 14 Νοεμβρίου 1973 οἱ σπουδαστές τῆς Ἀθήνας κλείστηκαν στό Πολυτεχνεῖο, γιά νά διαμαρτυρηθοῦν ἐναντίον τῆς ἀπάνθρωπης δικτατορίας, πού εἶχε ἐπιβληθεῖ στόν ἑλληνικό λαό τήν 21η Ἀπριλίου 1967. Κατασκεύασαν ραδιοφωνικό πομπό καί μ' αὐτόν καλοῦσαν τούς Ἕλληνας σέ ἐξέγερση. Χιλιάδες Ἀθηναῖοι συγκεντρώθηκαν γύρω ἀπό τό Πολυτεχνεῖο. Τά μεσάνυχτα τῆς 16ης πρὸς τή 17η Νοεμβρίου οἱ ἔνοπλοι τοῦ καθεστώτος μέ τή βοήθεια ἑνὸς τάνκ γκρέμισαν τήν ἐξωτερική πύλη καί εἰσβάλανε στό κτίριο. Ἡ ἐξέγερση αὐτή πού ἔγινε μέ θυσίες ἀνθρώπινες ἔδωσε τό πρῶτο καίριο χτύπημα κατὰ τῆς δικτατορίας.

Μάτια κλειδωμένα, χέρια παγωμένα
κείτεται

– δεκαοχτώ χρονῶ ἦτανε δέν ἦτανε –
γιά νά ἔχω ἐγώ πουλιά – φτερά στά χέρια μου,
καί σύ τό σπιτάκι σου,

μιά γλάστρα μέ βασιλικό στό πεζουλάκι
καί τά παιδιά μας ξένοιαστα νά χτίζουνε τό μέλλον.

Ή μάνα του τόν περιμένει καί δέν ἔρχεται,
ἡ ἄνοιξη τοῦ παίζει καί δέν τήνε ξέρει πιά.
Στίς φλέβες του αἶμα σταματημένο καί πικρό,
γυαλί σπασμένο ὁ κόσμος, σωριασμένο πάνω του.
Γιά νά ἔχω ἐγώ τόν ἄσπρο μου ὕπνο
καί σύ γαρίφαλο χαμόγελο στό στόμα σου,
γιά νά 'χουν τά παιδιά μας τό δικό τους ἥλιο...

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε τούς στίχους πού μιλοῦν γιά τό θάνατο τοῦ σπουδαστή. Ποῖός στίχος σᾶς συγκινεῖ περισσότερο;
2. Γιά ποιό σκοπό θυσιάστηκε ὁ σπουδαστής; Νά βρεῖτε τούς στίχους πού τόν ἐκφράζουν καί νά μελετήσετε τίς λεπτομέρειες. Τί κόσμο σχηματίζουν αὐτές οἱ λεπτομέρειες;

ΛΕΝΑ ΠΑΠΠΑ. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα, ὅπου σπούδασε Φιλολογία. Εἶναι ἔφορος βιβλιοθήκης στήν Ἀνώτατη Σχολή Καλῶν Τεχνῶν. Ἐξέδωσε τίς ποιητικές συλλογές *Ψίθυροι*, *Αὐτόγραφα*, *Καθ' ὁδόν* κ.ά.

V. 'Η αγάπη

*Η αγάπη βράχους κατελι και τὰ θειρά μεράνει
(Δημοτικό)*

μπρόγχο Η' 'Υ

Ι. Μόραλης: *Άγάπη - Έλπίς*

98

Παίζει απόψε τό φεγγάρι...

Παίζει απόψε τό φεγγάρι
μέσα στήν κληματαριά
πού 'ναι νά τό πιείς αλήθεια
στό ποτήρι!

Κι ὄχι τόσο γιατί παίζει
στήν κληματαριά,
ὄσο γιατί φέγγει δίπλα
σ' ἕνα παραθύρι...

Ἐρωτήσεις

1. Τό φεγγάρι εἶναι ὁμορφο ἀπό τή φύση του. Γιατί γίνεται ὁμορφότερο, ὅταν «φέγγει δίπλα σ' ἕνα παραθύρι»;
2. Θά μπορούσατε νά βρεῖτε ἄλλες ἐκφράσεις πού νά ἀποδίδουν τό περιεχόμενο τῶν στίχων «πού 'ναι νά τό πιείς αλήθεια στό ποτήρι»; "Ἄν ὄχι, γιατί;
3. Νά βρεῖτε ἄλλες περιπτώσεις πού ἀκόμη καί ἄσχημα πράγματα ὁμορφαίνουν, γιατί σχετίζονται μέ ἀγαπημένα μας πρόσωπα.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ (1869-1943). Γεννήθηκε στό Μεσολόγγι καί καταγόταν ἀπό εὐπορη οἰκογένεια. Γράφτηκε στή Νομική Σχολή, ἀλλά δέν πῆρε δίπλωμα, γιατί ἀφοσιώθηκε στήν ποίηση. Ἐπηρεάστηκε ἀπό τόν ποιητή Ζάν Μορεάς (Ἰω. Παπαδιαμαντόπουλο). Τήν ποίησή του διακρίνει μελαγχολία. Τά καλύτερα ποιήματά του εἶναι ἐκεῖνα πού ἐμπνέεται ἀπό τίς παιδικές του ἀναμνήσεις στό Μεσολόγγι. Ἔργα του: *Συντρίμματα*, *Τό ἐρωτικό*, *Τά μεσολογγίτικα* κ.ἄ.

Τό διήγημα

Τρία είναι τὰ κυριότερα είδη του πεζού λόγου: **Τό διήγημα, ή νουβέλα** καί **τό μυθιστόρημα**. Παρακάτω θά ασχοληθούμε μέ τό διήγημα καί θά προσπαθήσουμε νά σās δώσουμε, απ' όσα έχουν γραφεί γι' αυτό, τὰ κυριότερα χαρακτηριστικά του:

- 1) Τό διήγημα είναι λογοτεχνικό είδος πεζού λόγου.
- 2) Είναι **άφήγηση** γεγονότων έξωτερικών ή έσωτερικών (καθώς τὰ είδε, τὰ σκέφτηκε ή τὰ φαντάστηκε ό άφηγητής).
Ή αφήγηση:
  - α) **τοποθετείται** σ' ένα όρισμένο τόπο καί χρόνο,
  - β) είναι **πιθανή καί άληθοφανής**, άσχετα αν τὰ γεγονότα είναι φανταστικά ή άληθινά,
  - γ) **περιστρέφεται**, συνήθως, γύρω από ένα **κύριο γεγονός**, σημαντικό γιά τή ζωή του κεντρικού προσώπου, **του ήρωα**,
  - δ) **περιέχει** καί μερικά άλλα δευτερεύοντα πρόσωπα καί έπεισόδια, πού άποσαφηνίζουν περισσότερο έκείνο πού θέλει νά πει ό συγγραφέας,
  - ε) **έχει κάποιο σκοπό**. Ό συγγραφέας δηλαδή γράφει τό διήγημα, γιά νά άποκαλύψει κάτι από τή συμπεριφορά των ανθρώπων καί τήν κοινωνική πραγματικότητα. Τό σκοπό αυτό δέν τόν έκφράζει συνήθως καθαρά, αλλά αφήνει τόν αναγνώστη νά τόν συλλάβει.

Τό νόημα, τό κύριο γεγονός καί όποιαδήποτε άλλα περιστατικά σέ ένα διήγημα, όσο σπουδαία κι αν είναι, δέν άρκοϋν, γιά νά τό κάμουν άξιόλογο. Έκείνο πού τό καταξιώνει είναι κυρίως ό τρόπος, μέ τόν όποιο τὰ άφηγείται ό συγγραφέας, **ή τέχνη του**, όπως λέμε: όλα τὰ παραπάνω πρέπει ν' άποτελέσουν έναίιο σύνολο μέσ στό διήγημα. Αυτό ό συγγραφέας τό πετυχαίνει μέ τή **δομή**, τήν άρχιτεκτονική δηλαδή διάρθρωση τής αφήγησης.

Τό διήγημα, συνειδητά ή άσυνειδητα, γράφεται πάνω σ' ένα όρισμένο σχέδιο, πού έχει:

- α) **ένότητα ύποθέσεως**: όλα τὰ γεγονότα καί οί λεπτομέρειες πρέπει νά συσχετίζονται άμεσα μέ τό κύριο γεγονός, νά φωτίζουν κάθε του πλευρά καί νά έκτυλίσσονται βαθμιαία, ώστε τό ενδιαφέρον του αναγνώστη νά παραμένει άμείωτο ως τό τέλος.
- β) **ένότητα τόπου καί χρόνου**: έστω κι αν τὰ γεγονότα τοποθετούνται σέ διάφορους τόπους ή χρονικά διαστήματα, ώστόσο άποτελοϋν έναίιο σύνολο.

Ο διηγηματογράφος, επίσης, όποια κι αν είναι ή αρχιτεκτονική διαρθρωση του διηγήματός του, χρησιμοποιεί κυρίως **τή διήγηση** (ή αφήγηση), **τήν περιγραφή** και **τό διάλογο** (ή και τό μονόλογο).

- α) **Διήγηση**: είναι ή **χρονολογική** (ή εξιστόρηση τών γεγονότων ακολουθεϊ τή χρονολογική τους σειρά) ή **ανάστροφική** (ή εξιστόρηση αρχίζει από ένα **κεντρικό σημείο** και κατόπιν ανατρέχει στο παρελθόν).
- β) **Περιγραφή**: αισθητοποιεί τά πρόσωπα και τά πράγματα· έτσι ό άναγνώστης μπορεί νά τά ζει μέ τή φαντασία του.
- γ) **Διάλογος (ή και μονόλογος)**: ζωντανεύει τά πρόσωπα, άποκαλύπτει τόν ψυχικό τους κόσμο τά έλατήρια τών πράξεών τους, τή συναισθηματική τους κατάσταση, τήν κοινωνική τους προέλευση, τά όνειρά τους κ.ά.

Φυσικά τό βασικό όργανο πού διαθέτει ό διηγηματογράφος είναι ή γλώσσα. Σ αυτή θά στηριχτεί, για νά παρουσιάσει ένα άρτιο διήγημα. Αν θά θέλαμε νά συνοψίσουμε τις κυριότερες άρετές, πού πρέπει νά διαθέτει, αυτές είναι:

- α) Ζωντανή αίσθηση τής γλώσσας, σέ συνδυασμό μέ τήν άφηγηματική ικανότητα.
- β) Άμεση έμπειρία και γνώση τών προσώπων και τών γεγονότων, πού άποτελοούν τήν ύλη του διηγήματος
- γ) Ο' προσωπικός τρόπος μέ τόν όποίο χειρίζεται τά έκφραστικά μέσα. Δέν είναι τά πολλά έκφραστικά μέσα πού αναδεικνύουν ένα διήγημα, άλλα η ευστοχη χρήση τους.

Σημείωση: Τα παραπάνω βασικά γνωρίσματα άφορούν τήν κλασική μορφή του διηγήματος.

Οἱ γλάροι

Τό διήγημα ἀνήκει στή συλλογή διηγημάτων τοῦ Ἡλ. Βενέζη Αἰγαῖο (1941).

Τό νησάκι πού βρίσκεται στά βορινά τῆς Λέσβου, ἀνάμεσα Πέτρα καί Μόλυβο, εἶναι γυμνό κι ἔρημο. Δέν ἔχει ὄνομα, κι οἱ ψαράδες πού δουλεύουν σ' ἐκεῖνες τίς θάλασσες τό λένε ἀπλά ἔτσι: «Τό νησί.» Δέν ἔχει μήτε ἓνα δέντρο, ἐξόν ἀπό θάμνους. Τρία μίλια μακριά, τά βουνά τῆς Λέσβου συνθέτουν μιά ἡμερη ἀρμονία ἀπό γραμμή, ἀπό κίνηση καί χρώμα. Πλάι σ' αὐτή τή σπατάλη τό γυμνό νησί μέ τήν αὐστηρή γραμμή του φαίνεται ἀκόμα πιό ἔρημο. Σάν νά τό εἶχε ξεχάσει ὁ Θεός, ὅταν ἔχτιζε τίς στεριές κι ἔκανε τίς θάλασσες στίς ἑφτά πρῶτες μέρες τοῦ κόσμου.

Μά ἀπό τούτη τή γυμνή λουριδα τῆς γῆς μπορεῖς νά δεῖς, τό καλοκαίρι, τόν ἥλιο νά πέφτει μέσα στό ἀτέλειωτο πέλαγο. Τότε τά χρώματα βάφουν τά νερά κι ὁλοένα ἀλλάζουν, κάθε στιγμή, σάν νά λιώνουν μέσ σ' ἀλαφρά κύματα. Ὅταν τά βράδια εἶναι πολύ καθαρά, μπορεῖς νά ξεχωρίσεις τά βουνά τοῦ Ἄθω νά βγαίνουν μέσα ἀπ' τό πέλαγο καί σιγά πάλι νά σβήνουν μαζί μέ τή νύχτα πού ἔρχεται. Αὐτή τήν ὥρα ὁ μπαρμπα-Δημήτρης, ὁ μοναχικός κάτοικος τοῦ ἔρημου νησιοῦ, θά κάμει τήν τελευταία κίνηση πού τόν ἐνώνει μέ τούς ἀνθρώπους καί μέ τή ζωή: θ' ἀνάψει τό φῶς στό φάρο. Τό φῶς θ' ἀρχίσει ν' ἀνάβει, νά σβήνει, πάλι, πάλι, στό ἴδιο διάστημα αὐστηρά, ἀναπόφευχτα, ὅπως οἱ σκοτεινές δυνάμεις τῆς ζωῆς, ἡ μοίρα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ θάνατος.

Ἄ γερο-φαροφύλακας τράβηξε τή βάρκα στόν ἄμμο. Τή σιγούραρε καλά, μὴν τυχόν τή νύχτα γυρίσει ὁ καιρός καί φουσκώσουν τά νερά. Τήν κοίταξε γιά τελευταία φορά, πρὶν πάρει τό δρόμο γιά τό φάρο.

– Λοιπόν, πάει κι αὐτό τό ταξίδι..., λέει σιγά.

Τό λέει μονάχος του καί σωπαίνει. Τό ταξίδι αὐτό, στήν ἀντικρινή στεριά, γίνεται μιά φορά τό μήνα. Πηγαίνει γιά τίς προμήθειές του, γιά τό ἀλεύρι, τό λάδι καί γιά τά γεννήματα πού τοῦ χρειάζονται. Στήν ἀρχή, σέ κάθε ταξίδι, ἔμενε ὅλη τή μέρα στό χωριό. Μιλοῦσε μέ παλιούς του φίλους, μάθαινε νέα γιά τή χώρα, γιά τόν κόσμο, ἂν οἱ ἀνθρωποί

ήταν σέ πόλεμο γιά εΐχαν ειρήνη.

‘Ο τελωνοφύλακας του ἔδινε τό μισθό του.

– Λοιπόν, καί τόν ἄλλο μήνα μέ τό καλό, μπαρμπα-Δημήτρη.

‘Ο γέρος κουνούσε τό κεφάλι του κι εὐχαριστοῦσε.

– Μέ τό καλό, ἂν θά ‘χουμε ζωή, παιδί μου.

Τίς ἄλλες ὥρες, ὥσπου νά γυρίσει στό «νησί του», τίς περνοῦσε ἀνεβαίνοντας στή μικρή Παναγιά, στό βράχο μέ τά ἑκατό σκαλιά, νά κάμει τήν προσευχή του. Σταύρωνε τά χέρια του μπροστά στό παλιό εἰκόνημα, χαμήλωνε τό κεφάλι καί προσευχόταν γιά τά δυό ἀγόρια του, πού χάθηκαν στήν καταστροφή τῆς Ἀνατολῆς, γιά τούς ἄλλους ἀνθρώπους, τελευταῖα γιά τόν ἑαυτό του.

– Ἄν ζοῦνε, προστάτεε τα, παρακαλοῦσε γιά τά παιδιά του. Φύλαγέ τα ἀπό θυμό κι ἀπό κακή ὥρα. Φύλαγέ τα ἀπ’ τό μαχαίρι...

Μουρμούριζε τούς *χαιρετισμούς*, ὅ,τι ἄλλο ἤξερε ἀπό προσευχή, καί τά γερασμένα πόδια του τρέμαν.

– Κι ἐμένα, καιρός πιά εἶναι νά ξεκουραστῶ..., ἔλεγε καί βουρκῶναν τά μάτια του.

Κατέβαινε τά ἑκατό σκαλιά κάθε φορά μέ πιό ἀλαφρή καρδιά. Στό δρόμο στεκόταν καί κοιτάζε τά παιδάκια πού παίζαν. Τόν ξέραν ὅλα καί σάν τόν βλέπανε, βάζαν τίς φωνές:

– Μπαρμπα-Δημήτρη! Μπαρμπα-Δημήτρη!

Τούς ἀγόραζε φουντούκια καί τούς τά μοίραζε, κι ἐκεῖνα φωνάζαν χαρούμενα:

– Μήν ἀργήσεις νά ξανάρθεις, παππούλη! Μήν ἀργήσεις!

Ἔτσι γινόταν σέ κάθε ταξίδι κάθε φορά. Μά ὅσο τά χρόνια περνοῦσαν, τόσο ξεσυνήθιζε μέ τούς ἀνθρώπους. Ἡ ἐρημιά ὀλοένα τόν κυρίευε, μέρα μέ τή μέρα, τόν ἀπορροφοῦσε, σάν νά στάλαζε μέσ στήν ὑπαρξή του τή φοβερή τῆς δύναμη. Σέ κάθε ταξίδι λιγότευε, ὅσο μπορούσε, τόν καιρό πού ἔπρεπε νά μείνει στό χωριό γιά τίς δουλειές του.

Ἔκοψε καί τό ἀνέβασμα στήν ἐκκλησίτσα του βράχου.

– Συχώρεσέ με, γιατί πιά δέ μπορῶ, ἔλεγε στό Θεό, σάν νά εἶχε κάμει ἁμαρτία. Παντοῦ μπορῶ νά σέ παρακαλῶ, γιά νά βλέπεις πόσο εἶμαι ἀδύναμος.

Κι ὅταν γύριζε στό νησί του, ὕστερα ἀπό κάθε ταξίδι, ἔμενε πολύ ἀργά τή νύχτα, κάτω ἀπ’ τά ἄστρα, νά προσεύχεται.

Δέ ρωτοῦσε πιά νέα, τί γίνεται στόν κόσμο. Δέν ἤξερε τίποτα. Ὅλος ὁ κόσμος στένευε, μέρα μέ τή μέρα, γύρω στό ἔρημο νησί, κι ἐκκλινε μέ τό βαθύ πέλαγο καί μέ τά χρώματα, σάν ἔγερνε ὁ ἥλιος.

Οί τελευταίοι σύντροφοι πού άλλαζε πότε πότε καμιά κουβέντα μαζί τους ήταν ψαράδες πού, σάν δέν τούς ἔπαιρνε ὁ καιρός, ἄραζαν γιά λίγο στό νησί του. Μέναν ἐκεῖ στήν ἀκρογιαλιά, ὅπου ἐρχόταν νά σβήσει τό κύμα, καί λέγαν γιά τά βάσανά τους καί γιά τή μοίρα τους. Πολ- λές φορές ξενουχτοῦσαν ἐκεῖ. Τότε, στίς μακριές ὥρες ὥσπου νά χαρά- ξει, ὅταν οἱ ἄλλες κουβέντες ἔλειωναν, ἐρχόταν καί ἡ ἐπίσημη ὥρα γιά τά δυό παιδιά του.

– Ποιός τό ξέρει..., τοῦ λέγαν οἱ ψαράδες. Μπορεῖ νά ζοῦνε καί νά ἴρθουν, μπαρμπα-Δημήτρη. Ἔτσι σάν τούς γλάρους σου, πού γύρισαν.

Δέ μιλοῦσε, δέ σάλευε, τά ἡμερα μάτια του μένανε συλωμένα στό βάθος τῆς νύχτας.

– Ναί, μπαρμπα-Δημήτρη, σάν τούς γλάρους σου. Ἔτσι μποροῦν νά γυρίσουν καί νά ἴρθουν. Μήν ἀπελπίζεσαι.

Οἱ ψαράδες τότε, μ' αὐτή τήν ἀφορμή, φέρναν τήν κουβέντα στούς γλάρους τοῦ γέρου.

– Ἀλήθεια, τοῦ λέγανε, πῶς μπόρεσες νά τούς μερώσεις, μπαρμπα- Δημήτρη; Πουθενά δέν ἀκούστηκε νά μερώνουν οἱ γλάρου...

– Ἔτσι εἶναι, παιδιά μου, μουρμούριζε αὐτός. Ὅλα μερώνουν ἐδῶ κά- του. Μοναχά ὁ ἄνθρωπος...

Τόν ρωτοῦσαν νά τούς πεῖ πάλι τήν ἱστορία μέ τούς γλάρους, μόλο πού τήν ξέραν, ὅπως τήν ξέραν κι ὅλοι ὅσοι ζοῦσαν στήν ἀντικρινή στεριά. Τά εἶχε βρεῖ μικρά, μέσ στούς βράχους, δυό γλαρόπουλα ἀμάλλιαγα ἀκόμα. Ἦταν χειμώνας τότε, τά λυπήθηκε καί τά κουβάλησε στό καλύβι του, πλάι ὅτῳ φάρο. Τά κράτησε καί τά μεγάλωσε, ταῖζον- τας τα μικρά ψάρια πού ἔπιανε τό δίχτυ του. Μιά μέρα τοῦ ἦρθε ἡ ἰδέα νά τούς βγάλει ἀπό ἓνα ὄνομα.

«Ἐ, λοιπόν, ἐσένα θά σέ λέμε...»

Μές στίς ἀναμνήσεις του, μέσ στήν καρδιά του, κείνη τήν ἡμερῆ ὥρα τριγυρίζανε τά δυό παιδικά πρόσωπα, τόν καιρό πού ἦταν πολύ μικρά καί τά φώναζε.

«Λοιπόν..., ἐσένα νά σέ λέμε Βασιλάκη, εἶπε στό ἓνα πουλί. Κι ἐσένα νά σέ λέμε Ἀργύρη...»

Ἔτσι, ἀπό τότε ἄρχισε νά τά φωνάζει μέ τά ὀνόματα τῶν παιδιῶν του. Κι οἱ γλάρου σιγά σιγά τά συνηθίσανε.

Σάν μεγάλωσαν κι ἦρθε ἡ ἄνοιξη, ἓνα πρωί σκέφτηκε πῶς εἶναι ἀμαρτία νά ἔχει σκλαβωμένα τά πουλιά. Ἀποφάσισε νά τά λευτερώσει. Ἄνοιξε τό μεγάλο καλαμένιο κλουβί κι ἔπιασε πρῶτα τό ἓνα πουλί. Τό κράτησε μέσ στά δυό του χέρια, τό χάιδεψε. Αἰσθανόταν τήν καρδιά του νά εἶναι πολύ ἀλαφρή.

«Αιντε, λοιπόν, Βασιλή!» είπε στο πουλί και άνοιξε τὰ χέρια του, νὰ τὸ ἀφήσει νὰ φύγει.

Τὸ πουλί πέταξε, ἔφυγε.

Ἐβγαλε καὶ τὸ ἄλλο, τὸ χάιδεψε σάν τὸ πρῶτο, τὸ ἄφησε κι αὐτό. Ὅλα ἦταν ἡμερα κείνη τῆ μέρα καὶ ἡ νύχτα πού ἦρθε ἦταν ἡμερη. Μονάχα πού αἰσθανόταν νὰ εἶναι ἀκόμα πιὸ ἔρημος.

Τὸ ἴδιο βράδου εἶχε ἀποτραβηχτεῖ νωρίς, ὅταν ἄκουσε σὸ μικρὸ παράθυρο τῆς καλύβας ἀλαφριά χτυπήματα. Πλησίασε καὶ κοίταξε. Δέν τὸ πίστευε. Πετοῦσε ἀπ' τῆ χαρὰ του, σάν νὰ ἦταν τὰ παιδιὰ του πού γύριζαν.

Ἄνοιξε τὴν πόρτα νὰ μποῦν μέσα οἱ γλάροι.

Ἀπὸ τότε αὐτὸ γινόταν: τὰ πουλιὰ φεύγαν τὸ πρωί, ταξιδεύανε ὡς τίς ἀντικρινὲς στεριές τῆς Ἀνατολῆς, ὡς πέρα σὸ Σίγρι, καὶ τὰ βράδια γύριζαν. Ἐκαναν κοπάδι μαζί με ἄλλους γλάρους καὶ πολλές φορές πετοῦσαν πάνω ἀπ' τὸ ρημονῆσι. Ἄν ἦταν χαμηλά, ὁ γέρος μποροῦσε νὰ τοὺς ξεχωρίσει ἀπ' τὰ σταχτιά σημάδια πού εἶχαν κάτω ἀπ' τίς φτεροῦγες. Σάν ἔβγαينه με τῆ βάρκα κι αὐτοὶ τριγύριζαν ἐκεῖ σιμά, χαμήλωναν καὶ τοίριζαν ἀπὸ πάνω του. Τοὺς εἶχαν μάθει κι οἱ ἄλλοι ψαράδες στὰ μέρη ἐκεῖνα. Καὶ σάν τοὺς βλέπανε, φωνάζαν γελώντας:

–Ἐ, Βασιλή!... Ἐ, Ἀργύρη!...

Ἔτσι περνοῦσαν οἱ μέρες σὸ ρημονῆσι. Ἡ μιά, ἡ ἄλλη, αὐτὴ πού πέρασε, αὐτὴ πού θά ᾿ρθει. Μιά ἀδιατάραχτη σειρά ἀπὸ μέρες καὶ νύχτες, πού δέν εἶχαν τίποτα νὰ περιμένουν, ἄλλο ἀπ' τὸ θάνατο.

Μιά βραδιά τοῦ καλοκαιριοῦ ἔγινε κάτι ἀσυνήθιστο. Οἱ γλάροι δέ γύρισαν. Μῆτε τὴν ἄλλη μέρα φάνηκαν, μῆτε τὴν ἄλλη νύχτα.

– Μπορεῖ νὰ ταξιδέψαν μακριά, συλλογίστηκε ὁ γέρος, γιὰ νὰ ξεγελάσει τὴν ἀνησυχία του.

Τὸ ἄλλο πρωί, ὅπως συνήθιζε, κάθισε σὸ πεζούλι τοῦ φάρου. Κοίταξε τὸ πέλαγο. Μιά στιγμή τοῦ φάνηκε πὼς ἡ θάλασσα αὐλακωνόταν, κανένα μίλι μακριά, σάν νὰ περνοῦσαν δελφίνια καὶ παίζαν. Πολλές φορές ἔβλεπε στ' ἀνοιχτὰ νὰ περνοῦν δελφίνια. Τὰ παρακολουθοῦσε νὰ γράφουν τίς ἀργές κινήσεις τους ὅξω ἀπ' τὸ νερό, πάλι νὰ πέφτουν.

– Δελφίνια θὰ εἶναι καὶ τώρα.

Μά σέ λίγο εἶδε καθαρά πὼς δέν ἦταν.

– Ἄνθρωποι εἶναι! εἶπε ξαφνιασμένος.

Κατέβηκε σὸ ἀκρογιάλι καὶ περίμενε. Σέ λίγο ξεχώρισε πὼς ἦταν ἓνα ἀγόρι κι ἓνα κορίτσι. Κολυμποῦσαν πλάι πλάι, με ἀργές κινήσεις, γεμάτες βεβαιότητα. Καὶ τὸ μικρὸ κύμα ἔκλεινε πάνω σὸ αὐλάκι πού ἄφηναν.

- Τί νά θέλουν;

Δέ θυμόταν ἄλλη φορά νά εἶχαν ἔρθει κατά κεῖ γιά κολύμπι ἄνθρωποι. Κι ὕστερα, δέ φαινόταν ἐκεῖ γύρω καμιά βάρκα ἀπ' ὅπου νά εἶχαν πέσει.

Σέ λίγη ὥρα εἶχαν φτάσει.

Τά δυό βρεμένα κορμιά τινάζονται ἀπ' τή θάλασσα στ' ἀκρογιάλι.

Τό ἀγόρι κοιτάζει τό κορίτσι μέσ στά μάτια καί τεντώνει τά χέρια του ψηλά.

- "Ἄχ! λέει παίρνοντας βαθιά ἀνάσα. Τί καλά πού ἦταν!

Τό κορίτσι κάνει τήν ἴδια κίνηση μέ τά χέρια. Πιό ἀργά:

- Τί καλά πού ἦταν!

"Ὑστερα τρέξαν πρὸς τό φαροφύλακα.

- Ἐσύ 'σαι ὁ μπαρμπα-Δημήτρης; λέει τό ἀγόρι.

- Ἐγώ εἶμαι, λέει μέ ταραχή. Μπᾶς καί σᾶς ἔτυχε τίποτα;

- "Ἄ μπά! βιάζεται νά πεῖ τό ἀγόρι. Εἶπαμε χτές νά κάνουμε αὐτό τό ταξίδι μέ τή φίλη μου, καί νά πού ἦρθαμε.

- Ἀπό ποῦ; ρωτᾷ ὁ γέρος μέ ἀπορία.

- Μά ἀπ' ἀντίκρου, ἀπ' τήν Πέτρα.

Ὁ μπαρμπα-Δημήτρης δέν ξέρεי τί νά πεῖ, μουρμουρίζει μονάχα πῶς δέ θυμάται νά τοῦ εἶχαν ἔρθει ἄλλη φορά ξένοι μέ τέτοιο ταξίδι.

"Ἀρχισαν ν' ἀνεβαίνουν πρὸς τό φάρο.

Περπατοῦσε πρῶτος, τά παιδιά ἀκολουθοῦσαν. Δέ θά ἦταν τό καθένα περισσότερο ἀπό δεκαοχτώ, δεκαεννιά χρονῶ. Κι ἐκεῖνος βιάδιζε μπρός, καί τά χρόνια βάραιναν στούς ὤμους του, σάν νά τοῦ ζητοῦσαν τήν εὐθύνη, γιατί δέν τ' ἄφηνε πιά νά ξεκουραστοῦν.

Κάθισαν στό πεζούλι τοῦ φάρου. Μπροστά τους τό Αἰγαῖο ἀκύμαντο, ὁ ἥλιος ἔτρεμε πάνω του.

- Ἀπό ποῦ ἔρχεστε; ρώτησε ὁ γέρος.

- Σπουδάζουμε στήν Ἀθήνα, εἶπε τό κορίτσι. Ἐγώ σπουδάζω χημικός κι ὁ φίλος μου στό Πολυτεχνεῖο.

- "Ἄ, ἀλήθεια!... Μουρμουρίζει ὁ γέρος χωρίς νά καταλαβαίνει.

- Ἐχεις πάει καμιά φορά στήν Ἀθήνα, παππούλη; Ρωτᾷ τό κορίτσι.

- Ὅχι. Ποτές.

- Θά τό ἤθελες τώρα;

Ἡ φωνή του εἶναι σιγανή, μόλις ἀκούεται:

- Ὅχι, παιδί μου. Τώρα εἶναι ἀργά.

- Θά εἶσαι πολύ μονάχος ἐδῶ, παππούλη.

- Εἶμαι πολύ μονάχος, παιδί μου.

Σῶπασαν. Πέρασε λίγη ὥρα. Ψηλά πέρασε ἓνα κοπάδι γλάροι. Ὁ γέ-

ρος σηκώνεται και μπαίνει στο καλύβι να φέρει γλυκό. 'Απ' τό μικρό παράθυρο μπορεί να βλέπει τά δυό παιδιά, ἔτσι πού εἶναι ξαπλωμένα. Στά κορμιά τους καί στά πρόσωπά τους τρέμουν ἀκόμα στάλες ἀπ' τή θάλασσα. 'Ο ἥλιος τά ἔχει ψήσει ἀλύπητα, εἶναι κει σαν δυό ἀγάλματα ἀπό μπροῦντζο πού τά ξέβρασε τό πέλαγο – μιὰ θεότητα τῆς υἱείας καί μιὰ θεότητα τῆς νεότητος. Τά μαῦρα μαλλιά τοῦ κοριτσιοῦ πέφτουν πάνω στούς ὤμους του καί στά μεγάλα μαῦρα μάτια του σαλεύει βαθύ φῶς.

...Ἔτσι ἀπλά καί ἡμερα εἶναι ὅλα στό ρημονήσι αὐτή τήν ἱερή ὥρα. Ἔτσι ἡμερα εἶναι καί μέσ στην καρδιά τοῦ γέρου ἀνθρώπου. Εἶναι πλημμυρισμένος, τοῦτο τό καλοκαιρινό πρωινό, εἶναι βουρκωμένος. Αὐτή ἡ ἀπρόοπτη τρυφερότητα πού ἦρθε να ταραξει τήν ἐρημιά του, τά ἀκίνητα νερά...

– Παπούλη, να ἴρθουμε κι' ἐμεῖς μέσα; τοῦ φωνάζει ἀπ' ἔξω τό κορίτσι.

– Ἐρχομαι ἐγώ, ἔρχομαι! Λέει ταραγμένος.

Τούς ἔφερε γλυκό, ἀμύγδαλα, κρύο νερό.

– Δέν ἔχω τίποτα ἄλλο..., μουρμουρίζει σαν να θέλει να τόν συχωρέσουν.

– Κάθισε, κάθισε παπούλη, – τόν πιάνει τό κορίτσι ἀπ' τό χέρι να καθίσει πλάι του.

Κάθισε.

– Ἐλάτε καί αὔριο, τοῦ λέει δειλιά. Θά ψαρέψω γιά σᾶς τή νύχτα.

– Αὔριο φεύγουμε, ἀπαντᾷ τό κορίτσι μέ λύπη. Κρίμα, τόσες μέρες πού ἤμαστε ἐδῶ να μήν ἐρχόμαστε! Εἶσαι πάντα ἔτοι ἐρημος, παπούλη;

– Πάντα, παιδί μου.

– Ἄ, τώρα καταλαβαίνω τί ἦταν οἱ γλάροι..., μουρμουρίζει τό ἀγόρι.

– Ναί, παιδί μου, αὐτό εἶναι. Ἡ ἐρημιά.

– Θά πρέπει να τούς συχωρέσεις, παπούλη, λέει πάλι τό ἀγόρι σέ λίγο. Ἄν ἤξεραν, δέ θά τό ἔκαναν ποτέ.

Ἄ γέρος δέν καταλαβαίνει. Στέκει μέ ἀπορία.

– Γιά ποιούς λές, παιδί μου;

– Γι' αὐτούς πού σκοτώσαν τούς γλάρους σου λέω, μπαρμπα-Δημήτρη. Εἶναι φίλοι μας.

Καταλαβαίνει τά γόνάτα του να τρέμουν, ἡ καρδιά του χτυπᾷ.

– Τούς σκοτώσαν εἶπες;

– Ἄ, δέν τό ἤξερες ἀκόμα;...

Τό παιδί δαγκάνει τά χεῖλια του, μά εἶναι ἀργά. Τοῦ λέει τήν ἱστορία:

πώς κυνηγοῦσαν, ὅλη ἡ νεολαία, ὕστερα κατεβῆκαν στήν ἀκρογιαλιά· οἱ δύο γλάροι χαμήλωσαν ἀπ' τὸ ἄλλο κοπάδι, ὁ φίλος τους τράβηξε ἐκεῖ σιμά, γνώρισαν τίς σταχτιές φτεροῦγες.

Ὁ γέρος ἀκούει, ἀκούει, – δέν εἶναι τίποτα, δύο γλάροι ἦταν.

– Δέν ἤξεραν, παππούλη..., λέει μέ θερμὴ φωνή τὸ κορίτσι, συγκινημένο ἀπ' τὴ βουβὴ λύπη πού βλέπει στό γερασμένο πρόσωπο. Δέν ἤξεραν...

Κι ἐκεῖνος κουνᾷ μόλις, ἀργά, τὸ κεφάλι του, συγκατανεύοντας:

– Naί, ναί, παιδί μου. Δέ θά ξέραν...

Ἄρκετὴ ὥρα πέρασε.

– Πρέπει νά φύγουμε, λέει τὸ ἀγόρι.

Τὸ κορίτσι σηκώνεται.

– Νά φύγουμε.

Πηγαίνουν μπροστά, ὁ γέρος ἔρχεται λίγο πίσω τους.

Φτάσαν στήν ἀκρογιαλιά.

– Σέ χαιρετοῦμε, παππούλη, λέει πρῶτο τὸ κορίτσι.

Πιάνει τὸ χέρι του, σκύβει νά τὸ φιλήσει. Κι αὐτὸς τῆς χαϊδεύει τὰ μακριὰ μαλλιά.

– Νά σᾶς βλογᾷ ὁ Θεός, μουρμουρίζει συγκινημένος.

Ἔφυγαν. Παρακολουθεῖ πολλὴ ὥρα τὸ μικρὸ αὐλάκι πού κάνουν τὰ κορμιά τους στὴ θάλασσα. Ὡσπου ὅλα σβήνουν ἀπ' τὰ μάτια του. Καί τὸ πέλαγο εἶναι πάντα ἔρημο καί ἀτελειώτο.

Νυχτώνει. Ἐχει καθίσει στό πεζούλι, οἱ ὥρες περνοῦν. Ὅλα περνοῦν ἀπ' τὰ θολωμένα μάτια του: τὰ μικρά του τὰ χρόνια, τὰ παιδιά πού μεγάλωσε καί χάθηκαν, οἱ ἄνθρωποι πού τὸν πικράνανε. Ὅλα περνοῦν κι ὅλα σβήνουν. Καί τὰ δύο παιδιά κι ἓνα κοπάδι γλάροι πού πετοῦν ψηλά. Δυὸ γλάροι ἔχουν σταχτιές φτεροῦγες. Κι αὐτοὶ περνοῦν καί χάνονται. Δέν εἶναι πιά νά γυρίσει τίποτα. Ἐχει χαμηλώσει τὸ κεφάλι καί τὰ δάκρυα στάζουν στήν ξερὴ γῆ. Ἀπὸ πάνω του τὸ φῶς τοῦ φάρου ἀνάβει, πάλι, πάλι, στό ἴδιο διάστημα, αὐστηρά καί ἀναπόφευχτα, ὅπως οἱ σκοτεινές δυνάμεις τῆς ζωῆς, ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ θάνατος.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιὸ εἶναι τὸ αἶσθημα πού κυριαρχεῖ στό διήγημα; Μπορεῖτε νά ἐπισημάνετε τίς ἐκδηλώσεις κάθε προσώπου (πράξεις ἢ λόγια) πού ἐκφράζουν αὐτὸ τὸ αἶσθημα;
2. Ὁ γέρος παρουσιάζεται πολὺ συμπαθὴς στοὺς ἄλλους. Ποῦ νομίζετε ὅτι ὀφείλεται αὐτὴ ἡ συμπάθεια;

3. Ἡ ἐπίσκεψη τῶν νέων στό νησάκι ἐλάττωσε τή μοναξιά τοῦ γέρου ἢ τήν αὐξησε; Νά δικαιολογήσετε τήν ἀπάντησή σας.
4. Ἄν προσέξατε, στό διήγημα δέν ὑπάρχει περιγραφή σκληρῆς εἰκόνας ἢ σκηνῆς. Τί χαρακτήρα δίνει στό διήγημα αὐτή ἡ ἀπουσία;
5. Νά συγκρίνετε τόν πρόλογο μέ τόν ἐπίλογο. Τί συμπεράσματα βγάζετε;

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ (1905-1973). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Ἡλία Μέλλου. Γεννήθηκε στό Ἄιβαλί (Κυθωνίδες) τῆς Μ. Ἀσίας. Μετά τή μικρασιατική καταστροφή ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα καί ἐργάστηκε ὡς ἀνώτερος ὑπάλληλος στήν Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος. Ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἔργο του: α) μυθιστορήματα: *Τό νούμερο 31328*, *Γαλήνη*, *Αἰολική Γῆ*, *Ἐξοδος*, β) διηγήματα: *Αἰγαίο*, *Ἦρα πολέμου* κ.ἄ., γ) Θέατρο: *Μπλόκ C*. Ἐγραφε ἐπίσης ταξιδιωτικά βιβλία. Ἡ εὐτυχησμένη ζωῆ τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ ξεριζωμός καί ἡ ἐλπίδα ἐμπνέουν τό ἔργο του. Ἡ πεζογραφία του ὀφείλει τή γοητεία της στή μουσική ἐπικοινωνία καί ἀνταπόκριση μέ ὅλο τόν κόσμο.

Νικηφόρος Βεττάκος

Μιά μυγδαλιά

Μιά μυγδαλιά καί δίπλα της
 ἐσύ. Μά πότε ἀνθίσατε;
 Στέκομαι στό παράθυρο
 καί σᾶς κοιτῶ καί κλαίω.

Τόση χαρά δέν τήν μπορούν
 τά μάτια.

Δῶσ' μου, Θεέ μου,
 ὅλες τίς στέρνες τ' οὐρανοῦ
 νά σ' τίς γιομίσω.

Ερωτήσεις

1. Ποιόν έννοει ὁ ποιητής μέ τή λέξη «ἐσύ»;
2. Γιατί τοποθετεῖ ὁ ποιητής δίπλα δίπλα τή μυγδαλιά καί τό πρόσωπο πού δηλώνεται μέ τό «ἐσύ»;
3. Τί έννοει ὁ ποιητής μέ τήν πρόταση «Μά πότε άνθίσατε;»
4. Τί έκφράζουν οἱ στίχοι
    δῶσ' μου, Θεέ μου,
    ὄλες τίς στέρνες τ' οὐρανοῦ
    νά σ' τίς γιομίσω.
5. Ἄν δέν ξέρατε πότε ἐξησε ὁ ποιητής, θά μπορούσατε ἀπό τή μορφή τοῦ ποιήματος νά καταλάβετε, πότε περίπου γράφτηκε;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 31.

Σαίντ-Ἐξυπερύ

[Ὁ μικρός Πρίγκιπας καί ἡ ἄλεπού]

Ὁ Μικρός Πρίγκιπας, εἶναι νουβέλα μέ μορφή παραμυθιοῦ. Ἡ ὑπόθεσή του εἶναι φανταστική. Κάπου στή Σαχάρα ὁ συγγραφέας ἔχει κάνει ἀναγκαστική προσγείωση καί προσπαθεῖ νά διορθώσει μιᾶ βλάβη τοῦ ἀεροπλάνου του. Ἐκεῖ τόν ἐπισκέπτεται ξαφνικά κι ἀναπάντεχα ἕνα ὄμορφο ἀγοράκι – ὁ μικρός πρίγκιπας – πού ἄφησε τό μικρό ἰδιωτικό πλανήτη του, ἐπειδή εἶχε δυσκολίες μ' ἕνα λουλούδι πού ἀγαποῦσε, καί γυρνώντας ἀπό πλανήτη σέ πλανήτη ἔφτασε τελικά στή γῆ. Τό ἀγόρι μένει κοντά στό συγγραφέα καί προσπαθεῖ νά ἀνακαλύψει τούς ἀνθρώπους καί τά πράγματα. Παρά τό χαρακτήρα τοῦ παραμυθιοῦ, τό ἔργο ἔχει πολλά αὐτοβιογραφικά στοιχεῖα καί ἡ γραφή του εἶναι ποιητική καί συμβολική: συμβολίζει τόν ἀνθρωπο πού προσπαθεῖ νά γνωρίσει τόν ἑαυτό του καί τόν κόσμο. Στό ἀπόσπασμα θά δῶμε τή γνωριμία τοῦ μικροῦ πρίγκιπα μέ τά τριαντάφυλλα καί μέ τήν ἄλεπού.

Ἐτυχε ὁμως, ὕστερα πού περπάτησε πολύ μέσα ἀπ' τούς ἄμμους, τά βράχια καί τά χιόνα, ν' ἀνακαλύψει τέλος ὁ μικρός πρίγκιπας ἕνα δρόμο. Κι οἱ δρόμοι πάνε ὅλοι στούς ἀνθρώπους.

– Καλημέρα, εἶπε.

Ήταν ένας τριανταφυλλόκηπος άνθισμένος.

- Καλημέρα, είπαν τὰ τριαντάφυλλα.

Ο μικρός πρίγκιπας τὰ κοίταξε. Μοιάζανε όλα μέ τό λουλούδι του.

- Τί είσατε; τὰ ρώτησε κατάπληχτος.

- Έμεις είμαστε τριαντάφυλλα, είπαν τὰ τριαντάφυλλα.

- "Α! έκανε ο μικρός πρίγκιπας.

Βαθιά λύπη τόν γέμισε. Τό λουλούδι του τοῦ είχε πει πώς ήταν ένα μονάκριβο σ' όλόκληρο τό σύμπαν. Καί νά πού ήτανε πέντε χιλιάδες, όλα τὰ ίδια, σ' ένα μονάχα κήπο!

«Θά τοῦ κακοφαινόταν πολύ», σκέφτηκε, «άν τό 'βλεπε αυτό... Θά έβηχε φριχτά καί θά 'κανε τάχα πώς πεθαίνει, γιά νά γλιτώσει άπ' τό ρεζίλεμα. Κι εγώ θά ήμουν άναγκασμένος νά κάνω τάχα πώς τό περιποιούμαι, γιατί άλλως, γιά νά μέ ταπεινώσει κι έμένα, θ' άφηνόταν σ' αλήθεια νά πεθάνει...».

Υστερα σκέφτηκε κι αυτό: «Νόμιζα πώς ήμουν πλούσιος, γιατί είχα δικό μου ένα μοναδικό στόν κόσμο λουλούδι, καί νά πού δέν έχω παρά ένα κοινό τριαντάφυλλο. Αυτό καί τὰ τρία μου ήφαιστεια, πού μου φτάνουν ως τό γόνατο, καί πού τό ένα τους μπορεί νά έχει σβήσει γιά πάντα, δέ μέ κάνουν καί κανένα μεγάλο πρίγκιπα...».

Καί, πέφτοντας χάμω στό γρασίδι, έκλαψε.

Τότε είναι πού παρουσιάστηκε ή άλεπού.

- Καλημέρα, είπε ή άλεπού.

- Καλημέρα, άποκρίθηκε εύγενικά ο μικρός πρίγκιπας καί γύρισε, μά δέν είδε τίποτα.

- Έδω είμαι, είπε μιά φωνή, κάτω άπό τή μηλιά...

- Ποιά είσαι; είπε ο μικρός πρίγκιπας. Μου φαίνεσαι πολύ όμορφη...

- Είμαι μιά άλεπού, είπε ή άλεπού.

- "Ελα νά παίξεις μαζί μου, τής πρότεινε ο μικρός πρίγκιπας. Είμαι τόσο λυπημένος...

- Δέν μπορώ νά παίξω μαζί σου, είπε ή άλεπού. Δέ μ' έχουν ήμερώσει.

- "Α! μέ συγχωρείς, έκανε ο μικρός πρίγκιπας.

Τό σκέφτηκε όμως καί πρόσθεσε:

- Τί πάει νά πει «ήμερώσει;»

- Εσύ δέν είσαι άπ' έδω, είπε ή άλεπού, τί γυρεύεις;

- Γυρεύω τούς άνθρώπους, είπε ο μικρός πρίγκιπας. Τί πάει νά πει «ήμερώσει;»

- Οί άνθρωποι, είπε ή άλεπού, έχουν τουφέκια καί κυνηγούνε. Με-

γάλος μεπλάς! 'Ανατρέφουν ὅμως καί κότες. Αυτό εἶναι τό μόνο τους ὄφελος. Κότες γυρεύεις;

– "Ὅχι, εἶπε ὁ μικρός πρίγκιπας. Γυρεύω φίλους. Τί πάει νά πεί «ἡμερώσει!»

– Εἶναι κάτι πού παραμελήθηκε πολύ, εἶπε ἡ ἄλεπού. Σημαίνει «νά δημιουργεῖς δεσμούς...».

– Νά δημιουργεῖς δεσμούς;

– Βέβαια, εἶπε ἡ ἄλεπού. Γιά μένα, ἀκόμα δέν εἶσαι παρά ἓνα ἀγοράκι ἐντελῶς ὅμοιο μ' ἄλλα ἑκατό χιλιάδες ἀγοράκια. Καί δέ σ' ἔχω ἀνάγκη. Μῆτε κι ἐσύ μ' ἔχεις ἀνάγκη. Γιά σένα, δέν εἶμαι παρά μιά ἄλεπού ὅμοια μ' ἑκατό χιλιάδες ἄλεπούδες. "Ἄν ὅμως μέ ἡμερώσεις, ὁ ἓνας θά ἔχει τήν ἀνάγκη τοῦ ἄλλου. Γιά μένα ἐσύ θά εἶσαι μοναδικός στόν κόσμο. Γιά σένα ἐγώ θά εἶμαι μοναδική στόν κόσμο...

– 'Αρχίζω νά καταλαβαίνω, εἶπε ὁ μικρός πρίγκιπας. Ξέρω ἓνα λουλούδι..., νομίζω πῶς μέ ἡμέρωσε...

– Γίνεται, εἶπε ἡ ἄλεπού. Βλέπει κανεῖς στή Γῆ τόσα περίεργα πράματα...

– "ὦ! δέν εἶναι πάνω στή Γῆ, εἶπε ὁ μικρός πρίγκιπας.

'Ἡ ἄλεπού φάνηκε πολύ παραξευμένη:

– Πάνω σ' ἄλλο πλανήτη;

– Ναί.

– "Ἐχει κυνηγούς σ' αὐτόν τόν πλανήτη;

– "Ὅχι.

– Πολύ ἐνδιαφέρον αὐτό. Καί κότες;

– "Ὅχι.

– Τίποτα δέν εἶναι τέλειο, ἀναστέναξε ἡ ἄλεπού.

Ξαναγύρισε ὅμως στήν ἰδέα τῆς:

– 'Ἡ ζωή μου εἶναι μονότονη. Κυνηγάω τίς κότες, οἱ ἄνθρωποι κυνηγοῦν ἐμένα. "Ὅλες οἱ κότες μοιάζουν, κι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μοιάζουν. Γι' αὐτό λοιπόν βαριέμαι κάπως. "Ἄν μέ ἡμερώσεις ὅμως, ἡ ζωή μου θά εἶναι σάν ἠλιόλουστη. Θά γνωρίσω ἓναν κρότο ἀπό πατήματα πού θά εἶναι διαφορετικός ἀπ' ὅλους τούς ἄλλους. Τ' ἄλλα πατήματα μέ κάνουν νά χώνομαι κάτω ἀπ' τή γῆ. Τό δικό σου θά μέ κάνει νά βγαίνω ἔξω ἀπ' τή φωλιά μου, σάν μιά μουσική. Κι ὕστερα κοῖτα! Βλέπεις ἐκεῖ κάτω τά χωράφια μέ τό στάρι; 'Εγώ δέν τρώω ψωμί. Τό στάρι ἐμένα μοῦ εἶναι ἄχρηστο. Τά χωράφια μέ τό στάρι δέ μοῦ θυμίζουν τίποτα. Κι αὐτό εἶναι κρίμα! 'Εσύ ὅμως ἔχεις μαλλιά χρῶμα χρυσαφένιο. Θά εἶναι λοιπόν θαυμάσια, ὅταν θά μ' ἔχεις ἡμερώσει! Τό στάρι, πού εἶναι χρυσαφένιο, θά μέ κάνει νά σέ θυμᾶμαι. Καί θά μ' ἀρέσει ν' ἀκούω τόν ἄνεμο

μέσα στα στάχια...

Σώπασε ή άλεπού καί κοίταξε πολλή ώρα τό μικρό πρίγκιπα.

- Σέ παρακαλώ..., ήμέρωσέ με, του εΐπε!

- Θέλω βέβαια, τής άποκρίθηκε ό μικρός πρίγκιπας, μά δέ μέ παίρνει ό καιρός. "Έχω ν' άνακαλύψω φίλους καί πολλά πράματα νά γνωρίσω.

- Δέ γνωρίζει κανείς παρά τά πράματα πού ήμερώνει, εΐπε ή άλεπού. Οί άνθρωποι δέν έχουν πιά καιρό νά γνωρίσουν τίποτα. Τ' αγοράζουν όλα έτοιμα στα έμπορικά. Καθώς όμως δέν υπάρχουν έμπορικά πού πουλάνε φίλους, οί άνθρωποι δέν έχουν πιά φίλους. "Αν θές ένα φίλο, ήμέρωσέ με!

- Τί πρέπει νά κάνω; εΐπε ό μικρός πρίγκιπας.

- Πρέπει νά έχεις μεγάλη ύπομονή, άποκρίθηκε ή άλεπού. Θα καθίσεις πρώτα κάπως μακριά μου, έτσι στο χορτάρι. Έγώ θα σε κοιτάζω μέ τήν άκρη του ματιού μου κι εσύ δέ θα λές τίποτα. Τά λόγια είναι πού κάνουν τίς παρεξηγήσεις. "Αλλά, κάθε μέρα, θα μπορείς νά κάθεσαι λιγάκι πιό κοντά...

Τήν άλλη μέρα ήρθε πάλι ό μικρός πρίγκιπας.

- Θα 'ταν πιό καλά νά έρχεσαι πάντα τήν ίδια ώρα, εΐπε ή άλεπού. "Αν έρχεσαι, λόγου χάρη, στις τέσσερις τό άπόγεμα, εγώ θ' αρχίζω από τίς τρεις νά είμαι εύτυχισμένη. "Όσο θα περνάει ή ώρα, τόσο εγώ θα νιώθω καί πιό εύτυχισμένη. Στις τέσσερις πιά, δέ θα μπορώ νά καθίσω καί θα τρώγομαι θ' άνακαλύψω τήν άξία τής εύτυχίας. "Αν έρχεσαι όμως όποτε καί νά 'ναι, δέ θα ξέρω ποτέ ποιά ώρα νά φορέσω στήν καρδιά μου τά καλά της... Σ' όλα χρειάζεται κάποια τελετή.

- Τί είναι τελετή; εΐπε ό μικρός πρίγκιπας.

- Είναι κι αυτό κάτι πού πολύ παραμελήθηκε, εΐπε ή άλεπού. Είναι αυτό πού κάνει τή μιά μέρα νά μή μοιάζει μέ τίς άλλες, τή μιά ώρα μέ τίς άλλες ώρες. Οί κυνηγοί μου, λόγου χάρη, έχουν μιά τελετή. Κάθε Πέμπτη χορεύουν μέ τίς κοπέλες του χωριού. Γι' αυτό ή Πέμπτη είναι θαυμάσια μέρα! Μπορώ καί κάνω μιά βόλτα ως τ' άμπέλι. "Αν χόρευαν οί κυνηγοί όποτε καί νά 'ναι, όλες οί μέρες θα μοιάζαν μεταξύ τους, κι εγώ δέ θα είχα καθόλου διακοπές.

"Έτσι ό μικρός πρίγκιπας ήμέρωσε τήν άλεπού. Κι όταν κόντευε πιά ή ώρα πού θα χωρίζανε:

- "Αχ! εΐπε ή άλεπού. Κλάμα πού θα κάνω...

- Έσύ φταις, εΐπε ό μικρός πρίγκιπας, εγώ δέν ήθελα τό κακό σου, μά εσύ θέλησες νά σε ήμερώσω...

- Ναί, σωστά, εΐπε ή άλεπού.

- Μά τώρα θά κλάψεις! Είπε ό μικρός πρίγκιπας.
  - Ναί, σωστά, είπε ή άλεπού.
  - Καί τότε τί κέρδισες;
  - Κέρδισα, είπε ή άλεπού, γιατί μου μένει τό χρῶμα του σταριου.
- Ύστερα πρόσθεσε:

- Άμε νά ξαναδείς τά τριαντάφυλλα. Θα καταλάβεις πώς τό δικό σου είναι τό μοναδικό στόν κόσμο. Νά περάσεις πάλι από δῶ, γιά νά μ' άποχαιρετήσεις, κι εγώ θά σου χαρίσω ένα μυστικό.

Ό μικρός πρίγκιπας πήγε καί ξαναείδε τά τριαντάφυλλα:

- Δέ μοιάζετε καθόλου μέ τό δικό μου τριαντάφυλλο, έσείς δέν είσατε άκόμα τίποτα, τούς είπε. Κανένας δέ σάς ήμέρωσε κι έσείς δέν ήμερώσατε κανένα. Είσατε όπως ήταν ή άλεπού μου. Ήταν μιά άλεπού όμοια μ' έκατό χιλιάδες άλλες. Γίναμε όμως φίλοι, καί τώρα είναι μοναδική στόν κόσμο.

Καί τά τριαντάφυλλα δέν είχαν μουτρα νά σταθούν.

- Είσατε όμορφα, μά είσατε άδεια, τούς είπε άκόμη. Δέν μπορεί κανείς νά πεθάνει γιά τό χατίρι σας. Βέβαια, ένας κοινός διαβάτης, τό δικό μου τριαντάφυλλο θά τό νόμιζε πώς σάς μοιάζει. Άλλά εκείνο μόνο του έχει πιό πολλή σημασία άπ' όλα έσάς μαζί, άφου είναι αυτό πού πότισα. Άφου είναι αυτό πού έβαλα κάτω από τή γυάλα. Άφου είναι αυτό πού προστάτεψα μέ τό παραβάν. Άφου είναι αυτό πού του σκότωσα τίς κάμπιες, (έκτός από τίς δυό ή τρείς, γιά νά γίνουν πεταλούδες). Άφου είναι αυτό πού τ' άκουσα νά παραπονιέται ή νά κομπάζει ή καμιά φορά καί νά σωπαίνει. Άφου είναι αυτό τό δικό μου τριαντάφυλλο.

Καί ξαναγύρισε στην άλεπού:

- Άντίο, τής είπε:

- Άντίο, είπε ή άλεπού. Νά τό μυστικό μου. Είναι πολύ άπλό: μόνο μέ τήν καρδιά βλέπεις καλά. Τήν ουσία δέν τήν βλέπουν τά μάτια.

- Τήν ουσία δέν τήν βλέπουν τά μάτια, ξαναείπε ό μικρός πρίγκιπας, γιά νά τό θυμάται.

- Ό καιρός πού έχασες γιά τό τριαντάφυλλό σου είναι πού τό κάνει νά έχει τόση σημασία.

- Ό καιρός πού έχασα γιά τό τριαντάφυλλό μου..., έκανε ό μικρός πρίγκιπας, γιά νά τό θυμάται.

- Οι άνθρωποι έχουν ξεχάσει τούτη τήν άλήθεια, είπε ή άλεπού. Έσύ όμως δέν πρέπει νά τήν ξεχάσεις. Άπ' έδῶ κι έμπρός θά είσαι γιά πάντα υπεύθυνος γιά εκείνο πού έχεις ήμερώσει. Είσαι υπεύθυνος γιά τό τριαντάφυλλό σου...

– Είμαι υπεύθυνος για τό τριαντάφυλλό μου..., Ξαναείπε ο μικρός πρίγκιπας, για νά τό θυμάται.

Ερωτήσεις

1. Γιατί ο μικρός πρίγκιπας έκλαψε, όταν είδε τά τριαντάφυλλα;
2. «Δέ γνωρίζει κανείς παρά τά πράγματα πού ήμερώνει». Τί σημαίνει αὐτή ἡ φράση; Τί είναι τό «ἡμέρωμα» καί πώς γίνεται;
3. Τί ἐντύπωση κάνουν στό μικρό πρίγκιπα τά τριαντάφυλλα στήν ἀρχή καί τί ἐντύπωση μετά τή γνωριμία του μέ τήν ἄλεπού; Τί μεσολάβησε;
4. Ποιό είναι τό μυστικό τῆς ἄλεπούς; Νά διαβάσετε τούς παρακάτω στίχους καί νά βρεῖτε ἂν καί πώς συνδέονται μέ τό μυστικό:

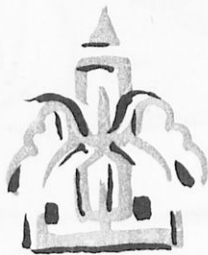
α) Ἀγάπα γιά νά ζήσεις, ζῆσε γιά ν' αγαπᾶς.

(Δ. Σολωμός).

β) Σκύψε μέσ στό βιβλίό σου μή ζητᾶς
προβλήματα, ρωτήματα, ὅλα νά τά καταλάβεις
μόνο τήν καρδιά σου νά ρωτᾶς μή παύεις.

(Κ. Παλαμᾶς).

ΑΝΤΟΥΑΝ ΝΤΕ ΣΑΙΝΤ-ΕΞΥΠΕΡΥ (1900-1944). Γεννήθηκε στήν Λυόν τῆς Γαλλίας. Ἐγινε πιλότος σέ ἡλικία εἰκοσι ἕξι χρονῶν· ἦταν ἀκόμα ἡ ἠρωϊκή ἐποχή τῆς ἀεροπορίας, τότε πού ἡ Γαλλία ἄνοιγε νέες γραμμές μέ δύσκολες καί επικίνδυνες πτήσεις. Τό 1940, μετά τήν κατάρρευση τῆς Γαλλίας, κατέφυγε στήν Ἀμερική καί τό 1943 ἔγινε πάλι πιλότος στά καταδιωκτικά. Χάθηκε τήν ἐπόμενη χρονιά μέ τό ἀεροπλάνο του κοντά στήν Κορσική καταδιώκοντας γερμανικά ἀεροπλάνα. Εἶναι ἀπό τούς πιό πολυδιαβασμένους πεζογράφους τῆς Γαλλίας. Τά βιβλία του σχετίζονται ἄμεσα μέ τή ζωή καί τή δράση του. Ἔργα του: *Ταχυδρόμος τοῦ Νότου*, *Νυχτερινή πτήση*, *Γῆ τῶν ἀνθρώπων*, *Πιλότος πολέμου*. Μεταφράστηκαν στά ἑλληνικά. Τό βιβλίο ὅμως πού διαδόθηκε καί ἀγαπήθηκε περισσότερο σέ ὅλο τόν κόσμο εἶναι *Ὁ μικρός πρίγκιπας*. Κυκλοφόρησε μετά τό θάνατό του.

Επισημαίνεται ότι η παρούσα έκθεση αφορά στην αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών στην εξέταση της Γενικής Παιδείας, της Γενικής Γραμματικής και της Γενικής Γραμματικής Β' Λυκείου, που πραγματοποιήθηκε στις 15 Ιουνίου 2011. Η εξέταση αυτή πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της διαδικασίας εισαγωγής των μαθητών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.

Η παρούσα έκθεση περιλαμβάνει τα αποτελέσματα της εξέτασης, καθώς και την ανάλυση των αποτελεσμάτων. Τα αποτελέσματα της εξέτασης είναι τα ακόλουθα:

Μαθητής	Βαθμολογία
Α. Α.	10
Β. Β.	9
Γ. Γ.	8
Δ. Δ.	7
Ε. Ε.	6
ΣΤ. ΣΤ.	5
Ζ. Ζ.	4
Η. Η.	3
Θ. Θ.	2
Κ. Κ.	1

Από τα παραπάνω αποτελέσματα προκύπτει ότι η επίδοση των μαθητών στην εξέταση ήταν μέτρια. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε διάφορους λόγους, όπως η έλλειψη προετοιμασίας των μαθητών, η έλλειψη γνώσεων και δεξιοτήτων, καθώς και η έλλειψη ενδιαφέροντος των μαθητών στην μάθηση.

Για να βελτιωθεί η επίδοση των μαθητών, είναι απαραίτητο να ληφθούν μέτρα, όπως η ενίσχυση της προετοιμασίας των μαθητών, η ενίσχυση της γνώσης και των δεξιοτήτων, καθώς και η ενίσχυση του ενδιαφέροντος των μαθητών στην μάθηση.

VII. Ἀπό τή Θρησκευτική Ζωή

Καί τήν Κυρά τήν Παναγιά πολὺ τήν προσκυνούμε
(Δημοτικό)

Κ. Παρθένος: *Αποκαθίλωση*

Κ. Παρθένος: *Αποκαθίλωση*

118

Στήν Παναγίτσα στό Πυργί

Ἐ κορυφαίος ἀπό τοὺς διηγηματογράφους μας ἔχει γράψει καί μερικά ποιήματα στή δημοτικὴ γλῶσσα, πού διακρίνονται κυρίως γιὰ τὴ γνήσια θρησκευτικὴ τους διάθεση καί γιὰ τὴν ἀπλότητά τους.

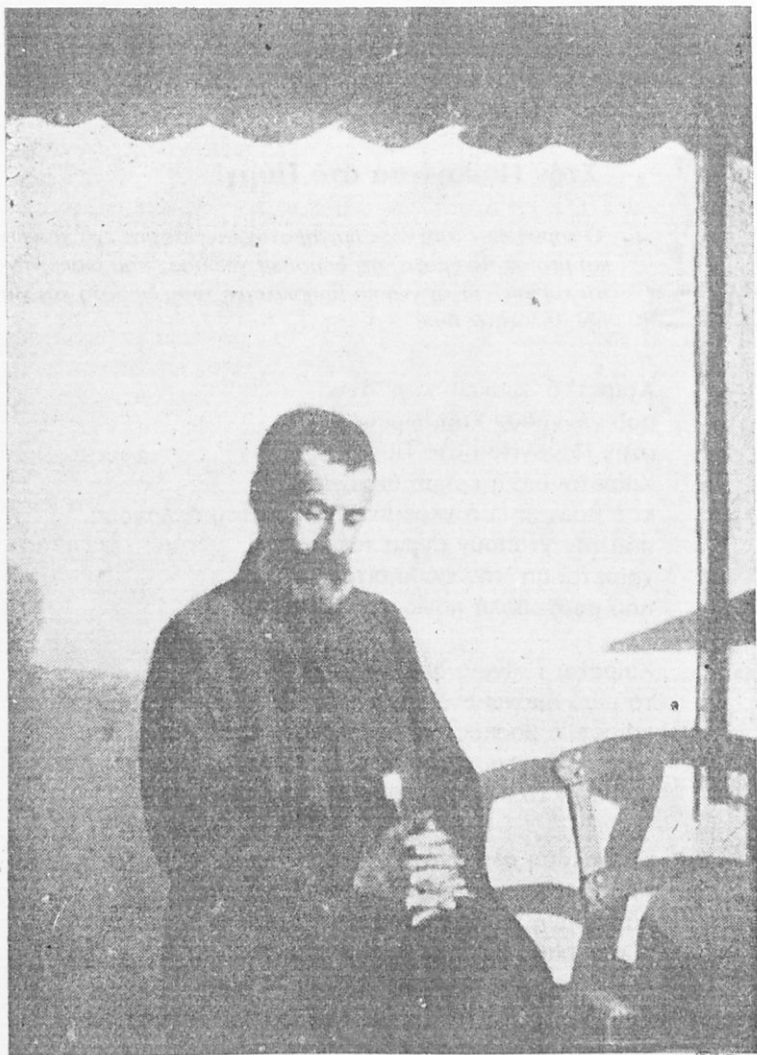
Χαίρετ' ὁ Ἰωακείμ κι ἡ Ἄννα,
πού γέννησαν Χαριτωμένη Κόρη
στήν Παναγίτσα στό Πυργί!
Χαίρεται ὄλ' ἡ ἔρημη ἀκρογιαλιά
κι ὁ βράχος κι ὁ γκρεμός ἀντίκρου τοῦ πελάγους,
πού τόν χτυποῦν ἄγρια τὰ κύματα,
χαίρεται ἀπ' τὴν ἐκκλησίτσα,
πού μοσχοβολᾷ πάνω στή ράχη.

Χαίρεται τ' ἄγριο δέντρο, πού γέρνει
τό μισό ἀπάνω στὸν βράχο, τό μισό στό γκρεμό·
χαίρετ' ὁ βοσκὸς πού φυσᾷ τὸν αὐλό του,
χαίρετ' ἡ γίδα του, πού τρέχει στὰ βράχια,
χαίρεται τό ἐρίφιο, πού πηδᾷ χαρμόσουνα.

Κι ἡ πλάση ὄλη ἀναγαλλιᾶζει
Καί τό φθινόπωρο ξανανιώνει ἡ γῆς,
σάν σεμνὴ κόρη, πού περίμενε χρόνια
τόν ἀρραβωνιαστικὸ της ἀπ' τὰ ξένα
καί τέλος τὸν ἀπόλαψε πρὶν εἶναι πολὺ ἀργά.
Καί σάν τὴ στεῖρα γραία, πού γέννησε θεόπαιδο
κι εὐφράνθη στὰ γεράματά της!

Δῶσ' μου κι ἐμένα ἄνεση* Παναγιά μου,
πρὶν ν' ἀπέλθω καί πλέον δέ θά ὑπάρχω.

*δῶσ' μου καί μένα ἄνεση: ἀφοῖσι με καί μένα να εὐφρανθῶ. (Πβλ. Λαβιδ. φαλ-
μος 37: ἀνες μοι ἵνα ἀναψύξω).*

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ
(*Η ιστορική φωτογραφία του Παύλου Νιοβάνα*)

Έρωτήσεις

1. Νά περιγράψετε το τοπίο πού δίνει ο Παπαδιαμάντης.

2. Νά βρείτε τίς λέξεις καί τίς ἐκφράσεις πού δείχνουν χαρά.
3. Ποιά πλάσματα συμμετέχουν στή χαρά καί μέ ποιό τρόπο;
4. Τί είναι ἐκεῖνο πού δίνει αὐτή τή γενική χαρά;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ (1851-1911). Γεννήθηκε στή Σκιάθο καί ἦταν γιός κληρικοῦ. Γράφτηκε στή φιλοσοφική Σχολή καί παράλληλα μάθαινε ξένες γλώσσες. Γιά νά κερδίσει τή ζωή του, εργαζόταν ὡς δημοσιογράφος καί μεταφραστής σέ ἀθηναϊκές ἐφημερίδες καί περιοδικά. Ὁ Παπαδιαμάντης θεωρεῖται ὡς ὁ κορυφαῖος διηγηματογράφος μας. Καλλιέργησε κυρίως τό ἠθογραφικό διήγημα, στό ὁποῖο ἔβαλε καί τό ψυχολογικό στοιχείο. Ἡρωες τῶν διηγημάτων του εἶναι οἱ φτωχοί κάτοικοι τοῦ νησιοῦ του, ἀπλοικοί ἱερεῖς, καρτερικές γυναῖκες καί ἀπόκληροι. Τά θέματά τους σχετίζονται μέ τή ἠθική καί ἔθιμα τοῦ νησιοῦ του, λειτουργίες σέ γραφικά ἐξωκλήσια καί διάφορα ἐπεισόδια ἀπό τή ζωή. Βλέπει τίς ἀδυναμίες τῶν ἡρώων του μέ μιά καλοκάγαθη χριστιανική εἰρωνική διάθεση. Παρεμβάλλει περιγραφές τοῦ φυσικοῦ τοπίου μέ παραστατικότητα καί λυρισμό. Ἔργα του: α) Μυθιστορήματα: *Ἡ Μετανάστις*, *Οἱ ἔμποροι τῶν Ἐθνῶν*, *Ἡ Γυφτοπούλα* β) διηγήματα: ἀπό τό 1885 ἀρχίζει νά γράφει τά ἠθογραφικά του διηγήματα καί νά δημιουργεῖ τό προσωπικό του ὕφος. Τήν ἴδια χρονιά δημοσιεύει καί τό ἱστορικό του ἀφήγημα *Χρῆστος Μηλιόνης*. Στά διηγήματά του εἶναι ἔντονο τό αἶσθημα τῆς νοσταλγίας. Ἀπό τά μεγαλύτερα διηγήματά του σημαντικότερο θεωρεῖται ἡ *Φόνισσα*.

Ἄνδρέας Καρκαβίτσας

Θεῖον ὄραμα

Τό διήγημα γράφτηκε τό 1895. Τήν ἐποχή ἐκείνη οἱ ναυτικοί μας δέ διέθεταν τά σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας (ραδιόφωνο, τηλεόραση κτλ.). Συνήθιζαν, λοιπόν, τίς ὥρες πού δέν εἶχαν δουλειά, νά μαζεύονται γύρω ἀπό τή φωτιά καί νά διηγοῦνται διάφορες ἱστορίες καί παραμύθια, γιά νά περάσουν τήν ὥρα τους. Μιά τέτοια στιγμή ἀπό τή βασιανισμένη ζωή τους ζωντανεύει κι ὁ Καρκαβίτσας μέ τό διηγημά του. Ἡ ἱστορία πού διηγεῖται ὁ Κώστας ὁ Ἀξιώτης στηρίζεται σέ λαϊκή παράδοση.

Ἄέ λέτε, ρέ παιδιά, τίποτα νά ζεσταθοῦμε;

Καί μέ τό λόγο φάνηκε μαῦρο κορμί στήν ἀνοιχτή θυρίδα, κύλησε

ἀπό τή σκάλα κάτω ὁ Κώστας ὁ θερμαστής, βαρυτυλιγμένος στήν πατατούκα του. Ἔκανε κρύο δυνατό. Βοριάς ἐξύριζε τά πέλαγα, πάγωνε τ' ἀκρογιάλια, κρουστάλλιαζε τά στοιβαγμένα χιόνια στά βουνά. Καί τό πλήρωμα, ναύτες καί θερμαστές, συναγμένοι ὀλόγυρα στή θερμάστρα, φρόντιζαν νά ζεσταθοῦν μέ τή φασκομηλιά καί τό ψωμοτύρι. Ὁ λύχνος, καρφωμένος στή μέση ἑνός στύλου, φώτιζε καί κάπνιζε μαζί τά περίγυρα σωθέματα*. Διπλά τριπλά τά κρεβάτια κολλημένα στά πλευρά, μέ τά μαῦρα τους στρωσιδία, θύμιζαν νεκροθήκες σ' ἀνήλιαστα βάθη τῆς γῆς ταφιασμένες. Κοντά ἡ καμαρούλα τοῦ ναύκληρου, ἀνοιχτόπορτη, ἔδειχνε ἄλλο κρεβάτι στρωμένο, δύο τρεῖς φωτογραφίες παλιές, μιὰ χρωμολιθογραφία χανούμισσας, χρυσοφορεμένης καί ξαπλωμένης σέ πουπουλένια προσκέφαλα. Καί ὀλοῦθε κρεμασμένα τὰ ροῦχα, στό λάδι καί στό κάρβουνο βουτημένα, οἱ μουσαμάδες ξεσχισμένοι καί μυριοπαλωμένοι· τά χοντρά ποδήματα καί τά κασκέτα καί οἱ χρωματιστοί σκούφοι ἔδειχναν τό χώρισμα καλογερικό κελί. Ἀλλά τό φλοῖφλισμα τοῦ νεροῦ πού ἀκουόταν στά πλευρά, ἡ μυρωδιά τοῦ κατραμιοῦ καί τά ψημένα πρόσωπα τῶν ἀνθρώπων ἔδειχναν πῶς ἡ ζωὴ ἐδῶ ἀγωνίζεται τόν τελευταῖο ἀγῶνα της. Γιά τοῦτο καί κανένας δέν πρόσεξε τώρα στό ἀστεῖο κατρακύλημα τοῦ θερμαστή.

– Δέ λέτε, ρέ παιδιά, καί τίποτα νά ζεσταθοῦμε; Ξαναδευτέρωσε ἐκεῖνος, ἀγκαλιάζοντας τή θερμάστρα.

– Τί νά εἰποῦμε; ρώτησε μελαγχολικός ὁ Κώστας ὁ Ἀξιῶτης. Νυχτιά σάν τήν ἀποψινή δέ θέλει παραμύθια· ὄχι δέ θέλει παραμύθια! Ἐδῶ στόν ἄγριο κόρφο πού εἴμαστε κλεισμένοι, τριγυρισμένοι ἀπό τό μούγκρισμα τῆς Μαύρης Θάλασσας, σαβανωμένοι ἀπό τόν πουπουλένιο θυμό τ' οὐρανοῦ, ἄς ποῦμε κατιτί θεϊκό καί παρήγορο. Στά παλιά χρόνια οἱ γέροντές μας δέν εἶχαν τήν καταδίκη πού ἔχουμε ἐμεῖς τώρα. Περνοῦσαν τίς ἅγιες ἡμέρες κάτω ἀπό τή στέγη τους, κοντά στή φωτιά, ἀνάμεσα στή φαμίλια τους. Ὅπως ὁ ἀμπελοφυτευτής τ' ἀμπέλι του, τρυγούσανε καί κείνοι τό καλοκαίρι τή θάλασσα καί χαίρονταν τό χειμῶνα τά καλά της ἄφοβα. Ἦξεραν τή γιορτῆ καί τήν καματερή τους. Εἶχαν καιρό γιά τή χαρά καί γιά τή θλίψη τους. Ἐμεῖς τίποτ' ἀπ' αὐτά! Χειμῶνα καλοκαίρι τ' ὀργώνουμε τό κύμα. Βόδια καματερά στή βουκέντρα τῆς Ἀνάγκης, ὑποταχτικά θ' αὐλακώνουμε τ' ἄρμυρό χωράφι, μονάχα τή φάκνα* μας ἔχοντας γιά πληρωμῆ. Γιά τοῦτο καλά πού ἔτυχε ἡ κακοκαιρία ν' ἀφήσουμε λίγο τόν κάματο. Δέ λέω πῶς θά μείνουμε

σωθέματα: τά τακτοποιημένα ἀντικείμενα στό ἐσωτερικό πλοίου, σπιτιοῦ κτλ.
φάκνα: τροφή (γιά ζῶα κυρίως).

τώρα ήσυχοι. 'Ο άφέντης θέλει δουλειά από τό δουλευτή, γιατί φοβάται μήν όκνέψει μέ τήν άκαμωσιά*. Φαντάσου όμως, άν ήταν καλοσύνη, τί δρόμο θά παίρναμε τώρα. "Ετσι τουλάχιστο έχω έλεύθερο τό νοϋ νά συλλογιστώ τό σπίτι μου.

"Αχ, τό σπίτι μου! "Αρχισα τό παράπονο καί κοντεύω νά δακρύσω σάν άπραγο παιδί. Μά δέ φταίω γώ. Φταίει αυτή ή νύχτα. Φταίει τό άποψινό άποσπέρισμα, τ' άστέρι τό λαμπρό πού έτρεμε βασιλεύοντας πίσω από τά χιονισμένα βουνά καί τάραξε τό είναι μου. "Όπως τούς Μάγους όδήγησε καί μένα πίσω από τά βουνά καί τά πέλαγα στή Νάξο, τό Γρίτι μου τό πρασινοντυμένο, τό ταπεινό μά όλόχαρο σπιτάκι μου. Καί όχι ώς έδω· παραμπρός, παραμπρός άκόμη. Μ' έφερε στά παιδιάτικα χρόνια μου, πριν άφήσω τή στεριά καί πριν ταξιδέψω στή θάλασσα.

Καθόμαστε όλοι στό παραγώνι* διπλοπόδι στά μάλλινα στρωσίδια, ντυμένοι μέ τά ζεστά φορέματά μας, πού τά έραψε τής μάνας μας ή φροντίδα καί τής αδερφής μας τής όμορφούλας τά πιδέξια χέρια. 'Ο πατέρας μου, θεριακωμένος καί νιοφάνταχτος γέροντας, καθότανε στίς προσκεφαλάδες ψηλά καί ρουφούσε άπολαυστικά τό τσιμπούκι του.

"Όταν μάς έβλεπε έτσι συναγμένους, τοϋ άρεσε νά διηγείται παραμύθια καί ιστορίες τής ζωής του. Τής θάλασσας οί κίνδυνοι, τής στεριάς οί χαρές, ό τρόμος τών κουρσάρων, τά ναυτικά κατορθώματα τής Έπανάστασης διάβαιναν ζωντανά καί όλοφώτιστα μπροστά μας. Μά κείνη τή νύχτα δέ θέλησε νά μιλήσει ούτε γιά παραμύθια ούτε γιά ταξίδια του. Μόλις βγάλαμε τό λύχνο στό λυχνοστάτη καί φάγαμε τή λειψόπιτα, μάς άρχισε θρησκευτικές κουβέντες. Ήταν θρησκος ό άγιοχώματος καί τά ιερά βιβλία δέν τ' άφηνε από κοντά του. Άλήθεια, στά ταξίδια του είχε πρόχειρα τά τροπάρια καί τίς βλαστήμιες. Μά τώρα πού έπαψε τόν άγώνα τής ζωής, φρόντιζε γιά τή σωτηρία τής ψυχής του.

Δέ μου λές, ειπε στόν αδερφό μου τό μικρότερο, τί όραμα είδε ή Παναγία τή νύχτα πού γέννησε τόν Κύριο Ήμων Ήησού Χριστό;

Κόκκαλο εκείνος. Ρωτάει έμένα, τό ίδιο.

- "Α, δέν τό ξερετε! πρόσθεσε μέ ήρεμη φωνή. Μά δέ φταίτε σεΐς· φταίω γώ πού δέ σās τό έμαθ' άκόμη. "Εγινε πέρα στήν Άνατολή, στόν τόπο τόν παράδοξο. Ποιό χρόνο δέ σās λέω. Φτάνει νά μετρήσετε τό φτεινό καί τό βρίσκετε άμέσως. Ή εκείνη τή νύχτα μιά γυναίκα, συν-

---

άκαμωσιά: τεμπελιά.
παραγώνι: τζάκι.

τροφιασμένη από τόν τέχτονα τόν άντρα της, στάθηκε μισοστρατίς σέ μιά σπηλιά καί γέννησε ένα παιδί. Φτωχά ήταν τά ρούχα της, ή όψη της πικραμένη· μά είχε κατιτί τόσο λαμπρό στή ματιά, πού έλεγες θ' αναστήσει καί τήν πέτρα. Κάτω από τό γαλάζιο φόρεμα καί τό κόκκινο στηθοπάνι, τό κορμί φάνταζε λυγερό, αξιο νά θρονιάσει μιά πάναγνη ψυχή. Καί κάτω από τόν άσπρο της κεφαλοδέτη τά μυγδαλωτά μάτια, τά φρύδια τά σμιχτά, τό λεφαντένιο μέτωπο, λαμπρότερο κι από τά χρυσά στολίδια του, φανέρωναν τήν αισθαντική* πηγή πού θά σαρκώσει τήν αγάπη καί τήν καλοσύνη.

Γέννησε τό παιδί, τό βύζαξε, τό τύλιξε στό σάλι της καί τ' άπίθωσε στή φάτνη, πάνω στ' άχυρα νά κοιμηθεϊ. Σέ λίγο ό άνασασμός έβγαине από τό στηθάκι του ήσυχος, σάν άνασασμός βαλσαμοδεντρου. Γύρω τό σκοτάδι άπλωνόταν πίσσα. Κάτω στό χώμα πλαγιασμένα τά ζωντανά, βόδια καί πρόβατα καί άλογα μαζί, ένιωθαν κάποια φρίκη νά χαμοπετά πάνω τους, σύγκρυσο νά τά περιγλείφει κι έμεναν άγρυπνα. Μά ούτε βέλασμα, ούτε χλιμίντρισμα, ούτε βούγεμα* ήχολογούσε. Ή φάκνα έτριζε κάποτε· αλλά καί κείνη έμενε ξερομασημένη στό στόμα τους. Ήπάνω ή σπηλιά μέ τόν ούρανό της νεροστάλαχτο, μέ τά πλευρά της αύλακωμένα από τίς νεροσυρμές, πράσινα από τά πολυτρίχια, σκισμένα από τά νύχια του όρνιου, τρύπια από του σφαλαγγιού τό κεντρί, κλεισμένα μέ τόν πλοκό* τής άράχνης, ξεθεμελιωμένα από τόν ποντικό, ψήλωνε βουβή κι άτάραχη. Καί κάτω από τή χαμηλή έμπατή*, τό φώς άστροστόλιστης νύχτας χυνόταν στίς πλάγιές καί τά λακκώματα. Οί κουρμάδες εκεί ψήλωναν λαμπάδες, μέ τά καμαρωτά κλωνιά καρποφορτωμένα. Έκει τ' άμπέλια έδειχναν κλαδιά έτοιμα ν' άνοιξουν μάτια χλωροπράσινα στό πρώτο φύσημα τής άνοιξης. Έκει άσπραγυρανθισμένες οί έλιές λαγάριζαν από τώρα τό χυμό πού θά καεί θυσία στό νεογέννητο. Έκει καί τά σπίτια τής Βηθλεέμ μικρά, τετράγωνα, μέ τό δώμα πάνω καί τήν πόρτα στό πλάγι, έλαμπαν στόν άσβέστη, λές καί στολίσθηκαν νά καλωσορίσουν Έκείνον πού θά τούς χαρίσει τή δόξα. Βαθιά ό Ίορδάνης στέναζε μέσα στή χαλκοστρωμένη κοίτη του καί πρόσμενε μέ τρόπο τό θεϊκό κορμί πού θ' άγιαζε τά νερά του. Δεξιά στή χούνη* σάν κατάρατο πνεύμα βρουχιόταν ή Νεκρή Θάλασσα, λές κι είχε άκόμη μέσα της τά Σόδομα καί τά Γόμορα. Άριστερά, άπάνω από

αισθαντικός: ευαίσθητος.

βούγεμα: μούγκρισμα βοδιού.

πλοκός: πλεκτός φράκτης· εδώ: τό δίχτυ (τής άράχνης).

έμπατή: είσοδος.

χούνη: φαράγγι.

τούς ζυγούς, ἐκεῖ πού δέν ἔφτανε τό ἀνθρώπινο μάτι, ἦταν ὅμως ἀσήκωτος ὁ λογισμός τοῦ Θεοῦ, στή χαρά καί στήν ἀκολασία παραδομένα οὐρλιαζαν τά Γεροσόλυμα, τό ἄσμα τῶν Προφητῶν κι ἡ λατρεία λαοῦ μεγάλου.

Ὁ Ἰωσήφ, μόλις εἶδε κοιμισμένο τό παιδί, κατέβηκε στό χωριό νά φροντίσει γιά τή λεχώνα. Καί κείνη ὀλομόναχη, ἀδυνατισμένη, μέ τή μητρική λαχτάρα στά στήθη, σταύρωσε τά χέρια, ἀκούμπησε τό κορμί σ' ἓνα στύλο κι ἔκλεισε τά ματόφυλλα. Μά στάθηκε ἀδύνατο νά κοιμηθεῖ. Ἡ τύχη τοῦ θεόσταλτου ἦρθε νά τῆς τυραννήσει τήν ψυχή. Τί θ' ἀπογένει στοῦ κόσμου τήν ἀντάρα ὁ τρυφερός της Κρίνος, Ἐκεῖνος πού τῆς δόθηκε μέ τό χέρι ἀσπροντυμένου Χερουβεῖμ; Ποιά θά εἶναι ἡ ζωὴ καί ποιό τό τέλος του; Θά περάσει δρόμο πορφυρόστρωτο ἢ θά βάψει μέ τό αἷμα του τ' ἀγκάθια καί τίς στουρναρόπετρες; Ὁ κόσμος παραλυμένος δέν προσέχει πιά στά λόγια τῶν Προφητῶν. Ὁ Ἰσραήλ στενάζει κάτω ἀπό τό ψέμα τῶν Φαρισαίων καί τῶν Ρωμαίων τό ζυγό. Δέν κιθαρίζει ὁ Δαβίδ οὔτε ἡ Δεβόρρα* δικάζει τό λαό κάτω ἀπό τούς κουρμάδες. Τοῦ Ἀαρῶν τά τέκνα ληστεύουν· ἀπιστίας σύγγεφο κάθεται στήν Ἱερή Κιβωτό καί στοῦ Μεγάλου Ναοῦ τά ἄδута. Πίνει τό αἷμα τῶν Μακκαβαίων* ἢ γῆ, χωρίς ν' ἀποδώσει ἐλευθερία καί δικαιοσύνη. Ὁ Γαυλωνίτης* Ἰούδας χάθηκε χωρίς ν' ἀνορθώσει τό Νόμο. Ἡ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, χωρισμένη σέ βασιλεία καί τοπαρχίες, φθειρέται ἀπό τόν ἐμφύλιο σπαραγμό, σάν νά τή βαραίνει ἀκόμη ἡ ἀπειθεία τῶν προγόνων στήν ἔρημο τοῦ Σίν. Κόλαση ἔγινε ὁ ποτέ Παράδεισος! Ἐγwisτής καί ἐκδικητικός καί ἄδοξος ὁ περιούσιος λαός τοῦ Κυρίου! Πῶς θά ζήσει σέ τέτοιον κόσμο τό παιδί της;

Ἄξαφνα λύχνος ἡλιοστάλαχτος κρεμάστηκε μπρός στῆς μάνας τήν ψυχή, ἔτοιμος νά δείξει τό μέλλον τοῦ νιογέννητου, ὅπως ἡ νεφέλη ἔδειξε ἄλλοτε τόν ἄγνωστο δρόμο στή φυλή της. Καί τόν εἶδε τριαντάχρονο λεβεντονιό νά μαγνητίζει τίς ψυχές τοῦ λαοῦ. Ψηλός, λυγερός, μέ σεβαστή μελαγχολία στό ροδοζύμωτο πρόσωπο, μέ τά καστανά μαλλιά κυματιστά στούς ὤμους, μέ τό στόμα γλυκοστάλαχτο καί τά γαλανά μάτια, μιλοῦσε στό λαό καί τόν ἐπειθε. Ἐκήρυττε στίς συναγωγές καί χίλιοι τόν ἄκουαν· ἀνέβαινε στό βουνό καί μύριοι τόν ἀκολουθοῦ-

Δεβόρρα: ἡρωίδα καί κριτής τοῦ Ἰσραήλ.

Μακκαβαῖοι: τό ὄνομα ἰουδαϊκῆς οἰκογένειας πού κυριαρχοῦσε στά Ἱεροσόλυμα τόν β' π.Χ. αἰ. κι ἀγωνίστηκε γιά τή διάσωση τῆς πάτριας θρησκείας.

Γαυλωνίτης Ἰούδας: ὀνομαστός Μακκαβαῖος.

σαν. Διαβαίνει ανάλαφρα τή λίμνη τῆς Γενησαρέτ καί ρίχνονται λαμνοκοπώντας οἱ κόσμοι στά βήματά του. Οἱ Προφήτες πού τόν προσπερνοῦσαν, τώρα πισωδρομοῦν ὑποταχτικοί του. Ὁ Νόμος τοῦ Μωυση ἀναζει στά λόγια του καί συμπληρώνεται. Ἡ ἔρμη γῆ ἀναδρoοσιζεται· τ' ἀπελπισμένα στήθη ξαναθαρρεῦσιν· τά πλανημένα πρόβατα γυρίζουν πάλι στή μάντρα τους. Ἡ ἀγάπη τρέχει ἀδαπάνητη ἀπό τά πλατιά στέρνα του καί δροοσιζει τό καμίνι τῆς κακομοιριάς. Οἱ ἄπιστοι πιστεύουν καί σηκώνονται οἱ ταπεινοί· τυφλούς φωτίζει, χωλούς ὀδηγεῖ. Τά Γεροσόλυμα στρώνουν τοὺς δρόμους μέ βάρια νά τόν δεχτοῦν. Σύγκαιρα ὁμως καρφώνουν τό σταυρό. Ὁ φθονερός μαθητής τόν παραδίνει μέ φίλημα. Ὁ δειλός φίλος τόν ἀρνιέται, πρὶν λαλήσει ὁ πετεινός. Μά Ἐκεῖνος, ἀνώτερος ἀπό τά τέκνα τῶν ἀνθρώπων, συγχωρεῖ τὴν ἀρνηση καί τὴν προδοσία, διαβαίνει πρᾶος μέσα ἀπό τίς κοροϊδίες καί τά φτυσίματα, πίνει τό ξίδι καί τὴ χολή, φορεῖ τό ἀγκαθερό στεφάνι, τὴν περιφρονητικὴ χλαμῦδα, κρατεῖ τό καλαμένιο σκῆπτρο καί ἀνεβαίνει στό μαρτύριο.

– Γυναίκα, νά ὁ γιός σου· λέει τὴν τελευταία στιγμή.

Καί ἀποχαιρετᾷ, μ' ἓνα βλέμμα μελαγχολικό, τὴ μάνα πού τόν γέννησε, τοὺς φίλους πού τόν πίστεψαν, τό λαό πού τόν τυράννησε, τὴ Γῆ πού εἶδε τίς πίκρες του καί τόν Οὐρανό πού θά δεχόταν τό Σῶμα του.

Ἡ μάνα ἦταν ἐκεῖ καί τά ἔβλεπε ὅλα. Ἦθελε νά φωνάξει, νά τρέξει, γιά νά τόν σώσει ἀπό τά χέρια τῶν κακούργων· ἀλλά δέν μπορούσε νά βγάλει φωνή. Τό σῶμα δέν ἀκολουθοῦσε τοὺς πόθους τῆς ψυχῆς. Μά ὅταν εἶδε ἓνα στρατιώτη ἀγριοπρόσωπο, ἔτοιμο νά λογχίσει τά πλευρά του,

– Μή!... ἐφώνησε μέ ὅλη της τὴ δύναμη.

Καί μέ τό μή! ξύπνησε. Δέν εἶδε ὀλόγυρά της τίποτα ἀπό τό φριχτό ὄραμα. Τό βρέφος κοιμόταν ἀκόμη πλάγι της, μέσα στή φάνη, ἀπάνω στό ἄχυρο. Μά δέ βασιλευε ἡ σιγή καί τό σκοτάδι, ὅπως πρὶν. Ἀγγελικὴ ἁρμονία κατέβαινε ἀπό ψηλά καί λαμπρομέτωπο ἀστέρι ἔχυνε θάλασσα τό φῶς του στή σπηλιά.

Καί μπρός στά πόδια της, οἱ Μάγοι γονατιστοί μέ τά δῶρα τους, τὴ σμύρνα καί τό μόσχο καί τό λιβάνι, ὀνόμαζαν τό γιό της βασιλέα καί Θεό.

Ἐκεῖνη τὴν ὥρα φάνηκε στήν ἐμπατή χλωμός ὁ Ἰωσήφ.

– Νά φύγουμε, λέει τρέμοντας στή γυναίκα του Ὁ Ἡρώδης θέλει τό παιδί κι οἱ ἀνθρώποι του ψάχνουν στή χώρα. Γλήγορα νά φύγουμε!

Ἐκεῖνη ἄρπαξε ἀμέσως τό βρέφος, τό ἔσφιξε στοὺς κόρφους της καί πήραν δρόμο γιά τὴν Αἴγυπτο. Ἡ νύχτα τοὺς ἔκρυψε. Μά τά αἵματα τῶν

ἄλλων παιδιῶν κι ὁ θρῆνος τῶν μανάδων ἀνέβαιναν ἀπὸ τὰ σπίτια τῆς Γαλιλαίας πρωτόλουβη* θυσία στὸν ἀναμορφωτὴ τοῦ κόσμου.

– Πόσα αἵματα θά χυθοῦν ἀκόμη! ψιθύρισε προφήτης ἢ γυναίκα. Πόσα αἵματα!...»

Τέλειωσε ὁ Ἀξιῶτης τὸ διήγημά του κι οἱ σύντροφοι ἔμειναν ἀκόμη ἀκίνητοι σάν ὄνειροπαρμένοι. Μερικοὶ σταυροκοπήθηκαν· ἄλλοι στέναξαν βαθιὰ σάν νὰ ξύπνησε κάτι παρήγορο μέσα τους. Μά ὁ Κώστας ὁ θερμαστής, ἴδιος στ' ἀστεῖα καὶ στά σοβαρά, ρώτησε πονηρὰ τὸ σύντροφό του:

– Δέ μοῦ λές, βλάμη· εἶδε ἢ Παναγιά στ' ὄνειρό της καὶ τὸν πατριώτη σου τὸ Βαραβᾶ;

Ἐκεῖνος χολοταράχτηκε· φοβερὴ βλαστήμια ἀνέβηκε στά χεῖλη του. Μά τὴν κατάπιε. Δέν ἦταν καιρὸς τώρα νὰ κολαστεῖ κανεὶς! Χαμογέλασε, ἔκαμε τὸ σταυρὸ του καὶ ξαπλώθηκε στὸ ἔρρημο κρεβάτι του.

– Καὶ τοῦ χρόνου, παιδιά, στά σπίτια μας! εὐχήθηκε.

– Στά σπίτια μας, μά θά μᾶς θερίζει ἢ πείνα, εἶπε ὁ θερμαστής.

Καὶ γέλασε δυνατὰ.

Ἑρωτήσεις

1. Στὴν ἀρχὴ τοῦ διηγήματος (Δέ λέτε, ρέ παιδιά... ἀγκαλιάζοντας τὴ θερμάστρα) δυὸ εἰκόνες κυριαρχοῦν. Ἀφοῦ τίς μελετήσετε, νὰ ἀπαντήσετε στά ἀκόλουθα ἐρωτήματα: α) Συσχετίζονται μεταξύ τους οἱ δυὸ εἰκόνες καὶ γιατί; β) Μὲ ποιά ρήματα δίνει ὁ συγγραφέας τὴν πρώτη εἰκόνα; γ) Πῶς ζοῦσαν οἱ ναυτικοὶ μας μέσα στά καράβια;
2. Ὁ Κώστας ὁ Ἀξιῶτης θυμᾶται τὰ παιδικὰ του χρόνια καὶ τὴ ζωὴ του στὸ σπίτι μὲ τὸν πατέρα του. Γιατί;
3. Νὰ μελετήσετε τὴ σκηνὴ τῆς γεννήσεως (Γέννησε τὸ παιδί ... λαοῦ μεγάλου) καὶ νὰ βρεῖτε τίς ἐπί μέρους εἰκόνες. Κατορθώνει ὁ συγγραφέας νὰ μᾶς μεταδώσει τὴν ἀτμόσφαιρα πού ἐπικρατοῦσε κατὰ τὴ γέννηση τοῦ Κυρίου καὶ πῶς;
4. Ποιά συναισθήματα ξύπνησε στοὺς ναυτικούς ἢ ἱστορία τοῦ Ἀξιῶτη;

Βιογραφικὰ τοῦ συγγραφέα στὴ σελ. 12.

πρωτόλουβος: (γιὰ καρπούς κυρίως) πρώιμος. Ἐδῶ μτφ.

Τό μοιρολόγι τῆς Παναγιᾶς

Ὁ ἑλληνικός λαός δέν τραγούδησε μόνο τίς χαρές, τίς λαχτάρες καί τούς καημούς τῆς ζωῆς, ἀλλά καί τίς περιπέτειες ὀλόκληρου τοῦ ἔθνους ἢ ξεχωριστῶν ἱστορικῶν προσώπων. Πέρα ἀπό αὐτά τόν συγκίνησαν ἐπίσης τά θρησκευτικά θέματα, κυρίως ὅσα ἀναφέρονται στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Παναγιᾶς, ὅπως στό μοιρολόγι πού παραθέτουμε παρακάτω.

Σήμερα μαῦρος οὐρανός, σήμερα μαύρη μέρα,
σήμερ' ἀγγέλοι, ἀρχάγγελοι, ὅλοι μαυροφοροῦνε,
σήμερα ὅλοι θλίβονται καί τά βουνά λυποῦνται,
σήμερα πᾶνε κι ἔρχονται στής Παναγιᾶς τήν πόρτα.

Ἡ Παναγιά ἢ Δέσποινα καθόταν στό θρονί της,
τήν προσευχή της ἔκανε γιά τό μονογενή της.
Ἀκούει βροντές, ἀκούει ἀστραπές καί ταραχές μεγάλες,
προβάλλει ἀπό τή θύρα της νά δεῖ τή γειτονιά της.
Βλέπει τόν οὐρανό θαμπό καί τ' ἄστρα βουρκωμένα,
ἀκούει φωνή, ἀκούει λαλιά ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα:

«Σῶσε*, κερά μου Παναγιά, τούτηνε δά τήν ὥρα
καί τόν Ἵγιό* σου ἐπιάσανε καί στό σταυρό τόν πᾶνε».
Ἡ Παναγιά σάν ἄκουσε, ἔπεσε καί λιγώθη*,
καί σάν τή συνεφέρανε, τοῦτο τό λόγο λέει:
«Ὅσοι πονάτε τό Χριστό, ὅλοι κοντά μου ἐλάτε».
Ἡ Μάρθα, ἡ Μαγδαληνή καί τοῦ Λαζάρου ἡ μάνα,
τοῦ Ἰακώβου ἡ ἀδελφή, κι οἱ τέσσερες ἀνάμα,
ἐπήραν τό στρατί στρατί, στρατί τό μονοπάτι.
Τηρᾶν ζερβά, τηρᾶν δεξιά, κανένα δέ γνωρίζουν,
τηρᾶν καί πιό δεξιότερα, θωροῦν τόν Ἄι-Γιάννη.

σῶσε: φτάσε, πρόφτασε.

Ἵγιός: γιός.

λιγώθη: λιποθύμησε.

«Αι μου Γιάννη, Πρόδρομε καί Βαφτιστή τοῦ γιοῦ μου,
μὴν εἶδες μου τό τέκνο μου καί σέ τό δάσκαλό σου;».
«Ποιός ἔχει χεῖλη νά σ' τό πεί, καρδιά νά μολογήσει,
ποιός ἔχει χειροπάλαμα*, γιά νά σοῦ τονε δείξει;»
«Ἔχεις καί χεῖλη νά τό πείς, καρδιά νά μολογήσεις,
ἔχεις καί χειροπάλαμα, γιά νά μοῦ τονε δείξεις».
«Ἔωρεῖς ἐκεῖνον τό γυμνό, τόν παραπονεμένο,
ὅπου φορεῖ στήν κεφαλή ἀγκάθινο στεφάνι;
Ἐκεῖνος εἶναι ὁ γιόκας σου κι ἐμέ ὁ δάσκαλός μου».

Κι ἡ Παναγιά, σάν τ' ἄκουσε, τοῦτον τό λόγο λέει:
«Ποῦ ναι γκρεμνός νά γκρεμιστώ, γιालός νά πάω νά πέσω;».
Κανένας δέν τῆς μίλησε, νά τήν παρηγορήσει.
Μόν' ὁ Χριστός τῆς μίλησε ἀπ' τό Σταυρόν ἐπάνω:
«Κάνε, μανούλα, ὑπομονή καί διάφορο* δέν ἔχεις.
Στρῶσε τραπέζι θλιβερό, νά φᾶνε οἱ θλιμμένοι
καί τό Μεγάλο Σάββατο κάθου νά μ' ἀπαντήσεις,
Τήν Κυριακίτσα τό πρῶί θά ποῦν Χριστός ἀνέστη!».

Ἐρωτήσεις

1. Ὁ λαός βλέπει τό θεῖο πάθος ὄχι στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά στό πρόσωπο τῆς Παναγίας. Πῶς τό ἐξηγεῖτε αὐτό;
2. Ποιοί στίχοι δείχνουν τόν πόνο τῆς Παναγίας;
3. Ἐκτός ἀπό τήν Παναγιά ποιοί ἄλλοι νιώθουν πόνο γιά τή σύλληψη τοῦ Χριστοῦ; Μέ ποιούς στίχους δηλώνεται ὁ πόνος αὐτός;
4. Τήν Παναγιά συνοδεύουν τρεῖς γυναῖκες. Κανένας γνωστός δέν ὑπάρχει ἀνάμεσα στό πλήθος ἐκτός ἀπό τόν Ἄι-Γιάννη. Τί δείχνει αὐτό;
5. Στήν ἀπελπισία τῆς Παναγίας κανένας δέ βγάζει λέξη νά τήν παρηγορήσει. Πῶς τό ἐξηγεῖτε;

Χειροπάλαμα: τό ἄκρο τοῦ χεριοῦ.
διάφορο: κέρδος, ὠφέλεια.

Μαριάμ

Τό διήγημα πού ακολουθεῖ εἶναι θρησκευτικό. Τό θέμα του εἶναι γνωστό καί βασίζεται στά γεγονότα πού περιγράφουν οἱ Εὐαγγελιστές. Ἐντούτοις ἡ συγγραφέας κατόρθωνε νά μεταπλάσει λογοτεχνικά τά γνωστά αὐτά γεγονότα καί νά τά δώσει μέ δικό της τρόπο εἰκονίζοντας μέ ιδιαίτερη εὐαισθησία τήν ἀνθρώπινη μορφή τῆς Παναγιᾶς-Μάνας στίς ἄρες τοῦ Θεοῦ Δράματος.

Η Μαριάμ ἔνιωσε πώς κάποιος μπήκε στήν αὐλή της, κι ἀνοίγοντας τά μάτια, εἶδε μπροστά της τόν Ἰωάννη, πού ἀνάσαινε μέ κομμένη ἀναπνοή καί μιλοῦσε μέ τήν ψυχή στά δόντια.

– Ποῦ ἦσουν, τῆς λέει, καί δέν ἦρθες νά δεῖς τί ἔγινε;

– Τί ἔγινε; ρώτησε καί κείνη καί πετιέται ὀλόρθη, κατεβάζοντας τή μαντίλα της.

– Ἐπιασαν τό γιό σου καί διδάσκαλό μου καί πᾶνε νά τονε σταυρώσουν!

Τότες ἡ Μάνα σήκωσε τά χέρια της ψηλά καί ξεφώνισε:

– Παιδί μου, παιδί μου! Τί κακό ἔκαμες καί θέλουν νά σέ σταυρώσουν;

Καί μέ τό νοῦ θολωμένο, ὄρμησε ἔξω ἀπό τό σπίτι της καί πῆρε τό δρόμο κλαίοντας, κι ἀμέσως ὁ ἔρημος δρόμος γέμισε ἀπό θρήνους γυναικῶν, πού ἔτρεχαν βγαίνοντας ἀπό τά σπίτια τους ὅπως ὅπως, κι ἀνάμεσα σ' αὐτές τήν ἀκολουθοῦσαν ἀπό κοντά ἡ Μάρθα καί ἡ Μαρία ἡ Μαγδαληνή καί ἡ Σαλώμη, καί πλήθος ἄλλα κορίτσια, καί δίπλα της τήν ἐπαράστεκε ὁ Ἰωάννης, χλωμός, πηγαίνοντας μέ χαμηλωμένα βλέφαρα, ὥσπου τέλος ἔφτασαν στό μέρος πού ἐβρῦαζε ὁ ὄχλος, καί ὁ ἕνας ἐσπρωχνε τόν ἄλλον, γιά νά δεῖ, καί βλαστημοῦσαν κι ἔφτυναν καί οὐρλιαζαν καί ὁ ἀναβρασμός ἦτανε μεγάλος καί βουερός.

Τότες ἡ Μαρία, κοιτάζοντας σαστισμένη, ρωτᾷ τόν Ἰωάννη:

– Ποῦ εἶναι ὁ γιός μου;

– Νά, τῆς ἀποκρίνεται· βλέπεις ἐκεῖνον ἐκεῖ πού φορεῖ ἕν' ἀκάνθινο στεφάνι καί τοῦ ἔχουν δέσει τά χέρια; Αὐτός εἶναι!

Καί καθώς ἔκαμε ἔτσι ἡ Θεοτόκος ψάχνοντας μέ τό μάτι καί τόν ἀντίκρισε, ὁ κόσμος ἔσβησε γύρω της κι ἔπεσε καταγῆς χωρίς πνοή.

Οί γυναίκες πού τήν ἀκολουθοῦσαν, καμιά δέν τόλμησε νά τήν ἀγγίξει, μόνο στέκονταν γύρω της κι ἐκλαιγαν, μέ μιὰ κρυφή εὐχή μέσα τους: «Νά 'διν' ὁ Θεός νά τήν ἀνάπαυε καί νά μήν ἰδεῖ τόν ὄχλο πού ξεκίνησε γιουχαῖζοντας τόν ἄκακο Ἰησοῦ, πού, φορτωμένος τό σταυρό του, ἀνέβαινε σπρωγμένος καί δαρμένος ἀπό πέτρες καί χῶματα καί ξύλα!» Naί ! Naί διν' ὁ Θεός νά τήν ἀνάπαυε, νά μήν ἰδεῖ τό γιό της νά πέφτει μπροστά στήν πύλη τῆς Ἱερουσαλήμ... Naί μήν ἰδεῖ τό πῶς οἱ στρατιῶτες ἐμοίραζαν «τά ἱμάτια αὐτοῦ», τό πῶς τόν ἐντυσαν μέ κόκκινη χλαμύδα, τόν ἀνέβασαν καί τότε κάρφωσαν στό σταυρό, ἀνάμεσα σέ δυο κακούργους. Μά ἐκεῖνη πήρε ἀναπνοή καί σηκώθηκε κι ἔτρεξε σάν «λέαινα τοῦ ἀγροῦ» κι ὅταν ἐκοντοζύγωνε, εἶδε τόν ὄχλο παραδόμενο σ' ἓνα ἀκατανόητο μεθύσι καί σάστισε.

Ἄλλοι γονάτιζαν καί χτυποῦσαν στό χῶμα τό κούτελό τους προσκυνώντας τάχα τόν Ἰησοῦ, ἄλλοι τότε χτυποῦσαν στό κεφάλι μέ τό καλάμι, καί γυναίκες ἔσουρναν καταγῆς ξέπλεγες τίς μακριές τους κοτσιδες, παρασταίνοντας τάχα τόν πῶς ἡ Μαγδαληνή σκούπισε τά πόδια τοῦ Ἰησοῦ μέ τά μαλλιά της.

Καί ὁ ληστής ὁ Γίστας τοῦ φώναξε:

– Ἄν εἶσαι ὁ γιός τοῦ Θεοῦ, κατέβα ἀπό τό σταυρό καί σῶσε μας!

Καί μόνο ὁ ληστής ὁ Δυσμάς, πού ἦταν δεξιά του, μουρμούριζε:

– Μνήσθητί μου Κύριε!...

Μόλις λοιπόν ἡ Μαριάμ ἔφτασε στή ρίζα τοῦ Σταυροῦ ἔσκιζε τό ροῦχο της καί φώναξε:

– Κύρι' ἐλέησον! Πῶς μποροῦν τά τυφλωμένα καί σκοτισμένα μου μάτια νά βλέπουν ὅλα τοῦτα τά βάσανα τοῦ μονάκριβου παιδιοῦ μου; Ἄλι μου, ἀλί! Ποῦ ἔδυσσε, παιδί μου, ἡ ὀμορφιά σου, καί πῶς μοῦ φαίνεσαι ἔτσι ἀγνώριστος τώρα; Ποῦ πήγαν τά ὅσα ἔκαμες σέ τοῦτο τό λαό; Τί κακό ἔκαμες στούς ἀχάριστους Ἰουδαίους;

Τό ἀνθρωπομάζεμα τριγύρισε τή γυναίκα πού ἐκλαιγε ἔτσι κι ἀλάλαξε γιά τό καινούριο θέαμα.

Κι ἦταν ἐκεῖ καί Ἰουδαῖοι ὑποκριτές καί Ναζαρηνοί μοχθηροί καί Ἑλληνες σκεπτικιστές* καί Αἰγύπτιοι καί Ρωμαῖοι ἀσεβεῖς κι ὅλοι μαζί τήν ἔσπρωξαν καί τήν ἔδιωξαν ἀπό κεῖ.

Μά καθῶς τήν ἔδιωχναν, ἐκεῖνη σήκωσε τά θολά της μάτια καί τούς εἶπε:

– Ἀνθρωποι, δῶστε μου δρόμο νά περπατήσω, δῶστε μου τόπο νά

***ΣΚΕΠΤΙΚΙΣΤΕΣ:** ὀπαδοί τοῦ σκεπτικισμοῦ, τῆς φιλοσοφικῆς δηλ. τάσης πού δυσπιστεῖ, ἀμφιβάλλει γιά ὅλα. Καχύποπτοι, δύσπιστοι.

σταθῶ καί νά κλάψω... Θέλω νά φιλήσω τό μονάκριβό μου...

Μά οἱ πραιτωριανοί ἔβαλαν σέ πράξη τή διαταγή πού ἄκουσαν:

– Διῶχτε τήν αὐτή τή γυναίκα!

Καί τήν ἔδωξαν μακριά, κι αὐτήν καί τόν Ἰωάννη, πού ἔκλαιγε παράμερα μαζί μέ τίς γυναῖκες.

Αὐτές τήνε περιμάζεψαν ἐκεῖνη τή νύχτα καί στέγνωσαν τά δάκρυα καί τήν ἔβαλαν νά πλαγιασεῖ σέ μαλακά στρωσιδία καί κοντά της ἔβαλαν τή Μάρθα, νά κάθεται καί νά τήν ἔχει ἔγνοια.

Σέ λίγο ἡ σιωπή ἔπεσε παντοῦ καί ὁ ὕπνος βάρυνε τά μάτια δικαίων καί ἀδίκων. Μόνο ἡ Μαριάμ ἀγρυπνοῦσε μαζί μέ τή Μάρθα σιγοκουβεντιάζοντας. Καί κειδᾶ, κατά τά βαθιά μεσάνυχτα, πού ὅλοι καταλάγιαζαν, οἱ δύο γυναῖκες σηκώνονται χωρίς θόρυβο, τυλίγονται στούς μανδύες τους καί παίρνουν τό δρόμο πού θαμποᾶσπριζε ἀνηφορίζοντας ὡς τήν κορυφή τοῦ μαρτυρίου.

Στό διάφανο στερέωμα τρεῖς χωριστοί σταυροί γράφονται καί ὁ μεσιανός ὅλο καί ψηλώνει καί γλυκοφέγγει σάν ὀρθρινό γλυκοχάραμα.

Σ' αὐτόν πορεύονται οἱ δύο γυναῖκες καί ὁ τόπος γύρω εὐωδιάζει. Σ' αὐτόν στέκεται ἡ Μαρία καί παρακαλεῖ καί τά δάκρυα τρέχουνε ποτάμι.

Ἡ πολιτεία κάτου λουφάζει, δεμένη στό βραχνά της ἀμφιβολίας γιά τήν πράξη; καί τά δάκρυα τῆς Μάνας τρέχουνε δροσιά στά νιόβγαλτα βλαστάρια, πού ἀφανίστηκαν κάτου ἀπό τίς πατούσες τοῦ ἀκάθαρτου ὄχλου. Κλαῖνε οἱ δύο γυναῖκες καί ἡ Μάνα παρακαλεῖ:

– Ποῦ εἶναι, παιδί μου, οἱ ἀγαπημένοι σου μαθητές πού ὀρκίστηκαν νά πεθάνουν μαζί σου; Ποῦ εἶναι ὅλοι αὐτοί πού τούς γιάτρεψες;... Οἱ τυφλοὶ πού ἀνάβλεψαν, οἱ χωλοὶ πού περπάτησαν, οἱ νεκροὶ πού ἀνέστησαν:

Ρίχνει τά μάτια γύρω της γύρω ... Οὔτε ἓνας!

– Ποῦ ἔπεσε ὁ σπόρος τῆς ἀγάπης πού ἔσπειρες, ὦμέ, γλυκό μου παιδί;

Κι ἀγκαλιάζοντας τή ρίζα τοῦ Σταυροῦ φωνάζει:

– Γεῖρε, σταυρέ μου, γεῖρε!... Θέλω νά φιλήσω τό γιό μου, τό δικό μου τό γιό. Γεῖρε, σταυρέ μου, γεῖρε! Θέλω ν' ἀγκαλιάσω τό ἄκακο ἀρνί μου... Γεῖρε, σταυρέ μου, γεῖρε! Θέλω νά χαϊδέψω τό κεφάλι τοῦ παιδιοῦ μου... Εἶμαι ἡ Μάνα του, κι ἄλλο παιδί δέν ἔχω!

Καί τότε, κάτου ἀπ' τήν ἀνοιξιιάτικη ἀστροφεγγιά, ἐγειρε ὁ Σταυρός καί ἡ Μαρία φίλησε στερνή φορά τό μονάκριβό της καί ὁ Σταυρός πάλι στυλώθηκε ψηλώνοντας ὀλοένα πρὸς τά οὐράνια. Τό φῶς τῆς ἀλήθειας

άνθισε τότε σάν κρίνος μές στήν ψυχή της κι αυτό τής ἔδωσε τή δύναμη νά πάρει μαζί μέ τή Μάρθα πάλι τό δρόμο πού ἄσπριζε κατηφορίζοντας καί νά πάει, μές στά βαθιά μεσάνυχτα, νά χτυπήσει τήν πόρτα τοῦ Ἰωσήφ ἀπ' τήν Ἀριμαθαία καί νά τοῦ μιλήσει γιά τήν ταφή.

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε ἐκφράσεις πού δείχνουν τόν πόνο τῆς Παναγίας.
2. Τί σημαίνει ἡ φράση: «ἡ πολιτεία κάτου λουφάζει, δεμένη στό βραχνά τῆς ἀμφιβολίας γιά τήν πράξη»;
3. Τί θέλει νά δείξει ἡ συγγραφέας μέ τό θαῦμα πού παρουσιάζει στό τέλος;

ΑΙΜΙΛΙΑ ΔΑΦΝΗ (1881-1941) Φιλολογικό ψευδώνυμο τῆς ποιήτριας Αἰμιλίας Κούρτελη. Γεννήθηκε στή Μασσαλία ἀπό πατέρα Κεφαλονίτη. Μικρή ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Φιλολογία. Ἔργα της: α) Ποιητικές συλλογές; *Χρυσάνθεμα* (1902), *Τά χρυσά κύπελλα* (1921) β) Μυθιστορήματα: *Τό τάλαντο τῆς Σμαρῶς* (1924), *Ἡ ξένη γῆ* (1939).

Κ. Ρωμαῖος

Τό Πάσχα

Κάθε χώρα ἔχει καί τά δικά της ἔθιμα, πού συνήθως τά διαιροῦμε σέ κοινωνικά ἔθιμα (εἶναι αὐτά πού κανονίζουν τίς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους, ὅπως π.χ. τό ἔθιμο τῆς φιλοξενίας στήν ἀρχαία Ἑλλάδα καί σήμερα κτλ.) καί σέ θρησκευτικά ἔθιμα. Ὁ Κ. Ρωμαῖος ἐδῶ ἀσχολεῖται μέ ὀρισμένα ἀπό τά ἔθιμα τοῦ Πάσχα.

Γιά τό Πάσχα, πού εἶναι ἡ μεγαλύτερη γιορτή τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πρέπει νά γραφεῖ κάποτε μιά διεξοδική* μελέτη, ἀντάξια στήν πρώτη καί στή μεγάλη αὐτή γιορτή τῶν μεσογειακῶν λαῶν. Σήμερα, μάς ἀρκεῖ νά γνωρίσουμε μερικά ἀπό τά κυριότερα χαρακτηριστικά της.

---

* διεξοδικός: λεπτομερειακός.

Τὴν ἰδιαίτερη φυσιογνωμία τοῦ ἑλληνικοῦ Πάσχα τὴν ἀποτελοῦν πολλά καὶ διαφορετικὰ ἔθιμα, ὅλα ὅμως ἔχουν τὴ δική τους σφραγίδα, ἀξία καὶ ποικιλία, καὶ ὅλα ἔχουν τὶς ρίζες τους μέσα σὲ παράδοση αἰώνων ἢ ἀκόμη καὶ χιλιετηρίδων.

Πρῶτη ὁμάδα ἀποτελοῦν οἱ ἰδιότυποι πασχαλινοὶ χαιρετισμοί, ὅπως π.χ. τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ ἡ τυπικὴ ἀνταπάντηση «Ἀληθῶς Ἀνέστη» ἢ «Ἀληθῶς ὁ Κύριος». Ἡ συμβολικὴ, ἀκόμη ἀπὸ ἐθνικὴ πλευρά, σημασία τους εἶναι σ' ὅλους γνωστὴ, διότι αἰῶνες τώρα ἡ εὐχή «Καλὴ Ἀνάσταση» χρησιμοποιεῖται, γιὰ νὰ σημαίνει τὸν ἐθνικὸ ξεσηκωμὸ ἐναντίον κάθε ἐχθρικῆς τυρανίας. Ἡ εὐχή αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴ θερμότερη παρηγοριά καὶ κλείνει τὴν πιὸ ἀγαπημένη ἐλπίδα γιὰ ὅποιασδήποτε νεώτερης ἐποχῆς καὶ περιοχῆς ὑπόδουλους Ἕλληνες. Ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος, πόσες φορές τὸ *Χριστὸς Ἀνέστη* δέν ἔχει μέ λαχτάρια ψυχῆς εἰπωθεῖ ἀπὸ Ἕλληνες πρὸς Ἕλληνες σὲ μέρες πού ἔτυχε νὰ γιορτάζουμε κάποια νωπὴ ἐθνικὴ ἀνάσταση! Γιὰ μιὰν ἀκόμη φορά, καὶ μάλιστα ὄχι μόνο στὰ ἔθιμα καὶ στὶς δοξασίες, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὰ τὰ τυπικὰ γλωσσικά μέσα ἐπικοινωνίας*, ἐπαληθεύεται τὸ γεγονός ὅτι στὴν Ἑλλάδα θρησκεία καὶ ἔθνος ἔχουν παλιὰ καὶ στενὴ τὴν ἀλληλεπίδρασή τους.

Δεύτερη ἰδιότυπη, ὅμως καθαρὰ ἑλληνικὴ, ὁμάδα πασχαλινῶν ἐθίμων εἶναι αὐτὴ, πού τὴν ἀποτελοῦν τὰ κουλούρια, τὰ τσουρέκια, τὰ κόκκινα αὐγά καὶ οἱ μεγάλες κουλοῦρες, αὐτές πού ἔχουν ἓνα σταυρὸ στὴ μέση καὶ ἓνα κόκκινο αὐγὸ πάνω στὸ κέντρο τοῦ σταυροῦ. Στὰ ψωμιά τῶν Χριστουγέννων, τὰ *Χριστόψωμα* ὅπως λέγονται, ἀντιστοιχοῦν τώρα οἱ *Λαμπριάτικες κουλοῦρες*, πλάσμενες μέ τέχνη, γαρνιρισμένες μέ κεντίδια καὶ ἀλειμμένες μέ ἄφθονο κρόκο αὐγοῦ. Τὰ εἶδη αὐτὰ – κόκκινα αὐγά, κουλούρια καὶ κουλοῦρες – εἶναι καὶ τὰ ἱερότερα δῶρα, πού συνηθίζουμε τὴ Λαμπρὴ νὰ χαρίζουμε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο καὶ πού περικλείουν τὸ συμβολικὸ νόημα τῆς εὐτυχίας, ἀκριβῶς τῆς ἴδιας ἐκείνης πού τὴν ἐκφράζουν οἱ λόγοι καὶ οἱ εὐχές μέ τὶς ὁποῖες συνοδεύουμε τὸ χάρισμά τους.

Τέτοια δῶρα, μαζί μέ τὴ λαμπάδα τοῦ μικροῦ, χαρίζει ἡ νουνὰ στὸν ἀναδεξιμὸ τῆς. Τέτοια δῶρα πηγαίνουν καὶ οἱ βαπτιστικοὶ στὸ νουνὸ τους. Τέτοια χαρίζουμε συμβολικὰ καὶ μεῖς στοὺς ἐπισκέπτες τοῦ σπιτιοῦ μας, φίλους καὶ συγγενεῖς. Ὅπως τέτοια χαρίζουμε ἀκόμη καὶ στοὺς τάφους τῶν νεκρῶν μας, ὅταν τὴ Δευτέρα τῆς Λαμπρῆς πηγαί-

---

τυπικὰ γλωσσικά μέσα ἐπικοινωνίας: οἱ διάφορες καθιερωμένες φράσεις πού ἀνταλλάσσουμε μεταξύ μας, π.χ., καλὸ βράδυ, καλὴ Ἀνάσταση κτλ.

νουμε και πάλι στον ξύλινο σταυρό τους αποθέτουμε λίγα κόκκινα αυγά. Τους κάνουμε Πάσχα εκείνες τις στιγμές, ουσιαστικά δηλαδή, μαζί με τό χαρμόσυνο μήνυμα της 'Ανάστασης του Κυρίου, τους ανακοινώνουμε έμμεσα και την ιδιάζουσα* και συμβολική σημασία πού έχει και για όλους τους αγαπημένους νεκρούς τό σπουδαίο νέο της 'Ανάστασης. Μιά έννοια γενικού ξαναγεννημοῦ, καλύτερου και πιό τυχεροῦ, πιό ευτυχισμένο από τή ζωή πού έως τώρα γνωρίσαμε, περικλείει για όλους, ζωντανούς και νεκρούς, τό κόκκινο αυγό. 'Ισχύει για όλους ή γνωστή αρχαία τελεστική φράση*: "Εφυγον κακόν, εὔρον ἄμεινον!

Τρίτη έκφραση τής ιδιαίτερα έλληνικῆς φυσιογνωμίας του Πάσχα είναι ὁ περίφημος ὀβελίας*. Ὁ τρόπος τής προπαρασκευῆς, τής έτοιμασίας και του συμποσίου πού επακολουθεῖ, ὁδηγοῦν ὅλα πρὸς τήν ἴδια ἀρχή. Ὁ ὀβελίας είναι τό ἱερό σφάγιο τής οικογένειας και γύρω του θά συγκεντρώσει τίς θερμές εὐχές τῶν στενῶν συγγενῶν και τῶν φίλων, σέ ἓνα εἶδος θυσίας και σπονδῆς οὐσιαστικά πάρα πολύ ὁμοίας με τίς ἀρχαίες οικογενειακές θυσίες και τίς σπονδές οἴνου. Τό ἀρνί πού θά σφαχτεῖ τό Πάσχα ξεχωρίζεται πρὶν ἓνα δυό μῆνες από τήν κάθε ἀγροτική ποιμενική οικογένεια. Φέρνει τό νέο ὄνομα ὁ Λαμπριάτης, πού δείχνει τόν προορισμό του. Ἐνῶ ὅλα τά ἄλλα νεογέννητα ἀρνιά κλείνονται μέσα σέ ἰδιαίτερο μαντρί, ὅταν για βοσκή πηγαίνουν οἱ μανάδες τους, ἐξαίρεση μοναδική ἀποτελεῖ ὁ Λαμπριάτης, πού ἀφήνεται ἐλεύθερος νά συνοδεύει στή βοσκή τίς μανάδες ὄλων και ἀφθονο νά πίνει ἀπ' ὄλες γάλα.

Τέταρτο ἔθιμο είναι τό σχετικό με τό νέο φῶς ἢ, ἀλλιῶς, τό ἅγιο φῶς. Θά σβήσουν ὅλα τ' ἄλλα φῶτα και θ' ἀπομείνει μόνο τό ἀκοίμητο φῶς, πού ὑπάρχει πάνω στήν Ἁγία Τράπεζα, γεμάτο ἱερή δύναμη, ἱκανή νά προκαλεῖ ἀποτελεσματικούς καθαρμούς*. Φέρνει μαζί του τό φῶς αὐτό τήν ευτυχία τής Ἀνάστασης και, μπαίνοντας στό σπίτι μας, σέ κάθε ἑλληνικό σπίτι, σκορπίζει πολύ μέρος από τήν ἅγια χάρη του και από τή δύναμή του. Είναι ἡ δύναμη πού προέρχεται από τό γεγονός ὅτι πρόκειται για ἓνα φῶς πού βρίσκεται μέσα στό ἱερό, μέσα στό ἄδυτο τοῦ ναοῦ, πού καίει ἀσταμάτητο πάνω στό χριστιανικό βωμό, γι' αὐτό και ὀνομάζεται Ἁγιο φῶς και ἀκοίμητο φῶς. Ἀλλά, παράλληλα, κρύβει μέσα του τήν πίστη ὅτι είναι ἓνα φῶς πού ἀναπήδησε από τόν

ιδιάζουσα: ξεχωριστή.

τελεστική φράση: φράση πού έχει σχέση με μία ἱερή πράξη. (Γλίτωση ἀπ' τό κακό, βρῆκα τό καλύτερο).

ὀβελίας (ένν. ἀμνός): ἀρνί πού ψήνεται στή σούβλα.

καθαρός: ἐξαγιωμός.

τάφο του Κυρίου πού άνοιξε καί έδωσε τήν Ἄνάσταση, φῶς νέο, πού θυμίζει τό ιερό πῦρ πού ξεπηδοῦσε στούς Δελφούς ἀπό τό χάσμα καί τόν τάφο του θεοῦ. Αυτό τό φῶς, γιατί εἶναι νέο, γι' αὐτό καί ὀνομάζεται *Νέο φῶς*, καί γιατί ἔχει μεγάλη δύναμη ἁγίου καθαρμοῦ, ὁμοίου μέ τήν *καινούρια φωτιά* πού ἀνάβεται σέ καιρούς ἐπιζωοτίας*, γιά νά σώσει τά ποίμνια, γι' αὐτό καί ὀνομάζεται μέ τό ὅμοιο ὄνομα τό *καινούριο φῶς*.

Συγκινητικές γίνονται σκηνές καί σέ μᾶς στήν πολιτεία, ἀλλά πιά πολύ στούς ἄλλους στά χωριά καί στίς μακρινές στάνες καί στούς ἐρημικούς καταυλισμούς. Σ' ὅλο τό διάστημα τῆς μεταφορᾶς του, σ' ὅλο τό δρόμο, ὥσπου νά φτάσουμε μέσα στό σπίτι, μέγαρο ἤ καλύβα, τό φροντίζουμε τό Ἅγιο τοῦτο *Φῶς* μέ στοργή καί μέ κάποια ἀγωνία μήπως καί μᾶς σβήσει μεσοστρατίς. Βαθιές οἱ ρίζες τῆς φυλῆς μας. Πρόγονοί μας σ' αὐτή τῇ συνήθεια εἶναι οἱ μακρινοί ἐκεῖνοι Ἄποικοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, πού ὅταν ἔφευγαν γιά μακριά, εἶχαν ἀπό τίς ἐστίες τῶν πατρῶων* θεῶν τους παρμένο τό ιερό φῶς, τό Ἅγιο *Φῶς* τους, καί μέ ἀγωνία πολύ πιά δραματική ἀπό τῇ δική μας σήμερα τό πήγαιναν σ' ὅλο τό δρόμο τους, διαρκῶς φροντίζοντας νά τό διατηροῦν ἄσβηστο κοντά τους, προστάτη τους καί βοηθό τους, γιά νά τοῦς συντροφεύει, γιά νά διώχνει μακριά τό κάθε δαιμονικό κακό καί, ἀλεξίκακο*, νά σκέπει καί νά σώζει τίς νέες κατοικίες.

Ἄνάλογα καί ἐμεῖς σήμερα, μπαίνοντας μέσα στό σπίτι μας, δέ λησμονοῦμε μέ τῇ μουτζούρα, πού βγάξει ὁ καπνός τῆς ἀναστάσιμης λαμπάδας, νά φτιάξουμε πάνω σ' ἀνώφλι τῆς πόρτας τοῦ σπιτιοῦ ἓνα σταυρό. Αὐτός ὁ σταυρός, ἄς εἶναι μαῦρος καί ἀκαλαίσθητος, ἔτσι σέ τέτοια σπουδαία νύχτα πού ἔγινε καί μάλιστα μ' ἓνα τέτοιο φῶς, θά συνεχίζει ὀλοχρονίς, σάν πιστός τοῦ σπιτιοῦ μας καί τῆς εἰσόδου του φύλακας, νά προστατεύει νά *ἐφορεύῃ τῆς εἰσόδου**. Πλαισιωμένο μέ τέτοιες ιδέες καί τέτοιες ἀντίστοιχες πράξεις, πῶς νά μήν ἔχει λοιπόν τήν ἰδιαίτερα ἐλληνική φυσιογνωμία του τό Πάσχα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ;

Ἄξιζει, πολύ μάλιστα, νά προσέξει κανείς καί ποῦ ἄλλοῦ χρησιμοποιεῖται τό Ἅγιο τοῦτο *Φῶς*. Ζυγώνουν τήν ἀναμμένη λαμπάδα στά ζῶα τοῦ στάβλου καί στά δέντρα τοῦ κήπου. Τά καρπερά τά χαιρετοῦν μέ

ἐπιζωοτία: ἐπιδημική ἀρρώστια τῶν ζώων.

πατρῶος: πατρικός.

ἀλεξίκακος: αὐτός πού διώχνει τό κακό.

νά ἐφορεύῃ τῆς εἰσόδου: νά ἐπιβλέπει (καί νά προστατεύει) τήν εἴσοδο.

τό χαιρετισμό Χριστός 'Ανέστη, δέντρα μου!, τὰ ἄκαρπα, ζυγώνοντας τὴ λαμπάδα, τὰ φοβερίζουν πὼς θὰ τὰ κάψουν ἢ θὰ τὰ κόψουν, ἂν δὲν κάμουν καρπὸ. Τὸ ἴδιο καὶ στὰ ζῶα, ζυγώνουν κοντὰ τὴν ἀναμμένη λαμπάδα καὶ τὰ καίνε λίγο, τὰ τσουρουφλίζουν*! Αὐτὸ δίνει γιὰ τὸ νέο χρόνο ὑγεία, εὐτυχία, γούρι. Γούρι ἀκόμη θεωροῦν, ἂν θὰ τσουρουφλιστεῖ κανεὶς «κατὰ τύχη» μὲ τὸ καινούριο φῶς, τὴν ὥρα τῆς τελετῆς στὴν ἐκκλησιά. Ἀλλὰ τώρα μπορούμε νὰ κατανοήσουμε πληρέστερα τί ἀρχικὰ ἦταν καὶ ὁ σταυρὸς πού γίνεται στὸ ἀνώφλι τῆς εἰσόδου τοῦ σπιτιοῦ. Ἦταν ἓνα τσουροῦφλιασμα ὅλου τοῦ σπιτιοῦ σάν χτίριου, γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ τὸ γούρι μὲ τὴ συμβολικὴ συμμετοχὴ στὸ ὀλοκαύτωμα, στὴ θυσία πού προηγεῖται καὶ στὸν καθαρμὸ καὶ τὴν ἀναγέννηση, τὴν Ἀνάσταση, πού σίγουρη ἀκολουθεῖ.

Ἄλλο χαρακτηριστικὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Πάσχα εἶναι τὸ ἔθιμο τῆς Ἀγάπης πού γίνεται στὴ δευτέρη Ἀνάσταση, τὸ ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς. Τὸ ἔθιμο τοῦτο ἐκφράζει ἀνωτερότητα ψυχικὴ καὶ ἀνθρωπισμὸ ὑψηλὸ. Στὸ τέλος τῆς θρησκευτικῆς τελετῆς συνηθίζεται καθένας νὰ χαιρετιέται καὶ νὰ φιλιέται μὲ τὸν παπὰ, καὶ ἀμέσως νὰ παίρνει πλάι ἐκεῖ σειρά, καρτερώντας ὅλους τοὺς ἄλλους συγχωριανοὺς του νὰ περάσουν, νὰ φιλήσουν καὶ νὰ φιληθοῦν σταυρωτὰ στὰ μάγουλα μὲ τοὺς συμπατριῶτες τους καὶ ν' ἀνταλλάξουν μαζί τους θερμὲς εὐχὲς καὶ ἀντευχὲς. Τὸ ἔθιμο εἶναι γενικὸ, καὶ βλέπει κανεὶς τὴ σειρά τῶν ἀνθρώπων διαρκῶς νὰ μακραίνει καὶ ὀλοκληροὺς νὰ κάνει γύρους μέσα στὴν ἐκκλησιά ἢ ἔξω στὸ προαύλιο. Πάρα πολλές φορές τὸ ἔθιμο τοῦτο ἔχει γίνει καὶ γίνεται αἰτία νὰ σκορπίσουν πολλὰ, μικρὰ καὶ μεγάλα, σύννεφα, πού ἀπὸ μῆνες εἶχαν μόνιμα μαζευτεῖ ἀνάμεσα σέ διάφορα ἄτομα τῆς ἴδιας κοινότητος. Εὐκόλα λοιπὸν κατανοεῖ κανεὶς τὸ βαθύτερο κοινωνικὸ νόημα πού κλείνει καὶ τὸ ἐκφράζει τὸ ἑλληνικὸ τοῦτο ἔθιμο τῆς Ἀγάπης τοῦ Πάσχα, μιά θρησκευτικὴ εὐκαιρία, γιὰ ν' ἀγαπήσουν μεταξύ τους ὅλοι ὅσοι θὰ τύχει νὰ ἔχουν ψυχρανθεῖ.

*Φιληθεῖτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
Πέστε Χριστὸς Ἀνέστη, ἐχθροὶ καὶ φίλοι.*

Ἔτσι γράφει ὁ ἐθνικός μας ποιητὴς γιὰ τὴ μέρα τῆς Λαμπρῆς. Καὶ ἦταν πραγματικὰ τὸ παλαιότερο ἔθιμο ἓνα φίλημα στὰ χεῖλη. Ἴδιο φίλημα ἔδιναν καὶ ὅσοι πηγαιναν στὴν ἐκκλησιά καί, μπροστὰ στίς εἰκόνες καὶ μὲ ὄρκο φριχτὸ στίς εἰκόνες, πού τίς καλοῦσαν μάρτυρες, γίνονταν ἀδερφοποιτοί, μὲ εἰδικὴ τελετὴ πού τὴν ἔκανε ὁ παπάς καὶ πού

τσουρουφλίζω: καίω ἐλαφρά.

συνηθιζόταν νά γίνεται ιδίως τή μέρα τοῦ Πάσχα. Γιατί ὁμως συνηθιζόταν νά γίνεται τή μέρα ἐκείνη τό ἔθιμο τῆς ἀδελφοποιίας; Διότι τότε γίνεται ἡ Ἄγάπη, ἕνα ὄνομα πού ἔρχεται ἀπό τά πρωτοχριστιανικά ἔθιμα κοινῶν συμποσίων καί φτάνει ἕως τώρα μέ τή μορφή τῆς χριστιανικῆς ἀλληλοσυγχώρησης. Καί διότι τή μέρα τοῦ Πάσχα ὅλοι γινόμαστε ἀδερφοί, ἀκολουθώντας παλιά χριστιανική παράδοση, πού καί τούς ἐχθρούς προσφωνοῦσαν «ἀδελφούς» καί ὅλοι προχωροῦσαν στόν ἐναγκαλισμό καί τόν ἀμοιβαῖο ἀσπασμό, ἀκριβῶς ὅπως γίνεται καί στήν ἀδελφοποιία. Τό σχετικό πασχαλινό κείμενο εἶναι σ' ὅλους γνωστό: *Εἴπωμεν ἄδελφοί... καί ἀλλήλους περιπτυξώμεθα...**

Ἐπίσης ὑπάρχουν καί ἄλλα, πολλά καί ποικίλα ἔθιμα πού πλαισιώνουν τό Πάσχα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀλλά καί αὐτά πού εἶδαμε πιό πάνω καί τά ἄλλα ὅσα δέν ἀναφέραμε, ὅλα τονίζουν ἀπό κοινοῦ τήν ἴδια γενική φυσιογνωμία τοῦ ἑλληνικοῦ Πάσχα σάν μιᾶς γιορτῆς, πού τή χαρακτηρίζει ὄχι ὁ στεῖρος ἀτομικισμός, ἀλλά ἡ συναδέλφωση καί τό ἐνδιαφέρον ὅλων γιά νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ προκοπή καί ἡ ὁμαδική εὐτυχία τῆς οἰκογένειας, τῶν φίλων καί τῶν συγγενῶν τῆς, καί τελικά ὁλόκληρης τῆς κοινότητας.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιός εἶναι ὁ ιδιαίτερος συμβολισμός τῶν Πασχαλινῶν ἐθίμων πού ἀναφέρονται στό κείμενο;
2. Ποιά ἀπό τά παραπάνω ἔθιμα ἔχουν συσχετιστεῖ μέ τήν ἐθνική μας ζωή;
3. Νά μελετήσετε τήν τελευταία παράγραφο τοῦ κειμένου. Τί συμπεραίνετε γιά τό χαρακτήρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ;
4. Ποιά ἀπό τά ἔθιμα πού ἀναφέρει ὁ συγγραφέας συνηθίζονται ἀκόμη στήν περιοχή πού κατοικεῖτε;
5. Νά συγκεντρώσετε ὅσα πασχαλινά ἔθιμα ξέρετε καί δέν ἀναφέρονται στή μελέτη.

Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ. Καθηγητής τῆς Λαογραφίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Γεννήθηκε στό Γύθειο τό 1913 καί ἐργάστηκε ὡς συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Δίδαξε σέ διάφορες ἀνώτερες Σχολές. Ἔργα του: *Μουσικά κείμενα δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης, Κοντά στίς ρίζες* κ.ἄ.

εἴπωμεν ἀδελφοί... καί ἀλλήλους περιπτυξώμεθα: ἄς ποῦμε «ἀδελφοί»...
κι ἄς ἀγκαλιάσουμε ὁ ἕνας τόν ἄλλο.

Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς

Τό λυρικό ποίημα πού ἀκολουθεῖ ἀνήκει στό Λάμπρο, μιὰ μεγάλη ποιητική σύνθεση πού ὁ Σολωμός σχεδίασε, ἀλλά δέν ὀλοκλήρωσε. Ὅπως ὅλα τὰ μεγάλα ἔργα τοῦ ποιητῆ (Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι, Κρητικός, Πόρφυρας) ἔτσι κι αὐτό ἔμεινε ἀποσπασματικό. Τό ἀπόσπασμά μας ὁμως ἔχει πλήρη αὐτοτέλεια καί δίνει μιὰ λαμπρῆ εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ Πάσχα.

Καθαρότατον ἥλιο ἐπρομνηοῦσε
 τῆς αὐγῆς τό δροσάτο ὕστερο ἀστέρι*,
 σύγνεφο, καταχινιά, δέν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σέ κανένα ἀπό τὰ μέρη·
 καί ἀπό κεῖ κινημένο ἀργοφυσούσε
 τόσο γλυκό στό πρόσωπο τ' ἀέρι,
 πού λές καί λέει μέσ στής καρδιάς τὰ φύλλα:
 γλυκιά ἡ ζωή καί ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστός ἀνέστη! Νέοι, γέροι καί κόρες,
 ὅλοι, μικροί μεγάλοι, ἐτοιμασεῖτε·
 μέσα στές* ἐκκλησίες τέσ δαφνοφόρες
 μέ τό φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχεῖτε·
 ἀνοιξετε ἀγκαλιές εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστά στούς Ἁγίους καί φιληθεῖτε·
 φιληθεῖτε γλυκά χεῖλη μέ χεῖλη,
 πέστε «Χριστός ἀνέστη» ἔχθροί καί φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι
 καί βρέφη ὠραῖα στήν ἀγκαλιά οἱ μανάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτώντας τέσ ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·

Ὑστερο ἀστέρι: ὁ αὐγερινός. Στή Ζάκυνθο ἡ Ἀνάσταση γινόταν τὰ χαράματα τῆς Κυριακῆς.
στές: στίς.

λάμπει τό άσήμι, λάμπει τό χρυσάφι
άπό τό φώς πού χύνουνε οί λαμπάδες·
κάθε πρόσωπο λάμπει άπ' τ' άγιοκέρι
όπού κρατουνε οί Χριστιανοί στό χέρι.

Έρωτήσεις

1. Ποιά εικόνα δίνει ό ποιητής στην πρώτη στροφή και ποιά φυσικά στοιχεία συμμετέχουν;
2. Τί φανερώνει ό τελευταίος στίχος της πρώτης στροφής και πώς φτάνει ό ποιητής σ' αυτή την ιδέα;
3. Στη δεύτερη στροφή ό τόνος γίνεται πανηγυρικός. Γιατί; Ποιά έγκλιση κυριαρχεί έδώ και ποιά ιδέα τονίζεται;
4. Ποιό ρήμα έπαναλαμβάνεται στην τρίτη στροφή; Ποιές σχετικές μ' αυτό λέξεις υπάρχουν και τί συνολική έντύπωση δίνουν;
5. Γιατί οί τάφοι έχουν δάφνες; Ποιό είναι τό μήνυμα της 'Ανάστασης;
6. Η μορφή αυτού του ποιήματος ονομάζεται οκτάβα και έχει ιταλική προέλευση. Θά καταλάβετε τί είναι ή οκτάβα, αν παρατηρήσετε: α) τό μέτρο και τόν αριθμό των συλλαβών. β) τόν αριθμό των στίχων κάθε στροφής και γ) τό είδος της όμοιοκαταληξίας.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ (1798-1857). Γεννήθηκε στή Ζάκυνθο και πέθανε στην Κέρκυρα. Ο πατέρας του Νικόλαος Σολωμός ήταν ευγενής ενώ ή μητέρα του Άγγελική Νίκη, γυναίκα του λαού. Δέκα χρονών πήγε στην Ιταλία για τίς σπουδές του. Εκεί έδειξε ιδιαίτερη κλίση για την ποίηση και δέχτηκε την επίδραση των φιλελευθέρων ιδεών της εποχής του. Σπούδασε Νομικά. Γύρισε στην Ζάκυνθο τό 1818 και άρχισε νά γράφει ποιήματα στα έλληνικά χρησιμοποιώντας τή δημοτική γλώσσα. Κατά τή νεανική περίοδο (1818-1823) προετοιμάζεται για τά μεγάλα ποιητικά όραματα πού θά άκολουθήσουν. Τό 1828 έφυγε για την Κέρκυρα, όπου άφοσιώθηκε στην μελέτη και στην εργασία. Έργα του: α) Ποίηση: "Ύμνος εις την Έλευθερία (1823), "Ωδή εις τόν θάνατον του λόρδου Μπάιρον. Από τό 1826, άμέσως μετά την πτώση του Μεσολογγίου, άρχισε τή μεγάλη του ποιητική σύνθεση "Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, πού τή δουλεύει και μετά τό 1844 (Γ' σχεδιασμα): άλλα ποιητικά έργα: "Λάμπρος, "Κρητικός, "Πόρφυρας β) πεζά: "Διάλογος, "Η Γυναίκα της Ζάκυνθος. Τό 1859 ό μαθητής και φίλος του "Ιάκωβος Πολυλάς, ποιητής και κριτικός, συγκέντρωσε και έξέδωσε "Άπαντα τά εύρισκόμενα του Διον. Σολωμού.

[Τό φύτεμα του χωριού]

Σέ μιὰ υπόδουλη περιοχή οἱ Τούρκοι ἔχουν καταστρέψει ὁλόκληρο ἕνα χωριό, τόν 'Αι-Γιώργη. Τό ἔκαψαν. Οἱ κάτοικοι πού γλίτωσαν μέ τόν παπα-Φώτη ἐπικεφαλῆς, μέ τά ἱερά τους κειμήλια (τά εἰκονίσματα, τό Εὐαγγέλιο, τό λάβαρο τοῦ 'Αι-Γιώργη, τά κόκαλα τῶν πατέρων) καί μέ τά σῦνεργα τῆς δουλειᾶς φεύγουν κι ἀναζητοῦν ἕνα τόπο, γιά νά ξαναριζώσουν. (Ἀπόσπασμα ἀπό τό μυθιστόρημα 'Ο Χριστός ξανασταυρώνεται).

– Παιδιά μου, φώναξε ὁ παπα-Φώτης, ἐδῶ, στό κακοτράχαλο* τοῦτο βουνό, μέ τή δύναμη τοῦ Θεοῦ, θά ριζώσουμε. Τρεῖς μήνες ὄδοιποροῦμε, ἔλωσαν τά παιδιά κι οἱ γυναῖκες, κι οἱ ἄντρες ντρέπονται πιά νά ζητιανεύουν. Σάν τό δέντρο εἶναι κι ὁ ἄνθρωπος· θέλει χῶμα. Ἐδῶ θά ριζώσουμε! Εἶδα ἀπόψε στόν ὕπνο μου τόν 'Αι-Γιώργη τό χωριανό μας, ἀπαράλλαχτο ὅπως εἶναι ζωγραφισμένος στό λάβαρο πού φέραμε ἀπό τήν πατρίδα. Ξανθός λεβέντης, σάν τήν ἄνοιξη, καβάλα σέ ἄσπρο ἄλογο, καί πίσω, στά καπούλια τοῦ ἄλόγου, ἡ ὁμορφη βασιλοπούλα, πού ὁ 'Αι-Γιώργης τήν εἶχε γλιτώσει ἀπό τό φοβερό θεριό τῆς βρύσης· τοῦ κρατοῦσε τώρα ἕνα χρυσό μπρίκι καί τόν κερνοῦσε... Ποιά 'ναι αὐτή ἡ ὁμορφη βασιλοπούλα, παιδιά μου; Εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς ρωμιοσύνης, ἡ ψυχὴ μας! Ὁ 'Αι-Γιώργης μᾶς πῆρε στά καπούλια τοῦ ἄλόγου του καί μᾶς ἔφερε ἐδῶ, στό ἔρημο τοῦτο βουνό πού πατοῦμε· καί χτές τή νύχτα ἦρθε στόν ὕπνο μου, μοῦ ἄπλωσε τό χέρι καί μοῦ ἀπίθωσε στή φούχτα τό σπόρο ἑνός χωριού – ἕνα μικρό χωριουδάκι πού χωροῦσε στήν ἀπαλάμη μου, μέ τήν ἐκκλησιά του, μέ τό σκολειό, μέ τά σπίτια, μέ τά περιβόλια του, καί μοῦ 'πε: «Φύτεψέ το!»

Ἀκούστηκε βουή καί φρουφρουρητό ἀπό τήν τσουρμα, σάν νά σηκώθηκε ἄνεμος μέσα σέ καλάμια. Κι ἔτσι πού εἶχε ἀπλωμένη ὁ παπα-Φώτης τήν παλάμη, πολλές γυναῖκες ξέκριναν ἀπάνω τῆς ἕνα μικρό μικρό χωριουδάκι, σάν αὐγό πού κλωσοῦσε στόν ἥλιο.

– Ἐδῶ θά φυτέψουμε, ἐξακολούθησε ὁ παπα-Φώτης κι ἄπλωσε τά μπράτσα κι ἀγκάλιασε τό βουνό· ἐδῶ, στίς πέτρες τοῦτες καί στίς σπηλιές καί γύρα ἀπό τό λιγοστό νερό καί κάτω ἀπό τά σκληρά ἀγριόδεντρα, θά φυτέψουμε τό σπόρο πού μοῦ μπιστεύθηκε ὁ ἅγιος ὁ Καβαλάρης. Κουράγιο, παιδιά μου, σηκωθείτε ἀπάνω, ἀκολουθαίτε με· μεγάλη εἶναι ἡ μέρα τούτη, φυτεύουμε τό καινούριο χωριό! Σήκω, γερο-

*κακοτράχαλος: δύσβατος.

Πανάγο, πάρε πάλι στη ράχη σου τό σακί μέ τά κόκαλα, πᾶμε!

Σήκωσε τό σκελεθρωμένο κεφάλι ὁ ἑκατοχρονίτης παππούς, τ' ἀτσινούρα ματάκια του σπίθισαν:

– Ἐχω δεῖ, παιδιά μου τρεῖς φορές νά φυτεύονται καί νά ξεπατώνονται χωριά. Ξεπατώθηκαν ἀπό τήν πανούκλα τή μιά φορά, ἀπό τό σεισμό τήν ἄλλη, καί τώρα νά, ἀπό τόν Τουρκο. Μά καί τρεῖς φορές εἶδα τό σπόρο τοῦ ἀνθρώπου νά φυτρώνει, πρῶτε στά ἴδια χῶματα, πότε πιό πέρα. Ἐνας παπάς ἔκανε ἀγιασμό, ἀρχίζαν οἱ μαστόροι νά χτιίζουν, πέφταμε ὅλοι ἀπάνω στη γῆς καί τή σκάβαμε, ἔπαιρναν τά παλικάρια τίς γυναῖκες, καί στό χρόνο ἀπάνω, τί χαρά ἦταν ἐκεῖνη, βρέ παιδιά! ἔβγανε ἀστάχυ ἡ γῆς, σηκώνουνταν ὁ καπνός πάνω ἀπό τά σπίτια, νιαοῦριζαν τά μωρά – ξαναφύτρωνε τό χωριό! Κουράγιο, μωρέ παιδιά, καί πάλι θά ξαναφυτρώσει!

– Γειά σου, γερο-Πανάγο! φώναξαν οἱ ἄντρες καί γέλασε τό ἀχειλί τους· ἐσύ, παππούλη, ἔβαλες κάτω καί τό Χάρο. Ἐσύ 'σαι ὁ Διγενής, πού λένε.

– Ἐγώ 'μαι, μαθές! ἀπηλογήθηκε ὁ γέρος μέ σιγουράδα.

Ὅστος ὁ παπα-Φώτης εἶχε περάσει τό πετραχήλι του, εἶχε κάμει μέ θρούμπα καί θυμάρι ἀγιαστοῦρα, γέμισε μιά ξεροκολοκύθα νερό κι ἔκραξε καί παρατάχτηκαν γύρα του πέντ' ἕξι παιδόπουλα πού τά 'χε δασκαλέψει νά ψέλνουν καί τοῦ κρατοῦσαν τό ἴσο.

Ὅλη ἡ τσοῦρμα σηκώθηκε κι ὀρδιιάστηκε* πίσω ἀπό τόν μπροστάρη*, δεξά οἱ ἄντρες, ζερβά οἱ γυναῖκες· ἀπό πάνω τους ὁ ἥλιος, ἀκούραστος, πεισματάρης ἀθλητής τελοῦσε πάλι, ἀνηφορίζοντας, τόν αἰῶνια ἀνανεούμενο ἄθλο.

– Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, παιδιά! φώναξε ὁ παπα-Φώτης· στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί τῆς Πατρίδας! Τό χωριό μας ξεπατώθηκε, τό χωριό μας ξαναφυτεύεται, ἀθάνατη εἶναι ἡ ρίζα τοῦ Γένους! Πῶς νά σᾶς τό πῶ, ἀδέρφια; Χαίρουμε, ἄνθρωπος εἶμαι, ὅταν μοῦ τύχει ἕνα καλό, μά πιό πολύ χαίρουμε, ὅταν πλακώσει ἡ δύσκολη ὥρα! Γιατί λέω: Τώρα θά δειξεις, παπα-Φώτη, ἂν εἶσαι ἄντρας ἀληθινός ἢ κουνέλι.

Ἄντρες καί γυναῖκες γέλασαν· στή βαριά τούτη στιγμή, μέ τ' ἀντρίστικα τοῦτα, ὅλο κέφι λόγια, ἀλάφρωσαν οἱ καρδιές· ἕνας παμπάλαιος ἀγωνιστής σηκώθηκε μέσα στό κάθε στήθος καί κοίταξε τίς πέτρες καί τ' ἄκαρπα δέντρα καί τά πεινασμένα στόματα κι ἀνασκουμπώθηκε νά παλέψει.

– Ἀκλουθατέ με, παιδιά, ὅλοι μαζί, θά σημαδέσω τά σύνορα τοῦ

ὀρδιιάζω: βάζω σέ τάξη.

μπροστάρης: αὐτός πού προπορεύεται, ὁ ἡγέτης.

Χωριού! φώναξε ό παπάς καί βούτηξε τήν άγιαστούρα στό νερό· σ' όνομα του Θεού!

Ό σαραντάπηχος σήκωσε ψηλά τό λάβαρο μέ τόν 'Αι-Γιώργη, πήραν οί άντρες τά σύνεργα τής δουλειάς, τσάπες, άξίνες, φτυάρια, πήραν οί γερόντοι στήν άγκαλιά τους τά κονίσματα, καί μπήκε μπροστά ό γερο-παππούς μέ τό σακί τά κόκαλα στόν ώμο. Δυό τρία σκυλιά πού είχαν έρθει μαζί τους, άκλούθησαν κι αυτά γαβγίζοντας χαρούμενα. Σηκώθηκε βουή μεγάλη, καί μία τρουμπέτα βάρεσε στή ρίζα του βουνού, μά κανένας δέν τήν άκουσε.

Βουτουσε ό παπάς τήν άγιαστούρα στό νερό, ράντιζε μέ όρμή τίς πέτρες, τ' άγρια θάμνα, τίς χαρουπιές, χάραζε στόν άγέρα τά σύνορα του χωριού. Πρώτη φορά θεμέλιωνε κι άγιαζε χωριό, έπλαθε μόνος του, μέ τό περίσσεμα τής καρδιάς του τίς εύχές καί ψαλμουδούσε:

- Κύριε, Κύριε, χαράζω μέ τό άγιασμένο νερό τά σύνορα του χωριού μας! Τουρκος νά μήν πατήσει, πανούκλα νά μήν μπει, σεισμός νά μήν τό σεισει! Τέσσερις καστρόπορτες θά του χτίσουμε, βάλε τέσσερις άγγέλους, Κύριε, νά τό φρουρούν!

Στάθηκε· ράντισε σταυρωτά μία μεγάλη πέτρα, στράφηκε στους χωριανούς:

- 'Εδω, ανατολικά, ειπε, θά χτίσουμε τή μία πόρτα του χωριού, τήν πόρτα του Χριστού!

Σήκωσε τά χέρια στόν ουρανό:

- Τούτη 'ναι ή πόρτα σου, Κύριε. 'Από δω θά μπαίνεις, όταν θά καταδέχεσαι ν' άκούσεις τή φωνή μας στόν κίντυνο καί νά πατήσεις τό χωμά. Γιατί είμαστε, μαθές, άνθρώποι, έχουμε ψυχή, έχουμε φωνή, θά φωνάζουμε! Κι αν κάποτε πούμε κι ένα λόγο περίσσιο, μήν άγριεύεις· άνθρώποι είμαστε, βασανισμένα πλάσματα, έχουμε πολλές σκουτούρες, έρχεται ώρα πού ή καρδιά δέ βαστάει, θά σκάσει, καί πετάει τόν περίσσιο λόγο κι άλαφρώνει. Βαριά 'ναι ή ζωή, κι αν δέν ύπηρχες εσύ, Κύριε, θά πιάναμε όλοι, γυναϊκες κι άντρες, χέρι χέρι, νά γκρεμιστούμε, νά γλιτώσουμε. Μά ύπάρχεις εσύ, χαρά, παρηγοριά, έκδίκηση μεγάλη Θεέ μου! Τούτη είναι ή πόρτα σου, έμπα!

Κίνησαν πάλι, πήραν κατά νότου· τεντώθηκαν πάλι τά σύνορα στόν άγέρα. Ψαλμουδούσε ό παπάς, καί γύρα από τή βαριά φωνή του τιτίβιζαν, σάν χελιδονίσματα, οί φωνούλες των παιδιών.

Σέ μία πέτρινη γούβα γεμάτη έφτακάθαρο νερό ό παπάς σταμάτησε.

- 'Εδω, ειπε, θά χτίσουμε τήν πόρτα τής Παναγιάς, τής Προστάτισσας του γένους των ανθρώπων! Βάλτε σημάδι!

"Απλωσε τά χέρια στή γής:

- Παρθένα Μάνα, φώναξε. Ρόδο άμάραντο. Άγράμπελη άνθισμένη που άγκαλιάζεις τόν άγριο Δρύ, τό Θεό, καλοί άνθρώποι είμαστε κατατρεμένοι, άκουσε τή φωνή μας! Κάθεται έσύ έδω στή γης, κοντά μας, κι είναι ή ποδιά σου μιά ζεστή φωλιά γεμάτη άνθρώπους. Είσαι μάνα, και κατέχεις τί θά πεί στεναγμός και πείνα και θάνατος· είσαι γυναίκα, και κατέχεις τί θά πεί ύπομονή κι αγάπη. Σκύψε, Κυρά μου, άπάνω από τό χωριό μας τούτο, δώσε ύπομονή κι αγάπη στίς γυναίκες, ν' άντέχουν στόν καθημερινόν άγώνα και νά παλεύουν, χωρίς νά βαρυκομούν, τόν άντρα και τό παιδί και τίς έγνοιες τού σπιτιού! Δώσε δύναμη στούς άντρες νά δουλεύουν και νά μήν απελίζονται· νά πεθαίνουν και ν' αφήνουν πίσω τους τήν αυλή τους γεμάτη παιδιά κι άγγόνια! Δώσε, Κυρά μου, καλά, χριστιανικά τέλη και στούς γερόντους και στίς γερόντισσες! Τούτη ναι ή πόρτα σου, Κυρά μου Πορταίτισσα, έμπα!

Ερωτήσεις

1. Πώς φαίνεται ή ψυχική δύναμη τού παπα-Φώτη;
2. Πώς «φυτρώνει» ένα καινούργιο χωριό; Τί θέλει νά δείξει μέ τήν περιγραφή αυτή ή συγγραφέας;
3. Τί ζητάει από τήν Παναγιά ή ιερέας στήν προσευχή του;
4. Νά προσέξετε τόν τρόπο μέ τόν όποίο ή παπα-Φώτης μιλάει γιά τόν Άγιώργη, τό Χριστό και τήν Παναγιά. Τί παρατηρείτε;

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ (1883-1957). Γεννήθηκε στό Ήράκλειο τής Κρήτης και σπούδασε Νομικά στήν Άθήνα. Συμπλήρωσε τίς σπουδές στό Παρίσι, όπου έγινε ύφηγητής τής Νομικής Σχολής. Έκτός από τά άρχαία έλληνικά και τά λατινικά ήξερε άλλες έφτά γλώσσες. Ήταν από τούς πιο πολυταξιδεμένους Έλληνες πνευματικούς άνθρώπους. Πνεύμα άνήσυχου και έρευνητικό, άσχολήθηκε μέ πάθος μέ όλα τά πνευματικά προβλήματα τής έποχής του και άπόχτησε παγκόσμια φήμη. Τό έργο του έχει μεγάλη πολυμέρεια και άπλώνεται σέ πολλούς τομείς: θέατρο, ποίηση, δοκίμιο, ταξιδιωτικές έντυπώσεις, μυθιστόρημα, μεταφράσεις. Έργα του: *Όδύσεια* (ποίημα μέ 33333 στίχους). Μυθιστορήματα: *Βίος και Πολιτεία τού Άλέξη Ζορμπά*, *Ό Καπετάν Μιχάλης*, *Ό φτωχούλης τού θεού*, *Ό τελευταίος πειρασμός*, *Άναφορά στό Γκρέκο* κ.ά. Έγραψε επίσης Θεατρικά και Φιλοσοφικά έργα και ταξιδιωτικά μέ τίτλο *Ταξιδεύοντας*. Από τό μεταφραστικό του έργο άναφέρουμε τή *Θεία Κωμωδία* τού Δάντη καθώς και τή μετάφραση τής *Ίλιάδος* και τής *Όδύσειας* τού Όμήρου σέ συνεργασία μέ τόν καθηγητή Ι.Θ. Κακριδή. Τό έργο του μεταφράστηκε σέ περισσότερες από σαράντα γλώσσες.

VIII. Τά μικρασιατικά

*Ἡ Ρωμανία κι ἂν πέρασεν ἀνθεὶ καὶ φέρει κι ἄλλο.
(ποντιακὸ δημοτικὸ τραγούδι)*

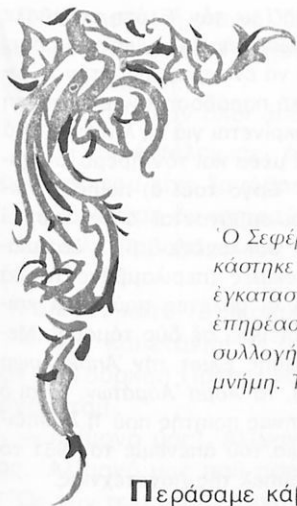
...από την οποία προκύπτει η ανάγκη για μια νέα μελέτη...

...το οποίο αποτελεί μια σημαντική προέκταση της έρευνας...

...η οποία θα βοηθήσει στην κατανόηση των μηχανισμών...

...που οδηγούν στην ανάπτυξη των δομών...

...και στην αντιμετώπιση των προβλημάτων...

[Περάσαμε κάβους πολλούς...]

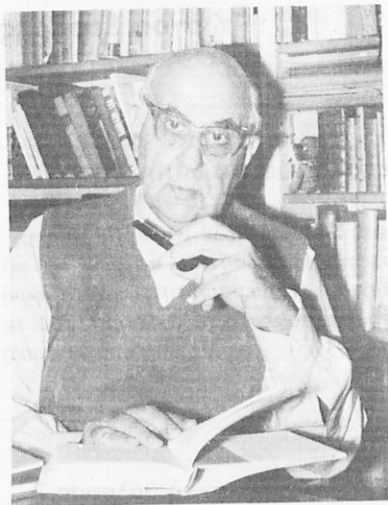
Ο Σεφέρης γεννήθηκε στη Σμύρνη. Πολύ νωρίς (1914) αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την ιδιαίτερη του πατρίδα και να εγκατασταθεί στην Αθήνα. Η μικρασιατική καταστροφή επηρέασε βαθιά την ποίησή του. Το ποίημα από τη συλλογή *Μυθιστόρημα* (1935) είναι αφιερωμένο στην ελληνική ιστορική μνήμη. Το ποίημα έχει τίτλο *Αργ...*

Περάσαμε κάβους πολλούς, πολλά νησιά, τή θάλασσα
πού φέρνει τήν ἄλλη θάλασσα, γλάρους καί φώκιες.
Δυστυχισμένες γυναῖκες κάποτε μέ ὀλολυγμοῦς
κλαίγανε τά χαμένα τους παιδιά
κι ἄλλες ἀγριεμένες γύρευαν τό Μεγαλέξαντρο
καί δόξες βυθισμένες στά βάθη τῆς Ἀσίας.
Ἀράξαμε σ' ἀκρογιαλιές γεμάτες ἀρώματα νυχτερινά,
μέ κελαηδίσματα πουλιῶν, νερά πού ἀφήνανε στά χέρια
τή μνήμη μιᾶς μεγάλης εὐτυχίας.

Ἑρωτήσεις

1. Τί ἔννοεῖ ὁ ποιητής μέ τή φράση: «τή θάλασσα πού φέρνει τήν ἄλλη θάλασσα»;
2. Μέ ποιές φράσεις τοῦ ποιήματος ὑποδηλώνεται ἡ συμφορά;
3. Τί ἔννοεῖ ὁ ποιητής μέ τό στίχο «καί δόξες βυθισμένες στά βάθη τῆς Ἀσίας»;
4. Ἡ μνήμη τῆς μεγάλης εὐτυχίας εἶναι ὑπόθεση προσωπική τοῦ ποιητῆ ἢ ἐθνική; Γιατί;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ (1900-1971). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Γιώργου Σεφεριάδη. Γεννήθηκε στη Σμύρνη καί πέθανε στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά καί ὑπηρέτησε στό Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν ὡς διπλωμάτης. Ἀποχώρησε ἀπό τήν ὑπηρεσία μέ τό βαθμό τοῦ πρεσβευτῆ. Στά γράμματά μας ἐμφανίστηκε μέ τήν ποιητική συλλογή *Στροφή* (1931). Θεωρεῖται ὡς ὁ πιό σημαντικός Νεοέλληνας ποιητής.

ητής πού μαζί μέ τόν Έλύτη συνέβαλε στην ανανέωση τής έλληνικής ποίησης. Κατόρθωσε νά ένσωματώσει στην έλληνική ποιητική παράδοση τήν εύρωπαϊκή ποίηση. Διακρίνεται γιά τή λιτότητα στά έκφραστικά μέσα καί τόν ήρεμο καί χαμηλό τόνο. Έργο του: α) ποίηση: *Ποιήματα* (περιλαμβάνονται όλες του οί ποιητικές συλλογές) β) δοκίμια-μελέτες: *Δοκίμες* (περιλαμβάνονται τά δοκίμια καί οί μελέτες πού κατά καιρούς δημοσίευσε, σέ δύο τόμους). Μετέφρασε επίσης *Έλιοτ, τήν Έποκάλυψη του Έωάννη*, τό *Άσμα Άσμάτων*. Είναι ο μόνος Έλληνας ποιητής πού ή Σουηδική Έακαδημία του άπένευσε τό 1961 τό βραβείο Νόμπελ τής Λογοτεχνίας.

Έλιος Βενέζης

Στό Αίγαίο, ένώ ή συμφωνία τελεκώνει.

Τό άπόσπασμα είναι άπό τό τελευταίο κεφάλαιο του μυθιστορήματος Αιολική Γη. Στό βιβλίο αυτό ο Βενέζης ζωντανεύει άναμνήσεις άπό περιστατικά τής παιδικής ήλικίας, πού έζησε στό ύποστατικό του παππού του (Μπιμπέλα) στην Ένατολή. Πρόκειται ουσιαστικά γιά τήν ιστορία μίας πατριαρχικής οικογενείας τής Μ. Έσίας πού ήταν δεμένη μέ τήν πατρογονική γη καί ή όποία άπό τήν πίεση των γεγονότων του πρώτου παγκοσμίου πολέμου (1914) άναγκάζεται νά έκπατριστεί. Έαφηγείται ο μικρός Πέτρος.

Πρωί πρωί οί κοντραμπατζήδες* φρόντισαν πρώτα γιά τό νεκρό τους. Θάψαν τό Στρατήγο Γαρμπή* κάτω άπ' τή μεγάλη δρῦ, στην είσοδο του ύποστατικού. Φτιάξανε σταυρό μέ χοντρά κλαδιά έλιās καί τόν βάλαν στον τάφο του.

κοντραμπατζής: λαθρέμπορος.

Στρατήγος Γαρμπής: φίλος του Παγίδα.

Ο παππούς, ή γιαγιά, όλο τό άλλο πληθος ξαφνιασμένοι μάθαν τό νέο σάν ξύπνησαν. Ρώτησαν γιά τά καθέκαστα. Μά κανένas δέν τούς έδωσε απόκριση.

Παραστάθηκαν όλοι από μακριά στήν ταφή.

Όταν αυτό τέλειωσε, ό Παγίδας πήρε παράμερα τόν παππού. Τό πρόσωπό του είχε ξανάβρει όλη τή σκληρή του αποφασιστικότητα.

— Θά δοϋμε αν μπορούμε νά πāμε στή χώρα, ειπε.

Έστειλε καβαλαραίους του νά κοιτάξουν τό δρόμο, αν ήταν ανοιχτός.

Γύρισαν κατά τό μεσημέρι.

— Όχι, καπετάνιο! Ό δρόμος είναι κλειστός! Όπου νά 'ναι πλακώσαν οί Τουρκοί! Πρέπει νά φύγουμε από θάλασσα! Καΐνε, σφάζουν κι έρχονται!

— Άλίμονό μας! Άλίμονό μας! όλολύζει τό πληθος αυτά ακούγοντας. Άλίμονό μας πού πρέπει νά ξεπατριστοϋμε!...

Ός τήν τελευταία στιγμή τούς έμενε ή έλπίδα πώς θά μπορούσαν νά μείνουν στά παράλια ίσαμε πού νά περάσει ή μπόρα κι ύστερα νά γυρίσουν στά χωριά τους. Ήταν φανερό πιά πώς δέν τό μπορούσαν.

— Άλίμονό μας! Άλίμονό μας!

Πρώτα ξεκίνησαν οί πρόσφυγες τών χωριών. Συμφωνήθηκε νά χαμηλώσουν κατά τήν ακρογιαλιά του Ντικελί, όπου θά βρίσκαν καΐκια νά μπαρκάρουν. Πήραν στόν ώμο τόν Άγίο τους. Καί προστατευμένοι απ' τούς άντρες τους, τούς όπλισμένους μέ τ' άρματα πού τούς μοίρασε ό Παγίδας, πέσαν στό δρόμο.

Τούς παρακολουθοϋμε απ' τή μεγάλη πόρτα νά χάνονται στό βάθος.

— Η σειρά μας, λέει ό παππούς συγκινημένος.

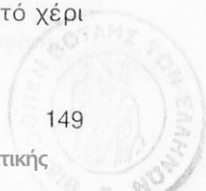
Τά συμβάντα ήρθαν έτσι βίαια πού ανατάραξαν απ' τή ρίζα τή γέρικη δρύ του σπιτιού μας. Μέ δυσκολία κοιτάζει νά κρατήσει τόν εαυτό του, γιά νά μήν πέσει στήν κρίσιμη ώρα.

Φεύγουν πρώτα οί άνθρωποι πού δούλευαν στό ύποστατικό μας, γυναΐκες κι άντρες. Φορτωμένοι τόν μπόγο τους περνοϋν μπροστά απ' τόν παππού, πού στέκεται στή μεγάλη πόρτα, ένας ένας. Σκύβουν κλαίγοντας, φιλοϋν τό χέρι του, κι εκείνος τούς αποχαιρετā καί τούς εύλογεί.

— Στο καλό. Στο καλό.

Όλοι φύγανε.

— Έ, πāμε κι έμεις, Δέσποινα..., λέει στή γιαγιά, τής πιάνει τό χέρι καί τό σφίγγει.

Θά μπαρκάρουμε ἀπ' τὴν ἀκρογιαλιά πού εἶναι κάτω ἀπ' τὸ ὑποστατικό τοῦ Βηλαρᾶ*. Θά πᾶμε ἴσαμε κεῖ μέ τή νταλικά*.

Πρώτη ἀνεβαίνει στήν καρότσα ἢ γιαγιά. Κλαίει ἀπαρηγόρητα. Τ' ἄσπρα μαλλιά πού στεφανώνουν τὸ γλυκό της τὸ πρόσωπο δέν εἶναι πιά φροντισμένα, παίζουν στό λίγο ἀγέρι πού φυσᾷ. Τρέμουν τὰ γόνατά της. Ὁ παππούς κι ἡ μητέρα μας τή βαστᾶνε ν' ἀνεβεῖ.

Ἦστερα ἀνεβαίνει ἡ μητέρα μας, ἕστερα ἡ Ἀνθίπη, ἡ Λένα, ἡ Ἀγάπη. Ἀπ' τὸ ἓνα χέρι βαστᾷ τὸν μπόγο της, ἀπ' τὸ ἄλλο τὴν Κοσμογραφία της – τούς ἀριθμούς μέ τ' ἄσπρα.

Ἔρχεται ἡ σειρὰ τῆς Ἄρτεμης. Δέν κοιμηθήκαμε χτές, μήτε κείνη μήτε ἐγώ. Τὸ πρόσωπό της εἶναι κατάχλωμο.

—Ἐλα, Ἄρτεμη.

Σέρνει, μέ τὸ σκοινὶ πού εἶναι δεμένο, τὸ ἀρκουδι της. Ἔρχεται σιγανά. Γυρίζει πλάι της καὶ κοιτάζει. Εἶναι κεῖ κοντά. Εἶναι πιά δεντράκι ἢ καρυδιά πού μιά μέρα, κινημένη ἀπ' τὴ βαθιὰ ἐπιθυμία νά μάθει, φύτεψε μέ τὸ χέρι της, ἀπ' τὴν ἀνάγκη νά μάθει ἂν φυτεύοντας καρυδιὰ θά πληρώσει μέ θάνατο. Κοιτάζει τὸ δεντράκι. Τὸ ἀποχαιρετᾷ.

«Μικρὴ καρυδιά, ἢ Ἄρτεμη φεύγει. Θά πληρώσει ἄραγες ἐκεῖ πού πάει; Δέ θά πληρώσει;...»

Ἡ Ἄρτεμη λύνει τὸ σκοινὶ πού κρατᾷ τὸ ἀρκουδάκι. Τὸ μικρὸ μαῦρο ἀγρίμι κοιτάζει μιά ἀπὸ δῶ μιά ἀπὸ κεῖ, κι ἕστερα μέ τὸ σίγουρο ἔνστιχτο πού τὸ καλεῖ, παίρνει τὸ δρόμο τρέχοντας σάν μεθυσμένο στό μονοπάτι πού πάει στά Κιμιντένια*.

Μεῖνουμε τελευταῖοι, ὁ παππούς κι ἐγώ. Ὁ Παγίδας μέ τὰ παλικάρια του περιμένουν νά μᾶς συνοδέψουν. Ὁ παππούς γυρίζει καὶ κοιτάζει πίσω του, ν' ἀποχαιρετήσῃ τὰ δέντρα καὶ τὰ Κιμιντένια. Ὅταν, τὸν βλέπει:

Ἔρχεται μέσα ἀπ' τὸ ὑποστατικό. Βαδίζει ἀργά, μέ τρεμάμενα ἀπ' τοὺς χρόνους πόδια, καὶ στέκει ἐκεῖ, πλάι στὴ μεγάλη πόρτα.

Ὁ μπαρμπα-Ἰωσήφ!*

— Δέν ἔφυγες, γερο-Γιωσήφ; λέει ξαφνιασμένος ὁ παππούς καὶ πάει κατὰ τὸ μέρος του.

Ἀτάραχη, ἦσυχη, γαλήνια ἢ φωνὴ τοῦ γέροντα ἀπ' τὴ Λῆμνο:

—Ὅχι, ἀφέντη μου. Ἐγὼ θά μείνω.

Βηλαρᾶς: πλούσιος γείτονας τοῦ Μπιμπέλα.

νταλικά: ἀμάξι φορτηγό.

Κιμιντένια: Ὁροσειρὰ τῆς Μ. Ἀσίας, ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη.

Ἰωσήφ: ὑπηρέτης τοῦ ὑποστατικού ἀπὸ τὴ Λῆμνο· μπόλιαζε τὰ δέντρα.

— Θά μείνεις;

Αυτό είναι ἀπροετοίμαστος νά τό δεχτεί ὁ παππούς, καί κάθε ἄλλος. Ποῦ θά μείνεις; τοῦ λέει. "Ἐρχονται οἱ Τοῦρκοι! Ψυχὴ δέν ἀφήνουν ζωντανή!

Ὁ μπαρμπα-ΐωσήφ ἀκούει. Ὅμως ἔχει πάρει τήν ἀπόφασή του. Δέν ἔφυγε ἀπ' τὰ Κιμιντένια, ὅταν ἦταν καιρός. Δέν ἔφυγε, ὅταν μιά ἄλλη φωνή, πιό δυνατὴ κι ἀπ' τὸ θάνατο, τόν φώναζε νά γυρίσει, ὅταν τόν καλοῦσε ἡ φωνὴ τῆς καρδιάς, τὸ κορίτσι πού μελετοῦσε ἐκεῖ στό γυμνό νησί τους – στὴ Λήμνο – τὰ ἄστρα. Δέν μπόρεσε τότε. Τώρα εἶναι ἀργά. Γιά ποιό λόγο τώρα; Οἱ μέρες του πιά, οἱ ὥρες του, εἶναι μετρημένες. Εἶναι ἀργά.

— Θά μείνω, ἀφέντη μου. Τί θά μοῦ κάμουν πιά ἐμένα;

— Γέρο, θά σέ χαλάσουν! φωνάζει ὁ Ἀντώνης Παγίδας. Φύγε!

Μά ἡ ἀπόφαση πού ἀκινήτῃ στά πικραμένα μάτια τοῦ γέροντα εἶναι δυνατὴ σάν τήν ἀγάπη τῆς γῆς.

— Θά μείνω.

"Ὅλοι καταλαβαίνουν πὼς δέν ὑπάρχει τρόπος γιὰ νά τόν κάμουν ν' ἀλλάξει γνώμη. Ὁ Παγίδας κοιτάζει τόν ἥλιο πού χαμηλώνει.

— Δέν ἔχουμε καιρό! λέει στὸν παππού. Πρέπει νά βιαστοῦμε!

Ὁ παππούς προχωρεῖ μὲ τρεμάμενα βήματα στὸν μπαρμπα-ΐωσήφ. Ὁ γέροντας τῆς Λήμνου κάνει νά σκύψει καί νά φιλήσει τὸ χέρι τοῦ ἄλλου γέροντα. Ὁ παππούς τόν παίρνει στὴν ἀγκαλιά του, τόν κοιτᾷ μὲς στά βουρκωμένα μάτια κι ὕστερα τόν φιλᾷ στό μέτωπο.

— Ἐχε γειά!

Ὁ παππούς πάλι στυλώνεται. Στέκεται μιά στιγμή μπρός στὴ μεγάλη πόρτα τοῦ ὑποστατικοῦ μὲ τὰ μάτια γυρισμένα σ' αὐτό. "Ὀρθία ἡ βασιλική μας δρῦς, στεφανωμένη μὲ τὰ μαλλιά πού τὰ λεύκανε ὁ καιρός, τυλιγμένη στά χρυσὰ χρώματα τοῦ ἡλίου πού βασιλεύει, στέκεται κεῖ σάν νά προσεύχεται.

"Ἐπειτα βγάζει τὸ καλπάκι του, γονατίζει ταπεινά, σκύβει καί φιλᾷ τὸ χῶμα πού τὸ βλόγησε μὲ τὴ ζωὴ του.

— Ἐχε γειά!

Μπαίνουμε στό καῖκι πού μᾶς περιμένει. Τὸ ὑποστατικὸ τῆς θάλασσας εἶναι ἔρημο. Οἱ Βηλαράδες ἔχουν κίολας μπαρκάρι. Βλέπουμε τὸ καῖκι τους πού σέρνει τὸ πανί καί ξεμακραίνει ἀπ' τὴ στεριά. Προσπαθῶ νά ξεχωρίσω τὴ Ντόρις. Δέν μπορῶ. Μονάχα μιά στιγμή κάτι σαλεύει κεῖ στὴν πλώρη, ἓνα χρυσὸ φῶς μπλέκεται μὲ τὴ γαλάζια θάλασσα καί

πάλι χάνεται πίσω απ' τὸ φλόκο* πού μπατέρνει*. Θά 'ναι τὰ μαλλιά της.

Οἱ κοντραμπατζήδες μπαίνουν ἕνας ἕνας στοῦ κόκκινο τρεχαντήρι τους. Ὁ Παγίδας καβάλα στ' ἄλογο του τοὺς παρακολουθεῖ. Μπαρκάρισε κι ὁ τελευταῖος. Ψυχὴ πιά ἀνθρώπινη δὲν εἶναι στή στεριά. Ὅλα τὰ παλικάρια κοιτᾶν τὸν ἀρχηγό τους.

— Καπετάνιο! Ἔλα!

Ὁ Παγίδας γυρίζει τὸ κεφάλι του ἀργά, δεξιὰ, ζερβά. Τὸ πρόσωπό του φωτισμένο ἀπ' τὸν ἥλιο πού βασιλεύει, εἶναι κόκκινο. Τεντώνεται στή σκάλα τῆς σέλας του, σφίγγει γερά τὰ χαλινάρια τοῦ ἀλόγου.

— Γεῖα σας! φωνάζει στοὺς συντρόφους του.

Δέ θά πάει μαζί τους ὁ καπετάνιος τους;

"Ὅχι, δέ θά πάει. Τὰ παλικάρια μέσα ἀπ' τὸ καῖκι τὸ ξέρουν πιά πὼς ὁ ἀρχηγός τους φεύγει. Φεύγει γιὰ νὰ χτυπηθεῖ, μοναχός, μὲ τὸ λεφούσι πού κατεβαίνει. Καί νὰ πεθάνει. Ἄλλιῶς δὲν μπορεῖ. Πάει ν' ἀνταμώσει τὸ φίλο του πού σκότωσε.

Τὸν βλέπω πού χάνεται καλπάζοντας μὲ τ' ἄλογο του στοῦ κόκκινο φῶς. Τὰ μαρτίνια* τῶν κοντραμπατζήδων μὲς ἀπ' τὴ βάρκα ἀδειάζουν ἀποχαιρετιστήρια στὸν ἀγέρα. Ὁ μεταλλικός τους κρότος πέφτει στή θάλασσα καί σβῆνει στὰ κύματα.

Τὰ ἄστρα ὅλα ἔχουν βγεῖ. Ταξιδεύουν στοῦ Αἰγαῖο τὰ παιδικὰ ὄνειρά μας. Τὸ κύμα χτυπᾶ τὴ μάσκα τοῦ καϊκιοῦ μας καί τὰ κοιμίζει. Κοιμηθεῖτε, ὄνειρά μας. Στὴν ξένη χώρα πού πᾶμε, πρόσφυγες, τί ἄραγες νὰ μᾶς περιμένει, τί μέρες νὰ εἶναι ν' ἀνατείλουν;

Ἡ Λένα ἀποκοιμήθηκε. Ἦθελε πολὺ τὸν τόπο μὲ τὸ κοκκινόχωμα. Ἐκεῖ θά ζοῦσε μὲ τὸν ἄντρα πού θά 'παιρνε, καί θά 'κανε πολλὰ παιδιά, καί θά εἶχαν κουνέλια καί περιστέρια κι ἄλλα πολλὰ. Ὅχι, ἡ Λένα δέ μελετοῦσε ταξίδια σὲ θάλασσες, δὲν ἤθελε νὰ τὴ χωρίσουν ἀπ' τὰ Κιμιντένια. Δὲν τὸ ἤθελε.

Ἡ Ἀγάπη ἔχει στηλώσει ἀφηρημένα τὰ μάτια της στὰ ἄστρα. Πόσο πολὺ τὰ μελέτησε τὸν τελευταῖο καιρό, πόσο πολὺ μέτρησε τίς ἀποστάσεις τους μὲ τοὺς ἀριθμούς! Ὅμως τώρα πού τὰ κοιτάζει, φεύγοντας ἀπ' τὴ γενέθλια γῆ γιὰ δύσκολους δρόμους, τώρα μόνο τὸ ἀνακαλύπτει: βλέπει πὼς αὐτὸ ἦταν τὸ λάθος της, τὸ ἀνεπανόρθωτο λάθος.

φλόκος: τὸ πανί τοῦ ἰστιοφόρου.

μπατέρνω: γέρνω.

μαρτίνι: πολεμικὸ τουφέκι ὀπισθογεμές.

Τά ἄστρα τῆς ξέφυγαν. Ὅταν ἐμεῖς ζούσαμε τίς χίμαιρές* μας στά φάργγια τῆς Αἰολικῆς γῆς, ὅταν δημιουργούσαμε παντοτινοὺς συντρόφους πού ἐμελλε πιά νά μᾶς ἀκολουθοῦν σ' ὅλες τίς πικρές μέρες τοῦ μέλλοντος, ἐκείνη ἤθελε νά κατεβάσει, τόσο μικρή, τόν οὐρανό στή γῆ.

Καημένη Ἀγάπη... Καημένη Ἀγάπη...

Εἶναι κάπου, σ' ἓνα ὑποστατικό τῆς Ἀνατολῆς, κάτω ἀπ' τὰ βουνά πού τὰ λένε Κιμιντένια, ἓνα δωμάτιο «Κίτρινο». Τά σπαθιά, πού εἶναι κρεμασμένα κεῖ μέσα, τίς νύχτες ξυπνοῦνε. Ἀπό κεῖ κάποτε πέρασε ἓνας ἄνθρωπος. Πορευόταν τούς δρόμους τῆς Ἀνατολῆς γυρεύοντας ἓνα καμήλι μέ ἄσπρο κεφάλι. Τό μοναδικό καμήλι μέ ἄσπρο κεφάλι πού κάποτε πέρασε ἀπ' τή ζωή του καί χάθηκε. Οἱ ἄνθρωποι τόν περιπαίζανε, μά αὐτός δέν τούς ἄκουγε. Ἐπειδῆ δέν μπορούσε νά τό πιστέψει, ἐπειδῆ δέν ἤθελε νά τό πιστέψει πώς τό καμήλι μέ τό ἄσπρο κεφάλι χάθηκε, πώς πιά δέ θά ὑπάρξει στή ζωή του.

Ἀπ' τό ἴδιο μέρος πέρασε κι ἓνας ἄλλος ἄνθρωπος. Τραβοῦσε γιά τή μακρινή τήν Ἱερουσαλήμ, κυνηγώντας νά πιάσει τούς ἤχους, νά κάμει τούς ἤχους νά μή σωπαίνουν μέσα σ' ἓνα ρολοῖ μέ χρυσούς σάτυρους. «Ξέρεις πού εἶναι οἱ Ἅγιοι Τόποι, πού εἶναι ἡ Ἱερουσαλήμ;» τοῦ λέγαν οἱ συμπονετικοὶ ἄνθρωποι. «Θά πρέπει νά περάσεις τήν Ἀνατολή ὀλάκερη...».

«Θά περάσω τήν Ἀνατολή ὀλάκερη», τούς ἀποκρινόταν βαθιά, γαλήνια καί πειστική ἡ φωνή τοῦ πάθους.

Ἐκεῖ, κάτω ἀπ' τὰ βουνά πού τὰ λένε Κιμιντένια, εἶναι μιά σπηλιά ὅπου πᾶνε τ' ἀγριογούρουνα πού γέρασαν, γιά νά πεθάνουν. Μιά σαλαμάντρα*, μιά μικρή χελώνα, μιά κρεμασμένη νυχτερίδα περιμένουν τό θάνατο. Δέν προλάβανε, Ἄρτεμη, νά κρεμάσουμε στό λαιμό μας τό ψιλό κόκαλο τοῦ πουλιοῦ, πλάι στό χρυσοῦ σταυρό μας. Ἐτσι θά μᾶς ἀγαποῦσαν ὅλοι. Μά δέν προλάβανε.

Ὅμως παραπέρα, πέρα ἀπ' τό Ποτάμι τῶν Τσακαλιῶν, εἶναι ἡ φωλιά τοῦ αἰτοῦ. Ἐκεῖ μιά καλοκαιρινή μέρα ἤρθε ἡ καταιγίδα. Ἄς εἶναι βλογημένη. Ὅλες πιά οἱ καταιγίδες πού εἶναι νά ῥθουν θά θυμίζουν ἐκείνη. Ἄς εἶναι βλογημένη.

Καί πιο πάνω ἀκόμα, πέρα ἀπ' τή χώρα μέ τίς ὀξιές, πέρα ἀπ' τή

Χίμαιρα: πλάσμα τῆς φαντασίας, ἐπιθυμία πού δέν μπορεί νά πραγματοποιηθεῖ.

σαλαμάντρα: ἀμφίβιο ἔρπετό.

χώρα μέ τίς άγριοβαλανιδιές, στό φρύδι τής μεγάλης χαράδρας, μιά ντουφεκιά πού πέφτει βρίσκει τή μεγάλη άρκούδα του Λιβάνου. Έχει ένα μωρό, ένα άρκουδάκι μέ μαύρη τρίχα. Ή μεγάλη άρκούδα θά πεθάνει. Κι ένας κυνηγός, πού έχει στό κεφάλι του μαντίλα μέ κίτρινα άστρα, κι αυτός θά πεθάνει. «Γιατί;» λένε οί τσαλαπετεινοί καί τ' άγριοπερίστερα. «Γιά τήν άγάπη», άποκρίνονται οί βαλανιδιές.

Ήρτεμη, έσύ κι εγώ δέ θά 'μαστε, Ήρτεμη, στήν ξένη χώρα έρημοι. Ήπό δώ καί πέρα σ' όλες τίς μέρες, ώς τήν άκρη του τέλους, δέ θά 'μαστε έρημοι.

Ταξιδεύουν στό Αιγαίο τά όνειρά μας.

Ή γιαγιά μας κουράστηκε. Θέλει νά γείρει τό κεφάλι της στό στήθια του παππού, πού έχει καρφωμένα πίσω τά μάτια του μπάς καί ξεχωρίζει τίποτα άπ' τή στεριά, τίποτα άπ' τά Κιμιντένια. Μά πιά δέ φαίνεται τίποτα. Ή νύχτα ρούφηξε μέσα της τά σχήματα καί τούς όγκους.

Ή γιαγιά γέρνει τό κεφάλι της νά τό άκουμπήσει στό στήθια πού τήν προσπατέψανε όλες τίς μέρες τής ζωής της. Κάτι τήν μποδίζει καί δέν μπορεί νά βρει τό κεφάλι ήσυχία: σάν ένας βόλος νά είναι κάτω άπ' τό πουκάμισο του γέροντα.

— Τί είναι αυτό έδω; ρωτά σχεδόν άδιάφορα.

Ή παπούς φέρνει τό χέρι του. Τό χώνει κάτω άπ' τό ρούχο, βρίσκει τό μικρό ξένο σώμα πού άκουμπά στό κορμί του καί πού άκούει τούς χτύπους τής καρδιάς του.

— Τί είναι;

— Δέν είναι τίποτα, λέει δειλά ό παπούς, σάν παιδί πού έφταιξε. Δέν είναι τίποτα. Λίγο χώμα είναι.

— Χώμα!

Ναί, λίγο χώμα άπ' τή γη τους. Για νά φυτέψουν ένα βασιλικό, τής λέει, στόν ξένο τόπο πού πάνε. Για νά θυμούνται.

Ήργά τά δάχτυλα του γέροντα άνοίγουν τό μαντίλι όπου είναι φυλαγμένο τό χώμα. Ψάχνουν κεϊ μέσα, ψάχνουν καί τά δάχτυλα τής γιαγιάς, σάν νά τό χαϊδεύουν. Τά μάτια τους, δακρυσμένα, στέκουν εκεί.

— Δέν είναι τίποτα λέω. Λίγο χώμα. Γη, Αιολική Γη, Γη του τόπου μου.

Έρωτήσεις

1. Σέ ποιά χωρία φαίνεται ό δεσμός των ανθρώπων μέ τό πατρικό χώμα;

2. Μέ ποιά από τίς αδελφές του συνδέεται περισσότερο ό Πέτρος; Τί κοινό έχουν;
3. Σās συγκίνησε περισσότερο κανένα πρόσωπο; Ποιό είναι αυτό καί γιατί;
4. Σέ ποιά χωρία ή μορφή του παππού έχει «βιβλική» έκφραση;
5. Σέ ένα μυθιστόρημα ό συγγραφέας κινεί πολλά πρόσωπα, κύρια καί δευτερεύοντα στο απόσπασμα ποιά είναι τά κυριότερα πρόσωπα: α) από τούς μεγάλους καί β) από τά παιδιά;

Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ. 109.

Στρατής Δούκας

[Τό τέλος τής αίχμαλωσίας]

Τό κείμενο είναι απόσπασμα από τό βιβλίό του Στρατή Δούκα 'Ιστορία ενός αίχμαλώτου. 'Ο ήρωας καί άφηγητής αίχμαλωτίστηκε κατά τή μικρασιατική καταστροφή από τούς Τούρκους. Κατόρθωσε όμως νά δραπετεύσει κι άφου δούλεψε, ντυμένος τούρκικα, στά κτήματα ενός Τούρκου, πηγαινεί στή Σμύρνη έφοδιασμένος μέ τουρκικό διαβατήριο. Στή Σμύρνη παίρνει τό πλοίο μέ σκοπό νά πάει στήν Κωνσταντινούπολη κι από εκεί νά καταφύγει στήν Έλλάδα. Κατά τή διάρκεια όμως του ταξιδιού κατορθώνει νά βγει στή Μυτιλήνη.

Μέσα ήταν καί πολίτες Τούρκοι πού ταξίδευαν στήν Πόλη. Δίπλα μου μιά παρέα έτρωγε καί τραγουδούσε μέ κέφι. Έπιανε πιά νά σκοτεινιάζει. Στο βάθος, μακριά, φαινόνταν σάν καντηλάκια τά φώτα τής Μυτιλήνης, κι οί Τούρκοι, άντρες, γυναίκες καί παιδιά, έλεγαν μέ κακία:

- Θά δοῦμε πάλι τὴν Ἑσέκ* Μυτιλή

Καί παρακαλοῦσαν νά μὴν πιάσει τὸ βαπόρι καί ξαναδοῦν τοὺς Γκιοιούρηδες.

"Ενας γέρος στεκόταν ὀρθιος παραπέρα καί τοὺς ἄκουγε κατσουφιασμένος. Ἐρχόταν ἀπ' τὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἐκανα νά τὸν ζυγώσω καί νά τοῦ πιάσω κουβέντα. Δέ μοῦ ἔμοιαζε γιά Τοῦρκος.

Αὐτός μ' ἀγριοκοίταξε· τραβήχτηκα.

Σέ λίγο πῆγα πάλι κοντά του.

- Γιατί δέ μοῦ μιλάς; τοῦ λέω τούρκικα.

- Τί θέλεις ἀπό μένα; μοῦ λέει.

- Νά σέ ρωτήσω θέλω. Τό βαπόρι θά πιάσει σκάλα* στή Μυτιλήνη;

- Καί ποῦ ξέρω ἐγώ, μοῦ ἀπαντᾷ.

- Καλά, ἐσύ ποῦ πᾶς;

- Γιατί μέ ρωτᾷς; μοῦ λέει.

- Μοῦ φαίνεται σάν Ἕλληνας. Εἶμαι κι ἐγώ Ἕλληνας. "Ενας χρόνος πάει πού ἔμενα μέσα στήν Τουρκιά, κάνοντας τόν Τοῦρκο, γιά νά γλιτώσω.

- Μωρέ τί λές; μοῦ λέει ἑλληνικά.

- Μά τό Σταυρό, κι ἔκανα κρυφά τό σταυρό μου, μή μέ δοῦν.

- Νά μέ συμπαθᾷς, μοῦ λέει. Μοῦ μιλοῦσες κι ἐγώ ἔλεγα μέσα μου «τί θέλει αὐτό τό παλιόσκυλο». Κάτσε ἐδῶ, νά πάω νά τό πῶ στὸν καμαρότο*. Εἶναι κι αὐτός Ἕλληνας. Νά ἰδοῦμε τί θά γίνει.

Πῆγε καί τοῦ λέει:

- "Ενας χριστιανός, ντυμένος τούρκικα, ἔρχεται ἀπ' τὴ Σμύρνη. Κοίταξε νά τὸν σώσουμε.

- Ποιός εἶναι;

Ἄ γέρος τὸν ἔφερε κοντά μου καί μ' ἔδειξε.

- Νά αὐτός.

Ἄ καμαρότος μοῦ λέει σιγά «ἀκολούθα με»· καί μέ πῆγε στήν καμπίνα του.

- Κι ἐγώ Ἀνατολίτης εἶμαι, μοῦ λέει.

- Σάν εἶσαι Ἀνατολίτης, σώσε με.

- Χριστιανός, μωρέ, εἶσαι; Πῶς τά κατάφερες καί γλίτωσες;

- Τό 'θελε ὁ Θεός. Καί μέ λίγα λόγια τοῦ ἔπα τὴν ἱστορία μου κι ἔτρεμα.

Ἑσέκ: γάιδαρος.

θά πιάσει σκάλα: θά πλησιάσει, θά σταματήσει.

καμαρότος: θαλαμηπόλος.

- Μη φοβάσαι πιά, μου λέει.
- Καί πήγε στον Έγγλέζο πλοίαρχο και τό 'πε.
- Σάν ήρθε αυτός, μέ ρώτησε μισοελληνικά:
- Έλληνας;
- Ναί, Έλληνας.
- Καί οι Τούρκοι πώς δέ σου κόψαν τό κεφάλι;
- Ο Θεός τό 'θελε, του άπάντησα.
- Μπόνο, μπόνο*, έκανε και μου 'δωσε τσιγάρο.
- Τώρα, του λέω, έσύ μέ περιλαβαίνεις. 'Ο Θεός μέ παραδίνει στα χέρια σου. Πολλά υπόφερα και νά μήν κατεβώ στην Πόλη. Καλύτερα νά πεθάνω έδω.
- Τό καράβι άρχισε νά σφυράει και σιγά σιγά σταμάτησε μέσ στο λιμάνι της Μυτιλήνης. 'Ο λιμενάρχης ανέβηκε άπάνω. 'Ο καμαρότος του είπε ψιθυριστά στο αύτί. «Έτσι κι έτσι».
- Ποιός είναι; του έκανε μέ νόημα.
- Εκείνος εκεί. Καί μ' έδειξε.
- Τί μου λές; Αυτόν τόν Μεμέτη*;
- Έγώ τήραγα τό βαπόρι, μήν ξεκινήσει.
- Έλα έδω, μου έκανε ο καμαρότος, δώσε τά χαρτιά σου.
- Τά έδωσα.
- Τί, τούρκικα; Εύρωπαϊκά χαρτιά έχεις; Δέν ξέρω τί άνθρωπος είσαι; δέν μπορώ νά σέ βγάλω.
- Έλληνας είμαι, κι άν δέν μέ βγάλεις, έδω μπροστά σου θά πνιγώ. Αυτός έπέμενε.
- Γιατί δέ μέ πιστεύετε; του λέω.
- Έχω τό νόμο και μέ κρεμάζει, άμα πιστεύω εύκολα τόν καθένα.
- Πάρε με, του είπα, βάλε με στην φυλακή και κάνε ανάκριση.
- Έγώ δέν μπορώ νά κάνω αύτά; δέν είναι δική μου δουλειά.
- Τό βαπόρι σήκωνε την άγκυρα, έτοιμο νά φύγει. Εκείνος κατέβαινε τή σκάλα.
- 'Ο καμαρότος του λέει.
- Δέ στέλνεις ένα ναύτη στο φρουραρχείο νά ρωτήσει τό φρούραρχο:
- Ά, τότε αλλάζει, είναι άλλος υπεύθυνος. Κι έστειλε νά ρωτήσουν.
- Από κεί διάταξαν νά μέ πάνε συνοδεία.
- Άιντε, κατέβα, μου λέει, από μένα είσαι έλεύθερος.

μπόνο: καλά.

Μεμέτης: Τούρκος.

Ἔβγαλα τὸ φέσι μου καὶ τὸ ἴκρυσα. Οἱ Τοῦρκοι μᾶς κοίταζαν πού κατεβαίναμε στή βάρκα.

Βγήκαμε στό Λιμεναρχεῖο. Καθὼς περνούσαμε τήν προκουμαία, στόν «Κήπο», ἦταν πρόσφυγες, ἔτοιμοι νά φύγουν γιά τή Μακεδονία. Καί σάν ἄκουσαν τήν ἱστορία μου, σηκώθηκαν ὅλοι στό πόδι, ἄντρες γυναῖκες, καί μέ πῆραν ἀπό κοντά. Μπήκαμε σ' ἓνα καφενεῖο, πού γέμισε ἀπό κόσμο. Ὅλοι μέ κοίταζαν στά μάτια, καί μέ ρωτοῦσαν νά μάθουν γιά τούς δικούς τους.

– Ἀπό μένα, τούς λέω, δέν ἔχετε νά μάθετε τίποτα. Ἄπ' τὸ βουνό κατέβηκα, πού κρυβόμουν ἓνα χρόνο, μέσ σέ σπηλιές.

Σάν ἦπια πού μέ κέρασε ὁ συνοδός μου, μέ πῆγε στό Φρουραρχεῖο. Μόλις μέ εἶδε ὁ φρούραρχος:

– Καλῶς τον, μοῦ λέει, κάτσε. Ἄπό ποῦ ἔρχεσαι; Ποῦ πᾶς; Ποῦ ἔκανες στρατιώτης; Ποιόν εἶχες διοικητή;

Κι ἐγώ τοῦ τᾶ ἴπα ὅλα ὅπως τᾶ ἤξερα.

– Ἐχεις ἐδῶ κανένα Σωκιανό* νά σέ ξέρει;

– Ἐγώ ποῦ νά ξέρω, τώρα ἦρθα, τοῦ λέω.

– Ἐσεῖς δέν ξέρετε κανέναν; ρωτᾶ τούς χωροφύλακες.

Ἔνας τοῦ λέει:

– Κάποιος ξενοδόχος, κύριε φρούραρχε, θαρρῶ πῶς εἶναι ἀπ' τᾶ Σώκια.

– Πήγαινε τον. Κι ἂν γνωριστοῦν, νά μείνει στό ξενοδοχεῖο του. Κι ἂν δέ βρεθεῖ γνωστός του, φέρτε τον πίσω.

Τόν κοίταξα.

– Νά μέ συχωρᾶς, παιδί μου, μοῦ λέει, αὐτή εἶναι ἡ ὑπηρεσία μου.

– Ἐχετε δίκιο, τοῦ λέω. Κι ἐγώ ἔκανα στρατιώτης καί ξέρω ἀπό καθήκον.

– Πηγαίνετε, μᾶς λέει.

Σάν μπήκαμε στό ξενοδοχεῖο:

– Ἄλέκο, Ἄλέκο, φωνάζει ὁ χωροφύλακας, ἔλα, σοῦ ἔφερα ἓναν πατριώτη σου.

Ἦρθε ὁ ξενοδόχος.

– Βρέ τί πατριώτη μοῦ ἔφερεις; τοῦ λέει. Αὐτός εἶναι τουρκαλός.

Καί μέ κοιτάζει ἀπό πάνω ὡς κάτω.

– Ἐλα, πατριώτη, τοῦ λέω, ζύγωσέ με. Δέν ἔχεις φόβο νά κολλήσεις Τοῦρκος.

Ὁ χωροφύλακας εἶπε:

---

* Σωκιανός: ἀπό τᾶ Σώκια τῆς Δυτ. Μικρᾶς Ἀσίας.

– Είναι απ' τὸ Ἄιντίν*, απ' τὸ Κιρκιντζέ*.
 – Γιά πές μου ἕναν Κιρκιντζαλι;
 – Ὁ Λιμπέρης, τοῦ εἶπα, πού εἶναι ὁ πιό πλούσιος τοῦ χωριοῦ μας.
 – Βρέ κόλλα το, μοῦ λέει, καί χτυπήσαμε φιλικὰ τίς ἀπαλάμες μας.
 Ὁ χωροφύλακας τὸν ρώτησε:
 – Νά πηγαίνω;
 – Naί, θά τὸν κρατήσω ἀπόψε κοντά μου, μένω ἐγὼ ὑπεύθυνος κι αὔριο πρῶι ἔρχεσαι καί τὸν παίρνεις.
 Ὡς τὰ μεσάνυχτα λέγαμε τὰ βάσανά μας. Ὁ ὕπνος μᾶς πῆρε ἀπάνω σέ κουβέντα.

Τὸ πρῶι ξύπνησα ἠσυχασμένος. Ντύθηκα καί πῆγα στήν ἐκκλησία. Ἄναψα ἕνα κερί, γονάτισα καί προσευχήθηκα. Σάν ξαναγύρισα στό ξενοδοχεῖο, ὁ χωροφύλακας ἦταν ἐκεῖ.

– Ἐλα, πάμε, μοῦ λέει.

Καί τραβήξαμε στό Φρουραρχεῖο κι ἔπειτα στή Νομαρχία. Ἐκεῖ μοῦ ἔβγαλαν πιστοποιητικό καί μ' ἔστειλαν συνοδεῖα στόν Πειραιά.

Σάν φτάσαμε στή Χίο, ἀπάνω στό κορδόνι, βλέπω χωριανούς μου. Κοιτάζοντας μέσα στόν κόσμο βρίσκω καί τούς δικούς μου, πού τήν ἴδια μέρα ἔφευγαν γιά τήν Κοζάνη.

Ἐρωτήσεις

1. Πῶς χαρακτηρίζετε τή συμπεριφορά τοῦ γέρου, τοῦ καμαρότου καί τοῦ λιμενάρχη;
2. Πῶς κλιμακώνεται ἡ ψυχική ἀγωνία τοῦ ἀφηγητῆ, μέχρις ὅτου βγεῖ στή Μυτιλήνη; (νά βρεῖτε τὰ σχετικά χωρία).
3. Στό ἀπόσπασμα ἡ ἀφήγηση τῶν διάφορων σκηνῶν πάνω στό πλοῖο εἶναι σύντομη καί κυριαρχεῖ ὁ διάλογος. Τί πετυχαίνει μ' αὐτό ὁ ἀφηγητής;

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ. Πεζογράφος, αἰσθητικός καί ζωγράφος, γεννήθηκε τό 1895 στά Μοσχονήσια. Γράφτηκε στή Νομική Σχολή, ἀλλά διέκοψε τή φοίτησή του, γιά νά ὑπηρετήσῃ ὡς στρατιώτης καί ἀξιωματικός στήν Ἐθνική Ἄμυνα. Ἐργάστηκε, γιά νά μεταφυτέψῃ στήν Ἑλλάδα τήν κεραμική τῆς Κιουταχείας καί τήν ἀνατολική ταπητουργία. Συνδέθηκε μέ τούς ζωγράφους Κόντογλου καί Παπαλουκά καί συνεργάστηκε ὡς τεχνοκριτικός σέ ἐφημερίδες καί περιοδικά. Ἀσχολεῖται χρόνια μέ τή μελέτη τῆς ζωῆς καί τοῦ ἔργου τοῦ γλύπτη Γιαννοῦλη Χαλεπᾶ. Ἔργα του: *Ἱστορία ἑνός αἰχμαλώτου*, *Ὁ ζωγράφος Σπύρος Παπαλουκάς*, *Ὁ βίος ἑνός ἀγίου, Γιαννοῦλης Χαλεπᾶς*, *Ὁ ὁδοιπόρος*, *Ἐνώτια* κ.ἄ.

* Ἄιντίν: Ἄιδινιο, πόλη τῆς Μ. Ἀσίας.

* Κιρκιντζές: χωριό στήν περιοχή τοῦ Ἄιδινιου.

Ἔξοδος

Τό ἀπόσπασμα ἀνήκει στό βιβλίο Ἡ Τρίπολη τοῦ Πόντου, πού ἀναφέρεται στή ζωή καί τόν πολιτισμό τῶν Ἑλλήνων αὐτῆς τῆς πόλης, καί συγκεκριμένα εἶναι ἀπό τό κεφάλαιο Ἔξοδος, στό ὁποῖο περιγράφεται ὁ ξεριζωμός τῶν κατοίκων ἀπό τή γενέθλια γῆ τους (16 Νοεμβρίου 1916). Ἀπό τοῦς 2800 Ἑλληνες Τριπολίτες μόνο 300 κατόρθωσαν νά διασωθοῦν. Ἡ συγγραφέας χρησιμοποίησε γιά τό βιβλίο της μαρτυρίες τῶν ἀνθρώπων πού διασώθηκαν. Εἰδικά γιά τήν Ἔξοδο μᾶς πληροφοροεῖ ὅτι χρησιμοποίησε τό χειρόγραφο τοῦ Χατζηγιώργη Δημητριάδη.

Στίς 8 Νοεμβρίου ἀνακοινώθηκε τό φερμάνι*, στίς 13 τοιχοκολλήθηκε, κι ἴσαμε τίς 16 ἔπρεπε ὅλος ὁ πληθυσμός τῆς Τρίπολης* νά ἔχει ἐγκαταλείψει σπίτια, χωράφια καί πλεούμενα. Ὁ λαός τῆς Τρίπολης ἔπρεπε νά ἔχει θάψει ἐκεῖ πού κοιλοπόνεσε*, ἐκεῖ πού μόχθησε, ἐκεῖ πού χάρηκε κι ἀγάπησε, τήν καρδιά του, τή μεγάλη καρδιά ἑνός μικροῦ πληθυσμοῦ πού ἀκολούθησε στητός, ἀνίκητος, τήν πίστη καί τήν πατρίδα του.

Οὔτε ἕνας Ἕλληνας τῆς Τρίπολης δέν τούρκεψε, οὔτε ἕνας δέν προτίμησε ν' ἀλλαξοπιστήσει, γιά νά σώσει τή ζωή του.

Κι ἀφοῦ τρεῖς μέρες καί τρεῖς νύχτες δίχως ἥλιο καί δίχως ἀστέρια ἐτοιμάζανε ὅ,τι ἦτανε βολετό νά μεταφερθεῖ, ἀφοῦ πούλησανε στοῦς Τούρκους ὅ,τι ἦτανε δυνατό νά πούληθεῖ, κρεμάσανε στό λαιμό τους τό κλειδί τῆς μπαρωμένης ξώθυρας κι ἦτανε τοῦτο ὁ σταυρός τῆς πορείας τους.

Κι ὅσο δέν εἶχε ἐπίσημα ἀνακοινωθεῖ ἡ ἀπέλαση*, ἐλπίζανε ἀκόμη. Ὁ καϊμακάμης* τοῦς εἶχε ὑποσχεθεῖ πῶς δέ θά τοῦς ἀπελάσει, κι ὁ δήμαρχος τῆς πόλης, πού τοῦς συμπαθοῦσε, ὁ Χατζή Ἐμίν, εἶτε γιατί δέν τό ἤξερε, εἶτε γιατί δέν τολμοῦσε, δέν τοῦς τό εἶπε, ὅταν τότε ρωτήσανε, κι ἔτσι κανένας δέν πρόλαβε νά φύγει, κανένας νά κρυφτεῖ.

φερμάνι: σουλτανικό διάταγμα.

Τρίπολη: πόλη τοῦ Πόντου ἀνάμεσα στήν Κερασούντα καί Τραπεζούντα.

κοιλοπονῶ: γεννάω.

ἀπέλαση: ἐξωση, διωγμός.

καϊμακάμης: Τούρκος διοικητής.

ἔξω ἀπό κεῖνα τὰ 15 παλικάρια πού περάσανε μέ σκάφες τή θάλασσα καί τόν Χαρισιώτη*.

"Ἦτανε μία Τετάρτη πρωί, σάν ἔφτασε ὁ διοικητής μέ τούς χωροφύλακες καί ἀνακοίνωσε τήν ἀπόφαση τῆς κυβέρνησής του, πού ἔλεγε πώς μέσα σέ τρεῖς μέρες ὅλοι οἱ χριστιανοί κάτοικοι τῆς πόλης πρέπει νά εἶναι ἔτοιμοι νά βαδίσουν πρὸς τό ἐσωτερικό.

Καί τότε συλλογιστήκαμε πώς πρὶν ἓνα χρόνο ἔτσι ξεκληρίσανε τούς συμπατριῶτες μας τούς Ἀρμεναίους κι ἔπεσε ἀπάνω μας ὁ βουβαμός. Τίς πρώτες ὥρες εἶχαμε χάσει τό νοῦ μας καί δέν ξέραμε οὔτε τί νά κάνουμε, οὔτε τί νά ἐτοιμάσουμε, μόνο ὅλος ὁ πόνος εἶχε ἀνεβεῖ στά μάτια καί τὰ χέρια μένανε λυτά.

"Υστερα πῆγαν οἱ Δημογέροντές μας καί ζητήσανε ἀπό τόν καίμα-κάμη νά μᾶς ἀφήσουνε στήν πόλη μας ἢ νά μᾶς ποῦν ἂν μᾶς περίμενε ἡ τύχη τῶν Ἀρμεναίων. Καλύτερα νά πεθαίναμε πάνω στό χῶμα μας.

Στό ἄκουσμα ὁ διοικητής ἀγρίεψε καί εἶπε πώς γιά καλό μας μᾶς παίρνανε ἀπό δῶ, γιά νά μὴν εἴμαστε συνέχεια κάτω ἀπό τὰ πυρά τῶν ἐχθρῶν, μάλιστα μᾶς ὑποσχέθηκε κι ἀγῶγια, γιά νά μεταφέρουμε τὰ ρούχα μας, τούς γέρους καί τὰ παιδιά μας πού θά τὰ πλήρωνε ἡ τούρκικη κυβέρνηση. Τά εἶπε ὅλα αὐτά, ὅμως δέν ἔλυσε τό δέσιμο τῆς πόλης, ἔτσι πού κανεῖς δέν μπορούσε νά κουνηθεῖ κι οὔτε τίποτα νά πούλησει, γιατί οἱ συμπολίτες μας Τούρκοι ὅ,τι ἦτανε νά πάρουνε τό πήρανε κι οἱ πιότεροι μᾶς λυπόντουσαν. Καί πάλι ζητήσαμε νά λύσουνε τήν πολιορκία, γιά νά ξεπουλήσουμε. Τότε δώσανε τήν ἄδεια νά ἔρθουνε Τούρκοι ἀπό ἄλλες περιφέρειες, ὄχι ὅμως καί νά κινηθεῖ κανεῖς ἀπό μᾶς. Μά καί κείνοι πού ἦρθανε ἦτανε λίγοι καί ἦταν ἔτσι ἀκόμα πιό εὐκολο νά μᾶς ἐκμεταλλευτοῦν.

Κι ἦρθανε Τούρκοι ἀπό τήν Ἔσπια καί Τούρκοι ἀπό τήν Κερασούντα, ἦρθανε σάν χορτασμένα κοράκια κι ἀπό πάνω μας στριφογυρίζανε, ἦρθανε κι ἄρχισε ἡ διάλυση τῶν σπιτικῶν μας. Ὀλάκερες ἀποθήκες μεστές ἀπό καρπό πουληθήκανε δυό παράδες καί πολλοί δέν πήρανε καί λεφτά παρά μόνο μία γραφτή ἀναγνώριση, λίγο λίγο ὅλα ἀδειάζανε γύρω μας. Κι ἔβλεπες μάνες νά δίνουνε τήν κούνια πού εἶχανε ἀναστήσει δυό καί τρία παιδιά, σάν νά πηγαίνανε μονάχες νά τὰ θάψουν, κι εἶδες τούς γιούκους* τ' ἄπιαστα προικιά τῆς ἀρραβωνιαστικιάς στά μελαψά τους χέρια, καί τή φτωχή σοδειά, τὰ εἶδες ὅλα νά χάνονται μέσα στίς ἀνοιγμένες ἀχόρταγες φουῦχτες τους. Καί στό τέλος πιά δέν ἀγο-

---

Χαρισιώτης: ποτάμι πού χύνεται στόν Εὐξεινο, κοντά στήν Τρίπολη.
γιούκος: κλινοσκεπάσματα, στρωσίδια κτλ. στοιβαγμένα.

ράζανε, δέν αγοράζανε, μόνε παίρνανε χάρισμα τόν ιδρώτα καί τό αίμα μας.

Μόνε τίς εικόνες μας κρύψαμε, κανένα βαρύ φόρεμα, κανά στρωσίδι καί κείνα τά ἔρημα λεφτά πού μᾶς δώσανε κείνη τήν ὥρα ἀπό τό ρημαγμένο μας σπιτικό. Καί πιά δέν ἄκουες παρά μουγκανητό σάν τά καματερά πού δοῦνε τό μαχαίρι τοῦ σφαγείου κι οἱ καμπάνες βαρούσανε πένθιμα ὀλημερίς σάν τή Μεγάλη Παρασκευή. Ὀλάκερη τήν Τρίπολη κάρφωναν στό σταυρό τῆς τρεῖς μέρες καί τρεῖς νύχτες. Στήν ἐκκλησιά κάναν εὐχέλαιο καί δέν ἔμεινε μηδέ γέροντας, μηδέ μωρό πού νά μήν κοινωνήσει τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, ἐνῶ τά μάτια τρέχανε διαρκῶς. Στά σπίτια πού ἔτυχε ὁ ἄντρας νά λείπει, εἴτε στήν ξενιτιά, εἴτε νά κάνει τή στρατιωτική του θητεία, ἡ μοίρα φάνηκε ἀκόμα πιό σκληρή, γιατί κείνες τίς ὥρες ὁ καθείς μέσα στόν τρελαμό του κοίταζε τούς δικούς του καί δέν εἶχε μάτια γιά κανέναν ἄλλο.

Καί ἐνῶ ὄλοι φτιάχναμε τά πακέτα μας μέ τήν κρυφή ἐλπίδα πῶς κάποιο θάμα θά γενεῖ καί θά τά ξαναλύσουμε, λίγο πρὶν ἀπολύσει ἡ ἐκκλησιά, στίς 13 τοῦ Νοέμβρη, ὄρμησε ξαφνικά μέσα στά σπίτια ἡ χωροφυλακή κι ἀρχίνησε νά χτυπάει, ν' ἀρπάζει, νά μακελεύει.

Ὅσους λείπανε ἀπό τά σπίτια τους δέν τούς ἀφήσανε μέσα νά μποῦν, μόνε τούς ὀδηγοῦσανε μέ τή βία στό Τερέ Πασί. Καί πάλι τότες σκεφτήκαμε τή σφαγή τῶν Ἀρμεναίων* καί γιά νά μήν ἐξαγριώσουμε τούς χωροφύλακες καί ὑποστοῦμε τήν μοίρα ἐκείνων, ἀρπάξαμε ὅ,τι βρήκαμε πρόχειρο μπροστά μας καί τραβούσαμε στό Τερέ Πασί. Καί μείνανε στούς φούρνους ζεστά ψωμιά, τό ζυμάρι μέσα στήν πινακωτή νά φουσκώνει, καί φύγανε γυναῖκες μέ τό ζυμάρι ἀκόμα ζεστό πάνω στό δάχτυλα.

Λίγο πιό ἀργά ἔφτασε ὁ καϊμακάμης καί διαμαρτυρηθήκαμε ἔντονα γιά τήν κακομεταχείριση καί τήν ἀθέτηση τοῦ λόγου του. Ἐκεῖνος τότε ἀπάντησε πῶς ἦρθε ὑπερεπειγούσα ἐντολή νά κενωθεῖ ἀμέσως ἡ πόλη. Ἔβαλε κάποια τάξη, ὅμως ἀπ' ὅσους φύγανε δέν ἐπέτρεψε σέ κανένα νά γυρίσει πίσω νά πάρει ὅ,τιδῆποτε. Κι ἔτσι μείνανε μπόγοι δεμένοι νά περιμένουν, τιμαφή καί σπίτια ἀμπάρωτα σάν μάτια ἀποθαμένου πού δέν τοῦ τά ἔκλεισε κανείς.

Κι ἡ ἔξοδος ἐξακολουθοῦσε. Ἡ νύχτα ἔπεφτε βαριά καί ὁ οὐρανός

σφαγή τῶν Ἀρμεναίων: Τήν ἀποφάσισε τό 1915 τό κοιμάτο τῶν Νεοτούρκων. Στήν περιοχὴ τῆς Τραπεζοῦντας διέταξαν τούς Ἀρμένιους νά ἀναχωρήσουν ὀμαδικά γιά ἀσφαλέστερους τόπους καί στήν πορεία τούς ἔσφαξαν.

ήταν έτοιμος νά κλάψει μαζί μας. Τότε ἄρχισε ὁ ἔξαλλος δρόμος πρὸς τὴν "Ἑσπια", γιὰ νά βρούμε κάποια σκέπη γιὰ τὴ νύχτα, ἐνῶ ὄλο καὶ προσθέτονταν στὴν οὐρὰ Χριστιανοὶ διωγμένοι πρὶν μιά μέρα ἀπὸ τὸ Σατού* κι ἀπὸ τὸ "Ἑσελί" τῆς "Ἐλεβῆς. Κι ἐνῶ οἱ πρῶτοι φτάνανε μπροστά στὴν "Ἑσπια, τὸ τέλος τῆς θλιβερῆς συνοδείας βρισκότανε ἀκόμα στὴν Κλεισέπορη*.

Κι ἦτανε κάτι ἀφάνταστο ἐκεῖνη ἡ πορεία μέσα στὴ μαύρη νύχτα καὶ στὴν ψιλή βροχή. "Ἐνα δάσος πού κινεῖται καὶ καίεται ἀπὸ δαδιά, ἀπὸ κεριά, ἀπὸ ἀφάνες* ἀναμμένες καὶ τὰ κλάματα κι οἱ κραυγές τῶν μανάδων πού χάνανε τὰ παιδιά καὶ μέσα σέ κείνη τὴ φωτισμένη κόλαση νά τὰ γυρεύουν, ἐνῶ ἄλλοι βουλιάζανε μέσα στὰ ριζοτόπια τοῦ Τοματζλοῦ κι ἄλλοι χάναν τὸ δρόμο καὶ τὸ χέρι τῶν δικῶν τους. Κι ἄκουγες σάν τὰ χαμένα ἀγρίμια νά βγαίνουν ματωμένες ἀπὸ μέσα μας οἱ φωνές, Παναγὴ!!! Νικόλα!!! ἀπὸ κάτω... πιὸ δεξιὰ... μ' ἀκοῦς, παιδί μου; Κι ἐρχότανε ἡ ἡχώ, ὦι... ὦι... μανίτσα.

Ἑρωτήσεις

1. Ἀφοῦ διαβάσετε προσεχτικὰ τὸ κείμενο ἀπαντήστε στὶς παρακάτω ἐρωτήσεις: α) Τί εἶδους γεγονὸς ἀφηγεῖται; β) Ποιὰ σειρά ἀκολουθεῖ στὴν ἔκθεση τῶν γεγονότων; γ) Ἐπιζητᾶ τίς αἰτίες πού τὰ προκάλεσαν; Οἱ ἀπαντήσεις σας θὰ δώσουν τὰ βασικὰ γνωρίσματα ἐνὸς χρονικοῦ.
2. Ὁ ἀφηγητὴς χρησιμοποιεῖ ἀπλὰ ἐκφραστικὰ μέσα καὶ πρῶτο πληθυντικὸ πρόσωπο στὴν ἀφήγηση. Τί πετυχαίνει μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο νά μεταδώσει στὸν ἀναγνώστη;

ΤΑΤΙΑΝΑ ΓΚΡΙΤΣΗ-ΜΙΛΛΙΕΞ. Γεννήθηκε τὸ 1920 στὴν Ἀθήνα. Σπούδασε γαλλικὴ Φιλολογία. Ἀσχολήθηκε κυρίως μὲ τὴν πεζογραφία καὶ συνεργάστηκε μὲ πολλὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ. Βιβλία τῆς μεταφράστηκαν σέ ξένες γλώσσες. Ἔργο τῆς: *Πλατεία Θησείου, Στὸ δρόμο τῶν ἀγγέλων, Κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, Ἰδοῦ ἵππος χλωρός, Τὰ Σπαράγματα, Ἡ Τρίπολη τοῦ Πόντου* κ.ἄ.

*Ἑσπια, Σατού, Ἑσελί, Κλεισέπορη: χωριά στὴν περιοχή τῆς Τρίπολης.
ἀφάνες: ἀγκαθωτὸς θάμνος.

ΙΧ. 'Ο καημός τῆς ξενιτιάς

Ξενιτεμένο μου πουλί καί παραπονεμένο...

(Δημοτικό)

Ἡ Ξενιτιά εἶναι θέμα πολύ σημαντικό γιά τήν ἑλληνική ζωή, ἄρα καί γιά τή δημοτική μας ποίηση, πού καθρεφτίζει τή ζωή. Τό θέμα παρουσιάζεται ιδιαίτερα ὀξύ σέ ὀρισμένες ἐλληνικές περιοχές, ὅπως π.χ. στήν Ἡπειρο (Γιατί;). Αὐτά τά τραγούδια τά τραγουδοῦσαν τήν παραμονή τοῦ Ξενιτεμοῦ στό ἀποχαιρετιστήριο δεῖπνο καί ξεπροβοδοῦσαν μ' αὐτά ὅποιον ἐφευγε γιά τά ξένα. Γιά τόν Ἕλληνα ἡ Ξενιτιά εἶναι βαρῦ κακό, βαρύτερο κι ἀπό τό θάνατο. Πρέπει βέβαια νά λάβουμε ὑπόψη ὅτι τά τραγούδια ἐγιναν σέ ἐποχές πού οἱ μετακινήσεις ἦταν δύσκολες, ἢ καί ἀδύνατες, καί σέ κοινωνίες κλειστές, ὅπου οἱ δεσμοί τῶν μελῶν μεταξύ τους ἦταν πολύ στενοί.

Ὁ Ζωντανός ὁ χωρισμός

**Ἄνοιξε φλιβερή καρδιά καί πικραμέν' ἀχείλι·
ἄνοιξε, πές μας τίποτες καί παρηγόρησέ μας.**

- Παρηγοριά ἔχ' ὁ θάνατος καί λησμοῦν' ὁ Χάρος,
ὁ ζωντανός ὁ χωρισμός παρηγοριά δέν ἔχει.
Χωρίζ' ἡ μάνα τό παιδί καί τό παιδί τή μάνα,
χωρίζονται τ' ἀντρόγυνα τά πολυαγαπημένα·
τώρα ὄντας χωρίζονται, τά δέντρα ξεριζώνουν,
καί πάλ' ὅταν ἔταμώνονται, τά δέντρα φύλλα βγάζουν.

Ἐρωτήσεις

1. Τί εἶναι ὁ ζωντανός ὁ χωρισμός; Γιατί αὐτός δέν ἔχει παρηγοριά, ἐνῶ ὁ θάνατος ἔχει;
2. Τί σχέση ἔχουν τά δέντρα μέ τό χωρισμό καί τήν ἀντάμωση; Πῶς λέγεται καί τί φανερώνει αὐτός ὁ τρόπος ἐκφράσεως;

Βαρύτερη ή Ξενιτιά

Όλα τὰ δέντρα τό πρωί δροσιά εἶναι γεμισμένα
καί μένα τὰ ματάκια μου δάκρυα εἶν' γεμισμένα
ἀπ' τόν καημό τῆς Ξενιτιάς κι ἀπ' τήν πικρή ὀρφάνια.
Ἡ Ξενιτιά, ἡ φυλακή, ἡ φτώχεια, ἡ ὀρφάνια
τά τέσσερα ζυγιάστηκαν σ' ἓνα βαρὺ καντάρι
καί πιό βαριά ἡ Ξενιτιά μέ τὰ πολλὰ φαρμάκια.

Ἐρωτήσεις

1. Μέ ποιούς τρόπους τό τραγούδι μᾶς δίνει τόν καημό τῆς Ξενιτιάς;
2. Πῶς λέγεται καί τί φανερώνει ὁ τρόπος ἐκφράσεως πού ὑπάρχει στούς δύο πρώτους στίχους;

Μάνα, πολλά μαλώνεις με

Μάνα, πολλά μαλώνεις με κι ἐγὼ μισέφει* θέλω,
νά φύγω, νά Ξενιτευτῶ, στά ξένα νά γυρίζω·
νά κάμεις χρόνους νά μέ ἰδεῖς, χρόνους νά μ' ἀνταμώνεις,
νά 'ρθουνε, μάνα μ', οἱ γιορτές, οἱ μεγαλοβδομάδες,
νά πᾶς, μάνα, στήν ἐκκλησιά, νά κάμεις τό σταυρό σου
καί νά στραφεῖς στή μιά μεριά καί νά στραφεῖς στήν ἄλλη,
νά ἰδεῖς μανάδες μέ παιδιά, γυναῖκες μέ τούς ἄντρες
καί τοτεσάς* νά θυμηθεῖς πῶς ἔχεις γιό στά ξένα,
νά θολαθοῦν* τὰ μάθια* σου τῆ θάλασσα νά βλέπεις.

Ἐρωτήσεις

1. Συνήθως τό κίνητρο πού ὠθεῖ τούς νέους στήν Ξενιτιά εἶναι νά ἀποχτήσουν πλούτη καί νά ὠφελήσουν ἔτσι τήν οἰκογένειά τους. Ἐδῶ ποιά εἶναι ἡ ἀφορμή;
2. Ποιά συνέπεια τῆς Ξενιτιάς τονίζεται κυρίως στό ποίημα καί μέ ποῖο τρόπο;

μισεύω: Ξενιτεύομαι.

τοτεσάς: τότε (ιδιωματισμός).

θολαθοῦν: θολωθοῦν.

μάθια: μάτια.

Χωρισμός

Τώρα είναι Μάης κι άνοιξη, τώρα είναι καλοκαίρι,
τώρα φουντώνουν τὰ κλαδιά κι ανθίζουν τὰ λουλούδια.
Τώρα κι ὁ ξένος βούλεται στὸν τόπο του νὰ πάγει.
Νύχτα σελώνει τ' ἄλογο, νύχτα τὸ καλιγώνει*,
φκιάνει ἀσημένια πέταλα, καρφιά μαλαματένια,
βάνει τὰ φτερνιστήρια του, ζώνει καί τὸ σπαθί του.
Κι ἡ κόρη, ὀπού τὸν ἀγαπάει, κρατεῖ κερί καί φέγγει·
μέ τὸ 'να χέρι τὸ κερί, μέ τ' ἄλλο τὸ ποτήρι.
Κι ὅσα ποτήρια τὸν κερνάει, τόσες βολές τοῦ λέγει:

– Πάρε μ', ἀφέντη, πάρε με, πάρε κι ἐμέ κοντά σου,
νὰ μαγειρεύω νὰ δειπνάς, νὰ στρώνω νὰ κοιμᾶσαι,
νὰ γένω γῆς νὰ μέ πατάς, γιοφύρι νὰ διαβαίνεις,
νὰ γένω κι ἀσημόκουπα νὰ πίνεις τὸ κρασί σου·
ἐσύ νὰ πίνεις τὸ κρασί κι ἐγὼ νὰ λάμπω μέσα.

– Κεῖ πού πηγαίνω, λυγερή, γυναῖκες δέ διαβαίνουν·
ἐκεῖ εἶναι λύκοι στά βουνά καί κλέφτες στά δερβένια*
καί σένα παίρνουν, κόρη μου, καί μένα μέ σκλαβώνουν.

Ἐρωτήσεις

1. Γιά τί εἶδους χωρισμό μιλάει τὸ τραγούδι;
2. Πῶς δείχνεται ἡ ἀγάπη τῆς κόρης;
3. Νά συγκεντρώσετε δημοτικά τραγούδια τῆς Ξενιτιάς ἀπὸ γνωστούς σας ἢ ἀπὸ ἄλλα βιβλία.

καλιγώνω: πεταλώνω.

δερβένια: στενά περάσματα στά βουνά.

Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀνέστη

Ὁ Ἀργύρης Ἐφταλιώτης ξενιτεύθηκε, ὅταν ἦταν 17 χρονῶν κι ὅλη του τή ζωή τήν πέρασε μακριά ἀπό τήν πατρίδα. Στήν Ἑλλάδα ταξίδευε καμιά φορά, ἀλλά γιά λίγο καιρό. Πέθανε στά ξένα. Τό διήγημά του Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀνέστη ἀνήκει στήν πρώτη καί καλύτερη συλλογή διηγημάτων, πού ἐξέδωσε τό 1894 μέ τόν τίτλο Νησιώτικες ἱστορίες.

Τήν πέρασε τή ζωή του κι ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης στήν ξενιτιά, ζωή παραδαρμένη, παραβοτσακισμένη ζωή. Ὅχι δά καί πώς τή μάδησε τήν ψυχή του ἢ φτώχεια, πού μάλαμα ἔπιανε καί κάρβουνο γινότανε. Ἀπό τέτοιους πόνους ἢ ψυχή του δέν ἔπαιρνε. Τόν κρυφότερωγε ὅμως πάντα τῆς πατρίδας ὁ ἀκοίμητος ὁ καημός, καί σάν εἶδε καί ἀπόειδε πώς ἐλπίδα πιά δέν τοῦ ἀπόμεινε, σάν ἄρχισε κι ἔνιωθε στά γέρικα στήθια του τήν ἀνατριχίλα τοῦ Χάρου, τό ἔκαμε ἀπόφαση καί τράβηξε γιά τά παιδιακίσια λημέρια του.

Ἀλλιώτικος γέρος αὐτός ὁ Ἀνέστης! Γιά τοῦ κόσμου τά μεγαλεῖα δέν τόν πολυέμελε κιάλας. Ὡστόσο νά γυρίσει ἀπό τά ξένα καί νά φυτρώσει ἀνάμεσα στούς δικούς του μέ τέτοια χάλια, ὕστερα ἀπό χρόνους καί χρόνους ἀγωνία καί βάσανο, δέν τοῦ ἐρχότανε καί πολύ. Θά πεις, οἱ καθ'αὐτό οἱ δικοί του συχωρεμένοι ὅλοι, κι ἄλλους ἀπ' ἀνίσια καί τέτοιους δέ θ' ἀντάμωνα πιά, ἐξόν ἴσως δυό τρεῖς ἐξαδέρφους, γέρους κι αὐτούς. Μά νά πάλι, ἀπό δῶ τό γύριζε, ἀπό κεῖ τό γύριζε, δέν τοῦ πήγαινε. Τ' ὄνειρό του ἦτανε νά ξαναφανεῖ στήν πατρίδα του, μά νά εἶναι καί κάτι. Δέν τό κατάφερε τ' ὄνειρο; Τί νά πηγαινέι πιά τώρα καί νά τοὺς δείχνει τή γύμνια του! Ἐλα ὅμως πού δέν τό ἔθελε καί νά πεθάνει στά ξένα! Νά ζήσει στά ξένα, ναί! μέ τό σήμερα, μέ τό αὔριο, ζεῖς στά ξένα. Μά νά πεθάνεις στά ξένα καί σύγκαιρα οἱ πατριώτες σου νά γλυκοκοιμοῦνται στό μοσχομυρισμένο τους χῶμα – αὐτό δέν μποροῦσε νά τό βαστάξει ὁ γέρος.

Τ' ὄνειρευότανε λοιπόν καί τό λαχταροῦσε ν' ἀποθάνει στόν τόπο του, κι ἔτσι ξεκίνησε μέ τ' ἀπομεινάρια τοῦ εἶναι του. Νά πάει ὅμως μέσα στό χωριό καί νά πει πώς ἐγώ εἶμαι ὁ Τάδες, αὐτό δέν τ' ἀποκοτοῦσε*.

ἀποκοτοῦσε: ἀποτολμοῦσε.

—“Επειτα είναι κι άργά. Ποιός θά μέ πονέσει πιά τώρα! έλεγε μονάχος του, καθώς άραζε τό βαπόρι σέ λιμάνι πού γειτόνευε μέ τ' άγαπημένο νησί του.

Μόλις πάτησε πόδι στή χώρα εκείνη, κι ίσια στό σπιτάλι* μαζί μέ τό έχει του*.

—Νά μείνουν αυτά έδώ, λέει στους άνθρωπους εκεί. Έμένα δέ μου είναι καί πολύ χρειαζόμενα. Ό πρώτος πού αναλάβει κι είναι έτοιμος νά μισέψει,* τού τά χαρίζετε.

Καί γίνεται άφαντος ό γερο-Άνέστης.

Τραβάει κατά τή Σκάλα, βρίσκει πέραμα*, καί σ' ένα μερόνυχτο μέσα τηράει* τίς όλόχαρες άκρογιαλιές του νησιού του. Έκεί πού ή πλάση λές καί λούζεται κάθε ταχινή* καί λαμπροφορείται θεοφώτεινη, όλοκάθαρη καί παρθένα, πού μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολιτισμού δέ βλέπεις έπάνω σ' άσπρογάλαζα τά χαλίκια πού στρώνονται στήν άκρογιαλιά· εκεί πού σ'τά πρώτα του χρόνια ό γέρος μας έπαιξε μ' άνάλαφρη καρδιά καί μ' άξένοιαστο νοϋ, εκεί ξαναβρέθηκε τώρα, καταδασμασμένος από του χρόνου τ' άκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματισμένος, βουλιασμένα τά μάτια του, τά χέρια τρεμάμενα. Παράμερη έξοχή, πού τό καλοκαίρι μονάχα τή θυμούνται οί χωριανοί καί τή διαλέγουνε γιά τά ξεφαντώματά τους.

Τώρα όμως, άνοιξη άκόμα, ό γέρος ό Άνέστης πλανιόταν όλομόναχος στή λησμονημένη εκείνη γωνιά του κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι άκατανόητα λόγια, κάθε φορά πού άγνάντευε βράχο ή χωράφι ή κορφοβούνι τριγύρω καί του θυμίζε τής νιότης τά χρόνια. Μιά πάνω στήν άλλη μαζευότανε στόν αναγαλλιασμένο του νοϋ οί παλιές οί ιστορίες, τά παλιά τά γλέντια, τά περασμένα τά πρόσωπα καί τά πράγματα, πού κάθε κύμα έλεγεσ καί τά τραγουδάγε μέ τό γλυκό του μурμουρητό, εκεί πού πλαγιασμένος τώρα στόν ήλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' άδυνατισμένα του μάτια, νά τίς δει άλλη μιά καί νά τίς χύσει μέσ στήν ψυχή του τίς άνάλλαγες, τίς άγέραστες όμορφιές τής πατρίδας του.

Θά 'λεγεσ πώς άναστήθηκε μαζί μέ τό νοϋ του καί τ' άποσταμένο κορμί του. Κι ώστόσο, καταπονεμένο τόσους χρόνους από τή βαριά

σπιτάλι: νοσοκομείο.

τό έχει του: ή περιουσία του, όσα είχε μαζί του.

μισεύω: ξενιτεύομαι, άναχωρώ.

πέραμα: πλωτό μέσον· έδώ καίκι.

τηράω: κοιτάω.

κάθε ταχινή: κάθε πρωί.

τήν ξενιτιά καί τώρα πάλι μ' ἄξαφνης καρδιάς καρδιοχτύπια συνταραγμένο, χειροτέρευε ἀντί νά καλύτερέψει ἢ σάν τό φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τό βράδυ βράδυ, σάν ἄρχισε τό σκοτάδι καί πλάκωνε, κι αὐτός ἀκόμα λόγιαζε*, μέ τά μάτια ὄνειριασμένα, τ' ἀντικρινά τά βουναῖ ἐνός ἄλλου νησιοῦ, καταπόρφυρα μέ τήν ἀντιφεγγιά τοῦ βασιλεμένου τοῦ ἡλίου, μόλις τότε τό στοχάστηκε πώς, ὅταν ξεπήδησε ἀπό τό καίκι κι ἔσυρε κατά τήν ἐξοχή, δέ νοιάστηκε μήτε ἐνός μερόνυχτου ψωμί νά πάρει μαζί του.

– Κι ἂν μείνω καί νηστικός μιά νυχτιά, τί πειράζει; λέει τότες. Θά μέ θρέψει τῆς πατρίδας τ' ἀγέρι ὡς τό ταχύ*.

Κι ἀποκοιμήθηκε στήν ἀκρογιαλιά, δίπλα στής θάλασσας τό νανούρισμα, μέ τό νοῦ μαγεμένο ἀπό τίς μύριες εἰκόνες, πού τίς ἀνιστοροῦσε ὅλες ἐκείνες τίς ὥρες.

Δέν τά ξανάνοιξε πιά τά βαρεμένα του μάτια ὁ γέρος. Πιό γνωστικό κι ἀπό πολλούς φίλους τό κύμα, ἐπάνω στή μεγαλύτερη τήν καλοτυχιά τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τήνε νανούρισε μέ τό μουρμουρητό του καί τήν ἔστειλε μιά καί καλή στόν αἰώνιο τόν ὕπνο.

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ὁ γερο-Ἀνέστης δέ θέλει νά γυρίσει στό χωριό του καί γιατί εἶναι εὐτυχισμένος ἐπιστρέφοντας σ' ἀκρογιαλιά τοῦ νησιοῦ του; (Νά ἐπισημάνετε στό διήγημα ὅ,τι ἔχει σχέση με τήν εὐτυχία του).
2. Ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ διαδοχικά τούς κυριότερους ἐκφραστικούς τρόπους, πού μεταχειρίζεται κάθε πεζογράφος: τό μονόλογο, τήν περιγραφή καί τήν ἀφήγηση. Γιατί τό κάνει αὐτό;
3. Νά μελετήσετε καλά τό διήγημα καί νά ἀπαντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα: α) ποιά ἐπίθετα, πού ἔχουν σχέση μέ τό γερο-Ἀνέστη καί τή ζωή του, ξεχωρίζετε ἀπ' ὄλο τό διήγημα; β) γιατί ὁ συγγραφέας τοποθετεῖ τήν ἐπιστροφή τοῦ γερο-Ἀνέστη τήν ἀνοιξη; γ) ἡ περιγραφή τῆς φύσης ἔχει σχέση μέ τήν ψυχική κατάσταση τοῦ ἥρωα; δ) γιατί ὁ γερο-Ἀνέστης θυμάται τίς εὐτυχισμένες στιγμές τῆς ζωῆς του;

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ (1849-1923). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Κλεάνθη Μηχανιδοῦ. Γεννήθηκε στή Μόλυβο τῆς Λέσβου καί πέθανε στήν Ἀντίμπε της Γαλλίας. Ξενιτεύτηκε σέ ἡλικία δεκαεφτά χρονῶν καί πέρασε ὅλη του τή ζωή στά ξένα ὡς ἔμπορος ἢ ἐμπορικός ὑπάλληλος (Μάντσεστερ, Λίβερπουλ, Βομβάν). Ἦταν μαζί μέ τόν Πάλλη ἀπό τούς πρωτοπόρους τοῦ δημοτικισμοῦ. Ἔργα του:

λογιάζω: βλέπω, παρατηρῶ.
ὡς τό ταχύ: ὡς τό πρῶτι.

α) ποίηση: Παλιοί σκοποί, β) διηγήματα: Νησιώτικες ιστορίες, Φυλλάδες του Γε-ροδήμου, γ) μεταφράσεις: Όμηρου Όδύσεια (Οί ραψωδίες α-φ). Έπειδή έζησε στην Ξενιτιά, μέ τά διηγήματά του (κυρίως τίς Νησιώτικες ιστορίες) έκφράζει όλη του τή νοσταλγία για τό νησί καί τούς ανθρώπους του.

Άργύρης Έφταλιώτης

Άληθινό παραμύθι

Τό διήγημα άνήκει στίς Νησιώτικες Ιστορίες καί αναφέρεται στην αποδημία. Ξενιτεμένος καί ό ίδιος ό συγγραφέας χρόνια στην Άγγλία καί στίς Ινδίες (έργαζόταν στον έμπορικό οίκο τών Ράλληδων πού είχε τήν έδρα του στην Άγγλία) δείχνει μιá ιδιαίτερη εύαισθησία σέ ό,τι έχει σχέση μέ τήν Ξενιτιά.

Ταξίδευα τίς προάλλες από τό νησί μας στην Πόλη. Σάν βρίσκουμαι σέ ταξίδι, θέλω νά ρωτῶ καί νά μαθαίνω μαζί μέ ποιούς ταξιδεύω. Τό βαπόρι μας πολλούς επιβάτες δέν είχε, μά σάν άγγίξαμε* στή βορινή πόλη* του νησιού, άνέβηκε κάποιος, πού μου φάνηκε σάν παράξενος. Φράγκικο ήθος*, φράγκικοι τρόποι, ως καί περπατησιά φράγκικη. Κι ώστόσο τόν άχόρταγο τό βαρκάρη του τότε στόλιζε μέ καθάρια ρωμαίικα!*

– Τί πράμα νά είναι πάλι αυτός! είπα μόνος μου.

Σάν ξεκίνησε τό βαπόρι, τότε σιμώνω, τότε χαιρετῶ, κι άνοίγω όμι- λίες μαζί του.

– Καί πούθε είστε; του λέγω.

άγγίζω: πιάνω, πλησιάζω.

βορινή πόλη: ή Μόλυβος τής Μυτιλήνης (άρχαία Μήθυμνα).

ήθος: χαρακτήρας.

τόν στόλιζε μέ καθάρια ρωμαίικα: δηλ. τόν έβριζε.

- Από τό μέρος πού μέ είδατε νά μισεύω*.
- Καί γιά πού, άν θέλει ο Θεός;
- Γιά τήν Εύρώπη. Πέρασα εκεί τή νιότη μου όλη. Ήρθα νά δώ τούς δικούς μου καί τώρα γυρίζω πίσω.

Μέ τά λόγια γενήκαμε φίλοι. Καθίσαμε στό κατάστρωμα οί δυό μας τό βράδυ καί κοιτάζοντας τήν ήμερη θάλασσα μπρός καί τά βουνά άντικρύ, λέγαμε, έγώ τά δικά μου καί κείνος τά δικά του.

Ήτανε μεγάλη καί πολυπαθιασμένη ή ιστορία του. Μέ παρακάλεσε όμως νά μή τήν ξαναπώ κανένος, έξόν αυτό τό μικρό μέρος πού θά σās δηγηθώ τώρα:

- Έφυγ' από τό νησί μας μικρός μικρός. Κι ίσια στά μακρινά τά Ξένα. Ίσια στήν Εύρώπη, εκεί πού λέτε σεις οί πολύξεροι πού είναι τά φώτα, μά 'γώ τήνε βρήκα γεμάτη σκότος καί καταχνιά, καί τό λησμοβότανο* στά θλιβερά μονοπάτια της! Είκοσι χρόνια μέ μισοκοίμιζε τό φοβερό βοτάκι. Είκοσι χρόνια μ' έτρωγε σκουλήκι κρυφό, τής πατρίδας ο άθάνατος πόθος, πού μήτε μία Εύρώπη δέ σώνει νά τόν ξεριζώσει όλότελα.

Στά είκοσι τά χρόνια τό καταπόνεσε ή λαχτάρα τό λησμοβότανο. Ξύπνησε ή καρδιά μου, ξύπνησ' ο νους μου, όλα μου ξύπνησαν καί πατρίδα ζητούσαν.

Παίρνω τό βαπόρι κι ίσια κάτω κατά τά νησιά μας. Τά βρήκα όλα στόν τόπο τους! Όλα γελοούσαν ακόμα, καθώς πού γελοούσαν τότες πού μέ κατευόδωναν. Κι ο ήλιος, σάν νά 'ξερε κι αυτός τό τί ύπόφερε ή ράχη μου εκεί άπάνω, δός του καί μου τή ζέσταινε, ώσπου μούδιαζα από τήν εύχαρίστηση.

Ο καημένος ο πλοίαρχος του μικρού βαποριού πού μ' έφερνε στήν πατρίδα μου, μόνο πού δέν εκλαψε σάν τά 'μαθε όλ' αυτά. Ήτανε βράδυ βράδυ σάν φτάσαμε, κι ώσπου ν' άράξει τό βαποράκι στόν κόρφο μας, σκοτεινίασε κιόλας. Κι έβλεπες πού άναβαν ένα ένα τά φώτα τών σπιτιών άντικρύ.

- Βάλε τώρα φωτιά, καπετάνιο!

Πηγαίνει ο γέρος στό κανόνι, μά δέν παίρνει φωτιά! Τρέχει λοιπό στή σφυρίχτρα κι άμέσως αρχινάει ένα βοητό πού θαρρούσες καί πετάχτηκε κανένας δράκος από τά σπλάχνα τής γής, καί σφύριζε μισή ώρα νά πάρει άναπνοή.

- Έ, φτάνει, καπετάνιο! Τό καταλάβανε. Νά ή βάρκα πού έρχεται.

Ήρθε ή βάρκα μέ μερικά παλικαράκια χαρούμενα. Άνεβήκανε γλή-

μισεύω: ξενιτεύομαι, άναχωρώ.

λησμο(νο)βότανο: τό βοτάκι της λησμονιάς.

γορα και μέ καλοσωρίσανε ντροπαλά ντροπαλά. – Για δές εκεί, πού αντίς νά μέ πάρουνε μέ τά λεμόνια ύστερ' από τόση άπνευσιά, τά καημένα τά παιδιά νά μέ ντρέπουνται, λέει, και νά δακρύζουν κιόλας!

– Και ποιοί είστε σεΐς;

– Έγώ είμαι ό άδεξιμιός* σου.

– Έγώ ό ξάδερφός σου – ό ανεψιός σου, ό γαμπρός σου.

Πικρός κι άνάποδος είσαι, ώ κόσμε, μά έχεις και τίς παράξενές σου τίς γλύκες.

“Εσκιζε ή βάρκα τά κύματα και πήγαινε κατά τή σκάλα*.

Άκόμα δέν έδωσε τό παλαμάρι ό μπαρμπα-Σταμάτης, και δρόμο νά προφτάσει πρῶτος τά συχαρίκια.

– Τώρα πιά δέ μέ γελαΐτε, φώναξα σάν πάτησα χῶμα. Σās ξέρω όλους έσās. Νά ό θειός μου! Άσπρισε όμως! Νά κι ό χουβαρντάς ό Ζήσης μέ τό πονηρό του γέλιο!

Δέν μπόρεσα νά πάω μπρός. Στάθηκα λιγάκι, τούς πήρα τριγύρω μου, γύρεψα νά τούς μιλήσω, ήθελα νά τούς πῶ πῶς τάχατις δέν άλλαξαν, και πῶς μου φαινότανε σά νά μήν έφυγα ποτές από κοντά τους. Δέν μπόρεσα ν' άνοιξω τό στόμα μου. Άκούμπησα πάνω στο γέρο τό θειό μιά στιγμή, σφουγγίσαμε τά δάκρυά μας και ξεκινήσαμε από τή σκάλα, μέ τό φανάρι.

Πηγαίνοντας, στέκουμουν κάποτες νά κοιτάξω έδῶ καινούριο σπίτι, εκεί δρόμο καινούριο, περιβόλια κει πού αφήκα χαλάσματα, άργαστήρια κει πού ήξερα βράχους. Και θαρροῦσα πῶς ήμουν και δυό φορές άψηλότερος εκεί πέρα, μικρά μικρά καθώς φαίνονταν όλα. Τούς τό 'λεγα και γελοῦσαν.

Άπό μέσα όμως μέ βασάνιζε βαριά συλλογή. Συλλογιούμουν κι έλεγα πῶς ν' ανταμῶσει άνθρωπος μάνα ύστερ' από τόσα χρόνια, παΐξε γέλασε δέν είναι, και πῶς χρειάζεται δῶ θάρρος και θάρρος, νά μήν πάθει τίποτις κι ή γριά. Πήρα λοιπόν τόν άέρα πού παίρνουν οι μεθυσμένοι, σάν θέλουνε νά δείξουν πῶς δέ μέθυσαν τάχα. Περπατοῦσα γερά και χτυποῦσα τό ραβδί μου κάτω μ' άπόφαση. Η καημένη ή γριά μου έλεγε κατόπι πῶς και κείνη τήν ίδια τήν άπόφαση πολεμοῦσε νά κάμει. Κι έτοι βρεθήκαμ' άξαφνα ό ένας αντίκρυ στον άλλο! Σέ μιά στιγμή άκουμήσανε τά δυό πρόσωπα τό ένα στ' άλλουνοῦ τόν ὦμο. Λέξη δέν άκουγες. Παραστεκότανε σαράντα ὡς πενήντα δικοί και φίλοι, μέ μιά κατάνυξη, σάν νά 'βλεπαν ιερό μυστήριο. Κι ήταν τό ιερό-

---

άδεξιμιός: άναδεξιμιός, άναδεχτός, βαφτιστικός.

σκάλα: άποβάθρα.

τερο μυστήριο της ζωής μου, γιατί ένα φιλί μου σφούγγιζε μιὰς ἀλάκερης ζωής ἀμαρτίες!

Ἀνασηκώνω τὰ μάτια μου νά δῶ τριγύρω μου, καί μέ παίρνει μιά κοπέλα στήν ἀγκαλιά της κλαίγοντας. Μοῦ εἶπαν πῶς ἦταν ἡ ἀδερφή μου!

– Τί ὁμορφη πού εἶσαι, τῆς εἶπα, γυρεύοντας νά χωρατέψω, καί πνίγχαν τὰ λόγια στά δάκρυα. Ἦτανε λίγω μηνῶ νύφη, μέ γαμπρό πλάγι της, πού περίμενε κι αὐτός νά μ' ἀγκαλιάσει. Πιάνω τό χέρι του καί τοῦ λέγω. – «Ἐσὺ μοῦ τὴν ἔκαμες ἔτσι ὁμορφη, γιατί ἦταν ἀγριοκάτσικο, σάν τὴν ἔπαιρνα στά γόνάτά μου τεσσάρω χρονῶ μικρούλα». Γυρίζω καί ξαναβλέπω τὰ μάτια της, καί, «Σέ γνωρίζω τώρα», τῆς κάνω, «μεγάλωσες, μά δέν ἄλλαξες».

Κι ἔτσι παίζοντας καί κλαίγοντας πέρασα τὴν τρομερὴ αὐτὴ εὐτυχία, πού ταίρι δέν ἔχει στόν κόσμο.

Σάν μῆκαμε σπίτι, μέ πήρανε στό σαλόνι. Τό σπίτι ἦταν ἀπάνω κάτω τό ἴδιο, μά τὰ ἐπιπλα φράγκικα τώρα!

– Ἀνάθεμά σε, Φραγκιά, πού ὡς καί δῶ ἦρθαν τὰ σημάδια σου, εἶπα στό νοῦ μου. Μά δέν πρόφτασα νά ξεστομίσω τίποτις, γιατί γέμισε ἀμέσως τό σπίτι τρεῖς γενεές, τίς δυό πού ἤξερα, (ἔξόν ἐκείνους πού μισέψανε γιά τ' ἀγύριστο τό ταξίδι), καί τὴν καινούρια πού ξεφύτρωσε κατόπι.

Τί χάξι, σάν τὰ πῆρνα ἕνα ἕνα τὰ παιδιά τῶν παιδιῶν πού γνώριζα, καί τους ἔλεγα τίνος ἦταν. – Ἐσὺ εἶσαι τοῦ δεῖνα, ἐσὺ τῆς τάδε. Καί κανένα λάθος δέν ἔκαμα! Καί δῶσ' του γέλια, γιά νά ξεχαστοῦν κι οἱ παλιές οἱ πίκρες.

Νά παρασταίνω τὴν ἀντάμωση καθενὸς παλιοῦ φίλου καί δικοῦ, χρειάζεται πιότερη ὥρα. Σᾶς λέω μοναχά πῶς κάθε καινούριο πρόσωπο ἦταν κι ἀπό 'να νιώσμα*, καί κάθε φορά τό βρισκα! Τόσο καλά τὰ θυμούνται τὰ παλιά τὰ χρόνια.

Ἔ, παλιά χρόνια! Βρίσκω πάλι τὴ χάρη σας καί τὴ γλύκα σας! Βρίσκω τόν ἀποκρέβατο* μέ τὰ σύκα, τ' ἀρμάρι μέ τὰ γλυκά, τίς τηγανίτες τό πρῶι πρὶ νά φέξει, καθετίς πού σοφίζονται οἱ μανάδες, γιά νά μᾶς ξανακάμουν παιδιά, κι ἄς ἄσπρισαν τὰ μαλλιά μας! Σᾶς βρίσκω στίς παλιές καρδιές καί στά παλιά τὰ τραγούδια – μά σάν πηγαίνω στά καινούρια τὰ σπιτικά καί βλέπω καινούρια πρόσωπα κι ἀκούγω καινούρια πρᾶ-

---

νιώσμα: πρόβλημα, αἰνίγμα.

ἀποκρέβατος: εἰδικὸς χώρος τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου ἀποθηκεύονται καρποὶ καί ἐλιές.

ματα, σκεπάζεται ή ψυχή μου και θαρρῶ πῶς ξενιτεύτηκα πάλι! Ἐπειδὴ τὰ ἔφεραν καὶ δῶ τοῦ «πολιτισμοῦ» τὰ κουρέλια ἀπὸ τῆ Σύρα κι ἀπὸ τὴν Πόλη, ἀνθρώπεψε τάχα καὶ δῶ τὸ ρωμαϊκό καὶ τὰ ἔχασαν ὅλα τους τὰ νησιώτικα, ὡς καὶ τὰ τραγούδια τὰ ἔχασαν! Ἄχ, τραγούδια τῆς πατρίδας μου πονεμένα! Ἐγὼ ὁ ξενιτεμένος σᾶς τραγουδοῦσα κι οἱ ἀξενίτευτες ἐκεῖνες κοπέλες δὲν ἤθελαν πιά νά σᾶς ξέρουνε, μόνο τσαμπουνίζαν* κορακίστικα* τραγουδάκια τῆς ἐποχῆς!

– Πάμε στὴν ἐξοχή μας, λέω μιά μέρα τῆς μάνας. Κι ἄς εἶναι κι Ὀκτώβρης μήνας. Ἐκεῖ δὲ θ' ἄλλαξε τίποτις.

Κι ἔτσι ἦταν. Ὁ πύργος, οἱ λεῦκοι* κοντά του, ἡ βρύση στοῦ πλάγι, οἱ πλάτανοι παραπάνω, τὰ κοπάδια στὰ βουναράκια τριγύρω μὲ τὰ κουδούνια τους, πού ἔλεγες καὶ κρατοῦσαν τὸν ἴσιο τῆς φλογέρας, ἡ θάλασσα παρακάτω, ὅλα, ὅλα τὰ ἴδια. Μῆτε γεράσανε, μῆτε θά γεράσουν ποτέ τους. Ἔτοιμα νά σέ χαιρετίσουν καὶ νά σ' ἀναστήσουν, ὅσο γέρος, ὅσο βαρεμένος κι ἂν εἶσαι!

Παίρνω τὴ γριά μου στοῦ ξωκλήσι τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Προσκυνοῦμε, ἀνάβουμ' ἓνα κερί καὶ τάζουμε νά περάσουμε μαζί τὰ στερνά στερνά χρόνια ἐκεῖ πέρα.

– Μόνο νά ξαναπάω ἄλλη μιά, τῆς λέω, κι ὄρκο σοῦ τὸ κάνω πῶς δὲν ἀργῶ τώρα.

Εἶδε τὴ λαχτάρα μου καὶ δὲν εἶπε ὄχι. Μόνο γύρισε τὰ μάτια τῆς κατὰ τὴ θάλασσα καὶ τραγούδησε ἓνα παλιό τραγούδι τοῦ μακαρίτη τοῦ γέρου τῆς:

Ἡ θάλασσα ξεβούρκουσι* τὰ ράχτα* πᾶ τοῖ δέρνει,
τοῖ πάλι ξαναβούρκουσι, πάλι στὰ ράχτα δέρνει.

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε μὲ φράσεις τοῦ κειμένου τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐκφράζεται ἡ ἔντονη νοσταλγία τοῦ ξενιτεμένου.

τσαμπουνίζω: κλαυθμηρίζω, φλυαρῶ.

κορακίστικα τραγούδια: ἐλαφρά τραγούδια σὲ ἀκατάληπτη γλῶσσα.

οἱ λεῦκοι: οἱ λεῦκες.

ξεβούρκουσι: ξεβούρκωσε, γαλήνεψε.

ράχτα: βράχια. Πρόκειται γιὰ παλιό τραγούδι τοῦ νησιοῦ σὲ τοπικό ἰδίωμα:

Ἡ θάλασσα φουρτούνιασε, τὰ βράχια πάει καὶ δέρνει
καὶ πάλι ξεφουρτούνιασε, πάλι τὰ βράχια δέρνει.

2. Ὁ Ξενιτεμένος βρῆκε, λέει, τὴν Εὐρώπη «γεμάτη σκότος καί καταχνιά». Τί θέλει νά πει;
3. Πῶς κρίνει τὸν ἐξευρωπαϊσμό στὸν τρόπο τῆς ζωῆς τῶν συγγενῶν του;
4. Ἀκολουθεῖ ὁ συγγραφέας χρονολογικὴ σειρά στὴν ἱστορία ἢ ὄχι; Τί πετυχαίνει μὲ αὐτὴ τὴν τεχνικὴ;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 172.

Νικηφόρος Βρεττάκος

Ἐπιστροφή

Μέ σπαραγμό κρατώντας τὴ βαριά καρδιά μου
βρῆκα τό πατρικὸ μου σπίτι νά κοιτάζει,
μέσ ἀπ' τὶς φυλλωσιές, σάν ἄλλοτε, τὴ δύση

μέ σπαραγμό κρατώντας τὴ βαριά καρδιά μου...

Γοργά τό τζάκι ἢ μάνα μου τρέχει ν' ἀνάψει.
Κι ἐνῶ ἀπ' τὴν πόρτα βλέπω τὶς γλυκὲς του λάμπεις,
μέ σπαραγμό κρατώντας τὴ βαριά καρδιά μου,

δέ μπαίνω μέσα. Ἀπέξω κάθομαι καί κλαίω...

Ἐρωτήσεις

1. Τί ἐκφράζει ὁ ποιητὴς μὲ τό ποιήμα του αὐτό;
2. Νά βρεῖτε τὶς εἰκόνες πού ὑπάρχουν στό ποιήμα καί νά ἐξηγήσετε γιατί τὶς χρησιμοποίησε ὁ ποιητὴς.
3. Γιατί ὁ ποιητὴς δέ μπαίνει μέσα στό σπίτι;
4. Οἱ ποιητὲς πολλές φορές ἐπαναλαμβάνουν λέξεις, στίχους ἢ καί ὁλόκληρες στροφές, γιὰ νά τονίσουν μιὰ ἰδέα. Ποιὸς στίχος ἐπαναλαμβάνεται στό ποιήμα μας καί ποιά ἰδέα τονίζεται μὲ τὴν ἐπανάληψή του;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 31.

Πατρίδα

Ὁ ποιητής Λορέντζος Μαβίλης ἔζησε πολλά χρόνια στή Γερμανία. Ἐκεῖ – στό Μόναχο συγκεκριμένα – ἔγραψε καί τό παρακάτω ποίημα τό 1888.

Πάλε ξυπνάει τῆς ἀνοιξης τ' ἀγέρι
στήν πλάση μυστικῆς ἀγάπης γλύκα,
σάν νύφ' ἢ γῆ, πῶχει ἄμετρα ἄνθη προίκα,
λάμπει, ἐνῶ σβηέται τῆς αὐγῆς τ' ἀστέρι.

Πεταλοῦδες πετοῦν ταίρι μέ ταίρι,
ἐδῶ βουίζει μέλισσα, ἐκεῖ σφήκα·
τή φύση στήν καλή της ὥρα ἐβρῆκα,
λαχταρίζει ἡ ζωῆ σ' ὅλα τά μέρη.

Κάθε μοσκοβολιά καί κάθε χρῶμα,
κάθε πουλιοῦ κελάδημα ξυπνάει
πόθο στά φυλλοκάρδια μου κι ἐλπίδα

νά σου ξαναφιλήσω τ' ἅγιο χῶμα,
νά ξαναἰδῶ καί τό δικό σου Μάη,
ὁμορφῆ μου, καλή, γλυκιά πατρίδα.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εικόνα δίνει ὁ ποιητής στίς δύο πρῶτες στροφές; Νά βρεῖτε τίς λέξεις πού συνθέτουν τήν εικόνα.
2. Πῶς συνδέονται νοηματικά οἱ δύο τρίστιχες στροφές μέ τίς προηγούμενες; Μέ ποιά λέξη κυρίως γίνεται ἡ σύνδεση;
3. Τί φανερώνει τό ποίημα; Γιατί ὀνομάζεται *Πατρίδα* καί ὄχι *Ἄνοιξη*;
4. Πῶς λέγεται αὐτό τό εἶδος τοῦ ποιήματος καί ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά του;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 92.

Ὁ γυρισμός τοῦ ξενιτεμένου

Τό ποίημα γράφτηκε στήν Ἀθήνα τήν ἀνοιξη τοῦ '38. Περιέχεται στή συλλογή Ἡμερολόγιο καταστράματος (Α). Δίνουμε τίς τρεῖς πρώτες στροφές.

« Πάλιέ μου φίλε, τί γυρεύεις;
Χρόνια ξενιτεμένος ἦρθες
μέ εἰκόνες πού ἔχεις ἀναθρέψει
κάτω ἀπό ξένους οὐρανοῦς
μακριά ἀπ' τό τόπο τό δικό σου».

«Γυρεύω τόν παλιό μου κήπο·
τά δένδρα μοῦ ἔρχονται ὡς τή μέση
κι οἱ λόφοι μέ τίς παπαροῦνες
κι ὁμως σάν ἡμouνα παιδί
ἔπαιζα πάνω στό χορτάρι
κάτω ἀπό τούς μεγάλους ἴσκιους
κι ἔτρεχα πάνω σέ πλαγιές
ῶρα πολλή λαχανιασμένος».

«Πάλιέ μου φίλε, ξεκουράσου,
σιγά σιγά θά συνηθίσεις·
θ' ἀνηφορίσουμε μαζί
στά γνώριμά σου μονοπάτια.
θά ξαποστάσουμε μαζί
κάτω ἀπ' τό θόλο τῶν πλατάνων
σιγά σιγά θά ῥθoῦν κοντά σου
τό περιβόλι κι οἱ πλαγιές σου»...

Ἑρωτήσεις

1. Τί γυρεύει νά βρεῖ στήν πατρίδα του ὁ ξενιτεμένος καί τί βρίσκει; Ποῦ ὀφείλεται ἡ ἀλλαγὴ τῶν ἐντυπώσεων;
2. Ποιό αἶσθημα τόν βασανίζει;
3. Τό ποίημα εἶναι γραμμένο μέ μορφή διαλογικῆ. Σᾶς θυμίζει κανένα δημοτικὸ τραγούδι μέ τό ἴδιο θέμα;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 147.

Χ. Ὁ ἑλληνισμός ἔξω ἀπό τὰ σύνορα

*καί τήν Κοινήν Ἑλληνική Λαλιά
ὡς μέσα στήν Βακτριανή τήν πήγαμεν*
(Κ. Π. Καβάφης)

Ποσειδωνιάται

Τό ποίημα Ποσειδωνιάται βασίζεται σέ μιά πληροφορία τοῦ Ἀθήναιου. (Ὁ Ἀθήναιος ἦταν ἑλληνας συγγραφέας τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. ἀπό τήν Αἴγυπτο. Ἐγραψε τούς Δειπνοσοφιστές, ἔργο πού περιέχει πολύτιμες πληροφορίες γιά τή ζωή τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων). Τό σχετικό χωρίο του λέει: «Οἱ κάτοικοι τῆς Ποσειδωνίας, στόν τυρρηνικό κόλπο, ἐνῶ εἶχαν ἑλληνική καταγωγή, ἀφομοιώθηκαν ἀπό τούς ντόπιους κι ἐγίναν Τυρρηνοί ἢ Ρωμαῖοι· ἄλλαξαν γλώσσα καθώς καί τίς πλείοις πολλές συνήθειές τους. Τελοῦν ὅμως ἀκόμα καί τώρα κάποια γιορτή ἑλληνική. Συγκεντρώνονται τότε, ξαναθυμοῦνται τά παλιά ὀνόματα καί ἔθιμα, κλαῖνε γιά τό κατάντημά τους καί φεύγουν μέ δάκρυα στά μάτια».

Τήν γλώσσα τήν ἑλληνική οἱ Ποσειδωνιάται ἐξέχασαν τόσους αἰῶνας ἀνακατευμένοι μέ Τυρρηνούς καί μέ Λατίνους κι ἄλλους ξένους. Τό μόνο πού τούς ἔμενε προγονικό ἦταν μιά ἑλληνική γιορτή, μέ τελετές ὠραίες, μέ λύρες καί μέ αὐλούς, μέ ἀγῶνας καί στεφάνους. Κι εἶχαν συνήθειο πρὸς τό τέλος τῆς γιορτῆς τά παλαιά τους ἔθιμα νά διηγοῦνται καί τά ἑλληνικά ὀνόματα νά ξαναλένε, πού μόλις πιά τά καταλάμβαναν ὀλίγοι. Καί πάντα μελαγχολικά τελείων' ἡ γιορτή τους. Γιατί θυμοῦνταν πού κι αὐτοί ἦσαν Ἕλληνες – Ἰταλιῶται* ἕναν καιρό κι αὐτοί· καί τώρα πῶς ἐξέπεσαν, πῶς ἐγίναν, νά ζοῦν καί νά ὀμιλοῦν βαρβαρικά βγαλμένοι* – ὦ συμφορά! – ἀπ' τόν ἑλληνισμό.

*Ἰταλιῶται: Οἱ Ἕλληνες ἀποικοι τῆς Κάτω Ἰταλίας. βγαλμένοι ἀπ' τόν ἑλληνισμό: βγαλμένοι ἔξω ἀπό τόν ἑλληνισμό, ἀφελληνισμένοι.

Ερωτήσεις

1. Ποιό είναι τό κύριο έλληνικό στοιχείο πού οί Ποσειδωνιάτες έχουν λησμονήσει; Σέ ποιά σημεία τού ποιήματος αναφέρεται αυτό; Νά σχολιάσετε τή θέση τού μέσα στό ποίημα.
2. *Μέ λύρες καί μέ αύλους, μέ άγώνες καί στεφάνους:* ποιό είναι τό αποτέλεσμα πού επιδιώκει ό ποιητής αναφέροντας αυτές τίς λεπτομέρειες τής γιορτής;
3. Μπορείτε νά φανταστείτε τί περιεχόμενο είχε γιά τούς Ποσειδωνιάτες ή λέξη *έλληνισμός*, πού αναφέρεται στό τέλος τού ποιήματος;
4. Νά επισημάνετε τούς λόγιους τύπους στό ποίημα.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ (1863-1933). Γεννήθηκε καί πέθανε στήν Άλεξάνδρεια, άλλα καταγόταν από τήν Κωνσταντινούπολη. Δέν έκανε συστηματικές σπουδές· είχε όμως μεγάλη ενημέρωση πάνω σέ θέματα τής γαλλικής καί άγγλικής λογοτεχνίας. Έργαζόταν ως ιδιωτικός υπάλληλος στήν Έταιρεία Ύδρευσεως στήν Άλεξάνδρεια. Θεωρείται από τούς σηματικότερους Νεοέλληνες ποιητές μέ παγκόσμια

άναγνώριση τής άξίας του. Ξεπερνώντας τίς αντίληψεις, πού επικρατούσαν τότε στήν Έλλάδα γιά τήν ποίηση, ακολούθησε δικό του δρόμο στή σύνδεση τού στίχου, πού τόν άπάλλαξε από καθετί περιττό καί πομπώδες. Φαινομενικά ή ποίησή του μοιάζει μέ πεζολογία. Άν προσέξουμε όμως καλύτερα, θα διαπιστώσουμε ότι τά ποιήματά του εκφράζουν τίς λεπτότερες συναισθηματικές άποχρώσεις.

Ό Καβάφης άντλεί τά θέματά του από τόν κόσμο τής έμπειρίας του καί από τό ιστορικό μας παρελθόν, ιδιαίτερα τής άλεξανδρινής περιόδου. Όλο τό ποιητικό του έργο, πού ό ίδιος είχε παρουσιάσει όσο ζούσε, εκδόθηκε γιά πρώτη φορά στήν Άθήνα τό 1935 μέ τίτλο *Ποιήματα*. Τό 1968 δημοσιεύτηκαν τά άνέκδοτα ποιήματά του.

Στά 200 π.Χ.

Στό παρακάτω ποίημα ὁ Καβάφης μᾶς μεταφέρει στό 200 π.Χ., δηλαδή στήν ἀλεξανδρινή ἐποχή. Φαντάζεται ὅτι ἕνας Ἕλληνας τῆς ἐποχῆς αὐτῆς διαβάζει καί σχολιάζει τήν ἐπιγραφή πού ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἔστειλε στήν Ἀθήνα μαζί μέ τριακόσιες περσικές ἀσπίδες, λάφυρα ἀπό τή μάχη τοῦ Γρανικοῦ, γιά νά τοποθετηθοῦν στόν Παρθενώνα, ὡς ἀφιέρωμα στήν Ἀθηνᾶ. Ἡ ἐπιγραφή ἔλεγε:

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΛΗΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ
ΑΠΟ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ ΤΩΝ ΤΗΝ ΑΣΙΑΝ ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΩΝ.

Ὅπως ξέρουμε ἀπό τήν Ἱστορία, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀρνήθηκαν νά λάβουν μέρος στήν ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν μέ τή δικαιολογία ὅτι ἡ παράδοσή τους δέν τοῦς ἐπέτρεπε ν' ἀκολουθοῦν ἄλλους σ' ἐκστρατεία, ἀλλά νά εἶναι οἱ ἴδιοι ἀρχηγοί.

Μποροῦμε κάλλιστα νά φαντασθοῦμε πώς θ' ἀδιαφόρησαν παντάπασι* στήν Σπάρτη γιά τήν ἐπιγραφήν αὐτή. «Πλὴν Λακεδαιμονίων», μά φυσικά. Δέν ἦσαν οἱ Σπαρτιάται γιά νά τοῦς ὀδηγοῦν καί γιά νά τοῦς προστάξουν σάν πολυτίμους ὑπηρέτας. Ἄλλωστε μιά πανελλήνια ἐκστρατεία χωρίς Σπαρτιάτη βασιλέα γι' ἀρχηγό δέν θά τοῦς φαίνονταν πολλῆς περιωπῆς*. Ἄ βεβαιότατα «πλὴν Λακεδαιμονίων».

Εἶναι κι αὐτή μιά στάσις. Νιώθεται.

Ἔτσι, πλὴν Λακεδαιμονίων στόν Γρανικό· καί στήν Ἴσσο μετά· καί στήν τελειωτική τήν μάχη, ὅπου ἐσαρώθη ὁ φοβερός στρατός, πού σ' Ἀρβηλα συγκέντρωσαν οἱ Πέρσαι: πού ἀπ' τ' Ἀρβηλα ξεκίνησε γιά νίκην κι ἐσαρώθη.

παντάπασι: ἐντελῶς, ὁλότελα.
πολλῆς περιωπῆς: πολύ σπουδαία.

Κι ἀπ' τὴν θαυμάσια πανελληνίαν ἐκστρατεία,
τὴν νικηφόρα, τὴν περιλάμπρη,
τὴν περιλάλητη, τὴν δοξασμένη
ὡς ἄλλη δὲν δοξάσθηκε καμιά,
τὴν ἀπαράμιλλη*, βγήκαμ' ἑμεῖς·
ἑλληνικός καινούριος κόσμος, μέγας.

Ἐμεῖς οἱ Ἀλεξανδρεῖς· οἱ Ἀντιοχεῖς,
οἱ Σελευκεῖς κι οἱ πολυάριθμοι
ἐπίλοιποι* Ἕλληνες Αἰγύπτου καὶ Συρίας,
κι οἱ ἐν Μηδίᾳ κι οἱ ἐν Περσίδι κι ὅσοι ἄλλοι.
Μέ τές ἐκτεταμένες ἐπικράτειες,
μέ τὴν ποικίλη δρᾶση τῶν στοχαστικῶν προσαρμογῶν*.
Καὶ τὴν Κοινήν· Ἑλληνική Λαλιά
ὡς μέσα στὴν Βακτριανὴ τὴν πήγαμεν, ὡς τοὺς Ἴνδούς.

Γιὰ Λακεδαιμονίους νά μιλοῦμε τώρα!

Ἐρωτήσεις

1. Ποιὰ ἦταν ἡ πιθανὴ ἐντύπωση τῶν Σπαρτιατῶν, ὅταν ἔμαθαν τὴν ἐπιγραφὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου; Γιατί;
2. Πῶς κρίνει ὁ ὑποθετικὸς σχολιαστής τῆς ἐπιγραφῆς τὴ στάση τῶν Σπαρτιατῶν μόνη τῆς (στό στίχο 12) καὶ πῶς τὴν κρίνει στὸν τελευταῖο στίχο τοῦ ποιήματος; Γιατί αὐτὴ ἡ διαφορὰ;
3. Πῶς δίνει ὁ ποιητὴς τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου;
4. Νά μελετήσετε τὴ γλῶσσα τοῦ ποιήματος καὶ νά τὴ χαρακτηρίσετε.

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 184.

ἀπαράμιλλος: ἀσυναγώνιστος, ἐξαιρετικός.

ἐπίλοιπος: ὑπόλοιπος.

μέ τὴν ποικίλη δρᾶση κτλ.: Ὁ στίχος ἀναφέρεται στὴν προσαρμογὴ τῆς δραστηριότητος τῶν ἀνθρώπων στὶς νέες συνθήκες πού διαμορφώθηκαν μέ τὴ δημιουργία τῶν μεγάλων βασιλείων καὶ τὴν ἀνάμιξη τῶν πολιτισμῶν.
κοινή: Ἔτσι ὀνομάστηκε ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὅπως διαμορφώθηκε στοὺς ἑλληνοιστοικούς χρόνους μετὰ τὴν ἐπέκτασή της στὶς χώρες τῆς Ἀνατολῆς (Μ. Ἀσία, Συρία, Παλαιστίνη, Αἴγυπτο κτλ.).

'Αρχαίοι άνθρωποι τής 'Ανατολής

Τό κείμενο είναι από τό βιβλίο του Κόντογλου Τό 'Αιβαλί ή πατρίδα μου. Παρουσιάζει, μέ πολλή αγάπη, τούς κατοίκους του μεγάλου μπουγαζιού, στην έξοχή του 'Αιβαλιου (Κυδωνίες), πού ήταν ή ιδιαίτερη πατρίδα του συγγραφέα. 'Ακόμα ό συγγραφέας περιγράφοντας τά φυλετικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων, τά ήθη και έθιμα, τή γλώσσα και τόν τρόπο τής ζωής τους, τονίζει τήν ιστορική συνέχεια τής φυλής μας και εκφράζει τή λατρεία του για τήν πολιτιστική μας παράδοση.

Πρό λίγα χρόνια ακόμα μπορούσες νά βρεις εκεί μέσα από κεινή τή γενεά των αρχαίων ανθρώπων, πού δέν υπάρχουνε σέ άλλα μέρη, σάν κι αυτούς πού διαβάζουμε στις ιστορίες των παλαιών 'Ελλήνων, και πού τίς συνταιριάζανε ό γερο-'Ομηρος, ό 'Ησίοδος, ό 'Ηρόδοτος, ό Θεόκριτος, καθώς και στην Παλαιά Διαθήκη. Ήτανε αρχαίοι 'Ελληνες μαζί κι 'Ανατολίτες χριστιανοί, πράοι κι άθωοι άνθρωποι. Σάν νά τούς απόκλεισε ή φύση σέ κείνο τό βλογημένο στενοθάλασσο κι άπομείνανε όπως βρεθήκανε πριν από χιλιάδες χρόνια, ίδιοι κι άπαράλλαχτοι, από τότες πού ήτανε ειδωλοάτρες και πιστεύανε στα ξύλα, στ' άστρα και στα δέντρα.

Μά τό παράδοξο είναι πώς δέν ήτανε άγριοι, πονηροί και μοβόροι*, μαχαιροβγάλτες κι άκοινωνητοι. Σάν παιδιά αγαπούσανε τίς ιστορίες, όλα τά πιστεύανε, καλοσύνη είχανε στην καρδιά τους. Βαστούσανε στό χωριό σπίτια μ' όλη τήν τάξη. Κλέφτες δέν ήτανε, ψέματα δέ λέγανε, τή δουλειά τήν αγαπούσανε, τόν ξένο σάν άδερφό τους τόν είχανε. Καί τούτο, επειδή ζούσανε μέ μεγάλη απλότητα κι ήτανε φχαριστημένοι μέ λίγα πράματα και δέ χρειαζόντανε μηδέ τό ψέμα, μηδέ τήν κλεψιά, μηδέ τό σκοτωμό, για νά πληθύνουνε τήν καλοπέρασή τους. Τήν πείνα όμως δέν τήν ξέρανε, γιατί ή μεγάλη στεριά, πού τούς γέννησε, δέν άφηνε κανένα νησικόν και παραπονεμένον, ή βλογημένη 'Ανατολή πού βγάξει πολύ και γλυκό ψωμί και κάθε λογής πράμα, μέλι, γάλα, λάδι κι ό,τι άλλο χρειάζεται για ζωοτροφία του ανθρώπου, δίχως μάταια πράματα. Όπως ή γής έθρεφε κάθε λογής προκομμένο δέντρο.

Μοβόροι: αίμοβόροι, σκληροί.

ή θάλασσα ἔθρεφε ψάρια πού ἔχανε τήν ἰδιαίτερη νοστιμάδα πῶχει καθετί πού βγάξει κείνη ἢ βλογημένη πλάση, ἄγρια καί ἡμερα.

Ἄλλά κι οἱ ἀνθρώποι δέν ἦτανε πλεονέχτες, ὁ πλούσιος ἔδινε στόν πιό φτωχό, κι ὁ φτωχός πάλε δέν ἤθελε σώνει καί καλά ν' ἀνεβεί ἀπάνου ἀπό τόν ἄλλον, δέ λίμαζε*, δέν τόν ἔτρωγε ἢ ζηλοφθόνια, οὔτε ὁ νοῦς του ἦτανε ὄλο στό κέρδος, μόνο πέρναγε ἢ ζωή τους μέ εἰρήνη βαθιά, κι ὁ Θεός τούς βλογοῦσε ἀπό πάνου.

Φαίνεται πῶς τέτοιοι πρωτινοί ἀνθρώποι ὑπῆρχανε πάντα ἐδῶ στήν Ἀνατολή· καί τότες πού ἄλλαξε ἡ θρησκεία καί γινήκανε χριστιανοί, ἀπομείνανε οἱ ἴδιοι, γιατί ἡ καινούρια θρησκεία ἦτανε ποιητική καί ἀπλή σάν τήν παλιά, βάλε καί περισσότερο. Τοῦτοι βαστούσανε ἀπό ἀνθρώπους πού ζῆσανε καί κείνοι κρυφά ἀπό τόν Θεό, τόν καιρό πού κυβερνοῦσανε τόν κόσμο οἱ Ῥωμαῖοι. Ὑστερα, σάν γίνηκε χριστιανικό βασίλειο ἢ Κωσταντινούπολη, καί τά μέρη τοῦτα ἦτανε ὀλότελα ξεχασμένα κι ἀπόμερα, καί δέν πῆγαινε ποτές ἀνθρώπος ἀπό ἄλλη χώρα ἐκεῖ πέρα, γινήκανε πιό ἀπλοί, ἀντί νά ξυπνήσουνε καί νά πονηρέψουνε. Σέ ἄλλα μέρη χαλοῦσε ὁ κόσμος ἀπό τούς πολέμους, ἀμέτρητοι ἀνθρώποι σφαζόντανε στά τέσσερα πέρατα τῆς σφαίρας, ἐδῶ ὅμως βασίλευε εἰρήνη.

Γιά τοῦτο ὁ ἀνθρώπος, μακριά ἀπό τίς ἀκαταστασίες, «ζῶν εὐδαιμον ἐγένετο», ὅπως λέγει ἓνας ἀρχαῖος Ἕλληνας, δηλαδή ἐζοῦσε σάν κανένα εὐτυχημένο ζῷ στήν ἀγκαλιά τῆς φύσης, πού τόν γλυκονανούριζε. Σάν νά βγαίνει ἀπό τή γῆς καί πάλε νά γύριζε στή γῆ, δίχως θλίψη, δίχως νά γευτεῖ θάνατο, ὅπως τό κεραμίδι πού κάνει ὁ κεραμιδάρης ἀπό τό χῶμα, σάν γεράσει, λιώνει σιγά σιγά καί τό γλύφει τό κύμα στήν ἀκρογιαλιά καί γυρίζει πάλε ἤσυχια στή γῆς. Σάν τό αὐγό π' ἀφήνει τό γιαλοπούλι* ἀπάνου στόν ἄμμο, κοντά στήν ἀρμυρήθρα*, ἔτσι ἦτανε κείνοι οἱ ἀνθρώποι.

Ὁ οὐρανός στεκότανε ἴδια καμάρα ἀπό πάνου τους, γύριζε μέ τόν ἥλιο, μέ τό φεγγάρι καί μέ τ' ἄστρα, καθώς κι ὁ γύρος τοῦ χρόνου μεταλλάζονταν ἀπό μέρα σέ νύχτα κι ἀπό καλοκαίρι σέ χειμῶνα, κι ὄλα τοῦτα τά ζοῦσανε στήν κάθε στιγμή, ἐνῶ ἔμεις οἱ ἀνθρώποι τῆς πολιτείας δέν προφταίνουμε νά τά κοιτάξουμε, γιατί ζοῦμε μακριά καί σάν ὄξω ἀπό τήν πλάση, φορτωμένοι μέ μάταιες ἐγνοιες.

Τά ροῦχα τους, πουκάμισα καί βρακιά φαρδιά, ὄλα ἦτανε φαντά*

λιμάζω: εἶμαι λαίμαργος.

γιαλοπούλι: πουλί τοῦ γιαλοῦ.

ἀρμυρήθρα: φυτό πού φυτρώνει κοντά σέ θάλασσα.

φανά: ὑφανά.

στήν κρεβατή, από μαλλί πρόβειο πού τό λαναρίζανε* καί τό γνέθανε οί γυναίκες. Τό χειμώνα πρόβειες γούνες φορούσανε, γιατί πολλές φορές πέτρωνε ή γής από τό κρύο. Σιδερένια πράματα λιγοστά είχανε, μόνο βολευόντανε μέ καβίλιες* άντίς καρφιά, παλούκια, ξυλόκουρες, διχάλια. Καί στά σπίτια τους όλα τά χρειαζόμενα ξυλένια ήτανε. Πολ- λές φορές βάζανε ένα ξύλο άντίς γιά κουμπί. Οί τσομπάνηδες φορού- σανε τό χειμώνα προβιές μέ τό μαλλί από μέσα.

"Αν κι ήτανε άνθρώποι παντρεμένοι μέ ὁμορφες καί γερές γυναίκες, κι είχανε θυγατέρες μέ κορμιά σάν τά νιογέννητα φοράδια, ώστόσο φαινόντανε καί σάν άσκητές. Τό κρύο καί τή ζέστη δέν τά φοβόντανε, γιατί ήτανε σάν τό πρινόδεντρο*, μαθημένοι από μικροί.

Ζούσανε άναπαμένοι μέσα στή γλυκιά άγκαλιά τής φύσης, σάν νά μή φάγανε οί παπποῦδες τους από τό καταραμένο δέντρο. Μέ τό τί- ποτα ζούσανε καί τίποτα δέν τούς έλειπε. «Τίς έστιν ὁ πλούσιος; Ὁ έν τῷ ὀλίγῳ άναπαυόμενος»*.

"Όχι πλατσομύτες άραπάδες, ὅπως οί φυσικοί άνθρώποι στήν Ἄφρική καί στόν ὠκεανό, αλλά λεπτοκανωμένα χαρακτηριστικά, άρ- χαία έλληνικά καί βυζαντινά, έβλεπεσ σ' αυτούς τούς βουνίσιους άν- θρώπους. Οί νιοί ήτανε σάν τόν Ἄχιλλέα, σάν τόν Πάτροκλο, είτε καί σάν τόν Μεγ'-Ἀλέξαντρο.

Πολλοί τους ήτανε σγουρομάλληδες κι ήλιοκαμένοι, συχνά ξανθό- τριχοι, ὄχι μέ κείνο τό χρώμα πού μοιάζει σάν λινάρι, μά ἴδιο μέ τοῦ ξεράγκαθου, π' άνεμίζεται στίς χέρσες άκρογιαλιές, μέ τό πρώτο χνουδι πού ἴδρωνε άλαφρά στό μουστάκι καί στά μάγουλα, συνέχεια μέ τά τσουλούφια τους, άλισαχνιασμένο* από τή θάλασσα. Οί γέροι πάλε μοιάζανε, άλλος σάν Ποσειδῶνας μέ στριφτά γένια από τήν άρμύρα, άλλος σάν Ὁμηρος άπαράλλαχτος, άλλος σάν Ἅγιος Νικόλας, άλλος σάν τ' άγαλμα τοῦ Λαοκόοντα, άλλος σάν τόν μάντη Τειρεσία, άλλος σάν Σκεντέρμπεης*, τέτοια σκέδια. Οί μεσόκοποι πάλε παρομοιάζανε μέ τό Χριστό, ὅπως είναι ζωγραφισμένος στά παλιά τά κονίσματά μας, μέ τόν Ἄι-Γιάννη τόν Πρόδρομο, μέ τόν άντρεῖο Λεωνίδα, μέ τόν Θεμι- στοκλη, τόν Ἐπαμεινῶνδα, κι ὅσοι ξουρίζανε τά γένια τους ήτανε ἴδιοι

λαναρίζω: ξαίνω τό μαλλί μέ τό λανάρι.

καβίλια: ξύλινο καρφί.

πρινόδεντρο: ποῦρνάρι.

...άναπαυόμενος: ποιός είναι ὁ πλούσιος; Ὅποιος βρίσκει ίκανοποίησή σέ λί- γα.

άλισαχνιασμένο: άλατισμένο.

Σκεντέρμπεης: ἡ Γεώργιος Καστριώτης, Ἄλβανός ήγέτης. Ἐζησε τό 15ο αἰ.

μέ τό Μάρκο Μπότσαρη, μέ τό Νικηταρά, μέ τό Μιαούλη καί μέ τούς άλλους καπεταναίους. Άλλά καί τά όνόματα τους ήτανε άρχαία: Μιλτιάδης, Δυσσέας, Ξενοφός, Λεγωνίδας, Άλέξαντρος, Άγαμέμνονας, Δημοσθένης, Όμηρος, Άησιόλαος, Παμεινώνας, Τέρπαντρος, Πυθαγόρας, Έχτορας...

Τά παλικάρια βοηθούσανε τούς πατεράδες τους, ύποταχτικά, καλά παιδιά, καί δέ λέγανε πολλά λόγια. Πρώτα μιλούσανε πάντα οί γέροι κι ύστερα οί νιοί. Οί γέροι σιγομιλούσανε, κουβεντιάζανε όλο μέ παροιμίες· γιατί οί κολασμένοι κι οί καταραμένοι βιάζονται. Ό χαιρετισμός τους ήτανε: «Όρα καλή!»-«Πολλά τά έτη!»-«Χαιρετίσματα!» ή «Προσκυνήματα!»-«Μετά χαράς!»

Εΐχανε κι ένα δικαστήριο άναμεταξύ τους· ό,τι διαφορά είχανε οί νιώτεροι, τήν κρίνανε οί γέροι, συμβουλευόντάς τους καί ταχτοποιώντας τους μέ τήν όρμήνεια, ήσυχα, δίχως όχλοβοή.

Ξέρανε τήν ιστορία τ' Άχιλλέα, του Μεγ'-Άλέξαντρου, του Παλαιολόγου, του Σκεντέρμπεη· πολλές φορές είχανε τήν ιδέα πώς τά πιό άρχαία γινήκανε ύστερ' από τόν Χριστό. Τόν Άλή Πασά, τούς Σουλιώτες, τό Μάρκο Μπότσαρη, τό Θανάση Διάκο, τόν Κολοκοτρώνη καί τούς άλλους καπεταναίους, τούς φέρνανε πάντα στην κουβέντα τους· από τούς σημερινούς τόν Παναγή τόν Κουταλιανό*, κι οί πιό καινούριοι τόν Νταβέλη* καί τόν Παύλο Μελά*. Άπό τούς Ξένους δέν Ξέρανε μηδέ τό Μέγα Ναπολέοντα, μονάχα τόν τσάρο Ξέρανε, καί τόν πόλεμο τής Κριμαΐας, πού τόν έκανε ό Μέγας Κατερίνης*. Άπό τ' άλλα τά έθνη γνωρίζανε τούς Ήγγέζους, τούς Ρούσους καί τό Μισίρι*, άλλα γιά χριστιανούς είχανε μονάχα τούς Ρούσους. Άρχαία πολιτεία ήτανε γι' αυτίους ή Τρωάδα κι ή Πέργαμο, κι άγιασμένα μέρη ή Γερουσαλήμ καί τ' Άγιον Όρος.

Τά χρώματα, έξόν από τό κόκκινο, τό μαβί, τό πράσινο καί τό κίτρινο, τ' άλλα τά βγάζανε από φυσικά πράματα, λαδί, θαλασσί, χρυσαφί, λεμονί, πορτοκαλί, λαχανί, τσαγαλί (άμυδαλί), ξιδί, κρασουλί, ζαχαρί, καφεδί, σταχτί, μελί, καστανό, άχυρί, κεραμιδί, ψαρί, μελιτζανί, τριανταφυλλί, γερανί, ροδί, τής σκουριάς τό χρώμα, τής φωτιάς τό χρώμα.

Παναγής Κουταλιανός: παλαιστής καί άνυψωτής βαρών μέ παγκόσμια φήμη. *Νταβέλης:* ληστής· έζησε στην περίοδο του Όθωνα.

Παύλος Μελάς: (1870-1904), ήρωας του μακεδονικού άγώνα (Καπετάν Ζέζας). *πόλεμος τής Κριμαΐας:* πόλεμος τής Κριμαΐας πού έγινε μεταξύ Ρωσίας-Τουρκίας (1853-1856).

Μέγας Κατερίνης: ή αυτοκράτειρα τής Ρωσίας Μεγάλη Αικατερίνη (1762-1796). *Μισίρι:* Αίγυπτος.

Λίγο ὡς πολύ, ὅλοι τους ὁμορφα κι ἀσυνήθιστα μιλούσανε, σάν ζω-
γραφίες ἦτανε τὰ λόγια τους, μά ἦτανε καί κάτι γέροι ανάμεσά τους,
πού ἡ ὁμιλία ἔβγαινε ἀπό τό στόμα τους κι ἀπό τό μέλι γλυκύτερη,
ὅπως λέγει ὁ γερο-Ὅμηρος. Αὐτοί σταθήκανε οἱ δασκάλοι μου...

Μακάριοι ἀνθρώποι, σάν τούς λεγόμενους Λωτοφάγους, δέν τούς
μόλεψε ἡ πλεονεξία κι ἡ περηφάνια. Γιά τοῦτο θά μπορούσανε νά δα-
νείσουνε εὐτυχία σέ βασιλιάδες, σέ βεζιράδες καί σέ ἀνθρώπους πού
τούς τρέμει ὁ κόσμος.

Ὅλοι ὅλοι καμιά κατοστή ἀνθρώποι ζούσανε ἕνα γύρο σέ τούτη τή
θαλασσινή λίμνη: τσομπάνηδες, ψαράδες, γιαλικάρηδες καί κεραμιδα-
ραῖοι. Μακριά ἀπό τήν πολιτεία, πού ἦτανε χτισμένη στό παραέξω μέ-
ρος τοῦ μπουγαζιοῦ, κι ἀπό τό Γενιτσαροχώρι, πῶπεφτε κατά τό μέσα
μπουγάζι, ἀλλά μακριά ὅμως ἀπό τή θάλασσα, δίχως νά φαίνεται.

Ὅταν κοινομήσω λίγον καιρό, λογαριάζω νά στορίσω* σ' ἄλλη φυλλά-
δα, ἕναν ἕναν, κεινούς πού σταθήκανε οἱ πιό σπουδαῖοι κι οἱ πιό ἀσυ-
νήθιστοι ανάμεσά τους.

Πολλούς ἀπ' αὐτουνοὺς δέν τούς ἔφταξα, ἀλλά ἄκουσα τήν ἱστορία
τους ἀπ' ἄλλο στόμα. Ὁ πιό παλιός ἀπ' ὅσους ξέρω στάθηκε ὁ Γιάν-
νης ὁ Βλογημένος. Ἀπ' ὅσους ἔφταξα ὁ πιό σπουδαῖος ἦτανε ὁ
μπαρμπα-Μανόλης ὁ Βασιλές. τό στοιχείο τῆς θάλασσας.

Ἄλλοι ἦτανε στεριανοί, ἄλλοι θαλασσινοί, μά κι οἱ πιό πολλοί οἱ στε-
ριανοί ξέρανε ἀπό θάλασσα, κι ἕνα δυό θαλασσινοί νογούσανε* ἀπό
ξοχαρική* καί ξέρανε ν' ἀρμέξουνε. Πολυτεχνίτης ἦτανε ὁ Σίλβεστρος,
καλογερόδιακος πού ἔφερε τή στεριά καί τή θάλασσα καλά κι ἦτανε
ψάλτης, θαλασσινός, ξοχάρης, τσομπάνης καί караβομαραγκός· ἀλλά
αὐτός ἦτανε ταξιδεμένος, ἀσκήτεψε καί στ' Ἅγιον Ὄρος, καί δέ λογα-
ριάζεται μέ τούς πρωτινοὺς, πού τούς λέγανε οἱ Τοῦρκοι «λιμάν μπα-
λούκ», δηλαδή ψάρια τοῦ λιμανιοῦ.

Οἱ πιό ἀπονήρευτοι ἀπ' ανάμεσά τους δέν ἦτανε παγεμένοι ἀπό
πολλά χρόνια στήν πολιτεία. Καμιά φορά πού μέ ρωτούσανε τί γίνεται ὁ
κόσμος, θυμόμουνα τήν ἱστορία τ' Ἁγίου Μάρκου, π' ἀσκήτεψε σ' ἕναν
ἔρημον τόπο καί πῆγε νά τόν εὔρει ἕνας καλόγερος καί, σάν τόν ἤυρε
καί μιλήσανε γιά πολλά, τόν ρώτηξε ὁ ἄβας: «Ἰσταται ὁ κόσμος καί
θάλλει κατά τό ἀρχαῖον;» Καί κείνος τ' ἀποκρίθηκε. «Ναί, πάτερ, χάριτι
Χριστοῦ, καί ὑπέρ τό ἀρχαῖον θάλλει πλεῖον ὁ κόσμος ἕως τήν σήμε-

---

στορίζω: ἐξιstorῶ, ἀφηγοῦμαι.

νογάω: ἐνωῶ, καταλαβαίνω.

ξοχαρική: ἡ ζωὴ τοῦ ξοχάρη, τοῦ κατοίκου τῆς ὑπαίθρου.

ρον!» "Ετσι ρωτούσανε και μένα κείνοι οι άνθρωποι.

"Όλος ο κόσμος, ο ουρανός, ή στεριά, ή θάλασσα, ήτανε γεμάτος από στοιχειά κι από πνέματα. Τελώνια* βρισκόντανε στά σύννεφα και στον πάτο της θάλασσας. Ή ειδωλωλατρία κι ο χριστιανισμός ήτανε άνακατεμένα στη φαντασία τους, για τούτο τό 'χανε για ένα πράμα Χριστιανός και "Ελληνας. Πολλά ειδωλωλατρικά πράματα λέγανε πώς τά 'πε ο Χριστός ή πώς είναι γραμμένα στο Βαγγέλιο.

Οί αγέρηδες, πρό πάντων ο βοριάς κι ή νοτιά, ήτανε στο πνέμα τους σαν άνθρωποι, ο ήλιος, τό φεγάρι τό ίδιο. Τά φίδια ήτανε στοιχειωμένα. Ύπάρχανε δέντρα και πηγάδια και πέτρες πού τά 'χανε για ιερά. Ή θάλασσα ήτανε άγιασμένη. Τό ψωμί ήτανε άγιασμένο, δέν πατούσανε ποτές άπάνου στα ψίχουλα, κι αν έπεφτε χάμου κανένα κομμάτι ψωμί, τ' άνεσπαζόντανε και τό προσκυνούσανε κολλώντας το στο μέτωπό τους. "Όποτε πίνανε κρασί, χύνανε λίγο στο χῶμα, σαν νά κάνανε σπονδή*. Χαιρετούσανε βάζοντας τό δεξί χέρι στο στήθος και γέρνοντας άλαφρά τό κορμί τους.

Οί τσομπάνηδες βλέπανε πολλές φορές έναν τραγοπόδη στα μαντριά, ανάμεσα στα γίδια και τά πρόβατα. "Αμα άρρωστούσανε τά πρόβατα, κάνανε ξόρκια παράξενα: άμα τελείωνε τ' άρμεγμα, βουτούσε ο τσομπάνης τό χέρι του στ' άφρισμένο γάλα και ράντιζε τά πρόβατα, μουρμουρίζοντας μυστικά λόγια. Κοντά σ' αυτά, τά θυμιάζανε με χριστολούλουδο, κάνανε άγιασμό μέσα στο μαντρί με τό κοπάδι όλόγυρα, και κρεμάζανε φυλαχτά στο λαιμό τους. Τά κουδούνια δέν τά βάζανε μόνο για νά χτυπούνε, αλλά και για τό μάτι, όπως τίς χάντρες. Γητειές, δηλαδή μάγια, πού στην άρχαία γλώσσα λέγονται γοητειές, κάνανε πολλές οί Λημιοί, πόρχουνταν από τή Λήμνο σέ τούτα τά μέρη ξοχάρηδες: έχω διαβασμένα πώς αυτοί από τ' άρχαία τά χρόνια κάνανε πολλά μαγικά.

Τό βόδι και τό πρόβατο τά 'χανε για βλογημένα, γιατί ζεστάνανε τον Χριστό με τήν άνασασιά τους, τότες πού γεννήθηκε μέσα στο παχνί: τό γίδι όμως τό 'χανε για καταραμένο. Τό γάδαρο βλογημένο, γιατί σήκωσε τό Χριστό, και τ' άλογο βλογημένο, γιατί τό καβαλίκεψε ο "Αι-Γιώργης. Ύπό τά δέντρα τό πίο βλογημένο ήτανε ή ελιά, της Παναγιάς τό δέντρο. Ή δάφνη, ή μυρσίνη, ο βασιλικός, τό δεντρολίβανο, ο άβαγιανός*, ήτανε άγιασμένα. Ή συκιά καταραμένη από τό Χριστό.

Οί θαλασσινοί πάλε είχανε για στοιχειωμένα κάτι βράχους, πέτρες,

τελώνιο: δαιμόνιο, στοιχειό.

σπονδή: προσφορά υγρών στους νεκρούς.

άβαγιανός: δάφνη, βάγια.

Ξέρες και σπηλιές. Ἡ θάλασσα ἄγιασε ἀπὸ τὸ Χριστό κι ἀπὸ τοὺς Δώδεκα Ἀποστόλους, πού ἦτανε θαλασσινοὶ ἀνθρώποι, βλογημένα καὶ τὰ ἐργαλεῖα τους, τὰ δίχτυα καὶ τὰ παραγάδια· τὰ δίχτυα ὅμως ἦτανε πιὸ βλογημένα, γιατί σκεδιάζουने σταυρό, ἔτσι πού 'ναι μπλεγμένα. Τὸ τετράγωνο πανί πού βάζανε στὶς βάρκες τῆς Ἀνατολῆς, τὸ λεγόμενο τέντα ἢ φούσκα ἢ σακολεβίσο τὸ πρωτοῦρε ὁ Ἀι-Νικόλας, γιὰ νὰ μὴν πνίγουνται οἱ ἀνθρώποι, γιατί εἶναι χαμηλό καὶ φουσκωτό καὶ ξεθυμαίνει ὁ ἀγέρας. Ὁ Ἀι-Νικόλας ἤυρε καὶ τὸ τιμόνι μὲ τὰ βελωνία, γιατί πρὶν οἱ ἀνθρώποι εἶχανε γιὰ τιμόνι ἓνα κουπί, καὶ γιὰ τοῦτο δὲν ταξιδεύανε μὲ τὰ πανιά στά ὄρτσα, δηλαδή καταπάνου στὸν ἀγέρα, ἀλλὰ μονάχα πρίμα καὶ δευτερόπριμα. Τὶς κουρίτες* πάλε, μ' ἄλλα λόγια τὰ ρηχὰ τὰ περάματα, πού 'ναι ἴδια μονόξυλα, ἴσια ἀπὸ κάτω δίχως καρίνα, τὰ ἤυρε ὁ Χριστός, γιὰ νὰ πλεύουने στά ἡμερα καὶ στά ρηχὰ τὰ νερά, κι ἀπὸ πάν' ἀπὸ τὰ δίχτυα, ἐπειδὴ δὲν πιάνουने πολὺ νερό.

Πολλές φορές μοῦ λέγανε πὼς εἶδανε γοργόνες νὰ λιάζουनेται, γιὰ νὰ βουτάνε στ' ἀνοιχτὰ δίπλα στὴ βάρκα, καὶ ἄλλα στοιχεῖα νὰ φτερνίζουनेται μέσα στὶς σπηλιές, κάτι ἄλλα στοιχεῖα πάλε καβαλικεμένα ἀπάνου σέ σκυλόψαρα, ὄχι ὅμως σέ δερφίνια, γιατί μέσα στὸ μπουγάζι δὲν εἶχε δερφίνια, σπάνια νὰ 'χανε κανένα τὰ νερά του καὶ νὰ 'μπαινε μέσα. Μοῦ λέγανε καὶ γιὰ κάποιο στοιχεῖο μὲ γένια μαῦρα, ἡμερο, π' ἀγαπᾶ τοὺς ἀνθρώπους, ὁ Κουντεντές λεγόμενος· πολλές φορές καθότανε στά βράχια καὶ δὲ μιλοῦσε. Ὅποιοι λάχαινε νὰ τὸ δοῦνε, ἀλλάζανε δρόμο, γιὰ νὰ μὴν τὸ στενοχωρέσουने. Ἴσως νὰ 'τανε ὁ ἀρχαῖος Τρίτυνας.

Στεριανοὶ καὶ θαλασσινοὶ εἶχανε τὴν Ἀνατολή γιὰ βλογημένη, γιατί ἐκεῖ γεννήθηκε ὁ Χριστός κι ἀπὸ κεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, κι ὅσοι ἀνθρώποι γεννιοῦνται στὴν Ἀνατολή, εἶναι βλογημένοι, Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά ἦταν ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση τῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς;
2. Μὲ ποιά ἄλλα ἐπιχειρήματα προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει ὁ συγγραφέας τὴν ὁμοιότητά τους μὲ τοὺς ἀρχαίους;
3. Ποιές λέξεις χρησιμοποιεῖ, ὅταν μιλάει γιὰ τὴν Ἀνατολή καὶ τί αἶσθημα ἐκφράζουσιν;

κουρίτα: ἰδιότυπο πλοιάριο σέ σχῆμα πιρόγας.

4. Ποῦ ὀφείλεται τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ διατήρησαν τὴν ἀρχαία ἀπλότητα καὶ τὰ ἀγνά τους ἦθη;

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ (1897-1965). Γεννήθηκε στὸ Ἰιβαλί (Κυδωνίες) τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἦταν σημαντικὸς ζωγράφος καὶ πεζογράφος. Στὴ ζωγραφικὴ ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ ἀγιογραφία. Ὡς πεζογράφος διακρίνεται γιὰ τὴν ἀγάπη στὴν ἰδιαιτέρη του πατρίδα καὶ τὴν ἀφοσίωσή του στὶς παραδόσεις μας καὶ στὴν Ὀρθοδοξία. Τὸ ὕφος καὶ ἡ γλῶσσα του ἔχουν τὴν ἐπίδραση τῶν παλιῶν λαϊκῶν διηγήσεων. Ἔργο του: *Πέδρο Καζας, Βασάντα, Ἡ πονεμένη Ρωμοσύνη, Ἡ Ἰιβαλί ἡ πατρίδα μου* κ.ἄ.

Γιώργος Θεοδοκᾶς

[Ἔνα ἔθνος νεόφτωχο]

Τὸ κείμενο εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Γιώργου Θεοδοκᾶ Λεωνῆς. Τὸ μυθιστόρημα αὐτὸ ἔχει πολλὰ αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα. Μὲ τὴν ἀφήγηση τῆς ζωῆς τοῦ Λεωνῆ καὶ τῆς παρέας του ὁ συγγραφέας θυμᾶται καὶ ξαναζεῖ τὰ παιδικὰ του χρόνια στὴν Πόλη σὲ μιὰ ἐποχὴ ταραγμένη ἀπὸ τὸν Α΄ παγκόσμιον πόλεμον (1914-1918).

Ὑστερα ἄρχισε καὶ περνοῦσε στοὺς δρόμους στρατὸς*, Γερμανοί, Αὐστριακοί, Τοῦρκοι· ὁ κόσμος γέμισε μουσικὲς καὶ ξιφολόγχες πού ἀστράφτανε. Ἡ Πόλη τρανταζότανε ὅλη μέρα ἀπὸ τὸ βαρὺ βᾶδισμα τῶν μεραρχιῶν. Οἱ ξιφολόγχες περνοῦσαν ἀκατάπαυστα σειρὲς σειρὲς καὶ χανόντανε. Ἦτανε σάν τὰ στάχια πού τὰ κουνᾷ ὁ ἀέρας. Ὑστερα περνοῦσαν πομπὲς μεγάλα ἄσπρα αὐτοκίνητα πού εἶχανε ζωγραφισμένους κόκκινους σταυροὺς στὰ πλάγια. Ὅλη τὴν ὥρα ἔφευγε στρατὸς κι ἔρχόντανε τραυματίες· αὐτὴ ἡ δουλειὰ δὲν τελείωνε ποτέ.

Εἶχανε πάρει καὶ ἄρκετὰ σχολεῖα, τὰ καλύτερα, καὶ τὰ εἶχανε κάμει

στρατὸς: Στὸν Α΄ παγκ. πόλεμον οἱ Τοῦρκοι ἦταν σύμμαχοι μὲ τοὺς Γερμανούς.

νοσοκομεία και άναρρωτήρια για τό στρατό. Τό περιβόητο Λύκειο κανείς δέν τό καταδεχότανε, γιατί ήτανε σαράβαλο σωστό· τό Ζωγράφειο όμως τό εΐχανε πάρει οί Γερμανοί. Ήταν άκριβώς πίσω άπό τό σπίτι του παππού. Άπό τά παράθυρα του παππού, σάν πήγαινε ό Λεωνής εκεί νά περάσει τή μέρα του, έβλεπε τήν αύλή του Ζωγραφείου, όπου άλλοτε έπαιζαν οί μαθητές και τίς τάξεις πού εΐχανε γίνει κοιτώνες και τούς Γερμανούς πού μπαινόβγαιναν μέ τίς πιτζάμες και μέ ξυρισμένα κεφάλια. Καμιά φορά τόν έπαιρνε τό μάτι τους και του φώναζαν διάφορα άστεΐα, μά αυτός δέν άποκρινότανε. Ούτε ήξερε δά τή γλώσσα τους. Εΐχανε και μιά μεγάλη εικόνα του αυτοκράτορά τους, σέ μιά άπό τίς τάξεις, μέ κράνος και μέ όλα του τά παράσημα και μ' εκείνα τά όνομαστά μουστάκια του πού ήτανε μυτερά σάν ξιφολόγχες και στριμμένα προς τά άπάνω. Άπό καιρό σέ καιρό τούς έπιανε μεγάλο κέφι κι έπαιζαν μαξιλαριές και γελοΐσαν. Ή γιαγιά τότες έλεγε:

– Παιδιά είναι οί καημένοι. Ποιός ξέρει τί νά γίνονται οί μανάδες τους!

Ή Λεωνής καταγινότανε πολύ μέ τίς γλάστρες τής γιαγιάς, κυρίως μέ τίς γαριφαλιές, τίς πότιζε, τίς παρακολουθοΐσε, μετροΐσε τά μπουμπούκια, είδοποιοΐσε, όταν άνοιγαν καινούρια λουλουΐδια.

Οί φίλοι του δέν αγαποΐσαν τά λουλουΐδια, εΐχαν τό νοΐ τους σέ άλλα πράματα. Ή Πάρης δέ σκοτιζότανε άληθινά για τίποτα παρά μονάχα για τά πολεμικά παιχνΐδια στον Κήπο. Ή Δημης περνούσε τόν καιρό του μέ κατεργαριές. Ή Μένος πάλι τό εΐχε ρίξει στα πολιτικά. Όλη τήν ώρα δημιουργοΐσε ζητήματα, άπό τότε πού εΐχε άρχίσει ό πόλεμος κι εΐχε γίνει ύποχρεωτικό τό μάθημα των τουρκικών. Τόν καλοΐσε στον πίνακα ό κ. Νικολετόπουλος ό τουρκοδιδάσκαλος. Ή Μένος έβγαινε στον πίνακα, ντυμένος μέ μιά μαύρη ποδιά, παχύς, άχτένιστος, μουντζουρωμένος μέ κιμωλία, και κοΐταζε τό δάσκαλο σάν χαζός. Ή Υπαγόρευε ό κ. Νικολετόπουλος. Ή Ακίνητος ό Μένος. Τότες ό κ. Νικολετόπουλος ρωτοΐσε:

– Μενέλαε, γιατί δέν ξέρεις τό μάθημά σου;

Κι ό Μένος άποκρινότανε στερεότυπα:

– Ή μπαμπάς μου μου εΐπε νά μή μαθαίνω τούρκικα.

Ή κ. Νικολετόπουλος σηκωνότανε άπό τήν έδρα, του έδινε ένα γερό μάπασο κι έλεγε:

– Άν ή Κυβέρνηση μās κλείσει τό σχολείο, ό μπαμπάς σου θά έρθει νά μās τό άνοΐξει;

Ή Μένος γυρνούσε στή θέση του κόκκινος σάν βρασμένος άστακός

καί ὁ κ. Νικολετόπουλος ἔσκυβε ἐπάνω στόν κατάλογο καί τοῦ ἔβαζε ἓνα μεγάλο μεγάλο μηδενικό. Ἡ σκηνή αὐτή εἶχε ἐπαναληφτεῖ ἓνα σωρό φορές. Τό ἴδιο ὁ Μένος εἶχε ὄρεξη νά κάμει ἓνα ἐπεισόδιο τή μέρα πού εἶχε ἔρθει ὁ Αὐτοκράτορας τῶν Γερμανῶν.

Τή μέρα ἐκείνη ὅλο τό Λύκειο εἶχε συναχτεῖ σ' ἓνα πεζοδρόμιο τοῦ Γαλατᾶ, οἱ καθηγητές κι οἱ δάσκαλοι ἐπικεφαλῆς, ἦτανε διαταγή. Ἐπίσης ἡ διαταγή ἔλεγε πώς, ὅταν θά περνοῦσε ὁ αὐτοκράτορας, ἔπρεπε ὅλοι νά φωνάξουνε *ζήτω*. Τριγύρω ἦτανε ἄλλα σχολεῖα καί κόσμος στά πεζοδρόμια καί στά παράθυρα, στρατός παραταγμένος μέ ξιφολόγχες, χωροφύλακες ἀπάνω στά ἄλογα. Τά σπίτια ἦτανε φορτωμένα σημαῖες. Ὅλοι περίμεναν κι ἔμοιαζαν λιγάκι φοβισμένοι.

– Ἐγώ δέ θά φωνάξω *ζήτω*, μουρμουρίζε καί ξαναμουρμούριζε ὁ Μένος πεισματωμένος. Ὁ μπαμπάς μου μοῦ εἶπε πώς δέν ἔπρεπε νά φωνάξω.

– Καί τί θέλει τέλος πάντων ὁ μπαμπάς σου;

– Ὁ μπαμπάς μου θέλει... Ὁ μπαμπάς μου θέλει... τή «δικαιοσύνη»!

Ἐξαφνα ἀκούστηκε ἓνα μεγάλο πρόσταγμα ἀπό μακριά, ἓνα δεύτερο πρόσταγμα κοντύτερα, ἓνα τρίτο πρόσταγμα μέσ στό δρόμο. Τά τουφέκια τραντάχτηκαν καταγῆς ὅλα μαζί, οἱ ξιφολόγχες ἄστραψαν ἀπάνω ἀπό τά κεφάλια τοῦ πλήθους. Σ' ἓνα γειτονικό δρόμο ξέσπασε μιά ἀόρατη στρατιωτική μουσική, βιαστική, χαρούμενη καί λιγάκι ἀστεία, γεμάτη, θαρρεῖς, ἀπό κατρακυλίσματα τενεκέδων. Ὑστερα πέρασαν οἱ καβαλάρηδες τῆς σουλτανικῆς φρουρᾶς ντυμένοι ἀπό πάνω ἴσαμε κάτω στά κόκκινα. Κρατοῦσανε μεγάλες λόγχες στολισμένες μέ μικρές κόκκινες σημαῖες. Ὅλο τό πλήθος κουνήθηκε κι ὁ καθένας τσαλαπάτησε τό διπλανό του. Πίσω ἀπό τούς καβαλάρηδες ἐρχόντανε κάτι αὐτοκίνητα ἀνακατωμένα μέ ἄλογα, γυμνά σπαθιά, κρᾶνη. Τά μέταλλα ἀστράφτανε, οἱ κόκκινες σημαίτσες κυμάτιζαν στόν ἀέρα χαρωπά. Ὁ Λεωνῆς εἶδε καμπόσους ἀνθρώπους μέ μεγάλα μουστάκια, μά ποιός ἦταν ὁ αὐτοκράτορας δέν πρόφτασε νά καταλάβει.

– Εἶδες πού δέν φώναξα! καυχῆθηκε ὁ Μένος.

Μά ὁ Λεωνῆς εἶχε ξεχάσει τό ζήτημα. «Τόν παλιό καιρό, συλλογιζότανε, σ' αὐτούς ἐδῶ τούς δρόμους περνοῦσαν οἱ δικοί μας αὐτοκράτορες, τώρα περνᾶ ἡ σάρα καί ἡ μάρα». Ἐκεῖνοι ἦταν αὐτοκράτορες ἄξιοι τοῦ ὀνόματος, ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, ὁ Ἰωάννης Τσιμισκής, ὁ Μανουήλ Κομνηνός, πανύψηλοι, ντυμένοι στό χρυσάφι σάν δεσποτάδες, μέ τίς ὠραῖες ξανθές γενειάδες τους, μέ τό σεβάσμιο ὕφος τους, πού εἶχες ὄρεξη νά τούς φιλήσεις τό χέρι, τρομεροί ὅταν ἀντίκριζαν τόν ἐχθρό, πράιοι καί γλυκομίλητοι σάν καλοί

πατεράδες, όταν είχαν νά κάμουν μέ φίλους. Ἡ ὁ καημένος ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος ὁ γλυκύτατος...

Ὁ Λεωνῆς θυμήθηκε τά λόγια τοῦ παπποῦ: «Ξέπεσε ὁ κόσμος!» Ἐπίσης, τώρα μέ τόν πόλεμο, ὁ παππούς συνήθιζε νά λέει: «Ἐγώ εἶμαι νεόφτωχος!». Τό ἔλεγε δυνατά, προκλητικά, γιά νά δείξει πόσο λίγο ἐκτιμοῦσε τούς νεόπλουτους. Ἔτσι καί τά ἔθνη, φαίνεται, ἦτανε νεόπλουτα καί νεόφτωχα. «Εἶμαστε ἓνα ἔθνος νεόφτωχο», συλλογίστηκε ὁ Λεωνῆς κι αὐτό τοῦ ἔκαμε πολύ καλή ἐντύπωση. Ἦτανε κάτι εὐγενικό νά εἶσαι νεόφτωχος, κάτι καθῶς πρέπει καί περήφανο καί σοῦ ἔδινε ἓνα ὕφος ἀδικημένο καί συμπαθητικό.

Ἑρωτήσεις

1. Πόσες καί ποιές ἐνότητες διακρίνετε στό ἀπόσπασμα;
2. Πῶς παρουσιάζει ὁ συγγραφέας τούς Γερμανούς στρατιῶτες καί τί δείχνει μ' αὐτό;
3. Γιατί ὁ Μένος δέν ἤθελε νά μάθει τούρκικα οὔτε νά φωνάξει «ζήτω»; Τί δείχνει αὐτό;
4. Τί σκέπτεται ὁ Λεωνῆς βλέποντας τά ξένα στρατεύματα καί τό Γερμανό αὐτοκράτορα στούς δρόμους τῆς Πόλης; Ποιά συναισθήματα τόν κατέχουν;
5. Τί θά πεῖ «νεόφτωχο» ἔθνος καί γιατί τό λέει αὐτό ὁ παππούς;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ (1906-1966). Πεζογράφος καί δοκιμογράφος. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη, ἀλλά καταγόταν ἀπό τή Χίο. Νεὸς ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα, ὅπου σπούδασε Νομικά. Ἐκτός ἀπό τό δοκίμιο καί τήν πεζογραφία ἀσχολήθηκε καί μέ τό θέατρο. Ἀνήκει στούς πεζογράφους τῆς γενιᾶς τοῦ '30. Τό ἔργο του διακρίνεται γιά τήν τάση πρὸς τό στοχασμό καί τόν περιορισμό τοῦ λυρικοῦ στοιχείου. Ἔργα του: α) δοκίμια: *Ἐλεύθερο πνεῦμα, Προβλήματα τοῦ καιροῦ μας* κ.ἄ. β) πεζογραφία: *Ἀργῶ, Τό Δαιμόνιο, Ὁ Λεωνῆς, Ἀσθενεῖς καί Ὀδοιπόροι, Καμπάνες*, γ) θέατρο: *Τό γεφύρι τῆς Ἄρτας, Τό παιχνίδι τῆς τρέλας καί τῆς φρονιμάδας*.

['Από τή Χίο στήν 'Αλεξάνδρεια]

Ὁ Ἄντουάνος ἐγκαταστάθηκε μαζί μέ τήν οἰκογένειά του στήν Ἀλεξάνδρεια ὕστερα ἀπό τόν καταστρεπτικό σεισμό τοῦ 1881 στή Χίο. Ἐκεῖ ὑποδέχεται ἀργότερα τή γιαγιά καί τόν παππού τοῦ Μάνου, πού ἀφηγείται τό ἐπεισόδιο. Τό ἀπόσπασμα ἀνήκει στό μυθιστόρημα τοῦ Στρατή Τσίρκα Ἡ Νυχτερίδα (1965), τρίτο μέρος τῆς τριλογίας του, πού ἐξέδωσε μέ τό γενικό τίτλο Ἀκυβέρνητες Πολιτείες. Τά δύο πρῶτα μέρη εἶναι Ἡ Λέσχη (1960) καί ἡ Ἀριάγνη (1962). Ἡ ὑπόθεση τοποθετεῖται στή Μέση Ἀνατολή τά χρόνια τῆς Κατοχῆς.

Τό μονοπάτι ἔκοβε τό οἰκόπεδο λοξά, περνώντας ἀνάμεσα σέ δυό παράγκες. Ἡ βορινή ἦταν τοῦ παππού, ἡ ἄλλη, πιό γερή καί μεγαλύτερη, ἦταν τοῦ ἀδερφοῦ τῆς νόνας, τοῦ Ἄντουάνου. Ὅλο τό οἰκόπεδο ἦταν τριγυρισμένο μέ ἀγκαθωτό συρματόπλεγμα, καρφωμένο πάνω σέ παλούκια. Μά τό σύρμα δέν προστάτευε τίποτα. Δέν ἔμενε ποτέ του γερό. Οἱ μπεντουβίνοι* τῆς περιοχῆς, πολύ κακῶς τό ἔφεραν νά κάνουν τόν ἀλλόγουρο* μέ τίς γυναῖκες καί τά γίδια τους. Ἐρχονταν νύχτα, τσάκιζαν τά παλούκια καί φεύγαν. Ὁ παππούς βαριέστησε* νά μαστορεύει καί νά τοῦ τά σπᾶνε, ἦρθε καιρός πού τά παράτησε. Ἐτσι σχηματίστηκε τό μονοπάτι. Καί τά βράδια, πού εἶχανε στρωμένο τραπέζι ἔξω, περίεργος ἔβλεπε νά περνᾶνε μπεντουβίνικες φαμελιές*, μέ τά μισόγυμνα βρέφη καβάλα στόν ὦμο καί τίς κασιέκες πού φοροῦσαν κάτι βρώμικα μικρά βρακιά, γιά νά προστατεύουν τά μαστάρια τους. Οἱ ἄντρες τυλιγμένοι στίς τρίχινες κουφίες*, μέ τό ραβδί περασμένο πίσω ἀπό τή ράχη, ἀποκρίνονταν ἤρεμα στίς γυναῖκες τους πού ρωτοῦσαν κοφτά καί γλουγλουκιστά*, κρυμμένες πίσω ἀπό μάλλινους φερετζέδες πλουμισμένους* μέ μπλέ χάντρες καί ψεύτικα φλουριά. Περνοῦσαν. Κι ὅσοι δέν εἶχαν γνωριμία μέ τόν παππού, μήτε καλησπερίζανε. Κι ἀκόμα πιό περίεργο ἦτανε μέσ στό καταμεσήμερο νά περνάει ἀδέσποτο σκυλί

μπεντουβίνος: βεδουίνος.

ἀλλόγουρος: γύρος.

βαριέστησε: βαρέθηκε.

φαμελιά: οἰκογένεια.

κουφία: ἔνδυμα τῶν Ἀράβων.

γλουγλουκιστά: γλουγλουκισμός εἶναι ὁ ἦχος πού δημιουργεῖται ἀπό τήν ἀναταραχή τῶν ὕδρων. Μέ τό ἐπίρρημα ὁ συγγραφέας θέλει νά δώσει τήν ἐντύπωση πού προκαλεῖ ἡ ἀραβική γλώσσα.

πλουμισμένος: κεντημένος, στολισμένος.

τρέχοντας μέ σκυμμένο κεφάλι καί νά τραβάει δουλειά του, μήτε νά κοιτάξει δεξιά κι αριστερά, σάν νά πατοῦσε δικό του χωράφι.

Ὁ Ἄντουάνος κατοίκησε πρῶτος τό οἰκόπεδο. Ἦταν Χιώτης καί στό μεγάλο σεισμό τοῦ 81 ἔχασε μέσα ἀπό τά μάτια ἕνα κοριτσάκι του. Εἶδε τή γῆ νά σκίζεταί καί νά τό καταπίνει. Κι ἡ συγχωρεμένη ἡ θεία Ἄγγελικώ τῆς ἤρθε τρέλα, ἔπεφτε στά πόδια του: Πάρε μας, Ἄντουάνο, στήν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ μας σ' ἐξορκίζω, πηγαινέ μας ὅπου θές, ἐδῶ ἡ γῆς εἶναι καταραμένη ἀπ' τό Θεό. Μπήκαν μ' ἄλλους πρόσφυγες στά βαπόρια κι ὅπου τούς βγάλει ἡ ἄκρη. Ἡ νόνα κι ὁ παππούς ἦταν καί κείνοι στά πανιά: στά Γεροσόλυμα, τούς φώναζαν, ἐκεῖ νά πάτε, θά ῥθοῦμε καί μεῖς, ἐκεῖ εἶναι ἡ Βασιλική. Ἀλλά τό βαπόρι τούς ἐβγαλε στήν Ἀλεξάνδρεια. Στό λιμάνι ἦταν ἕνας κόντες πάνω σέ μόνιππο* κι ἐξέταζε τούς πρόσφυγες μέ τό μονύελο*. Ὁ Ἄντουάνος, ντερέκι ὡς ἐκεῖ πάνω κι ὁμορφάνθρωπος. Ἔλα ἐδῶ, θές νά δουλέψεις; τοῦ λέει. Ἀπό ποῦ ἤρθες τοῦ λόγου σου, ρωταεῖ πειραγμένος ὁ Ἄντουάνος. Κι ὁ κόντες: Χιώτης εἶμαι κι ἐγώ, ἀπό τούς πιό παλαιούς, ὁ κύρης* μου ἤρθε μέ τούς ἄλλους, τῆς Σφαγῆς*. Τόκα το*, ἀφεντικό, ἔρχομαι. Κι ὁ κόντες τούς ἤφερε στίς ἐρημιές τοῦ Προφήτη Ἥλία, τούς ἔδειξε τό οἰκόπεδο: Βολευτήτενε*, τούς εἶπε. Κι ὕστερα πῆρε τόν Ἄντουάνο στό μόνιππο καί τριγυρίζανε. Τά βλέπεις ὅλα τοῦτα, δικά μου εἶναι, τόση γῆς μήτε μιά μπουκιά ψωμί δέν πιάνει. Θά πάρει ἀξία μά πότε, τό κοκαλάκι μας δέ θά βρίσκειται. Ἐγώ, πού λές, σέ θέλω τώρα γιά φύλακα. Κοιτᾶς ἐκεῖνο τό βουναλάκι καί τ' ἄλλο πλάι του μέ τά γαιῶδουράγκαθα; Τρυγόνια, τό καλύτερο πόστο. Ξέρεις ἀπό κυνήγι; Ξέρω, τοῦ λέει ὁ Ἄντουάνος, τρυγόνια, πέρδικες, μπεκάτσες... Ἐδῶ σέ θέλω λοιπόν, νά μοῦ φυλᾶς τό πόστο, γιατί ἔρχονται κάτι Ἑγγλέζοι καί ντουφεκᾶνε χωρίς νά μοῦ γυρέψουν τήν ἄδεια. Κοίτα πού σου μιλῶ. Καί νά ρίξεις κανένα τους μή σκοτιστεῖς, θά ἴσαι μέσα στό δίκιο σου. Θά σου στείλω ὑλικά νά χτίσεις σπίτι.... Ὅχι σπίτι, θέλω παράγκα, τόν ἔκοψε ὁ Ἄντουάνος. Παράγκα; Βρέ τόσο σᾶς φοβέριξε ὁ σεισμός; Ἄς εἶναι καί παράγκα, τί νά κάνουμε. Θά σου δώσω καί δίκανο, δέκα χαρτοῦζες* τό μήνα. κι ἕνα εικοσόφραγκο. Τό μήνα; ρώτησε ὁ Ἄντουάνος. Τό χρόνο, βρέ Χιώτη,

μόνιππο: ἀμάξι πού τό σέρνει ἕνα ἄλογο.

μονύελο: στρογγυλός φακός πού προσαρμῶζεται στό ἕνα μάτι χωρίς κανένα ἐξάρτημα. Μονόκλ.

κύρης: πατέρας.

τῆς Σφαγῆς: ἐννοεῖ τή σφαγή τῆς Χίου τό 1822.

τόκα το (ἐνν. τό χέρι): «κόλλα το» (δῶσε μου τό χέρι σου).

βολευτήτενε: βολευτήτε (ιδιωματικός τύπος).

χαρτοῦζες: φουσίγια.

τό χρόνο· από κυνήγι σκαμπάζεις λές, ψαράς θά ἔκανες, τίποτα μανταρινιές θά φρόντιζες στή Χίος, τί θές, τόν περιδρομο; Ἐδῶ δέν ἔχει ἀγάδες νά σέ ξεζουμίζουνε, ἀγάς εἶμαι ἐγώ. Ἄφεντικό, τοῦ λέει ὁ Ἄντουάνος, κάνε τα δυό τά ναπολεόνια* κι ἐγώ θά σοῦ φέρνω τούς Ἐγγλέζους κρεμασμένους ἀπ' τά πόδια σάν μπεκάτσες. Σταμπένε*, εἶπε ὁ κόντες, καί κράτησε χαρακτήρα ὡς τά τελευταῖα του.

Πρῶτα ὁ Ἄντουάνος φύτεψε τό σκίνο* κι ὕστερα ἔβαλε νά μαστορεύει τήν παράγκα. Εἶδε χρόνια μαῦρα, μά γνώρισε καί μέρες εὐτυχίας. Ἔκανε μιά μάντρα παιδιά, μερικά τοῦ πεθάνανε, ἓνα σκοτώθηκε στους Βαλκανικούς, ἄλλο ξενιτεύτηκε στήν Ἑλλάδα ἢ στήν Ἀμερική. Οἱ κόρες του καλοπαντρεύονταν, ἦταν ὁμορφες, ἀπό κείνον παίρνανε, κι ἡ πιό μεγάλη ἔκανε ξενοδοχεῖο στό Πόρτ Σάιτ καί τόν φώναξε κοντά της, μπάς καί τοῦ ἀλλάξει τά μυαλά, πού ἤθελε τώρα στά γεράματα νά ξαναγουρίσει στή Χίος, ν' ἀναπάψει τά κόκαλά του πλάι στό Βιργινιώ. Δέν εἶχε παρηγορηθεῖ ποτέ γιά κείνο τό κοριτσάκι του. Ἡ παράγκα τους ἔμενε τώρα κλειστή καί τά κλειδιά της τά σήκωνε πάνω του ὁ παππούς καί δέν τά ἔδινε κανενός.

Μά τήν παράγκα πιό πολύ τή φύλαγε ἡ σκιά τοῦ σκίνου. Εἶχε θεριέψει μεσα σέ σαράντα χρόνια κι ἦταν ὁ κορμός του σάν κάστρο, μέ μιά κουφάλα πού χωροῦσε ἄνθρωπο, καί τά κλαδιά του ἀπλώνονταν, δυνατά καί στριμμένα, πάνω ἀπό τήν παράγκα, πάνω ἀπό τό μονοπάτι, φτάνοντας ὡς τά κεραμίδια τῆς ἄλλης. Τό φύλλωμά του ἦταν δασύ καί σκοτεινό καί κάπως μυστήριο, καί δέν ἤξερες ποτέ, ὅταν σήκωνες τά μάτια ἀπό κάτω του, ἂν ἐκεῖ πάνω ἦτανε γάτα ἢ ἄνθρωπος σκαρφαλωμένος καί σέ παραφύλαγε. Κι ὅταν ἐρχόταν ἡ ἀνοιξη, γέμιζε ὁ σκίνος λουλουδάκια κίτρινα σάν μικρούτσικα κύπελα ὅλο γύρω καί μέλι, καί πέφταν, πέφταν βροχή κάνοντας μιά ποδιά γύρω ἀπ' τό γέρικο κορμό, γύρω ἀπ' τό στρογγυλό παγκάκι πού τόν ἔζωνε. Κι ἔρχονταν οἱ μέλισσες καί οἱ σφήκες, κι ὅλος ἐκεῖνος ὁ ὄγκος γέμιζε βουητό. Κι ὅσα λουλουδάκια γλίτωναν δένανε κατόπι καί γίνονταν κάτι μικρά πράσινα βωλαράκια τσαμπιά τσαμπιά. Καί στό ἔβγα πιά τοῦ καλοκαιριοῦ βάφονταν κόκκινα κι ἦταν στεγνά σάν καμωμένα ἀπό ταρταρούγα*, κι ἔτσι ἀπόμεναν ὡς τά Χριστούγεννα. Κι οἱ Φράγκοι πού δέν εἶχανε λεφτά νά φέρουν ἀπό τά μέρη τους χού*, ἔρχονταν καί κόβαν ἀπό τοῦτα τά

ναπολεόνι: χρυσό γαλλικό εἰκοσόφραγκο.

σταμπένε (ἰταλική λέξη): ἐντάξει.

σκίνος: μαστιχόδεντρο.

ταρταρούγα: ὄστρακο χελώνας.

χού (γαλ. *houx*): φυτό. Τά κλαδιά του χρησιμοποιοῦνται τά Χριστούγεννα γιά διακόσμηση.

τοσμπιά μέ λίγα φύλλα μαζί και τά κρεμουσαν πάνω από τήν πόρτα τους κι ὁποιος τή διάβαινε ἔπρεπε νά σταθεῖ: τόν φιλοῦσε ὁποιος ἤθελε. Καί τό φθινόπωρο ἔρχονταν τά μπεκαφίκια* και τιτιβίζανε και τρώγανε τά μυγαράκια και τά μερμήγκια πού γιόμιζαν τό δέντρο κι ὕστερα ἔρχονταν τά κιτρινοπούλια και οἱ κεφαλάδες*, πού τρώγανε τίς κάμπιες. Καί τά παιδιά μέ τίς σφεντόνες σημαδεύανε ἀπό κάτω και ρίχναν. Κι ἀπό τίς σκιοματιές τοῦ γεροσκίνου ἔσταζε και κρεμόταν κόμποι τό μάστιχι, πού μοσκοβόλαε μέσα στό στόμα, πικρό και πιπεράτο.

Ἡ νόνα κι ὁ παππούς βρήκανε βαπόρι γερμανικό και ξεμπαρκάρανε στή Γιάφα. Ἀπό κεῖ γράψανε τῆς Βασιλικῆς στά Γεροσόλυμα, πού ὁ ἄντρας τῆς κάτι νταλαβερίζοτανε μέ τόν Ἅγιο Τάφο. Ἦρθε και τούς εἶπε: Πά πά πά, μεγάλη φτώχεια ἔπεσε, μάς πολεμᾶν οἱ Ἀρμεναῖοι και οἱ Φράγκοι πού κακοφοφονάχουνε, καλύτερα ἤμασταν στήν Ἀλεξάντρεια, κι ἂν δέ μπορεῖτε νά πᾶτε, τότε νά μείνετε στή Γιάφα πού εἶναι λιμάνι, πάντα ἔχει ψωμί. Κι ὁ παππούς εἶχε γνωριμίες ἀπό παιδί πού ἐμπορευόταν στα λιμάνια τῆς Ἀνατολῆς, ἂν και καταγόταν ἀπό τό Ἄργος και πάντα του καυχιόταν πώς εἶχε ρωμέικο πασαπόρτι*. Τόν βοήθησαν κι ἄνοιξε ταβέρνα και μαζί πουλοῦσε σκοιγιᾶ, κατράμι, ρακί, παξιμάδια, κουμπάνιες* γιά καράβια, ἕνας μικρός τοιπιτσάντλερ*, θά λέγανε σήμερα. Κι ὅταν καταστράφηκε... Ἄλλο τοῦτο. Κάθε φορά πού θέλανε νά ποῦνε γιά τήν τζαναμπετιᾶ* του και τήν ἀγαθοσύνη του, θυμόντουσαν πώς καταστράφηκε. Τέλος πάντων. Τόν πῆρε τότε κάποιος ντόπιος, Ἄραβας χριστιανός, πού εἶχε μεγάλο πορτοκαλώνα, γιά νά τόν φροντίζει. Στα '97 ξέσπασε ὁ πόλεμος και βγήκε μιᾶ διάδοση πώς οἱ Τοῦρκοι μαζεῦουν τούς Ἕλληνες ὑπηκόους νά τούς κλείσουν σέ στρατόπεδο, ἀλλά τίς γυναῖκες θά τίς ἀφήναν ἡσυχες. Μιά μπρατσέρα* ἔφευγε ἀποβραδὶς γιά τήν Ἀλεξάντρεια, κι ὁ καπετάνιος δέχτηκε νά πάρει τόν παππού και τό θεῖο Ἀποστόλη, παλικαράκι. Κρύφτηκαν στ' ἀμπάρι περιμένοντας, και ξάφνου νά σου τῆν ἡ νόνα κατηφόριζε μέ τά κορίτσια, τῆ θεῖτσα τήν Ἀργυρώ δηλαδή και τῆ μητέρα και τό θεῖο Σταμάτη μέσα στήν κοιλιά. Σιδερή, τοῦ κάνει, δέν τό ζύγισες* ὁμορφα!

μπεκαφίκι: τό πουλί τρυποκάρυδο.

κεφαλάς: τό πουλί ἀετομάχος.

πασαπόρτι: διαβατήριο (ἡ Χίος ἦταν τότε ὑπόδουλη στους Τοῦρκους).

κουμπάνια: ἐφοδιασμός μέ τρόφιμα, προμήθειες.

τοιπιτσάντλερ τσίπ-τσάντλερ: προμηθευτὴς πλοίων.

τζαναμπετιᾶ: κακοτροπία, δυστροπία.

μπρατσέρα: μικρὸ ἵπποφόρο.

ζύγισες: λογάριες.

Πῶς μ' ἀφήνεις μέ δύο κορίτσια θεομόναχη μέσα στήν Τουρκιά; "Όπου πᾶς κι ἔμεϊς μαζί! Πρῶτη φορά τοῦ ἀντιμιλοῦσε, δεκαεφτά χρόνια παντρεμένοι. Δῶσαν τοῦ караβοκῶρη τά κατάλοιπα τῆς ταβέρνας, κάτι βραχιόλια καί γιορντάνια* ἀπό μπακίρι* καί ψευτόπετρες, καί τούς πήρε ὅπως ἦταν, μοναχά μέ τά ρούχα τους. Στήν Ἀλεξάντρεια, ρωτώντας, βρήκανε τόν Ἄντουάνο, πού ἄνοιξε μιά ἀγκαλιά τόση καί τούς τράβηξε μέσα, ὅπως εἶχε τραβήξει πρὶν ἀπό λίγα χρόνια καί τήν ἄλλη ἀδερφή του τῆ Βασιλική, ὅταν χήρεψε, καί τήν κόρη της τήν Ἀμαλίτσα μέ τ' ὄνομα. Αὐτή πού ξετρέλανε τόν Ἀθηναῖο λίγο πρὶν ἀπ' τούς Βαλκανικούς καί τήν παντρεύτηκε καί τήν πήγε σέ δικό της σπίτι στήν Κηφισιά, κι ὕστερα ἀπό τόν Ἀποκλεισμό τοῦ 14 πήρανε καί τῆ Βασιλική, κι αὐτή ἔζησε λίγα χρόνια κι ἀναπαύτηκε, λέγανε, γαληνεμένη, γιατί θά τῆς ἔκλεινε τά μάτια ἡ Ἀμαλίτσα της. Ὁ Ἄντουάνος ἔφτιαξε γιά τόν παππού τῆ βορινή παράγκα, τοῦ βρῆκε μιά δουλειά προσωρινή, ὥσπου νά φανερωθεῖ καμιά καλύτερη. Ἐκεῖ ἀπόμεινε! Μπαξεβάνης* σ' ἑνός δικηγόρου μέ δύο στρέμματα περιβόλι πάνω στή γραμμὴ τοῦ τράμ, ἀνάμεσα Σούτς καί Τζανακλῆς.

Ἐρωτήσεις

1. Τί ἀντιπροσωπεύει γιά τόν Ἄντουάνο ὁ σκῖνος;
2. Πῶς ἀντιμετωπίζει τίς κακοτυχίες του ὁ Ἄντουάνος;
3. Μποροῦμε νά ποῦμε πῶς τὸ ἀπόσπασμα δίνει μιά μικρή, ἀντιπροσωπευτικὴ ὅμως εἰκόνα ἀπὸ τίς περιπέτειες τῆς φυλῆς μας; Νά δικαιολογήσετε τὴν ἀπάντησή σας.

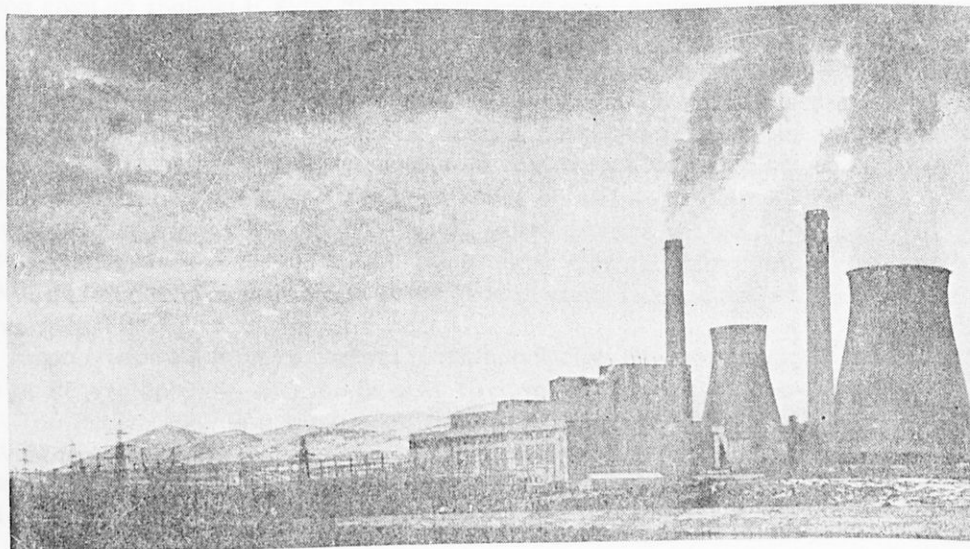
ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ. Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Γιάννη Χατζηανδρέα. Σύγχρονος μυθιστοριογράφος. Γεννήθηκε τὸ 1911 στήν Αἴγυπτο καί συνεργάστηκε σέ πολλὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ στήν Αἴγυπτο, Κύπρο καί Ἑλλάδα, μέ ποιήματα, διηγήματα, δοκίμια καί μελέτες. Καλλιέργησε μέ ἰδιαίτερη ἐπιτυχία τὸ μυθιστόρημα, σὸ ὁποῖο διακρίθηκε γιά τίς μεγάλες ἰκανότητές του στὴ σύνθεση. Ἔργα του: α) ποίηση: *Φελλάχοι*, *Τὸ Λυρικό Ταξίδι* κ.ἄ. β) διηγήματα: *Ἀλλόκοτοι ἄνθρωποι*, *Ὁ Ἀπρίλης εἶναι πιὸ σκληρός*, *Ὁ Ὕπνος τοῦ Θεριστῆ* κ.ἄ. γ) μυθιστόρημα: *Ἀκυβέρνητες πολιτείες* (*Ἡ Λέσχη*, *Ἀριάγνη*, *Νυχτερίδα*) πού θεωρεῖται τὸ σημαντικότερο βιβλίο του, *Χαμένη ἄνοιξη*. δ) μελέτες: *Ὁ Καβάφης καί ἡ ἐποχὴ του*, *Ὁ Καβάφης καί ἡ Νεώτερη Αἴγυπτος* κ.ἄ. Ἐπίσης μετέφρασε πολλοὺς ξένους λογοτέχνες.

γιορντάνι: περιδέραιο.

μπακίρι: χαλκός.

μπαξεβάνης: κηπουρός, περιβολάρης.

ΧΙ. Προβλήματα τής σύγχρονης ζωής

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιες είναι οι βασικές αρχές της εκπαίδευσης;

2. Ποιες είναι οι βασικές αρχές της διδασκαλίας;

3. Ποιες είναι οι βασικές αρχές της μάθησης;

4. Ποιες είναι οι βασικές αρχές της αξιολόγησης;

5. Ποιες είναι οι βασικές αρχές της επικοινωνίας;

6. Ποιες είναι οι βασικές αρχές της συνεργασίας;

7. Ποιες είναι οι βασικές αρχές της αυτοεκτίμησης;

8. Ποιες είναι οι βασικές αρχές της αυτορύθμισης;

9. Ποιες είναι οι βασικές αρχές της αυτοανάπτυξης;

10. Ποιες είναι οι βασικές αρχές της αυτοεπίστασης;

Έργοσάσιο (Φωτογραφία)

Τό Πέραμα

Μέ τό διήγημά του Τό Πέραμα ὁ Κ. Παρορίτης θίγει ἕνα πολύ σπουδαῖο (ὄχι μόνο γιά τήν ἐποχή του ἀλλά καί γιά τή δική μας ἐποχή) θέμα: τά κοινωνικά προβλήματα πού δημιουργεῖ ὁ τεχνικός πολιτισμός.

Τό μικρό, κιτρινοβαμμένο λεωφορεῖο μέ τά σκελετώδικα, πληγιασμένα ἄλογά του τρέχει τρικλίζοντας, ἐνῶ οἱ ρόδες του χώνονται βαθιά μέσα στήν ψιλοκοσκινισμένη σκόνη τοῦ δρόμου, σκίζει τόν ἄσπρο κάμπο μέ τίς λίγες πράσινάδες, πού τόν πυρπυρίζει ὁ ἥλιος, καί φτάνει στό πέραμα". "Ἐχουμε ἀνάγκη νά

πάρουμε τό λουτρό μας πρῶι πρῶι καί νά ξαναγουρίσουμε ὁ καθένας στή δουλειά μας. "Ἐτσι μᾶς δίνεται κάθε πρῶι ἡ εὐκαιρία νά γνωρίσουμε τό γερο Κουτουζόφ, ὅπως τότε παρανομίζουμε. Ἡ δουλειά του τώρα εἶναι νά τραβάει μ' ἕναν ἄλλον τό πέραμα" στήν ἀντικρινή ὄχτη τοῦ καναλιοῦ πού σέρνεται ἀργά πάνω στό νερό μ' ἕνα ξερό μονότονο τριξιμο, πού κάνει ἡ χοντρή ἄλυσίδα πάνω στή ρόδα. Μιά φορά ἦτανε στό στρατό καί τ' ὄνειρό του ἦτανε νά γίνει στρατιωτικός. Μά τόν ἔφαγε ἡ ὀρθογραφία. Μάλιστα. Ἡ ὀρθογραφία. Σάν ἔδινε ἐξέταση γιά τό βαθμό τοῦ δεκανέα, τοῦ ὑπαγορέψανε νά γράψει τή λέξη *γυλιός* καί αὐτός πού ἔφερε πῶς γράφεται ἡ λέξη, κείνη τή στιγμή τά σάστισε, σκοτίστηκε κι ἔγραψε *γυλιός* ἀντί *γυλιός*. Αὐτό ἔφτασε γιά νά τόν ἀπορρίψουνε. Τότε κι αὐτός θύμωσε, παρατήθηκε ἀπό τό στρατιωτικό. Ἄλλῶς μπορούσε νά 'ναι τώρα κι αὐτός ἕνας συνταγματάρχης πού νά τότε τρέμει ἡ γῆς. "Ἄς εἶναι. Αὐτό πάει.

Τώρα ὁ γερο-Κουτουζόφ τραβάει τό πέραμα κι εἶναι φχαριστημένος μέ τίς ἐξήντα δραχμές, πού τοῦ δίνουνε τό μήνα, γιά νά κάνει τό ἄλογο. Τοῦ βγαίνει βέβαια ἡ ψυχὴ μέσα στόν ἥλιο καί τό κρύο – καί τό κανάλι βγάζει τό χειμῶνα – τά νεῦρα τοῦ λαιμοῦ του πᾶνε κάποτε νά σπάσουνε ἀπό τό πολύ τέντωμα, σάν εἶναι παραφορτωμένο τό πέραμα, μά εἶναι φχαριστημένος, γιατί νιώθει πῶς σέ αὐτή τήν ἡλικία δέ θά

Πέραμα: διάβαση, πέρασμα. Ἐδῶ: τό πλωτό μέσο πού ἐκτελεῖ συγκοινωνία ἀνάμεσα στίς ὄχθες ποταμῶν, λιμνῶν κτλ. καί κινεῖται ἢ μέ κουπιά ἢ σέρνεται μέ συρματόσχοινο.

μποροῦσε εὐκολα νά 'βρει ἄλλη δουλειά. Τώρα ζεῖ μέ τή γυναίκα του, πού 'ναι πιασμένη ἀπό ρευματισμούς. "Ἐχει κι ἓνα γιό στήν Ἀμερική, μά δέ βλέπει τίποτα κι ἔχει καημό.

– Καλημέρα, Κουτουζόφ! τοῦ φωνάζαμε ἀπό μακριά πρὶν νά μποῦμε ἀκόμα στό πέραμα· καί κείνος μᾶς ἀποκρινότανε πάντοτε μ' ἓνα ἀστεῖο πού συνόδευε τό αἰώνιο γέλιο του.

Μιά μέρα κάποιος τοῦ εἶπε:

– Ξέρεις, γερο-Κουτουζόφ; Κάποιος πρότεινε στήν ἑταιρεία νά τραβᾶει τό πέραμα μέ ἠλεκτρισμό. Νά. Θά βάλει μιά μηχανή στήν ἄκρη, θά πατᾶς ἓνα κουμπί καί τό πέραμα γιά ἓνα λεπτό θά πετάγεται μόνο του ἀντίκρυ. "Ἐτσι θά γλιτώσουμε καί μεῖς καί σύ ἀπό αὐτό τό μαρτύριο.

Ὁ γερο-Κουτουζόφ ἄνοιξε τά μάτια του καί τότε κοίταξε βαθιά. Ἀπό τήν ἡμέρα αὐτή δέν τόν ξαναείδαμε πιά χαρούμενο, γελαστό. Τοῦ 'φυγε τό γέλιο, ξέχασε τ' ἀστεῖα του καί σάν τόν ἐπειράζαμε, ἀπόμεινε σιωπηλός ἢ μᾶς ἀπαντοῦσε μέ μιά ξερή φράση. Φυσικά δέν μπορούσαμε νά ξέρουμε τήν αἰτία τῆς μεταβολῆς, οὔτε κι ὁ καιρός μᾶς περίμενε νά πιάσουμε μακριά κουβέντα μαζί του. Μά αὐτός εἶχε λόγους ν' ἀνησυχεῖ. Ἡ κουβέντα κείνη τότε τάραξε, τοῦ 'κοψε τό κέφι. Μά τί τοὺς ἦρθε νά σκεφτοῦνε τέτοιο πράμα; Γιατί; Καλά δέ γίνεται ἡ δουλειά τόσα χρόνια; Κι ἂν ἄργεῖ λιγάκι νά φτάσει τό πέραμα ἀντικρύ, τί, χάθηκε ὁ κόσμος; Κι ἔπειτα πῶς δέν τόν συλλογίζονται κι αὐτόν; Τί θά γίνει ἢ γριά του πού δέν μπορεῖ νά κινηθεῖ; Τί θά γίνει αὐτός; Τώρα στά γεράματα εἶναι καιρός νά ζητάει ἄλλη δουλειά; Καί τί δουλειά; Γιά ποιά δουλειά μπορεῖ νά 'ναι ἱκανός σέ τέτοια ἡλικία; Νά πού κι ὁ προκομμένος ὁ γιός του στήν Ἀμερική τόν ξέχασε. "Ἐξι μῆνες ἔχει νά ἰδεῖ γράμμα του.

Γι' αὐτό ρωτάει κάθε ἐπιβάτη ἀνήσυχος.

– Τί ξέρεις; Θά 'ρθει ὁ ἠλεκτρισμός;

Καί κείνοι πού νιώθουνε τώρα τήν ἀδυναμία του, ἀγαπᾶνε νά τόν πειράζουνε:

– Πῶς δέ θά 'ρθεῖ; Γιατί νά μή 'ρθεῖ; Ἡ ἑταιρεία λεφτά ἔχει. "Ἐτσι θά βροῦμε καί μεῖς τήν ἡσυχία μας, βασιανίζομαστε μέ τούτη τή χελώνα, καί σύ θά ἡσυχάσεις. Καιρός εἶναι νά ἡσυχάσεις.

Κεῖνος ξαφνίζεται:

– Γιατί νά ἡσυχάσω; Θαρρεῖς πῶς μέ κουράζει ἐμένά ἡ δουλειά;

Σκέπτεται λίγο καί λέει μονολογώντας:

– Μά τί τοὺς ἦρθε πάλε; Δέν τ' ἀφήνουνε τά πράματα, ὅπως ἦτανε χρόνια;

Κάποτε ρώτησε ἕνανε:

– Δέ μου λές, τί εΐναι αυτός ό ήλεχτριςμός;

Ό ήλεχτριςμός τώρα στή φαντασία του φάνταζε σάν ένα θεριό, σάν ένας μεγάλος όχτρος πού ρχεται νά πάρει τό ψωμί του φτωχού από τό στόμα του.

Κάποιος δοκίμασε νά του ηξηγήσει τό πράμα. Μά ό γερο-Κουτουζόφ δέν πολυκατάλαβε. Τί θά πεί ρεϋμα; Αυτός ηξερε μόνο τό ρέμα του καναλιού πού κάποτε, σάν ητανε πολύ φορτωάτο*, τούς έκοβε τήν άλυσίδα καί τούς έπαιρνε τό πέραμα.

– Δέν ξερουνε τί νά βρουΐνε οί σκυλόφραγκοι, γιά νά βγάλουνε παράδες, εΐπε στά τελευταΐα σέ τόνο άποφθεγματικό, άφου άπελπίστηκε πώς μπορούσε νά καταλάβει.

Στήν άρχή δέν εΐπε τίποτα της γυναΐκας του, γιά νά μή τήν πικράνει στήν κατάσταση πού βρισκότανε. Μά δέν μόρρεσε νά τό βαστάξει μυςτικό. Ό καρδιά του φούσκωνε κι ηθελε κάπου νά τό πεί, γιά νά ξεσκάσει.

– Καί μεΐς τί θά γίνουμε; άποκρίθηκε ή γριά, σάν άκουσε από τό στόμα του γέρου της όλη τήν ιστορία. Μās ρωτήσανε έμās, αν εχουμε νά φάμε;

Ό γριά νόμιζε τό έπιχειρήμα της άκαταμάχητο.

– Καί τί άνάγκη εχουνε νά μās ρωτήσουνε; Μπας και θαρρεΐς πώς μās λογαριάζουνε, αν υπάρχουμε; Καφερή γριά, πώς φαΐνεσαι πώς δέν έμαθες ακόμα τόν κόσμο.

Κείνη αναστέναξε βαθιά κι έτριψε τό γόνατό της πού τήν πονούσε.

– Έρημο, πάψε πιά. Θα μέ φās! εΐπε κουβεντιάζοντας μέ τό γόνατό της.

Μιά ελπίδα εΐχε τώρα. Μπας και τότε κοροΐδεύανε, μπας και του λέγανε ψέματα. Μά μία μέρα τό ηγραψε κι ή ηφημερίδα. Αυτός δέν καλόβλεπε νά διαβάσει, δέν τά καλοκατάλαβαινε κιόλας κι έβαλε έναν άλλο νά του τό διαβάσει. Σάν τέλειωσε τό διάβασμα, ό γερο-Κουτουζόφ αναστέναξε:

– Αχ! έτσι εΐναι, όπως τά λένε. Έτοιμάσου λοιπόν, γερο-Κουτουζόφ, νά πεθάνεις; εΐπε μέ μελαχολικό τόνο, κουνώντας τό κεφάλι του.

Ό ζωή του χρόνια τώρα ητανε δεμένη μέ τό πέραμα. Σκληρή δουλειά, μά τήν εΐχε συνηθΐσει, τήν εΐχε αγαπήσει κι ελπιζε νά πεθάνει πάνω σ' αυτή τή δουλειά καί νά τότε θάψει ή εταιρεία μέ έξοδά της, όπως εΐχε κάνει καί μέ τόν προκάτοχό του. Μά στάσου καί νά ιδεις. Όλεχτριςμός, σου λείει ό άλλος. Ρεϋμα! Πατάς, λείει, ένα κουμπί κι ή

φορτωάτος: όρμητικός.

δουλειά σου είναι τελειωμένη. Μυστήριο. Μόνο πού πρέπει νά φοφή-
σομε ἐμείς πρώτα, γιά νά δουλέψει αυτό τό κουμπί!

Γιορτάζει τό ἐκκλησιδάκι τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνα, πού 'ναι στήν ἀντι-
κρινή ὄχτη, πάνω σ' ἓνα μικρό ὑψωματάκι, μέ μιά μικρή καμπανίτσα
κρεμασμένη σ' ἓνα δέντρο, πού ὀρθώνεται σάν φύλακας μπροστά στήν
πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς. Τό μικρό ἐκκλησιδάκι στολισμένο μέ σμύρτα, μέ
κάμποσες σημαίτσες πού κυματίζουνε πρόσχαρα στόν ἀέρα, προσκα-
λάει τούς χριστιανούς στή γιορτή του. Τό καμπανάκι ὄλο καί σημαίνει
κι ὁ μονότονος ἦχος του ἀπλώνεται γύρω στήν ἐρημιά τοῦ γυμνοῦ
κάμπου πού τότε καίει ὁ ἥλιος· «Ἐλάτε, ἐλάτε». Κι οἱ προσκυνητάδες
ἔρχονται ἀπό τήν πόλη μέ λαμπάδες στά χέρια, γιά νά προσκυνή-
σουνε καί τό πέραμα δέν προφταίνει νά μεταφέρνει τόσο πλῆθος. Ὁ
γερο-Κουτουζόφ σκεφτικός, ἀμίλητος, τραβάει τήν ἀλυσίδα καί συλ-
λογιέται πώς εἶναι ἡ τελευταία χρονιά πού κάνει αὐτή τή δουλειά. Ποῦ
ἄλλοτε. Μέ τί κέφι δούλευε αὐτή τήν ἡμέρα;...

Μά εἶναι κόσμος, πλῆθος καί πρέπει νά περιμένουνε ὅσο νά 'ρθει ἡ
ἀράδα τους, γιατί δέν μπορεῖ νά τούς χωρέσει τό πέραμα. Οἱ πιό ἀνυ-
πόμονοι μουρμουρίζουνε, γιατί ἀναγκάζονται νά περιμένουνε κι ἐπι-
μένουνε νά πηδήσουνε στό πέραμα καί νά στριμωχτοῦνε ἀνάμεσα στίς
σοῦστες καί στά κάρρα.

– Βρέ παιδιά, θά πάθουμε τίποτα. Νά, προχτές πνίγηκε ἓνα μουλάρι,
λέει κάποιος.

Μά ποιός ἀκούει.

– Δέν ἀφήνει ὁ ἅγιος, ἀπαντάει ἄλλος.

– Σάν φτάνουνε καί βλέπουνε πώς τό πέραμα βρίσκεται στήν ἀπέ-
ναντι ὄχτη, ἀρχίζουνε τίς μουρμουῦρες, βρίζουνε, βλαστημᾶνε τήν
ἐταιρεία.

– Καρτέρα τώρα νά γυρίσει νά μᾶς πάρει. Καί πώς πάει τό ἀναθεμα-
τισμένο! Σωστή χελώνα! Λές καί πάσχει ἀπό ποδάγρα.

– Μά τί νά σοῦ κάνει κι ὁ γερο-Κουτουζόφ· γέρος ἄνθρωπος, δέν
μπορεῖ νά τραβήξει μέ δύναμη.

Ὁ γέρος ἀγριεύει:

– Λέτε; Ὅπως τραβάω ἐγώ, δέν τραβάει κανένας.

Ἀπόκαμε πιά. Δέ βαστάει. Ὁ ἰδρώτας τρέχει ποτάμι ἀπό τό κουτελό
του, οἱ ἀμασκάλες του στάζουνε, οἱ κόρδες* τοῦ λαίμου του θά σπά-
σουνε...

κόρδα: χορδή.

Περασμένα μεσάνυχτα ξαναγύρισε κι ο τελευταίος προσκυνητής. Τέλειωσε πιά. Τώρα μπορούσε κι αυτός νά ησυχάσει. Τά μάτια του κλείνουνε από τήν κούραση, τά βλέφαρά του πέφτουνε βαριά, τά πόδια του μέσα στό πάνινο βρακί του τρέμουνε.

– Έ! πάμε καί μεις τώρα νά ησυχάσουμε; τοῦ λέει ὁ σύντροφός του.

– Πήγαινε σύ! Ἐγώ θά μείνω ἀκόμη, ἀποκρίνεται.

Ἐχει τό σκοπό του. Κάτι συλλογίστηκε πού πέρασε σάν ἀστραπή μέσα στό μυαλό του.

Παίρνει κι αὐτός τώρα τό δρόμο γιά τόν ἅγιο Σπυρίδωνα. Εἶναι μιά ἀνηφοριά πού τήν ἀνεβαίνει λαχανιάζοντας... Ψυχή μέσα στήν ἐκκλησιά. Τά κεριά λιωμένα. Τά πρόσωπα τῶν ἁγίων, ἀχνά ἀπό τή ζέστα τῶν κεριῶν, τότε κοιτάζουνε κουρασμένα, θλιμμένα.

– Ἡρθες καί λόγος σου; τοῦ φωνάζει ὁ καντηλανάφτης ἔτοιμος ν' ἀρχίσει τό σκούπισμα μέ μιά σκούπα στό χέρι.

– Ἡρθα κι ἐγώ νά προσκυνήσω, ἀποκρίνεται κεῖνος, ζυγώνοντας στό παγκάρι, ὅπου ἦτανε ἀπλωμένα τά κεριά.

Ὁ καντηλανάφτης μέ τή σκούπα στήν ἀμασκάλη κόβει τό σκούπισμα καί μπαίνει στό παγκάρι, γιά νά τοῦ δώσει τό κερί πού ζητοῦσε. Διαλέγει ἓνα λιγνούτσικο σάν ἓνα ψιλό μακαρόνι καί τοῦ τό προσφέρει. Κεῖνος ρίχνει στό δίσκο ἓνα ἀσημένιο δίφραγκο ἀποφασιστικά, μέ κάποια ἐπισημότητα, σάν νά τό ἔχε καλά μελετήσει ἀπό πρωτύτερα.

Ὁ καντηλανάφτης τότε κοιτάζει στά μάτια. Ὑστερα μαζεύει μέσα ἀπό τό δίσκο ἓνα σωρό πενταροδεκάρες καί τοῦ βάζει στό χέρι μιά κι ἑνενήτα πέντε.

– Γιατί μοῦ τά δίνεις αὐτά; ρωτάει ὁ γερο-Κουτουζόφ.

– Τά ρέστα.

– Κάνεις λάθος· θέλω ἓνα κερί δυό δραχμῶν.

– Δυό δραχμῶν; ξαναρωτάει κεῖνος ἀπορώντας.

– Καί βέβαια. Τό ἔχω τάμα.

Παίρνει τή λαμπάδα πού σκορπάει μιά ξινόγλυκη μυρουδιά κερίλας καί προχωρεῖ ἀργά, ἐπίσημα, μπρός στό εἰκονοστάσι τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνα. Ἡ εἰκόνα, ἀσημένια, μέ μιά γιρλάντα ἀπό λουλουδία, πού τά μάρανε ὁ καπνός κι ἡ ἄχνα τῶν κεριῶν, ἀκουμπάει πάνω στό προσκυνητάρι, τυλιγμένο μ' ἓνα μεταξωτό πανί, μέ θαλασσιές κορδελίτσες στήν ἄκρη καί μ' ἓνα μεγάλο σταυρό ραμμένο στή μέση.

Στέκεται ἀκούνητος μπροστά στήν εἰκόνα μέ τή λαμπάδα στό χέρι. Ἰλαρωμένο* τό πρόσωπο τοῦ ἁγίου, πού ἡ ἄσπρη γενειάδα του κατε-

---

Ἰλαρωμένος: χαρούμενος, εὐθυμος.

βαίνει άπαλά στό στήθος του, τότε κοιτάζει μέ ψυχοπόνια. Γέρος κι αυτός καί νιώθει καλύτερα τόν πόνο τοῦ γέρου. Ὁ γερο-Κουτουζόφ ανάβει τή λαμπάδα, ξεφτιλίζει τό φιτίλι, καί τήν άπιθώνει στό ξυλένιο μανάλι, όλοκέντητο άπό τίς σταλαγματιές τῶν κεριῶν. Ὑστερα άρχίζει νά σταυροκοπιέται μπροστά στήν εικόνα, τσακίζοντας κάθε τόσο τή μέση του βαθιά τόσο πού τό χέρι του νά άκουμπάει στό μάρμαρο, καί στό τελευταία ζυγώνει τά χέρια του στήν εικόνα, ιδρωμένα, αναλιγκωμένα* άπό τή ζέστη τῶν κεριῶν. Τά χεῖλη του τρέμοντας κολλάνε διψασμένα πάνω στό ξύλο.

-Ἄγιέ μου Σπυριδῶνα, κάνε τό θάμα σου νά μήν άφήσεις νά ῥθει ὁ ήλεκτρισμός.

Σωπαίνει. Κοιτάζει τόν άγιο στό μάτια σάν νά περιμένει κάποια άπάντηση. Ὁ άγιος μέ τά κολλημένα χεῖλια καρφώνει άπάνω του τή μάτια του σάν νά τοῦ λέει: «Κουράγιο, ἐγώ εἶμαι γιά σένα».

Τό ἔχει σίγουρο πῶς ἔτσι τοῦ μιλήσανε τά κολλημένα χεῖλη τοῦ άγίου. Δέ μιλήσανε τά χεῖλη του, μά τή ματιά του αυτός τήν ἔνωσε καλά.

Δέ γίνεται ὁ άγιος πού ἔναι κι αυτός γέρος, θά κάνει τό θάμα τοῦ. Δέν άφήνουνε βέβαια οἱ άγιοι μέ τίς άσπρες γενειάδες τούς γέρους, πού τούς πιστεύουνε καί τούς άνάβουνε καί χοντρά κεριά, νά πεταχτοῦνε στούς δρόμους.

Σάν ξαλαφρωμένος γύρισε σπίτι του. Κεῖνο τό βράδυ ὁ ὕπνος δέν άργησε νά τοῦ κολλήσει τά βλέφαρα κι ὁ νοῦς του δέν παράδειρε ὦρες σάν άλλες βραδιές. Ὁ άγιος Σπυριδῶνας άγρυπνοῦσε πάνω άπό τό προσκεφάλι του.

-Γυναίκα, γυναίκα! τρέξε νά ιδεῖς, φώναξε άξαφνα ὁ γερο-Κουτουζόφ, κρατώντας στό χέρι του μιá ἔφημερίδα.

-Τί ἔπαθες, καλέ, άξαφνα; Τί τρέχει; ρώτησε κείνη άδιάφορα.

-Ἐλα, τρέξε. Ὁ άγιος Σπυριδῶνας ἔκαμε τό θάμα του, φώναξε κείνος κι ἡ μορφή του ἡ χαρακωμένη αντιφέγγισε τή χαρά τῆς ψυχῆς του.

Ἡ γριά ζύγωσε ζαρώνοντας μέ άμφιβολία τά χεῖλη τῆς καί κείνος ξανάπιασε τή ἔφημερίδα.

-Άκουσε τί γράφει τό φύλλο, τῆς εἶπε, κι άρχισε νά διαβάζει κομπιαστά, πνιγμένος άπό τή συγκίνηση...

Ἡ γριά άπόμεινε μέ τό στόμα άνοιχτό. Ὁ διευθυντής τῆς ἑταιρείας πέθανε χτές άπό συγκοπή τῆς καρδιάς του. Τί εἶναι αὐτό; Δέν εἶναι τό θάμα τοῦ άγίου; Κεῖνος θέλησε νά πάρει τό ψωμί τοῦ φτωχοῦ κι ὁ άγιος τότε τιμώρησε.

αναλιγκωμένος: ἔξαντλημένος.

Σταυροκοπηθήκανε κι οί δύο εύλαβικά μέ τό πρόσωπο γυρισμένο στό εικόνισμα.

- Μεγάλη ή χάρη σου, άγιε μου Σπυρίδωνα! ψιθύρισε ό γερο-Κουτουζόφ καί τά χείλια του τρέμανε.

- Άντίο τώρα ήλεχτρισμός! Είπε σ' έναν τόνο άνακουφιστικό...

Περάσανε μέρες... Καμπόσοι έργάτες φερμένοι από τήν Άθήνα φτάνουνε στό πέραμα. Μετρώνε, μπήχνουνε παλούκια στή γής, σκεδιάζουνε... Ζυγώνει ό γερο-Κουτουζόφ έναν από αυτούς.

- Τί τρέχει;

- Δέν τ' άκουσες; Τό πέραμα θά γίνει ήλεχτρικό. Τό άποφάσισε ό καινούριος διευθυντής.

Ό γερο-Κουτουζόφ άπομένει μέ τό στόμα άνοιχτό. Ό νοϋς του μονομιάς πετάει στόν Άγιο Σπυρίδωνα. Συλλογιέται τή λαμπάδα τών δύο δραχμών, τήν ύπόσχεση πού του 'δωκε ή ματιά του. Τρέχει στή γριά του σάν ζεματισμένους.

- Βρέ γριά, τά 'μαθες τά μαϋρα μαντάτα; Ήρθε ό ήλεχτρισμός.

Κείνη τόν κοιτάζει μέ άπορία τρίβοντας τό πονεμένο γόνατό της.

- Είμαι δυνατό; Κι ό άγιος; μурμουρίζει.

Ή δουλειά προχωράει γοργά· οί έργάτες δουλεύουνε, οί μηχανικοί δίνουνε οδηγίες, φτάνουνε οί μηχανές. Ό γερο-Κουτουζόφ παρακολουθεί όλη τή δουλειά φαρμακεμένους. Τώρα μιλιά δέν του παίρνεις από τό στόμα του. Όσοτόσο έχει πάντα μιά μακρινή έλπίδα. Μά τό έργο κοντεύει τώρα νά τελειώσει. Τέλειωσε. Άπελπισιά...

Έρωτήσεις

1. Ποιά πλεονεκτήματα προκύπτουν από τήν έφαρμογή του ήλεκτρισμού στήν κίνηση του περάματος καί τί προβλήματα δημιουργεί στό γερο-Κουτουζόφ;
2. Πώς κλιμακώνεται ή άγωνία του γερο-Κουτουζόφ ώς τό τέλος του διηγήματος;
3. Νά αναφέρετε άλλες περιπτώσεις, όπου ή έφαρμογή νέων τεχνικών μέσων δημιουργεί κοινωνικά προβλήματα.
4. Ποιά είναι ή στάση του γερο-Κουτουζόφ άπέναντι στόν άγιο; Νά τή σχολιάσετε.
5. Πώς συμπεριφέρονται οί άλλοι στό γερο-Κουτουζόφ;

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ (1878-1931). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Λεωνίδα Σουρέα. Γεννήθηκε στό χωριό Παρόρι της Σπάρτης. Σπούδασε Φιλολογία καί ύπηρέτησε στή Μέση Έκπαίδευση. Δημοσίευσε πολλά κείμενά του στό περιοδικό *Νουμάς* καί άγωνίστηκε γιά τήν επικράτηση του δημοτικισμού. Έργα του: α) διηγήματα: *Άπό τή ζωή του δειλινού, Οί νεκροί της ζωής*, β) μυθιστόρημα: *Ό κόκκινος τράγος* κ.ά.

‘Ο έναέριος

Στό αφήγημα αυτό παρακολουθοῦμε τίς ἐπιπτώσεις πού ἔχει ἡ ἐπισημονική ἐκμετάλλευση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν μιᾶς περιοχῆς στήν οἰκονομική ζωή τοῦ πληθυσμοῦ τῆς. ‘Ο τόπος εἶναι ἡ Νάξος, πού ἐκμεταλλεῖτο τὸ σμυρίγλι μέ πρωτόγονα μέσα ὡς τὴν ἐποχή πού ἔγινε ὁ έναέριος.

Οἱ μηχανικοὶ φόρτωσαν τὰ σύνεργά τους στὰ μουλάρια, πήρανε μαζί τούς ὁδηγούς καὶ χάθηκαν στὰ βουνά. Οἱ ξωμάχοι* τούς ἔβλεπαν μέρες καὶ μέρες νά στήνουν σέ λαγκάδια καὶ σέ κορφές τ’ ἀσπροκόκκινα κοντάρια τους, τίς μηχανοῦλες τους, νά ξετυλίγουν τίς κορδέλες τους, νά μετράνε ἀπὸ δῶ, νά μετράνε ἀπὸ κεῖ.

Βρέ, μά εἶντα γυρεύουσιν οἱ φωτιοκαμένοι; ρώταγαν μέ ἀπορία οἱ βοσκοὶ τούς ὁδηγούς.

Κι αὐτοί, περήφανοι γιατί ξέρανε τὸ μεγάλο μυστικό, τούς ἀπαντοῦσαν μέ συγκατάβαση:

– Έναέριο, λέει, θά κάμουσι.

– Κι εἶντα* ναι, μαθές, εὐτὸς ἀέριος;

Οἱ ὁδηγοὶ γέλαγαν: Ἄντε τώρα νά κάθεσαι νά ξηγᾶς στοὺς βοσκούς τί εἶναι ὁ έναέριος, σκεπτόντανε. Μά οἱ ἄνθρωποι ἐδῶ στὰ βουνά μας εἶναι περήφανοι, πιστεῦουν πῶς ὅλα μποροῦν νά τὰ καταλάβουν, κι ἂν τούς ἀρνηθεῖς τὴν ἐξυπνάδα τους, μπορεῖ νά γίνεις βασιλικὸς τους ἐχτρός. Κι οἱ ὁδηγοὶ ἐξηγοῦσαν:

Νά, νά κάμουσι θέσιν ἕνα σιδερόδρομο ἀπάνω σέ κολόνες καὶ σέ σιδερένια σκοινιά, νά καβαλικεύγει τὰ βουνά, νά κουβαλεῖ τ’ ἀσμυρίγλι* στή Μουτσούνα.

Οἱ βοσκοὶ γέλαγαν τώρα μέ τὴ σειρά τους. Ἐνας σιδερόδρομος ἀπάνω σέ κολόνες καὶ σέ συρματένια σκοινιά, νά καβαλικεύει τίς ράχες καὶ τὰ βουνά. Σίγουρα οἱ γραμματισμένοι τρελάθηκαν.

– Μ’ ἄσκημα κάνασι τὴ δουλειάν τῶνε τὰ μουλάρια, μαθές;

ξωμάχος: ἐκεῖνος πού δουλεύει στήν ἐσοχὴ

εἶντα: τί

ἀσμυρίγλι: σμυρίγλι (σμυρίδα): ὀρυκτὸ πού χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴ λείανση τῶν μαρμάρων, τὴν ἐπεξεργασία πολύτιμων λίθων καὶ τὸ τρόχισμα ἐργαλείων

Οί οδηγοί δέν εἶχαν καιρό νά δίνουν περισσότερες ἐξηγήσεις. Οἱ μηχανικοί βιαζόντανε, κάθε λίγο ἔπρεπε νά μετατοπίζουν τ' ἀσπροκόκινα κοντάρια, νά τραβᾶν ἀπό ράχη σέ ράχη τήν κορδέλα. Μέτραγαν οἱ μηχανικοί, γράφανε στά τεφτέρια τους, βάζανε σημάδια στούς τόπους καί προχωροῦσαν. Καβάλησαν ἔτσι τά βουνά, ἀνεβοκατέβηκαν ὅλες τίς λαγκαδιές, καί χωρίς καλά καλά οὔτε οἱ οδηγοί, πού ξέραν τούς τόπους, νά τό καταλάβουν, κατηφόρισαν ἕνα καλό πρῶνιό στὸν κάμπο τῆς Μουτσούνας, ὕστερα στὸν ἤσυχο ὄρμο της.

Οἱ μηχανικοί πῆραν βαθιές ἀναπνοές φτάνοντας στό γαλανό πέλαγος, μάζεψαν τίς κορδέλες τους, τίς μηχανοῦλες τους, τά κοντάρια καί τά τεφτέρια τους καί ξαπλώθηκαν στό καπηλειό τοῦ Μιχαλοῦκου νά γιορτάσουν μέ πλούσιο φαγοπότι τὸν ἐρχομό τους στό τέρμα. Ἦταν τώρα μπροστά τους σαγηνευτικό αὐτό τό τέρμα. Ἡ γαλανή θάλασσα! Τόσες μέρες σέ πολύπλοκο μαθηματικό πρόβλημα μέ ἀπειρες πράξεις, μέ γεωμετρίας καί τριγωνόμετρίας, μέ λογάριθμους, εἶχαν στρώσει μπροστά τους τά βουνά καί τά φαράγγια τοῦ νησιοῦ μας. Κι ἡ ὀρθή λύση τούς γέμιζε τώρα μέ χαρά. Ὅπερ ἔδει δεῖξαι, εἶπαν μέ τό μυαλό τους εὐτυχισμένοι. Ἐφαγαν λοιπὸν καλά, ἤπιαν, κοιμήθηκαν στό μεγάλο γραφεῖο τοῦ Δημοσίου καί τήν ἄλλη μέρα τό πρῶι μπάρκαραν στό βαπόρι τῆς ἀγόνου κι ἔφυγαν.

Οἱ οδηγοί ξαναπῆραν μόνοι τώρα τό δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς. Ἀνηφορίζοντας πρὸς τά βουνά τους εἶδαν πάλι ἀπ' τήν ἀντίθετη ὄψη τό μελλούμενο ἔργο, πού βόηθησαν τό σχεδιάσμα του μέ τά γερά χέρια τους καί μέ τήν πρακτική τους γνώση. Μά τώρα ἡ πίστη, πού τούς πότιζαν τά σύνεργα τῆς ἐπιστήμης κι οἱ μηχανικοί, κλονίστηκε. Λαχανιασμένοι ἀπ' τό τραχύ ἀνηφόρι, στάθηκαν στό νερό, στὸν Πιθαδάρη, νά δροσίσουν τά χεῖλια τους. Ἀδέσμευτοι τώρα ἀπὸ τὴ μαγική ἐπιβολή τῆς ἐπιστήμης πού ἔμοιαζε στά ἐκπληκτα μάτια τους μέ διαβολικὴ συνέργια, κουβέντιασαν λεύτερα.

– Χαράμ' ἐδιάησαν* τά μεροκάματα. Λέω πῶς... Ἔσπασε ἕνας πρῶτος τήν πίστη κι ἔσφιξε τὸν κόρφο του, σάν γιὰ νά βεβαιωθεῖ ὅτι τὰ κολαριστά πενηντάρια, πού τοῦ μέτρησαν ἕνα ἕνα οἱ μηχανικοί βρίσκονταν πάντα στή μέσα τσέπη τοῦ γιλέκου του.

– Κι ἀμέ χαράμι* δέν ἐδιάησα λοιπό; βεβαίωσε ἄλλος. Βάνεις μέ τό νοῦ σου πῶς θά ἐνοῦνε σιδηροδρόμ' ἀπάνω στά βουνά;

Ἡ συζήτηση ἔκλεινε ἀπαισιόδοξα. Ὅλοι συμφωνοῦσαν, πῶς ὄχι, δέν

διάησαν: πήγανε (διάβηκαν)

χαράμι: ἄδικα

μπορεῖ νά γίνει ὁ σιδηρόδρομος. Μόνο ὁ Πετρινόλης. πού ἦταν ταξιδεμένος στήν Ἀμερική καί εἶδε τά μεγάλα καί θαυμαστά ἔργα τοῦ ἀνθρώπου, δέ συμφώνησε.

– Μουρέ, ὅλα ἴνουνται. Νά δεῖτε, καμένοι, βουνά τρυπημένα, πού νά φύει ὁ μυαλός ἀπού μέσ στήν κεφαλή σας, σκλαβωμένοι ποταμοί μέσ στά μπετά, γιοφύρια κρεμαστά...

Οἱ ἄλλοι τόν ξέκοψαν:

– Καλά, ἄλλο οἱ Ἀμερικάνοι, ἄλλο ἐμεῖς.

– Εἶντ' Ἀμερικάνοι, εἶντα μεῖς; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι διάολος. Ὅλα τά δύνεται καί τά βάνει κάτω.

Τά βουνά γύρω, σάν νά θύμωσαν μ' αὐτό τόν ἱερόσυλο, πού βάλθηκε νά κλονίσει τήν πίστη τῶν ἄλλων στήν ἀτράνταχτη μεγαλοσύνη τους, σκυθρώπασαν ξαφνικά, κρύβοντας τίς κορφές τους μέσ στά διαβατικά σύννεφα. Τό δειλινό σκόρπισε πιό πολύ τίς σκιές του, ἡ βαθιά βρύση τοῦ Πιθαδάρη σκοτεινίασε. Οἱ ὁδηγοί ξαναπῆραν τόν ἀνήφορό τους, καβάλησαν βιαστικά τίς κακοτράχαλες ράχες, μέ τή λαχτάρα νά τούς βρεῖ ἡ νύχτα στά στρωτά μονοπάτια τοῦ χωριοῦ.

Ἔστερα στούς καφενέδες ἡ συζήτηση βάσταξε κάμποσο. Ἡ παράδοση ἔδωσε τή μάχη της μέ τήν πρόοδο καί νίκησε. Ναί, ναί, τό Δημόσιο κι ὁ βουλευτής κι οἱ μηχανικοί, ἦταν σίγουρα ἄμυαλοι. Καλά κουβαλιόνταν αἰῶνες τώρα, πάππου πρὸς πάππο, τό σμυρίγλι στίς γερές ράχες τῶν ἀγαθῶν ζωντανῶν τοῦ Θεοῦ. Τά σπλάχνα τῶν βουνῶν μας ποτέ δέν ἀρνήθηκαν νά στέλνουν στό φῶς τῆς μέρας τήν πολύτιμη πέτρα τους, οἱ μπουῦκες* στά καινούρια ὀρυχεῖα ποτέ δέν ἀστόχησαν καί τά μουλάρια, γνωστικά, ὑπομονετικά, λιγόφαγα, ποτέ δέ γλίστρησαν στά μονοπάτια κουβαλώντας τό βαρὺ τους φορτίο στόν ὄρμο τῆς Μουτσούνας, πού τό ἔδιωχναν ἔστερα μέ τά καράβια στά πέρατα τῆς γῆς. Μπρὸς στά ὀρυχεῖα, στή Γριά Σπηλιά, στόν Κακόρυακα, στό Ἀμερικάνικο, στό Ρούχουνα, στήν Κατώα, στό Τουνέλι, στό Πελώριο, τό σμυρίγλι δέν πρόφτανε νά σωριάζεται, τά μουλάρια τούς λιάνιζαν κάθε νύχτα τούς σωρούς. Τί νά τούς κάμουμε λοιπόν τούς ἐναέριους; Αὐτές οἱ συνέργιες τοῦ διαβόλου εἶναι γιά τούς ἀπρόκοπους καί τούς ἄμυαλους.

Ὁ καιρὸς πέρασε. Εἶπαν πῶς οἱ μηχανικοί βρῆκανε δύσκολη τῆ δουλειά, τά βουνά ἦταν, λέει, πολύ ψηλά, ἀπάτητα, οἱ ἄνεμοι πολύ δυνατοί, ἐνάντιοι. Οἱ σμυριγιάδες ἀνάσαναν. Οἱ βοσκοὶ ἠσύχασαν πῶς δέ

μπουόκα: στόμιο

θά τούς πάρουν τὰ πλευρά μέ τίς βοσκές... Μά ἔνα πρωί, στὸν ἤσυχον ὄρμον τῆς Μουτσούνας ἄραξαν τὰ καίκια. Μπάλες τὰ σύρματα, μάτσα τὰ σίδερα, βουνά τὰ τσουβαλάκια μέ τό τσιμέντο, γέμισαν τῆ μικρὴ ἀποβάθρα. Τὰ μουλάρια, ἀγαθὰ κι ἀνυποψίαστα, βάλθηκαν νά μεταφέρουν στὰ λαγκάδια καί στὰ βουνά τῶν ὄρυχειῶν τό νέο φορτίο, πού ἔφερναν τώρα οἱ ἀνθρώποι, γιὰ νά τούς κόψουν τὴν ταγὴ τους. Οἱ μαστόροι, οἱ χτίστες, οἱ μπετατζῆδες, οἱ σιδεράδες, οἱ μαραγκοὶ χύθηκαν στὰ μικρά καπηλιὰ τῆς Μουτσούνας. Ἡ ἀργατιά, μαγνητισμένη ἀπ' τό καλὸ μεροκάματο, κατηφόρισε. Ὁ ἤσυχος ὄρμος ζωντάνεψε, τό Σαββατόβραδο οἱ ἐργάτες τραγουδαγαν, χόρευαν, τράβαγαν τὰ μαχαίρια καμιά φορά.

Τό ἔργο, μέ τῆ σιγουράδα καί τῆ δύναμη πού ἔχουν τὰ ἔργα τῆς ἐπιστήμης, σάρκωνε σιγὰ σιγὰ ἀπάνω στὰ γυμνά κόκαλα τῶν ἀνυπόταχτων βουνῶν. Οἱ σιδεροκολόνες, ἡ μιά πίσω στὴν ἄλλη, στερέωναν τὰ μακριὰ κανιά τους στὴν πετρωμένη γῆ, στένευαν ὅσο ξέφευγαν ἀπὸ τῆ βάση τους, τρύπαγαν ψηλά τὸν οὐρανὸ μέ τὴν τριγωνικὴ κορφὴ τους. Ἄν μπορούσε κανεὶς ν' ἀνεβεῖ ψηλά, πάνω ἀπ' τὰ βουνά, πού τίς ἔκρυσαν, θά τίς ἔβλεπε σειρά σειρά νά ξεκινᾶν ἀπ' τὰ ὄρυχειὰ τῆς Κορωνίδας, νά σκαρφαλώνουν τίς ράχες τῆς, νά χαμηλώνουν ὕστερα στὰ μαλακά βουνά καί νά χάνονται στὸν κάμπο τῆς Μουτσούνας. Μοιάζαν, ἔτσι ἀπόμονες, σάν ἀκρίτες, πού στάθηκαν νά φυλάγουν τίς ἐρημιές τῶν βουνῶν, τὰ σύνορα τῶν βοσκότοπων. Ὑστερα τό σιδερένιο σύρμα ἔδωκε τέλος σ' αὐτὴ τους τῆ μοναξιά, ἔδεσε τῆ μιά μέ τὴν ἄλλη, τίς πειθάρχησε ὅλες σ' ἓνα σύνθημα καί σέ μιά προσταγὴ. Στὴν προσταγὴ τῆς μηχανῆς.

Χρειάστηκε δουλειά, πού σείστηκε ἀπὸ δαύτη ὅλος ὁ τόπος, ὥσπου νά κουβαληθοῦν στίς βίγλες τους οἱ δυὸ μεγάλες μηχανές πού θά ἔδιναν τὴν κίνηση σέ ὅλο αὐτὸ τό ἄψυχο ἔργο. Στήθηκαν τέλος ἀνάμεσα στὰ βουνά, ἀντίμαχες σπὸ ὕψος τους, τὰ γερὰ ἀτσαλένια μπράτσα τους, λαμπερά καί λιπαρά σάν τὰ μπράτσα τῶν παλαιστῶν, ἄρχισαν νά σαλεύουν ρυθμικά καί τό θαῦμα ἔγινε! Τὰ βαγονάκια ξεκίνησαν ἀπ' τὰ πλατώματα τῶν σταθμῶν, ἄρχισαν νά κυλοῦν μέ τό σύρμα, νά φεύγουν μαζί του τό ἓνα πίσω στ' ἄλλο, λακκουβιάζοντας τό τεντωμένο τόξο του, νά περνοῦν πηδηχτὰ τίς σιδεροκολόνες, τὰ βουνά, τὰ φαράγγια, καί νά φτάνουν πάντα τό ἓνα πίσω στ' ἄλλο στὴ μεγάλη ἀποθήκη τῆς Μουτσούνας.

Ὅλη μέρα, ὅλη νύχτα, χωρὶς ἀγωγιάτες καί χωρὶς ὀδηγούς, χωρὶς κούραση καί στραβοπατήματα, μποροῦν νά φεύγουν, νά κάνουν τὸν

ἀτέλειωτο αὐτό κύκλο, γεμάτα στό κατέβασμα, ἄδεια στό ἀνέβασμα, χωρίς ποτέ νά φοβηθοῦν τίς νεροποντές καί τόν ἄνεμο... Ἔτσι λέει ὁ ἀρχιμηχανικός στό κατάπληκτο πλήθος, πού συνάχτηκε γύρω στίς μηχανές στ' Ἀσपालαθρωπό καί στή Στραβολαγκάδα, τήν ἡμέρα τῶν ἐγκαινίων. Τά βαγονάκια περνοῦν πάνω ἀπ' τά κεφάλια τοῦ πλήθους, μοιάζουν μέ χαμηλοπετούμενα πουλιά χωρίς φτερά, τό στριφωτό σύρμα τά φέρνει μαζί του, κι ὅπως τρίβεται στίς κολόνες, στέλνει ἕναν ἦχο σάν κροτάλισμα φιδιοῦ. Τό συμριγίλι ταξιδεύει τώρα πάνω ἀπ' τά βουνά, πού τό ἔφεραν ἀπ' τά σπλάχνα τους στό φῶς, δέχεται ἀδιαμαρτύρητα τήν ἀνύψωσή του ἀπ' τήν ἀκίνησία τῆς ριζωμένης πέτρας στό φτερούγισμα τοῦ πετούμενου.

Μόνο ὁ δύνάτος ἄνεμος θυμῶνει καμιά φορά, ἀναποδογυρίζει τά βαγονάκια, καί τό συμριγίλι, ξανασιμύγοντας μέ τίς σκληρές ράχες, σπιθίζει σάν ἴσκα*. Τότες τό αὐτόματο μηχανήμα δίνει τό σῆμα τοῦ κινδύνου. Εἶναι ἕνα τραχύ, φοβισμένο κουδούνισμα, πού διαπερνᾷ τά βουνά κι ἀντηχεῖ στά φαράγγια. Οἱ μηχανές σταματοῦν ν' ἀγκομαχοῦν, τά τηλέφωνα ἀρχίζουν τά κουδούνίσματα, οἱ τεχνίτες τρέχουν ἀπάνω κάτω, σκαρφαλώνουν στίς σιδεροκολόνες, διορθώνουν, λαδώνουν, δοκιμάζουν κι οἱ μηχανές ξαναρχίζουν. Τά βαγονάκια κυλοῦν πάλι πρός τόν ὄρμο τῆς Μουτσούνας.

Τώρα τόν ἔχουν συνηθίσει τόν ἐναέριο ὄλο. Περνᾷ πάνω ἀπ' τά κεφάλια τους σφυρίζοντας, μά δέ σηκώνουν πιά τά μάτια νά τόν δοῦν. Μέ τά βαγονάκια ταξιδεύουν δέματα, γραμματάκια ἀπό σταθμό σέ σταθμό, σκυλιά καμιά φορά. Λένε πῶς ὡς κι ἄνθρωπος, ὁ τρελο-Βαβυλώνης, ἀποφάσισε καί ταξίδεψε διπλωμένος μέσ σ' ἕνα βαγονάκι.

Καί τά χρόνια περνοῦν... Εἶναι ἀλήθεια πῶς πάλιωσε λίγο ὁ ἐναέριος, οἱ κολόνες χάσανε τίς λαδομπογιές τους, τά σύρματα τή λάμπη τους, τά βαγονάκια στραπατσαρίστηκαν μέ τά χτυπήματα. Μά ἡ δουλειά ὄλο καί γίνεται λιγότερη, ἔτσι τά βαγονάκια δέ χρειάζεται νά κλωθογυρίζουν πολύ. Τό συμριγίλι γέμισε τίς ἀποθήκες τῆς Μουτσούνας, ξεχύθηκε ἔξω ἀπ' τόν περίβολο. Τό Δημόσιο ἔβγαλε διαταγή νά λιγοστέψει ἡ παραλαβή, οἱ συμριγιάδες σταμάτησαν τίς καινούργιες μποῦκες. Τό συμριγίλι ὅσο πάει χάνει τή δόξα του, κι οἱ συμριγιάδες, πού νιώθουν μέ δέος τό μαρασμό ρίχνονται σέ καινούριες δουλειές, ἀνοίγουν ἄλλους δρόμους νά ζητήσουν τό ψωμί, πού ὄλο καί λιγοστεύει.

---

*ἴσκα: ἕνα εἶδος μύκητα πού τό στέγνωσαν καί τό χρησιμοποιοῦσαν ὡς φιτίλι στό τσακμάκι.

Γυρνούν πάλι στην άφημένη γη, στά χέρσα χωράφια. Φυτεύουν νέες φυτείες, άμπέλια, φρουτόδεντρα, κεντρίζουν άγριλιές. Ή γη, πού τούς ξαναδέχεται άμνησίκακη, ριγά πάλι μέ τήν άϊσθηση τής δημιουργίας, σφίγγει στους κόρφους της τούς καινούριους σπόρους καί πάντα νέα, πάντα άγέραστη, ύπόσχεται νά ξανακαρπίσει.

Στους καφενέδες, οί ύπάλληλοι τών όρυχείων, οί γραμματισμένοι, λένε πώς τό σμυρίγλι δέν έχει πιά πέραση, γιατί οί Άμερικάνοι βρήκανε, λέει, τέχνη νά τό φτιάχνουν μόνοι τους. Οί σμυριγλάδες γελούν πικρά ακούγοντας αυτές τίσ άνοησίες. "Άν είναι ποτέ δυνατό νά φτιάξει κανείς σμυρίγλι μέ λάσπες άμερικάνικες. Πρέπει νά 'ρθουνε νά δουλέψουνε στά όρυχεία μας, νά βάλουνε κάσες τό δυναμίτη καί πάλι νά μή μπορούν νά ξεριζώσουν τή σκληρότερη πέτρα τής γής, γιά νά καταλάβουν πόσους παράδες κάνει τό ψευτοσμυρίγλι τους.

"Όμως ή ζήτηση όλο λιγοστεύει. Μήπως τρελάθηκαν λοιπόν στ' άλήθεια οί άνθρωποι; Στρώνουν τώρα τά σιδερικά τους, γυαλίζουν τά κανόνια τους, καθαρίζουν τίσ όβίδες τους, άκονίζουν τά σπαθιά τους μέ τά χώματα; Οί άπόμαχοι, πού ύστερ' άπό πενήντα χρόνια σκληρή δουλειά παίρνουν τώρα τίσ διακόσιες τριάντα δραχμές τής σύνταξης, κουβεντιάζουν γι' αυτό τό ζήτημα, καθισμένοι στά πεζούλια τής πλάτσας.

– Εϊντα λοᾶται καί κάνασιν τόν άέριο νά μᾶσε ξεκουράσουσι! Νά δά π' άλλη διαολική συνέργιά τωνε μᾶς ξεκουράζει τώρα καλά καλά. Φᾶτε τώρα, μουρέ, έναέριο!...

– Μ' άπό μααρίσαν τά βουνά μας, εϊντ' άνέμενες, άξάδερφε; Ή άτιμη ή έπιστήμη! Νά μᾶσε φάει θέλει...

Ή έπιστήμη άκούει τό ταπεινό παράπονο τών γερόντων καί γελάει. "Άφησέ τους νά λένε, σκέπτεται. Οί μηχανές εϊναι τώρα καλύτερες, τά κανόνια μεγαλύτερα, τά σπαθιά πíc κοφτερά. "Όποιος δέν τό πιστεύει, άξ άνηφορίσει κατά τήν Εύρώπη νά βεβαιωθεί.

Μόνο οί άπλοί άνθρωποι τών βουνών μας, μόλο πού πληρώνουν τώρα μέ τό αίμα τους τήν άστοργία τής έπιστήμης, χείρονται.

– Ήλεα πώς θά ζήσω νά ρημάξει καλά καλά, μά δέ... λέει κάποιος γέρος μέ παράπονο, όπως άκούει τόν έναέριο νά στέλνει πότε πότε τά μισοτρύπια βαγονάκια του κατά τόν ήσυχο όρμο τής Μουτσούνας. Περνούν πάνω άπ' τό κεφάλι του γέρου, εκεί στό μικρό μπαξέ του μέ τίσ νέες κιτριές, πού μοσκοβολούν τώρα τό φθινόπωρο. Μά ούτε γυρίζει νά τά κοιτάξει. Προτιμάει νά βλέπει χάμω στή γη τά μερμήγκια πού,

---

εϊντα λοᾶται: τί λογαριάζει, γιατί
μααρίσαν: μαγαρίσαν, λέρωσαν

στρατός όλόκληρος, κουβαλούν τό ένα πίσω στ' άλλο καί χώνουν στή φωλιά τους τήν τροφή τους γιά τό χειμώνα, πού σέ λίγο θά φτάσει.

Ἑρωτήσεις

1. Μέ ποιά διάθεση είδαν οί βοσκοί τῆς Νάξου τό σχέδιο γιά τήν ἐγκατάσταση τοῦ ἐναέριου καί γιατί;
2. Τί ἐπιπτώσεις ἔχει στή ζωή τῶν κατοίκων;
3. Νά χωριστεῖ τό ἀφήγημα σέ νοηματικές ἐνότητες καί νά δώσετε σέ κάθε μία ἕναν τίτλο.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΛΕΖΟΣ. Διηγηματογράφος. Γεννήθηκε τό 1902 στήν Ἀπεΐρανθο τῆς Νάξου. Στά διηγήματά του μεταφέρει ἱστορίες ταπεινῶν ἀνθρώπων καί γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἔργα του: *Φθινοπωρινή ἐξοχή*, *Πρώτη γνωριμία*, *Τό σπίτι μέ τά περιστέρια* κ.ἄ.

Γαλάτεια Σαράντη

Τό τέλος

Ἡ Μάνη εἶναι μιά ἄγονη περιοχή μέ ἄγρια βράχια καί μικρά χωριά. Μνημεῖα τῆς παλιάς ἀρχοντιάς τῆς εἶναι οἱ π.τρῖνοι πύργοι τῆς, πού ἀνῆκαν σέ παλιές ἱστορικές οἰκογένειες τῆς περιοχῆς. Σήμερα πολλοί μανιάτικοι πύργοι εἶναι ἐγκαταλειμμένοι.

Σκάλιζε τίς ντοματιές μέ βία, μέ θυμό σχεδόν, σάν νά τῆς ἔφταιγαν, καί ἔκανε πώς δέν ἔβλεπε τούς ξένους πού εἶχαν σταθεῖ στό φράχτη καί τήν κοίταζαν. Εἶχε σκυμμένο τό κεφάλι καί δούλευε μέ πείσμα καί ἔλεγε μέσα ἀπό τά δόντια τῆς κατάρες. Τίς ἔλεγε καί τίς χαιρόταν καί δέν τήν ἔνοιαζε διόλου ἂν τήν καταλάβαιναν.

– Νά σᾶς φάνε τά σκουλήκια, θεοκατάρατο! Νά χαθεῖτε, ὀργισμένοι! Σκόνη νά γίνετε, ξετσιώπιοι καί ξεδιάντροποι, πού σηκώσατε κεφάλι καί μιλάτε!

Ἦσαν τρεῖς, δυό ἄντρες καί μιά γυναίκα. Ἦσαν ξανθοί, γαλανομάτη-

δες, με ξεγυμνωμένα πόδια και χέρια, ψημένοι κατακόκκινοι από τον ήλιο. Εκεί δά, στην ίδια θέση είχε σταθεί πριν λίγη ώρα και ο χοντροΓιάννος, ο πρόεδρος, σκουλήκια νά τον φάνε και αυτόν, στάχτη νά γίνει!

« Τί θές και παιδεύεσαι, μωρή Μαριώ, τῆς εἶχε πει περιγελαστικά. Γιά ποιόν ἀγωνίζεσαι;

– Τράβα τό δρόμο σου και μή σέ νοιάζει, ἔκαμε αὐτή ἀπότομα.

– Σοδιάζεις, σοδιάζεις, μά τί θά τά κάμεις ὅσα μαζεύεις; χαχάνιζε πλησιάζοντας ἀκόμη πιό πολύ στό φράχτη τῆς.

Αὐτή ἔκαμε τώρα πιά σάν νά μήν ἦταν κανένας ἐκεῖ. Οὔτε πού τό καταδεχόταν νά τόν βρῖσει, ὅπως τοῦ ἀξίζε, νά μήν τοῦ δείξει ἔτσι πῶς τόν λογάριζε γιά ἐχθρό τῆς. Ποιόν; Τό Γιάννο τοῦ Φραντζῆ, τοῦ φαιμέγιου*. Μή χειρότερα! Μά τώρα εἶναι πρόεδρος, ἔχει κατάστημα, ἔχει αὐτοκίνητο, ἔχει τρακτέρ, ἔχει ἐλιές... Ἐχει γιούς, ὁ ἕνας ἀξιωματικός, ὁ ἄλλος ἐπιστήμονας, ὁ τρίτος στά καράβια. Ἐχει, ἔχει, ἔχει πού νά μή σώσει... Πύργο ὅμως δέν ἔχει! Τό εἶπε και δυνατά και τό χάρηκε! – Πύργο ὅμως δέν ἔχει!

Οἱ ξένοι στέκονταν πάντα ἐκεῖ και τήν κοιτοῦσαν. Τῆς χαμογέλασαν μάλιστα κάποια στιγμή, κι αὐτή δέν μπόρεσε νά ἀντισταθεῖ στην προσταγή τῆς γενιάς τῆς. Ξένοι ἦσαν, ἔπρεπε νά τούς φιλέψει. Διάλεξε τρεῖς τέσσερες ντομάτες, τίς πιό τροφαντές, τίς ἔπλυνε ἐκεῖ στή γούρνα και τούς τίς ἔδωσε. Τό φίλημα τούς ξάφνιασε:

Ἦοοο, ὄοο, ἔκαμαν μέ τή λαρυγγάτη φωνή τους. Κι αὐτή χάρηκε τό ξάφνιασμά τους, ἔβγαλε ἀπό τήν τσέπη τῆς μιά φούχτα ἀφρομύγδαλα και τούς ἔδωσε και αὐτά. Κάτι ἔλεγαν στή γλώσσα τους, κάτι χαρούμενο, τῆς ἔκαναν και νοήματα, μά δέν τό ἀποφάσιζαν νά φύγουν.

– Ἐ, τί μοῦ ξεροσταλιάσατε τώρα και μέ κοιτᾶτε σάν χαζοί, ἔκαμε θυμωμένη.

Μά αὐτοί δέν κατάλαβαν, γέλασαν πάλι και εἶπαν, ὡς φαίνεται, εὐχαριστῶ μέ τά κορακιστικά τους. Κούνησε τό κεφάλι τῆς και τούς γύρισε ἀπότομα τήν πλάτη. Πῆγε και ἔλυσε τήν κατσόικα τῆς και τράβηξε κατά τό σπίτι τῆς. Ἐνιωθε κουρασμένη, ὁ λόγος ὁ φαρμακερός τοῦ προέδρου βάραινε πάλι ἀπάνω τῆς: Γιά ποιόν ἀγωνίζεσαι; Γιά ποιόν;

Κοντά στόν Ἅγιο Νίκωνα εἶδε και ἄλλους ξένους μαζεμένους, μπουλούκι ὀλόκληρο. Τούς προσπέρασε βιαστική και τούς μούντζωσε κρυφά. Τί θέλουν, τί γυρεύουν ἐδῶ πού ἔρχονται; ἔλεγε μουτρωμένη

Φαιμέγιος: ὑπῆρτης, ὑποταχτικός· ἐδῶ ἔχει τή σημασία τοῦ ἀνθρώπου πού ἀνήκει σέ κατώτερο κοινωνικό στῶμα.

καί προχωρούσε στὸν ἀνήφορο.

Ἐνα παιδί ἔτρεξε πίσω της λαχανιασμένα: – Θειά Μαριώ, τῆς φώναξε. Σέ γυρεύουν νά ἀνοίξεις τὴν ἐκκλησία.

Γύρισε καί τὸ κοίταξε κοροϊδευτικά.

– Ποιὸς σέ ἔστειλε, βρέ;

– Ὁ πρόεδρος μέ ἔστειλε νά σέ βρῶ καί νά σοῦ τὸ πῶ νά ῥθεις.

– Στά τσακίσματα νά πᾶς καί νά πείς σ' αὐτόν πού σέ ἔστειλε πῶς δέν τὴν ἀνοίγω τὴν ἐκκλησία. Ταχιά τὸ πρῶι. Τώρα δέν ἀδειάζω. Ἐτσι μού ἀρέσει!

Τὸ εἶπε καί ξαλάφρωσε καί ἔνωσε πάλι κυρά καί ἀρχόντισσα τοῦ τόπου.

Τὸ βράδυ ἦρθε ὁ πρόεδρος στό σπίτι της. Ἦσαν καί δύο ξένοι μαζί του.

Στάθηκαν μέ τὸ αὐτοκίνητο στό ἄλωνα καί ἔπειτα προχώρησαν, μιλώντας τσάτρα πάτρα τοῦτα τὰ ἀκαταλαβίστικα – ἦταν βλέπεις κι αὐτός ἓνα φεγγάρι πηγεμένος στὴν Ἀμερική καί τὰ κουτσομιλαγε. Τὰ σκυλιά ἀγριεύτηκαν καί τοὺς γαύγισαν. Αὐτὴ στάθηκε καί τοὺς κοίταζε μέ τὰ χέρια σταυρωμένα καί περίμενε στό κεφαλόσκαλο.

– Τί εἶναι; Τί γυρεύουν; τῆς ψιθύρισε ἀλαφιασμένη ἡ ἀδερφή της.

Ἦταν κοντούλα, ἄσκημη, μισό μερτικό πάντα, καί ἀπό πάνω λειψή κάπως στό μυαλό.

– Πάψε, τὴν ἀποπῆρε. Μὴ μιλᾶς. Θά δοῦμε.

Καί κείνη λούφαξε.

– Ἐλεγα μὴν εἶχατε πλαγιάσει, δικαιολογήθηκε ὁ πρόεδρος. Μά τοῦτοι ἐδῶ, μάτια μου, θέλαν νά σέ δοῦν ἀπόψε.

Ἦταν σάν νά ἔλεγε: Δέ φταίω ἐγὼ πού τοὺς κουβάλησα!

– Κοπιάστε! ἔκαμε ἀγέλαστη. Κοπιάστε!

– Ἦθελαν, ντέ καί καλά, νά σέ δοῦν ἀπόψε.

– Γιά τὴν ἐκκλησία; ρώτησε αὐτὴ τάχα ἀδιάφορα. Αὔριο θά τὴν ἀνοίξω. Ἀπόψε δέ γίνεται. Αὔριο θά τὰ δοῦνε ὅλα.

Γύρισε καί τοὺς τὰ μετάφρασε τὰ λόγια της. Κάτι εἶπαν καί αὐτοὶ στὴ γλώσσα τους καί σῶπασαν. Κοίταζαν γύρω τους λιγάκι σαστισμένοι, παρατηροῦσαν τοὺς τοίχους, τὰ λιγοστά ἐπιπλα.

– Εἶναι πολὺ πλούσιοι αὐτοί, ἔκαμε ὁ πρόεδρος ἐμπιστευτικά. Κατομμυριῶχοι!

– Νά τὰ ἔχουν καί νά τὰ χαίρονται!

Πάλι σῶπασαν.

– Βγενιώ, πρόσταξε τὴν ἀδερφή της. Φέρε νά τρατάρεις!

τρατάρω: κερνα

- Τούς είπα για σένα και θέλησαν νά σέ δοῦνε! Εἶναι πλούσιοι, σπουδαῖοι ἄνθρωποι, καί ξέρουν τόν τόπο μας ἀπ' ὄξω κι ἀνακατωτά! Ξέρουν ὅλες τίς ἱστορίες τίς παλιές καί τούς μύθους πού λέγαν οἱ κυροῦλες μας. Καί θαυμάζουν τό χωριό μας καί λένε - ἄκου ν' ἀκούσεις πράματα - λένε πώς τό χωριό μας θά δεῖ μεγάλη δόξα καί πλοῦτο!

- Μπράβο, μπράβο, ἔκαμε αὐτή κρύα.

Ὅσμιζόταν κάτι στὸν ἀέρα, σάν νά ἦταν λαγωνικό τό ὄσμιζόταν, κάτι πού δέν τῆς ἄρесе. Μά περίμενε, τίποτα δέν ἔλεγε. Ἔφερε καί ἡ Βγενιώ τό τραταμέντο*. Εἶχε τρέξει καί εἶχε βάλει τήν καλή της ρόμπα, τήν κυριακάτικη, εἶχε χτενιστεῖ καλά καί τούς χαζοκοίταζε. Ἡ κακομοῖρα, ὅλο κάποιο συνοικέσιο καρτεροῦσε, χρόνια τώρα ὅλο τράτερνε μ' αὐτό τόν καημό, βύσσινο γλυκό, νερό ἀπό τή στάμνα, μέ τά ἀσημένια κουταλάκια καί τό σκαλιστό τό δίσκο. Τό θαύμασαν οἱ ξένοι τοῦτον τό δίσκο. Τόν χάιδεψαν μέ τά χέρια καί μέ τά μάτια.

- Πές τους πώς εἶναι ἀπό τήν Τριπολιτσά, ἀπό τό παλάτι τοῦ πασᾶ. Λάφυρο τόν πῆρε ὁ προπάππος μας... Πές τους το!

Τούς τό εἶπε καί μετά γύρισε σ' αὐτή πάλι: - Ἐχουνε πλοῦτη αὐτοί, δέ θαμπώνονται ἀπό τέτοια. Ρωτᾶνε ὁμως ἂν ἔχεις καί ἄλλα κειμήλια νά τούς δεῖξεις.

Τό προσέπασε ἀδιάφορη: - Ἄλλη μέρα... Γι' αὐτό ἦρθατε νυχτιάτικα; Γιά τά κειμήλια; Ταχιά τό πρωί θά τούς δεῖξω τήν ἐκκλησία καί τίς εἰκόνες μας καί τούς τάφους. Τί ἄλλο γυρεύουν;

- Μαριώ, τοῦτοι ἐδῶ ἔχουν στ' ἀλήθεια ξετρελαθεῖ μέ τό χωριό μας. Θέλουν νά ἀγοράσουν γῆ! Ἄκου μυαλό πού τό ἔχουν, θέλουν νά ἀγοράσουν αὐτά ἐδῶ τά χαλάσματα!

- Τούς πύργους; ἔκαμε μέ θυμό.

- Naί, καλέ! Ὅλους τούς πύργους. Ὅλα τά χαλάσματα. Τούς προσφέραμε σπίτι καινούριο, τοῦ Λιάπη τό σπίτι κάτω στό δρόμο, καί δέν τό θέλουν. Θέλουν τά χαλάσματα! Ὅλα! Καί θά τά χτίσουνε καινούρια, καινούρια, ὀλοκαινούρια. Θά ἔρθουν καί ἄλλοι, θά περνᾶνε ἐδῶ τά καλοκαίρια τους. Καταλαβαίνεις τί θά γίνεῖ πιά ἐδῶ;

- Σάν τί θά γίνεῖ δηλαδή; ἔκαμε παγερά.

- Λεφτά, Μαριώ, λεφτά! Λεφτά! Ὅλα πνιγοῦμε ὅλοι στό λεφτά!

- Καί μετά;

- Γοῦστο ἔχεις! Ἄκοῦς ἐκεῖ καί μετά... Λέγε τώρα. Βάρα στό σταυρό. Μήν τούς λυπηθεῖς. Ἐχουνε. Τά θέλουν; Νά πληρώσουν νά τά πάρουν. Λέγε, πόσα γυρεύεις;

τραταμέντο: κέρασμα

“Έτσι, σάν άστραπή, τής ήρθε νά φωνάξει τά σκυλιά καί νά τά ριξει άπάνω τους. Μά συγκρατήθηκε.

– Γι’ αυτό ήρθαμε, συνέχισε αυτός. Σκέφτηκα κι εγώ, δυό γυναίκες μονάχες είναι, τί τά θέλουν τά χαλάσματα;

– Καί δέν ντράπηκες, μωρέ Γιάννο, νά έρθεις νά μοϋ πεις τέτοια κουβέντα. Φτού σου, έκαμε μέ σιχασιά. “Ως εκεί δέν τό έλεγα πώς θά έφτανες ποτέ. Πάρε τους καί φύγε, γιατί θά άγριέψω!

Μιλοϋσε άργά άργά, πολύ συγκρατημένα, καί ή ίδια δέν μπορούσε νά καταλάβει πώς είχε αυτή τή δύναμη καί δέν έβαζε τά οϋρλιαχτά νά ξεθυμάνει, νά άκουστεί σέ όλο τό χωριό καί άκόμη πάρα πέρα.

– Πές τους, πώς δέν παντρευτήκαμε ή άδερφή μου καί εγώ, γιατί κανένας δέν ήταν άξιος στό χωριό νά μπει σέ τοϋτο τό άρχοντικό γαμπρός. Πές τους, πώς τά χαλάσματα, είναι δικά μας καί δέν τά πουλάμε. Μήτε ένα λιθαράκι, μήτε μιά πιθαμή γη. Πές τα, καί απέ πάρε τους από έδω νά μήν τούς βλέπω!

Γύρισε ή ίδια στους ξένους: – Μήτε ένα λιθαράκι. Μήτε μιά σπιθαμή γη, έκαμε γελαστά σχεδόν καί κοροϊδευτικά.

Μά τά μάτια της ήσαν σάν λεπίδες από άτσάλι.

Έρωτήσεις

1. Ποιά πρόσωπα συγκρούονται στό διήγημα καί τί άντιπροσωπεϋει τό καθένα;
2. Βρίσκετε δικαιολογημένη τήν άρνηση τής Μαριώς νά πουλήσει γη στους ξένους;
3. Ποιό πρόσωπο κερδίζει τή συμπάθειά σας καί γιατί;
4. Ένα τυπικό διήγημα έχει τά εξής βασικά γνωρίσματα: έκταση σχετικά μικρή, μύθο (ϋπόθεση), μέ κάποια πλοκή, πού εξέλισσεται σέ όρισμένο τόπο καί χρόνο, κύρια καί δευτερεύοντα πρόσωπα, διάλογο καί ένα κεντρικό γεγονός. Μπορείτε νά βρείτε τά παραπάνω στοιχεία στό διήγημα;

Βιογραφικά τής συγγραφέα στή σελ. 67

Τό παιδί μέ τά κεράκια

Τό 1963 ὁ Ἄγγελος Τερζάκης ἐξέδωσε τό βιβλίο του Προσανατολισμός στόν αἰώνα, ὅπου περιέλαβε ἐπιφυλλίδες* του, πού εἶχαν δημοσιευτεῖ σέ ἀθηναϊκή ἐφημερίδα. Στίς ἐπιφυλλίδες αὐτές ἀνήκει καί Τό παδί μέ τά κεράκια. Ἐνα συνηθισμένο περιστατικό, πού κατά κανόνα τό προσπερνᾶμε μέ ἀδιαφορία, τοῦ δίνει τήν ἀφορμή ν' ἀποκαλύψει ἕνα κοινωνικό πρόβλημα καί νά μάς κάμει νά σκεφτοῦμε περισσότερο.

Τετάρτη τοῦ Πάσχα εἶναι – οὔτε Δευτέρα οὔτε Τρίτη – οἱ ὑποχρεώσεις γιά πανηγυρισμούς, γιά εὐχάριστα, πασχαλινά, ἀναστάσιμα, μποροῦν καί νά ἔχουν κάπως ὑποχωρήσει. Προτοῦ λοιπόν ξεμακρύνουμε ὀριστικά ἀπό τίς γιορτές, ἄς ρίξουμε μιά τελευταία ματιά κατά πίσω. Νά ἴδουμε πού σκαλώνει· τί τή συγκράτησε περισσότερο. Αὐτό πού θά τή συγκράτησε περισσότερο ἔχει καί ὅλες τίς πιθανότητες νά εἶναι τό πιό δυνατό «βίωμα*» πού μᾶς πρόσφερε ἡ εὐωδιαστή παρένθεση τῶν ἀγίων ἡμερῶν.

Μεγάλη Παρασκευή βράδυ. Σέ μιά ἄκρη τῆς πλατείας πού ἀπλώνεται ὀλόγυρα σέ κάποια ἀπό τίς κεντρικές ἐκκλησίες τῆς Ἀθήνας, ἕνα πιτσιρίκι, μιά μπουκίτσα ἄνθρωπος, ἔχει στήσει τό ὑπαίθριο «μαγαζί» του. Πουλάει κεράκια. Τῆς δραχμῆς κεράκια, πάνω σ' ἕνα στρωμένο χαρτί, γύρω καί μέσα σ' ἕνα κουτί χαρτονένιο. Ὁ μικρούλης διαλαλεῖ τήνπραμάτεια του μέ τή φωνή τῶν παιδιῶν, πού εἶναι δυνατή, ἐπειδὴ εἶναι καθαρή.

– Πάρτε, πάρτε, πάρτε! Ἐδῶ τό φτηνό μαγαζί.

Γελάς, ἢ δέν γελάς κάν, καί περνᾶς. Ἄν τό φέρεي ὅμως ἡ περίστασι καί σταθεῖς – γιά νά ἴδεις πού θά βγάλουν τόν ἐπιτάφιο, ἄς ποῦμε, – τότε ξεκρίνεις* λίγο λίγο ἄλλα πράματα. Ξεκρίνεις πρῶτα πρῶτα τήν περιέργη συνομοταξία ἔμβιων ὄντων, ὅπου ἀνήκει τό παιδάκι μέ τά

ἐπιφυλλίδα: εἶδος δοκιμίου πού ἔχει τά ἐξῆς χαρακτηριστικά: α) εἶναι αὐτοτελές ἢ δημοσιεύεται σέ συνέχειες, β) καταχωρίζεται στό κάτω μέρος τῆς σελίδας τῶν ἐφημερίδων, γ) χωρίζεται (συνήθως) ἀπό τήν ὑπόλοιπη ὕλη μέ ὀριζόντια γραμμή, δ) τό περιεχόμενό του εἶναι φιλολογικό ἢ, γενικότερα, ἐγκυκλοπαιδικό.

βίωμα: καθετί πού ἔζησε κανεῖς ἔντονα καί ἐπηρέασε τόν ψυχικό του κόσμο.

ξεκρίνω: ξεχωρίζω, διακρίνω.

κεράκια. Δέν είναι τό κανονικό παιδί τ' αγοράκι τῶν ἐφτά χρονῶν, ὅπως τ' ἄκουσες νά προσδιορίζει αὐτό τό ἴδιο τήν ἡλικία του στήν περαστική κυρία πού τό ρώτησε μιά στιγμή παρεξενεμένη. Εἶναι ἓνα πλασματάκι μ' Ἀλαττωματική διάπλαση, ρουφηγμένο ἀπό μέσα, στερημένο, ὀλοφάνερα λειψό στό ζῦγι. Ἔνα κεφαλάκι χωμένο σάν περίτρομο ἀνάμεσα στούς στενοῦς ὤμους, δυό ποδαράκια λιωμένα, σκελετωμένα, μιά ματιά ὑποταγμένη, ἀφεγγη, δειλιασμένη, πού θέλει ὅμως νά ζήσει, νά μή σβήσει καί πεταρίζει γύρω ἀνήσυχη. Τό παιδάκι μέ τά κεράκια διαλαλεῖ τήν πραμάτεια του καί σύγκαιρα παίζει μέσα στίς χουφτίτσες του πέντ' ἔξι δραχμές, δεκάρες, εικοσαράκια, τήν εἰσπραξη τῆς βραδιάς. Ἔχει κι ἓνα σουσαμένιο κουλούρι ἀκουμπισμένο πάνω στό στρατσόχαρτο τῆς «βιτρίνας» του, πού τό πασπάλισε ἡ σκόνη. Κάθε τόσο παίρνει τό κουλούρι, τό δαγκώνει μέ ἀπληστία, μέ ἀπόλαυση. Καταλαβαίνεις πῶς αὐτή ἡ λιχουδιά ἀντιπροσωπεύει μιά ἀσυνήθιστη θυσία, πού τή δικαιολογεῖ μόνο τό ἐξαιρετικό τῆς βραδιάς.

Ὁ μικρός κύκλος, πού σχηματίστηκε κάποια στιγμή γύρω, σοῦ ὑπέβαλε παρήγορες σκέψεις γιά τήν εὐαισθησία τῶν ἀνθρώπων. Ἐρωτήσεις τρυφερές ἢ χαϊδευτικά ἀστεειυόμενες, ἐκφράσεις συμπάθειας, ματιές πού ἀνταλλάσσονται ἀνάμεσα στούς θεατές, γεμάτες νόημα, συμπόνια, ἐνισχύσεις πρόθυμες τοῦ ἀναιμικοῦ ταμείου. Μιά κυρία, εὐνοημένη μέ φυσική εὐφράδεια*, σκάρωσε στά πεταχτά μιά σύντομη διάλεξη φιλανθρωπικοῦ περιεχομένου. Τήν ἀπάγγειλε μέ ὠραία πεποίθηση στούς τυχαίους ἀκροατές της. Δέν ἔλειψε κι ὁ περαστικός φωτορεπόρτερ, πού ἀπαθανάτισε δῖς τό παιδάκι μέ τά κεράκια.

- Πιό ψηλά τό κεφάλι σου!...
- Ὅχι, μήν κοιτᾶς τό φακό!...
- Νά κάνεις πῶς μετῶς τά λεφτά σου.
- Σκύψε, ντέ!
- Ὅχι, μή σκύβεις!

Ἰσαριθμοί αὐτοσχέδιοι* σκηνοθέτες ρύθμιζαν τή λήψη, καί τό μικρό εἶχε ζαλιστεῖ, δέν ἤξερε τί νά πρωτοκάνει, ποιόν ν' ἀκούσει, συμμορφωνόταν μέ τοῦ καθενός τό πρόσταγμα, μέ κάτι μικρά, σπασμωδικά τινάγματα λαβωμένου πουλιοῦ. Τσιροπούλι ἄλλωστε ἦταν πεσμένο ἐκεῖ στήν ἀσφαλτο, στή σκόνη τοῦ δρόμου, νά τσιμπολογήσει λίγα σουσαμάκια κι ἔπειτα νά φύγει, νά φτερακίσει, νά τό πιεῖ στήν ἀπεραντοσύνη της ἡ νύχτα τῆς πρωτεύουσας, ἡ μυρωμένη ἀπό λιβάνια καί βιόλες.

εὐφράδεια: εὐγλωττία.

αὐτοσχέδιοι: αὐτός πού γίνεται πρόχειρα, χωρίς προπαρασκευή.

Καχεξία όχι παθολογική. Μιά άλλη καχεξία, φρικτή, τής φτώχειας, κάτι παρακάτω: τής άθλιότητας, αυτή είναι ή εικόνα πού σου παρουσίαζε τό παιδί. Στο κορμάκι αυτό δέν είχαν κυκλοφορήσει βιταμίνες, χυμοί, ύλικά άναγκαία γιά τό κανονικό πλάσιμο ενός ανθρώπου. Καί τό ψωμί λειψό καί τό λάδι. Οί συμπονετικές κυράδες του φιλοθεάμονος κοινου πιάσανε νά συζητοϋν γιά τήν άπονια τών γονέων, πού ρίξανε στο πεζοδρόμιο τό έρημο παιδί νά χτυπηθεί πρόωρα μέ τή ζωή, νά βγάλει τό ψωμί του· γιά τή στοργή πού θά του λείπει, γιά τό χάδι πού δέ θά γνώρισε ποτέ. Άπόμειναν μέ τή μιλιιά στο στόμα.

Κάπου από τό σκοτάδι είχε ξεπροβάλει τώρα μία άλλη ύπαρξη, πού ζύγωσε στο παιδί νά τό εφοδιάσει μέ νέα κεράκια. Καί ή άλλη αυτή ύπαρξη τά έλεγε όλα άφωνα, μέ τή θωρία της, δέ χρειαζόταν σχόλια κι έπεξηγήσεις: "Ενας ανθρωπάκος νέος ήταν, τρισάθλιος, λιωμένος κυριολεχτικά μέσα στ' άποφώρα του, πού έπλεχαν*, κίτρινος σαν τό κερι. λείψανο περιφερόμενο. Δυό μάτια του είχαν άπομείνει μόνο ζωντανά, μαϋρα, άπελπισμένα μάτια. Ο πατέρας.

Τότε έγινε γύρω άσυναίσθητα μία σιωπή. "Ας έλπίσουμε σιωπή σεβασμου. "Ενας μονάχα, άνοστος, νόμιζε πως κάτι θά διορθώσει: Πληροφόρησε τόν άνθρωπο πως είχανε φωτογραφήσει τό παιδί του, θά τό βάζανε καί στίς έφημερίδες. Έκείνος άποκρίθηκε κοιτάζοντας στο κενό μ' ένα άπροσδιόριστο χαμόγελο:

– Καλά κάνατε. Νά βλέπουν τά χάλια τους...

Τό είπε σχεδόν άφωνα, σαν μέσα του. Ήταν ή μονολογική τάση του μαθημένου ν' άπευθύνεται στο κενό. Νά τά βλέπουν τά χάλια ποιοί; Καί νά νιώσουν τί; Ο άοριστολόγος πληθυντικός ήταν καί βαρύς από πρόθεση καί τραγικός από επίγνωση μαιταιοπονίας. Οί θεατές, βρίσκοντας τή σκηνή τώρα πιά νά παρατραβάει, άρχισαν νά σκορπίζουν.

Ήρθε πάνω σ' αυτά καί ή μάνα, μία γυναικούλα τό ίδιο ζουριασμένη*, πικραμένη, μέ τά ξεγοφιασμένα παπούτσια της, τό φιλό μαντίλι γύρω στο κεφάλι. Πούλαγε κι αυτή κεράκια. Τούς κοιτάζεις καί τούς δυό γονιούς κι άναρωτιόσουν πού τή βρήκαν τή δύναμη τά δυό τούτα ναυάγια, νά βγάλουν παιδί. Σέ ποιά ανθρωπότητα ανήκαν τά τρία τούτα πλάσματα; Ένα τέταρτο πλάσμα, πού τά ζύγωσε σέ λίγο, πουλώντας κι εκείνο κεράκια, – γνώριμος, φίλος, γείτονας, συγγενής του άντρα; – όλοκλήρωσε τόν πίνακα. Ήταν ή παράγκα, ή πείνα, ή ανεργία, ή έσχατη έξαθλίωση, ή πλάση εκείνη πού δέν τή βλέπεις στο φώς τής

έπλεχαν: έπλεαν, του ήταν φαρδιά.

ζουριασμένος: καχεκτικός.

ήμερας, στους συχναζόμενους δρόμους, ανάμεσα στο σύννεφο της κούρας, της μακαριότητας, και πού σου προξενεί έναν άθελητο αποτροπιασμό, γιατί κατεβάζει την ανθρωπότητα στο σκουλήκι, την κοινωνία στον εφιάλτη, κάνει τη ζωή πληγή κακοφορμισμένη, μολυσμένη, θανάσιμη.

Στόν άερα χαμοπετουσε ή Μεγάλη Παρασκευή, τ' άρώματα της κρυφής άνοιξης, τό πάθος του Λυτρωτή. Οί άνθρωποι ένιωθαν μία άόριστη διάθεση άγαθοεργίας. Τήν άνάγκη νά δειχτοϋν καλύτεροι, νά γίνον καλύτεροι. Κάτι τέτοιες βραδιές, τά ήθικά παραγγέλματα κυκλοφοροϋν στόν άερα, τ' άναπνέεις θέλοντας και μή. Τέτοια και ή διάθεση τών περαστικών πού στάθηκαν γύρω στό άδικημένο παιδάκι, τό συμπόνεσαν, τό μικροσυνέτρεξαν. Καί σκόρπισαν. Στά μάτια τους, καθώς έφευγαν, τό έβλεπες πώς κίολας είχαν άρχίσει νά ξεχνάνε. Ό νοϋς τους γύριζε άλλου.

"Ετσι είναι. Η συμπόνια μας, καλοπροαίρετη, παρήγορη, δέν έχει βάθος και συνέπεια. Η ανθρωπιά μας δέν είναι αρκετά δυνατή, για νά οργανωθεί σε πράξη, ν' άποσειεί* τό βάρος της κακής συνήθειας, ν' αναθεωρήσει τη ζωή, τόν κόσμο, νά ξεσηκώσει τη συνείδηση, νά φουσκώσει σ' άγανάκτηση, σε δημιουργικό πάθος. Επιπόλαια είναι κι έξανεμίζεται*.

Κι άπορούμε ύστερα πού ό κόσμος έχει γίνει άνω κάτω, παραξενευόμαστε πού ζούμε δίχως τη γεύση του αύριο.

Δέν ξέρω, μπορεί, καθώς τό λένε κάποιοι σοφοί, όλα νά βρίσκονται οργανωμένα σοφά, ίσορροπημένα κατά μία μυστική οικονομία, όλα νά είναι καλά σ' αυτόν έδω, τόν καλύτερο τών κόσμων. Όμως έμένα κάτι μου λέει, άφέντη Χριστέ, πώς ένόσω τά ποδαράκια του παιδιου της Μεγάλης σου Παρασκευής θά είναι σαν τά κεράκια πού πουλάει, άδικα ήρθες στόν κόσμο – και άδικα σταυρώθηκες.

Έρωτήσεις

1. α) Πώς παρουσιάζει ό συγγραφέας τό παιδάκι, τόν πατέρα του και τη μητέρα του; β) Ποιός είναι ό σκοπός του;
2. Γιατί ό συγγραφέας είρωνεύεται τη γυναίκα πού έβγαλε λόγο, τόν κόσμο πού περιτριγύρισε τό παιδί και τό φωτογράφο;

άποσειώ: ρίχνω κάτι μακριά μου, άποτινάσσω, άποβάλλω.
έξανεμίζομαι: έκμηδενίζομαι, εξαλείφομαι.

3. Ποιό είναι τό πραγματικό νόημα τής τελευταίας φράσης τής ἐπιφυλλίδας «Ὅμως ἐμένα... ἄδικα σταυρώθηκες»;
4. Ὁ συγγραφέας γράφει στήν ἀρχή τής ἐπιφυλλίδας: «Προτοῦ λοιπόν ξεμακρύνουμε ὀριστικά ἀπό τίς γιορτές, ἄς ριζούμεε μιά τελευταία ματιά πίσω. Νά δοῦμε πού σκαλώνει τί τή συγκράτησε περισσότερο». Ἐσεῖς τί συγκρατήσατε περισσότερο ἀπό τό διάβασμα τής ἐπιφυλλίδας; Νά τό ἐκθέσετε προφορικά ἢ γραπτά.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ. Γεννήθηκε στό Ναύπλιο τό 1907. Σπούδασε Νομικά στήν Ἀθήνα, ἀλλά ἀσχολήθηκε μέ τά γράμματα καί μέ τό θέατρο. Ἐκτός ἀπό τήν πεζογραφία ἔγραψε δοκίμια καί θεατρικά ἔργα καί δίδαξε σέ σχολές θεάτρου. Εἶναι μέλος τής Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἔργο του: α) πεζογραφία: *Δεσμῶτες, Μενεξεδένια Πολιτεία, Ἡ Πριγκιπέσσα Ἰζαμπά, Ἀπρίλης, Δίχως Θεό* κ.ἄ. β) θέατρο: *Ὁ Σταυρός καί τό σπαθί, Θεοφανώ, Θωμάς ὁ δίψυχος* κ.ἄ. Τά δοκίμια του ἀναφέρονται στά προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος.

Φώτης Κόντογλου

Παραμονή Χριστούγεννα

Οἱ παλιές ἑορταστικές συνήθειες ἐξακολουθοῦν νά ἐπιζοῦν καί στίς μέρες μας, ἀλλά ἐντελῶς ἐπιφανειακά. Οἱ συνθήκες τής ζωῆς πού δημιούργησε ὁ σύγχρονος πολιτισμός, ἰδίως στά μεγάλα ἀστικά κέντρα, ἔκαναν νά χάσουν τήν παλιά τους σημασία. Ἔθιμα τής παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων καί παλιούς συμπατριῶτες του ἀπό τό Ἀιβαλί θυμᾶται μέ νοσταλγία ὁ Κόντογλου στό ἀφήγημα πού ἀκολουθεῖ.

Κρύο τάντανο* ἔκανε, παραμονή Χριστούγεννα. Ὁ ἀγέρας σάν νά ἔτανε κρύα φωτιά κι ἔκαιγε. Μά ὁ κόσμος ἦτανε χαρούμενος, γεμάτος κέφι.

τάντανο: δριμύ ψύχος, παγωνιά.

Είχε βραδιάσει κι ανάψανε τά φανάρια μέ τό πετρόλαδο*. Τά μαγαζιά στό τσαρσί* φεγγοβολούσανε, γεμάτα άπ' όλα τά καλά. Ό κόσμος μπαινόβγαινε καί ψούνιζε· από τό 'να τό μαγαζί έβγαινε, σ' άλλο έμπαινε. Κι όλοι χαιρετιόντανε καί κουβεντιάζανε μέ γέλια, μέ χαρές.

Όί μεγάλοι καφενέδες ήτανε γεμάτοι καπνό από τόν κόσμο πού φουμάριζε. Ό καφενές τ' Άσημένιου είχε μεγάλη φασαρία, χαρούμενη φασαρία. Είχε μέσα δυό σόμπες, καί τά τζάμια ήτανε θαμπά, άπ' όξω έβλεπες σάν ίσκιους τούς άνθρώπους. Οί μουστερηδες* είχανε βγαλμένες τίς γούνες από τή ζέστη, κόσμος καλός, καλοπερασμένοι νοικοκυραίοι.

Κάθε τόσο άνοιγε ή πόρτα καί μπαίνανε τά παιδιά πού λέγανε τά κάλαντα. Άλλα μπαίνανε, άλλα βγαίνανε. Καί δέν τά λέγανε μισά καί μισοκούτελα, μά τά λέγανε από τήν άρχή ίσαμε τό τέλος, μέ φωνές ψαλτάδικες, όχι σάν καί τώρα, πού λένε μοναχά πέντε λόγια μπρούμυτα κι άνάσκελα, καί κείνα παράφωνα.

Άντίκρυ στό μεγάλο καφενέ τ' Άσημένιου ήτανε κάτι φτωχομάγαζα, τσαρουχάδικα, ψαθάδικα καί τέτοια. Ίσια ίσια άντίκρυ στή μεγάλη πόρτα του καφενέ ήτανε ένα μικρό καφενεδάκι, τό πιό φτωχικό σ' όλη τήν πολιτεία, μιά ποντικότρυπα.

Ενώ ό μεγάλος ό καφενές φεγγολογούσε καί τά τζάμια ήτανε θολά από τή ζέστη, ή ποντικότρυπα ήτανε σκοτεινή, γιατί ή λάμπα, μιά λάμπα τοιμπλιασμένη, μιά άναβε, μιά έσβηνε, όπως έμπαινε ό χιονιάς από τά σπασμένα τζάμια τής πόρτας. Η φιτιλήθρα ήτανε στραβοβιδωμένη καί τσαλαπατημένη σάν τό μούτρο του καφετζή, του μπαρμπα-Γιαννακού του Χατζή, τό φιτίλι στραβοκομμένο, τό γυαλί σπασμένο από τό 'να μάγουλο καί στήν τρύπα είχανε κολλημένο ένα κομμάτι τα-ραμαδόχαρτο. Βάλε μέ νου σου τί φως έδινε μιά τέτοια λάμπα! Κάτω τά σανίδια ήτανε σάπια καί τρίζανε. Στόν τοίχο ήτανε κρεμασμένα δυό τρία παμπάλαια κάντρα, καπνισμένα σάν άρχαία εικονίσματα: τό 'να παρίστανε τό Μέγα Πέτρο μέσα σέ μιά βάρκα πού τήν έδερνε ή φουρτούνα, τ' άλλο τό μάντη Τειρεσία πού μιλούσε μέ τόν Άγαμέμνονα, τ' άλλο τόν Παναγή τόν Κουταλιανό* πού πάλευε μέ τήν τίγρη.

Η πελατεία ήτανε συνέχεια μέ τό καφενείο. Όλοι όλοι ήτανε πεντ' έξι γέροι σκεβρωμένοι, σαράβαλα, μέ κάτι τρύπιες γούνες πού δέν τίς έπιανε άγκίστρι. Δυό τρείς ήτανε γιαλικάρηδες, δηλαδή είχανε καμιά

πετρόλαδο: πετρέλαιο.

τσαρσί: αγορά.

μουστερήs: πελάτης.

Παναγής Κουταλιανός: παλαιστήs καί άνυψωτής βαρών μέ παγκόσμια φήμη

σάπια βάρκα και βγάζανε θαλασσινά για μεζέδες, πού τὰ λέγανε γιαλιά, γιατί βρίσκονται στό γιαλό, δηλαδή στά ρηχά νερά. Οί ἄλλοι ἦτανε φρουκαλάδες, δηλαδή κάνανε φρουκαλιές*. Ἦτανε και κανένας νεροκουβαλητής και κανένας καρβουνιάρης. Νά, αὐτή ἦτανε ἡ πελατεία.

Ὁ βοριάς ἔμπαινε μέσα μέ τήν τρούμπα* και στριφογύριζε τή λάμπα πού κρεμότανε ἀπό τό μαυρισμένο ταβάνι κι ἀναβόσβηνε. Ἀπό τό κρύο τρέμανε οί γέροι και χουχουλίζανε τὰ χέρια τους, τὰ βάζανε κι ἀπό πάνω ἀπό τό τσιγάρο, τάχα για νά ζεσταθοῦνε.

Ὁ φουκαράς ὁ καφετζής, για νά μήν παγώσει, ἔκανε σουλάτσο, πηγαινοερχότανε ἀπό τό τεζάκι* ἴσαμε τήν πόρτα, μέ τήν παλιογούνα ριχμένη ἀπό πάνω του· και, για νά δώσει κουράγιο στήν πελατεία, ἔκει πού σουλατσάριζε, τόν ἔπιανε τό σύγκρου και χτυπούσανε τὰ κατασάγονά του κι ἔσφιγγε ἀπάνω του τήν παλιοπατατούκα* του κι ἔλεγε: «Ἐεεέχ! Μωρέ ζεστό πού εἶναι τό καφενεδάκι μας!...»

Ἦστερα γύριζε κι ἔδειχνε τό μεγάλο καφενέ, πού καπνίζανε κάργα οί σόμπες κι ἔλεγε: «Ἀντίκρου, σκυλί ψοφᾶ ἀπό τό κρύο..., σκυλί ψοφᾶ!»

Ὁ καημένος ὁ μπαρμπα-Χατζής!

Ἀπ' ὄξω περνοῦσε κόσμος βιαστικός, μέ γέλια και μέ χαρές. Ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ ἀκουγότανε τὰ παιδιά πού λέγανε τὰ κάλαντα στά μαγαζιά.

Ἡ ὥρα περνοῦσε κι ἀνάρειε* σιγά σιγά ὁ κόσμος. Τά μαγαζιά σφαλοῦσαν ἕνα ἕνα. Μοναχά μέσα στά μπαρμπεριά ξουριζόντανε ἀκόμα κάτι λίγοι.

Στό τσαρσί λιγότευε ἡ φασαρία, μά στούς μαχαλάδες γυρίζανε τὰ παιδιά μέ τὰ φανάρια και λέγανε τὰ κάλαντα στά σπίτια. Οί πόρτες ἦτανε ἀνοιχτές, οί νοικοκυραῖοι, οί νοικοκυράδες και τὰ παιδιά τους, ὅλοι ἦτανε χαρούμενοι, κι ὑποδεχόντανε τούς ψαλτάδες, και κείνοι ἀρχίζανε καλόφωνοι σάν χοτζάδες:

Καλὴν ἐσπέραν, ἄρχοντες, ἂν εἶναι ὀρισμός σας,
Χριστοῦ τήν θεῖαν γέννησιν νά πῶ σ' ἄρχοντικό σας.
Χριστός γεννᾶται σήμερον ἐν Βηθλεέμ τῆ πόλει,
οἱ οὐρανοὶ ἀγάλλονται, χαίρει ἡ κτίσις ὅλη...

Κι ἀφοῦ ξιστορούσανε ὅσα λέγει τό Εὐαγγέλιο, τόν Ἰωσήφ, τούς ἀγγέλους, τούς τσομπάνηδες, τούς μάγους, τόν Ἡρώδη, τό σφάξιμο τῶν

φρουκαλιά: σκούπα.

τρούμπα: τρόμπα, ἀντλία.

τεζάκι: ὁ μπουφές τοῦ καφετζῆ.

παλιοπατατούκα: παλιό ἀντρικό πανωφόρι ἀπό χοντρό μάλλινο ὕφασμα.

ἀναρειύω: ἀραιώνω.

νηπίων καί τή Ραχήλ πού ἔκλαιγε τά τέκνα της, ὕστερα τελειώνανε μέ τοῦτα τά λόγια:

Ἴδου ὅπου σᾶς εἶπαμεν ὅλην τήν ἱστορίαν,
τοῦ Ἰησοῦ μας τοῦ Χριστοῦ γέννησιν τήν ἁγίαν.
Καί σᾶς καλονυκτιζομεν, πέσετε κοιμηθεῖτε,
ὀλίγον ὕπνον πάρετε καί πάλιν σηκωθεῖτε.
Καί βάλετε τά ρούχα σας, εὐμορφα ἐνδυθεῖτε,
στήν ἐκκλησίαν τρέξατε, μέ προθυμίαν μπεῖτε.
Ν' ἀκούσετε μέ προσοχήν ὅλην τήν ὑμνωδίαν
καί μέ πολλήν εὐλάβειαν τήν θείαν λειτουργίαν.
Καί πάλιν σάν γυρίσετε εἰς τό ἀρχοντικόν σας,
εὐθύς τραπέζι στρώσετε, βάλτε τό φαγητόν σας.
Καί τόν σταυρόν σας κάμετε, γευθεῖτε, εὐφρανθεῖτε,
δότε καί κανενός πτωχοῦ, ὅστις νά ὕστερεῖται.
Δότε κι ἐμάς τόν κόπον μας ὅ,τ' εἶναι ὀρισμός σας,
καί ὁ Χριστός μας πάντοτε νά εἶναι βοηθός σας.
Καί εἰς ἔτη πολλά.

Μπαίνανε στό σπίτι μέ χαρά, βγαίνανε μέ πιό μεγάλη χαρά. Παίρνανε ἀρχοντικά φιλοδωρήματα ἀπό τόν κουβαρντά τόν νοικοκύρη κι ἀπό τή νοικοκυρά λογιῶ λογιῶ γλυκά, πού δέν τά τρώγανε, γιατί ἀκόμα δέν εἶχε γίνει ἡ Λειτουργία, ἀλλά τά μαζεύανε μέσα σέ μιά καλαθιέρα.

Ἄβραμιαῖα πράγματα! Τώρα στεγνώσανε οἱ ἀνθρώποι καί γινήκανε σάν ξερίχια* ἀπό τόν πολιτισμό! Πᾶνε τά καλά χρόνια!

Ἄλλα γινόντανε ὅπως τά ἔλεγε τό τραγούδι: πέφτανε στά ζεστά τους καί παίρνανε ἕναν ὕπνο, ὥσπου ἀρχίζανε καί χτυπούσανε οἱ καμπάνες ἀπό τίς δώδεκα ἐκκλησιές τῆς χώρας. Τί γλυκόφωνες καμπάνες! Ὅχι σάν τίς κρύες τίς εὐρωπαϊκές, πού θαρρεῖς πῶς εἶναι ντενεκεδένιες! Στολιζόντανε ὅλοι, βάζανε τά καλά τους καί πηγαίνανε στήν ἐκκλησιά.

Σάν τελείωνε ἡ Λειτουργία, γυρίζανε στά σπίτια τους. Οἱ δρόμοι ἀντιλαλούσανε ἀπό χαρούμενες φωνές. Οἱ πόρτες τῶν σπιτιῶν ἦτανε ἀνοιχτές καί φεγγοβολούσανε. Τά τραπέζια περιμένανε στρωμένα μ' ἄσπρα τραπεζομάντιλα κι εἶχανε ἀπάνω ὅ,τι βάλει ὁ νοῦς σου. Φτωχοί καί πλούσιοι τρώγανε πλουσιοπάροχα, γιατί οἱ ἀρχόντοι στέλνανε ἀπ' ὅλα στούς φτωχοῦς. Κι ἀντίς νά τραγουδήσουνε στά τραπέζια, ψέλνανε τό «Χριστός γεννᾶταιί, δοξάσατε», «Ἡ Παρθένος σήμερον τόν ὑπερούσιον τίκτει», «Μυστήριον ξένον ὀρώ καί παράδοξον». Ἄφου

Ξερίχια: τό φυτό «ἄμπελος ἡ οἰνοφόρος» ἐδῶ ξερά κλήματα.

εύφραινόντανε ἀπ' ὄλα, πλαγιάζανε ἀξέγνωιστοι, σάν τ' ἄρνιά πού κοιμόντανε κοντά στό παχνί, τότες πού γεννήθηκε ὁ Χριστός ἐν Βη-θλεέμ τῆς Ἰουδαίας.

Ἑρωτήσεις

1. Τό ἀφήγημα θεμελιώνεται πάνω σέ δυό ἀντιθετικές εἰκόνες. Ποιές εἶναι αὐ-τές;
2. Μέ ποιά διάθεση βλέπει ὁ μπαρμπα-Γιαννακός ὁ Χατζής τόν προκλητικό πλοῦτο τοῦ ἀπέναντι μαγαζιού; Τί ἄνθρωπο δείχνει ἡ στάση του;
3. Γιατί ὁ συγγραφέας ἐπιμένει ἰδιαίτερα στήν περιγραφή τοῦ φτωχομάγαζου;
4. Νά χωρίσετε τό ἀφήγημα σέ ἐνόητες καί νά δώσετε σέ κάθε μία τίτλο σύμ-φωνο μέ τό περιεχόμενό της.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 194.

Λιλίκα Νάκου

Οἱ νυχτερινές ἐπισκέψεις

Τό κείμενο ἀνήκει στό μυθιστόρημα Γῆ τῆς Βοιωτίας. Σ' αὐτό τό μυθιστόρημα κεντρικός ἥρωας εἶναι ἡ Βαρβάρα, ἓνα μικρό κορίτσι πού οἱ περιστάσεις τό ἀναγκάζουν νά φύγει ἀπό τήν Ἀθήνα καί νά ζήσει γιά ἓνα χρονικό διάστημα στή Βοιωτία – Λιβαδειά – κοντά στόν παππού καί τή γιαγιά της, πού ἦταν ἄρχοντες, ἀλλά εἶχαν ὀλότελα διαφορετικό χαρακτήρα. Ἡ Βαρβάρα συνδέεται πολύ στενά μέ τόν παππού της, ὁ ὁποῖος ἐπίσης τήν ἀγαπάει ἐξαιρετικά. Κοντά σ' αὐτόν τό γεμάτο ἄνθρωπιά καί γνώση γέροντα, τό παιδί ἀρχίζει νά μαθαίνει τόν κόσμο καί τή ζωή. Στό ἀπόσπασμα θά παρακολουθήσουμε μιᾶ ἀπό τίς ἐμπειρίες τῆς Βαρβάρας.

Τό σκοτάδι τῆς νύχτας ἦταν ὑγρό καί τά ἄστρα μόλις διακρίνονταν στόν οὐρανό, ἀνάμεσα ἀπό τό πέπλο τῆς ὀμίχλης πού ἐλαφρά σκέπαζε τή γῆ. Ὅλη ἡ ἐξοχή τῆς Λιβαδειᾶς βούιζε ἀπό τρεχούμενα νερά, καί μόλις ἀκούγονταν τά ἄλογα πού περπατοῦσαν.

Παππους και εγγονή, καβάλα και οι δυό τους πάνω στο ίδιο αλογο, γύριζαν από τη νυχτερινή τους επίσκεψη στους χωριάτες.

Τούς βρήκαν στίς καλύβες τους να ήσυχάζουν, ξεθεωμένοι από τό ξενοδούλεμα στα χτήματα των βλάχων, πού πλούτισαν και ήταν οι καινούριοι αφεντάδες τους.

Ήταν τά καλύβια των χωρικών, πού ξενοδούλευαν και πού δέν είχαν δική τους ούτε μιά σπιθαμή γης, στα λιβάδια, πέρα απ' τό σταθμό. Ήταν άραιά τό ένα από τό άλλο. Κοιμόνταν εκεί μέσα όλοι μαζί, άνθρωποι, ζωα και μωρά.

Τό καλοκαίρι τούς έτρωγαν οι θέρμες και τό λιπούρι, τό χειμώνα τό ξεροβόρι και οι λάσπες.

Ό παππούς δέ μιλούσε καθόλου, τόν πείραζε πάντα βαθιά ή άδικία του κόσμου, και τό πώς όλα ήταν φτιαγμένα... Έτσι συλλογισμένος γυρνούσε πάντα από κει πέρα. Μιά φορά, θυμόταν, σαν ήταν μικρός, όλα τουτα τά κτήματα ήταν της φαμελιάς του και γνώριζε τόν κάθε χωριάτη, από αυτουμούς πού επισκέπτονταν, από παιδιά. Γνώριζε τή ζωή τους τή σκληρή και τό μόχθο τους.

Η Βαρβάρα νύσταζε. Άκουμπούσε τή ράχη της στον παππού, καθώς κοντά καθόταν στη σέλα και είχε όλη τή ζεστασιά. Έτσι δέν ένιωθε όλη τήν ύγρασία και τήν ψύχρα της νύχτας πού τούς τύλιγε.

Νύσταζε... Και όμως δέν μπορούσε να κοιμηθει. Ό,τι είχε άκούσει και είχε δει, στριφογύριζε στο νοϋ της. Οι κουβέντες πού είχε ανταλλάξει ο παππούς με τούς χωριάτες, μερικά λόγια, προπάντων οι εκφράσεις τους οι πονεμένες, είχαν έντυπωθει βαθιά μες στην ψυχή της.

Οι κουβέντες των χωρικών της φαίνονταν τώρα σαν ένα άτέλειωτο μοιρολόι για τά βάσανα πού έξιστορούσαν, και πού ήταν, λές, ή μόνη τους ζωή. Και όλες τους οι ιστορίες μοιάζανε ή μιά με τήν άλλη... Ό ένας έλεγε για τό άρρωστο παιδί του, πού δέν είχε λεφτά να τό πάει στην Άθήνα, να τό κοιτάξει ο γιατρός. Ό άλλος έλεγε πως του φάγανε οι κομπογιανίτες* τά λεφτά του. Ό τρίτος είχε βάσανα με τά δικαστήρια, και ο τέταρτος, πού 'χε τσουρμο τά παιδιά, παραπονιόταν πως δούλευε από τό χάραμα κι όμως τό ψωμί δέν έφτανε, για να τά θρέψει. Ήταν μιά άτέλειωτη κακομοιριά. Κάποιος άλλος χωριάτης πού 'χε έφτά παιδιά, τά είχε απολύσει κατά τήν πόλη και εκεί τά κατάπινε ή καινούρια φάμπρικα.

Ήταν τό περίφημο κλωστήριο της Λιβαδειάς, κοντά στο ποτάμι, πού πλήρωνε τά μικρά παιδιά είκοσιπέντε λεφτά τήν ήμέρα!... Τά ήξερε όλα

κομπογιανίτης: ψευτογιατρός.

αυτά ή Βαρβάρα, πού άν και τόσο μικρή καταλάβαινε τήν άδικία. Τό κλωστήριο αυτό ήταν κοντά στό σπίτι του παππού. Τό γνωριζε καλά ή Βαρβάρα. "Εμοιαζε σάν φυλακή δίχως παράθυρα πρós τό δρόμο. Πολλές φορές τό παιδί είχε άκούσει νά βγαίνουν από κεί μέσα κλάματα και φωνές. Είχε ρωτήσει άνήσυχη τή γιαγιά, νά μάθει σάν τί νά συνέβαινε εκεί μέσα. Καί ή γιαγιά τής άπαντοῦσε:

– Δέν είναι τίποτε! Ή άρχιεργάτρια θά τσακώνεται μέ τίς εργάτριες και θά δέρνει τίς μικρές!

Είχε δεϊ ή Βαρβάρα τό πρῶι, μποστά στήν πόρτα του κλωστηρίου, παιδάκια όκτώ και δέκα χρονῶ νά μπαίνουν, για νά δουλέψουν εκεί μέσα από τό πρῶι ὡς τό βράδυ.

Δέν είναι τίποτε! Είχε πεϊ ή γιαγιά. Μά τό παιδί ἔμεινε συλλογισμένο μέ τήν άπάντηση αυτή, και οι φωνές οι σπαραχτικές πού άκούγονταν μέσα άπ' τό κλωστήριο, δέν τήν άφήνανε νά ήσυχάσει. Ή φαντασία του δούλευε και ή συμπόνια του μεγάλωνε γι' αυτούς, πού κλεισμένοι μέσα στό άπαίσιο αυτό κτίριο, δούλευαν ὄλη μέρα εκεί μέσα.

Ή Βαρβάρα πάνω στ' άλογο συλλογιζόταν τώρα ὄλα αυτά. Ή κόσμος τής φαινόταν πώς είχε δυό ὄψεις. Ήπό τή μιá μεριά ήταν οι άνθρωποι πού σάν κολασμένοι δούλευαν δίχως τίποτε νά χαιρονται, και άπό τήν άλλη πλευρά ήταν οι άλλοι άνθρωποι, πού, χωρίς νά κάνουνε καμια δουλειά, τρώγανε και πίναν. Γιατί αυτή ή άδικία; Πολλές φορές εΐχε θελήσει νά ρωτήσει τόν παππού τό «γιατί...»

Και τώρα ήρθε πάλι στό νόυ της τό ἔρώτημα αυτό. Μά ο παππούς δέ μιλάγε. Είχε πέσει σέ βουβαμάρα. Θυμόταν τώρα ή Βαρβάρα μιá άλλη καλύβα ἔξω στά λιβάδια, όπου εΐχε σταματήσει μέ τόν παππού. Ήταν του κύρ Νάσου, πού τόσο αγαπούσε ο παππούς... Ήρχόταν καμιά φορά κι ο ίδιος στό σπίτι. Ή παππούς τόν άνέβαζε στήν κάμαρά του, τόν κερνούσε κρασί, και τά λέγαν οι δυό τους. Γνωρίζονταν άπό τά νιάτα τους.

Είχαν μπει μέσα στήν καλύβα του, γεμάτη καπνιά και βρώμικο άέρα. Φωτιζόταν άπό κάτι κλαδιά πού καίγανε στό τζάκι.

– Δέν πλάγιασες άκόμα; ρώτησε τόν κύρ Νάσο ο παππούς.

– Μ' άφήνουνε οι έννοιες, κύρ Πέτρο μου! Του λόγου σου ξερείς άπ' αυτά... Πώς νά μέ πάρει ο ύπνος; Είμαι χρωμένος ὄλόκληρος άπ' τήν άρρώστια τής συχωρεμένης τής θυγατέρας μου... Καί ή γριά μου είναι άνήμπορη και τό ἔγγονάκι μου ἔχει θερμοες και ή αύριο ή παράλλη μέρα θά μου πάρουνε και τό άλογο... Τό άλογο είναι καταδικό μου και γεννήθηκε, μπορῶ νά πῶ, στό χέρια μου... Αυτό μονάχα μ' άπόμεινε!

Και σώπασε ταραγμένος ο κύρ Νάσος και κοίταζε τό άλόγο του,

ὀρθό σέ μιά γωνιά τῆς καλύβας, πού μασούλαγε μέ ὀρθάνοιχτα μάτια. Τοῦ εἶχε ριγμένο μπροστά του ὅσο σανό εἶχε, ἴσως γιά τελευταία φορά.

Τώρα, ἀμίλητος, καθότανε καί τό κοίταζε... Οὔτε ὁ παππούς δέ μιλοῦσε. Καί ἡ Βαρβάρα δίπλα του ὀρθή κοίταζε πότε τό ἄλογο, πότε τόν ἄνθρωπο. Εἶχε κάτι μικρά ματάκια καί τριγύρω ἓνα σωρό μικρές ζάρες· τά γένια του ἦταν ἀραιά καί ψαρά τριγύρω στό πηγούνι. Ἡ ὄψη του ἦταν ἡμερη, καρτερική.

Μιά βαθιά κι αὐθόρμητη συμπάθεια τραβοῦσε τώρα τό παιδί πρός τόν ἄνθρωπο αὐτόν. Τόν κοίταζε καλά, μά δέν τολμοῦσε τίποτα νά τοῦ πεῖ. Στεκόταν μονάχα ὀρθή ἐκεῖ μέσα κι ἐνωθε τόν ἀέρα βαρú ἀπό τίς ἐννοιες καί τήν ἀποφορά*.

Μιά γυναίκα γριά κοιμότανε κατάχαμα, σέ μιάν ἄλλη γωνιά τῆς καλύβας. Τήν πείραζαν, ὅπως φαίνεται, οἱ θερμές καί, γιά νά δροσιστεῖ, ἔβρεχε πότε πότε τό κούτελό της μέ ξίδι. Ὅλα ἐκεῖ μέσα ἦταν ἀποπνιχτικά, θλιβερά, καί μύριζε ἀνθρώπινος ἰδρώτας καί κοπριά σάν σέ στάβλο.

– Ναί!... καί ποιός δανεῖζει σήμερα τό φτωχό χωριάτη; Ποιός τόν κοιτάζει ἐξακολούθησε νά λέει ὁ κύρ Νάσος στόν παππού. Καί ἀράδιαζε μιά σειρά ἀπό λόγια μέ μονότονη φωνή, πού λέγανε ὅλη του τή δυστυχία. Πότε πότε, ἔριχνε μιά ματιά στό ἄλογο του καί τότε ράγιζε ἡ καρδιά τοῦ παιδιοῦ.

Ἡ Βαρβάρα ξαναθυμόταν τά λόγια πού τῆς εἶχε πεῖ μιά φορά ὁ παππούς γιά τόν καημό τοῦ χωριάτη, ὅταν ἄθελα ἀποχωρίζεται τ' ἄλογο του.

Μαζί, τῆς εἶχε πεῖ ὁ παππούς, μαζί ὁ χωριάτης καί τό ἄλογο ὀργώνουνε τή γῆ, μαζί μοιράζονται τίς ἐννοιες καί τίς χαρές, μαζί θά εἶχαν περπατήσει τό καλοκαίρι στίς στράτες, γιομάτες ἥλιο καί σκόνη. Καί μαζί, ἴσως κάποτε, κανένα ἀνοιξιάτικο πρωί, ὅταν πρασινίζουν τά λιβάδια, θά εἶχαν νιώσει, ὁ ἄνθρωπος καί τό ζῶο, τή χαρά τῆς ζωῆς!

Καί νά τώρα πού ὁ ἄνθρωπος χωριζότανε γιά λίγους παράδες ἀπ' τό ζωντανό του. Ποιός ξέρει τί καινούρια ἀφεντικά θά ἔβρισκε τώρα τό ζῶο; Τί κακοπέραση καί τί χτυπήματα θά τό περίμεναν, ἔτσι καθῶς ὀρθό κι ἀνύποπτο μασούλαγε ἐδῶ δά εὐτυχισμένο.

Μιά ἀνυπόφορη στενοχώρια ἐσφίγγε τήν καρδιά τῆς Βαρβάρας, πού ἀνήμπορη δέν ἤξερε τί νά πεῖ. Ἄχ! νά ἦταν μεγάλη! Νά 'χε λεφτά δικά της, θά τά 'δινε ὅλα στό Νάσο... Αὐτά τά παλιολεφτά, πού ὁ παππούς τήν εἶχε μάθει ἀπό μικρή νά τά περιφρονεῖ.

ἀποφορά: δυσοσμία.

“Όλα αυτά ανάδευαν μέσα της, καθώς έστεκε εκεί με όλάνοιχτα μάτια και κοίταζε πότε τό Νάσο, πού ξιστορούσε τά βάσανά του, και πότε τό άλλογο πού μασούλαγε στή γωνιά του...”

“Άξαφνα άκουσε τή φωνή του παππού νά λέει:

– Άκουσε, Νάσο! Παράτα τήν έννοια.. Αϋριο θά πάω εγώ νά βρω αυτόν πού λές πώς θά σου πάρει τ' άλλογο... εγώ θά τόν ξεφλήσω.

Κι ό παπούς κίνησε βιαστικά νά φύγει, γιά νά μήν προφτάσει ν' άκούσει τίς ευχές πού θά του 'δινε ό κύρ Νάσος, ούτε νά δει τά δάκρυα χαράς πού γυαλιζανε στά μάτια του... Έκανε σάν νά ντρεπόταν γιά όλα αυτά. Βγήκε άμέσως άπ' τήν καλύβα, άρπαξε τήν έγγονή του στά χέρια, τήν έβαλε μπροστά στή σέλα νά καθήσει, και φύγανε.

Πήγανε τώρα κάμποσο δρόμο έτσι, δίχως νά μιλάνε... “Άχ! πώς αγαπούσε τόν παπού της! Ή Βαρβάρα ήθελε νά του τό πεϊ. Νά του έλεγε άκόμα γιά τό άλλογο του Νάσου, μά ήξερε καλά πώς ό παπούς πάνω σέ κάτι τέτοια δέν ήθελε πολλές κουβέντες.

Πηγαίνανε λοιπόν τώρα καβάλα πάνω στό ίδιο άλλογο, δίχως νά μιλάνε. Μέ τήν ίδια συγκίνηση και κρυφή χαρά.

Ένα πράγμα όμως ή Βαρβάρα ήθελε νά ρωτήσει. Μά πάλι καταλάβαινε πώς μιά τέτοια κουβέντα δέν ταίριαζε νά τήν πεϊ, μιά τέτοια στιγμή, στόν παπού. Ντρεπόταν νά τήν ξεστομίσει. Μά έλα πάλι πού τής τριβέλιζε τώρα τό νοϋ τό ρώτημα αυτό!

Είχε άκουστά άπό τίς ψυχοκόρες, πώς ό παπούς ήταν άδέκαρος, πώς ή γιαγιά του κρατούσε τά λεφτά και του έδινε μόνο γιά τά τσιγάρα του. Πού θά έβρισκε λοιπόν ό παπούς τά λεφτά, γιά νά πληρώσει τό άλλογο του Νάσου; Νά, τί ήθελε νά ρωτήσει. Μά έλα όμως πού ένιωθε πώς ήταν άπρεπο αυτό.

Πηγαίνανε λοιπόν έτσι σιωπηλοί. Τό άλλογο είχε πάρει τό συνηθισμένο δρόμο πρós τό σπίτι, στή Λιβαδειά. Ή μικρή πολιτεία διαγραφόταν άπέναντι σάν μιά μάζα πιό σκοτεινή μέσα στή νύχτα, μέ τό κάστρο ψηλά και στό βάθος τούς όγκους των βράχων πιό σκούρους πάνω άπό τά νερά τής Κρύας.

“Έξαφνα ό παπούς έσκυψε και είπε στήν παιδούλα μέ μιά φωνή αλιώτικη, πού τήν ξάφνιασε, σάν νά μήν ήταν δικιά του φωνή:

– Κυρά μου, τής έκανε, θά μέ θυμάσαι καμιά φορά, σάν πεθάνω, πού ούτε καν ένα ένθύμιο οϋτ' ένα δαχτυλίδι δέ θά 'χεις άπ' τόν παπού; Κρατούσα γιά σένα τουτο τό χρυσό δαχτυλίδι μέ τήν πέτρα πού φορωό στό δάχτυλο, είναι πολύ παλιό, είναι εκείνου του παπούλη μας πού ήταν προύχοντας έδω, και τόν κρέμασαν οι Τουρκοι... Μά νά άπόψε δέ βάσταξα και τό έταξα νά τό δώσω, γιά νά εξαγοράσω τό άλλογο του κύρ

Νάσου. Λοιπόν, πές μου, κυρά μου και δίχως αυτό θά μέ θυμάσαι καμιά φορά;...

Ἡ Βαρβάρα δέ μποροῦσε τώρα ν' ἀπαντήσῃ. "Ενας κόμπος τῆς ἔσφιγγε τό λαιμό. "ὦ! "Ὀχι! νά μὴν πέθαινε ποτέ ὁ παππούς!... "Ἄλλον στόν κόσμο δέν εἶχε τόσο νά ἀγαπᾶ! Κι ἔγειρε τό κεφαλάκι τῆς πρὸς τά πίσω καί τό ἀκούμπησε στό στήθος τοῦ παπποῦ. Δέν ἔφτανε κἀν νά τόν φιλήσῃ.

– Παππού, παππού! μονάχα εἶπε. Καί μείναν ἔτσι γιὰ λίγο ὁ ἕνας κοντά στόν ἄλλο.

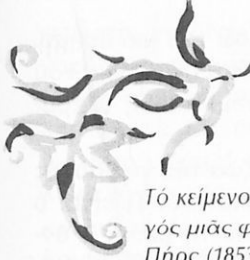
Χρόνια ἔπειτα ἡ Βαρβάρα θυμόταν τούτη τῆ στιγμή, μαζί μέ κἀτι ἀστέρια πού εἶδε, ἔτσι καθὼς εἶχε γυρισμένο τό κεφάλι. Κἀτι ἀστέρια πού ἔφεγγαν χαμηλά, λές πάνω ἀπό τῆ γῆ.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς ζοῦσαν οἱ χωριάτες;
2. Τί συζητοῦσε μαζί τους ὁ παππούς;
3. Τί ἔμαθε ἡ Βαρβάρα ἐκεῖνο τό βράδυ;
4. Ποιό ἦταν τό πρόβλημα τοῦ κύρ Νάσου;
5. Γιατί ἤθελαν νά τοῦ πάρουν τό ἄλογο καί γιατί αὐτό ἦταν πολύ σημαντικό;
6. Πῶς δείχεται ἡ ἀνθρωπιά τοῦ παπποῦ καί πῶς ὁ χαρακτήρας τῆς γιαγιάς;

ΛΙΛΙΚΑ ΝΑΚΟΥ. Γεννήθηκε τό 1904 στήν Ἀθήνα. Ἀπό μικρῆ ἐγκαταστάθηκε μέ τήν οἰκογένειά τῆς στή Γενεύη, ὅπου σπούδασε ἀργότερα Φιλολογία καί Μουσική. Τό 1930 ἐπέστρεψε στήν Ἀθήνα καί ἀσχολήθηκε μέ τῆ λογοτεχνία καί τῆ δημοσιογραφία. Τό πεζογραφικό τῆς ἔργο, πού μεταφράστηκε καί σέ ξένες γλώσσες, διακρίνεται γιὰ τῆ δύναμη τῆς περιγραφῆς καί τόν ἔντονο κοινωνικό προβληματισμό. Ἔργα τῆς: *Παραστρατημένοι*, *Ἡ Κυρία Ντορεμί*, *Ἡ Κόλαση τῶν παιδιῶν*, *Γῆ τῆς Βοιωτίας* κ.ἄ.

“Ένα παλιό μήνυμα γιά τό συγχρονο κόσμο.

Τό κείμενο πού ακολουθεῖ εἶναι ἡ ἀπάντηση πού ἔδωσε ὁ Σιάτλ, ἀρχηγός μιᾶς φυλῆς Ἰνδιάνων, πρὸς τόν πρόεδρο τῆς Ἀμερικῆς Φραγκλῖνο Πῆρς (1853-1857), ὅταν ὁ τελευταῖος ζήτησε ἀπό τόν Σιάτλ νά πουλῆσει στήν κυβέρνηση τῆ γῆ του. Τήν ἀπάντηση αὐτή ἔδωσε στή δημοσίευσή της ἡ ἀμερικανική κυβέρνηση τό 1976 μέ τήν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν διακοσίων χρόνων ἀπό τή Διακήρυξη τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνεξαρτησίας (4 Ἰουλίου 1776). Τό κείμενο μετέφρασε ὁ Ζήσιμος Λορεντζάτος (ἀπό τήν ἐφημερίδα τοῦ Madras «the Hindu» τῆς 29 Μαΐου 1976) καί τό δημοσίευσε στό «Βῆμα» στίς 16.1.77.

Ὁ πολιτισμός τῶν Ἰνδιάνων τῆς Ἀμερικῆς ἔχει εξαφανιστεῖ σήμερα, ὅπως εἶχε εξαφανιστεῖ παλαιότερα ὁ πολιτισμός τῶν Μάγια καί τῶν Ἰνκας. Τό μήνυμα τοῦ παλαιοῦ Ἐρυθροδέρμου ἔχει νά μᾶς διδάξει πολλά γιά τό σεβασμό πρὸς τό φυσικό περιβάλλον, πού ἔδειχνε ὁ πολιτισμός τοῦ λαοῦ του. Στίς μέρες μας ὄλο γνωρίζουμε-τούς κινδύνους πού ἀπειλοῦν τή ζωή μας ἀπό τήν καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Ἀπό αὐτή τήν ἀποψη τό κείμενο εἶναι προφητικό καί ἐπίκαιρο.

Ο μεγάλος ἀρχηγός στήν Οὐάσιγκτον μηνάει πῶς θέλει νά ἀγοράσει τή γῆ μας. Ὁ μεγάλος ἀρχηγός μηνάει ἀκόμα λόγια φιλικά καί καλοθέλητα. Καλοσύνη του, γιατί ξέρομε πῶς αὐτός λίγο τή χρειάζεται ἀντίστοιχα τή φιλία μας. Τήν προσφορά του θά τή μελετήσουμε, γιατί ξέρομε πῶς ἂν δέν τό πράξομε, μπορεῖ ὁ λευκός νά προφτάσει μέ τά ὄπλα καί νά πάρει τή γῆ μας.

Πῶς μπορεῖτε νά ἀγοράζετε ἢ νά πουλᾶτε τόν οὐρανό – τή ζέστα τῆς γῆς; Γιά μᾶς μοιάζει παράξενο. Ἡ ὄροσιά τοῦ ἀγέρα ἢ τό ἄφρισμα τοῦ νεροῦ ὥστόσο δέ μᾶς ἀνήκουν. Πῶς μπορεῖτε νά τά ἀγοράσετε ἀπό μᾶς; Κάθε μέρος τῆς γῆς αὐτῆς εἶναι ἱερό γιά τό λαό μου. Κάθε ἀστραφτερή πευκοβελόνα, κάθε ἀμμούδα στίς ἀκρογιαλιές, κάθε θολούρα στό σκοτεινό δάσος, κάθε ξέφωτο καί κάθε ζουζούνι πού ζουζουνίζει εἶναι, στή μνήμη καί στήν πείρα τοῦ λαοῦ μου, ἱερό.

Ξέρομε πῶς ὁ λευκός δέν καταλαβαίνει τούς τρόπους μας. Τά μέρη τῆς γῆς, τό ἓνα μέ τό ἄλλο, δέν κάνουν γι' αὐτόν διαφορά, γιατί εἶναι ἓνας ξένος πού φτάνει τή νύχτα καί παίρνει ἀπό τή γῆ ὅλα ὅσα τοῦ χρειάζονται. Ἡ γῆ δέν εἶναι ἀδερφός του, ἀλλά ἐχθρός πού πρέπει νά τῆν καταχτήσει, καί ἀφοῦ τόν καταχτήσει πηγαίνει παρακάτω. Μέ τό

ταμάχι* πού έχει θά καταπιεί τή γή και θά αφήσει πίσω του μιά ξρημο. 'Η ὄψη πού παρουσιάζουν οἱ πολίτεῖς σας, κάνει κακό στά μάτια τοῦ ἐρυθρόδερμου. "Ὅμως αὐτό μπορεῖ καί νά συμβαίνει, ἐπειδὴ ὁ ἐρυθρόδερμος εἶναι ἄγριος καί δέν καταλαβαίνει.

"Ἄν ἀποφασίσω καί δεχτώ, θά βάλω ἕναν ὄρο. Τά ζῶα τῆς γῆς αὐτῆς ὁ λευκός θά πρέπει νά τά μεταχειριστεῖ σάν ἀδέρφια του. Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος δίχως τά ζῶα; "Ἄν ὅλα τά ζῶα φύγουν ἀπό τή μέση, ὁ ἄνθρωπος θά πεθάνει ἀπό μεγάλη ἐσωτερική μοναξιά, γιατί ὅσα συμβαίνουν στά ζῶα, τά ἴδια συμβαίνουν στόν ἄνθρωπο.

"Ἐνα ξέρομε, πού μπορεῖ μιά μέρα ὁ λευκός νά τό ἀνακαλύψει: ὁ Θεός μας εἶναι ὁ ἴδιος Θεός. Μπορεῖ νά θαρρεῖτε πῶς 'Εκεῖνος εἶναι δικός σας, ὅπως ζητᾶτε νά γίνει δική σας ἡ γῆ μας. 'Αλλά δέν τό δυνατόσατε. 'Εκεῖνος εἶναι Θεός τῶν ἀνθρώπων. Καί τό ἔλεός Του μοιρασμένο ἀπαράλλαχτα σέ ἐρυθρόδερμους καί λευκοὺς. Αὐτή ἡ γῆ Τοῦ εἶναι ἀκριβή. "Ὅποιος τή βλάπτει, καταφρονάει τό Δημιουργό της. Θά περάσουν οἱ λευκοί – καί μπορεῖ μάλιστα γρηγορότερα ἀπό ἄλλες φυλές. "Ὅταν μαγαρίζεις συνέχεια τό στῶμα σου, κάποια νύχτα θά πλαντάξεις ἀπό τίς μαγαρισιές σου. "Ὅταν ὅλα τά βουβάλια σφαχτοῦν, ὅταν ὅλα τά ἄγρια ἀλόγατα μερέψουν, ὅταν τήν ἱερή γωνιά τοῦ δάσους τή γιομίσει τό ἀνθρώπινο χνῶτο καί τό θέαμα τῶν φουντωμένων λόφων τό κηλιδώσουν τά σύρματα τοῦ τηλέγραφου μέ τό βουητό τους, τότες ποῦ νά βρεῖς τό ρουμάνι; Ποῦ νά βρεῖς τόν αἰτό; Καί τί σημαίνει νά πεῖς ἔχε γειά στό φαρί σου καί στό κυνήγι; Σημαίνει τό τέλος τῆς ζωῆς καί τήν ἀρχή τοῦ θανάτου.

Πουθενά δέ βρίσκεται μιά ἡσυχη γωνιά μέσα στίς πολίτεῖς τοῦ λευκοῦ. Πουθενά δέ βρίσκεται μιά γωνιά νά σταθεῖς νά ἀκούσεις τά φύλλα στά δέντρα τήν ἀνοιξη ἢ τό ψιθύρισμα πού κάνουν τά ζουζούνια πεταρίζοντας. "Ὅμως μπορεῖ, ἐπειδὴ, καταπῶς εἶπα, εἶμαι ἄγριος καί δέν καταλαβαίνω – μπορεῖ μοναχά γιά τό λόγο αὐτόν ὁ σαματάς νά τaráζει τά αὐτιά μου. Μά τί μένει ἀπό τή ζωή, ὅταν ἕνας ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ἀφουγκραστεῖ τή γλυκιά φωνή πού βγάνει τό νυχτοπούλι ἢ τά συνακούσματα τῶν βατράχων ὀλόγουρα σέ ἕνα βάλτο μέσα στή νυχτιά; 'Ο ἐρυθρόδερμος προτιμᾶει τό ἀπαλόηχο ἀγέρι λαγαρισμένο* ἀπό τήν καταμεσήμερη βροχή ἢ μοσχοβολημένο μέ τό πεῦκο. Τοῦ ἐρυθρόδερμου τοῦ εἶναι ἀκριβός ὁ ἀγέρας, γιατί ὅλα τά πάντα μοιράζονται τήν ἴδια πνοή – τά ζῶα, τά δέντρα, οἱ ἄνθρωποι." 'Ο λευκός δέ

ταμάχι: ἀπληστία, πλεονεξία.
λαγαρισμένος: καθαρισμένος.

φαίνεται να δίνει προσοχή στον άγερα που άνασαινει. Σάν ένας που χαροπολεμάει για μέρες πολλές, δέν όσμίζεταί τίποτα.

“Αν ξέραμε, μπορεί νά καταλαβαίναμε – αν ξέραμε τά όνειρα του λευκού, τίς έλπιδες που περιγράφει στα παιδιά του τίς μακριές χειμωνιάτικες νύχτες, τά όράματα που άνάφτει στό μυαλό τους, ώστε άνάλογα νά δέονται για τήν αύριανή. Άλλά έμεις είμαστε άγριοι. Μās είναι κρυφά τά όνειρα του λευκού. Καί επειδή μās είναι κρυφά, θά έξακολουθήσομε τό δρόμο μας. “Αν τά συμφωνήσομε μαζί, θά τό πράξομε, για νά σιγουρέψομε τίς προστατευόμενες περιοχές που μās τάξατε. “Εκεί θά ζήσομε, μπορεί, τίς μετρημένες μέρες μας καταπώς τό θελήσομε. “Όταν ό στερνός έρυθρόδερμος λείπει από τή γη, καί από τή μνήμη δέν απομείνει παρά ό ίσκιος από ένα σύννεφο που ταξιδεύει στόν κάμπο, οί άκρογιαλιές αυτές καί τά δάση θά φυλάγουν άκόμα τά πνεύματα του λαού μου – τί αυτή τή γη τήν αγαπούν, όπως τό βρέφος αγαπάει τό χτύπο τής μητρικής καρδιάς. “Αν σās τήν πουλήσομε τή γη μας, αγαπήστε την καθώς τήν αγαπήσαμε έμεις, φροντίστε την καθώς τή φροντίσαμε έμεις, κρατήστε ζωντανή στό λογισμό σας τή μνήμη τής γης, όπως βρίσκεται τή στιγμή που τήν παίρνετε, καί μέ όλη σας τή δύναμη, μέ όλη τήν τρανή μπόρεσή σας, μέ όλη τήν καρδιά σας, διατηρήστε τη για τά τέκνα σας, καί αγαπήστε την καθώς ό Θεός αγαπάει όλους μας. “Ενα ξέρομε – ό Θεός σας είναι ό ίδιος Θεός. “Η γη Του είναι άκριβή. “Ακόμα καί ό λευκός δέ γίνεται νά άπαλλαχτεί από τήν κοινή μοίρα.

Έρωτήσεις

1. Νά αναφέρετε μερικά παραδείγματα από τήν καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος.
2. Διαβάστε προσεχτικά τήν τρίτη παράγραφο καί άπαντήστε στήν έρώτηση: Τί πρέπει νά κάνει ό άνθρωπος ώστε, χωρίς νά παραιτηθεί από τήν έκμετάλλευση τής γης, νά μήν αφήσει πίσω του μιά έρημο;
3. Πώς βλέπει ό έρυθρόδερμος τή ζωή στίς πολιτείες των λευκών; (Μέ έκφράσεις του κειμένου).
4. Πώς βλέπει ό έρυθρόδερμος τή φύση;

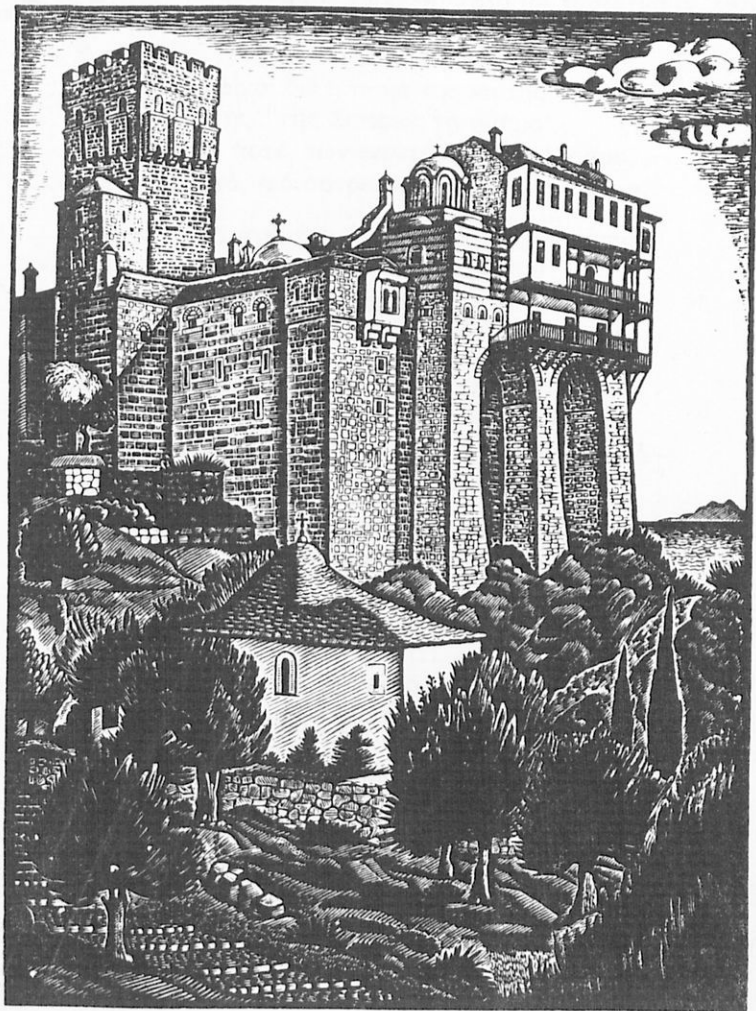

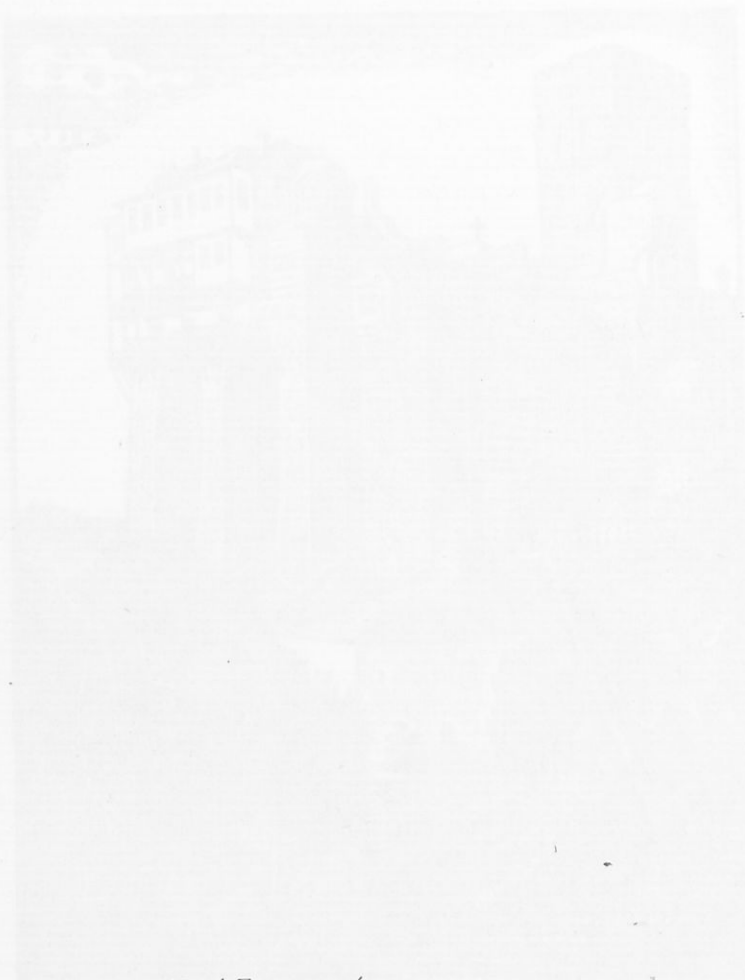

XII Ταξιδιωτικά

... σε νέα ταξίδια μὰς καλοῦν τὰ πλοία στὰ γαλανὰ
τὰ κόμματα...

(Ι. Γρυπάρης)

Δ. Μόσχο : *Μονή Σταυρονικήτα*

Σούνιο

Οί Ξένοι τουρίστες πού ἐπισκέπτονται τήν Ἑλλάδα δέ θαυμάζουν μόνο τίς φυσικές ὀμορφιές της, τή θάλασσα καί τόν ἥλιο της. Πολλοί γοητεύονται ἀπό τό λαμπρό παρελθόν της, τά πνευματικά καί καλλιτεχνικά της ἐπιτεύγματα. Ἕνας ἀπό αὐτούς ἦταν καί ὁ Γκούλμπεργκ.

Η θάλασσα εἶναι δῶ ἡ πηγή τῆς νιότης, ἡ κοιτίδα τῆς Ἀφροδίτης*, τῆς Σαπφῶς τό μνήμα*.

Τῆ Μεσόγειο ποτέ, τῶν θαλασσῶν τῆ θάλασσα, μέ πιό στρωτό, πιό ἀστραφτερό δέν εἶδες κύμα.

Σάν μιά λύρα στημένη ἀντίκρου στό Ἀρχιπέλαγο τοῦ θεῖου ναοῦ τά ἐρείπια λαμπυρίζουν·
σειρά οἱ κολόνες λιοπερίχυτες
τήν παναιώνια μελωδία τῆς θάλασσας τονίζουν.

Περαστικέ μέ τό καράβι, ξένε, τῆς μαρμάρινης λύρας τῆ μουσική ν' ἀκούσεις στάσου.

Παντοῦ στόν κόσμο γύρω ἀντίκρισες χαλάσματα –
τόσο ὀμορφο κανένα σάν αὐτό μπροστά σου.

Τριγύρα στό βωμό τοῦ θεοῦ τῆς θάλασσας
πιά μήτε ἀλαλαγμοί χαρᾶς καί μήτε θρῆνοι.
Ἐννιά κολόνες μοναχά, τό θρύλο του
γιά νά θυμίζουν ἔχουν ἀπομεινεί.

– Νά' ταν γιά σένα τό ἔργο, πού ἀπ' τό χάραμα
ἀργά ὥσπου πέφτει ἡ νύχτα πάνω σου ἔχεις κάνει
σάν λύρα ἀντίκρου στῶν καιρῶν τούς οὐρανοῦς νά ὑψώνεται,
ὅταν καί σύ καί ὁ θεός σου θά' χετε πιά πεθάνει.

κοιτίδα τῆς Ἀφροδίτης: Ἡ Ἀφροδίτη γεννήθηκε ἀπό τόν ἀφρό τῆς θάλασσας.

τῆς Σαπφῶς τό μνήμα: Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ἡ Σαπφῶ πνίγηκε στή θάλασσα.

Ἀρχιπέλαγο: Τό Αἰγαῖο

Ερωτήσεις

1. Πώς παρομοιάζεται ο ναός στο ποίημα και γιατί;
2. Πώς απεικονίζει ο ποιητής το χώρο μέσα στον οποίο βρίσκεται ο ναός και γιατί κάνει την απεικόνιση αυτή;
3. Ο ποιητής, ενώ κυρίως περιγράφει το ναό, απευθύνεται δυό φορές στον περαστικό ξένο. Γιατί;
4. Ο ποιητής τελικά ύμνει την αξία της Τέχνης. Πού νομίζετε πώς βρίσκεται η αξία της αυτή; Μπορείτε να εντοπίσετε τά σημεία του ποιήματος που την τονίζουν;

ΓΙΑΛΜΑΡ ΓΚΟΥΛΜΠΕΡΓΚ (1898-). Σουηδός λυρικός ποιητής και κριτικός. Γεννήθηκε στο Μαλμόε. Σπούδασε Φιλολογία και σήμερα είναι ένας από τους πιο αντιπροσωπευτικούς ποιητές της χώρας του. Είναι λάτρης της Ελλάδας και του αρχαίου πνεύματος. Έργα του: α) ποιήματα: *Σέ μά παράξενη πολιτεία, Σοβάτα, Έρωτας στον εικοστό αιώνα*, β) άλλα βιβλία του: *Μοναδικός μορφωμένος Κύριος, Γιά νά ξεπεράσουμε τόν Κόσμο, Πέντε άρτοι και δύο ίχθύες*, γ) μεταφράσεις: *Αντιγόνη* του Σοφοκλή, *Ίππόλυτος, Μήδεια*, *Άλκηστη* του Εύριπίδη κ.ά. Η ποίησή του εκφράζει το πνεύμα του βόρειου θρησκευόμενου ανθρώπου. Τά ποιήματά του παρά τή συντομία τους πολλές φορές αγγίζουν τά μεγάλα προβλήματα του ανθρώπου.

Κώστας Ουράνης

Προσκύνημα στο Μεσολόγγι

‘Ο Κ. Ουράνης έχει γράψει γιά τίς ταξιδιωτικές του έντυπώσεις: «Άπό τούς τόπους πού επισκεπτόμουν δε ζητούσα νά δώ παρά μόνο τό ποιητικό και τό γραφικό τους στοιχείο. Γι’ αυτό κι οί έντυπώσεις μου άπ’ αυτές είναι συναισθηματικές έντυπώσεις άπό τά τοπία τους, τά μνημεία του παρελθόντος τους, τίς παλιές πολιτείες πού ζούνε στό περιθώριο του καιρού μας».

Στό άνοιξιάτικο πρωινό ο κόλπος τών Πατρών μοιάζει μέ μεγάλη γαλήνια λίμνη. Η επιφάνεια τών νερών, πού έχουν ένα άπαλό γαλάζιο χρώμα, γυαλίζει σάν κρύσταλλο. Όπου πέφτει ο πρωινός ήλιος, παιχνιδίζουν άναρίθμητοι χρυσοί λαμπυρισμοί. Κατά τίς άκτές της Στερεάς,

πού είναι ακόμα τυλιγμένες σέ μιά γαλαζότεφρη ἄχνα, οἱ σκιές κάνουν πράσινους ἀντικατοπτρισμούς πάνω στά νερά. Μερικά ἄσπρα πανιά ἀκίνητοῦν στόν ὑδάτινο ὀρίζοντα. Ἡ ὄροσιά πού κατεβαίνει στόν κόλπο ἀπό τίς μακρινές κορφές τῶν χιονισμένων ἀκόμα βουνῶν, σέ κάνει νά νιώθεις τήν ἀναπνοή σάν ἀπόλαυση. Ἐντίκρου μου ξεκόβεται στόν οὐρανό ἕνας τεράστιος κῶνος ραβδωμένος μέ φῶς καί σκιές, πού θυμίζει τό Γιβραλτάρ. Εἶναι τό τραχύ βουνό τῆς Βαράσοβας*. Ἐκεῖ ἔχει βάλει πλῶρη τό μικρό πλοῖο πού μᾶς πηγαίνει στό Μεσολόγγι...

Μιάς ὥρας ταξίδι – καί φτάνομε ἀπό τήν Πάτρα στό Κρυονέρι*, τήν Καλλιρόη τῶν ἀρχαίων.

Αὐτό τό ὄνομα μέ εἶχε κάνει νά περιμένω πῶς θά ἴβλεπα ἕνα μέρος κατάφυτο, εἰδυλλιακό καί πρόσχαρο. Κι ἦταν ἐντελῶς τό ἀντίθετο: μιά γυμνή καί πένθιμη ἀκτή, πνιγμένη ἀπό τή γιγάντια, πετρώδη κι ἀπότομη μάζα τῆς Βαράσοβας. Οἱ ἄνεμοι στό μέρος αὐτό εἶναι συχνοί καί δυνατοί, κι ἔτσι ἡ ἀποβίβαση εἶναι πολλές φορές ἐπικίνδυνη. Καί ὅμως αὐτό τό ἔρημο καί στεῖρο μέρος διάλεξαν νά τό κάνουν «κεφαλή τῶν σιδηροδρόμων Βορείου Ἑλλάδος»!

Ἐνα μικρό τρένο – τό ἴδιο ἀσφαλῶς πού ἐγκαινίασε τή γραμμή στόν καιρό τοῦ Τρικοῦπη – κυλάει μέ τρανταγμούς μέσα σέ μιά χέρσα ἔκταση, πού ἔχει γιά μοναδική βλάστηση κάτι σπάνια χαμόδενδρα καί τά σπάρτα τῶν ἐλῶν πού ἀσημίζουν στόν ἥλιο. Ἐνα χωριό, τό Εὐηνοχώρι, σταματάει μιά στιγμή τό μάτι μου, μέ τά καλύβια του, πού εἶναι φτιαγμένα ὀλόκληρα ἀπό ψάθα μαυρισμένη στόν ἥλιο. Ἐπειτα φαίνεται ὁ Φεῖδαρης*: μιά μεγάλη κοίτη ἀπό ἄσπρα χαλίκια, ὅπου ἔρπουν μερικές λουρίδες γαλαζοπράσινων νερῶν. Κι ὕστερα, τίποτ' ἄλλο ἀπό μιά ἀπέραντη ἔκταση ἀπό ἄβαθο νερό, θολό καί ἀκίνητο, πού σου γεμίζει τήν ψυχή μέ μελαγχολία, μά καί μέ μιά παράδοση μαζί γοητεία. Εἶναι ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου, ἡ τραγουδημένη ἀπό τόν Παλαμᾶ:

Μά, ὦ λιμνοθάλασσα, γυμνή καί μέ τά ξερονήσια
τ' ἄνανθα, τ' ἀλατόπηχτα καί τά φυκοστρωμένα,
μέ τά νερά σου τ' ἄβαθα καί τ' ἄρμυρά περίσσια,
μέ τά νερά σου, δάκρυα σταλασμένα,
τή νιότη μου τήν ἄχαρη τήν ἐπιπνεξά σέ σένα.

Βαράσοβα: γυμνό κι ἐπιβλητικό βουνό.

Κρυονέρι: τοποθεσία τῆς Αἰτωλίας, ἀπέναντι ἀπό τήν Πάτρα καί 20 περίπου χιλιόμετρα Ν.Α. τοῦ Μεσολογγίου.

Βορείου Ἑλλάδος: ἡ ὀνομασία του ἦταν ΣΒΔΕ (=Σιδηρόδρομοι Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος).

Φεῖδαρης: ὁ ποταμός Εὐηνος.

Αυτή η λιμνοθάλασσα είναι μιά ἔκταση νερῶν ἀπό ἐξηνταπέντε τετραγωνικά χιλιόμετρα καί δίνει τήν ἐντύπωση ὀλοκληρωτικῆς ἐρήμωσης. Θαρρεῖ κανεῖς πῶς τά νερά κάποιου προϊστορικοῦ κατακλυσμοῦ σκέπαζαν χαμηλές πεδιάδες καί ξέχασαν ἀπό τότε ν' ἀποτραβηθοῦν.

Ἀπὸ τόν καταποντισμό αὐτόν προβάλλουν ποῦ καί ποῦ μικροσκοπικά νησάκια, μοναχικές ἀχυρόπλεχτες καλύβες* στηριγμένες σέ πάσσαλους, σειρές ἀπό φράγματα ποῦ τοποθετοῦν οἱ ψαράδες, γιά νά κλείνουν τά ψάρια, κι ἕνας ἀμαξόδρομος πέντε χιλιόμετρα, ποῦ καταλήγει παράδοξα στήν ἀνοιχτή θάλασσα.

Μιά θανατερή ἀκινήσια ἀπλώνεται στή βουρκωμένη αὐτή ἐπιφάνεια, κἀνοντάς τήν νά μοιάζει μέ παλιό καθρέφτη ποῦ τόν θόλωσε ὁ καιρός. Οἱ σιλουέτες μοναχικῶν ψαράδων, ποῦ ψαρεύουν μέ τά πόδια ὡς τό γόνατο μέσα στά νερά, ἔχουν κάτι τό φανταστικό, ἔτσι ποῦ ξεκόβονται πάνω στήν ὑδάτινη ἀπεραντοσύνη. Πότε πότε, μιά ἄβαθη σχεδία, ἕνα *πριάρι**, ὅπως τίς λένε, γλιστράει ἀργά, μέ τήν ὠθηση ποῦ τῆς δίνει κάθε λίγο ὁ βαρκάρης μ' ἕνα μακρύ κοντάρι ποῦ τό στηρίζει στό βουρκωμένο βυθό τῶν νερῶν. Ἄλλά τά λίγα αὐτά ἴχνη ζωῆς καί τά γεωμετρικά σχήματα ποῦ κάνουν πετώντας τά πουλιά, δέν κατορθώνουν νά ταραξοῦν τή σιωπή καί τήν ἀκινήσια αὐτοῦ τοῦ καταποντισμοῦ. Ἡ λιμνοθάλασσα παραμένει ἕνα ὑγρό σάβανο, ποῦ μόλις τό ρυτιδώνουν κάποτε οἱ ἄνεμοι.

Λίγη μόνο ὥρα τήν ἡμέρα ἡ ὑδάτινη αὐτή νέκρα παίρνει μιά ὄψη ζωῆς. Κι ἡ ὄψη αὐτή ἔχει μιά ποίηση ποῦ τή γοητεία τῆς εἶναι ἀδύνατο κανεῖς νά τήν ξεχάσει. Αὐτό παρατηρεῖται τήν ὥρα ποῦ παντοῦ ἀλλοῦ εἶναι τόσο μελαγχολική: τήν ὥρα ποῦ βασιλεῦει ὁ ἥλιος. Τότε ἡ ἀπέραντη λιμνοθάλασσα γίνεται ὀπάλινη* καί μαγεμένη. Οἱ λοξές ἀχτίνες τοῦ ἡλίου ποῦ κατεβαίνει πρὸς τοὺς δυσμικούς λόφους σάν ἕνας μεγάλος ρόδιнос καί πορτοκαλῆς δίσκος, γεμίζουν μ' ἐξαίσιες ἰριδώσεις τῆ γυαλιστερῆ ἐπιφάνεια τῶν νερῶν, ὅπου ἀντικαθρεφτίζονται ὀλοκάθαρα ἡ μακρινή Βαράσοβα, οἱ λόφοι, τά μικρά νησάκια κι ὅλο τό Μεσολόγγι. Τό θέαμα ἔχει μιά λαμπρότητα, ποῦ ἡ ἀπέραντη κι ὀριστική σιωπή τῶν νερῶν τῆς δίνει κάτι τό ὑπερκόσμιο. Ὄταν ὁμως ὁ ἥλιος βασιλέψει κι ἀρχίζει ν' ἀπλώνεται τό σούρουπο, ὅλα γίνονται ξέθωρα κι ἀσύστατα*, ὅλα ξαναπαίρνουν τήν ὄψη τοῦ καταποντισμοῦ καί τῆς ἐρήμωσης.

καλύβες: κατοικίες ψαράδων. Οἱ ντόπιοι τίς λένε πελάδες.

πριάρι: πρόκειται γιά μικρή βάρκα, ποῦ οἱ ντόπιοι τῆ λένε γαῖτα. Τό πριάρι εἶναι μεγαλύτερο καί δέν κινεῖται εὐκολα στά πολὺ ρηχά νερά.

ὀπάλινη: μέ χρωματικῆς ἀνταύγειες ὅπως τό ὀπάλι (πολύτιμος λίθος).

ἀσύστατος: αὐτός ποῦ δέν ἔχει ὑπόσταση, ὑπαρξη· ἐδῶ: ἀσαφής.

Τά κόσματα τότε τῶν ἀναρίθμητων βατράχων τῆς τελματωμένης ἐρημίας, κι ἡ μυρουδιά τοῦ βούρκου τῆς δίνουν στίς νύχτες τοῦ Μεσολογγίου μιά βαθιά προέκταση συντέλειας τοῦ κόσμου...

Τό Μεσολλόγγι, ὅπως συμβαίνει σχεδόν μέ ὅλα τά φημισμένα μέρη, δέν ἀνταποκρίνεται στή φήμη του. Ἡ πρώτη μάλιστα ἐντύπωση εἶναι ἀπογοητευτική. Ἄπ' ὅ,τι τό ἔκανε περίφημο, δέν ἀπομένει τίποτα. Πάει κανεῖς νά βρεῖ τό σπίτι, ὅπου κατοικοῦσε καί πέθανε ὁ Βύρων. Πάει νά βρεῖ μιά πολιτεία πολεμική καί σκυθρωπή, κάτι πού νά σέ βοηθάει νά ἀναπλάσεις μέ τή φαντασία σου τήν ἡρωϊκή κι ἀπελπισμένη Ἐξοδο, πού ἀποτελεῖ τήν ὠραιότερη καί τήν ἀγνότερη σελίδα τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας. Καί βρίσκει μιά μικρή πόλη καθαρή, συγχρονισμένη, μιά μικρή πόλη πού, δίχως τή λιμνοθάλασσά της, δέ θά ἔχε τίποτα τό ἰδιαίτερο. Θέλησα νά δῶ τό μεγάλο πέτρινο καί τετράγωνο κτίριο πού εἶχαν δώσει στό Βύρωνα γιά κατοικία του. Μοῦ ἔδειξαν μιά γωνιά ἀπό τή θέση, ὅπου ἦταν χτισμένο: αὐτό εἶν' ὅλο. Ζήτησα νά μοῦ δείξουν τήν πολεμική του ζώνη. Μοῦ ἔδειξαν μιά πλευρά πέτρινου τείχους χτισμένου «ἐπί Ὄθωνος», γιά νά συγκρατάει λίγο ἀπό τό φτωχό χωμάτινο ὕψωμα πού ἀποτελοῦσε τό ἅπαντο τῶν ὀχρωμάτων τοῦ Μεσολογγίου, ὅταν κρατοῦσε ἓνα χρόνο ἄπρακτο τόν Κιουταχή μέ τή στρατιά του. Ὅλα τά «ἀναμνηστικά» ἐκείνης τῆς ἐποχῆς δέν κατορθώνουν νά γεμίσουν τόν ὠραῖο κῆπο πού χρησιμεύει γιά Ἡρώο. Μερικά παλιά κανόνια, μερικά μπουλέτα*, μερικοί τάφοι – αὐτό εἶναι ὅλο τό παλιό ἡρωϊκό Μεσολόγγι. Μιά πύλη, πού τήν ὀνομάζουν πύλη τῆς Ἐξόδου, εἶναι μεταγενέστερη. Τό Μεσολόγγι στήν Ἐπανάσταση δέν εἶχε πύλες, γιατί δέν εἶχε τείχη. Γιά νά βγοῦν οἱ πολιορκημένοι, δέν εἶχαν παρά νά διασχίσουν, πάνω σέ πρόχειρες ξύλινες γέφυρες, τήν τάφρο πού τοὺς χώριζε ἀπό τοὺς πολιορκητές τους. Τό εἶπα: ἡ πρώτη ὄψη τοῦ Μεσολογγίου ἀπογοητεύει. Ὅταν ὅμως πλανηθεῖ κανεῖς μέσα στήν πόλη καί τή γνωρίσει, ἀντιλαμβάνεται ὅτι τό Μεσολόγγι διατηρεῖ κάτι πολύ σημαντικότερο ἀπό μερικά λείψανα τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος του, ἀφοῦ διατηρεῖ ζωντανή τήν ἴδια ἐκείνη ἀτμόσφαιρά του. Ἀληθινά, πουθενά ἄλλου, ἀκόμα κι ἐκεῖ πού διατηρεῖται στήν πέτρα καί στό μάρμαρο, τό παρελθόν δέν εἶναι τόσο ζωντανό ὅσο στό Μεσολόγγι. Οἱ δρόμοι του δέν ἔχουν παρά τά ὀνόματα τῶν ἀγωνιστῶν του· τά καλύβια τῶν ἀπόμερων συνοικιῶν του ἔχουν τήν ἴδια φτώχεια μ' ἐκεῖνα πού γκρέμισαν οἱ ἀνατινάξεις τῶν πυριτιδαποθηκῶν· καί κάθε κάτοικος σᾶς μιλάει γιά τήν πολιορκία καί

μπουλέτα: ὀβίδες.

σās δείχνει τήν τοπογραφία τοῦ Ἄγωνα μέ περρηφάνια καί μ' ἐπίγνωση. Οἱ τελετές πού γίνονται κάθε χρόνο, ἡ μία στό νησάκι τῆς Κλεισσοβας, μέσα στή λιμνοθάλασσα, ὅπου μιά φούχτα πολιορκημένων ἀπέκρουσε ἡρωικά τρεῖς χιλιάδες Τούρκους κι Ἀρβανίτες, κι ἡ ἄλλη στό μοναστήρι τοῦ Ἁι-Συμιοῦ, στούς πρόποδες τοῦ Ζυγοῦ, ὅπου καταφύγανε ὅσοι στήν Ἐξοδο μπόρεσαν νά σπάσουν τήν ἀλυσίδα τῆς πολιορκίας, εἶναι τελετές καθαρά λαϊκές, ὅπου ἡ μεσολογγίτικη ψυχὴ ἀναβαπτίζει τή λατρεία τῶν ἡρώων τῆς καί τῶν μαρτύρων τῆς. Ἐχω βρεθεῖ στή ζωὴ μου, κι ἐδῶ κι ἄλλοῦ, σέ πολλές πατριωτικές τελετές. Καμιά δέ μοῦ ἔδωσε τὴ συγκίνηση ἴσως γιατί καμιά δέν εἶχε τὴν εἰλικρίνεια καί τὴν ἐπίγνωση τῆς ἱερότητάς τῆς – ἀπὸ τὴ νυχτερινὴ τελετὴ πού μοῦ ἔλαχε νά δῶ στό Μεσολόγγι σ' ἀνάμνηση τῆς ἐπετείου τῆς Ἐξόδου. Ἡ πομπὴ πού πῆγε γιὰ τὴ θρησκευτικὴ δέηση στό Ἡρώο, ὅπου εἶναι συγκεντρωμένα, κάτω ἀπὸ μιά χωματένια πυραμίδα, τὰ κόκκαλα τῶν πολεμιστῶν, ἦταν κατανυκτικὴ σάν πομπὴ Ἐπιταφίου. Καί σάν πραγματικὸ Ἐπιτάφιο περιφέρανε μέσα στοὺς δρόμους μιά εἰκόνα πού ἀναπαραστοῦσε τὴν Ἐξοδο. Ὁ κόσμος βιάδιζε ἀργά, ἀμίλητος, γεμάτος συγκέντρωση. Κι ὅταν ἡ πομπὴ πλησίασε τὸ Ἡρώο, οἱ ἀξαφνες κι ὀμαδικές ἐκπυρσοκροτήσεις ἀπὸ ἑκατοντάδες καριοφίλια, τρομπόνια καί χαλκούνια*, μέσα στή νύχτα καί κοντὰ στό χωματίνιο πρόχωμα, πού ἀκόμα σῶζεται, μοῦ ἔδωσε γιὰ λίγες στιγμὲς τὴν ψευδαἰσθηση τῆς ἴδιας τῆς Ἐξόδου τῶν πολιορκημένων. Θαρροῦσες πῶς ἦταν οἱ ὁμοβροντίες τῶν πολιορκητῶν πού ὑποδέχονταν αὐτοὺς πού ἐξορμοῦσαν στήν ἀπελπισμένη τους προσπάθεια νά περάσουν ἀνάμεσά τους. Ἐζησα ἔτσι μέ τοὺς Μεσολογγίτες, ἐκεῖνο τὸ βράδυ, μιά μεγάλη καί ἱερὴ στιγμὴ τοῦ Ἄγωνα κι ἐνίωσα τὴν τελετὴ σάν μιά μυσταγωγία. Τὴν ἄλλη μέρα, οἱ ἐπίσημοι εἶδαν σημαῖες κι ἀψίδες, ἄκουσαν σάλπιγγες, ἔβγαλαν λόγους – ἀλλὰ δέν εἶχαν τὴ δική μου εὐκαιρία νά ὀραματισοῦν τὸ μεγάλο δρᾶμα πού λέγεται Μεσολόγγι...

Ἐρωτήσεις

Μελετήστε στό εἰσαγωγικὸ σημείωμα ὅσα γράφει ὁ Οὐράνης γιὰ τὸ ταξίδι κι ἀπαντήστε στὰ παρακάτω ἐρωτήματα.

- Νά βρεῖτε τίς ἐνότητες τοῦ κειμένου καί νά τίς τιτλοφορήσετε χρησιμοποιώντας φράσεις τοῦ συγγραφέα (ἐντυπώσεις ἀπὸ...).
- Σέ ποιά ἐνότητα τὸ συγγραφέας δίνει τὸ ποιητικὸ καί γραφικὸ στοιχεῖο τοῦ τοπίου; Δικαιολογήστε τὴν ἀπάντησή σας.

χαλκούνη: αὐτοσχέδιο βεγγαλικὸ πού κατασκευάζουν οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς.

γ). Νά συγκρίνετε τίς ταξιδιωτικές έντυπώσεις του Ουράνη καί του Καζαντζάκη. Πώς άντιλαμβάνεται ό καθένas τό ταξίδι;

Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ. 14

Γιώργος Θεοτοκάς

Τό "Άγιον "Όρος

Στόν "Αθω, τήν ανατολικότερη από τίς τρεις χερσονήσους τής Χαλκιδικής, γύρω στό 10ο μ.Χ. αιώνα άρχισε νά αναπτύσσεται καί σιγά σιγά νά οργανώνεται ή μοναστική ζωή. Στο 13ο αιώνα υπήρχαν 180 μοναστήρια. Γι' αυτό κι ό "Αθως ονομάστηκε "Άγιον Όρος καί ήταν μοναστική πολιτεία. Σήμερα έχει χάσει βέβαια τήν παλιά του αίγλη, λειτουργούν όμως άκόμη είκοσι μονές. Όλη ή περιοχή παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον από γεωγραφική, ιστορική, καλλιτεχνική καί κυρίως θρησκευτική άποψη. Καταλαβαίνει κανείς εκεί τό πνευματικό κλίμα τής Όρθοδοξίας καί του Βυζαντίου. Γι' αυτό καί πολλοί από τούς λογοτέχνες μας μās έχουν δώσει τίς έντυπώσεις τους από τήν επίσκεψή τους στό "Άγιον Όρος. Αναφέρουμε τόν Καζαντζάκη, τόν Παπαντωνίου, τόν Κόντογλου, τόν Παπατσώνη. Έδώ έχουμε ένα απόσπασμα από τό Όδοιπορικό του Άγίου Όρους του Γ. Θεοτοκά.

Ξεκινήσαμε, μόλις άρχισε νά θαμποχαράζει, από τόν οίκο τών Δανιηλαίων καί πήραμε προσεκτικά τόν κατήφορο τών Καρουλιών. Ξανάκοψα ένα κλωνάρι από τήν ίδια φασκομηλιά, για νά τό φέρω μαζί μου στην Άθήνα. Όσότου κατεβούμε, ξημέρωσε όλοτελα. Περιμέναμε αρκετή ώρα τό πλοιάριο στην προβλήτα συντροφιά με δυό τρεις ερμηίτες. Τέλος ήρθε καί μās παρέλαβε. Περάσαμε τίς άπόκρημες άκρες του "Αθω καί άκολουθήσαμε γιαλό γιαλό τή νοτιοδυτική του άκτή. Σε λίγο τό τοπίο άρχισε πάλι νά ήμερώνει κάπως. Είδαμε άπ' έξω τό άμφιθεατρικό χωριό τής σκήτης τής Άγίας Άννας, ύστερα τή Νέα Σκήτη καί τραβήξαμε για τή μονή Διονυσίου.

Είναι ένα αρχιτεκτονικό σύμπλεγμα πού καταπλήσσει, μόλις τό άντικρίζεις. Πρέπει νά φανταστεί κανείς έναν πελώριο βράχο, στημένο στό κύμα, σάν πολλούς άλλους πού είδαμε σ' αυτήν τή περιήγησή.

Στήν κορυφή του ὀρθώνεται ἓνα θεόρατο φρούριο καί ἀπάνω ἀπό τό φρούριο βρίσκονται χτισμένα τά πατώματα τῶν κελιῶν. Τοῦτα σχηματίζουν ἐξῶστες, στηριγμένους σέ δοκάρια καί κρεμασμένους ἀπάνω ἀπό τή θάλασσα σέ μεγάλο ὕψος. Ἀκόμα πιό ψηλά ξεπετιέται ἀπό τά κτίσματα ὁ πύργος μέ τίς πολεμίστρες. Ἀπό κάτω κοιταγμένο τό σύνολο ἔχει ἓναν ἀέρα παραμυθένιο, ἔτσι καθῶς τεντώνεται ἀπέναντι στό ἀνοιχτό πέλαγος, στό στόμιο μιᾶς ρεματιᾶς πού σκίζει πίσω του τό βουνό. Ἀξίζει νά σημειώσω ἐδῶ τό ὠραῖο ποιητικό ὄνομα τῆς ρεματιᾶς αὐτῆς: Ἀεροπόταμος.

Ἀποβιβαστήκαμε στό λιμανάκι τῆς μονῆς, ἴσια κάτω ἀπό τή μεγάλη της μορφή, κι ἀνεβήκαμε ὡς τήν πύλη της ἀπό ἓνα γυριστό, πλακόστρωτο μονοπάτι. Εἶναι μονή πυκνά χτισμένη σέ στενό χώρο, μέ πολλούς ὀρόφους πρὸς τά ἀπάνω καί πρὸς τή θάλασσα. Γιά τόν ξένο εἶναι λαβύρινθος ὠστος. Χάνεται κανεῖς εὐκόλα σέ σκάλες ἀτέλειωτες καί σέ μυστηριώδεις, ἔρημους διαδρόμους, ὅπου ἀναπάντεχα, συναντᾶ μικρά παρεκκλήσια, ἱστορημένα* μέ τοιχογραφίες τοῦ 16ου καί τοῦ 17ου αἰῶνα. Ἡ ἐσωτερική αὐλή τῆς μονῆς εἶναι στενή καί ἀντηχεῖ ἀπό τίς ψαλμῳδίες τοῦ καθολικοῦ*.

Εἶναι τό πρῶτο κοινόβιο*, ὅπου ἐρχόμαστε νά μείνουμε καί νιῶσουμε γρήγορα τή διαφορά τοῦ κλίματος. Ἡ ζωὴ ἐδῶ εἶναι ἀκόμα πιό πειθαρχημένη, πιό κλειστή, πιό σφιχτά δεμένη μέ κανόνες σκληρούς; ἀπ' ὅ,τι συμβαίνει στά ἰδιόρρυθμα μοναστήρια πού γνωρίσαμε ὡς τώρα, στά ὁποῖα ἐπικρατεῖ ἓνα πνεῦμα συγκριτικά πιό φιλελεύθερο καί κάπως, μάλιστα στή διοίκηση, κοινοβουλευτικό. Τό κοινόβιο, καθῶς τό λέει κι ἡ λέξη, ἀπαιτεῖ τέλεια κοινότητα ζωῆς, ἀπόλυτη ὑπακοή στή μοναστηριακή ἐξουσία, πού τήν ἀντιπροσωπεύει ὁ ἰσόβιος ἡγούμενος, καί ἀπερίσπαστη προσήλωση στόν πνευματικό σκοπό τοῦ μοναχισμοῦ. Ἡ ἀκτημοσύνη ἐδῶ εἶναι ὀλοκληρωτική. Ἀκόμα καί τά πιό μικρά, τά πιό ἀσήμαντα πράγματα εἶναι κοινά. Ὑποχρεωτικά εἶναι κοινά καί τά γεύματα, πού ἔχουν κι αὐτά χαρακτήρα ἱερῆς τελετῆς. Ἀρχίζουν καί τελειώνουν μέ προσευχές πού συντελοῦνται στήν τράπεζα, σύμφωνα μ' ἓνα πατροπαράδοτο τυπικό, σιωπηλά καί μέ συστολή. Κατά τή διάρκειά τους

ἱστορῶ: ἐδῶ ζωγραφίζω.

καθολικό: ἡ ἐκκλησία τοῦ μοναστηριοῦ.

κοινόβιο: τό μοναστήρι, ὅπου οἱ μοναχοὶ ζοῦν κοινή ζωὴ καί διοικούνται ἀπό τόν ἡγούμενο, πού τόν ἐκλέγουν οἱ ἴδιοι καί εἶναι ἰσόβιος. Ἀντίθετα, τά *ἰδιόρρυθμα*, ὅπως λέγονται, μοναστήρια διοικούνται συλλογικά ἀπὸ ἐπιτρόπους πού ἐκλέγονται κάθε χρόνο. Ἀπὸ τίς εἰκοσι μονές τοῦ Ἁγίου Ὁρους, οἱ ἑντεκα εἶναι κοινόβιες καί οἱ ἑννέα ἰδιόρρυθμες.

έναν αναγνώστης σ' έναν ἄμβωνα διαβάξει ἐκκλησιαστικά κείμενα, ὥστε νά μήν πάψει ὁ νοῦς τῶν μοναχῶν καί τήν ὥρα τοῦ φαγητοῦ νά εἶναι ἀφιερωμένος στό Θεό. Ἡ τροφή εἶναι ἴδια γιά ὄλους, νηστίσιμη στό ἔπακρο στίς περιόδους τῶν νηστειῶν, καθώς καί τή Δευτέρα, τήν Τετάρτη καί τήν Παρασκευή ὅλης τῆς χρονιάς. Καί τόν ὑπόλοιπο ὅμως καιρό, πού δέ λογίζεται νηστίσιμος, ἡ τροφή εἶναι λιτότατη καί ἡ κρεοφαγία ὅπωςδῆποτε ἀποκλείεται. Κοινό τέλος θεωρεῖται καί τό ταμεῖο τῆς μονῆς, πού συγκεντρώνει τά προϊόντα τοῦ κοινοῦ μόχθου. Μέ αὐξημένη συνέπεια τηροῦνται στό κοινόβιο ὅλοι οἱ θρησκευτικοί κανόνες. Ἡ ἐξομολόγηση κι ἡ μετάληψη γίνονται ἐδῶ πιό συχνά καί γενικά ἡ ἀσκητική ζωή παρουσιάζει μεγαλύτερη αὐστηρότητα.

Ἑρωτήσεις

1. Στά ταξιδιωτικά κείμενα ὁ συγγραφέας μᾶς δίνει τίς ἐντυπώσεις του ἀπό ἕνα τόπο πού ἐπισκέφτηκε. Τί εἶδους ἐντυπώσεις ἔχουμε στό κείμενο;
2. Τί διαφορά ἔχει ἕνα κοινόβιο ἀπό ἕνα ἰδιορρυθμο μοναστήρι;
3. Πῶς εἶναι ἡ ζωή στό κοινόβιο;
4. Τί σημαίνει ἡ φράση «προσήλωση στόν πνευματικό σκοπό τοῦ μοναχισμοῦ; Πῶς δείχεται ἡ προσήλωση αὐτή;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ 197

Στίς ἔρημιές τῆς Λαπωνίας

Τό ταξιδιωτικό Στίς ἔρημιές τῆς Λαπωνίας εἶναι ἀπότπασμα ἀπό τό βιβλίον "Ἐνα μήνα στό Βόρειο Πόλο (1932). Ὁ συγγραφέας πραγματοποίησε τό ταξίδι του ὡς δημοσιογράφος τό 1926. «Τό ταξίδι – γράφει – βάσταξε ἕνα μήνα. Τόσο βαστάει τό ἀμφίβολο καλοκαίρι τοῦ βορρᾶ, ἀπό τίς 15 Ἰουλίου ὡς τίς 15 Αὐγούστου, ὅταν ὁ ἥλιος δέ δύο ποτέ, ἡ νύχτα δέν ἔρχεται κι ἡ μέρα παρατείνεται εἰκοσιτέσσερις ὥρες τό εἰκοσιτετράωρο».

Βρίσκομαι στό Λυγκσέιντετ τῆς Λαπωνίας καί συλλογίζομαι: εἶναι τάχα τό Λιγκσέιντετ στή Λαπωνία ἢ ἡ Λαπωνία στό Λιγκσέιντετ; Δέ θά μπορούσε κανεῖς ν' ἀκριβολογήσει, γιατί οἱ ἀναθεματισμένοι νάνοι τοῦ Βορρᾶ τά ἔχουν κάνει ὅλα ἄνω κάτω: γεωγραφία, συνταγματολογία*, διεθνές δίκαιο*. Τό Λιγκσέιντετ ὅπωςδῆποτε εἶναι ἕνα μικρό χωριουδάκι νορβηγικό πού ἔχει τή μόνιμη θέση του ἐπί τῆς γῆς κι ἀπάνου στό χάρτη. Ἄλλά ἡ Λαπωνία, τί εἶναι ἡ Λαπωνία; Τά ἑφτά στοιχεῖα τοῦ ὀνόματός της εἶναι τυπωμένα αὐθαίρετα ἀπάνω στό σχέδιο τεσσάρων κρατῶν, τῆς Ρωσίας, Φιλανδίας, Σουηδίας καί Νορβηγίας. Μέ τήν ἴδια αὐθαίρετη εὐκολία ὁ λαός της εἶναι σκορπισμένος ἀπάνω στό ἔδαφος τῶν τεσσάρων αὐτῶν κρατῶν. Μπορεῖτε τώρα νά βγάλετε τό συμπέρασμα μόνοι σας. Γιατί οἱ Λάπωνες οὔτε σκοτιστήκαν οὔτε ποτέ θά σκοτιστοῦν νά καθορίσουν οἱ ἴδιοι τά σύνορα καί τήν ὑπόσταση τοῦ βασιλείου τους. Ἄλλοι πονοκεφαλᾶνε γι' αὐτούς. Τρανοί καί σπουδαῖοι διπλωμάτες συζητοῦν ἐπί χρόνια, γιά νά λύσουν τό «λαπωνικόν ζήτημα», καταλήγουν κάποτε σέ κάποια συνθήκη, φαντάζονται πώς τό ἔλυσαν καί πάνε στά σπίτια τους εὐχαριστημένοι. Ὅποτε τριάντα χιλιάδες νάνοι μ' ἕνα δυό ἑκατομμύρια ταρανδους εἰσβάλλουν μέσα στίς σελίδες τῆς συμφωνίας καί τά κάνουν θάλασσα. Τό βασιλείο τους ἦταν καί μένει πάντοτε ἕνα βασιλεῖο χωρίς σύνορα καί μέ τριάντα χιλιάδες βασιλιάδες. Γιατί κάθε Λάπωνας εἶναι βασιλιάς τοῦ ἑαυτοῦ του καί ἀγνοεῖ τήν ὑπόλοιπη ἀνθρωπότητα.

συνταγματολογία: Κλάδος τῆς νομικῆς ἐπιστήμης πού ἀσχολεῖται μέ τά συντάγματα, τούς βασικούς νόμους πού καθορίζουν τή λειτουργία ἑνός κράτους.

διεθνές δίκαιο: οἱ νόμοι πού ρυθμίζουν τίς σχέσεις μεταξύ τῶν κρατῶν.

Ἀπό τὸ Χάμερφεστ ὡς ἐδῶ ἐννέα ὥρες ταξίδι ἀνάμεσα ἀπὸ ἐννέα ἑκατομμύρια νησιά. Θεόρατα βουνά σκεπασμένα ἀπ' τὰ χιόνια μισοκρύβονται τὸ ἓνα πίσω ἀπὸ τ' ἄλλο καὶ θά μοῦ θύμιζαν τὴν ἐλβετικὴ σκηνοθεσία τῆς λίμνης τῶν Τεσσάρων Καντονιῶν*, ἂν ὁ ἀέρας, τὸ φῶς, ἡ διάθεση τοῦ τοπίου δὲν ἦταν γεμάτα ἀπ' τὴν πρωτότυπη ψυχὴ τοῦ Βορρᾶ. Μιά τέτοια θρυλικὴ καὶ μεγαλόπνοη φύση ἔχει δώσει φτερά στὸν ἐθνικὸ ὕμνο τῆς Σκανδιναβίας: «Ἐσὺ παλιέ, ἐσὺ ἐλεύθερε, ἐσὺ ψηλόκορφε Βορρᾶ!» Παράξενες βάρκες μέ τετράγωνα κόκκινα πανιά ἔχουν ξεχαστεῖ ἀπάνω στοῦ ζαφείρινο πέλαγο – ποιὸς ξέρει! – ἀπ' τὸν καιρὸ τῶν Βίκιγκς*. Αἰῶνες μπορεῖ νὰ διαβούν, ἀλλὰ ὁ Βορράς δέ θά χάσει ποτέ τὴν πρωτόγονη ὁμορφιά τῆς ζωῆς του. Τὰ παραμύθια, τὰ ἔπη τῶν ἡρώων περνοῦν ἐδῶ πέρα ὀλοζώντανα ἀπὸ γενεὰ σέ γενεὰ.

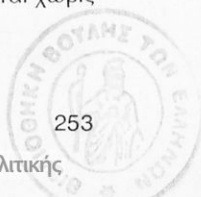
Ὅστε τὸ σωστότερο αὐτὸ εἶναι: ἡ Λαπωνία βρίσκεται στὸ Λιγκσέιντετ. Προσωρινά, ἐννοεῖται. Μόνιμη κατοικία δὲν ὑπάρχει γιὰ τοὺς ἀλλήτες* τοῦ Βορρᾶ. Παραθερίζουν τώρα ἐδῶ καὶ σέ λίγο θά μάσουν πάλι τὰ κουρέλια τους καὶ θά πάρουν μαῦρες στράτες. Θά πᾶνε νὰ ξεχειμάσουν στὰ βουνά. Ἀκούσατε ποτέ σας ξεχειμαδιὸ στὰ βουνά καὶ ξεκαλοκαίριασμα στοὺς κάμπους; Ἄλλὰ ἐδῶ, ὅπως σᾶς εἶπα, ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ τὰ ζῶα. Ὁ Λάπωνας ἀκολουθεῖ τοὺς τάρανδους του. Αὐτὸ τὸ ἀνάποδο ζῶο δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει τὸ καλοκαίρι στὰ φιέλδ*, γιατί τὸ χορτάρι εἶναι ξερό καὶ γιατί ὑποφέρει ἀπ' τὰ, κουνούπια. Κατεβαίνει λοιπὸν πρὸς τὴ θάλασσα, σέρνοντας τὸ δυστυχισμένο Λάπωνα μαζί του. Ἐκεῖ τὸ χορτάρι εἶναι δροσερό ἀπ' τὴν ὑγρασία, κουνούπια δὲν ὑπάρχουν καὶ προπάντων ὑπάρχει θάλασσα. Ὁ τάρανδος ἔχει τὴ δίψα τῆς ἀρμύρας, ἂν ἦταν δυνατό νὰ ρουφήξει ὀλόκληρο τὸν ὠκεανό. Ἐπειτα πάλι, μέ τὰ πρῶτα χιόνια, τὸ ἄθλιο κοραβᾶνι ξεκινᾶ πρὸς τὰ φιέλδ, ὅπου ὁ τάρανδος θά βοσκήσει τὰ μανιτάρια του ὡς τὸ Μάη. Ἐρχονται ὁμως δύσκολοι καιροί, τὸ χόρτο μαραίνεται ἀπ' τοὺς πάγους καὶ ὁ τάρανδος ἀναγκάζεται νὰ ἐγκαταλείψει τὰ μεράκια του. Γίνεται σαρκοφάγος κι ἐξοικονομιεῖται ὅπως ὅπως μέ ἓνα μίγμα ἀπὸ κεφάλια ψαριῶν, μουρουνόλαδο καὶ λίγα τρίμματα ἀχύρου. Ὁ τάρανδος εἶναι ἡμι-ἄγριο ζῶο, πού ἀφήνεται δύσκολα νὰ τιθασειτεῖ. Οἱ Λάπωνες τὸν πιάνουν μέ τὸ «λάσο», ὅπως οἱ Μεξικάνοι τὰ ἄγρια ἄλογα. Ἀκόμα καὶ κάθε

Λίμνη τῶν Τεσσάρων Καντονιῶν: ἡ λίμνη Λουκέρνη τῆς Ἑλβετίας.

Βίκιγκς: Σκανδιναβοὶ πειρατές, πού λυμαίνονταν τὰ παράλια τῆς Εὐρώπης κυρίως ἀπὸ τὸν 8ο ἕως τὸ 10ο αἰῶνα.

ἀλλήτες: ἡ ἀρχικὴ σημασία τῆς λέξης εἶναι: ὁ ἄνθρωπος πού περιφέρεται χωρὶς μόνιμη κατοικία.

φιέλδ: τὰ βουνά.

φορά πού θέλουν νά τόν ά έξουν, είναι ύποχρεωμένοι νά τόν δέσουν από μία σημύδα*.

Έδω στό λιγκσέιντετ έρχονται νά παραθερίσουν λίγες φτωχίες φαρμαλιές πού δέν έχουν μεγάλα κοπάδια. Είδα καμιά διακοσαριά τارانδους μαντρωμένους κάτω άπ' τά δέντρα. Στό πλησίασμά μας τούς έπιασε πανικός. Έτρεχαν δεξιά κι άριστερά σάν δαιμονισμένοι και μούγκριζαν καθώς τά γουρούνια. Είναι πολύ άσχημα ζώα, ένα είδος έλαφιού, μέ κέρατα τυλιγμένα κι αυτά μέ τριχωτό δέρμα.

Σās μίλησα πρώτα γιά τή Λαπωνία τών τارانδων. Λοιπόν, αυτή είναι ή πραγματική Λαπωνία. Χωρίς αυτούς δέ θά ύπήρχε ως ξεχωριστή γεωγραφική έννοια. Οί Λάπωνες ή θά εξαφανίζονταν άπ' τό πρόσωπο τής γής ή θά έπαιαν νά είναι Λάπωνες, θά έξοικειώνονταν μέ τόν τρόπο τής ζωής τών άλλων ανθρώπων. Τώρα ζουνε τή δική τους ζωή. Ό Θεός νά τήν κάνει! Τό καλοκαίρι κάτι ύποφέρεται. Δέν έχουν ανάγκη νά προσέχουν πολύ τά κοπάδια τους, τ' αφήνουν ελεύθερα νά βοσκάνε, όπου βρούνε τροφή. Μόνο μία φορά κάθε τόσο πηγαίνουν νά δούν μήπως τά σκυλιά τών γειτόνων τά έχουν πάρει κυνήγι και τά μαζεύουν νά τ' άρμέξουν. Άλλά τό χειμώνα στά φιέلد, όπου άπ' τό κρύο παγώνει κι αυτό άκόμα τό κρασί κι αυτός ό ύδράργυρος του θερμόμετρου, χρειάζεται βάρδια τρομερή. Τρομερότερη μάλιστα όσο τό κρύο είναι πιό δυνατό, ό άέρας πιό λυσοασμένος και ή νύχτα πιό σκοτεινή. Γιατί τότε ρίχνεται ό θανάσιμος έχθρός τών Λατώνων, ό λύκος. Γέροι και νέοι πρέπει νά ξενυχτίσουν έξω μέ τά ζώα και ν' αλλάζουν τή βάρδια τους κάθε τέταρτο. Τά σκυλιά δέν κλείνουν μάτι όλη τή νύχτα και τά έλκηθρα είναι πάντα έτοιμα γιά τό μεγάλο κυνήγι. Ό λύκος μπορεί νά ξεπαστρέψει κοπάδια όλόκληρα. Τά πνίγει ή τά σκορπά στις έρημιές και δέν ξαναμαζεύονται πλέον. Υπάρχουν παραδείγματα οικογενειών πού κοιμήθηκαν πλούσιες και ξυπνήσαν φτωχές. Γιατί ή περιουσία τών Λατώνων είναι τά ζώα τους, άλλο τίποτε δέν έχουν. Γη ούτε σκέφτηκαν ούτε μπόρεσαν νά καλλιεργήσουν ποτέ.

Άλλά τίς περισσότερες φορές ό άνθρωπος κατορθώνει νά έξολοθρεύει τόν έχθρό του. Η μάχη του λύκου είναι τό άγριότερο ποιήμα τής λαπωνικής ζωής. Μόλις αντίληφθει τόν έχθρό, ή βάρδια άρχίζει νά φωνάζει: «Γκοϋμπε! γκοϋμπε!» Λύκος! λύκος! Άνθρωποι, ζώα, πετάγονται στό πόδι. Οί τارانδοι στην άρχή μαζεύονται κοντά κοντά σάν νά θέλουν νά προφυλαχτούνε. Έπειτα τούς πιάνει πανικός και σκορπάνε μ' όλη τή γρηγοράδα τών ποδιών τους. Από κοντά οί λύκοι προ-

---

σημύδα: δέντρο τών βορείων χωρών.

σπαθοῦν νά τούς ἀπομονώσουν. Κοντά ἀπ' τούς λύκους τά σκυλιά, μικρά κυνηγόσκυλα μέ κομμένη οὐρά, γιά νά μὴν τὰ δαγκώνει ὁ λύκος. Τελευταῖοι οἱ ἄνθρωποι μέ τά χιονοπέδιλα. Καί ἡ ἄγρια σκηνή διαδραματίζεται ἀπάνω στά αἰώνια χιόνια καί μέσα στό σκοτάδι τῆς νύχτας πού δέν πρόκειται νά ξημερώσει ποτέ. Ἄν τό χιόνι εἶναι παχύ, ὁ Λάπωνας γλιστᾶ εὐκολότερα καί τότε προφταίνει σίγουρα τό λύκο. Περνάει πλάι του σάν τή θύελλα καί μέ τό «σκί-στόκ»* τόν χτυπᾶ μέ διαβολική δεξιότητα στό ἀσθενέστερο μέρος τοῦ κορμιοῦ του. Ὁ λύκος ξαπλώνεται παράλυτος. Ἄλλά ὁ Λάπωνας δέν ἔχει καιρό νά τόν σκοτώσει ἀμέσως, πρέπει νά τρῆξει γιά τούς ἄλλους. Μόνον ὅταν τελειώσει τό κυνηγητό, ξαναγυρίζει στόν πρῶτο καί τοῦ δίνει τή βολή τῆς χάριτος στό κεφάλι ἢ μιὰ καλή μαχαιριά στά πλευρά. Ἡ τελετή συνοδεύεται πάντοτε ἀπ' τό λαπωνικό ἐξάψαλμο, γιατί ὁ Λάπωνας δέν ἐννοεῖ νά ξεμπερδέψει τόν ἐχθρό του, πρὶν τοῦ ἀπαριθμήσει ὅλα τά ἐγκλήματα πού ἔκαμε αὐτός καί οἱ κακοῦργοι του πρόγονοι.

Ἄλλά μήπως μαζί μέ τό λύκο τελειώνει καί ἡ περιπέτεια; Νέα βάσανα ἀρχίζουν, ἡ ἀναζήτηση τῶν σκορπισμένων ἀγριμιῶν. Καλοὶ γείτονες φροντίζουν συνήθως νά τά περιμαζέψουν στίς δικές τους μάντρες, ὅπου πρῶτα πρῶτα τούς κόβουν τ' αὐτιά, γιατί ἐκεῖ εἶναι χαραγμένα τά σημάδια πού βάνουν οἱ νοικοκυραῖοι, γιά ν' ἀναγνωρίζουν τά ζῶα τους. Οἱ Λάπωνες εἶναι φοβεροὶ κλέφτες ταράνδων, ὅπως οἱ δικοὶ μας κατοικοκλέφτες. Μποροῦν νά κλέψουν κοπάδια ὀλόκληρα καί νά μὴν ἀφήσουν οὔτε ἴχνος κλειψιάς. Στίς σπάνιες περιπτώσεις πού τούς ἀνακαλύπτουν καί τούς ὀδηγοῦνε στά νορβηγικά δικαστήρια, οἱ νορβηγοὶ δικηγόροι βεβαιώνουν πῶς ξέρουν νά ὑπερασπίσουν τούς ἑαυτοὺς τους μέ πονηριά διαβολική.

Ὡστε τό ζήτημα εἶναι νά ξανάβρουν τά ζῶα τους καί νά ξαναγίνουν νοικοκυραῖοι. Διαφορετικά πέφτουν σέ ἔσχατη ἀθλιότητα καί ἀναγκάζονται θέλοντας καί μὴ νά καταφύγουν στή θάλασσα καί νά γίνουν ψαράδες. Οἰκογένειες πού ἔχουν κάτω ἀπό ἑκατὸ ταράνδους θεωροῦνται φτωχές καί διατρέχουν τόν κίνδυνο νά πεθάνουν τῆς πείνας. Πλούσιοι λογαριάζονται ὅσοι ἔχουν ἀπάνω ἀπὸ πεντακόσους. Ὑπάρχουν τώρα καί μερικοὶ πού λογαριάζονται μέ τρεῖς χιλιάδες ζῶα καί μέ γενναῖο κομπόδεμα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἑκατομμυριοῦχοι, πού θά μπορούσαν ἀξιόλογα νά ἐγκατασταθοῦν σέ μιὰ πόλη νορβηγική καί νά ζήσουν σάν μεγάλοι κύριοι. Ἄλλά δέν τό κάνουν οὔτε αὐτοὶ οὔτε κανεῖς τους. Οἱ Λάπωνες σέ κάποιο λαϊκὸ τους τραγούδι κλαῖνε τή μοῖρα τους πού

σκί-στόκ: τό μπαστούνι τοῦ σκί.

τούς καταράστηκε τάχα νά τρέχουν άπάνω στή γή. Κι όμως δέν έννοοῦν ν' αλλάξουν τή ζωή τους. Διηγούνται πώς, όταν ὁ βασιλιάς Χριστιανός βος ζήτησε ένα νεαρό Λάπωνα γιά τήν άνακτορική του φρουρά, μέ χίλιες δυσκολίες κατόρθωσε νά τοῦ δώσουν ένα. Κι αὐτός ὁ ένας πέθανε σέ λίγο καιρό, ὁ θεός ξέρει ἀπό τί νοσταλγία καί πληξη.

Οἱ Λάπωνες εἶναι οἱ κυρίαρχοι τοῦ διαστήματος. Μαθημένοι νά κυκλοφοροῦν μέσα σέ τέσσερα κράτη, δέ σκέφτηκαν ποτέ νά ιδρύσουν ένα κράτος δικό τους. Ὅσοτόσο τά καθήκοντά τους τά ἐκτελοῦν μέ πολύ σεβασμό. Πληρώνουν τούς φόρους καί στέλνουν τά παιδιά τους στά σχολεῖα, ὅπου μαθαίνουν νά γράφουν, ν' ἀριθμοῦν καί νά διαβάζουν «τάς Ἀγίας Γραφάς». Ἡ ἐκπαίδευση εἶναι ὑποχρεωτική, οἱ ἀγράμματοι δέν ἔχουν δικαίωμα γάμου. Αὐτά, έννοεῖται, γιά ὅσους ἔχουν κάπου μόνιμα ἐγκατασταθεῖ. Γιά τούς νομάδες ὑπάρχουν δασκαλοὶ πού γυρίζουν ἀπό σκηνή σέ σκηνή καί μαθαίνουν τά παιδιά τους γράμματα. Ἦσυχος καί ἄκακος λαός. Νομίζεις, εἶπε κάποιος λαπωνολόγος, πώς σοῦ ζητοῦν συγγνώμη, γιάτί ὑπάρχουν ἀπάνω στή γή. Ἀπόδειξη ὅτι εἶναι ὁ μόνος ἀπολίτιστος λαός πού ἔχει ἐκχριστιανιστεῖ χωρίς κίνδυνο. Γιάτί οἱ Λάπωνες εἶναι χριστιανοί. Ὁ ἐκχριστιανισμός τους ἄρχισε στά 1714. Πρίν λάτρευαν τήν ἀρκούδα καί ἄλλα τέρατα καί σημεῖα τοῦ Βορρά. Στό χριστιανισμό ἔπεσαν μέ τά μούτρα καί ὑπάρχουν παραδείγματα γέρων ἀναλφάβητων πού ἀποστηθίζουν τριάντα καί σαράντα ψαλμούς τοῦ Δαβίδ.

Ὅσοτόσο ἡ εἰδωλολατρία δέν ἔσβησε μέσα τους ὀλότελα. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βορρά τούς ἀποδίνουν δύναμη μάγων καί πιστεύουν πώς ἀσκοῦνε κάποιο σκοτεινό γόητρο. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πώς κυκλοφορώντας ἀπάνω σ' ἐκτάσεις φανταστικές, κάτω ἀπό οὐρανοῦς παράξενους καί μυστηριώδεις, δέν κατόρθωσαν καί οὔτε θά κατορθώσουν νά λυτρωθοῦν ἀπ' τίς παλιές παραισθήσεις τους. Νέοι Λάπωνες σπουδασμένοι στά Πανεπιστήμια τῆς Στοκχόλμης καί τοῦ Ὁσλο δέ διστάζουν νά βεβαιώσουν ὅτι στήν πατρίδα τους κάποια μεσάνυχτα τοῦ καλοκαιριοῦ ἔχουν δεῖ τήν Κόρη τοῦ Ἥλιου!

Ἀλλά τά τρία μεγάλα, ἀληθινά καί αἰώνια εἰδῶλα τῶν Λαπώνων εἶναι ἡ φωτιά, ὁ καφές κι ὁ καπνός. Τί φωτιά; Πυρκαγιά! Ἡ καλύβα τους, ένα ἄθλιο χωματένιο καβούκι ἀνοιχτό στό ἀπάνω μέρος, καπνίζει σάν ἡφαίστειο. Ἐκεῖ μαζεύονται σταυροπόδι δέκα καί ἑκατό φορές δεκάπεντε Λάπωνες. Ὁ ἀφέντης κάθεται ἀντικρύ στήν πόρτα, γιάτί προστάτεύεται καλύτερα ἀπ' τό κρῦο. Κοντά του ἡ γυναίκα του καί τά παιδιά. Οἱ δοῦλοι ψοφολογᾶνε κοντά στήν πόρτα. Ἀλλά δοῦλοι, κύριοι, παιδιά καί γυναῖκες, ἔχουν ὅλοι τήν πίπα στό στόμα. Ἐπεσε φτώχεια

μεγάλη καί δέν υπάρχει καπνός; Οί Λάπωνες σκίζουν τά ξύλινα δοχεῖα τοῦ καπνοῦ καί μασοῦν τό πολύτιμο ξύλο. Σωματικά παρ' ὄλο τό σπιθαιαίο τους ἀνάστημα, εἶναι θηρία σέ ἀντοχή καί σκληρότητα. Οἱ γυναῖκες τους ἐξαφῶνα πέντε μέρες μετά τόν τοκετό τους ξεκινοῦν μέ τά πόδια καί διανύουν ἀτελείωτα χιλιόμετρα, γιά νά φτάσουν στήν ἐκκλησιά.

Τά χιλιόμετρα γιά τό Λάπωνα εἶναι τό πιό εὐχάριστο σπόρ. Ἐκεῖ πού κάθεται σταυροπόδι τόν βλέπετε νά πετάγεται ξαφνικά, νά ζέβει τόν τάρανδο στό ἔλκηθρο καί νά χάνεται μέ καταπληχτική ταχύτητα στίς ἐκτάσεις τῶν πάγων. Πάει νά ἐπισκεφεῖ κάποιο συγγενή του πού, ὅπως συμβαίνει συνήθως, κατοικεῖ μόλις σέ 250 χιλιόμετρα ἀπόσταση! Τό πῶς προσανατολίζεται ἀπάνω στή λευκή ἐκείνη ἀπεραντοσύνη εἶναι θαῦμα θαυμάτων. Γνωρίζει καί τήν τελευταία πτυχή τῆς γῆς καί ἀνακαλύπτει ἐνστίκτως* τά σημεῖα, ὅπου ὁ πάγος σκεπάζει λίμνες ἢ ποταμούς. Πολλές φορές ἕνα τέτοιο ταξίδι ἀπάνω στά χιόνια ἀφήνει τό Λάπωνα τυφλό γιά πέντε μέρες!

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε στό χάρτη τή θέση τῆς Λαπωνίας.
2. Νά δώσετε τά κυριότερα γνωρίσματα τοῦ χαρακτήρα τῶν Λαπώνων μέ βάση τίς πληροφορίες πού δίνει ὁ συγγραφέας.
3. Ποιοί ὄροι καθορίζουν τόν τρόπο ζωῆς τῶν Λαπώνων;
4. Νά ἀναφέρετε περιοχές τῆς χώρας μας, ὅπου ὁ τρόπος ζωῆς τῶν κατοίκων καθορίζεται ἀπό τό φυσικό περιβάλλον.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ - ΝΟΒΑΣ (1895-1962). Ἄδελφός τοῦ ποιητῆ Ἀθανασιάδη-Νόβα (Ἀθάνα). Γεννήθηκε στή Ναύπακτο. Σπούδασε Νομικά στήν Ἀθήνα καί Πολιτικές Ἐπιστήμες στή Γερμανία. Ὑπηρετήσε ὡς νομάρχης καί ἐπιθεωρητής νομαρχιῶν. Πολύ νέος ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία καί τή λογοτεχνία. Ἐγράψε ποιήματα, κριτικές μελέτες, ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις. Ἔργα του: α) ποιήματα: *Λουλούδια στά μαλλιά της*, β) Ταξιδιωτικά: *Ἐνα μήνα στό Βόρειο Πόλο*, γ) μελέτες: *Σολωμός-Παλαμᾶς-Μαλακάσης-Ψυχάρης*, *Ἀθηναϊκή δραματουργία*.

ἐνστίκτως: μέ τό ἐνστικτο.

γυμνάζαμε και την ψυχή μας, τί θάματα θά μπορούσαμε νά κάμουμε!»

Έδω όμως, στό Ήτον, ό θεατής δέν μπορεί νά ξεσπάσει σέ κλάματα. Γιατί μήτε καταπληχτικούς σκoiνοβατικούς άθλους θά δει, μήτε κι ή ψυχή μένει, μέσα σέ τέτοια εύλύγιστα κορμιά, άκαλλιέργητη. Υπάρχει μέτρο, ίσορροπία, παράλληλη καλλιέργεια σάρκας και νου σέ ανθρώπινη κλίμακα. Ελληνική άρμονία.

Τά σπόρ κι οι κλασικές σπουδές* είναι στό Ήτον οι δύο παράλληλοι άδερφωμένοι δρόμοι τής άγωγής. Όχι όμως σπόρ άτομικά – άκόντι, πήδημα, δίσκος – παρά σπόρ όμαδικά: λεμβοδρομίες, κρίκετ*, τένις*, φουτμπολ.

Τά όμαδικά παιχνίδια ύπηρετούν μεγάλο ήθικό σκοπό: σέ συνηθίζουν νά ύποτάξεις τήν άτομικότητά σου σέ μιά γενική ένέργεια. Νά μη νιώθεις πώς είσαι άτομο ανεξάρτητο, παρά μέλος μιάς ομάδας. Νά ύπερασπίξεις όχι μονάχα τήν άτομική σου τιμή παρά όλόκληρη τήν τιμή τής ομάδας, όπου ανήκεις: σχολή, Πανεπιστήμιο, πόλη, έθνος. Έτσι, από σκαλοπάτι σέ σκαλοπάτι, τό παιχνίδι μπορεί νά σέ ανεβάσει στίς πιό άψηλές κι άφιλόκερδες κορυφές τής ένέργειας.

Στά σπόρ δέ γυμνάζεις τό σώμα σου μονάχα: γυμνάζεις, πάνω άπό όλα, τήν ψυχή σου. «Στά τερέν* του Ήτον», είπε πολύ σωστά ό Ουέλ-λιγκτων, «κερδήθηκε ή μάχη του Βατερλώ.»

Στά όμαδικά αυτά σπόρ μαθαίνεις νά 'σαι έτοιμος, νά συγκρατιέσαι, νά περιμένεις τήν κατάλληλη στιγμή, νά θυσιάζεις τίς άτομικές χαρές ή προτίμησες γιά τά συφέροντα τής ομάδας. Μαθαίνεις νά προσαρμόζεις τίς ιδιότητές σου στίς άνάγκες του συνόλου, νά έκμεταλλεύεσαι όσο μπορείς γιά τή νίκη τά έλαττώματα και τά προτερήματά σου. Με τή μέθοδο αυτή μονάχα μπορείς ν' άσκηθείς γιά τό μεγάλο παιχνίδι, άρ-γότερα, τής δημόσιας ζωής.

Γιά νά φτάσεις στό ύψηλό αυτό κορύφωμα τής άσκησης, πρέπει καλά νά ξέρεις τόν έαυτό σου, νά ξέρεις τό διπλανό σου, νά ξέρεις κι άλάκερη τήν ομάδα, όπου ανήκεις. Κι όχι μονάχα αυτό: νά ξέρεις και τήν αντίπαλή σου ομάδα. Νά μην τήν περιφρονάς, νά τή σπουδάζεις μέ άμεροληψία και σέβας, νά ξέρεις καλά τίς άρετές και τίς δυνάμες της, γιά νά οργανώσεις άνάλογα και σύ τίς άρετές και τίς δυνάμες σου και νά μη χάσεις τό παιχνίδι.

Κι άκόμα τούτο τό σημαντικότερο, πού άποτελεί τό πιό κρυφό, τό

κλασικές σπουδές: οι σπουδές των κλασικών γραμμάτων (άρχαιων ελληνικών και λατινικών)

γκολφ, κρίκετ, τένις: όμαδικα παιχνίδια

Τερέν: γηπέδο

πιο παναθρώπινο τέρμα του παιχνιδιού: να ξέρεις πώς κι η αντίθετη ομάδα στο βάθος δεν είναι αντίμαχη, συνεργάζεται μαζί σου, γιατί χωρίς αυτή δε θα υπήρχε παιχνίδι.

Ό,τι άγνωστα ή ήθικό μπορεί να μάς μάθει το παιχνίδι είναι τούτο: ο ανώτατος σκοπός του παιχνιδιού δεν είναι η νίκη παρά πώς, από ποιούς δρόμους, με ποιάν προπόνηση, με τί πειθαρχία, ακολουθώντας αυστηρά τους νόμους του παιχνιδιού, να μάχεσαι για τη νίκη.

Έτσι πού κοιτάζα στο ήσυχο τούτο δειλινό τους ώραιους έφηβους του Ήτον, άλλους με τά γαλάζια, άλλους με τ' άσπρα κασκέτα τους να πολεμούν, λυγεροί, συγκεντρωμένοι, έτοιμοι, με τόν άλαφρό κραδασμό του λιγνού άτσαλένιου σπαθιού, προσπαθούσα να βρω τους θεμελιακούς νόμους της άσκησης: βρήκα τέσσερις:

- 1) Ν' άσκείς τό σώμα καί τήν ψυχή ως άτομο, ανεξάρτητα από τήν ομάδα·
- 2) ν' άσκείς τό σώμα καί τήν ψυχή ως άτομο μέσα στην ομάδα τή δική σου·
- 3) ν' άσκείς τό σώμα καί τήν ψυχή αναφορικά με τήν αντίπαλη ομάδα·
- 4) ν' άσκείται άλάκερη ή μία ομάδα αναφορικά με άλάκερη τήν άλλη ομάδα.

Η ζωή είναι παιχνίδι σάν τό τένις, σάν τό γκόλφ. Δεν παίζεις μόνος σου, παίζεις με άλλους. Έχεις ευθύνη άπέναντι σε όλους τους συντρόφους σου, όλοι σου οί σύντροφοι έχουν ευθύνη άπέναντί σου. Άτομο κι ομάδα είναι ένα.

Τό παιχνίδι έχει νόμους· όποιος θέλει να παίζει, όφείλει να ξέρει τους νόμους αυτούς καί να τους σέβεται. Άν δεν ξέρει τους νόμους ή αν δε θέλει να τους σέβεται, δεν είναι άξιος να λάβει μέρος στο παιχνίδι. Μέσα στον κύκλο πού χαράζουν οί νόμοι είναι άπόλυτα λεύτερος· κανένας, μήτε ο βασιλιάς, δεν έχει δικαίωμα να επέμβει. Μπορεί οί νόμοι αυτοί να 'ναι παλιωμένοι ή στραβοί ή αυθαίρετοι· δεν έχει σημασία· τό σπουδαίο είναι, κι αυτό γυμνάζει τήν ψυχή του ανθρώπου, να τους υπακούς.

Δέν πρέπει να ντρέπεσαι πώς νικήθηκες· πρέπει να ντρέπεσαι μονάχα όταν έπαιξες κακά καί γι' αυτό νικήθηκες· ή – κι αυτό είναι τό χειρότερο – πρέπει να ντρέπεσαι, όταν νίκησες παίζοντας κακά ή άτιμα.

Τό fair-play*, να τό ανώτατο χρέος. Να παίζεις καλά τό παιχνίδι, είτε

---

fair-play (φέαρ-πλέι): σωστό παιχνίδι.

φουτμπόλ είναι είτε πόλεμος είτε ολόκληρη ζωή, αυτή είναι η πρώτη αυστηρότατη έντολη στον έγγλέζικο δεκάλογο. «Νά 'σαι δυνατός και νά παίζεις τόν άντρα!» Κάνε τό χρέος σου αυτό και μή σέ μέλει για τίποτα άλλο. "Αν πετύχεις, αν αποτύχεις, αυτό έχει μονάχα πραχτική, όχι ψυχική αξία· έκαμες τό χρέος σου, τί άλλη άμοιβή θές;

"Αν περιμένεις όποιαδήποτε άμοιβή, αν έργάζεσαι, για νά ικανοποιεις όχι έσωτερικές σου έπιταγές παρά για νά πλερωθεις, είσαι μισοφόρος· δέν είσαι λεύτερος πολεμιστής.

«Όποιος δέ βρίσκει τήν άνταμοιβή μέσα του είναι σκλάβος· ή λυχτάρα ν' άρέσει σέ άλλους τρικυμίζει τά πέντε δηλητήρια, τίς πέντε αίστησες του άνθρώπου.» Τά υπερήφανα τουτα λόγια του μεγάλου Θιβετανου άσκητη, του Μιλαρέπα, φτερώνουν μέ λευτεριά τήν καρδιά του άνθρώπου και τέλεια ταιριάζουν στις πράσινες τουτες παλαιστρες του Ήτον. Μονάχα όποιος ζει τά λόγια τουτα και τά κάνει πράξη στην καθημερινή του ζωή, είναι λεύτερος άνθρωπος.

Μιά Έγγλέζα μητέρα, που ό γιός της σκοτώθηκε καλά πολεμώντας στον περασμένο πόλεμο, έγραψε στον τάφο του γιου της τουτον τον άπλούστατο έγγλέζικο έπιτάφιο ύμνο: «Έπαιξε καλά τό παιχνίδι.»

Έρωτήσεις

1. Νά δικαιολογήσετε τόν τίτλο του κεφαλαίου: *Δίπλωμα άνθρώπου.*
2. Τί έννοει ό συγγραφέας μέ τή φράση... *σε κάθε ψυχή που μπορεί νά σπάσει τήν πνιχτική θελιά της λογικής;*
3. Τί έννοει ό συγγραφέας στην παράγραφο: *Ν' ακολουθοϋν στην πράξη τήν πολιορκητική του Μέγα Άλέξαντρου κτλ.;*
4. Ό συγγραφέας λέει: *«Νιώθεις πώς έδω... τό ελληνικό πνεμα, φωτεινό, τολμηρό κι ισορροπημένο, συνεχίζει έξόριστο στην υπερβόρεια όμίχλη τό εξαίσιο έργο του».* Νά τό εξηγήσετε.
5. Γιατί στο Ήτον οι νέοι ασκούνται στα όμαδικά άθλήματα; Νά βρείτε τίς άπαντήσεις που δίνει ό ίδιος ό συγγραφέας.

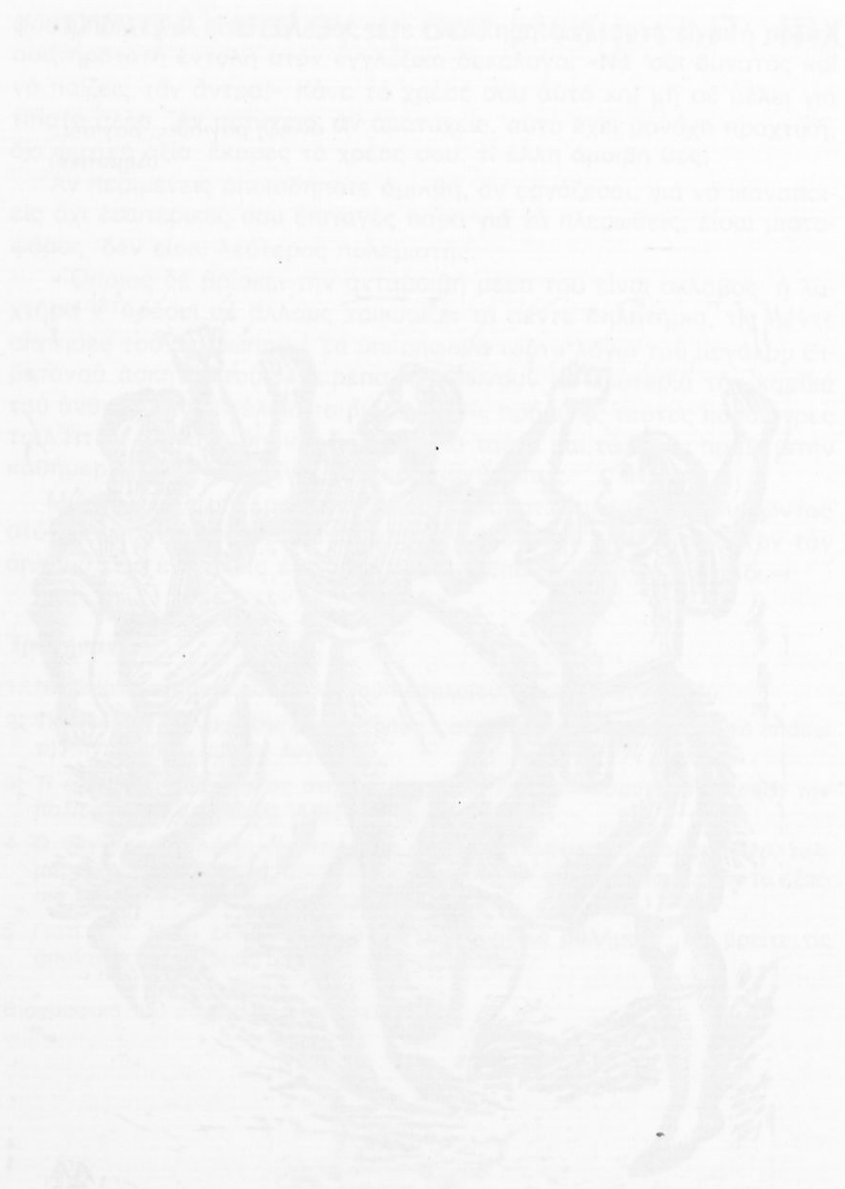
Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ. 144.

XIII. Παθαιμονές του μεγάλου Αγώνα

Οι παθαιμονές άνοιξη ραγιάδες, ραγιάδες
(Δημοτικό)

Άγ. Άστεριάδης: *Άνθρωποι του 21*

Θούριος

Τό φθινόπωρο τοῦ 1797 ὁ Ρήγας τόπωσε στή Βιέννη τό ἐπαναστατικό του μανιφέστο σέ 3.000 ἀντίτυπα. Ἦταν ἓνα πυκνοτυπωμένο τετρασελίδο πού περιλάμβανε μιά φλογερή προκήρυξη, τό Σύνταγμα τοῦ νέου Κράτους καί τό Θούριο. Ὅλο αὐτό τό ὕλικό τό ἔστειλε στό φίλο του Ἄντ. Κορωνιό, στήν Τεργέστη, ὅπου ὁ ἴδιος φτάνει στίς 19 Δεκεμβρίου 1797 καί συλλαμβάνεται ἀπό τούς Αὐστριακοὺς. Μέ τό Θούριο, πού ἡ ἀξία του δέ στηρίζεται τόσο στήν ποιήσῃ του ὅσο στίς πολιτικές του ἐπιδιώξεις, ὁ Ρήγας θέλει νά παρουσιάσει τό πρόγραμμά του, νά σκορπίσει τόν ἐνθουσιασμό στους συμπατριώτες του καί νά προετοιμάσει τήν ἐξέγερση. Ἀπό τούς 126 στίχους του θά διαβάσετε τούς 10 πρώτους.

Ὡς πότε παλικάρια, νά ζοῦμεν στά στενά,
μονάχοι. σάν λιοντάρια, στές ράχες, στά βουνά:
Σπηλιές νά κατοικοῦμεν, νά βλέπομεν κλαδιά,
νά φεῦγομ' ἀπ' τόν κόσμον, γιά τήν πικρή σκλαβιά;
Νά χάνομεν ἀδέλφια, πατρίδα καί γονεῖς,
τούς φίλους, τά παιδιά μας κι ὅλους τούς συγγενεῖς;

Καλλιό ἴναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά καί φυλακή!

Τί σ' ὠφελεῖ ἂν ζήσεις καί εἶσαι στή σκλαβιά;
Στοχάσου πώς σέ ψένουν καθ' ὥραν στή φωτιά.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι τά παθήματα τῶν Ἑλλήνων τά χρόνια τῆς σκλαβιάς;
2. Ποιοί κατά τή γνώμη σας στίχοι συνοψίζουν τό κεντρικό νόημα τοῦ θούριου;

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ (ΦΕΡΑΙΟΣ) (1757-1798). Πρόδρομος καί πρωτομάρτυρας τῆς ἐλευθερίας. Γεννήθηκε στό Βελεστίνο τῆς Θεσσαλίας. Ἔμαθε τά πρώτα

θούριος (καί θούριον): πολεμικό τραγούδι, ἐμβατήριο.

γράμματα στη Ζαγορά του Πηλίου και αργότερα πήγε στην Κωνσταντινούπολη. Υπηρέτησε ως γραμματικός στην Πόλη και στη Βλαχία και τό 1796 πήγε στη Βιέννη, όπου ανέπτυξε έντονη πολιτική και έθνική δράση. Οί αούστριακές άρχές τόν συνέλαβαν και τόν παρέδωσαν στους Τούρκους, οί όποιοί τόν εκτέλεσαν τό 1798 στό Βελιγράδι. Τά ποιήματά του και συγκεκριμένα ό *Θούριος* δέν έχουν καλλιτεχνική άξία· διαδόθηκαν όμως στην Έλλάδα και άναψαν τόν πόθο της ελευθερίας. Έργα του: *Σχολειόν τών ντελικάτων έραστών*, *Φυσικής Άπάνθισμα* (μεταφράσεις), *Νέα πολιτική διοίκηση*, *Θούριος*, *Μεγάλη Χάρτα* κ.ά.

Θ. Πετσάλης-Διομήδης

[Σχολεία πρώτα...]

Οί Μαυρόλκοι, όπου άνήκει τό άπόσπασμα, είναι ένα ιστορικό μυθιστόρημα, στό όποιο ό συγγραφέας παρουσιάζει τήν κατάσταση και έξιτορεί τούς άγώνες του ύπόδουλου έλληνισμού στην περίοδο της Τουρκοκρατίας (1565-1799). Στο κείμενο παρακολουθούμε τό κήρυγμα του Κοσμά του Αιτωλού στους άρματολούς του Μπουκουβάλα. Ό Κοσμάς ό Αιτωλός μετά τήν άποφοίτησή του από τήν Αθωνιάδα Σχολή περιόδευσε στίς τουρκοκρατούμενες περιοχές και μέ κηρύγματα και συμβουλές προσπαθούσε νά άφυπνίσει τήν έθνική, πνευματική και θρησκευτική συνείδηση του ύπόδουλου Γένους. Χρονικά τό κήρυγμα τοποθετείται λίγο πριν από τά όρλωφικά.

– Έμαθα ότι άμαρτήσατε, άδελφοί. Έβλάψατε άδελφούς σας χριστιανούς, τήν ώρα όπου ό άπιστος μάς μπήζει άλλιώςτικά τό μαχαίρι. Κατεβήκατε στ' Άμπελάκι και σφάξατε τό Γερακάκη και τόν Άσιμή, τούς κοτζαμπάσηδες* τ' Άμπελακιού.

Κοίταξε τόν καπετάνιο στά μάτια.

– Καπεταναίο και κοτζαμπάσηδες ένα είναι. Τούς έχει ανάγκη τό Γένος. Νά πάψετε πιά νά χύνετε τό αίμα σας ό ένας του άλλου. Σκοτώνετε τό Γένος!

Γύρισε και κοίταξε όλους στά μάτια, τούς άρματωμένους, κάποι όγδόντα εκατό νομάτες*.

κοτζάμπασης: δημογέροντας, προεστός, νομάτες: άτομα (ίδιωμ.).

- Καί ὡσάν νά μήν ἔφτανε αὐτό, ἄντρες περήφανοι, ἐλεύθεροι, ἀρματωμένοι, ριχτήκατε μέσ στό χωριό καί μακελέψατε ἀδελφούς σας χριστιανούς...

- Γδικιωμός ἦτανε!... γδικιωμός! ἀκούστηκε μιὰ φωνή.

- Νά μήν τή ματακούσω τή μαύρη λέξη! Ἐκραξε ἄγρια ὁ γερο-Κοσμάς. Ἐκδίκηση δέν τήν ξέρει ὁ Σωτήρ μας ὁ Χριστός καί τήν τιμωρία τή δίκαιη τήν κρατάει Αὐτός, γιά νά τή δώσει. Καί σέ ποιόν θά τή δώσει, ὅταν σημαίνει ἡ ὥρα ἐκείνη; Πρῶτα σέ κείνον πού ἔβλαψε τόν ἀδερφό του. Κι ὄχι μόνο βλάψατε τούς ἀδελφούς σας, ἀλλά χυθήκατε μέσα στά σπίτια τους καί τά ἐγδύσατε! Φόβος καί τρόμος μέ συνέχει, πώς ἴσως καί τούτη ἡ φιλοχρηματία σᾶς ὁδήγησε καί στό ἄλλο τό κακό, ἵπου σηκώσατε χέρι ἀπάνω στούς ἀδελφούς σας...

Μαλάκωσε λίγο:

- Ἀξίζει, ἀδελφοί μου, ἓν ἄ πρόβατο ἢ λίγα χαλκῶματα ἢ τά μεταξω-
1, ἀξίζει, ἀδελφοί μου, καί τό χρυσαφικό ἀκόμη, γιά νά χάσει κανένας
ἡς ψυχῆς του τή λευκότητα καί τή γαλήνη;

Κι ἀγρίεψε πάλι:

- Ἐκδίκηση! Τί πάει νά πεῖ; Τήν ὥρα πού τά βάσανα κι οἱ πικρίες
ἔχειλίσανε γιά ὅλους μας, νά σηκώνουμε χέρι ἀδελφοκτόνο καί νά
διαγουμίζουμε* τό βίος τῶν χριστιανῶν!

Καί πρόσθεσε ἐτοῦτα τά προφητικά τά λόγια:

- Ὅχι, ἀδελφοί μου, ὅλα διά τήν Πίστιν καί διά τό Γένος! Πρῶτοι
ἐμεῖς μέ τό σταυρό! Πρῶτοι κι ἐσεῖς μέ τό ντουφέκι! Γένος καί Πίστις
ἓνα εἶναι. Καί ἡ ἐκκλησία μας εἶναι στήν ἑλληνική καί τό Γένος μας
εἶναι ἑλληνικό! Χριστιανοσύνη καί Ρωμιοσύνη ἓνα εἶναι! Εἴμαστε Γραι-
κοί κι' εἴμαστε Χριστιανοί! Πιστεύετε κι εἶστε βαπτισμένοι εἰς τό ὄνομα
τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καί εἰσθε τέκνα καί
θυγατέρες τοῦ Χριστοῦ μας. Γεννηθήκατε σέ τοῦτα τά χῶματα καί πο-
τίσατε μέ αἶμα καί ἰδρῶτα τοῦτες τίς ποδιές* τῶν βουνῶν, πού εἶναι
χῶματα ρωμέικα. Κι ἂν τά πατάει σήμερα Τούρκου ποδάρι, αὔριο πάλι
ρωμέικα θά εἶναι. Θά ῥθει ἡ «ἡμέρα τῆς Κρίσεως». Δέν εἶναι μακριά!
Καί θά ξεσκλαβωθεῖ τό Γένος! Ἀκούστε τοῦτο τό λόγο πού σᾶς λέω:
Αὐτός ὁ τόπος θά γίνεῖ μιὰ μέρα ρωμέικος, καί καλότυχος ὅποιος ζήσει
σέ κείνο τό βασίλειο!

Τούς εἶπε τόσα καί τόσα ὁμορφα λόγια, πού τούς ἐζάλισε, ἔτσι ὅπως
ζαλίζει τό καλό κρασί, ἓνα μέθυσμα πού δέ μουδιάζει, μόνο ἀνάβει τά

διαγουμίζω: ληστεύω, λεηλατῶ.
ποδιά τοῦ βουνού: πλαγιά.

αίματα καί ξυπνάει τό μυαλό κι ἀνοίγει τήν καρδιά. Τέτοιο κρασί τούς κέρασε μέ τά λόγια του ὁ «γέρος». Καί δέν ἦταν παιδιά αὐτοί πού τόν ἀκούγανε, μηδέ γυναῖκες ἦταν, μόνο ἦταν ἄντρες, παλικάρια, τό ἄνθι τῆς λεβεντουριάς, αὐτοί πού ζοῦνε παρέα μέ τ' ἀγρίμια, ἀγρίμια!

Ἄπό δῶ τό 'χε, ἀπό κεῖ τό 'χε, ὁ γερο-Κοσμάς τούς ἔφερε σέ μία κατάσταση, πού δέ βασιοῦνταν ἄλλο. Ξάφνου, ἕνας σαραντάρης, ἕνας λιοκαμένος ἄντρας μέ λαβωματιά στό μάγουλο πέρα ὡς πέρα, τραβάει τήν μπιστόλα καί ρίχνει:

– Γιά τήν πίστη καί γιά τό Γένος!

Ἄμέσως ξέσπασαν πενήντα φωνές:

– Ἐλευθεριά ἢ θάνατος!...

Ἡ σάρα* κι οἱ πλαγιές ἀντιλαλήσανε ἀπό τά σμπάρα*.

– Φωτιά στοῦ Τούρκου τό κεφάλι! Φωτιά στοῦ πασᾶ τά γένια!

Ἄλαλαγμός, κακό μεγάλο ἐγένηκε. Ἄποτραβήχτηκε ὁ πάτερ-Κοσμάς. Σάν τίς γυναῖκες μπροστούτερα, οἱ ἄντρες τώρα τοῦ φιλοῦνε τά χέρια, σκύβουν καί τοῦ φιλοῦνε τό ράσο. Ἐκανε κομμάτι πέρα ὁ «γέρος» μαζί μέ τόν καπετάνιο, νά τά ποῦνε οἱ δύο τους. Καί τά παλικάρια, ξαναμμένενα, τό ρίξανε στό τραγοῦδι:

*Ἐγὼ βεζίρη δέν ψηφῶ, πασᾶ δέν προσκυνᾶω,
πασᾶ ἔχω τό ντουφέκι μου, βεζίρη τό σπαθί μου!*

Τόν πῆρε κατάμερα ὁ καπεταν-Γιάννης τόν πάτερ-Κοσμά καί τόν ἐπῆγε ἀπόξω ἀπ' τή σπηλιά, στό λημέρι του. Κάτσανε χάμω στά βράχια, καί τούς φέρανε οἱ γυναῖκες τήν τσότρα* μέ τό κρασί κι' ἀπάνω σέ φύλλα ψιλοκομμένο κρέας ἀπό κατσικάκι. Μά ὁ γερο-Κοσμάς ἀρνήθηκε νά φάει. Ψωμότυρο τοῦ φτάνει. Κι ὕστερα μία γουλιὰ κρασί, ἴσα ἴσα νά βρέξει τό λαρύγγι. Δίπλα του ὁ καπετάνιος ξεκοκαλίζει μία σπάλα. Σκούπισε μέ τ' ἀνάστροφο τοῦ χεριοῦ τίς μουστάκες του καί ρώτησε:

– Μῆνα σοῦ ἔλαχε, πάτερ, ν' ἀνταμώσεις τόν Παπάζογλου*;

– Τόν εἶδα στό Μισολόγγι. Ὁ Παναγιώτης ὁ Παλαμᾶς*, ὁ Παπάζο-

σάρα: ἀπότομη πλαγιά γεμάτη χαλίκια.

σμπάρα: πυροβολισμοί.

τσότρα: ξύλινο δοχεῖο κρασιοῦ.

Παπάζογλους (ἢ Παπαζάλης). Ὑπηρετήσε στό ρωσικό στρατό ὡς λοχαγός. Συνδέθηκε μέ τό Γρηγ. Ὁρλώφ καί ὀργάνωσε τήν ἐπανάσταση στήν Ἐλλάδα κατὰ τῶν Τούρκων τό 1769.

Παναγιώτης Παλαμᾶς: Διδάσκαλος τοῦ Γένους. Ἦταν σχολάρχης στό Μεσολόγγι.

γλους κι εγώ ένταμωθήκαμε. Ὁ Παπάζογλους λέει, ὅτι ἡ Αἰκατερίνα* ὑποστηρίζει τὴν ὑπόθεση τῶν Γραικῶν, λέει ὅτι τὰ βασίλεια τῆς Εὐρώπης ἔχουν συμφωνήσει νὰ τὴ χαλάσουνε τὴν Πόρτα*. Καί λέει, νὰ ἐτοιμαζόμεθα. Ὅλοι. Κληρὸς, καπεταναῖοι, προεστοί, ὄλοι. Νά ἐτοιμάσουμε τὸ δρόμο...

Στάθηκε ν' ἀκούσει τὸ τραγούδι τῶν παλικαριῶν. Ὑστερα:

- Ἐμέ, ἡ γνώμη μου εἶναι, πῶς πρῶτα ἀπὸ τὸ Σηκωμό, πολὺ πρὶν νὰ τολμήσουμε τὸ «ποθούμενο», πρέπει νὰ δουλέψουμε τὲς συνειδήσεις. Δέν ξύπνησαν ἀκόμα οἱ πολλοί.

- Τί πρέπει νὰ γενεῖ, πάτερ; Ἐσύ τί λές;

- Σχολειά, καπετάνιε. Τὸ σχολειὸ φωτίζει τοὺς ἀνθρώπους. Ἀνοίγει τὰ μάτια τῶν χριστιανῶν. Ἀπὸ τὸ σχολεῖο μαθαίνουμε τί εἶναι Θεὸς καὶ τί εἶναι Γένος!

Ὁ καπετάνιος ἀπόμεινε συλλογισμένος.

- Δέν πρέπει νὰ ὑπάρχει χωριὸ δίχως σχολειό, ξανᾶπε ὁ Κοσμάς. Ξέρεις, καπεταν-Γιάννη; Εἶχα δάσκαλο τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη*. Ἀπάνω, στά μοναστήρια τοῦ Ἄθου. Αὐτός μου ἄνοιξε τὰ μάτια μου ἐμένα. Ἐμένανε καί σ' ἄλλους πολλούς, πλήθος. Τὸ Γένος, μᾶς φώναζε, σώστε τὸ Γένος! Ὁ χεῖμαρρος τῶν ἐξωμώσεων*, μᾶς ἔλεγε, κατάκλυσε τὸν τόπο. Κίνδυνος τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ Γένους! Τί νὰ σηκωθεῖ ὁ τόπος, πρὶν νὰ ἔρθει ἡ ὥρα. Ἄδικα θὰ χυθεῖ τὸ αἷμα. Τὸ ξέρεις, καπεταν-Γιάννη, πῶς τουρκεύουνε κι οἱ παπάδες; Τὸ στοχαζέσαι λιγάκι; Δέ θέ νὰ μείνει χριστιανὸς γιὰ χριστιανός, ἂν δέν μποδίσουμε τοῦτο τὸ κακό, πρῶτο ἀπ' ὅλα.

Κοίταξε κατὰματα τὸν καπετάνιο.

- Κι ἐσεῖς ἀφήνετε τὰ παλικάρια σας νὰ σκοτώνονται ἀναμεταξύ τους! Αἷμα, αἷμα! Ἴσια ὁ Τοῦρκος, ἴσια ὁ Χριστιανὸς στῶν ἀρματολῶν τὸ μαχαίρι, ἔ! Τὸ παραδέχεσαι τοῦτο, καπετάνιε;

Ὁ καπετάνιος ἔστριψε τὶς μουστάκες του κακοφανισμένος. Ἀλλὰ δέν εἶπε λέξη.

- Ἐκδίκηση, ἔ; πλιάτσικο*! διαγούμισμα*! Τί πάει νὰ πεῖ! Ἐγὼ σοῦ μιλάω, καπετάνιε, σάν ἀδελφός τοῦ λαοῦ!

Αἰκατερίνα: Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη (1762-1796) ποὺ εἶχε σχέδιο νὰ ξεσηκάσει τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμούς τῆς Τουρκίας καὶ νὰ ἀνασυστήσῃ τὴ Βυζ. αὐτοκρατορία μὲ ἡγεμόνα τὸν ἕγγονο τῆς Κωνσταντῖνο.

Πόρτα: ἡ κυβέρνησις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Λέγεται καὶ Ὑψηλὴ Πύλη. *Εὐγένιος Βούλγαρης*. (1716-1806). Σημαντικὸς διδάσκαλος τοῦ Γένους.

ἐξώμωση: ἀλλαξοπιστία

πλιάτσικο: λεηλασία, διαρπαγή.

διαγούμισμα: ληστεία.

Τόν αποπήρε έτσι τόν καπετάνιο. "Ύστερα ξαναγύρισε τό φύλλο.

– Είπαμε, θέλει σχολειά ό τόπος, πρώτα σχολειά, νά ξεστραβωθεί ό κόσμος. Άγρίεψε άπ' τήν άγραμματοσύνη. 'Ωστόσο, ό Παπάζογλους βιάζεται. Καί καταπώς μαθαίνω, ξεσήκωσε τήν Αικατερίνα. Καί τώρα βάζει μπουρλότο καί στά μυελά τών έδικών μας. Πήγε στό Μοριά, ήρθε στή Ρούμελη, ανέβηκε κι' άπάνω στήν Άρβανιτιά, καί στή Σκλαβονιά* άκόμα πήγε, ήρθε σέ συνεννόηση μέ τούς προεστούς καί μέ τούς καπεταναίους... έσύ θά τά 'μαθες, καπεταν-Γιάννη, άνταμώνηκε καί μέ τόν πεθερό σου τό Γεροδημο καί μέ τό Χρίστο τό Γρίβα... Κάτω στό Μοριά μίλησε στούς Μανιάτες, μέ τό Μαυρομιχάλη καί μέ τόν Μπενάκη στήν Καλαμάτα... Μοιράζει Τετραβάγγελα* στίς έκκλησιές, άμφια, σταυρούς, έν όνόματι τής Αυτοκρατορίσσας... μέ τήν εικόνα της... Σείστηκε ό κόσμος άπό τή χαρά! Θά ξελευτερωθούμε! "Έτσι θαρρούνε. Τό ξανθό τό γένος... Έγώ, καπετάνιε...

Κόμπιασε. "Ύστερα άργά άργά:

– Τό «ποθούμενο», καπεταν-Γιάννη, θά γίνει. Μά θά γίνει στήν τρίτη γενεά άπό μäs. Έγώ σ' τό λέω.

Ό καπεταν-Μπουκουβάλας δέν άποκρίθηκε. Σήκωσε τήν τσότρα κι' ήπιε πάλι.

– Μäs κατηγορήσες, πάτερ, μέ τό δίκιο σου. Όμως, άκου με καί μένα. Τούς ραγιάδες πού σφάξαμε τούς σφάξαμε, γιατί μäs πουλήσανε στόν Τουρκο. Γι' αυτό τούς έσφάξαμε. Καί τούς κουρσέψαμε τό βίος. Νά τό 'χουνε παράδειγμα καί φόβο οί άλλοι. Κι ύστερα, τό κάτω κάτω τής γραφής, τί είναι αυτό μπροστά στό χαλασμό πού κάνουμε του Τούρκου; Σ' ένα κεφάλι Γραϊκού, εμείς λογαριάζουμε πενήντα κεφάλια Τουρκώνε. Τό Βάλτο τόν ξεκαθαρίσαμε μέ τό Γεροδημο μαζί. Τ' Άγραφα, τό Καρπενήσι, ως καί τήν Καλαμπάκα τήν ξεκαθαρίσαμε άπ' τόν άπιστο. Θέλοντας καί μή ή Πάρτα μäs προσκύνησε. Έμεις τόν όρίζουμε τό τόπο!

Ό γερο-Κοσμάς συλλογιζότανε.

– Ό "Υψιστος άς λυπηθεί τό Λαόν Του! είπε στό τέλος.

Έρωτήσεις

1. Πού άποβλέπει τό κήρυγμα του Κοσμά του Αίτωλου προς τά παλικάρια του Μπουκουβάλα;
2. Τί πιστεύει για τό μέλλον του υπόδουλου Γένους;

Σκλαβονιά: ή Βλαχία.

Τετραβάγγελο: βιβλίο πού περιέχει όλόκληρα τά τέσσερα εύαγγέλια.

κουρσεύω: λεηλατώ.

3. Ποιά είναι η προϋπόθεση κατά τόν Κοσμᾶ γιά τήν Ἐθνική Παλιγγενεσία; Γιατί;
4. Εἶχε ἀποτέλεσμα τό κήρυγμα; Πῶς τό πέτυχε;
5. Ποιές διαφορές παρουσιάζουν ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καί ὁ Μπουκουβάλας; Ποῦ ὀφείλονται;

Θ. ΠΕΤΣΑΛΗΣ – ΔΙΟΜΗΔΗΣ. Γεννήθηκε τό 1904 στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά στήν Ἀθήνα καί στό Παρίσι. Ἐργάστηκε ὡς υπάλληλος στήν Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγράψε μυθιστορήματα, διηγήματα καί θεατρικά ἔργα. Στά μυθιστορηματά του ἐπιχειρεῖ νά δώσει μιά συνθετική εἰκόνα τοῦ ἑλληνισμοῦ στήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας. Ἔργα του: α) πεζογραφία: *Παράλληλα καί παράταιρα*, *Μαρία Πάρνη*, *Πέρα στή θάλασσα*, *Οἱ Μαυρόλυκοι* (3 τόμοι), *Ἑλληνικός Ὅρθρος* (3 τόμοι), *Τό τέλος τοῦ μύθου* κ.ἄ. β) θέατρο: *Βασίλειος*, *Ἡ λύκαινα*, *Ἡ σφαγή τῶν μνηστήρων*, *Ὁ μέγας ἔσπερινός*.

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

[Ἐπέσανε τά Γιάννενα...]

Στήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας, ὅλη ἡ Ἑλλάδα στέναζε κάτω ἀπό τή σκληρότερη σκλαβιά πού γνώρισε ποτέ στή μακραίωνη ἱστορία της. Πιό πολύ ὅμως ἐνίωσε τήν καταπίεση καί τή βαναυσότητα τοῦ κατακτητῆ ἡ Ἡπειρος, πού τή διοικούσε ὁ πῶ ἀγριος καί σκληρός πασάς, ὁ Ἀλή Πασάς.

Ἐπέσανε τά Γιάννενα, σιγά νά κοιμηθοῦνε,
 ἐσβήσανε τά φῶτα τους, ἐκλείσανε τά μάτια.
 Ἡ μάνα σφίγγει τό παιδί βαθιά στήν ἀγκαλιά της,
 γιατί εἶναι χρόνοι δίσεχτοι καί τρέμει μήν τό χάσει.
 Τραγουδί δέν ἀκούγεται, ψυχὴ δέν ἀνασαίνει.

Ὁ ὕπνος εἶναι θάνατος καί μνήμη τό κρεβάτι,
κι ἡ χώρα κοιμητήριον κι ἡ νύχτα ρημοκλήσι.
Ἄγρυπνος ὁ Ἄλῃ πασάς, ἀκόμη δέ νυστάζει,
κι εἰς ἓνα δέρμα λιονταριοῦ βρίσκεται ξαπλωμένος.
Τό μέτωπό του εἶναι βαρύ, θολό, συγνεφιασμένο
καί τό ἔβαλεν ἀντίστυλο τό χέρι του, μήν πέσει.
Χαῖδεύει μέ τά δάχτυλα τά κάτασπρά του γένια,
πού σέρνονται στοῦ λιονταριοῦ τή φοβερή τή χαίτη.
Ἀγκαλιασμένα τά θεριά, σοῦ φαίνονται πῶς ἔχουν
ἓνα κορμί δικέφαλο· τό μάτι δέ γνωρίζει
ποιό τάχα νά ν' τό ζωντανό καί ποιό τό σκοτωμένο.

Ἐρωτήσεις

1. Ἀπό πόσες εἰκόνες ἀποτελεῖται τό ποίημα καί πῶς σχετίζονται μεταξύ τους;
2. Νά βρεῖτε τίς λέξεις πού ἐκφράζουν περισσότερο τό φόβο τῶν κατοίκων.
3. Ὁ ποιητής λέει ὅτι ὁ Ἄλῃ Πασάς εἶναι ξαπλωμένος σέ ἓνα δέρμα λιονταριοῦ. Ποιό ἀποτέλεσμα δημιουργεῖ μέ τήν εἰκόνα αὐτή;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ (1824-1879). Γεννήθηκε στή Λευκάδα καί σπούδασε στήν Ἴονιο Ἀκαδημία στήν Κέρκυρα. Συμπλήρωσε τίς σπουδές του στήν Ἑλβετία, ὅπου πῆρε διδακτορικό δίπλωμα φιλολόγου. Ἐπίσης σπούδασε Νομικά στό Παρίσι καί τήν Ἑλβετία. Ἀναμείχθηκε στήν πολιτική καί ἔγινε βουλευτής Λευκάδας. Ἄν καί κατάγεται ἀπό τά Ἐπτάνησα, δέν ἀκολουθεῖ τήν παράδοση τῆς Ἐφτανησιακῆς Σχολῆς, ἀλλά στρέφεται στό δημοτικό τραγούδι καί τό γαλλικό ρομαντισμό. Ἀντλεῖ τά θέματα τῶν ποιημάτων του ἀπό τούς ἀγῶνες τῶν ἀρματολῶν καί κλεφτῶν καί ἀπό τήν ἑλληνική ἐπανάσταση. Ἔργα του: *Μνημόσυνα*, *Ἡ Κυρά Φροσύνη*, *Ἀθανάσιος Διάκος*, *Φωτεινός* κ.ά. Ἡ ποίησή του ἔχει τή μεγαλοστομία καί τίς ὑπερβολές τοῦ ρομαντισμοῦ. Καλύτερο ἔργο του εἶναι ὁ *Φωτεινός*.

Ἡ Σουλιωτοπούλα

Τό παρακάτω ἀφήγημα εἶναι ἀπό τή συλλογή Μεγάλα χρόνια. Σ' αὐτό μπορούμε νά δοῦμε τό ἦθος τῶν νεαρῶν μαχητῶν τοῦ Σουλίου.

Στῆς μάχης τόν καπνό, πού πνίγει τό λαγκαδί, ὁ Σουλιώτης ὄλα τά 'χει λησμονήσει, πείνα καί δίψα. Καί τό Σούλι πέφτει ξέμακρα, καί σάν λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ πού πολεμάει τό παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καί νύχτα, ἀκούει μιά γνώριμη φωνή, πού τόν ξυπνάει. Λοιπόν τό Σούλι δέ χάθηκε, καί ζεῖ: Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

– Τί καλά μοῦ φέρνεις, ὦρῃ Λάμπη;

– Ζεστή κουλούρα, ὦρ' ἀδερφέ, πού σοῦ τή ζύμωσα μέ τά χεράκια μου, κι ἡ μάνα τήν ἔψησε στήν ἀθρακιά, μονάχη. "Ελα νά φᾶς μιά ψίχα καί νά ξαποστάσεις.

– Δέ μπορῶ, καημένη, νά παρατήσω τό ντουφέκι...

– Αὐτό εἶν' ἡ συλλογή σου, Νάση; "Ἐρχομαι 'γώ καί σοῦ κρατῶ τόν τόπο σου... Νά, σοῦ ἔστρωσα! Καί δῶσ' μου τό ντουφέκι.

Χαμογελαίει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καί δέν ἔχει ἀνάγκη νά μάθει τήν κορασιά πῶς πιάνουν τό τουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μέ χέρι σταθερό γέμιζ' ἐκείνη καί σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της παραμέρα ἔτρωγε ἡσυχος καί μοναχά τήν πείνα του ἀκουγε τή θεριεμένη μέρα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἓνα βόλι ἦρθε καί πέτυχε κατάστηθα τήν κορασιά. Μά αὐτή ἔκανε καρδιά καί δέ μιλοῦσε. Τό αἷμα πηλημύριζε τόν κόρφο της. Ἡ Λάμπη σημάδευε καί τουφεκοῦσε.

– "Ἐφαγες, Νάση;

– Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καί τρίτα. Καί τότε μ' ἓνα πήδημα τό παλικάρι βρέθηκε κοντά της. Ἄρπαξε τό τουφέκι κι ἡσυχος καθώς εἶχε τραβηχτεῖ ξανάρχισε τόν πόλεμο.

Ἀμίλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ ἐρχομός τῆς Λάμπης καί ὁ διάλογος πού ἀκολουθεῖ ἀνάμεσα στά δύο

ἀδέρφια σέ τί μεταβάλλει τήν πολεμική ἀτμόσφαιρα στό βουνό; Πώς ἦταν πρίν καί πώς μετά;

2. Ποιό δεσμό θέλει νά τονίσει ὁ συγγραφέας στό ἀφήγημα; Πώς τό πετυχαίνει;
3. Μέ ποιούς τρόπους συμμετείχαν οἱ Σουλιώτισσες στόν πόλεμο;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ (1867-1945). Ἱστοριοδίφης καί πεζογράφος. Γεννήθηκε στή Ναύπακτο. Καταγόταν ἀπό οἰκογένεια Σουλιωτῶν προσφύγων. Γράφτηκε στή Φιλοσοφική Σχολή, ἀλλά οἱ βιοποριστικές του ἀσχολίες δέν τοῦ ἐπέτρεψαν νά πάρει δίπλωμα. Ἐκτός ἀπό τή λογοτεχνία εἶχε πάθος γιά τή συλλογή ἐγγράφων τῆς Ἐπαναστατικῆς περιόδου. Διορίστηκε διευθυντής τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους καί ἔγραψε πολλές ἱστορικές μελέτες. Ἔργο του: *Ἱστορίες τοῦ Γιάννη Ἐπαχτίτη, Ὁ πετεινός, Τό Σούλι, Μεγάλα Χρόνια* κ.ά. Τά θέματα τῶν διηγημάτων του ἀναφέρονται στά κατορθώματα τῶν Σουλιωτῶν καί στούς ἀγῶνες τοῦ 21. Ἐξέδωσε ἐπίσης τά *Ἀπομνημονεύματα* τοῦ Μακρυγιάννη καί τοῦ Κασομούλη.

Μπαίρον*

Τά νησιά τῆς Ἑλλάδας

Τά νησιά τῆς Ἑλλάδας εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τήν ἐπικολυρική σύνθεση τοῦ Μπαίρον Δόν Ζουάν, πού δημοσιεύτηκε σά 1818. Ἡ μετάφραση εἶναι τοῦ Ἀργύρη Ἐφταλιώτη. Οἱ ἐντυπώσεις τοῦ Μπαίρον, πού περιέχονται σ' αὐτό τό ποίημα, προέρχονται ἀπό τό πρῶτο του ταξίδι στήν Ἑλλάδα τό 1809.

Στήν τρίτη ὠδή τοῦ Δόν Ζουάν ὁ Μπαίρον παρουσιάζει ἕναν ἀνώυμο ποιητή Ἑλληνα (φανταστικό πρόσωπο), πού ἀπτελισμένους καί

Μπαίρον: πρόκειται γιά τό γνωστό μας μεγάλο φιλέλληνα Λόρδο Βύρωνα (ἀγγλ. Byron)

παραπονεμένος διά τήν σκλαβιάν τῆς πατρίδος του»* ἔχει μπροστά του ἓνα ποτήρι μέ κρασί καί ἀνάμεσα σ' ἄλλα λέει καί τά ἀκόλουθα.

Τά νησιά τῆς Ἑλλάδας! ὦ νησιά βλογημένα,
πού μέ ἀγάπη καί φλόγα μιά Σαπφώ* τραγουδοῦσε,
πού πολέμων κι εἰρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
πού τό φέγγος του ὁ Φοῖβος* ἀπ' τή Δῆλο σκορποῦσε!
Ἄχ, ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὡς τά τώρα,
μά βασίλεψαν ὅλα, ὅλα τ' ἄλλα σας δῶρα!

Ποῦ εἶν' ἐκεῖνα! Ποῦ εἶναι, ὦ πατρίδα καημένη!
Κάθε λόγος σου τώρα κι ἀκρογιάλι ἐβωβάθη!
Τῶν παλιῶν τῶν ἡρώων ἓνας μῦθος δέ μένει,
τῆς μεγάλης καρδιάς τους κάθε χτύπος ἐχάθη.
Καί τή λύρα σου ἀκόμα τήν ἀφήκες, ὀιμένα!
ἀπ' τούς θεῖους σου ψάλτες νά ξεπέσει σ' ἐμένα!

Μές στόν ἄδοξο δρόμο, πού μιά τύχη μέ σέρνει
μέ φυλή πού σηκώνει τῆς σκλαβιάς ἀλυσίδα,
κάποιο βάλασμα* κρύφιο στό τραγούδι μου φέρνει
ἢ ντροπή, πού μέ πιάνει γιά μιά τέτοια πατρίδα!
Καί τί νά 'χει ἐδῶ ἄλλ' ὁ ποιητής, παρά μόνο
γιά τούς Ἑλληνες πίκρα, γιά τή χώρα τους πόνο!

Πρέπει τάχα νά κλαῖμε μεγαλεῖα χαμένα
καί ντροπή νά μᾶς βάφει, ἀντίς αἶμα σάν πρῶτα;
Βγάλε, ὦ γῆς δοξασμένη, ἀπ' τά σπλάχνα σου ἓνα
ἱερό ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εὐρώτα!
Ἀπ' ἐκειοῦς, τούς τρακόσιους, τρεῖς ἂν ἔρθουνε, φτάνουν,
ἄλλη μιά Θερμοπύλα στά βουνά σου νά κάνουν.

Μέ σαμιώτικο πάλι τό ποτήρι ἄς γεμίσει!
Μές στόν ἴσκιο χορεύουν οἱ κοπέλες μας πάλι
σάν τά μαῦρα τους μάτια δέν εἶδε ἄλλα ἢ φύση.

«...τῆς πατρίδος του»: ἡ φράση εἶναι τοῦ Δ. Σολωμοῦ.

Σαπφώ: περίφημη λυρική ποιήτρια ἀπό τή Λέσβο (γύρω στό 600 π.Χ.).

Φοῖβος: ὁ Ἀπόλλων.

βάλασμα: θεραπευτικό φυτό, φάρμακο

Μά σάν βλέπω τή νιότη καί τ' άφράτα τους κάλλη,
τό δικό μου τό μάτι τό θολώνει μιά στάλα,
πού γιά σκλάβους φυλάγουν τών βυζιών τους τό γάλα!

Στου Σουνίου θά καθίσω τό μαρμάρينو βράχο,
σύντροφό μου τό κύμα του Αίγαίου θά κάνω,
αυτό έμένα ν' άκούγει κι εγώ εκείνο μονάχο,
κι εκεί άπάνω σάν κύκνος* μέ τραγουδι άς πεθάνω.
Δέ σηκώνει ή ψυχή μου σκλάβα γή! Χτύπα κάτω
τής σκλαβιάς τό ποτήρι, κι άς πάει νά 'ναι γεμάτο!

Έρωτήσεις

1. Τί αισθήματα έκφράζει ό άνώνυμος ποιητής γιά τόν άρχαίο έλληνικό κόσμο καί τί γιά τή σύγχρονή του Έλλάδα; Νά έπισημάνετε τίς σχετικές έκφράσεις.
2. Στην πραγματικότητα τίνας αισθήματα έκφράζει ό άνώνυμος ποιητής;
3. Πώς προσπαθει νά λησμονήσει τόν πόνο του ό ποιητής;
4. Ποιοί στίχοι έκφράζουν τή μεγαλύτερη ένταση του πόνου του;
5. Νά μελετήσετε τό έπόμενο άπόσπασμα άπό τόν Ύμνο εις τήν Έλευθερία του Σολωμού.

ΜΠΑΙΡΟΝ ΤΖΩΡΤΖ ΓΚΟΡΝΤΟΝ (1788-1824). Γεννήθηκε στό Λονδίνο καί σπούδασε στό Καίμπριτζ. Τήν περίοδο 1809-1811 ταξίδεψε στην Ίσπανία, Πορτογαλία, Έλλάδα καί Μέση Άνατολή. Τόν Ιούλιο του 1823 ήρθε όριστικά στην Έλλάδα, γιά νά προσφέρει τίς δυνάμεις του στόν άπελευθερωτικό άγώνα κατά τών Τούρκων. Έγκαταστάθηκε στό Μεσολόγγι, όπου καί πέθανε τόν Απρίλη του 1824 σέ ηλικία τριάντα έξι έτών. Κατέχει σημαντική θέση ανάμεσα στους Έυρωπαίους ποιητές του 19ου αί. Έργα του: Ώρες άργίας, Τσάιλντ Χάρολντ, Ή νύφη τής Άβύδου, Ό Γκιουόρ, Ή Πολιορκία τής Κορίνθου, Δόν Ζουέν. Έγραψε επίσης καί θεατρικά έργα, όπως τόν Μάνφρεντ, Κάιν κ.ά.

κύκνος: σύμφωνα μέ άρχαία παράδοση ό κύκνος λίγο πριν πεθάνει κεληδαίει μελωδικά. Μεταφορικά «κύκνειο άσμα» λέγεται τό τελευταίο ποίημα ή μουσικό έργο ενός ποιητή ή μουσικού.

Ἐπίγραμμα
Ἄπο τόν Ὑμνον εἰς τήν Ἐλευθερίαν

Στό ἀπόσπασμα αὐτό ἀπό τόν Ὑμνον εἰς τήν Ἐλευθερίαν (στροφές 83- 87) ὁ ποιητής ἀπαντᾷ στό ποίημα τοῦ Μπαίρον πού μελετήσατε πρῶτο πάνω (Τά νησιά τῆς Ἑλλάδας). Ὁ Σολωμός γράφει τόν Ὑμνον τό 1823.

Στή σκιά χεροπιασμένες,
στή σκιά βλέπω κι ἐγώ
κриноδάκτυλες παρθένες
ὁπού κάνουνε χορό·

στό χορό γλυκογουρίζουν
ώραία μάτια ἐρωτικά,
καί εἰς τήν αὔρα κυματίζουν
μαῦρα, ὀλόχρυσαι μελλιά.

Ἡ ψυχὴ μου ἀναγαλλιάζει
πῶς ὁ κόρφοσ καθομιᾷσ
γλυκοβύζαστε ἐτομέζισ
γάλα ἀνδρείισ καί ἐλευθερίισ.

Μές στά χόρτα, τά λουλούδια,
τό ποτήρι δέν βαστῶ·
φιλελεύθερα τραγούδια
σάν τόν Πίνδαρο* ἐκφωνῶ.

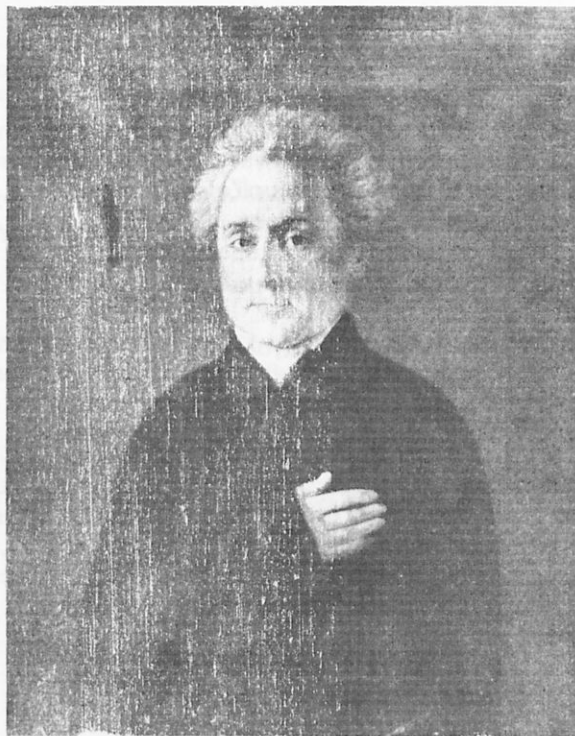
Ἄπ' τά κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τά ἱερά,
καί σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Πίνδαρος: περίφημος ἀρχαῖος λυρικός ποιητής ἀπό τή Θήβα (518-438 π.Χ.)· στό ποίημά του ἐξυμνεῖ τοὺς νικητὲς τῶν πανελληνίων ἀγῶνων.

Ερωτήσεις

1. Το παραπάνω απόσπασμα, όπως είπαμε, είναι απάντηση στο ποίημα του Μπάιρον. Τί ώθησε τόν ποιητή νά συνθέσει αὐτή τήν απάντηση;
2. Ποιά ἐπιμέρους θέματα ἢ ἐκφράσεις ἀπό τό ποίημα τοῦ Μπάιρον ξαναβρίσκουμε στό ἀπόσπασμα τοῦ Σολωμοῦ;
3. Ποιά συναισθήματα γεννᾶ στόν ποιητή ἡ εἰκόνα τῶν κοριτσιῶν πού χορεύουν; Νά τά συγκρίνετε μέ τά συναισθήματα τοῦ Μπάιρον.
4. Μέ ποιές λέξεις ἀποδίδει ὁ Σολωμός τήν κίνηση τοῦ χορευῆ;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 140

D. Solomos.

['Ο Κολοκοτρώνης μέλος τῆς Φιλικῆς]

Ἄσπυρος Μελάς, ἀπὸ ὅπου εἶναι παρμένο τὸ ἀπόσπασμά μας, εἶναι μιὰ μυθιστορηματικὴ βιογραφία τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ' αὐτὸ ὁ συγγραφέας ἀφηγεῖται ἓνα σπουδαῖο γεγονός ἀπὸ τῆ ζωῆ τοῦ μεγάλου ἀγωνιστῆ. Μετὰ τὴν καταδίωξή του ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο ὁ Κολοκοτρώνης ἐγκαταστάθηκε στὴ Ζάκυνθο. Ἐκεῖ ἀνέλαβε ὑπηρεσία ὡς ἀξιωματικὸς σὲ στρατιωτικὸ σῶμα ἀπὸ ἐθελοντὲς Ἕλληνες ποὺ εἶχαν συγκεντρωθεῖ οἱ ἐκεῖ Ἀγγλοι.

Ἄμα διαλύθηκαν τὰ συντάγματα κι ἔσβησε κάθε στρατιωτικὴ ζωὴ στὰ Ἐφτάνησα ὁ μοναχὸς ἀπὸ τοὺς καπεταναίους, ποὺ δὲν τὰ ἔχασε καὶ δὲ γύρεψε ἀπὸ κανένα βοήθεια, ἦταν ὁ Κολοκοτρώνης. Ἄλλαξε μὲ τὴν πιὸ μεγάλη εὐκολία τὸ σπαθὶ τοῦ πολεμάρχου μὲ τὸ κατάστιχο*.

Κανένας δὲν ἦταν πιὸ κοσμοαγάπητος ἀπ' αὐτόν. Τὸν ἤξεραν, τὸν ἔδειχναν, τὸν τιμοῦσαν. Κανένας δὲν παραξενευόταν νὰ τὸν βλέπει πάλι στὰ ἐμπόρια. Ἀπὸ τὰ δεκαπέντε χρόνια ποὺ ἔμεινε στὴ Ζάκυνθο, τὰ ἔξι μονάχα ἔκαμε ἀξιωματικὸς καὶ πολεμιστῆς. Ὅλα τ' ἄλλα δούλευε. Ἦταν τίμιος στὶς δοσοληψίες του. Ἡ ἀγορὰ τὸν ἐμπιστευόταν. Δὲν εἶχε τὸν ἀντιπαθητικὸ ἀέρα τοῦ ἐπαγγελματία παλικαρά. Ἦταν πολὺ σεμνός.

Ζοῦσε μὲ τὴν οἰκογένειά του σ' ἓνα σπιτάκι, πίσω ἀπὸ τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Ρώμα, κοντὰ στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Λουκά. Ἦταν καθάριο, γεμάτο ἀγάπη ἀρχαία, πατριαρχικὴ. Στὸ θρόνο τῆς βασιλίσσας καὶ τῆς Ἁγίας, μέσα σὲ τοῦτο τὸ ἱερό, εἶχε τὴ γριά μάνα του, τὴν «καπετάνισσα», ποὺ τὸν ἀκολούθησε στὴν ἐξορία. Γύρω ἀπ' τὴ χιονισμένη, σεβάσμια μορφή της, ποὺ τὴ λάτρευε σάν εἰκόνημα, βουίζει τὸ εὐθυμο μελίσσι τῆς οἰκογενείας: ἡ γλυκιά κι ὑποταγμένη Κατερίνα, ἡ γυναίκα του, οἱ δύο του θυγατέρες, ἡ Γεωργίτσα κι ἡ Ἑλένη, ὁ Πάνος, παλικάρι δέκα ὀχτῶ χρονῶν, ὁ Γιάννης λίγο μικρότερος καὶ τέλος τὸ στερνοπαῖδι του, μὲ τ' ὄνομα τὸ δοξασμένο τοῦ παπποῦ – Κωνσταντῖνος – ποὺ τὸ λένε χαϊδευτικὰ Κολίνο. Εἶναι περήφανος, ποὺ ἔχει ἀσφαλίσει μιὰ ἡσυχία κι ὄχι στερημένη ζωὴ στὴ χαροκαμένη «καπετάνισσα», ποὺ ὑπόφερε τόσα καὶ τόσα γι' αὐτόν. Κι εὐτυχησμένος, ποὺ μπορεῖ νὰ κά-

* κατάστιχο: βιβλίο λογαριασμῶν ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ ἔμποροι.

μει λιγότερο πικρή τήν ξενιτιά στήν αγαπημένη του γυναίκα μέ τίς περιποιήσεις του καί ν' ἀνατρέφει τά παιδιά του, ὅπως θέλει αὐτός. Μονάχος τά βαφτίζει στήν κολυμπήθρα τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι νά τά ζηλέψουν ἀρχοντόπουλα γιά τόν τρόπο, πού τ' ἀνασταίνει. Τούς ἔχει τούς καλύτερους δασκάλους· ὁ Μαρτελάος, πού τά μαθαίνει γράμματα, εἶναι φημισμένος δάσκαλος τοῦ Φώσκολου καί τοῦ Σολωμοῦ.

Ἄ Πάνος λείπει τούς περισσότερους μῆνες. Ἔχει πάει στήν Κέρκυρα, στήν Ἀκαδημία. Εἶναι ὁ σοφός τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ πρῶτος νέος τοῦ καιροῦ του. Ὁ Μοριάς δέν μποροῦσε νά δεῖξει πιό διαβασμένο Ἑλληνα.

Εἶναι καμάρι τοῦ νησιοῦ αὐτά τά Ἑλληνάκια, ὅταν μέ τά χιονάτα φουστανελάκια τους καί τά τσαρουχάκια τους πηγαίνουν μέ τή γιαγιά, τόν πατέρα, τή μάνα, τίς ἀδελφάδες τους ταχτικά, κάθε Κυριακή, στήν ἐκκλησία. Ὁ Μαρτελάος ἀνεβαίνει πολύ συχνά στόν ἄμβωνα, γιά νά κηρύξει. Ὁ Κολοκοτρώνης μέ τά Κολοκοτρωνάκια μένουν κι ἀκοῦνε μέ κατάνυξη. Τό φλογερό κήρυγμα ἔχει στά στήθη τῶν Κολοκοτρωναίων ἀντίλαλο καθαρά ἐθνικό· δέ βλέπουν μπροστά τους παρά Τούρκους. Αὐτούς θέλουν νά σαρώσουν ἀπό τήν Ἑλλάδα.

Ἄ Ἀλή πασάς στέλνει αὐτόν τόν καιρό ἐπίτηδες στή Ζάκυνθο τόν γραμματικό του Μάνθο Οἰκονόμου: Νά προσκαλέσει τόν Κολοκοτρώνη νά πάει στά Γιάννινα, νά πάρει στήν αὐλή του ὅποια θέση θέλει. Ὁ Κολοκοτρώνης δέ δέχτηκε νά ὑπηρετήσει τό «μεγάλο θεριό» τῆς Ἡπείρου, ὅπως ἔλεγε τόν Ἀλή.

Ἄ Ὁ πόθος νά τραβήξει τό σπαθί γιά τήν Ἑλλάδα καί μονάχα γι' αὐτήν, θέριευε κάθε μέρα πιό ζωντανός κι ἀκράτητος μέσα του. Μέ πόνο βαθύ σήκωνε τά μάτια του κατά τά βουνά τοῦ Μοριά καί μουρμούριζε, ἀνασπενάζοντας:

— Ἀχ! δέ θά ξανάρθει τό σεφέρι*; Δέ θ' ἀντιλαλήσει πάλι στίς ράχες τό τουφέκι τό κολοκοτρωναϊκό;

Ἄ Ἐπαίρνε πολλές φορές τό στερνοπαίδι του, τόν Κολίνο, ἀπό τό χεράκι κι ἀνέβαιναν τό δρόμο τοῦ Κάστρου. Τοῦ δειχνε μακριά τά βουνά τοῦ Μοριά, μέ τίς σταχτογάλαζες κορφές στήν ψιλή γάζα τῆς πάχνης:

— Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ πρόγονοί μας, τοῦ ἔλεγε· αὐτός ὁ τόπος στενάζει τώρα κάτω ἀπ' τόν ζυγό.

Ἄ Τό λαϊκό τραγούδι ἔχει κάμει ἀθάνατες τοῦτες τίς στιγμές καί τή σιωπηλή, βαθιά συγκίνησή τους:

σεφέρι: ἑκοτρατεία, πόλεμος.

«Τί ἔχεις, πατέρα μου, καί κλαῖς καί βαριαναστενάξεις;

– Βλέπω τή θάλασσα πλατιά καί τό Μοριά ἀλάργα,

μέ πήρε τό παράπονο καί τό μεγάλο ντέρτι...».

Δέν ἀπελπίζοταν ὅμως ποτέ! Περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά ἡ πίστη του ἦταν ἀσάλευτη πώς μιά μέρα θ' ἄστραφτε σ' αὐτά τά βουνά ἢ ρομφαία τῆς λευτεριάς. Μά πῶς; Σ' αὐτή τήν ἐρώτηση, πού 'ταν γεμάτη ἀγωνία, ἔλαβε τέλος τήν ἀπόκριση ἓνα πρῶί τοῦ 1818.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ἀπό τούς καπεταναίους πού 'χαν ἀνέβει στή Πετρούπολη νά γυρέψουν ἀπό τόν Τσάρο μιστούς, πού 'χαν νά λάβουν ἀπό τόν καιρό πού ὑπηρετοῦσαν στά Ἐφτάνησα, εἶχε γυρίσει τώρα μαζί μέ τό Χρυσοσπάθη καί τό Δημητρακόπουλο, κατηχημένος στά μυστήρια τῆς Φιλικῆς καί σταλμένος νά κατηχήσει κι ἄλλους. Εἶχαν βγεῖ κρυφά στήν Ὑδρα κι ἀγνώριστοι μένανε στό σπίτι τοῦ καλαβρυτινοῦ Νικηφόρου Παμπούκη, πού ἦταν δάσκαλος στό ὑδραϊκό σχολεῖο. Τό πρῶτο πού σκέφτηκαν ἦταν νά μπάσουν στή Φιλική Ἐταιρεία τόν Κολοκοτρώνη. Τοῦ 'στειλαν πρόσκοπο τόν Πάγκαλο. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς τοῦ 'χε δώσει γιά καλό καί γιά κακό κι ἓνα γράμμα. Ὁ Κολοκοτρώνης τόν θυμόταν κάπως. Ξαφνιάστηκε ὅμως, ἅμα τόν εἶδε. Τόν τράβηξε σ' ἓναν ἐξοχικό περίπατο. Ὅταν ἄρχισε νά τοῦ κάνει τό συνηθισμένο ψάρεμα στούς κατηχουμένους, ὁ Κολοκοτρώνης τόν ἔκοψε ἀνυπόμονα:

– Πές μου τα ὅλα, μίλα ξάστερα! Δέν ταιριάζουν σ' ἐμένν. λόγια λοξά. Εἶναι χρόνια πού προσμένω τέτοιο χαμπέρι*.

Τοῦ τά εἶπε ὅλα. Φῶς ἄστραψε μέσα του. Ἡ ἰδέα μιᾶς πανελληνίας συνωμοσίας, πού νά ἐνώνει πολιτικούς κι ἱερωμένους, ἐμπόρους καί ναυτικούς, ὄπλαρχηγούς καί προεστούς – μιᾶς συνωμοσίας, πού θά χτυποῦσε ἀπ' ὀλοῦθε καί μ' ὄλους τούς τρόπους τόν τύρανο, μέ δυνάμεις ἑλληνικές, χωρίς μάταιη ἐλπίδα γιά ξένη βοήθεια τοῦ φαινόταν ἡ μόνη σωτηρία. Εἶδε μπροστά του τό δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Γύρεψε στή στιγμή νά ὀρκιστεῖ.

– Ἐγώ, ἡ οἰκογένειά μου, τ' ἄρματά μου, τό αἷμα μου, ὅ,τι ἔχω, εἶναι γιά τήν Ἑλλάδα.

Τράβηξαν κάτω τό δρόμο τῆς Μπάχαλης μέ τίς μύριες ὁμορφιές: Τριγυρισμένο ἀπό καρυδιές, ἐλιές, φοινικιές, κυπαρίσσια, κιτριές, λεμονιές, ζωσμένο πρασινάδα καί λουλούδια εἶναι ἓνα ἐκκλησάκι, ὁ Ἅγιος Γεώργιος τῶν Λατίνων. Δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τούς δυτικούς. Λατίνοι λέγονταν ἡ οἰκογένεια, πού τό 'χτισε. Ἦταν τό ἀγαπημένο ἐκκλησάκι τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ' αὐτό εἶχε βαφτίσει ὅσα παιδιά εἶχεν ἀπο-

---

χαμπέρι: εἶδηση.

κπήσει στη Ζάκυνθο. Σ' αυτό τό έκκλησάκι τράβηξε ό Κολοκοτρώνης τόν Πάγκαλο, γιά νά δώσει μπροστά του τό μεγάλο όρκο.

Ό παπάς ήταν δικός του. Ήταν ό Ήπειρώτης Άνθιμος Άργυρόπουλος. Βρισκόταν πρόσφυγας στη Ζάκυνθο, κατατρεγμένος από τόν Άλή πασά. Αυτός όρκιζε όλους τούς φιλικούς καί κρατούσε τακτικό άρχειό. Άπάνω σ' ένα σκεβρωμένο, παλιό εικονισματάκι μέ τρεις σβησμένες μορφές, έβαλε τό πλατύ μεγάλο χέρι του ό έλευθερωτής τών ραγιάδων νά δώσει τόν όρκο. Είναι γονατιστός, σκυμμένος μπροστά στό μεγαλειό της ιδέας. Τό μεσόφωτο της έκκλησίτσας εξαύλωνει τίς τρεις μορφές. Κορμιά δέν υπάρχουν. Ψυχές λειτουργάνε. Μιά μία ξαναγουρίζουν τίς φοβερές λέξεις του όρκου οί αντίλαλοι άπ' όλες τίς γωνίες, πού 'ναι γεμάτες σκοτάδι καί μυστήριο. Καί τίς μεγαλώνουν, τίς πληθαίνουν. Σάν νά 'ναι μπροστά όλα τά μαύρα κοπάδια τών ραγιάδων καί νά όρκίζονται μαζί του. Άνήσυχτοι φτερουγίζουν κάτω από τόν θόλο οί αντίλαλοι αυτοί σάν πουλιά, πού γυρεύουν άνοιχτό διάβα νά πετάξουν στην Έλλάδα, νά κράξουν σέ συναγερμό τά σύγνεφα της μεγάλης τρικυμίας. Ύστερα οί φράσεις γιά τήν πατρίδα κόβονται από στεναγμούς καί άναφιλητά. Καί τώρα σιωπή βαθιά καί κατανυχτική.

Τό μυστήριο έχει τελειώσει. Ό Κολοκοτρώνης γυρίζει άλλαγμένως στό σπίτι του. Πότε είναι άλαφρός, χαρούμενος, πετάει. Καί πότε πέφτει άξαφνα σέ συλλογή. Τόν βλέπουν γιά πρώτη φορά, ύστερα από μήνες, νά κοιτάζει, νά συγυρίζει τ' άρματά του. Κατεβαίνει στό κατώγι καί έξετάζει μή λείπει τίποτ' από τή σέλα τήν όμορφη, πού 'χει από τό έντάγμα του Δούκα της Ύόρκης. Δέν είναι ήσυχος πιά. Συνήθιζε νά πηγαίνει ν' άκούει τό Μαρτελάο καί τόν Καλύβα, όταν έκαναν μάθημα. Τώρα του φαίνεται πώς δέ λένε τίποτε. Όνειρεύεται ντουφέκι, σπαθί, μάχες, νίκες, θάνατο.

Μιά μέρα είναι στην τάξη του Καλύβα. Τόν άκούει πού κάνει μάθημα. Άπάνου στην έδρα ει' ένα χοντρό βιβλίο – μία πολύτιμη έκδοση. Ξαφνα του φωνάζει:

– Τί τά μαθαίνεις αυτού τά παιδιά; Νά, έτοϋτο νά τά μάθεις! Καί χύνεται στό βιβλίο καί θέλει νά σχίσει τά φύλλα του, γιά νά δείξει σέ δάσκαλο καί μαθητές πώς φτιάχνουν τά χαρτουτσα, τά φυσέκια της μπαρούτης γιά τό ντουφέκι. Κι είδαν κι έπαθαν νά γλιτώσουν τό βιβλίο από τά χέρια του.

Ερωτήσεις

1. Γιατί ό αντίπρωπος της Φιλικής Έταιρείας διάλεξε νά μύήσει τόν Κολοκοτρώνη στό μυστικά της;

2. Ποιά στοιχεία δείχνουν ότι ο Κολοκοτρώνης ζούσε με τόν πόθο της λευτεριάς;
3. Ποιές ήταν οι συνήθειες και η συμπεριφορά του Κολοκοτρώνη πριν από τόν ὄρκο του και μετά από αυτόν;
4. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε ὅλες τίς προϋποθέσεις νά ζήσει μιά ἡσυχὴ καί εὐτυχημένη ζωὴ. Τί ἦταν ἐκεῖνο πού σκίαζε τήν εὐτυχία του;
5. Νά χαρακτηρίσετε τόν Κολοκοτρώνη ἀπό τά λόγια, τίς πράξεις καί τή συμπεριφορά του ἀπέναντι στήν οἰκογένειά του καί στούς ἄλλους.

ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ: (1883-1966). Γεννήθηκε στή Ναύπακτο. Ἀπό νωρίς ἀφοσιώθηκε στή δημοσιογραφία καί ὑπῆρξε κατά καιρούς ἀρχισυντάκτης πολλῶν ἀθηναϊκῶν ἠφemerίδων. Ἀσχολήθηκε μέ ὅλα τά εἶδη τοῦ λόγου καί ἰδιαίτερα μέ τό θέατρο ὡς θεατρικός συγγραφέας, κριτικός καί σκηνοθέτης. Τό 1935 ἔγινε ἀκαδημαϊκός. Ἔργα του: α) Θεατρικά: *Τό μαύρο καί τό ἄσπρο*, *Μιά νύχτα μιά ζωὴ*, *Ἰούδας*, *Ὁ μπαμπάς ἐκπαιδεύεται* κ.ἄ. β) Ἱστορικά-βιογραφικά: *Ὁ Γέρος τοῦ Μοριά*, *Ὁ Ναύαρχος Μισοῦλης*, *Ματωμένα ράσα*, *Οἱ Φιλικοί* κ.ἄ. γ) πεζά: *Σφυρίγματα*, *Κουβέντες μέ τόν Φορτούνιο*. Ἐπίσης ἔγραψε χρονογραφήματα, ταξιδιωτικά, διηγήματα. Ἐκτός ἀπό τό θέατρο διακρίθηκε ὡς συγγραφέας μυθιστορηματικῶν βιογραφιῶν τῶν ἀνδρῶν τοῦ '21.

Ἄδυσσεας Ἄνδρουτσος

Πρός τούς Γαλαξειδιώτες

Τό Γαλαξίδι εἶναι κωμόπολη, στά δυτικά τοῦ κόλπου τῆς Ἰτίας. Στήν τελευταία περίοδο τῆς τουρκοκρατίας γνώρισε οἰκονομική ἀκμή· διέθετε πολλά ἐμπορικά καράβια, πού τότε ἦταν ἐξοπλισμένα, γιά νά ἀντιμετωπίζουν τούς πειρατές. Γι' αὐτό καί ἡ συμμετοχή του στόν ἀγῶνα εἶχε ἰδιαίτερη σημασία.

Ὁ Ἄδυσσεας Ἄνδρουτσος, μυημένος στή Φιλική Ἐταιρεία ἀπό τό 1818, εἶχε διοριστεῖ ἀπό τόν Ἀλή πασά τῶν Ἰωαννίνων δερβέναγας τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας. Στίς παραμονές τῆς ἐπαναστάσεως βρισκόταν στά Ἰωάννινα, πολιορκημένος μαζί μέ τόν Ἀλή ἀπό τά σουλτανικά στρατεύματα. Κατόρθωσε ὁμως νά δραπετεύσει, πέρασε στά Ἐπτάνησα καί ἀπό κεῖ στή Στερεά. Στίς 22 Μαρτίου 1821 γράφει τήν ἐπιστολή πρὸς τούς Γαλαξειδιώτες καί τούς καλεῖ νά πάρουν μέρος

στον αγώνα που άρχιζε εκείνες τις μέρες. Οι Γαλαξειδιώτες ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα του και στις 26 Μαρτίου επαναστάτησαν.

Ηγαπημένοι μου Γαλαξειδιώτες, Ήταν φαίνεται από τό Θεό γραμμένο ν' αδράξομε τά ἄρματα μία ἡμέρα καί νά χυθοῦμε καταπάνου στούς τυράννους μας, πού τόσα χρόνια ἀνελεήμονα μάς τυραγνεύουν. Τί τί θέλουμε, βρέ ἀδέρφια, αὐτή τήν πολυτικραμένη ζωή, νά ζοῦμε ἀπό κάτω στή σκλαβιά καί τό σπαθί τῶν Τούρκων νά ἀκονιέται στά κεφάλια μας; Δέν τηράτε πού τίποτα δέ μάς ἀπόμεινε; Οἱ ἐκκλησίες μας γενήκανε τζαμιά κι ἀχούρια τῶν Τουρκῶν· κανένας δέ μπορεῖ νά πει, πῶς τάχα ἔχει τίποτε ἐδικό του, γιατί τό ταχιά βρίσκεται φτωχός, σάν διακονιάρης στή στράτα. Οἱ φαμελιές μας καί τά παιδιά μας εἶναι στά χέρια καί στή διάθεση τῶν Τουρκῶν. Τίποτε, ἀδέλφια, δέ μάς ἔμεινε. Δέν εἶναι πρόποντας* νά σταυρώσομε τά χέρια καί νά τηράμε τόν οὐρανό· Ὁ Θεός μάς ἔδωσε χέρια, γνώση καί νοῦ· ἄς ρωτήσομε τήν καρδιά μας κι ὅ,τι μάς ἀπαντυχαίνει, ἄς τό βάλομε γλήγορα σέ πράξη κι ἄς εἴμεθα, ἀδέλφια, βέβαιοι, πῶς ὁ Χριστός μας, ὁ πολυαγαπημένος, θά βάλει τό χέρι ἀπάνω της. Ὅ,τι θά κάνουμε, πρόποντας εἶναι νά τό κάνουμε μίαν ὥραν ἀρχύτερα, γιατί ὕστερα θά χτυπάμε τά κεφάλια μας. Τώρα ἡ Τουρκία εἶναι μεپردεμένη σέ πόλεμους καί δέν ἔχει ἀσκήρια νά στείλει καταπάνω μας. Ἄς ὠφεληθοῦμε ἀπό τήν περίσταση ὅπου ὁ Θεός ἀκούοντας τά δίκαια παράπονά μας μάς ἔστειλε δι' ἐλόγου μας· μιά ὥρα, πρόποντας εἶναι νά ξεσπάσει αὐτό τό μαράζι, ὅπου μάς τρώγει τήν καρδιά. Στ' ἄρματα, ἀδέρφια! ἢ νά ξεσκαβωθοῦμε ἢ ὅλοι νά πεθάνομε· καί βέβαια, καλύτερο θάνατο δέν μπορεῖ νά προτιμήσει κάθε χριστιανός καί Ἕλληνας.

Ἐγώ, καθώς τό γνωρίζετε καλότατα, ἀγαπητοί μου Γαλαξειδιώτες, ἡμπορῶ νά ζήσω βασιλικά, μέ πλοῦτια, τιμές καί δόξες. Οἱ Τοῦρκοι ὅ,τι καί νά ζητήσω μοῦ τό δίνουνε παρακαλώντας, γιατί τό σπαθί τοῦ Ὀδυσσέα δέ χωρατεύει· ἔπειτα, κοντά καί στ' ἄλλα, ἐνθυμοῦνται τόν πατέρα μου, πού τοῦς ἐζεμάτισε. Μά σᾶς λέγω τήν πάσα ἀλήθεια, ἀδέλφια, δέ θέλω ἐγώ μονάχα νά καλοπερνᾶω καί τό γένος μου νά βογγάει στή σκλαβιά· μοῦ καίεται ἡ καρδιά μου, σάν βλέπω καί συλλογοῦμαι πῶς ἀκόμα οἱ Τοῦρκοι μάς τυραγνεύουν.

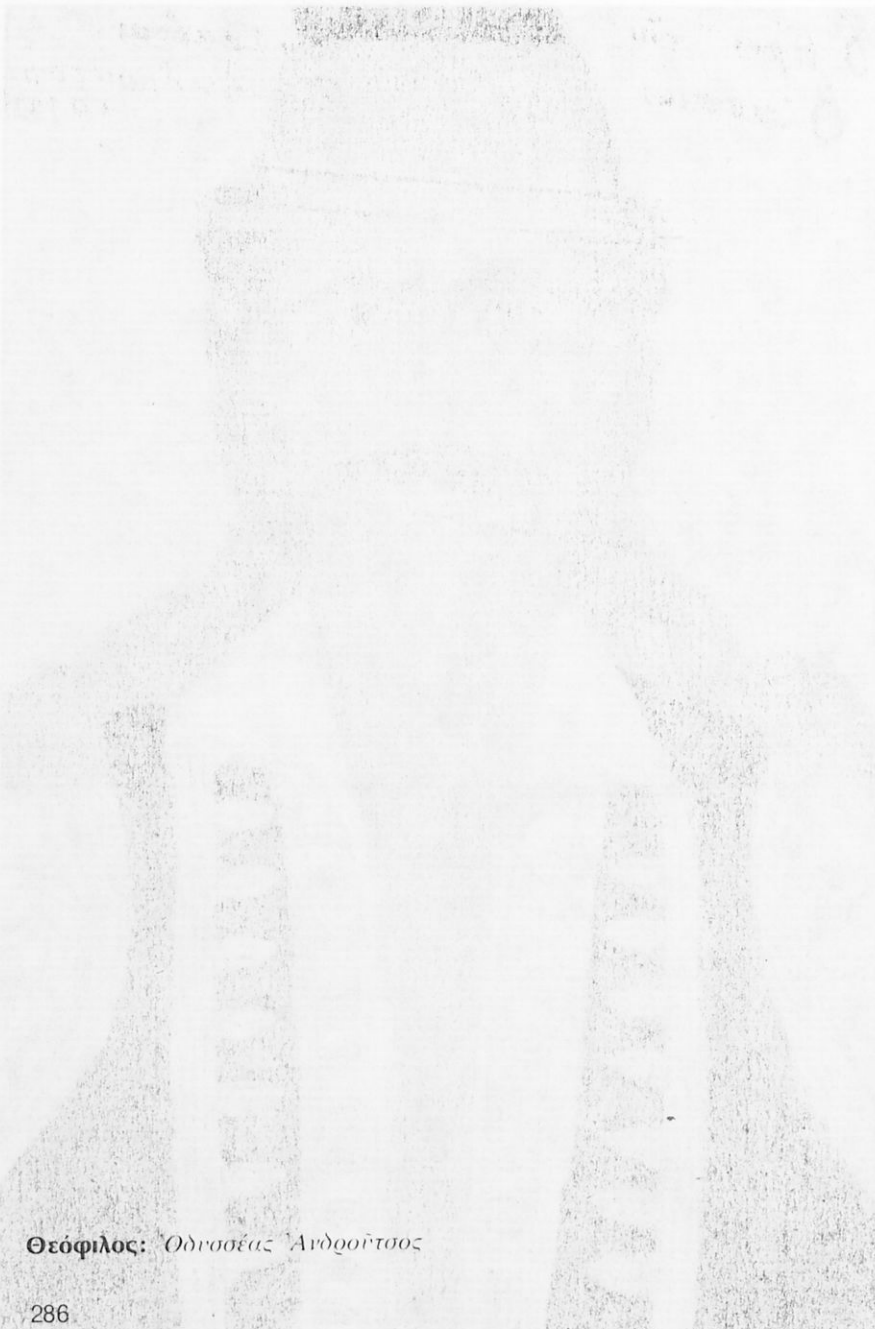
Ἀπό τό Μοριά μοῦ στείλανε γράμματα πῶς εἶναι τά πάντα ἑτοιμα· ἐγώ εἶμαι στό ποδάρι μέ τά παλικάρια μου, μά θέλω πρῶτα νά εἶμαι βέβαιος, τό πῶς θά μέ ἀκολουθήσετε κι ἐσεῖς. Ἄν ἐσεῖς κάμετε ἀρχή

εἶναι πρόποντας: ἀρμόζει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Θεόφιλος: *Οδυσσέας Ανδρούτσος*

286

από τη μια μεριά κι εγώ από την άλλη, θά σηκωθεί όλη η Ρούμελη, γιατί ό κόσμος φοβάται· μά σαν δεϊ έλόγου σας, πού έχετε τά καράβια και ξέρετε καλύτερα τά πράγματα, τό πώς* σηκώνετε τό μπαϊράκι, θέ νά ξεθαρρέψει και θά τελειώσει καλύτερα τό πράγμα.

Χαιρετίσματα σέ όλους τούς φίλους πέρα πέρα.

Σας χαιρετώ και σας γλυκοφιλώ
ό αγαπητός σας Όδυσσέας Άνδρούτσος

Ερωτήσεις

1. Ποιά επιχειρήματα φέρνει ό Άνδρούτσος, για νά πείσει τούς Γαλαξειδιώτες νά πάρουν μέρος στην επανάσταση;
2. Είναι πειστικά τά επιχειρήματα πού προβάλλει και γιατί;
3. Νά παρατηρήσετε πώς αρχίζει την επιστολή του. Υπάρχει καμιά σκοπιμότητα σ' αυτό.
4. Η γλώσσα του κειμένου είναι άσυνήθιστη για μάς. Νά βρείτε εκφράσεις που σήμερα δέ χρησιμοποιούνται και μέ ποιές έχουν αντικατασταθεί.

Άνδρέας Κάλβος

Στό στρατηγό Λαφαγιέτ.

Ό Γάλλος στρατηγός Λαφαγιέτ (1757-1834) πήρε ενεργό μέρος και διακρίθηκε ιδιαίτερα τόσο στην άμερικανική (1775-83) όσο και στην γαλλική επανάσταση (1789). Σ' αυτόν λοιπόν τό γενναίο και φιλελεύθερο πολεμιστή άπευθύνει ό Κάλβος την ακόλουθη επιστολή πού άποτελεί τον πρόλογο στην έκδοση της πρώτης ποιητικής του συλλογής, πού τυπώθηκε τό 1824 στην Γενεύη με τον τίτλο Λύρα και περιλάμβανε 10 ώδες.

τό πώς σηκώνετε τό μπαϊράκι: τό ότι επαναστατείτε

Ἡ ἐπιστολή εἶναι γραμμένη στὰ γαλλικά καί τή δίνουμε ἐδῶ σέ μετάφραση.

Τή μέρα πού διακινδυνεύατε τή ζωή σας στήν Ἀμερική, δέν ἀγωνιζόσαστε μόνο γιά τήν ἀνεξαρτησία τῆς χώρας αὐτῆς. Οἱ ἀρχές τῆς δικαιοσύνης καί τῆς ἠθικῆς, στίς ὁποῖες πρέπει νά στηρίζουν τήν εὐδαιμονία τους οἱ λαοί, ἦταν ἐπίσης μπροστά στά μάτια σας.

Στρατηγέ, ἀγωνιζόμαστε γιά τήν ἴδια ὑπόθεση. Ἡ ἡλικία σας σᾶς ἐμποδίζει νά δεῖξετε τό σπαθί σας στούς βαρβάρους, πού μᾶς καταπίεζαν τέσσερις αἰῶνες. Εἶθε ὁμως ἡ ἀνάμνηση τῶν πράξεών σας νά δημιουργήσει γενναῖα αἰσθήματα στήν ψυχῇ ἐκείνου πού θά μπορούσε νά βαδίσει στά ἴχνη σας.

Πολύ φτωχοί γιά νά μπορέσουμε νά συντηρήσουμε τούς στρατιῶτες μας καί τά πλοῖα μας, στερημένοι ἀπό κάθε ὀργάνωση γιά νά στερεώσουμε τήν ἐλευθερία μας, χωρίς ὅπλα γιά νά στολίσουμε τά βράχια μας, πολεμώντας μ' ἓνα ἐχθρό πού πάντα νικεῖται καί πάντα ξαναγεννιέται, τριγυρισμένοι ἀπό παγίδες τῶν χριστιανικῶν κυβερνήσεων πού ἔγιναν σύμμαχοι μέ τούς ἐχθρούς τοῦ Εὐαγγελίου, δεχόμενοι ὑπουλές προσφορές προστασίας πού ὁ λαός μας δέ ζητάει, θά ὑποκύψουμε; Ὅχι, στρατηγέ! Ὁ Θεός καί ἡ ἀπελπισία μας, μᾶς κραταιώνουν. Ἐνα ἔθνος πού ὀλόκληρο βλέπει τούς ἐχθρούς του μέ περιφρόνηση, τόν τάφο του μέ ἀδιαφορία, δέν μπορεῖ νά νικηθεῖ. Ἡ Ἑλλάδα, κι ἂν ἀκόμα σκεπαστεῖ μέ στάχτες καί κόκαλα, δέ θά μείνει χωρίς ἐκδικητή. Ἡ Εὐρώπη ἀγανακτισμένη θά ἀπλώσει τό χέρι της στά ἐρείπιά μας κι ὁ ὄρκος της θά κάνει νά χλωμιάσουν αὐτοί πού συνομότησαν γιά τό χαμό μας.

Ἀφήνω μέ λύπη τή Γαλλία. Τό χρέος μέ καλεῖ στήν πατρίδα μου, γιά νά προσφέρω ἀκόμη μιά καρδιά στά ὅπλα τῶν Μουσουλμάνων. Καί θά ξαναπῶ στούς ξένους πού βρίσκονται ἀνάμεσά μας, πῶς ἦταν ἕνας ἀγώνας στήν Ἀμερική κι ἕνας Λαφαγιέτ γεμάτος εὐλογίες ἀπό τό λαό πού μέ τόση ἀνιδιοτέλεια βοήθησε.

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ἀγωνίζονται οἱ Ἕλληνες καί τί εἶναι ὁ ἀγώνας αὐτός;
2. Ποιές εἶναι οἱ δυσκολίες πού ἔχει ὁ ἑλληνικός ἀγώνας;
3. Ἀπό πού ἀντλοῦν τή δύναμή τους οἱ Ἕλληνες;
4. Πῶς ἀντιλαμβάνεται τό χρέος του ὁ Κάλβος;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 90.

XIV. 'Η παλιά ζωή

Στήν Αθήνα τήν παλιά ξαναγουρίζω
καί ξαναβλέπω τήν παλιά μας εποχή
(παλιό τραγούδι)

Γιάννης Τσαρούχης: *Σπίτια κοντά στην όδο Πειραιώς.*

[Οί τοῖχοι τοῦ σπιτιοῦ μας]

Ἡ Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν εἶναι μιά ποιητική σύνθεση, πού γράφτηκε τό 1945. Ὅλο τό ἔργο ἀποτελεῖ ἕναν ὕμνο στήν Ἑλλάδα (αὐτή εἶναι ἡ Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν) καί στούς ἀγῶνες της γιά τή λευτεριά. Τό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἀπό τήν ἔκτη ἐνότητα.

Ἀπάνου στούς σουβάδες μένει ἀνέγγιχτος ὁ ἴσκιος
ἀπ' τίς γενειάδες τῶν παπούδων μας
ὁ ἴσκιος ἀπ' τίς χατζάρες καί τίς καραμπίνες τους
οἱ ἴσκιος ἀπ' τά χέρια τῶν παιδιῶν πού φτιάχναν μέ
τό φῶς τοῦ λύχνου
πρόβατα, γαῖδουράκια καί γοργόνες, προτοῦ πέσουνε
στό στρῶμα.

Ἔτσι κι οἱ τοῖχοι τοῦ σπιτιοῦ μας γίνηκαν σάν φλωροκαπνισμένα* κο-
νοστάσια –
ἐδῶ ἡ Μαρία κι ὁ Ἰωσήφ κι ὁ Γιός τους κι ὁ Ἄλλος, ὁ Πατέρας,
πού ἔχει χοντρά μαλλιά σάν караβόσκοινα καί πού κρατάει στά χέρια
του ἕνα τόπι
(ἕνα μεγάλο τόπι πού ἔχει ἀπάνω του ζωγραφισμένη ὅλη τήν Πελοπόν-
νησο)
πιό πέρα ὁ Μεγαλέξαντρος, ἡ Θεία-Παρασκευούλα κι ὁ Κολοκοτρώνης
κι Ἐσύ ἀχνοφέγγοντας, Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν, πίσω ἀπ' τά λιόδεντρα,
πίσω ἀπ' τά κυπαρίσσια,
σταυρός, σπαθί καί δόξα, ἀγνάντια σ' ὅλων τῶν ἐχθρῶν μας, μέσα κι
ἔξω, τά λεφούσια*.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές εἰκόνες ὑπάρχουν στούς τοίχους τοῦ σπιτιοῦ καί τί ἀντιπροσωπεύει ἡ καθεμιιά τους;

φλωροκαπνισμένα: ἐπιχρυσωμένα.
τό λεφούσι: τό πλήθος.

2. Γιατί οι τοίχοι παρομοιάζονται με «φλωροκαπνισμένα κονοστάσια»;
3. Πώς παρουσιάζεται από τον ποιητή ή κυρά των Άμπελιών; Νά σχολιάσετε τήν εικόνα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ. Σύγχρονος ποιητής. Γεννήθηκε τό 1909 στή Μονεμβασιά. Ἡ ποιητική του προσφορά εἶναι μεγάλη σέ ἔκταση καί ἀξία. Θεωρεῖται ἀπό τούς πιό σημαντικούς ποιητές μας. Ἡ φήμη του ξεπέρασε τά σύνορα τῆς πατρίδας μας καί τά ἔργα του μεταφράστηκαν σέ πολλές ξένες γλώσσες. Ἔργα του: *Τρακτέρ, Πυραμίδες, Τό τραγούδι τῆς ἀδελφῆς μου, Τό ἐμβατήριο τοῦ ὠκεανοῦ, Δοκιμασία, Σονάτα τοῦ Σεληνόφωτος, Μαρτυρίες, Πέτρες, Ἐπαναλήψεις, Κιγκλίδωμα* κ.ἄ. Τό σύνολο τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου ἄρχισε νά ἐκδίδεται ἀπό τό 1961 σέ τόμους μέ τίτλο *Ποιήματα*. Ὁ Ρίτσος μετέφρασε ἐπίσης ξένους ποιητές.

Ἄλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Ἡ ἀποσώστρα

Ὁ Παπαδιαμάντης ἔγραψε διηγήματα στήν καθαρεύουσα. Ἡ Ἀποσώστρα κατεξάιρεση εἶναι γραμμένη στή δημοτική καί εἶναι ἓνα τυπικό δείγμα ἠθογραφίας.

Οτι εἶχε βασιλέψει ὁ ἥλιος. Κατεβαίναμε τό στενό καλδερίμι, τόν κατήφορο. Ζερβά μεριά, στό κάτω σκαλοπάτι τοῦ παλιοῦ σπιτιοῦ τοῦ Γιάννου τ' Ἀγιώτη (μιά φορά ἦταν τοῦ Γιάννου τ' Ἀγιώτη, ὅταν ὁ μακαρίτης ἐζοῦσε κι ἐμεθοῦσε ἀκόμα· τώρα δέν ξέρω πλιά τίνος εἶναι, γιατί πέρασαν τόσα χρόνια!) καθόταν ἡ Μορισώ τό Γαληνάκι, μέ τή ρόκα της, μέ τ' ἀδράχτι της, μαζί μέ δυό ἄλλες, κι ἄλεθε ἡ γλώσσα της. Τή στιγμή πού περνοῦσα, ἄκουσα νά πέσει μιά παροιμία ἀπ' τό στόμα της.

“Ὅλα τά συμβάντα τοῦ μικροῦ χωριοῦ, τά ὅσα γίνονταν, καί τά ὅσα δέν εἶχαν γίνει ἀκόμα, ἔτσι τά ἐσκόλιαζε. Δέν ἄφηνε καμιά κουβέντα, κανένα μαντάτο, κανένα «λακριντί*», πού νά μήν τ' ἀποσώσει*. Μ' αὐ-

---

λακριντί: κουτσομπολιό.

ἀποσώνω: συμπληρώνω, ἀποτελειώνω.

τά, και μέ τή ρόκα της, περνοῦσε τήν ὥρα της, κι ἔκανε νά περάσουν και τῶν ἄλλων γυναικῶν οἱ ὥρες. Ἀλλιῶς, τί θά γινότανε σ' αὐτόν τόν παλιόκοσμο;

Παραπονεμένη, πολύπαθη γυναίκα! Ὁ σχωρεμένος ὁ ἄντρας της πέθανε, ὁ ἀδιαφόρετος*, και τῆς ἄφησε τρία παιδιά. Ὁ γιός της ὁ μεγάλος, ἀπό τριάντα χρόνια τώρα, εἶχε πάρει μαῦρα πέλαγα. Ἄμορος* εἶχε γίνει, και δέν ἀκουστήκε πλιά. Ὁ ἄλλος, ὁ μικρός, ἀκουγόταν ἀκόμη κάποτε· ἦταν στήν Ἀμέρικα χρόνια, τῆς ἔγραφε πῶς θά ἴρθει και δέν ἐρχότανε. Τήν κόρη της, τήν εἶχε καλοπαντρέψει, μά δέν εἶχε τύχη νά ζήσει· πέθανε στή γέννα και τό παιδί ἐζῆσε ὥσπου ν' ἀποκτήσει τό δικαίωμα ὁ πατεριασμένος* του νά κληρονομήσει τά προικιά κι ὕστερα, στούς πέντε μῆνες, ξαναπαντρεύτηκε· αὐτός ἦτον ὁ μεγαλύτερος καημός τῆς θεια-Μορσίνας!

Γιά νά μαλακώσει ἡ ταλαίπωρη τόν πόνο της, ἔκαμε στήν ἀρχή νά πέσει στά θεῖα και σέ ἀγαθοεργίες.

Κάμποσες φορές εἶχε κάμει κόλλυβα και λειτουργιές γιά τούς πεθασμένους. Ὑστερ' ἀπ' ὀλίγο, τά ἔφερε ὁ διάολος νά μαλώσει μέ τόν ἕνα, ἔπειτα μέ τόν ἄλλον παπά τῆς ἐκκλησίας· τότε κι αὐτή, γιά νά μὴν τούς τά χαραμίζει και κολάζει τήν ψυχὴ της, ἔπαψε τίς προσφορές και τά μνημόσυνα.

Μόνο ἐπήγαινε ἀκόμα στήν ἐκκλησιά, κι ἐκολλοῦσε κεράκια στούς Ἀγίους. Ὑστερα, ἐπειδὴ μέμφτηκε τόν ἐπίτροπο πῶς ἔκλεψε τάχα ἀπ' τό παγκάρι, ἔπαψε ν' ἀγοράζει ἀπ' τήν ἐκκλησιά κι ἔπαιρνε ἀπ' τόν μπακάλη. Ἐπειτα ὁ παπάς, ὁπού δέν τά ἔχε ἀκόμα καλά μαζί της, τῆς εἶπε νά μὴ φέρνει νοθεμένα κεριά, μόνε νά ψωνίζει ἀπ' τό παγκάρι. Τότε κι αὐτή ἔπαψε νά κολλᾶ κεριά.

Ὡστόσο ἐπήγαινε ἀκόμα στήν ἐκκλησιά. Ὑστερα, ἐπειδὴ ἔβλεπε καμπόσες γυναῖκες, ὁπού αὐτή τίς εἶχε γιά κλεφτρίνες, νά ἐρχονται κοντά στό στασίδι πού ἀκουμποῦσε και νά κάνουν μακρινούς σταυρούς και στρωτές μετάνοιες, σκανδαλίσθηκε, και δέν ἐπατοῦσε πλιά στήν ἐκκλησιά, γιά κάμποσον καιρό.

Τόσο κακότυχη πού ἔμεινε, γιά νά ἔχει μιά παρηγοριά στή μονοτονία τῆς ζωῆς της, ἀπεφάσισε νά πάρει ἕνα ψυχοπαίδι. Ηῦρε, ἀλήθεια, ἕνα ὄρφανό, πού ἦτον κι ἀπό μακρινὴ γενιά της. Τό πῆρε, τό ἀνάθεψε, τό μεγάλωσε. Κεῖνο βγῆκε πολύ θεληματάρικο, ἀπαιτοῦσε πάντοτε

ἀδιαφόρετος: ἀδιάφορος, ἀχρηστος.

ἄμορος: ἄορατος, ἄφαντος.

πατεριασμένος: σκληρός πατέρας.

«τό δικό του νά γένει». Αὐτή ἦτον πολὺ ἀψίθυμη*, καὶ δὲν ἔκαναν καλὸ χωριὸ οἱ δυὸ τους. Τέλος, τὸ παιδί μπαρκάρησε, «πῆρε τὰ μάτια του κι ἔφυγε», καὶ τὸ δεύτερο χρόνο ἐπνίγη μ' ἓνα καϊκι πού ἀρμένιζε. Καὶ πάλι ἡ θειά Μορσίνα ἀπέμεινε ἔρημη καὶ μοναχὴ.

Καὶ τώρα ἐγήραζε, κι ἐδιψοῦσε γιὰ συντροφιά, μέσα στοὺς τέσσερες τοίχους τοῦ σπιτιοῦ της. Αὐτὴν τὴ φορά, τὴν ὀρμήνεψαν νά μὴν πάρει πατριωτάκι, μὰ ξένο, γιὰ νά μὴ λάβει θάρρος μαζί της. Ἐπῆρ' ἓνα κορίτσι ἀπὸ ξένα μέρη, ἀπ' τὴ στεριά τὴν ἀντικρινή, φτωχό, ἔρμο καὶ σκοτεινό. Τὸ ἀνάστησε, τὸ πόνεσε, τὸ μεγάλωσε. Αὐτό, σάν ἔγινε δεκαπέντε χρόνων, ἀγάπησ' ἓνα νέον κι ἔκαμε ἀρραβώνα μαζί του. «Ἡ θά μέ πάρεις ἢ θά χαθῶ».

Ἡ ψυχομάνη λύσσαξε, σκύλιασε, ἀπ' τὸ κακό της. Τῆς ἦρθεν εὐθύς νά τὴν πετάξει ὄξω, ἀφοῦ τὴν γδύσει καὶ νά τὴν ἀφήσει μὲ τὸ πουκάμισο. Ἐδῶ «τά ἡῦρε σκοῦρα». Οἱ δικολάβοι*, ὅπου δὲ λείπουν ἀπὸ κανένα μικρὸ χωριό, ὑπερασπίστηκαν τὴ νέα, καὶ τὴν ἐσυμβούλεψαν νά μὴν κουνηθεῖ ἀπὸ τὸ σπίτι. Ἡ θειά τὸ Γαληνάκι ἐπῆγε σ' ἓνα ξάδερφό της, πού ἦτον κάπως μεγάλος καὶ τρανός, ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ γκουβέρνου*, κι αὐτός τὴν ὀρμήνεψε νά βάλει μαστόρους νά ξεσκεπάσουν τὸ σπίτι, γιὰ νά τὴν ἀφήσει νά πεθάνει ἀπ' τὸ κρῦο, κι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, νά τοῦ κάμει τὸ σπίτι ἀπάνω του οἰκονομικά, καθὼς τὸ ξανάλεγε ὕστερα ἡ θειά Μορσίνα. Ἀληθινά, χωρὶς νά τὸ καλοσυλλογιστεῖ, μὲ βία, ἐπῆγε καὶ τοῦ ἔκαμε τὸ ἔγγραφο τὸ «οἰκονομικό» κι ἔβαλε δύο μαστροχαλασῆδες μισομεθυσμένους, ἓνα κοντόγιорτο*, κι ἄρχισαν νά κατεβάζουν τὰ κεραμίδια...

Τότε, ἔξαφνα, τὴν ἐπῆρε τὸ παράπονο, κόπηκε ἡ καρδιά της κι ἄρχισε νά χύνει τόσα δάκρυα ἀπ' τὰ μάτια της, ὡς νά εἶχε μέσα της ὀλάκερη στέρνα βουλωμένη, πού δὲν εἶχε δουλευτεῖ ποτέ καὶ τώρα μόνο ἄρχισε νά ξεχειλίζει. Λοιπόν, τὸ μετανόησε, ἔτρεξε στὸν ἐξάδερφό της καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νά τῆς χαλάσει τὸ ἔγγραφο τὸ «οἰκονομικό». Ὁ ξάδερφος ὅμως δὲν φαίνεται νά εἶχε πολλὰ ὑγρά* μέσα του· ἀρνήθηκε, σκληρύνθηκε κι εἶπε πῶς τὸ σπίτι ἦτον δικό του...

Ἀφοῦ εἶδε κι ἀποεἶδε ἡ γριά Μορσίνα ὅτι καμιά δουλειά, κανένα ἔργο, ὅ,τι κι ἂν εἶχε καταπιαστεῖ δὲν τῆς ἐβγήκε σέ καλὸ τέλος, στὰ

ἀψίθυμος: εὐερέθιστος, ὀξύθυμος.

δικολάβος: πρακτικὸς δικηγόρος τῶν κατώτερων δικαστηρίων (εἰρηνοδίκειων, πταισματοδίκειων).

γκουβέρνο: διοίκηση, κυβέρνηση.

κοντόγιорτο: μικρὴ γορτή.

δὲν εἶχε πολλὰ ὑγρά: Δὲν εἶχε αἰσθήματα (μεταφ.).

ύστερνά της βάλθηκε κι αὐτὴ ν' ἀποσώνει τίς κουβέντες, τὰ μαντάτα καὶ τίς δουλειές τῶν ἀλλωνῶν. Κι ἐπέρναε τόν καιρὸ της νά κρένει καὶ νά ξεστομίζει σκόλια* γιὰ κάθε τι. Ἡ μεγαλύτερη δουλειὰ της ἦτον νά λέει τραγουδάκια, νά βγάζει παραγκῶμια* γιὰ τόν καθένα.

Ἄμα ἔβγαине τό πουρνὸ ἀπ' τὴν ἐκκλησία, ἀπὸ τὴ στερνὴ φορὰ πού εἶχε ξαναρχίσει νά πηγαίνει, τό ἔστρων' ἐκεῖ στὰ σκαλοπατάκια, ὄχι μακριὰ ἀπ' τό σπίτι της, κι ἔπιανε λακριντὶ μὲ τίς γειτόνισσες. Τίς καθημερινές ἔκανε καὶ τὴ ρόκα της, ἐδούλευε κι ἡ γλώσσα της, σάν νά ἔκαναν ζευγάρι τὰ δύο. Τίς Κυριακές, πού ἔβλεπε καὶ πλιότερον κόσμον (γιὰ τὸ στερνὸ κατηφορικὸ καλδεριμί ἦτον πρῶτον ὁκάκι κατὰ τὸ γιὰλό, δίπλα στὴν πιάτσα) ἄλεθε τό διπλὸ ἢ γλώσσα της.

Ἄν ἔβλεπε κανένα μαραγκό τοῦ ταρσανά* στολισμένο μὲ γαλάζια γυαλιστερὴ βράκα, μὲ τὸ φέσι κατακόκκινον καὶ μακριὰ φούντα, ἔλεγε: «Κόρδα καὶ φούντα, καὶ τ' ἄσπρα*, ποῦν' τα;».

Ἄν ἐπερνοῦσε καμιὰ νιόνυφη μὲ ὀλόχρυσον κεντήματα καὶ ποδογύρια, πού ἡ κορμωστασιά της δὲν τῆς ἐφαίνονταν τόσο νόστιμη: «Τὶ τέμπλα*, τί ἀνέμη, θὰ πῶ; κουρμαντέλα*, νά μὴν ἀβασκαθεῖ τό κορμὶ της!...».

Ἄν ἦτον κοντὴ καὶ χωρὶς μέση: «Τὶ κουβάρι εἶν' τοῦτο, μαθές; πῶς δὲν τὴν ἐξεδίπλωσε ἡ μάνα της;...».

Ἄν ἦτον καμιὰ ψηλὴ κι ἄγαρμμη: «Δέ σᾶς φαίνεται σάν μανάλι μὲ τὴ λαμπάδα σπασμένη... πού τό πάει ὁ μπάμπ' Ἄναγνώστης μπροστὰ ἀπ' τόν παπά, πού θὰ πεῖ τό «Σοφία, ὀρθοί!»;

Ἄν ἔβλεπε κανένα κορίτσι πολὺ μαυριδερό: «Τὴν ἐπάτησε στὴν μογιά τοῦ Ἄραμ'ς (παραγκῶμι ἑνός βαφιᾶ τοῦ τόπου).

Ἄν ἐπερνοῦσε κανένα ψηλὸ ὑποκείμενον: «Νύχτωσε καὶ δὲν πρόφτασε νά χτίσει ἄλλο μισό. Χρειάζεται σκαλωσιά νά βάλει ὁ Ἄριφος (παρατσούκλι τοῦ πρωτομάστορη, πού σκάρωνε τὰ καράβια).

Καμπόσων ἀνθρώπων τὴ ζωὴ καὶ τὰ πάθια τὰ παίρνει «κουτουριάρικα» καὶ τὰ ἔχε σχεδὸν μονοπῶλιον ἢ γριά Μορισίνα.

...Μιά χρονιά, εἶναι τώρα πολὺς καιρός, ὁ καινούριος δήμαρχος πού εἶχε γίνεϊ στό χωριό, θέλοντας νά ἔνωτερίσει, ἐξόδεψε ὀλίγες χιλιάδες

σκόλιο (ἀρχ. σκόλιον): ἐδῶ: σατιρικὸ τραγουδάκι, πείραγμα.

παραγκῶμι: παρατσούκλι.

ταρσανάς: ναυπηγεῖο.

ἄσπρα: χρήματα.

τέμπλα: βέργα, χοντρὸ ἴσιο ξύλον.

ἀνέμη: ὄργανον στό ὅποιο περιτυλίγεται τὸ νῆμα γιὰ νά κουβαριασεῖ.

κουρμαντέλα: στελιάρη· μτφ. ἄχαρη γυναίκα.

τοῦ Δήμου τοῦ φτωχοῦ, γιά νά κάμει, λέει, «άρτεσιανά φρέατα»*.

Ἔστερ' ἀπό ὀλίγους μήνες τὰ ψευτοπήγαδα χάλασαν κι ἔγιναν ἄχρηστα. Ἡ θειά Μορισίνα πήγ' ἓνα βράδυ νά γεμίσει τό κανατάκι της σ' ἓν' ἀπ' αὐτά καί δέν ἤυρε νερό στάλα.

– Παλαβώσανε καί τὰ φτιάσανε, παλαβώσανε καί τὰ χαλάσανε, εἶπε.

Θαρρῶ, πῶς αὐτό ἦτον τό ἀπόφθεγμα της τό τελευταῖο. Ἔστερ' ἀπ' ὀλίγο σχωρέθηκε.

Ἐρωτήσεις

1. Ποῦ ὀφείλονται οἱ φιλονικίες καί τὰ καμώματα τῆς γριάς Μορισῶς;
2. Μέ ποιά διάθεση βλέπει ὁ συγγραφέας τίς συνήθειες τῆς ἡρωίδας του;
3. Ἡ ἀπάντηση στίς δύο παρακάτω ἐρωτήσεις θά δώσει τὰ χαρακτηριστικά τοῦ ἠθογραφικοῦ διηγήματος: α) Ἡ γριά Μορισῶ εἶναι μοναδική περίπτωση ἢ ἓνας ἀνθρώπινος τύπος πού μπορούμε νά συναντήσουμε καί ἄλλοῦ; β) Ὁ συγγραφέας ἀναλύει τό χαρακτήρα της ἢ περιγράφει μόνο τίς συνήθειές της;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 121. .

Παῦλος Νιρβάνας

Ἡ παλιά Ἀθήνα

Γιά τό χρονογράφημα ἔχουν δοθεῖ πολλοί ὀρισμοί, πού ὅμως διαφέρουν μεταξύ τους. Θά προσπαθήσουμε, συνοψίζοντάς τους, νά δώσουμε τὰ κυριότερα χαρακτηριστικά του:

ἄρτεσιανό φρέαρ: πηγάδι ὅπου τό νερό ἀνατινάσσεται μόνο του ὡς τήν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους ἢ καί ψηλότερα.

- 1) Τό χρονογράφημα είναι λογοτεχνικό είδος σέ πεζό λόγο.
- 2) Άντλὲ τὰ θέματα του κυρίως ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἐπικαιρότητα, γι' αὐτὸ καὶ δημοσιεύεται σέ ἡμερηίδες καὶ περιοδικά.
- 3) Ἐίναι γραμμμένο σέ ὕφος ἐλαφρὸ, πολλές φορές εἰρωνικό, μέ κάποια διάθεση στοχασμοῦ.
- 4) Σκοπὸς του εἶναι νά τέρψει τὸν ἀναγνώστη καὶ συγχρόνως νά τὸν διδάξει, νά τὸν νουθετήσῃ.

Τό χρονογράφημα καλλιεργήθηκε πολὺ στὴν Ἑλλάδα. Σάν εἶδος λόγου, ἀνήκει, ὅπως πολλοὶ ὑποστηρίζουν, καὶ στὴ δημοσιογραφία καὶ στὴ λογοτεχνία. Ἀπὸ τοὺς παλιότερους χρονογράφους, πού ἦταν καὶ λογοτέχνες, ἀναφέρουμε τοὺς πρὸ σημαντικούς: Ἰ. Κονδυλάκη, Π. Νιρβάννα, Σπ. Μελά.

Στὸ παρακάτω χρονογράφημα ὁ Π. Νιρβάννα ἀσχολεῖται μ' ἓνα ἐπικαιρο θέμα, τὴ γιορτὴ τῆς ἀποκριᾶς πού ἐγίνε στὴν Ἀθήνα τὸ 1931. Ὁ κ. Ἄσοφος εἶναι τὸ πρόσωπο πού συνήθως χρησιμοποιεῖ, γιὰ νά ἐκφράζει τίς σκέψεις του καὶ νά σχολιάζει τὴν ἐπικαιρότητα.

Τί ἀστεῖοι, τί θλιβερά ἀστεῖοι, πού ἦσαν ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι..., εἶπε, ἀκολουθώντας τὴ σειρά μιᾶς ἄφωνης ὀμιλίας μέ τὸν ἑαυτὸ του, ὁ κ. Ἄσοφος.

Ἦταν ἡ ἡμέρα τῆς Ἀποκριᾶς στὴν Παλιά Ἀθήνα κι ὁ κ. Ἄσοφος γύριζε ἀπ' τὸν ταχτικό, βραδινὸ του περίπατο.

– Ποιοὶ ἄνθρωποι, διδάσκαλε;

– Ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι, παιδί μου, πού εἶχαν τὴ μακάβρια* ἔμπνευση νά πάνε νά γλεντήσουν σ' ἓνα νεκροταφεῖο, μέ τὴν ἀξίωση ν' ἀναστήσουν τοὺς νεκροὺς καὶ νά στήσουν χορὸ μαζί τους. Πιὸ βέβηλο* γλέντι ἀπ' αὐτὸ δὲν εἶδα στὴ ζωὴ μου.

Δὲν ἦταν δύσκολο νά καταλάβει κανεὶς γιὰ ποιὸ γλέντι μιλοῦσε ὁ κ. Ἄσοφος.

– Καὶ ὅμως, διδάσκαλε, ἡ παλιά Ἀθήνα ξανάζησε σήμερα, γιὰ λίγες ὥρες, τὴν περασμένη ζωὴ της, στὴν Πλάκα* καὶ στοῦ Ψυρρῆ*. Μπορεῖτε νά τό ἀρνηθεῖτε αὐτό; Τὴν ξανάζησε μέ τὴν ἀποκριὰ της, μέ τὴ γραφικὴ της ταβέρνα, μέ τὰ τραγούδια της, μέ τὴν γκαμήλα της, μέ τὰ ροπαλά της καὶ μέ τὸν ποιητὴ της τοῦ κάρου ἀκόμα. Σωστὴ νεκρανάσταση!

Ὁ κ. Ἄσοφος σάλεψε λυπητερά τὸ ἄσπρο του κεφάλι.

μακάβριος: φρικιαστικός.

βέβηλος: ἀσεβής, ἀνόσιος.

Πλάκα, Ψυρρῆ: παλιές συνοικίες τῆς Ἀθήνας.

– Νομίζεις λοιπόν, καλό μου παιδί, πώς άρκει νά στήσεις ένα νεκρό όρθιο άπάνω στόν τάφο του, γιά νά τόν άναστήσεις; Ό Χριστός, όταν θέλησε ν' άναστήσει τό φίλο του τό Λάζαρο, τοῦ εἶπε: «Λάζαρε, δεῦρο έξω!» Καί ό Λάζαρος βγήκε μόνος του άπ' τόν τάφο καί περπάτησε. Δέν τόν έβγαλε κανείς. Άλλ' ό Χριστός, γιά ν' άναστήσει τό Λάζαρο, τοῦ ξανάδωκε τήν ψυχή του. Γιατί τίποτε στόν κόσμο αυτό, μιά φορά πού πεθάνει, δέν μπορεί ν' άναστηθεῖ, άν δέν ξαναβρεῖ τή χαμένη ψυχή του. Καί ή παλιά Άθήνα δέν ξαναβρήκε τήν ψυχή της, γιατί κανένας δέν έχει τή δύναμη νά της τήν ξαναδώσει. Πρός τί νά ταραζουμε λοιπόν τόν ύπνο τών νεκρών, όταν δέν μπορούμε νά τούς άναστήσουμε;

“Εμεινε λίγες στιγμές συλλογισμένος καί ξαναεἶπε:

–“Επειτα κοιμούνται τόσο ώραία κάποτε οἱ νεκροί, πού εἶναι κρίμα νά τούς ξυπνήσει κανείς. Κι ή φτωχιά, ή παλιά Άθήνα κοιμότανε κι αυτή τόσο γλυκά, πρίν φτάσουν οἱ βέβηλοι! Κοιμότανε μέ τ' όνειρο της περασμένης ζωής της, στά στενά ήσυχια δρομαλάκια της, πού δέ θά ζηλέψουν ποτέ τό θόρυβο καί τή λάμψη της μεγάλης, άψυχης λεωφόρου· στους μισογκρεμισμένους τοίχους της, πού τούς χρυσώνει ή πατίνα* τοῦ χρόνου· στίς βαθιές χορταριασμένες αὐλές της, πού φυτρώνει άπάτητο τό χορτάρι· στά σκεβρωμένα παραθυρόφυλλα τών ταπεινών της σπιτιών, πού εἶδαν τή γλάστρα μέ τό βασιλικό της κόρης καί τό κανάτι μέ τό δροσερό νερό· καί ακόμα στήν παλιά, φτωχική ταβέρνα, πού μέσα στους ἴσκιους της κάποιος γεροξωμάχος, σκυφτός άπάνω στό πιό άπόμερο τραπέζι, σάν νά ξεχάστηκε εκεί άπό κάποια παρέα τοῦ σαραντατέσσερα*, άναθυμάται ακόμα τά παλιά, σάν νά εἶναι τώρα. Ποιός έδωκε λοιπόν τό δικαίωμα στά βέβηλα πλήθη νά 'ρθουν νά ταραξουν τόν ύπνο της πεθαμένης;

–“Αν ήρθαν όμως, διδάσκαλε, γιά νά τήν άναστήσουν;

Ό κ. Άσοφος σάλεψε πάλι λυπητερά τό άσπρο του κεφάλι.

– Νά τήν άναστήσουν μέ τί; Μέ μιά ξένη ψυχή; Ένας νεκρός άνασταίνεται μονάχα μέ τή δική του ψυχή. Καί μονάχα ό ποιητής έχει τή δύναμη νά ξαναδίνει στους νεκρούς τήν ψυχή τους. Αὐτός μονάχα μπορεί νά έπαναλάβει τό θαῦμα τοῦ Ἰησοῦ. Μονάχα αὐτός μπορεί νά πει στό Λάζαρο: «Λάζαρε, δεῦρο έξω!» καί ό Λάζαρος νά βγεῖ άπ' τόν τάφο του καί νά περπατήσει. “Όταν ό ποιητής λέει:

δεῦρο έξω: έβγα έξω· ή φράση άπό τό Εὐαγγέλιο.

πατίνα: μαῦρο χρώμα πού παίρνουν τά αντικείμενα μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου.

τοῦ σαραντατέσσερα: τοῦ 1844. Ένοσεῖ τούς άγώνες γιά τό Σύνταγμα.

Ἵπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
μικρὸς δρομίσκος, σκιερὸς καὶ πλήρης μυστηρίου
χλοάζει τὸ κατώφλιον εἰς πᾶσαν τοῦ οἰκίαν...*

ἀνασταίνει τὴν παλιὰ Ἀθήνα, ἀκόμα καὶ μέ τὴν καθαρεύουσα. Δέν τὴν ἀνασταίνει ὅμως ὁ βέβηλος, πού κουβαλεῖ τὸ καρναβάλι τῶν λεωφόρων στό μικρὸ, σκιερὸ δρομάκι τοῦ ποιητῆ, καὶ τὸ αὐθάδικο κέφι τῶν κοκτέιλς* τοῦ κοσμικοῦ μπάρ στὴν ντροπαλὴ ταβερνούλα τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων, πού ἔχει μοναχὴ τῆς δόξα τὸ σῶμα* καὶ τὸ γιοματᾶρι* τῆς. Τῆς ταραζει μονάχα τὸν ὠραῖο τῆς ὕπνο, μέ τὰ βάρβαρα ψυχοσάββατά του.

Ὁ κ. Ἄσοφος σέ λίγο ξαναβρῆκε τὴν εὐθυμὴ διάθεσή του, ὅπως τὴν ξαναβρίσκει πάντα.

– Ἄς εἶναι... εἶπε. Ἡ παλιὰ Ἀθήνα εἶδε ἓνα ἄσχημο ὄνειρο. Δέν πειράζει. Θὰ ξαναβρεῖ τὴ μακάρια γαλήνη τοῦ θεοῦ τῆς ὕπνου. Σὰς παρακαλῶ μονάχα, νὰ μέ εἰδοποιήσετε πότε θὰ σαρωθεῖ τὸ τελευταῖο κομφετί* καὶ τὸ τελευταῖο σερπαντέν* ἀπὸ τὰ χῶματά της, πότε θὰ ξεμασκαρευτοῦν οἱ ταπεινὲς τῆς ταβερνοῦλες, πότε ἡ καινούρια Ἀθήνα θὰ παύσει τέλος πάντων νὰ ἐνοχλεῖ τὴν παλιὰ.

– Ἐνδιαφέρεσθε νὰ τὸ μάθετε, διδάσκαλε;

– Πῶς νὰ μὴν ἐνδιαφέρομαι, παιδί μου; Εἶμαι ὁ τελευταῖος πολίτης τῆς παλιᾶς Ἀθήνας. Καί μ' ἐξόρισαν οἱ βέβηλοι. Νοσταλγῶ, ἀπλοῦστα, νὰ ξαναγυρίσω στό σπίτι μου.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιὰ εἶναι ἡ ἀντίληψη πού κατακρίνει ἐδῶ ὁ Νιρβάνας;
2. Ὁ συγγραφέας στό χρονογράφημά του χρησιμοποιεῖ τὸ διάλογο. Κερδίζει ἔτσι τὸ χρονογράφημα καὶ γιατί;
3. Νὰ συγκεντρώσετε τίς μεταφορικές ἐκφράσεις πού χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφέας καὶ νὰ βρεῖτε τίς πραγματικές του σκέψεις.
4. Μελετήστε τὸν ὀρισμὸ τοῦ χρονογραφήματος, πού ὑπάρχει στὴν εἰσαγωγὴ.

Ἵπάρχει ... εἰς οἰκίαν: οἱ τρεῖς πρῶτοι στίχοι τοῦ ποιήματος «Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν», τοῦ Ἀχ. Παράσχου.

κοκτέιλ (ἀγγ. λέξη): κραμα ἀπὸ διάφορα γλυκά ποτὰ.

σῶμα: ἡ τελευταία ποσότητα κρασιοῦ πού παίρνομε ἀπὸ τὸ βαρέλι.

γιοματᾶρι: τὸ κρασί πού παίρνομε ἀπὸ βαρέλι πού μόλις ἀνοίξαμε.

κομφετί: μικρὰ πολὺχρωμα κομμάτια ἀπὸ λεπτὸ χαρτί.

σερπαντέν: χάρτινες ταινίες χρωματιστές (σερπαντίνες).

Τό χρονογράφημα πού διαβάσατε ανταποκρίνεται σ' αυτό τόν όρισμό καί ώς ποιό σημείο;

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ (1866-1937). Φιλολογικό ψευδώνυμο τού Πέτρου 'Αποστολίδη. Γεννήθηκε στή Μαρνανούπολη τής Ρωσίας. Στήν 'Ελλάδα ήρθε σέ ήλικία πέντε χρονών. Σπούδασε 'Ιατρική στήν 'Αθήνα καί ύπρέτησε ώς γιατρός στό πολεμικό ναυτικό ώς τό 1922. Τό 1928 έγινε 'Ακαδημαϊκός. 'Ασχολήθηκε μέ όλα τά είδη τού λόγου: διήγημα, μυθιστόρημα, θέατρο, χρονογράφημα, κριτική καί ποίηση. Μέ έπιτυχία όμως καλλιέργησε τό μικρό πεζογράφημα καί ιδίως τό χρονογράφημα. Τόν διακρίνει αγάπη γιά τόν άνθρωπο καί άπαισιοδοξία. Έργα του: Έξέδωσε πολλά βιβλία μέ χρονογραφήματα, τά διηγήματα: *Τό συναξάρι τού παπα-Παρθένη* κι άλλες νησιώτικες ιστορίες, *Η βοσκοπούλα μέ τά μαργαριτάρια* καί άλλες μικρές ιστορίες κ.ά.

Παῦλος Παλαιολόγος

Πρωινό Κυριακῆς στήν Κέρκυρα

Μέ τό χρονογράφημά του ό Π. Παλαιολόγος δίνει εικόνες από τή Κέρκυρα τού 1951. Μέ τή λεπτή του είρωνεία, μέ τόν κοφτό καί μικροπερίοδο λόγο του, προσπαθεῖ επίσης νά συλλάβει, στηριγμένος περισσότερο σ' άπομεινάρια, άψυχα κι έμψυχα, τού παλιού καιρού, τήν άτμόσφαιρα τής παλιᾶς τής ζωῆς καί νά έκφράσει τίς σκέψεις του.

Από τό παράθυρο τού ξενοδοχείου μου ζώ τό κυριακάτικο πρωινό τής Κέρκυρας. Δέ διαλέξατε μόνος τήν ώρα τής άφυπνίσεως. Θά σᾶς άφύπνιζαν τά πνευστά τής φιλαρμονικής, πού ετοιμάζονται γιά τή βραδινή τους συναυλία. Θά σᾶς θύμιζαν άκόμα τό πρωινό καθήκον σας άπέναντι τών ούρανών οί καμπάνες τού 'Αγίου*. Τούς πρόλαβαν όμως όλους οί σάλπιγγες τού στρατού. Πήγαν νά τόν έγκαταστήσουν στό βενετσιάνικο φρούριο, φάτσα* στά σπίτια καί τά ξενοδοχεία τής Σπιανάδας, γιά νά ξυπνοῦν άπό τίς έξι τό πρωί μέ έγερτήρια καί γυμνάσια τούς παραθεριστές καί τούς κατοίκους. Γυμνάσια στήν Πλατεία Συντάγ-

---

του 'Αγίου: ένν. τού 'Αγίου Σπυριδωνος.
φάτσα: άπέναντι άκριβώς (έπίρρ.)

ματος*... Καί διανύουμε ἔτος Τουρισμοῦ καί Ἀποδήμου!

Ἄν εἶχαμε, τουλάχιστο, κατακλιθεῖ στήν ὥρα μας... Θεέ μου, πόσο ξενοχτά ἡ Κέρκυρα!

Στό χορό τοῦ «Φοίνικα» σᾶς βρῆκαν οἱ πρῶτες πρωινές ὥρες τῆς Κυριακῆς.

– Ἀπό τώρα γιά ὕπνο; ἄπορεῖ ἡ ὑποχρεωτική συντροφιά τῶν Κερκυραίων.

Καί σᾶς ὀδηγοῦν κάτω ἀπό τ' ἀσήμια τοῦ φεγγαριοῦ στά κρηπιδώματα* τῆς Γαρίτσας*, ὅπου αὐτόματα καί ἀπροσδόκητα οἱ σύντροφοι τῆς βραδιάς, γυμνοί ἀπό ὄργανα ὡς τῆ στιγμή ἐκεῖνη, βρίσκονται μέ κιθάρες ἀκουμπισμένες στό στήθος. Χωρίζονται μονομιᾶς σέ πρίμα σεκόντα* καί σᾶς τραγουδοῦν σότο βότσε* τήν ἄρια* τοῦ Ἑρνάνη.

Ἐν ἤχοις σάλπιγγος, ἐν χορδαῖς καί ὀργάνοις*, ἀφήνετε τό κρεβάτι τοῦ ξενοδοχείου σας. Κουρασμένο ἀπό τήν πολυκαιρία κι αὐτό. Τό πίο παλιό ξενοδοχεῖο τῆς Κέρκυρας ὁ «Ἅγιος Γεώργιος». Καί τό πίο σίκ* στόν καιρό του. Τότε πού ἐκτεινόταν σέ τριπλάσιο χῶρο ἀπό τό σημερινό καί δεχόταν ἐστεμμένους* καί εὐγενεῖς. Τά σμόκιν* καί οἱ ἔξωμες* στίς αἰθουσές του. Κρύσταλλα καί ἀσημικά στά τραπέζια του. Τώρα, ἀπό τά παλιά κλέη* δέν ἀπόμεινε παρά ὁ βενετσιάνικος καθρέφτης τοῦ τοίχου, ἓνα πιάνο γιά ν' ἀναδίδει τούς ἤχους τῶν περασμένων καί τό πατίνι* ἐκεῖνο τῆς ἀρχοντιάς, διάχυτης σ' ὅλη τήν Κέρκυρα. Κάτω ἀπό τά παράθυρα ἀπλώνεται ἡ Σπιανάδα μέ τά τόξα – τά «βόλτα» τῆς.

Σᾶς εἶναι εὐκόλο σήμερα, ἄνθρωποι πληβεῖοι*, νά περνάτε κάτω ἀπό

Πλατεία Συντάγματος: εἰρωνικά.

κρηπιδώμα: πέτρινος τοίχος στήν παραλία.

Γαρίτσα: ἀκρὴν συνοικία καί παραλιακή λεωφόρος τῆς Κέρκυρας.

σέ πρίμα σεκόντα: σέ πρῶτες δεύτερες φωνές.

σότο βότσε (ἰταλ. λέξεις): μέ χαμηλή φωνή.

ἄρια: αὐτοτελές μουσικό κομμάτι μελοδράματος, πού τραγουδαίει ἓνας μονάχα τραγουδιστής.

ἄρια τοῦ Ἑρνάνη: ἄρια πού τραγουδᾷ ὁ Ἑρνάνης, κεντρικό πρόσωπο τοῦ μελοδράματος τοῦ Βέρντι «Ἑρνάνης».

ἐν ἤχοις σάλπιγγος, ἐν χορδαῖς καί ὀργάνοις: Φαλμός 150,4.

τό πίο σίκ: τό πίο κομψό, τό πίο καθῶς πρέπει.

ἐστεμμένοι: βασιλιάδες.

σμόκιν (ἀγγλ. λ.): ἐπίσημη ἀντρική ἐνδυμασία.

ἔξωμες, δηλ. τουαλέτες: φορέματα πού ἀφήνουν ἔξω τούς ὤμους.

κλέη: δόξες (ἐνικός τό κλέος).

πατίνι: ἐδῶ τό χρῶμα πού παίρνουν τά παλιά κτίρια (πατίνα).

πληβεῖος: αὐτός πού ἀνήκει σέ κατώτερη κοινωνική τάξη. Ἐδῶ: ἄνθρωποι πληβεῖοι: ἄνθρωποι κοινοί.

τά βόλτα μέ τά χέρια στίς τσέπες, μέ τά κοντομάνικα καί μέ τήν ξεγνοιασιά τής έποχής. Ύπῆρξαν ὅμως χρόνια, ὄχι πολύ μακρινά, πού θά περνούσατε ἀπό μεγάλη ἀπόσταση καί θ' ἀτενίζατε μέ εὐλάβεια καί δέος τό ἀρχοντολόι, μέ τίς ζακέτες, τίς μακριές φούστες καί τά ἡμίψηλα. Ήταν ἡ έποχή πού ἡ κοντέσσα διέσχιζε τά βόλτα κρατώντας μέ τό ἓνα χέρι τήν οὐρά τής φούστας της καί ἀκουμπώντας στή χρυσή λαβή τοῦ μπαστουιου τής μέ τό ἄλλο. Κάθε οἰκογένεια εὐγενοῦς εἶχε τό τραπεζάκι της κάτω ἀπό ὀρισμένο τόξο, ὅπως εἶχε τή λότηζα* τής στό θέατρο. Χειροφιλήματα καί ὑποκλίσεις. Σέ τρεῖς χρόνους ἀνασηκωνόταν τά μιραμπό* γιά τό χαιρετισμό. Ἀπό τά γιότ, πού ἦταν ἀραγμένα στήν Κοντραφόσα*, μπροστά στό Παλάτι, ἐβγαίνουν οἱ λόρδοι, γιά νά πάρουν μέρος στήν κοσμική ζωή τής πόλεως. Μέ τίς βεντάγιες τους οἱ κοντέσσεσ. Ἡ πρεμιέρα τής ἰταλικῆς ὄπερας, πού εἶχε συγκεντρώσει τήν προτεραία* τοὺς εὐγενεῖς στό θέατρό τους, ἐθέρμαινε τή συζήτηση. Ἐκτός ἂν ὑπῆρχε θέμα περισσότερο ἐνδιαφέρον, ὅπως τό συνταρακτικό γεγονός, ὅτι γνωστός βαρονέτος, ὁ Σπυρέτος, ναυαγισμένος οἰκονομικά, δέχτηκε – ἄκουσον! ἄκουσον! – νά διοριστεῖ σέ Τράπεζα. Πόβερο βαρονέτο*! Τίποτα πιά δέν μπορεῖ νά ξεπλύνει τήν ντροπή σου. Πᾶν ἔργον ὄνειδος*. Ἀκόμα καί ἡ ἐπιστήμη. Σπούδαζαν στό ἐξωτερικό τά παιδιά τῶν ἀρχόντων. Τόσο σπάνια ὅμως ἀσκοῦσαν ἐπάγγελμα...

Τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἀναπολοῦν ἄραγε τά τρία φαντάσματα πού βλέπω νά κινοῦνται σάν σκιές ἀπό τό παράθυρο τοῦ ξενοδοχείου μου; Πρέπει νά τελείωσε ἡ λειτουργία στό ναό τοῦ Ἀγίου, γιά νά ῥθουν οἱ τρεῖς ἀποστεωμένες δέσποινες νά πάρουν τήν τσιτσιμπίρα* τους στά βόλτα τής πλατείας. Πῶς τό καταδέχτηκαν! Ἀνυμέναιες* φαίνονται καί οἱ τρεῖς. Κατάλοιπα τοῦ περασμένου αἰώνα. Τό 1900 θά ὑπῆρξε ἡ περίοδος τής ἀκμῆς τους. Πολύ ἡλικιωμένες, πολύ ψηλές, πολύ στεγνές, πολύ ἀξιοσέβαστες. Βυθισμένες στά μαῦρα. Βαρύ πένθος γιά τοὺς νε-

---

λότηζα: θεωρεῖο θεάτρου.

μιραμπό: εἶδος καπέλου.

Κοντραφόσα: Ἡ τάφος τοῦ φρουρίου τής Κέρκυρας.

προτεραία, δηλ. *ἡμέρα:* προηγούμενη μέρα.

πόβερο βαρονέτο: (ἰταλ. λ.) φτωχέ βαρονέτο.

Πᾶν ἔργον ὄνειδος: κάθε δουλειά εἶναι ντροπή, (εἰρωνικά) ἐδῶ παραποιεῖ τό γνωμικό τοῦ Ἡσίοδου: Ἡ δουλειά δέν εἶναι ντροπή, ντροπή εἶναι τό νά μή δουλεύεις.

τσιτσιμπίρα: ἀναψυκτικό.

ἀνυμέναιος: ἀνύπαντρος.

κρούς καιρούς. Τό μαῦρο ὡς τό πηγούνι, τό μαῦρο ὡς τόν ἀστράγαλο, τό μαῦρο ὡς τόν καρπό τῶν χειρῶν. Μεγάλα μαῦρα καπέλα στεγάζουν τήν ἀρχοντιά τους. Μακρόμισχα ὀμπρελίνα*, γιά ν' ἀκουμπούν μέ νωχέλεια* τίς γαντωμένες παλάμες τους. Σιωπηλές παρακολουθοῦν τά πλήθη τῶν κυριακάτικων πληθειῶν, πού περνοῦν ἀδιάφοροι ἀπό μπροστά τους. Μιά συντροφιά δημοσίων ὑπαλλήλων πῆγε καί κάθισε ἀνευλαβέστατα στό διπλανό τους τραπεζάκι, γιά νά ρουφᾶ μέ πάταγο ἐξοργιστικό τόν καφέ της καί νά συζητεῖ θορυβωδῶς γιά τήν ἀπεργία τους. Πάνω στήν ὥρα καί ὁ εὐγενής. Μέ τή λευκή σφήνα*, μέ σκούρα ρούχα, μέ τό βραδύ βῆμα τοῦ ἀρχοντα. Τό παρελθόν ἐν κινήσει. Ἰλαρύνονται οἱ μορφές τῶν τριῶν κυριῶν στή θεά του. Ἐπιτέλους, μία ἀδελφή ψυχή! Συγκρατημένη ὅμως ἡ ἀριστοκρατία δέν ἐπιτρέπει ξεσπάσματα στούς ἐνθουσιασμούς της. Σέ ἀπόσταση σταματᾶ καί ὑποκλίνεται ὁ πρεσβύτες. Δέ θά πλησιάσει, παρά ὅταν οἱ ἀρχαίες κόρες, ἡ μία μετά τήν ἄλλη, τοῦ τείνουν τά χέρια. Βιρτουόζος* τοῦ χειροφιλήματος, σκύβει σέ ἀσπασμό. Μιά μικρή παράσταση. Παίζουν τούς παλιούς καιρούς. Καί νά μή βρῖσκεται πρόχειρος κανεῖς ὀπερατέρ*, γιά νά τοὺς διασώσει...

Ἐρωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό κείμενο σέ ἐνότητες κι ἀφοῦ τίς μελετήσετε ν' ἀπαντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα. α) Σέ ποιές ἐνότητες δίνει εἰκόνες τῆς σύγχρονης Κέρκυρας καί πῶς τήν παρουσιάζει. β) Σέ ποιές δίνει εἰκόνες τῆς παλιάς Κέρκυρας.
2. Ἐχει τό κείμενο τά βασικά χαρακτηριστικά τοῦ χρονογραφήματος; Νά δικαιολογήσετε τήν ἀπάντησή σας (κοίταξε καί τήν εἰσαγωγή στό κείμενο τοῦ Π. Νιρβάνου: Ἡ παλιά Ἀθήνα).
3. Σέ ποιές περιπτώσεις ὁ συγγραφέας καταφεύγει στήν εἰρωνεία; Νά σημειώσετε τά σχετικά χωρία.

ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ. Γεννήθηκε τό 1895 στήν Κωνσταντινούπολη. Ἄσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία καί ἦταν κατά καιρούς συντάκτης πολλῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων. Ἐκτός ἀπό τό χρονογράφημα, στό ὅποιο κυρίως διακρίθηκε, ἔγραψε θεατρικά ἔργα καί ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις.

μακρόμισχα ὀμπρελίνα: ὀμπρέλες μέ μακρουλές λαβές.

νωχέλεια: ὀκνηρία, νωθρότητα.

σφήνα: ἐννοεῖ πιθανόν τό μούσι.

Ἰλαρύνομαι: γίνομαι χαρωπός.

βιρτουόζος: δεξιότηχης.

ὀπερατέρ: φωτογράφος.

Τό παραστράτημα τοῦ Προέδρου

*Οἱ ἄγγελοι ἔχουν μονάχα ἀρετές καί οἱ διάβολοι ἐλαττώματα καί κακί-
ες. Οἱ ἄνθρωποι δέν εἶναι πλασμένοι οὔτε μόνο μέ προτερήματα οὔτε
μόνο μέ ἐλαττώματα. Ὁ δικαστής Ζαμπουνίδης π.χ., ἐνῶ εἶναι ἄξιος
καί τίμιος «λειτουργός τῆς Θέμιδος», ἔχει κι αὐτός σάν ἄνθρωπος τό
ἐλάττωμά του, γύρω ἀπό τό ὁποῖο ὁ συγγραφέας πλέκει τό παρα-
κάτω χιουμοριστικό διήγημα.*

Κάθε ἄνθρωπος ἔχει τή διαίτά* του. Εἶχε κι ὁ δικαστής Ζαμπουνίδης τή δική του διαίτα. Ἦταν ὑβριστής. Ἔβριζε τούς μάρτυρες... ἔβριζε τόν κατηγορούμενο, κι ὅταν τό ἀκροατήριό εἶχε τίς γνωστές ἐκείνες κινήσεις κοπαδιοῦ ἀπό γίδια πού ἀλληλοσπρώχνονται κι ἔκανε τό κιγκλίδωμα νά τρίζει, ὁ προεδρεύων δικαστής ἔβριζε καί τό ἀκροατήριό.

– Βρέ ζῶα! Γιά στάνη τό πήρατε δῶ; Θά διατάξω νά κενωθεί ἡ αἷθουσα. Κλητήρ! Τέτοιο τετράποδο πού εἶσαι, αὐτά θά γίνονται!

Ποτέ δέν τιμωρήθηκε γιά τή γλώσσα του. Ἦταν δικαστής ἀπ' τούς λίγους στήν ἐντιμότητα καί στήν ἀξία. Εἶχε λοιπόν καί τό κράτος τή λογική του. Πίστευε πῶς ἂν κόψει τό φυσικό ἐλάττωμα σ' ἕναν καλό δικαστή, θά τοῦ χαλάσει καί τά προτερήματα. Οἱ ἄνθρωποι δέν ἀκρωτηριάζονται. Κι ἐδῶ τουλάχιστον ἡ θεωρία ἦταν σωστή, ἐπειδή πραγματικά, χωρίς τό ὑβρεολόγιό του, ὁ δικαστής μας οὔτε τή συνείδησή του μποροῦσε νά κρατήσῃ ἄψογη, οὔτε τήν κρίση του κοφτερή καθῶς ἦταν.

Ὅταν οἱ πολυτευόμενοι μιᾶς ἐπαρχίας παραπονέθηκαν κάποτε στόν προϊστάμενο τῆς Δικαιοσύνης καί ζήτησαν νά ἐπιβάλλῃ στό δικαστή νά εἶναι εὐγενής, τουλάχιστον ὅταν προεδρεύει, ἐκεῖνος τούς ἀπάντησε:

– Θέλετε νά τοῦ χαλάσετε τή διαίτα, γιά νά βγάξῃ στραβές ἀποφάσεις;

Ὅσο γιά τόν ἴδιο τό δικαστή, αὐτός θά ἔβρισκε λογικότερο νά τοῦ κάμουν ἐγχείρηση, γιά νά τοῦ διορθώσουν τό ρόζο τῆς μύτης του λόγου χάριν ἢ ἄλλο φυσικό ἐλάττωμα, παρά ἐκεῖνο, ὅπου ἀναγνώριζε τή βούληση τῆς φύσεως ἀκόμα καί τή σοφία της! Ἐπίστευε πῶς ἐπίτηδες

Διαίτα: ἐδῶ τρόπος ζωῆς.

ή φύση τόν έκανε ύβριστή, γιά νά τόν ανακουφίζει καί νά τόν κρατεῖ ἰσορροπημένον. «Έκεινος πού ανακατώνεται μέ ανθρώπους – έλεγε – καί δέν τούς βρίζει, εἶναι βόιδι τῆς ὑπομονῆς πού μασᾶ τό χόρτο του (ἦταν ὁ λίβελος* του γιά τόν Έπίκτητο καί τή στωική φιλοσοφία*). Ἔρχονται στιγμές πού κι ἐγώ δέν τούς λέω οὔτε τά μισᾶ ἀπ' ὅσα πρέπει νά πῶ! μάλιστα! εἶμαι κι ἐγώ...» – ἔβρισε καί τόν ἑαυτό του, ὄχι βέβαια γιά μιά φορά. Ὅσο συλλογιζόταν πόσο ριζωμένο τοῦ ἦταν τό ἀγιάτρευτο ἐλάττωμά του, πίστευε πώς κάθε ἄλλη θεωρία τοῦ κόσμου ἀπ' αὐτή πού εἶχε, θά ἦταν ἀνόητη καί μιά φορά πού πήγαινε περίπατο μέ φίλο του συνάδελφο κι ἄκουσε ἀπ' αὐτόν τή φιλική συμβουλή νά μετριάσει λίγο τό ὑβρεολόγιο, ἐπειδή τελευταῖα ἔγινε ζήτημα στόν Ἄρειο Πάγο, ὁ δικαστής σήκωσε τό μπαστούνι του καί τοῦ ἔδειξε ἕνα γάιδαρο πού ἔβροσκε:

- Τόν βλέπεις;
- Τόν βλέπω.

Εἶναι τό χρησιμότερο τετράποδο ἀπ' ὅσα ξέρω, ἐπειδή, μαζί μέ τά βαριά πράματα, τοῦ φορτώνουμε τίς ἀνθρώπινες ἀναισχυντίες καί τίς βαστᾶ μέ ὑπονομή, ὅπως κάθε ἄλλο φόρτωμα. Μόλις τόν ὀνομάσεις, περιγράφεις ἕνα σωρό ἀνθρώπινες ιδιότητες πού αὐτός θά ἦταν ντροπιασμένος, ἂν τίς εἶχε – μολαταῦτα, τίς παίρνει ἀπάνω του. Τό ὄνομά του εἶναι μιά λύση. Καί μοῦ λές νά τήν ἀφήσω! Μά τότε τί θά πῶ, ἄμα ἔρθουν μπροστά μου οἱ...

Καί ξαναβλέποντας μέσα στό νοῦ του τά ἠθικά ὑποκείμενα πού περνοῦν ἀπ' τό δικαστήριο καί τά ὅσα φτιάνουν οἱ ἄνθρωποι, γιά νά κυνηγήσουν τούς ὁμοίους των, ἔνωσε πάλι ν' ἀνεβαίνει μέσα του τό ὑβρεολόγιό του, δῶρο σκοτεινό καί θαυμάσιο τῆς φύσεως, πού ἀπ' αὐτό, ἀλίμονο! ἐλάχιστο ἐρχόταν στήν ἐπιφάνεια, ἐπειδή τό ἄλλο γύριζε πάλι στά βάθη τῆς συνειδησῆς του καί τό ἔχανε. Δέν ἔβρισκε τίς λέξεις πού ἤθελε... καί τίς κυνηγοῦσε ἀγανακτισμένος... κι ἂν δέν τόν βοηθοῦσε ὁ γάιδαρος, ἔμενε συχνά μουγκός. Τά παράπονα γιά τήν κατάσταση αὐτή ἔφταναν βροχή στό κέντρο. Ἐβραζαν οἱ διαδόσεις. Ἐλεγαν κάθε τόσο πώς καλεῖται σέ ἀπολογία καί πώς τόν στέλνουν σέ μιά τρομερή ἐπαρχία μ' ἕνα μοναδικό καφενεῖο γεμάτο καπνούς, πού ὅσοι παίζουν κοντσίνα ἐκεῖ μέσα, κατεβάζουν τό τραπουλόχαρτο χτυ-

---

λίβελος: βιβλίο ἢ ἄρθρο ἢ λόγος μέ πολεμικό, ὑβριστικό ἢ συκοφαντικό χαρακτήρα ἐναντίον κάποιου.

στωική φιλοσοφία: ἡ φιλοσοφική θεωρία πού διδάσκει τήν ὑπομονή, τήν ἀπάθεια καί τήν ψυχική ἀταραξία. Ὁ Έπίκτητος ἦταν στωικός φιλόσοφος.

πάντας τὰ δάχτυλά τους στό τραπέζι σάν ρόπαλο. Αὐτὰ ἔλεγαν. Μά τό ἀποτέλεσμα ἦταν νά προσθέτει ὁ δικαστής στούς χαρακτηρισμούς του τό σκαντζόχοιρο, τούς βαθράκους, τήν γκαμήλα, τό χοῖρο κι ἄλλες προσωπικότητες τῆς ζωολογίας.

Ἐπιτέλους, ἦρθε μιά μέρα πού ὁ δικαστής παρουσιάστηκε στήν προεδρική ἔδρα τοῦ πλημμελειοδικείου* εὐγενῆς. Ἦταν ἐντελῶς μεταμορφωμένος, ὅλος ἀβρότητα κινέζικη, καί μιλοῦσε μέ θαυμαστούς ἐλιγμούς σέ ψευδομάρτυρες, σέ στρεψόδικους*, ἀπ' τό φόβο μήπως ἀγγίξει τήν εὐαισθησία τους. Θαῦμα! Τό ἀκροατήριο δέν πίστευε στ' αὐτιά του... Κανένας δέν ἐνίωθε πῶς ὁ πρόεδρος ἔβγαλε καινούριο πετσί. Καμιά ἐπίπληξη; Κανένα πρόστιμο; Τόν ἀπειλῶσαν ἴσως μέ τό Καρπενήσι; "Οχι.

Χωρίς νά τό κάμει κανένας ἐπίτηδες, ἔτσι, μέ τόν ἀνεξήγητο τρόπο πού γίνονται οἱ διαδόσεις, ἀκούστηκε πῶς ἦρθε στήν πρωτεύουσα ἕνας διάσημος Ἕλληνας, γιά νά μελετήσει τὰ ἑλληνικά δικαστήρια, καί πῶς εἶναι, λέει, τώρα δά, παρών στή συνεδρίαση, ἀνακατεμένος μέσα στό ἀκροατήριο, ἰγκόννιτο*, γιά νά πιάσει τό σφυγμό τοῦ λαοῦ καί τοῦ κράτους. Αὐτό ἔφερε τόν πρόεδρο στή σκληρή αὐτοθυσία νά δικάσει χωρίς νά βρίσει. "Ἄς μή φανεῖ παράδοξο! Εἶχε γίνει τό '97*. Ἡ Ἑλλάς ἔμενε μετανοημένη καί κακομοιριασμένη. Πίστεψε λοιπόν πῶς ἡ σωτηρία τῆς ἦταν ν' ἀποχτήσει τήν ὑπόληψη τῶν ξένων. Αὐτή ἡ ἰδέα τῆς ἔγινε παραλήρημα. Ὁ τελευταῖος ξένος παραγγελιοδόχος πού περνοῦσε ἀπ' ἐδῶ, γιά νά διαδῶσει κουβαρίστρες ἢ καταπότια, μᾶς φαινόταν κριτής τοῦ ἑλληνισμοῦ, καί γενικά ἦταν ἡ τρομάρα μήπως κάνομε κακή φιγούρα μπροστά του. Ὁ πανικός πῆρε στό ποτάμι του καί τό φυσικό ἐλάττωμα τοῦ προέδρου! Ἡ διάδοση, πῶς ἦρθε Ἕλληνας μελετητής τῶν δικαστηρίων, βρῆκε τόν πρόεδρο ἀπάνω στήν ἔδρα χωρίς νά προφτάσει νά τήν ἐξακριβώσει – καί ὦ τοῦ θαύματος! – κοιτάζοντας στό ἀκροατήριο, εἶδε στό βάθος νά καθεται ἕνας μεγαλόσχημος κι ἐπιβλητικός ἄνθρωπος μέ ἄψογες χιονάτες φαβορίτες, γαλανά μάτια κι

Πλημμελειοδικεῖο: Δικαστήριο (μονομελές ἢ τριμελές) πού δικάζει τὰ πλημμελήματα (κλοπές, ἀπάτες κτλ.).

στρεψόδικος: αὐτός πού διαστρέφει τό δίκαιο παρουσιάζοντας γιά δίκιο τό ἄδικο.

ἰγκόννιτο καί ἰνκόγκνιτο: Ἰταλ. λέξη καί διεθνῆς ὄρος πού σημαίνει κρυφά, μυστικά.

Τό '97: ὁ ἀτυχος ἑλληνοτουρκικός πόλεμος τοῦ 1897.

έναν άπίθανο λαιμοδέτη, πού έμοιαζε πολύ του Σαλισβουρή*. Κοίταξε τό δικαστήριο σάν νά τό δικάζει. Αύτός είναι! 'Αμέσως ό πρόεδρος ξε-τύθηκε – μέ τί μαρτύριο! – τόν έαυτό του, καί μ' ένα έλαφρό φτερούγι-σμα στους κήπους τής κοινωνικής συμπεριφοράς τρύγησε τίς πιό σπά-νιες μαργαρίτες, γιά νά τίς προσφέρει σέ ζωοκλέφτες, ψευδομάρτυρες, κουτσαβάκηδες* κι άλλα τέτοια ύποκείμενα.

– Θά ήθελα πολύ νά μάθω, μάρτυς, εάν ύμεις ήκούσατε όντως τόν παθόντα νά ξεστομίζει τήν ανάρμοστον εκείνην φράσιν διά τόν κατηγορούμενον, πρίν αύτός έπιτεθει... Κλητήρ! Θά παρακαλέσω, νά γίνει στό άκροατήριο όλίγη ήσυχία. "Ας παύσουν, παρακαλώ, οι ψιθυρισμοί. Έντεινάτε, σās παρακαλώ, τήν προσοχή σας, κύριε μάρτυς. Έπιτρέ-ψατέ μοι, κύριε συνήγορε, – θά διευκρινίσω πρόπαντός αύτό τό ση-μείον. Έλέγατε λοιπόν, μάρτυς...

Τήν πρωτάκουστη αύτή μουσική τή συνόδευαν κάπου κάπου όί άβρές νότες του κουδουνιού, πού ό πρόεδρος δέν τό τράνταζε σή-μερα όπως πάντοτε, αλλά, κουνώντας το έλαφρά μέ τά δυό σχεδόν δάχτυλα, τό είχε κάμει, από βραχνή όργισμένη καμπάνα, κουδουνάκι γιά ποιμενικό ειδύλλιο. Ό πρόεδρος μαρτύρησε καταπίνοντας τόν έαυτό του! "Ετσι έβγαλε πέρα τρεις ύποθέσεις. Όταν όμως, ανοίγον-τας τόν τέταρτο φάκελο, κάλεσε τούς μάρτυρες καί διάβασε τό πρώτο όνομα: «'Αναστάσιος Περλορέτος!», έξαφνα ό 'Αγγλος μέ τίς άσπρες φαβορίτες προχώρησε μ' όλη τή μεγαλοπρέπεια του έθνους του καί ήρθε μπροστά στό δικαστήριο λέγοντας:

– Παρών!

– Περλορέτος 'Αναστάσιος! Ξαναφώναξε ό πρόεδρος ψάχνοντας μέ τό μάτι στό άκροατήριο.

– Παρών, κύριε πρόεδρε, Ξανάπε ό "Αγγλος.

– Τί! Είσαι σύ; Ό 'Αναστάσιος Περλορέτος;

– Μάλιστα.

– Πώς; Τί δουλειά κάνεις;

– Υαλοπώλης.

– Από πού;

– Από τούς Παξούς.

Στήν αποκάλυψη τής άπάτης, πού γι' αύτή δέν έφταιγε βέβαια ό άνύποπτος Έπτανήσιος, έπειδή δέ διατηρούσε έπίτηδες τίς θαυμάσιες

Σαλισβουρήs: πρόκειται γιά τό διάσημο "Αγγλο πολιτικό Σώλσμπερν (1830-1903).

κουτσαβάκηδες: ψευτοπαλικαράδες τής έποχής, πού δημιουργούσαν συνεχώς καυγάδες.

φαβորίτες του, για νά παίξει κάποτε τόν Άγγλο, μά ἔφταιγεν ὁ νικημένος κι ἄοπλος λαός, πού δημιουργοῦσε διαρκῶς φαντάσματα ξένων, τινάχτηκε ὁ πρόεδρος καί χούφτωσε μηχανικά τό κουδούνι:

– Βρέ! φώναξεν ἀγριεμένος.

Μανία τόν ἔπιασε τότε νά βρῖσει ὅλους τούς Εὐρωπαίους, τή δύναμή τους καί τόν πολιτισμό τους. Θύελλα ἀπό βρισιές ἀνέβηκε στή γλώσσα του. Μά δέν τίς εἶπε. Δέν τίς ἔβρισκε! Ἐνάθεμά τες! Ἐρχονται σάν κοπάδι, σπρώχνονται, γιά νά μποῦν καί χάνονται, μόλις θελήσεις νά τίς πείς! Πρόφερε κάτι ἀρχικά σύμφωνα, μά εὐτυχῶς τό ἀγαθό τετράποδο ἀπ' τὰ λιβάδια, σάν νά ἴνωσε τή σκάση του τοῦ ἴστειλε ἀμέσως τ' ὄνομά του καί τόν ἀνακούφισε.

– Μιά ὥρα, φώναξε στό σαστισμένο μάρτυρα, μ' ἔχεις ἐδῶ καί κάνω τό μαρκήσιο..., γαῖδούρι!

Μόλις εἶπε τήν τελευταία λέξη ξαναβρῆκε τό χαμένο ἑαυτό του κι ἐξακολούθησε νά δικάζει. Ἦταν ἡ πρώτη κι ἡ τελειωτική φορά πού ὁ πρόεδρος παραστράτησε.

Ἑρωτήσεις

1. Τό διήγημα ἔχει γιά κέντρο ἓναν τύπο. Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά του;
2. Πῶς ἀντιδρῶν οἱ ἄλλοι στό ἐλάττωμα τοῦ προέδρου καί πῶς ἀντιδρᾷ ὁ ἴδιος;
3. Ποιό ἦταν τό παραστράτημα τοῦ προέδρου; Πρόκειται σ' ἀλήθεια γιά παραστράτημα; Τί τόν ἔκανε νά παραστράτησῃ; Πῶς συμπεριφέρεται κατά τό «παραστράτημά» του;
4. Γιατί αὐτή ἡ φροντίδα γιά τή γνώμη τῶν ξένων; Τί δείχνει αὐτό;
5. Τό διήγημα ἔχει χιουμοριστικό χαρακτήρα. Νά βρεῖτε τά κωμικά του στοιχεῖα.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 52.

Κωστής Παλαμᾶς

“Ὅσο περνᾶν τά χρόνια μου

Ὁ Παλαμᾶς ἔγραψε τό ποίημα τό 1909, ὅταν ἦταν πενήντα χρονῶν. Θυμᾶται μέ τή νοσταλγία τοῦ ὄριμου ἀνθρώπου χαρούμενες στιγμές ἀπό τήν παιδική ἡλικία.

Όσο περνᾶν τὰ χρόνια μου
κι ὅσο περνᾶ μέ κείνα
τόσο γλυκά τριγύρω μου
μοσκοβολᾶν τὰ κρίνα
τῶν πρωτινῶν ἀπρίληδων...
Τὰ παιδικαῖα χρόνια
μοῦ κελαηδοῦν, ἀηδόνια
σέ νύχτες καί σ' ἐρμιές.

Καλῶς τα τὰ χριστόψωμα
καλῶς τόν Ἄι-Βασίλη!
Παιδάκια μέ τὰ κάλαντα
στά λυγρόχηα* χεῖλη
σάν μυστικό* ξημέρωμα
τοῦ λιβανιοῦ οἱ ἀχνάδες.
Ἄνάψαν οἱ λαμπάδες
κι ἀστράψαν οἱ ἐκκλησιές.

Καλῶς τα τὰ σπιτιάτικα
μεθυστικά γιορτάσια!
Στά μάτια τοῦ μισόκοπου*
μαγιάτικα κεράσια
ροδίζουν καί σταλάζουνε
δροσιά καί γλύκα· ὦ! πόσο!
Πεινῶ καί πάω ν' ἀπλώσω
τά χέρια πρὸς αὐτά.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιό γεγονός κάνει τίς ἀναμνήσεις νά φαίνονται πιό ὁμορφες;
Ποιές φράσεις χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητής, γιά νά δηλώσει τήν παιδική ἡλικία;
Γιατί; Τί αἰσθήματα ἐκφράζουν;
3. Ποιές εἰκόνες τῆς παιδικῆς ἡλικίας θυμάται; Γιατί;
4. Νά βρεῖτε τό μέτρο καί τήν ὁμοιοκαταληξία τοῦ ποιήματος.

Βιογραφικά τοῦ ποιητή στή σελ. 26.

λυγρόχηος: αὐτός πού βγάξει λεπτούς, ἀπαλούς ἤχους.
μυστικός: γεμάτος μυστήριο.
μισόκοπος: μεσόκοπος, ἄνθρωπος μέσης ἡλικίας.

['Ο Δόν Κιχώτης και οί άνεμόμυλοι]

'Ο Δόν Κιχώτης είναι ισπανικό μυθιστόρημα πού πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1605. 'Ο ήρωάς του Δόν Κιχώτης ντέ λά Μάντσα έγινε τό σύμβολο του φαντασιόπληκτου ανθρώπου μέ τά εύγενικά αίσθήματα, πού κυριεύεται από τό πάθος τής περιπέτειας. Ήταν πηνήντα χρονών, όταν αποφάσισε νά έγκαταλείψει τήν ήσυχη ζωή του και νά γίνει πλανόδιος ίππότης, επειδή θαμπώθηκε από τή δόξα τους, όπως τή γνώρισε στά πολλά ίπποτικά μυθιστορήματα πού διάβαζε. Παρασυρμένος από τά διαβάσματά του βάζει ως σκοπό του νά διορθώσει όλες τίς αδικίες, πού θά συναντούσε στό δρόμο του. Βλέπει παντού φανταστικούς άντιπάλους. Στίς περιπέτειές του τόν συνοδεύει ο πιστός ίπποκόμος του Σάντσο Πάνας. Δέσποινα τών στοχασμών του έκανε μιά όμορφη χωριατοπούλα, πού τή μετονόμασε. Δουλσινέα. Διαβάζουμε απόσπασμα από τό 8ο κεφάλαιο.

Απάνω σ' αυτά τά λόγια, αντίκρισαν τριάντα άνεμόμυλους πού βρίσκονται σέ κείνον τόν κάμπο· και μόλις τούς είδε ο Δόν Κιχώτης είπε στόν ίπποκόμο του:

— Ή τύχη μās πηγαίνει τά πράματα μας καλύτερα απ' ό,τι θά μπορούσαμε νά επιθυμήσουμε. Γιατί κοίτα, φίλε Σάντσο Πάνας, εκεί κάτω μās παρουσιάζονται τριάντα, ή και πάρα πάνω, θεόρατοι γίγαντες, πού μαζί τους λογαριάζω ν' ανοίξω πόλεμο και νά τούς πάρω όλωνών τή ζωή· και μέ τά λάφυρα πού θά κάνουμε, θ' αρχίσουμε νά πλουτίζουμε: γιατί τούτος ο πόλεμος είναι δίκαιος, κι είναι μεγάλη ύπηρεσία στό Θεό νά ξεκάνει κανένας τέτοια κακή φύτρα από τό πρόσωπο τής γής.

— Ποιούς γίγαντες; είπε ο Σάντσος Πάνας.

— Έκείνους πού βλέπεις εκεί, αποκρίθηκε ο κύριός του, μέ τά μακριά χέρια· γιατί μερικοί απ' αυτούς φτάνουν ίσαμε δυό λεύγες.

— Πρόσεξε, αφεντικό, αποκρίθηκε ο Σάντσος, γιατί αυτά πού φαίνονται εκεί κάτω δέν είναι γίγαντες, παρά μόνο άνεμόμυλοι· κι αυτά πού τούς φαίνονται σάν χέρια, είναι οί φτεροϋγες τους, πού γυρνώντας στό φύσημα του άγέρα κάνουνε νά δουλεύει ή μυλόπετρα.

— Πώς φαίνεσαι πού δέν ξέρεις από περιπέτειες, αποκρίθηκε ο Δόν Κιχώτης· αυτοί εκεί είναι γίγαντες, κι άν φοβάσαι, τραβήξου πέρα και πέσε νά προσευχηθείς, τήν ώρα πού έγώ θά μπαίνω μέ δαύτους σέ άγριο κι άνισο πόλεμο.

Καί μ' αὐτά τὰ λόγια, σπιρούνισε τό ἄλογό του, τό Ροσινάντε, δίχως νά δώσει προσοχή στίς φωνές τοῦ ἵπποκόμου του, πού τότε βεβαίωνε, πώς, δίχως καμιά ἀμφιβολία, ἦταν ἀνεμόμυλοι κι ὄχι γίγαντες ἐκεῖνοι πού 'βλεπε καί γύρευε νά χτυπήσει. "Ὁμως αὐτουνοῦ τοῦ εἶχε τόσο καρφωθεῖ στό κεφάλι του πώς ἦτανε γίγαντες, πού οὔτε τίς φωνές τοῦ ἵπποκόμου του Σάντσο ἄκουγε, κι οὔτε κατόρθωνε νά δεῖ, μ' ὄλο πού εἶχε φτάσει πιά πολύ κοντά τους, τί πράγματι ἦτανε, παρά προχωροῦσε φωνάζοντας καί λέγοντας: «Μή φύγετε, ἀναντρα κι ἀχρεῖα πλάσματα, γιατί ἕνας καί μόνος ἵππότης ἔρχεται καταπάνω σας». Ἐκείνη τή στιγμή σηκώθηκε λίγος ἀέρας καί οἱ μεγάλες φτεροῦγες ἄρχισαν νά κουινῶνται, πού βλέποντάς τες ὁ Δόν Κιχώτης εἶπε: «κι ἂν ἀκόμη κουνήσετε περισσότερο χέρια κι ἀπό τόν ἐκατόγχειρα Βριάρεο*, θά μοῦ τό πληρώσετε». Καί λέγοντας αὐτά τὰ λόγια καί ζητώντας μ' ὄλη του τήν καρδιά τή συμπάθεια τῆς δέσποινας του τῆς Δουλοισίνεας καί παρακαλώντας την νά τότε βοηθήσει σέ τέτοιο κίντυνο, καλά σκεπασμένος πίσω ἀπό τήν ἀσπίδα του, καί μέ τό κοντάρι ἑτοιμο καταμπρός, ὄρμησε μέ ὄλο τόν καλπασμό τοῦ Ροσινάντε κι ἔπεσε ἀπάνω στόν πρῶτο μῦλο πού βρισκότανε μπροστά του. Μά καθῶς τρύπησε μέ τή λόγχη τοῦ κονταριοῦ του τό φτερό τοῦ μύλου, φύσηξε ὁ ἀέρας μεμιᾶς καί τό γύρισε μέ τέτοια φόρα, πού 'κανε κομμάτια τό κοντάρι, ἀρπάζοντας μαζί καί τ' ἄλογο καί τόν καβαλάρη, πού κυλίστηκε σέ κακά χάλια πέρα στό χῶμα.

Ὁ Σάντσο Πάνσας ἔτρεξε νά τόν βοηθήσει μ' ὄλο τό τρέξιμο τοῦ γαῖδουριοῦ του καί ὅταν ἔφτασε, τότε βρῆκε σέ κατάσταση νά μήν μπορεῖ νά κουνηθεῖ· τέτοιος ἦτανε ὁ βρόντος πού εἶχε φάει μαζί μέ τό Ροσινάντε.

– Θεέ μου, συχώρεσέ με! εἶπε ὁ Σάντσο: δέν τό εἶπα ἐγώ στήν εὐγενία σου νά προσέξεις καλά γιά κεῖνο πού ἔκανες, γιατί δέν ἦτανε παρά μόνο ἀνεμόμυλοι, καί δέν μπορούσε νά 'χει γι' αὐτό ἄλλη ἰδέα, παρά μόνο ὅποιος θά εἶχε ἄλλους τέτοιους μέσα στό κεφάλι του;

– Ἡσῦχασε, φίλε Σάντσο, ἀποκρίθηκε ὁ Δόν Κιχώτης· γιατί οἱ τύχες τοῦ πολέμου εἶναι ὑποκειμένες περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο πράμα σέ μιᾶ ἀδιάκοπη ἀλλαγὴ – πόσο περισσότερο σάν συλλογιέμαι, κι ἔτσι θά εἶναι στ' ἀλήθεια, πώς ἐκεῖνος ὁ μάγος ὁ Φεστῶνας*, πού μοῦ ἔκλεψε

Βριάριος: (Βριάρεως)· γίγαντας τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας μέ ἑκατό χέρια.

Φεστῶνας: Ὁ παπᾶς μέ τόν κουρέα ἔκαψαν τὰ ἵπποτικά βιβλία τοῦ Δόν Κιχώτη, γιά νά τόν γλιτώσουν ἀπό τήν τρέλα του. Ὁ Δόν Κιχώτης ἀπέδωσε τήν καταστροφή στόν φανταστικό ἀντίπαλό του μάγο Φεστῶνα.

τό γραφεῖο μου καί τά βιβλία μου, ἔκανε καί τούς γίγαντες νά γίνουνε μύλοι, γιά νά μοῦ στερήσει τή δόξα νά τούς νικήσω· τόση εἶναι ἡ ἔχθρητα πού μοῦ κρατεῖ! Μά στό τέλος τέλος, δέ θά μπορέσει ἡ καταραμένη του τέχνη νά τά βγάλει πέρα μπροστά στήν ἀξία τοῦ σπαθιοῦ μου.

–Ὁ Θεός νά δώσει, ὅπως καί μπορεῖ, ἀποκρίθηκε ὁ Σάντσο Πάνσας, καί βοηθώντας τον νά σηκωθεί τόν ἔβαλε πάλι ἀπάνω στό Ροσιβάντε πού εἶχε σχεδόν ξεπλατιαστεῖ.

Καί κουβεντιάζοντας γιά τό περιστατικό πού τούς εἶχε τύχει, ἀκολούθησαν τό δρόμο τοῦ στενοῦ τοῦ Λάπισε, ὅπου ἔλεγε ὁ Δόν Κιχώτης πώς ἦταν ἀδύνατο νά μὴν ἀπαντοῦσαν πολλές καί διάφορες περιπέτειες, γιὰτί τό μέρος ἦταν πολύ περαστικό. Ὡστόσο τραβοῦσε πολύ στενωχωρημένος γιά τό κοντάρι πού τοῦ εἶχε σπάσει.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά ἰδανικά πιστεύει ὅτι ὑπηρετεῖ ὁ Δόν Κιχώτης πολεμώντας μέ τούς φανταστικούς γίγαντες;
2. Γελάσατε μέ τό πάθημα τοῦ ἰππότη ἢ τόν λυπηθήκατε; Γιατί;
3. Στήν εἰσαγωγή εἶδαμε ποιόν ἀνθρώπινο τύπο συμβολίζει ὁ Δόν Κιχώτης; ὁ Σάντσο Πάνσα ποιόν τύπο συμβολίζει;
4. Τί θέλει νά σατιρίσει ὁ Θερβάντες μέ τή γελοιοποίηση τοῦ ἥρωά του;

ΜΙΧΑΗΛ ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ (1547-1616). Μεγάλος Ἰσπανός συγγραφέας. Καταγόταν ἀπό ἀριστοκρατική, ἀλλά φτωχή οἰκογένεια. Ἀπόχτησε νωρίς πλατιά φιλολογική μόρφωση. Ἡ ζωὴ του ἦταν γεμάτη περιπέτειες καί στερήσεις. Ὑπηρετήσε στόν ἰσπανικό στρατό τῆς Ἰταλίας καί πῆρε μέρος στή *Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου* (1571), ὅπου τραυματίστηκε καί ἔχασε τό χέρι του. Ἐπιστρέφοντας στήν Ἰσπανία αἰχμαλωτίστηκε ἀπό Ἀλγερίνους πειρατές καί ἔζησε μιά πενταετία τήν ἄθλια ζωὴ τῶν σκλάβων στά κάτεργα τοῦ Ἀλγερίου. Ὑστερα ἀπό πολλές περιπέτειες κατόρθωσε νά ἀπελευθερωθεῖ καί νά ἐπιστρέψει στήν πατρίδα του, ὅπου ἄλλαξε πολλά ἐπαγγέλματα: οἰκονομικός διαχειριστής τοῦ στρατοῦ, εἰσπράκτορας φόρων, ἰδιωτικός ὑπάλληλος. Ἔργα του: *Δόν Κιχώτης*, *Ταξίδι στόν Παρνασσό*, *Παραδειγματικές νουβέλες*, θεατρικά κ.ἄ. Ὁ Δόν Κιχώτης θεωρεῖται ὡς ἓνα ἀπό τά ἀριστουργήματα τῆς παγκόσμιας Λογοτεχνίας.

XV. Ἀγῶνες ἀκριτῶν - κλεφτῶν

τί πάθῃκαν, τί γίνῃκαν τοῦ κόσμου οἱ ἀντρειωμένοι;
(δημοτικό)

Σπ. Βασιλείου: *Διγενής.*

1. Τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου

Τό δημοτικό τραγούδι Τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου (καθώς καί ὁ ἄνατος τοῦ Διγενῆ πῶ κάτω) ἀνήκει σέ μιά κατηγορία δημοτικῶν τραγουδιῶν, πού ὀνομάζονται ἀκριτικά. Εἶναι ἀφηγηματικά τραγούδια πού ἐξυμνοῦν τούς ἀγῶνες τῶν ἀκριτῶν. Πρόκειται δηλαδή γιά μικρά ἔπη. Οἱ ἀκρίτες ἦταν φρουροί τῶν ἀνατολικῶν κυρίως συνόρων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καί προστάτευαν τίς παραμεθόριες περιοχές ἀπό τίς ἐπιδρομές τῶν Σαρακηνῶν (Ἀράβων). Ὁ ἥρωισμός καί τά κατορθώματά τους συγκινοῦσαν τήν καρδιά τοῦ ἔθνους. Σ' αὐτά τά κατορθώματα, λέει ὁ μέγας μας λαογράφος Νικόλαος Πολίτης, ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐπλεξε καί μύθους, πού τούς πῶ πολλούς τούς παρέλαβε ἀπό τήν πλοῦσια μυθική κληρονομιά τῆς ἀρχαιότητος. Ἔτσι δημιουργήσε τόν ἰδεώδη τύπο τοῦ ἥρωα ἀκρίτη, τό Διγενή, πού εἶναι νέος σάν τόν Ἀχιλλέα, ρωμαλέος σάν τόν Ἡρακλή καί ἐνδοξος σάν τόν Ἀλέξανδρο. Ἐκτός ἀπό τό Διγενή συναντᾶμε σ' ἀκριτικά τραγούδια κι ἄλλα ὀνόματα ἀκριτῶν (Γιάννης, Κωνσταντής, γιός τοῦ Ἀντρονίκου κ.ἄ.).

Ἡ ἀρχή τῶν δημοτικῶν αὐτῶν τραγουδιῶν βρίσκεται βέβαια στά βυζαντινά χρόνια καί ἴσως φτάνει ὡς τόν 10ο αἰῶνα. Ἐξαπλώθηκαν σ' ὅλο τόν ἐλληνικό χώρο, ἀπό τόν Πόντο καί τήν Καππαδοκία ὡς τά Ἐπάνησα, καί μέ τόν καιρό δημιουργήθηκαν πολλές παραλλαγές.

Τά ἀκριτικά, λέει ὁ λαογράφος Στίλιπων Κυριακίδης, εἶναι ἀπό τά ὠραιότερα δημοτικά τραγούδια. Τά διακρίνει δύναμη φαντασίας στίς περιγραφές καί τόλμη στήν ἔκφραση. Ἡ διήγηση εἶναι σύντομη, προχωρεῖ μέ ἄλματα καί δίνει στό ποίημα δραματικό χαρακτήρα. Ἡ ἥρωική πνοή πού ἐξακολουθεῖ νά τά διαπνέει, παρά τίς ἀλλοιώσεις πού ἔπαθαν μέ τό πέρασμα τῶν αἰῶνων, μάς μεταφέρει στά ἥρωικά καί περιπετειώδη χρόνια, πού οἱ ἀντρεωμένοι τοῦ ἐλληνισμοῦ ἀγωνίζονταν ἐναντίον τοῦ μουσουλμανισμοῦ στίς ὄχθες τοῦ Εὐφράτη καί στίς κλεισοῦρες τοῦ Ταύρου.

Ο Κωνσταντῖνος ὁ μικρός κι ὁ Ἀλέξης ὁ ἀντρεωμένος
καί τό μικρό Βλαχόπουλο, ὁ καστροπολεμίτης*,

καστροπολεμίτης: αὐτός πού διακρίνεται στήν πολιορκία κάστρων.

- ἀντάμα τῶν καί πίνουε καί γλυκοκουβεντιάζουε,
 κι ἀντάμα ἔχουε τούε μαύρουε τῶν στόν πλάτανο δεμένουε.
- 5 Τοῦ Κώστα τῶνε τά σίδερα, τ' Ἀλέξη τά λιθάρια,
 καί τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τά δέντρα ξεριζώνε.
 Κι ἐκεῖ πού τῶγαν κι ἔπιναν καί πού χαροκοποῦσαν,
 πουλάκι πῆγε κι ἔκατσε δεξιά μεριά στήν τάβλα*.
 Δέν κελαηδοῦσε σάν πουλί, δέν ἔλεε σάν ἀηδόνι,
- 10 μόν' ἔλαλοῦσε κι ἔλεγεν ἀθροπινή κουβέντα:
 «Ἐσεῖε τῶνε καί πίνετε καί λιανοτραγουδάτε,
 καί πίσω σᾶε κουρσεύουε Σαρακηνοί κουρσάροι.
 Πῆραν τ' Ἀλέξη τά παιδιά, τοῦ Κώστα τή γυναῖκα
 καί τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τήν ἀρραβωνιασμένη».
- 15 Ὡστε* νά στῶσει ὁ Κωσταντής καί νά σελώσει ὁ Ἀλέξης,
 ἐβρέθη τό Βλαχόπουλο στό μαῦρο καβαλάρηε.
 «Γιά σύρε, σύ Βλαχόπουλο, στή βίγλα* νά βιγλίσειε*
 ἄν εἶν' πενήντα κι ἑκατό, χύσουε μακέλεψέ τουε,
 κι ἄν εἶναι περισσότεροε, γύρισε μίλησέ μεε».
- 20 Ἐπῆγε τό Βλαχόπουλο στή βίγλα νά βιγλίσει.
 Βλέπει Τουρκιά Σαρακηνούε κι Ἀράπηδεε κουρσάρουε,
 οἱ κάμποι ἐπρασινίζανε, τά πλάγια κοκκινίζαν·
 ἄρχισε νά τούε διαμετράει, διαμετρημούε δέν εἶχαν.
 Νά πάει πίσω ντρέπεται, νά πάει ἐμπρός φοβᾶται.
- 25 Σκύβει φιλεῖ τό μαῦρο του, στέκει καί τόν ρωτάει:
 «Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι στό γαῖμα γιά νά πλέξειε*;
 – Δύνομαι, ἀφέντη, δύνομαι στό γαῖμα γιά νά πλέξω,
 κι ὅσουε θά κόψει τό σπαθί τόσοε θενά πατήσω.
 Μόν' δέσε τό κεφάλι σου μ' ἕνα χρυσοῦε μαντίλι,
- 30 μῆν τύχει λάκκοε καί ριχτῶ καί πέσειε ἀπ' τή ζάλη.
 – Σαῖτεε μου ἀλεξαντρινέε, καμιά νά μῆ λυγίσει,
 καί σύ σπαθί μου διμισκί*, νά μῆν ἀποστομώσειε.

τάβλα: τραπέζι.

ῶστε: ὄσπου.

βίγλα: σκοπιά.

βιγλίζω: κοιτάζω ἀπό τή σκοπιά.

νά πλέξειε: νά πλεύσειε, νά κολυμπήσειε.

διμισκί: Δαμασκηνό, ἀπό τή Δαμασκό, πού στά βυζαντινά χρόνια ἦταν κέντρο
 βιοτεχνίαε. Γενικότερα τό διακοσμημένο ξίφος.

35 Βόηθα μ', εὐχή τῆς μάνας μου καί τοῦ γονιοῦ μου βλόγια*
εὐχή τοῦ πρώτου μ' ἀδερφοῦ, εὐχή καί τοῦ στερνοῦ μου.
Μαῦρε μου, ἄιντε νά 'μπουμε, κι ὅπου ὁ Θεός τά βγάλει.

40 Στά ἔμπα* του μπῆκε σάν αἰτός, στά ξέβγα* σάν πετρίτης*·
στά ἔμπα του χίλιους ἔκοψε, στά ξέβγα δυό χιλιάδες,
καί στό καλό τό γύρισμα κανένα δέν ἀφήνει.
Πῆρε τ' Ἄλέξη τά παιδιά, τοῦ Κώστα τή γυναίκα,
καί τό μικρό Βλαχόπουλο τήν ἀρραβωνιασμένη.
Προσγονατίζει ὁ μαῦρος του καί πίσω του τούς παίρνει.

45 Στό δρόμον ὁπού πήγαινε σέρνει φωνή περίσσα:
«Ποῦ εἶσαι, ἀδερφέ μου Κωνσταντᾶ κι Ἄλέξη ἀντρεωμένε;
ἄν εἶστε ἐμπρός μου φύγετε κι ὀπίσω μου κρυφτεῖτε,
τί θόλωσάν τά μάτια μου, μπροστά μου δέ σᾶς βλέπω,
καί τό σπαθί μου ἐράγισε, κόβοντας τά κεφάλια,
κι ὁ μαῦρος λιγοκάρδισε πατώντας τά κουφάρια».

Ἐρωτήσεις

1. Πῶς περιγράφονται τ' ἄλογα τῶν ἀκριτῶν στούς στίχους 5-6; Τί δηλώνει αὐτή ἡ περιγραφή καί τί προαναγγέλλει; (Νά συγκρίνετε τούς στίχους 5-6 μέ τούς στίχους 1-4).
2. Σέ ποιά σχέση βρίσκεται τό Βλαχόπουλο μέ τό ἄλογό του; (Νά μελετήσετε τούς στίχους 25-30).
3. Σέ ποιούς στίχους περιγράφεται ὁ ἀγῶνας τοῦ Βλαχόπουλου; Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά αὐτῆς τῆς περιγραφῆς;
4. Νά σημειώσετε τίς ὀνομασίες πού δηλώνουν πρόσωπα ἢ πράγματα, πού σήμερα δέ χρησιμοποιοῦνται. Σέ ποιά ἐποχή ἀναφέρονται;

2. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ

Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενής καί Τρίτη θά πεθάνει.

Πιάνει, καλεῖ τούς φίλους του κι ὅλους τούς ἀντρεωμένους
νά 'ρθει ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νά 'ρθει κι ὁ γιός τοῦ Δράκου

βλόγια: εὐλογία.

ἔμπα-ξέβγα: εἰσοδος-ἐξοδος.

πετρίτης: εἶδος γερακιῦ.

νά 'ρθει κι ὁ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.
 Κι ἐπήγαν καί τόν ἠύρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 – Σάν τί νά σ' ἠύρε, Διγενή; καί θέλεις νά πεθάνεις;
 – Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσετε, καθίσετε κι ἐγὼ σὰς ἀφηγιέμαι.
 Τῆς Ἀραβίνᾶς* τὰ βουνά, τῆς Σύρας* τὰ λαγκάδια,
 πού κεῖ συνδυὸ δέν περπατοῦν, συντρεῖς δέν κουβεντιάζουν,
 παρά πενήντα κι ἑκατό, καί πάλε φόβον ἔχουν,
 κι ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζός κι ἀρματωμένος,
 μέ τετραπίθαμο σπαθί, μέ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.
 Βουνά καί κάμπους ἔδειρα*, βουνά καί καταράχια,
 νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καί τόσα χρόνια πού 'ζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμο,
 κανένα δέ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τώρα εἶδα ἓναν ξυπόλυτο καί λαμπροφορεμένο,
 πῶχει τοῦ ρῆσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μέ κράζει νά παλέψομε σέ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσει ἀπὸ τοὺς δυὸ νά παίρνει τὴν ψυχὴ του.

Καί πῆγαν καί παλέψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενῆς, τό αἷμα αὐλάκι κάνει,
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τό αἷμα τράφο κάνει.

Ἑρωτήσεις

1. Σέ ποιά περιοχὴ ἐντοπίζει τὴ δρᾶση του ὁ Διγενῆς; Γιατί;
2. Τί μέρα φαντάζεται ὁ λαὸς πῶς θά πεθάνει ὁ Διγενῆς; Γιατί;
3. Νά βρεῖτε τὰ μέσα μέ τὰ ὁποῖα ἐξαίρεται στό τραγούδι ἡ ἀνδρεία τοῦ Διγενῆ.
4. Στὸ τραγούδι αὐτὸ ὁ Χάροντας παρασαίνεται μέ ἀσυνήθιστο τρόπο. Ποιὸς εἶναι κατὰ τὴ χριστιανικὴ ἀντίληψη ὁ ψυχοπομπὸς ἄγγελος; Βρίσκετε ὁμοί-
 ὄτητες στὴν ἀπεικόνισή του καί στὴν παράσταση τοῦ Χάροντα;

Ἀραβίνα: ἡ Ἀραβία.

Σύρα: ἐδῶ ἡ Συρία.

ἔδειρα: μεταφορικά: πέρασα πολλές φορές.

ρῆσος: ἄγριο σαρκοφάγο ζῶο, πού ἀνήκει στὰ αἰλουροειδή (λύγξ).

πλουμί: στολίδι.

Ὁ Διγενής Ἀκρίτας

Τό ποίημα ἀνήκει στήν ποιητική συλλογή τοῦ Κωστή Παλαμᾶ
Ἰαμβοί καί Ἀνάπαιστοι (1897).

Καβάλα πάει ὁ Χάροντας
τό Διγενή στόν Ἄδη
κι ἄλλους μαζί... Κλαίει, δέρνεται
τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καί τούς κρατεῖ στ' ἀλόγου του
δεμένους τά καπούλια,
τῆς λεβεντιᾶς τόν ἄνεμο,
τῆς ὁμορφιάς τήν πούλια.

Καί σάν νά μήν τόν πάτησε
τοῦ Χάρου τό ποδάρι,
ὁ Ἀκρίτας μόνο ἀτάραχα
κοιτάει τόν καβαλάρη.

– Ὁ Ἀκρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δέν περνῶ μέ τά χρόνια.
Μ' ἄγγιξες καί δέ μ' ἐνιωσες*
στά μαρμαρένια ἀλώνια.

Εἶμ' ἐγώ ἡ ἀκατάλυτη
ψυχή τῶν Σαλαμίνων.
Στήν Ἐφτάλοφην* ἔφερα
τό σπαθί τῶν Ἑλλήνων.

Δέ χάνομαι στά Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.
Στή ζωή ξαναφαίνομαι
καί λαούς ἀνασταίνω.

δὲ μ' ἐνιωσες: δέν κατάλαβες ποιός εἶμαι.
Ἐφτάλοφη: ἡ Κωνσταντινούπολη.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς εἰκονίζεται ὁ Χάροντας στό ποίημα; Ἀπό ποῦ πῆρε ὁ ποιητής αὐτόν τόν εἰκονισμό;
2. Πῶς συμβιβάζεται ὁ χαρακτηρισμός «τ' ἀνθρώπινο κοπάδι», τῆς α' στροφῆς μέ τό χαρακτηρισμό «τῆς λεβεντιᾶς τόν ἄνεμο, τῆς ὁμορφιάς τήν πούλια» τῆς β' στροφῆς;
3. Σέ ποιούς στίχους ξεχωρίζεται ὁ Διγενής ἀπό τούς ἄλλους νεκρούς; Τί εἶναι ἐκεῖνο πού τόν ξεχωρίζει;
4. Στά ἀκριτικά τραγούδια ὁ Διγενής εἶναι τό πρότυπο πού ἐκφράζει στόν ἀνώτατο βαθμό τό ἥρωικό πνεῦμα τῶν ἀκριτῶν. Τί ἐκφράζει μέσα στό ποίημα τοῦ Παλαμᾶ;
5. Ἐξετάζοντας τό μέτρο τοῦ ποιήματος μπορείτε νά ἐπαληθεύσετε τόν τίτλο τῆς συλλογῆς;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 26.

I. Θ. Κακριδῆς

Τά ἄλογα τῆς Ἰλιάδας.

Ἡ Ἰλιάδα, ὅπως ξέρομε, εἶναι ἥρωικό ἔπος. Μικρά ἔπη μέ ἥρωικό χαρακτήρα εἶναι καί τά ἀκριτικά τραγούδια. Σημαντική θέση σ' ἀκριτικά τραγούδια κατέχει τό ἄλογο. Στό παρακάτω μελέτημα θά δοῦμε πῶς παρουσιάζεται τό ἄλογο στήν Ἰλιάδα.

Κάποτε διάβασα – δέ θυμᾶμαι ποῦ – πῶς ἂν προσέξουμε τά γλυπτά τοῦ Παρθενῶνα, θά ἰδοῦμε πῶς τά ἄλογα πού εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πρέπει ν' ἀνήκαν σέ μιά ράτσα πιό ἄγρια ἀπό τίς ἡμερωμένες πού γνωρίζουμε σήμερα. Δέν ξέρω ἂν ἡ θεωρία αὐτή στέκει ἀκόμα· γιατί πιό σωστή μοῦ φαίνεται ἡ γνώμη ὅτι γιά τίς ράτσες τῶν ἀλόγων στήν ἀρχαία Ἑλλάδα δέν μπορούμε νά κρίνουμε μέ βεβαιότητα ἀπό τίς ἀπεικονίσεις πού τυχόν μᾶς σώθηκαν ἀπό τήν παλιά ἐποχή, τή στιγμή πού τοῦ καλλιτέχνη ὁ κύριος σκοπός εἶναι νά κερδίσει ἕνα-ὀρισμένο αἰσθητικό* ἀποτέλεσμα, ὄχι νά παραστήσει πιστά τή φύση.

αἰσθητικό ἀποτέλεσμα: καλλιτεχνικό ἀποτέλεσμα.

“Όπως και νά ἔχει τό πράγμα, τό βέβαιο εἶναι ὅτι καί οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες ἀγαποῦσαν τό ἄλογο περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο ζῶο. Εἰδικά στόν Ὅμηρο, πού ἀναπαρασταίνει τήν ἠρωική ἐποχή, τό ἄλογο εἶναι ὁ σύντροφος τοῦ πολεμιστή. Σέ βαριές δουλειές δέν τό βάζουν ποτέ. Ὅταν εἶναι γιά κουβάλημα, ζεύουν μουλάρια στό ἀμάξι. Γιά τό ὄργανο χρησιμοποιοῦν βόδια. Τά ἄλογα εἶναι μόνο γιά νά σέρνουν τό ἄρμα τήν ὥρα τῆς μάχης, κυβερνημένα ἀπό τόν ἠνίοχο, ἓνα δευτερότερο ἥρωα, ἐνῶ ὁ κύριός τους πολεμαίει πάνω ἀπό τό ἄρμα, ἐξόν ἂν προτιμήσει νά κατεβεῖ καί νά χτυπηθεῖ μέ τόν ἀντίμαχο πεζός. Καβάλα πάνω στό ἄλογό τους δέν πολεμοῦσαν ποτέ οἱ ὀμηρικοί ἥρωες.

“Όπως στό μεσαίωνα, ἔτσι καί στήν ὀμηρική ἐποχή τό ἄλογο ἀνήκει ἀποκλειστικά στόν πλοῦσιο ἄρχοντα, γιατί οὔτε ἡ ἀπόχτησή του οὔτε ἡ συντήρησή του κοστίζει λίγο. Ὅταν ὁ Ἀγαμέμνωνας, γιά νά ἐξευμενίσει τό θυμωμένο Ἀχιλλέα, τοῦ ὑπόσχεται μέσα σέ ἄλλα δῶρα καί δώδεκα διαλεχτά ἄλογα, πρέπει νά ξέρουμε πῶς ἡ προσφορά εἶναι ἐξαιρετικά πολυτίμη. Ἐνας ἀπό τούς πιό πλοῦσιους ἀνθρώπους πάνω στή γῆ στάθηκε, λέει, ὁ παλιός βασιλιάς τῆς Τροίας, ὁ Ἐριχθόνιος, πού εἶχε τρεῖς χιλιάδες φοράδες...

Μέ τ' ἄλογά τους οἱ ὀμηρικοί ἥρωες κουβεντιάζουν σάν μέ ἀνθρώπους, σάν νά ἔχουν καί νοῦ καί καρδιά καί φιλότιμο. Στό Ψ, στούς ἀγῶνες πού γίνονται ἀνάμεσα στούς Ἑλληνες πάνω στόν τάφο τοῦ Πάτροκλου, ὁ Ἀντίλοχος, τήν ὥρα πού παρατρέχει μέ τό Διομήδη, τό Μενέλαο καί μέ ἄλλους, φωνάζει πάνω ἀπό τό ἄρμα του στ' ἄλογά του νά ξεπεράσουν τό Μενέλαο:

Ὅμπρός καί σεῖς, βιαστεῖτε! Γρήγορα τραβάτε ὅσο μπορεῖτε!...

Χαριτωμένος εἶναι ὁ τρόπος πού ζητάει ὁ ἥρωας νά φιλοτιμήσει τ' ἄλογά του: ἀρσενικά αὐτά, εἶναι ντροπή νά νικηθοῦν ἀπό μιά φοράδα... Ὁ Ἐχτορας ὅμως, τήν ὥρα πού κυνηγάει τό Νέστορα καί τό Διομήδη, θά κοιτάξει νά φιλοτιμήσει τά δικά του μέ ἄλλον ἐντελῶς τρόπο:

*Αἶθωνα, Λάμπε ἀρχοντογέννητε, καί Πόδαργε καί Ξάνθε,
καιρός σας τώρα νά πληρώσετε τήν τρισεμεγάλην ἐγνοια
πού ἔχει ἡ Ἀντρομάχη, τοῦ Ἡετίωνα τοῦ ψυχωμένου ἢ κόρη,
πού πρῶτα ἐσᾶς ἀκριβοτάγιζε τό στάρι τό μελένιο,
γιά σᾶς κρασί, καθῶς διψοῦσατε, πιό πρῶτα συγκερνοῦσε,
παρά γιά μένα, λεβεντόκορμο πού ταίρι της λογιέμαι.
Ὅμπρός λοιπόν καί δίχως ἄργητα τραβάτε...*

Τό σημερινό δημοτικό τραγούδι θά μᾶς δείξει ἀπό πού πῆρε ὁ Ὅμη-

ρος τό θέμα αυτό. 'Απ' ὅλα τ' ἄλογα τοῦ νεώτερου ἥρωα μόνο ἓνας μαῦρος σαρανταπληγιάρης δέχεται νά τρέξει νά προφτάσει τήν κυρά του, πού θέλουν νά τήν παντρέψουν μέ ἄλλον ἄντρα:

*'Εγώ εἶμ' ἄξιος κι ἀπότορμος νά φτάσω τήν κυρά μου,
γιατί μ' ἀκριβοτάγιζε κριθάρι στήν ποδιά της,
γιατί μ' ἀκριβοπότιζε μέσ σ' ἀργυρή λεγένη.*

'Απ' ὅλους ὡστόσο τούς ὀμηρικούς ἥρωες μοναχά ὁ 'Αχιλλέας ἔχει ἄλογα ἀθάνατα, ὅπως τοῦ ταίριαζε κιόλας. Τά εἶχε γεννήσει ἡ 'Αρπυια Ποδάργη ἀπ' τό θεό τό Ζέφυρο καί τά εἶχε χαρίσει ὁ Ποσειδῶνας στόν Πηλέα, τόν πατέρα τοῦ 'Αχιλλέα. Ὄταν ὁ 'Αχιλλέας βγαίνοντας στή μάχη γιά νά σκοτώσει τόν 'Εχτορα, θά τούς ζητήσῃ νά κοιτάξουν νά τόν γλιτώσουν μέσα ἀπό τή σφαγή καί νά μὴν τόν παρατήσουν στά χέρια τῶν ἀντίμαχων, ὅπως ἔκαναν μέ τόν Πάτροκλο, τότε στό ἓνα ἀπό τά δυό θά δώσει ἡ 'Ηρα γιά λίγο φωνή ἀνθρώπινη, γιά ν' ἀπαντήσῃ στόν κύριό του:

*Θά σέ γλιτώσουμε, μὴ γνοιάζεσαι, τρανέ 'Αχιλλέα, καί πάλι,
ὄμως ζυγώνει ἡ μαύρη μέρα σου, κι οὐδὲ εἶναι ἐμεῖς πού φταῖμε,
μονάχα ἡ Μοίρα ἡ τρανοδύναμη κι ἓνας θεός μεγάλος.
Δέν εἶναι ἀπό δικιά μας ἄρρητα μηδὲ κι ὀκνιά καθόλου
πού οἱ Τρῶες ἀρπάξαν ἀπ' τοῦ Πάτροκλου τούς ὤμους τ' ἄρματα σου·
τῆς ὠριοπλέξουδης τόν σκότωσε Λητῶς ὁ γιός, ἀπ' ὅλους
ὁ πιό τρανός θεός, καί χάρισε στόν 'Εχτορα τή νίκη.
'Εμεῖς ἀκόμα καί τό Ζέφυρο νικᾶμε, ἀπ' τούς ἀνέμους
πού λέν πῶς εἶναι ὁ γρηγορότερος. Μά ἐσένα ἡ Μοίρα γράφει
ἀπό θνητό μαζί κι ἀθάνατο νά σκοτωθεῖς στή μάχη.*

Τό θαῦμα, νά μιλάει ἓνα ἄλογο, τό ὑπογραμμίζει συχνά καί ὁ σημερινός λαϊκός ποιητής:

Κι ὁ μαῦρος του ἦτο ἀμίλητος κι ἐκεῖ ὀμιλιά τοῦ ἐβρέθη.

Λαϊκό θέμα εἶναι καί οἱ προφητικές ἰκανότητες πού παίρνει γιά μιά στιγμή τό ἄλογο τοῦ πολεμιστῆ, γιά ν' ἀναγγεῖλει στόν κύριό του τό μελλοντικό του θάνατο. Τό ξαναβρίσκουμε στή δημοτική ποίηση πολλῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Τήν ἀντινομία, νά ὑπηρετοῦν ἄλογα ἀθάνατα θνητούς ἀφέντες, καί τήν τραγικότητα νά πονοῦν, ἀθάνατα αὐτά, γιά τῶν θνητῶν τίς συμφορές, θά τήν τονίσει ὁ ἴδιος ὁ Δίας σέ μιά σκηνή, πού ὅποιος μιά φορά τή διαβάσει δέν τήν ξεχνάει ποτέ:

‘Ο Πάτροκλος ἔχει σκοτωθεῖ πάνω στό ἄρμα τοῦ Ἀχιλλέα. ‘Ο Αὐτομέδοντας, πού κυβερνοῦσε τό ἄρμα, ζητάει τώρα νά ὀδηγήσει τ’ ἄλογα στό στρατόπεδο πίσω τῶν Ἑλλήνων, μά ἐκεῖνα, βυθισμένα στό πένθος, δέν τόν ἀκοῦν. Δέ θέλουν νά κουνηθοῦν ἀπό τή θέση τους,

μόνο ὅπως ἡ κολόνα ἀσάλευτη κρατιέται, πού τή στήσαν ὀρθή στόν τάφο ἑνός πού πέθανε γιά καί γυναίκα πάνω – ἔτσι ἔμειναν κι ἐκεῖνα ἀσάλευτα, ζεμένα στ’ ὠριο ἀμάξι, στή γῆ κολλώντας τά κεφάλια τους· κι ἀπό τά βλέφαρά τους ζεστά τά δάκρυα κάτω ἐτρέχανε στό χῶμα, καί θρηνοῦσαν ποθώντας τόν ἀμαξολάτη τους, κι οἱ πλούσιες τους οἱ χήτες στά πλάγια τοῦ ζυγοῦ σκονίζονταν ξεφεύγοντας τή ζεύλα. Κι ὁ γιός τοῦ Κρόνου, ὡς τά ’δε πού ’κλαιγαν, ἐψυχοπόνεσέ τα, καί τό κεφάλι σειώντας μίλησε μέσ στήν καρδιά του κι εἶπε:
– *Δυστυχισμένα! τί σᾶς χάρισα στό βασιλιά Πηλέα, πού ’ναι θνητός, μά ἐσεῖς ἀγέραστα κι ἀθάνατα λογιέστε; Τάχα κι ἐσεῖς γιά νά παιδεύεστε μέ τούς θνητούς τούς ἔρμους; Πλάσμα κανένα ἀπό τόν ἄνθρωπο πιό δύστυχο δέν εἶναι ἄλλο στή γῆς, ἀπ’ ὅσα πάνω της σαλεύουν κι ἀνασαίνουν...*

Στούς στίχους αὐτούς δέν εἶναι μόνο ἡ ὑπέροχη εἰκόνα τῶν ἀκίνητων ἀλόγων πού μᾶς μαγεύει· εἶναι καί τά λόγια τοῦ θεοῦ γιά τή συφορά πού δέρνει τόν ἄνθρωπο πάνω στή γῆ αὐτή. Ἀπό τ’ ἀθάνατα ἄλογα, πού ὑποφέρουν δίχως λόγο, ἡ συμπόνια τοῦ ὑπέρτατου θεοῦ λές καί περνάει στούς θνητούς ἀνθρώπους, πού ἡ μοῖρα τούς ἔγραψε νά βασανίζονται ὅσο κανένα ἄλλο πλάσμα τῆς γῆς.

Τήν ἴδια σκέψη θά κάνει ἀργότερα κι ἕνας ἄλλος θεός μεγάλος, ὁ Ἀπόλλωνας, γιά νά τονίσει μίαν ἄλλη ἀντινομία, πού ὁ ποιητής τή νιώθει ἔντονα, μά δέν μπορεῖ νά τήν ξεφύγει, ἔτσι πού εἶναι δεμένος στή μακρόχρονη ἐπική παράδοση: γιατί τάχα οἱ ἀθάνατοι θεοί, πού ἡ ζωή τους κυλάει μέ τόση εὐδαιμονία πάνω στόν Ὀλυμπο – γιατί νά παθαίνονται καί νά βασανίζονται τόσο γιά τῶν ἀνθρώπων τά συμφέροντα; Ἔτσι ὁ Ἀπόλλωνας, ὁ φίλος τῶν Τρώων, θ’ ἀρνηθεῖ νά τά βάλει μέ τόν Ποσειδῶνα, πού προστατεύει τούς Ἕλληνες.

Ἦστερα ἀπό τήν παρέκβαση αὐτή ἄς γυρίσουμε στά ἄλογα τοῦ Ἀχιλλέα. Θ’ ἀκούσουμε ἄλλη μιά φορά γι’ αὐτά ἀπό τόν ἴδιο τόν ἥρωα, τήν ὥρα πού ὀργανώνει τίς ἵπποδρομίες πάνω στόν τάφο τοῦ Πάτροκλου. Ἄν ἦταν, λέει, ὁ ἀγῶνας γι’ ἄλλον νεκρό κι ἔτρεχαν καί τά δικά του ἄτια, δέ θά μπορούσε κανεῖς νά τούς ἀμφισβητήσει τή νίκη, ἔτσι ἀθάνατα πού εἶναι.

*Μά τώρα ἐγώ μέ τά μονόνοχα φαριά μου δέ θά τρέξω·
τί τέτοιο ἀμαξολάτη ἐχάσανε, στόν κόσμο ξακουσμένο,
πού μέ νερό καθάριο ὡς τά 'λουζε, γεμάτος καλοσύνη
μέ λάδι ἀκράτο τούς περέχυνε κάθε φορά τίς χῆτες.
Τώρα τόν κλαῖνε ἀμετασάλευτα, κι οἱ χῆτες τους στό χῶμα
κάτω ἀκουμποῦν, καί δέ σαλεύουνε, τέτοιο καημό πού νιώθουν.*

Ἡ Ἰλιάδα τελειώνει, καί ἡ εἰκόνα τῶν ἀλόγων πού θρηνοῦν ἀκίνητα, μέ τό κεφάλι ἀκουμπώντας στή γῆ, ξαναγυρίζει ἐπίμονα. Παράξενο, καί ὅμως ἀληθινό: ὁ πόνος τοῦ ζώου συγκινεῖ πιο πολύ ἀπό τόν πόνο τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι, μέ τό θρῆνο τους νιώθουμε ἀκόμα βαθύτερα τί συμφορά ἦταν ὁ χαμός τοῦ Πάτροκλου. Ὡστόσο ἦταν τά ἴδια αὐτά ἄλογα πού εἶχαν προμαντέψει καί τοῦ Ἀχιλλέα τό γρήγορο θάνατο. Πῶς ν' ἀποδιώξουμε τήν ἐντύπωση ὅτι τό πένθος τους δέν εἶναι μόνο γιά τόν ἀμαξολάτη πού χάσανε, ἀλλά καί γιά τόν ἴδιο τόν Ἀχιλλέα, πού σέ λίγο θ' ἀκολουθήσει τόν ἀγαπημένο του σύντροφο στόν τάφο;

Ἐρωτήσεις

1. Ποιές ὁμοιότητες διαπιστώνει ὁ συγγραφέας στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο παρουσιάζονται τά ἄλογα στήν Ἰλιάδα καί στά δημοτικά τραγούδια; Πῶς ἐρμηνεύει αὐτές τίς ὁμοιότητες;
2. Αφοῦ μελετήσετε τό ἀκριτικό τραγούδι «τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου» νά ἐξετάσετε ἂν οἱ παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέα γιά τά ἄλογα τῆς Ἰλιάδας ἰσχύουν καί γιά τό ἄλογο τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΚΡΙΔΗΣ. Γεννήθηκε τό 1901 στήν Ἀθήνα. Σπούδασε κλασική φιλολογία στά Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν, Βιέννης, Βερολίνου καί Λιψίας. Καθηγητής τῆς κλασικῆς φιλολογίας στό Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης ἀπό τό 1933-1968, ἐκτός ἀπό τό διάστημα 1939-1945, πού ἦταν καθηγητής στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Πρόεδρος τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου (1964-1967). Ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μέ τό ὁμηρικό πρόβλημα καί διδάξε σέ πολλά ξένα Πανεπιστήμια. Ἔργα του: *Τό μεταφραστικό πρόβλημα, Περικλέους Ἐπιτάφιος, Ὀμηρικές Ἔρευνες, Ὀμηρικά Θέματα, Μελέτες καί ἄρθρα* κ.π.ᾶ. Ἐπίσης μετέφρασε μαζί μέ τόν Ν. Καζαντζάκη τήν Ἰλιάδα καί τήν Ὀδύσεια τοῦ Ὀμήρου.

Δημοτικά Τραγούδια (κλέφτικα)

Γενικά. "Όπως στά βυζαντινά χρόνια οι άγώνες κι ο ήρωισμός των άκριτων συγκινοῦσαν τή λαϊκή ψυχή, μέ αποτέλεσμα νά δημιουργηθοῦν τά άκριτικά τραγούδια, έτσι καί στά χρόνια της τουρκοκρατίας: ἡ ελεύθερη ζωή των κλεφτών, τό άδούλωτο φρόνημά τους, ἡ άνδρεία τους κι οί άγώνες τους ενάντιον των Τούρκων (ἡ λεβεντιά τους μ' ἕνα λόγο) συνάρπαζαν τή λαϊκή ψυχή. Ἀπ' αὐτόν τό θαυμασμό δημιουργήθηκε ιδιαίτερος κύκλος δημοτικών τραγουδιών, τά κλέφτικα. Τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους είναι: α) Συνήθως αναφέρονται σέ ὀρισμένο κλέφτη καί σέ συγκεκριμένο περιστατικό (λίγα είναι ἐκεῖνα πού μιλοῦν γιά τή ζωή των κλεφτών γενικά). β) Τό περιστατικό πού παρουσιάζουν είναι τίς πύο πολλές φορές μιά νικηφόρα μάχη ἢ ὁ ἔνδοξος θάνατος. γ) Κι ὅταν παρουσιάζεται ὁ θάνατος ἑνός κλέφτη, μέσα ἀπό αὐτόν τονίζεται ἡ παλικαριά του. δ) Τό τραγούδι μένει πολύ κοντά στό γεγονός καί στά ἴδια τά πράγματα. Γι' αὐτό μιλάει μέ συγκεκριμένες αναφορές, ὄχι μέ γενικότητες. ε) Ἔχει άκριβεια στήν περιγραφή καί στήν ἔκφραση. στ) Τό ἴδιανικό πού προβάλλεται εἶναι ἡ λεβεντιά.

1. Τοῦ Μπουκουβάλα

Οἱ Μπουκουβαλαῖοι ἦταν ὀνομαστή οἰκογένεια κλεφταρματολῶν ἀπό τήν Ἀκάρνανία. Ἔδρασαν κυρίως στά μέσα τοῦ 18ου αἰώνα. Γενάρης τους ἦταν ὁ Γιάννης Μπουκουβάλας. Τό τραγούδι αναφέρεται σέ κάποια ἀπό τίς μάχες του, πού δέν μπορούμε νά τήν προσδιορίσουμε, γιατί χωριά μέ τά ὀνόματα πού αναφέρονται στό τραγούδι ὑπάρχουν ἄρκετά στήν Δ. Ἑλλάδα.

Τό τί ἔναι ὁ άχός πού γίνεται κι ἡ ταραχή ἡ μεγάλη;
Μῆνα βουβάλια σφάζονται, μήνα θηριά μαλώνουν;
Κι οὐδέ βουβάλια σφάζονται, κι οὐδέ θηριά μαλώνουν,
ὁ Μπουκουβάλας πολεμάει μέ χίλιους πεντακόσιους,
στήν μέση τοῦ Κεράσοβου καί στήν Καινούρια Χώρα.

Ξανθή κόρη* έχούγιαξεν* από τό παραθύρι
«Πάψε, Γιάννη μ', τόν πόλεμο, καί πάψε τά ντουφέκια,
νά κατακάτσει ὁ κουρνιαχτός*, νά σηκωθεί ἡ ἀντάρα,
νά μετρηθεῖ τ' ἀσκέρι σου, νά ἰδοῦμε πόσοι λείπουν.»
Μετριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς βολές* καί λείπουν πεντακόσιοι·
μετριοῦνται τά κλεφτόπουλα καί λείπουν τρεῖς νομάτοι*.

Ἑρωτήσεις

1. Τό τραγοῦδι ἀρχίζει μέ ἐρωτήσεις, στίς ὁποῖες δίνεται ἀμέσως ἡ ἀπάντηση. Αὐτές ὀνομάζονται «ἀστοχα ἐρωτήματα». Μπορεῖτε νά πεῖτε σέ τί ἐξυπηρετοῦν;
2. Στό στίχο: Πάψε, Γιάννη μ' τόν πόλεμο, καί πάψε τά ντουφέκια τὸ δεύτερο ἡμιστίχιο εἶναι ἐντελῶς ταυτόσημο μέ τὸ πρῶτο;
3. Μέ ποιούς τρόπους δίνεται ἡ ἀνδρεία τοῦ Γιάννη Μπουκουβάλα;

2. Τοῦ κλέφτη τὸ κιβούρι*

Τὸ θέμα τοῦ παλικαριοῦ πού, πρὶν πεθάνει, δίνει ὁδηγίες γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ τάφου του, εἶναι πολὺ παλιὸ στὰ δημοτικὰ μας τραγοῦδια. Τὸ συναντοῦμε καί στὸν ἀκριτικὸ κύκλο. Ὁ Δῆμος, τὸ πρόσωπο τοῦ τραγοῦδιῦ, δὲν ξέρομε ποιὸς εἶναι. Ἴσως πρόκειται γιὰ τὸ Δῆμο Μπουκουβάλα.

Ο ἥλιος ἐβασίλευε κι ὁ Δῆμος παραγγέλλει:
Σύρτε, παιδιά μου, στό νερό, ψωμί νά φᾶτ' ἀπόψε,
καί σύ Λαμπράκη μ' ἀνιψιέ, ἔλα κάτσε κοντά μου,
νά σοῦ χαρίσω τ' ἄρματα, νά γένεις καπιετάνος.

Ξανθή κόρη: συνηθισμένο θέμα (μοτίβο) τῶν δημοτικῶν τραγοῦδιῶν· δὲν πρόκειται γιὰ πραγματικὸ πρόσωπο.

ἐχούγιαξε: φάναξε.

κουρνιαχτός: σκόνη.

βολές: φορές.

νομάτοι: άτομα, ἄνθρωποι.

κιβούρι: τάφος.

Παιδιά μου, μή μ' αφήνετε στόν ἔρημο τόν τόπο·
γιά πάρτε με καί σύρτε με ψηλά στήν κρύα βρύση,
πού 'ναι τά δέντρα τά δασιά, τά πυκναραδιασμένα.
Κόψτε κλαδιά καί στρώστε μου καί βάλτε με νά κάτσω,
καί φέρτε τόν πνεματικό νά μέ ξομολογήσει
γιά νά τοῦ πῶ τά κρίματα*, ὅσα 'χω καμωμένα,
δῶδεκα χρόνια ἄρματολός, σαράντα χρόνια κλέφτης.
Καί βγάλτε τά χαντζάρια σας, φκιάστε μ' ὠρίο κιβούρι,
νά 'ναι πλατύ γιά τ' ἄρματα, μακρύ γιά τό κοντάρι.
Καί στή δεξιά μου τή μεριά ν' ἀφήστε παραθύρι,
νά μπαίνει ὁ ἥλιος τό πρωί καί τό δροσιό τό βράδυ,
νά μπαينوβγαίνουν τά πουλιά, τῆς ἀνοιξης τ' ἀηδόνια,
καί νά περνοῦν οἱ γέμορφες, νά μέ καλημεράνε.

Ἑρωτήσεις

1. Ποῦ θέλει ὁ Δήμος νά τόν μεταφέρουν; Γιατί;
2. Τί ἐκφράζουν οἱ πέντε τελευταῖοι στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ;
3. Οἱ κλέφτες πολεμοῦσαν μέ ντουφέκια. Στό τραγούδι βρισκομε τό στίχο: *νά 'ναι πλατύ γιά τ' ἄρματα, μακρύ γιά τό κοντάρι*: πῶς θά δικαιολογήσουμε τόν ἀναχρονισμό;
4. Ἀφοῦ μελετήσετε τά δυό παραπάνω κλέφτικα τραγούδια: α) νά ἐπαληθεύσετε τά γνωρίσματα πού δίνονται στήν εἰσαγωγή μέ παραδείγματα ἀπό τά τραγούδια: β) νά βρεῖτε τό εἶδος τοῦ στίχου πού χρησιμοποιεῖται.

Παρατήρηση: Τά δημοτικά τραγούδια εἶναι στενά δεμένα μέ τή μουσική τους. Γι' αὐτό, ἂν ὑπάρχει δυνατότητα, νά ἀκούσετε μερικά γνήσια δημοτικά τραγούδια ἀπό δίσκο ἢ μαγνητοταινία.

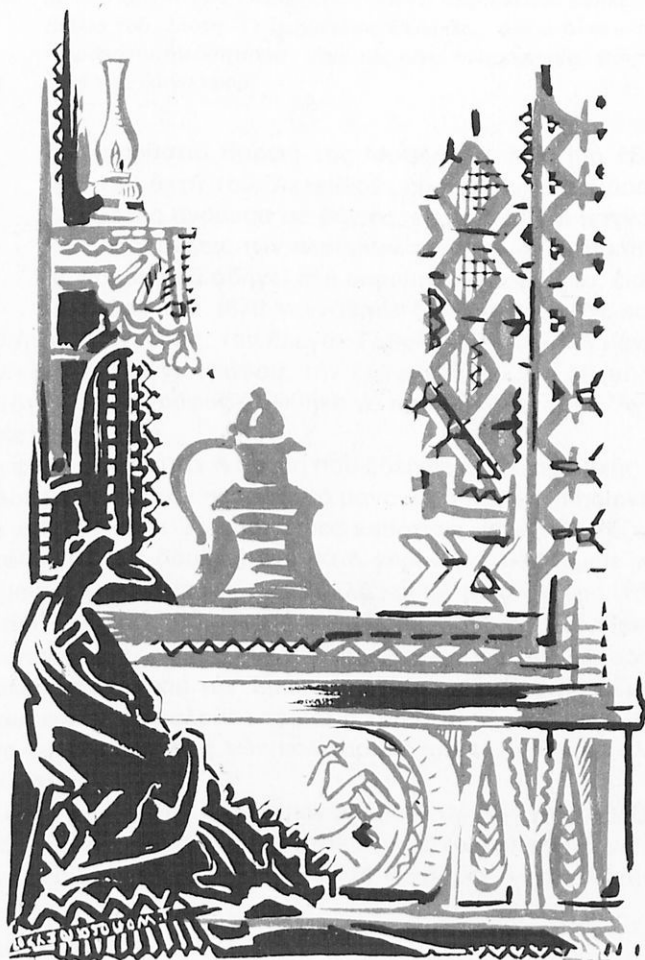
κρίματα: ἁμαρτήματα.

XVI. Λαϊκή Τέχνη

μέ τό γυαλί, μέ τό ψηφί, μέ τό μαργαριτάρι
(Δημοτικό)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΤΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ
ΕΡΕΥΝΑΣ

Ὁ ζωγράφος Θεόφιλος

Οἱ ποιητές Ὀδυσσεάς Ἐλύτης καί Ἀνδρέας Ἐμπειρικός πήγαν στή Μυτιλήνη τό 1935, γιά νά ἀναζητήσουν τά ἴχνη τοῦ λαϊκοῦ ζωγράφου Θεόφιλου. Ἀπό τό ταξίδι ἐκεῖνο βγήκε τό βιβλίο τοῦ Ἐλύτη Ὁ ζωγράφος Θεόφιλος, ὅπου ἀνήκει τό παρακάτω ἀπόσπασμα, πού μάς δίνει πληροφορίες γιά τή ζωή τοῦ ζωγράφου.

Στό προάστιο Βαρεία τῆς Μυτιλήνης, λίγο πιο̄ ἔξω ἀπό τήν ἀκτή τοῦ Ἀκλειδιοῦ, ὅπου βρίσκονται ἀραδιασμένες ἀνάμεσα σέ βάγιες, τοιμοῖρια* καί μαγνόλιες οἱ ἐπαυλεῖς τῶν πλουσίων τοῦ νησιοῦ, δεξιά ἀπ' τό δρόμο πού ὀδηγεῖ στό σημερινό ἀεροδρόμιο, ἐκεῖ μιά μέρα τοῦ 1870 γεννήθηκε ὁ Θεόφιλος. Τόν πατέρα του, πού ἦταν τσαγκάρης, τόν ἔλεγαν Γαβριήλ Κεφάλια. Τή μάνα του, πού ἦταν κόρη ἑνός ἀγιογράφου, τήν ἔλεγαν Πηνελόπη Μιχαήλ, καί ἀργότερα, ὅταν ὁ ἀγιογράφος ἀξιώθηκε νά προσκυνήσει τοὺς Ἁγίους Τόπους, Χατζημιχαήλ.

Παθολογική φαίνεται νά ἦταν ἡ ἀγάπη πού ἔδειχνε ἀπό μιάς ἀρχῆς ὁ μικρός Θεόφιλος γι' αὐτόν τόν παππού, τό μάγο, πού ἤξερε νά παίρνει σκέτα σανίδια καί νά βγάξει Ἁγίους. Ὡρες καθότανε νά τόν κοιτάζει, νά τόν παρακολουθεῖ στή δουλειά του. Κι ὁ γέροντας, πού ἤξερε νά ἱστοράει* ὄχι μόνο μέ τίς ζωγραφίες του ἀλλά καί μέ τά λόγια του, τόν ἔπαιρνε κάθε πού βράδιαζε στά γόνατά του κι ἐκεῖ, μπροστά στό τζάκι, τοῦ ἀρχινοῦσε παλιές ἱστορίες, τί γιά τόν Ἀχιλλέα καί γιά τόν Ἐκτορα, τί γιά τό Μεγαλέξαντρο, τί γιά τόν Ἐρωτόκριτο, ἕνα σωρό πράματα καί θάματα. Ὡσπου, κάποτε, σφαλοῦσε τά μάτια του ὁ μικρός καί συνέχιζε μέσ στόν ὕπνο του τίς ἱστορίες τῶν παλικαριῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὄλο ἀλόγατα καί κονταρομαχίες.

Καλά καλά δέν ἦταν ἀκόμα ὀχτώ χρονῶν, ὅταν ἄρχισε νά διαβάζει μόνος του ὄλες τίς φυλλάδες πού ἐπεφταν στά χέρια του καί νά γεμίζει τά μαθητικά του τετράδια μέ σχέδια καί φιγούρες λογιῆς λογιῆς.

τοιμοῖρι: τό δέντρο πύξος, κοινῶς πυξάρι.

ἱστορῶ: ἀνιστορῶ, ζωγραφίζω.

αυτό τό θυμάται καλά ό Παναγιώτης*. Τ' άλλα παιδιά στό σχολείο τόν πειράζανε. Κατά βάθος ένιωθαν πώς δέν ήταν κομμένος στά δικά τους μέτρα κι αυτό τά ένοχλούσε. Στό τέλος δέν άργησαν νά του βγάλουν και παρατσούκλι και νά τόν φωνάζουνε «αχμάκη», πού θά πει «άκαμάτης», «άπραγος», «άφελής». Και πραγματικά δέν έδειχνε νά τά καταφέρνει στό πραχτικά ζητήματα. Μιά πίκρα καταστάλαζε στην ψυχή του. Μήτε ή σωματική του διάπλαση, μήτε τό περιβάλλον όπου ζούσε, δέν του αφήνανε πολλές έλπίδες ότι θά μπορούσε μια μέρα νά πραγματοποιήσει τά σχέδιά του για μεγαλοφάνταστα κατορθώματα. Όλοένα και περισσότερο άρχισε νά κλείνεται στον έαυτό του, νά δίνει ζωή στό διαβάσματά του, νά παίρνει για πραγματικά τά όσα έβαζε ως τότε μονάχα μέ τό νοϋ του. Και μια ώραία μέρα του 1887, πάνω πού άρχιούσανε οι άποκριες, πήρε τή μεγάλη άπόφαση: θά ντυνότανε φουστανελάς. Τή φορεσιά πού χρόνια τώρα δέ χόρταινε νά καμαρώνει στίς φιγούρες των όπλαρχηγών και των άλλων εθνικών ήρώων, επί τέλους θά τήν έκανε δική του, θά τήν ένιωθε στό ίδιο του τό κορμί. Κι ήταν ένας έφηβος πιά.

Όμως κάποτε τέλειωσαν οι άποκριες, ό κόσμος πέταξε τά φανταχτερά ρούχα κι αυτός δέν έννοούσε μέ κανένα τρόπο ν' άποχωριστεί τή στολή του. Οι δικοί του άρχισαν ν' άνησυχούν. Όσο κι αν τόν είχανε παραδεχτεί για ιδόρρυθμο, δέν μπορούσαν ν' αφήσουν αυτό τό άστείο νά παρατραβήξει. «Καημένε Θεόφιλε, του φωνάζανε, τί μασκαραλίκια* είναι αυτά;» Κι εκείνος άποκρινότανε περήφανα: «Τί θέλετε νά φορέσω, φράγκικα; Έγώ Φράγκος δέν είμαι». Όσως νά του έκαναν κι από άλλες πλευρές τή ζωή μαρτύριο. Όσως νά τόν πιέζανε νά πιάσει δουλειά. Όπως και νά 'ναι, ή ατμόσφαιρα πού δημιουργήθηκε γύρω του δέν τόν σήκωνε πιά. Ένα χρόνο άργότερα μπαρκάριζε για τή Σμύρνη, όπου κι εξαφανίστηκε για ένα διάστημα περίπου δεκαοχτώ χρόνια.

Καμιά πληροφορία δέν είχε νά μās δώσει ό Παναγιώτης για τήν περίοδο αυτή. Τό μόνο πού ήξερε είναι ότι ό Θεόφιλος είχε καταφέρει νά διοριστεί καβάσης* στό Έλληνικό Προξενείο τής Σμύρνης, θέση πού του έδινε τήν ευχέρεια νά φοράει τήν αγαπημένη του στολή και μαζί τήν ικανοποίηση ότι ύπηρετεί τήν πατρίδα του. Έτσι έζησε όλα τά χρόνια τής πρώτης του νεότητας, αδιάκοπα έρωτευμένος όπως φαίνεται και αδιάκοπα κλεισμένος στον έαυτό του, χωρίς ν' άποχτήσει μήτε

Παναγιώτης (Κεφάλας): αδελφός του Θεόφилου.

μασκαραλίκι: γελοιοποίηση, έξευτελισμός.

καβάσης: φρουρός προξενείου, θυρωρός.

φιλους μήτε έχθρους. Τά μόνα πλάσματα πού έβλεπε κι αγαπούσε ήτανε τά παιδιά κι άς του στήνανε πότε πότε κάτι πολύ άσχημα παιχνίδια. Τά είχε οργανώσει σέ άληθινό θίασο – έτσι λένε οί φήμες – κι έδινε παραστάσεις στό ύπαιθρο, μέ δικά του έργα, πού τά είχε όλα έμπνευσε από τά κατορθώματα του Μεγαλέξαντρου και τά μεσαιωνικά ποιητικά δράματα. Λένε ακόμα ότι φορούσε τά ίδια ρούχα χειμώνα καλοκαίρι· τά ίδια βαριά έξαρτήματα της έθνικής στολής, πού ήταν όλα τους σέ κακή κατάσταση· και τά ίδια παλιοτσάρουχα πού, τό καθένα τους μονάχα, ζύγιζε μιάμιση ως δυό οκάδες. χώρια τό σελάχι* του μέ τά σύνεργα της ζωγραφικής και τίς πέτρες πού κοπανούσε, γιά νά φτιάξει μόνος του τά χρώματα. Όστόσο, αν πιστέψουμε τόν αδερφό του τόν Παναγιώτη, ό Θεόφιλος είχε και μιά καλή, ολοκαίνουρια φουστάνελα πού τή φύλαγε μέ μεγάλη έπιμέλεια στην κάσελα του και δέν τή φορούσε σχεδόν ποτέ.

Κανείς δέν ξέρει πότε ακριβώς, και γιά ποιούς λόγους, άποφάσισε μιά μέρα νά εγκαταλείψει τή μικρασιατική άκτή. Θά πρέπει νά ήταν εκεί γύρω στά 1907 κι έχουμε μαρτυρίες πολλές ότι τή χρονιά εκείνη κάνει γιά πρώτη φορά τήν εμφάνισή του στά μέρη της παλαιάς Έλλάδας και συγκεκριμένα στό Βόλο και στό Πήλιο. Οί περισσότεροι πιστεύουν ότι πήγε κατευθείαν εκεί. Άλλοι πάλι – και ανάμεσα σ' αυτούς ό συνομιλητής μας – ότι πέρασε πρώτα από τή Μυτιλήνη. Όπως και νά 'ναι, στά χωριά του Πηλίου είναι πού ό Θεόφιλος εγκαινιάζει τήν πρώτη, απ' όσο ξέρουμε, περίοδο της ζωγραφικής του δραστηριότητας, τήν εξαιρετικά δημιουργική, γιά μερικούς τήν πιό ίσως χαρακτηριστική της τέχνης του, όπως μαρτυρούν τά καφενεία και τά σπίτια της Άνακασιάς και του Άνω Βόλου. Είναι γνωστά έξάλλου τ' ανέκδοτα πού αναφέρει ή τοπική παράδοση γιά τή ζωή του στη Θεσσαλία και γενικότερα γιά τή δράση του, πού τήν έχει παρακολουθήσει βήμα προς βήμα, στό έξοχο βιβλιράκι πού του άφιέρωσε, ό έρευνητής . Κίτσος Μακρής*.

Θά τόν ξαναβρούμε ύστερα από πολλά χρόνια στη Μυτιλήνη. Φουστανελοφόρο πάντοτε, φτωχό και μοναχικό και διψασμένο γιά έπιφάνειες κατάλληλες νά χωρέσουνε τά όράματά του. Άπό τή ζωή δέ ζητούσε και πολλά πράγματα άλλωστε. Ένα πιάτο φαί και τά τσαρούχια του ν' άντέχουνε. Έφερνε βόλτα όλο τό νησί. Στην Καρίνη, στό δρόμο πού ιάει προς τήν Άγιόσο, τά καφενεία, καταμεσης στά τρεχούμενα

σελάχι: δερμάτινη ζώνη πού χρησιμοποιείται ως θήκη όπλων.

Κίτσος Μακρής: λαογράφος πού άσχολείται μέ τή λαϊκή τέχνη στό Πήλιο.

*Έγραψε τό βιβλίο «Ό ζωγράφος Θεόφιλος στό Πήλιο».

νερά καί στά πλατάνια, γεμίζουν από θαυμαστές τοιχογραφίες. Στά 1935 σωζόντανε ἀκόμη καλά, σήμερα ὅμως δέν ἀπομένουν παρά ἐλάχιστα ἴχνη. Ὀλοζωγράφοι ἐξακολουθοῦσαν ἐπίσης νά εἶναι οἱ ἐσωτερικοί τοῖχοι ἐνός μικροῦ κτίσματος στόν Παππάδο τῆς Γέρας. Εἶδαμε κι ἄλλα ἔργα του στό Ντίπι, στήν Παναγιούδα, καί πιό κοντά, στή Νεάπολη καί στό Ἄκλειδιου. Οἱ βροχές καί οἱ ἄνεμοι τά ξέφτισαν σιγά σιγά καί τά ξεθωριάσανε. Ἄλλου, ἦρθανε οἱ ἄνθρωποι καί τά περάσανε ἀπό πάνω ὡς κάτω μέ καθαρό ἀσβέστη.

Ἔτσι, δέ μᾶς ἀπόμειναν ἀτόφια παρά τά φορητά ἔργα του, ὅσα ἔκανε πάνω σέ σανίδια, σέ κάμποι, ἀκόμη καί σέ τενεκέδες, τούς χειμῶνες πρό πάντων, ὅταν δέν ἦτανε βολετό νά παίρνει τούς δρόμους καί δούλευε μ' ὀτιδήποτε ὑλικό ἔπεφτε στά χέρια του. Ἔμμενε τότε σ' ἕνα φτωχό, γυμνό καμαράκι, κοντά στή συνοικία τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονα. Ἔνα τζάκι, ἕνα ντουλάπι τοῦ τοίχου, δυό κασέλες κι ἕνα στῶμα κατάχαμα. Κι ἀπ' ἔξω ἡ αὐλή, μικροσκοπική κι αὐτή, μέ δυό ἀμυγδαλιές ὄλο ὄλο καί κάμποσα ζαρζαβατικά. Εἶχε καί μιά γάτα πού τή φώναζε Μαρουλιώ καί τή λάτρευε κυριολεκτικά. Ἔχουν νά λένε ὅτι αὐτή τόν ἔσωσε κάποτε, ξυπνώντας τον μέ τό ποδαράκι της, ὅταν μπήκανε στό σπίτι του κλέφτες νά πάρουνε ὅλες του τίς οικονομίες, ἕνα μικρό κομπόδεμα μέ χρυσές λίρες πού ἔκρυβε κάτω ἀπ' τό στῶμα του. Ἀργότερα, ὅταν ἡ Μαρουλιώ πέθανε, τήν ἔθαψε μ' εὐλάβεια σ' ἕνα μέρος πού φρόντισε νά τό σημαδέψει, γιά νά μπορέσει μιά μέρα, ὅπως ἔλεγε, νά πάρει τά κοκαλάκια της καί νά τά κάνει χαϊμαλί. Σ' αὐτό τό γατάκι μονάχα ἐμπιστεύθηκε αὐτός μεγαλόψυχος κι ἀκόμα σ' ἕνα φτωχό ἀνθρώπινο πλάσμα: στό μικρό κορίτσι τῆς νύφης του, πού ἦταν καθυστερημένο διανοητικά καί τ' ἄλλα παιδιά τό κοροΐδευαν καί τό ἔλεγον «ἡ ἀγαθή Ἁγλαΐα».

Μπαίνοντας στά 1934, ὁ Θεόφιλος εἶχε συμπληρώσει πιά τά ἐξήντα τέσσερα χρόνια του. Φαινότανε ἀδυνατισμένος καί κακόκεφος. Ἔνα πρωί, στίς εἰκοσιδύο Μαρτίου, πού ἔτυχε νά ἔναι Κυριακή τῶν Βαΐων, πῆγε καί χτύπησε τήν πόρτα στό σπίτι τῆς νύφης του. Εἶχε τόσο θλιμμένο ὕφος πού ἡ καλή γυναίκα, μέ τό δίκιο της, ἀνησύχησε. «Δέ θά πᾶς στήν ἐξοχή;» τόν ρώτησε. «Ὁχι, ἀποκρίθηκε, εἶμαι κομμάτι κουρασμένος». Γέμισε τό κουμαράκι* του μέ νερό, χάιδεψε τήν ἀγαθή Ἁγλαΐα καί τράβηξε γιά τό σπιτάκι του. Πέρασαν δυό μέρες καί δέ φάνηκε καθόλου. Μεγάλη Τρίτη πρωί, μιά γειτόνισσα χτύπησε πάλι τήν πόρτα τῆς νύφης του. «Τί συμβαίνει;» «Ὁ Θεόφιλος εἶναι ἀμπαρωμέ-

κουμαράκι: μικρό δοχεῖο νεροῦ.

νος στο σπίτι του και δέν αποκρίνεται». Τρέξανε όλοι μαζί βροντήξανε τήν πόρτα τήν ξαναβροντήξανε. Τίποτα. Τότε τή γκρεμίσανε μέ δυνατές κλωτσιές καί είδανε: τό Θεόφιλο νεκρό καταγής, μέ τό κεφάλι κατά τό τζάκι καί τά πόδια του διπλωμένα. Στο πλάι του, ύπολείμματα άπό έμετό κι ένα πιατάκι μέ δυό ψάρια. Ήταν ή 24η Μαρτίου, παραμονή τής έθνικης έορτής του Έλληνισμού.

Του καναν ένα φτωχικό τάφο, μ' ένα καντηλάκι πού φρόντιζε ν' ανάβει μόνη της, ζητιανεύοντας παντού «κουματέλ' λαδέλ'»* ή αγαθή Άγλαΐα. Στόν ίδιο τάφο, ένα χρόνο άργότερα, ο Άνδρέας Έμπειρικός* κι έγώ, ρίχναμε λίγα λουλούδια ώραΐα καί σεμνά σάν τήν ψυχή του.

Έρωτήσεις

1. Πώς αντιμετώπιζε τά πρακτικά ζητήματα ό Θεόφιλος καί πώς τόν έβλεπαν ό άλλοι άνθρωποι;
2. Ποιές ήταν οι ιδιαίτερες προτιμήσεις του (ιστορίες, συνήθειες). Είδατε εικόνες του Θεόφιλου, πού δείχνουν αυτές τīs προτιμήσεις του;
3. Τί δείχνει τό γεγονός ότι ό Θεόφιλος ζωγράφιζε τīs εικόνες του σέ κάθε έπιφάνεια πού έβρισκε μπροστά του;
4. Σέ ποió λογοτεχνικό είδος άνήκει τό άπόσπασμα;

Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ. 8.

κουματέλ' λαδέλ': λίγο λαδάκι· ιδιωματομός τής Μυτιλήνης.
Άνδρέας Έμπειρικός (1901-1975): υπερρεαλιστής ποιητής.

['Ο χριστιανός ζωγράφος]

Στό Χρονικό μίας πολιτείας (πρώτη έκδοση 1938) ο συγγραφέας μιλάει για τό Ρέθυμνο και για τήν προσφορά του στήν 'Ιστορία του τόπου μας. Στό έργο γίνεται λόγος και για τίς έκκλησίες και τήν εικονογράφησή τους. Μέ τήν ευκαιρία αυτή ο συγγραφέας, πού είναι και ιστορικός τής Τέχνης, μās δίνει στό παρακάτω απόσπασμα τό χαρακτηρισμό και τό πνεύμα τής χριστιανικής ζωγραφικής, δηλαδή τής άγιογραφίας.

Νά ζωγραφίσεις μιάν έκκλησία, ή κι ένα κόνισμα μονάχα, είναι τέχνη ιερή, όχι τέχνη σάν τίς άλλες. 'Ο χριστιανός ζωγράφος δέν ξεχωρίζει από τόν καλόγερο, κι άς ζει μέσα στίς πολιτείες, κι άς έχει πάρε δώσε μέ τόν κόσμο. "Όπως γονατίζει ο καλόγερος και κάνει τήν προσευκή του στό Θεό, έτσι κι ο άγιογράφος καθίζει στό σκαμνί του και πιάνει τά κοντύλια του νά ζωγραφίσει. Προσευχή είναι κι αΐτουνοϋ ή δουλειά, μόνο πού αντί νά μουρμουρίζει τά λόγια του, τά ζωγραφίζει. Πρέπει τό λοιπόν νά 'χει άγνή καρδιά, γλώσσα άμόλυντη από αισχρά, χέρια παστικά. Πρίν νά πιάσει τά κοντύλια του και τίς μπογιές, χρέος έχει νά έτοιμασεί, νά νηστέψει, νά διαβάσει τό συναξάρι του άγιου πού θά ιστορίσει και νά μπει μέσα στή ζωή και στό μαρτύριό του. 'Η ψυχή του πρέπει νά 'ναι καθαρή σάν τό κρούσταλλο, και τότε μόνο θά πέσει άπάνω του ή θεία χάρη και θά κατέβει απ' τό κοντύλι του ή άγια εικόνα. Δέν έχει έδω νά καυχηθεί ο ζωγράφος μέ τό έργο του, ούτε νά βάλει μέσα σ' αυτό πράματα ή φροντίδες από τή ζωή του, όπως κάνουν άλλοι. 'Εδω ή εικόνα είναι χάρισμα του Θεου, κι ο ζωγράφος είναι ο άγωγός τής πνοής Του. Μόνο ή νηστεία, ή αγιότητα κι ή ύποταγή κάνουν τό "Άγιο Πνεύμα νά έπιφοιτήσει στό κεφάλι του δούλου του Θεου και μόνο μέ τή χάρη Του γίνεται τό αξιο έργο, από ψυχή πού σκιρτά από μακαριότητα και βνωμοσύνη*. Για τούτο, ο ζωγράφος δέ θά βάλει ποτέ τ' όνομά του στήν εικόνα ούτε θά διαλαήσει μιά δόξα πού δέν είναι δική του. Κι αν γίνει έξαιρεση από τούτο, τ' όνομά του θά τό 'χει ταπεινά σημαδεμένο σε καμιά γωνιά όχι για τή δόξα του μέσα στον κόσμο, παρά σάν δέηση στα πόδια του Κυρίου.

'Ο δεσπότης ο 'Ιερόθεος, ο μέγας ιεράρχης, πρίν νά πιάσει νά ζω-

βνωμοσύνη: εύγνωμοσύνη.

γραφίζει τόν Παντοκράτορα στό θρόνο τῆς Ἁγία-Βαρβάρας, νῆστεψε δύο βδομάδες καί προετοιμάστηκε σάν νά ἔχε νά μεταλάβει. Στήν τρίτη βδομάδα, ἀνέβηκε πάνω στή σκαλωσιά, μέ τίς μπογιές καί τά κοντύλια του κι ἔβαλε ἀρχή. Νά στοχαστεῖς ἓνα θεόρατο καυκί, μέ ἄνοιγμα φαρδύτερο ἀπό δύο ὀργιές, κι ἐκεῖ ἀποκάτω τόν ἐξηντάρη δεσπότη κι ἀγιογράφο ξαπλωμένο ἀνάσκελα στή σκαλωσιά, δώδεκα μπόγια πάνω ἀπὸ τῆ γῆς, νά στορίζει τῆ φοβερή μορφή τοῦ Παντοκράτορα. Κάθε πρωί τόν ἀνεβάζαν μέ τό μακαρά, δεμένον ἀπὸ τῆ ζώνη, καί τόν κατεβάζανε σάν νύχτωνε. Τό γιόμα του τό ἔκανε κεῖ πάνω στόν οὐρανό, κι ἄλλη ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου δέ θυμόταν. Κάθε πουρνό πρὶν ἀνεβεῖ στά σανίδια, μελετοῦσε ἀπὸ κάτω τό ἔργο του, τό διαλογιζόταν μέσ στό νοῦ του, κι ὕστερα ἔδινε διαταγή νά τόν σηκώσουν. Ὅλη μέρα, ἐνώπιος ἐνωπίω μέ τό Θεό του, εἶχε ἀγώνα μέ τήν τεράστια μορφή. Τό κεφάλι τοῦ δεσπότη δέν ἔφτανε νά σκεπάσει μῆδε τό μάτι τοῦ Παντοκράτορα. Τά φουσκωμένα ρουθούνια Του ἦταν μεγαλύτερα ἀπὸ τό χέρι πού τά ζωγράφιζε... Ὁ Μεγαλοδύναμος ἀγρίευε ὦρα τήν ὦρα, τά φρύδια Του ζαρῶναν, τά μάτια Του πετούσανε φωτιές, λοξοτηρώντας. Ὁ δεσπότης λιγότευε κοντά Του, σουρῶνε, μαύριζε τό πεσί του ἀπὸ τήν ἀδυναμία. Ὁ ἀγώνας του βάστηξε ἔντεκα μέρες, Στή δωδέκατη, ὁ ταξιμάρης δεσπότης κατέβηκε στή γῆς, ἔκαμε νά περπατήσῃ, κουφογονάτισε. Τά νεῦρα τοῦ λαιμοῦ του εἶχαν πιαστεῖ, τά μάτια του δέν ἔβλεπαν στά ἴσια, ἡ θέρμη τοῦ ἔκαιε τό κορμί. Μιά βδομάδα ἀκόμα εἶχε νά κάνει μέ τό Θεό. Ξημέρωμα Κυριακῆς, σηκώθηκε ἀπὸ τό στρώμα, νίφηκε, ἔβγαλε τούς ἀσβέστες ἀπὸ τά γένια του καί πήγε νά λειτουργῆσῃ στήν Ἁγία-Βαρβάρα. Ὅμως ἡ καρδιά του δέν τοῦ ἔλεγε νά κοιτάξῃ τ' ἀψήλου. Μόνον σάν ἦρθε στό μέρος ἐκεῖνο τῆς ἀκολουθίας πού ὁ λειτουργός βγαίνει στή βασιλόπορτα καί δέεται, ὁ δεσπότης ἀναβλεμμάτισε στό ἔργο πού ὁ Κύριος εἶχε εὐδοκῆσῃ νά ἐχτελέσῃ μέ τό χέρι τοῦ δούλου Του. Τό μέτωπό του παχνίστηκε*, τά χέρια του πήρανε νά τρέμουν, καί τά δάκρυα πηδῆσαν ἀπὸ τά μάτια του... Κι ὅλο τό ἐκκλησίασμα ἔκλαιε μαζί του, κι ἦταν ἀνείπωτα, ριζόκορφα εὐτυχισμένο πλάι στό βοσκό του.

Ἐρωτήσεις

1. Τί διαφέρει ὁ χριστιανός ζωγράφος ἀπὸ τούς ἄλλους ζωγράφους;

καυκί: πλατύστομο ποτήρι, γαβάθα.

παχνίζομαι: παγάνω, τρομάζω.

2. Γιατί ή δουλειά του είναι «σάν τήν προσευχή»;
3. Γιατί ό συγγραφέας τήν όνομάζει «ιερή τέχνη»;
4. Γιατί ό χριστιανός ζωγράφος δέ βάζει τό όνομά του στό έργο του;
5. Τό παράδειγμα του δεσπότη Ίερόθεου έπαληθεύει τή θεωρία; Νά βρείτε στό κείμενο τά σχετικά στοιχεία.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ. Γεννήθηκε τό 1909 στό Ρέθυμνο τής Κρήτης. Σπούδασε στό Πανεπιστήμιο Άθηνών καί στό Παρίσι. Ειδικεύθηκε στήν Ίστορία τής Τέχνης, τήν όποία δίδαξε στήν Άνωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών από τό 1939-1974. Παράλληλα άσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία. Έγραψε ποιήματα, μυθιστορήματα, δοκίμια. Διακρίθηκε ιδιαίτερα ως πεζογράφος. Στά έργα του πραγματεύεται τά μεγάλα προβλήματα πού άπασχολούν τόν άνθρωπο: τήν έλευθερία καί τό θάνατο. Έργα του: α) ποίηση: *Γυμνή ποίηση* κ.ά. β) πεζά: *Τό χρονικό μιάς πολιτείας*, *Παντέρμη Κρήτη*, *Ή Τριλογία του Κρητικού*, *Ό ήλιος του Θανάτου*, *Ή κεφαλή τής Μέδουσας*, *Ό άρτος των άγγέλων*, γ) θέατρο: *Τό ιερό σφάγιο*, *Ό Λάζαρος*, *Τό Ήφαιστειο*. Τό 1977 έγινε άκαδημαϊκός.

Νίκος Καζαντζάκης

[Ή ριμαδόρος]

Έκτός από τούς άνώνυμους λαϊκούς ποιητές, πού είναι οι άρχικοί δημιουργοί των δημοτικών μας τραγουδιών, υπήρχαν, παλιότερα κυρίως, καί λαϊκοί σιχουργοί (ριμαδόροι) πού συνέθεταν πολύσχημα σιχουργήματα σχετικά μέ γεγονότα πού συγκλόνιζαν τούς ανθρώπους του τόπου τους (ιδιωτικά περιστατικά, πολέμους, σεισμούς κτλ.). Μας σώθηκαν τέτοια σιχουργήματα από παλιότερες έποχές.

Ριμαδόρους μπορούμε καί σήμερα νά συναντήσουμε σέ όρισμένες περιοχές, ιδιαίτερα στα νησιά του Αιγαίου, στήν Κρήτη καί στήν Κύπρο (όπου όνομάζονται «ποιητάρηδες»). Οι ριμαδόροι φαίνεται ότι συνεχίζουν μία πολύ παλιά λαϊκή ποιητική παράδοση.

Έναν τέτοιο ριμαδόρο συναντούμε καί στό μυθιστόρημα του Ν. Καζαντζάκη *Καπετάν Μιχάλης*, όπου ανήκει καί τό άπόσπασμά μας. Ή ήρωας του έργου *Καπετάν Μιχάλης* πολεμάει τούς Τούρκους στα βουνά σέ μία από τίς τελευταίες επαναστάσεις τής Κρήτης, στα τέλη του περασμένου αιώνα. Ή γυναίκα του *Κατερίνα* κι ό γιός του, τό

Βρήκαν* τό σπίτι γεμάτο γυναίκες, δικές τους καί ξένες. "Όλη ή γειτο-
νιά είχε μαζευτεί ν' άκούσει τό ριμαδόρο, τό γερο-Κριαρά, πού τώρα νά
έφτασε κι έμπαινε στό άρχοντικό του καπετάν Σήφακα· στό σπίτι αυτό
έβρισκε τό πιό καλό καί μπόλικο φαΐ καί κόνευε* πάντα. Γέρος, μακρο-
διχαλογένης, γαλαζομάτης, φαγάς, μπεκρής, ξακουστός στά νιάτα του.
'Αμούστακο άγόρι, βουκόλευε* στου Μεχμέτ 'Αλή τά βουνά, κοντά στό
Καστέλι, κι ύστερα, σέ μιάν επανάσταση, πήρε κι αυτός τό τουφέκι,
ξέκοψε τά βόδια καί τά γελάδια πού βουκόλευε καί τά πήγε πεσκέσι*
στους άντάρτες· έπεσε πάλι στά σίδερα ή Κρήτη, πού νά πατήσει πιά ό
Κριαράς στό Καστέλι, γύριζε τά Ρεθεμνιώτικα. "Έκανε τόν άγωγάτη,
τόνπραματευτή, τό λυράρη καί ταίριαζε ρίμες. Πήγαινε από χωριό σέ
χωριό, τραγουδούσε τίς ρίμες του καί γέμιζε τό ταγάρι.

Στέκουνταν οί χωριάτες γύρα του καί μωροθαμάζουνταν* πού τά
'βρισκε τά λόγια καί πώς τά ταίριαζε καί πώς έκανε τά μάτια νά κλαίνε!
Ξαναζωντάνευε τό '21, άνέβαιναν από τά μνήματα οί μεγάλοι άγωνι-
στές, τινάζουνταν στόν άγέρα τό 'Αρκάδι, έπιαναν οί γέροι τά φαρδιά
πολύχρωμα μαντίλια τους καί σκούπιζαν τά κλάματα.

«'Ακόμα στέκει καί πολεμάει τό 'Αρκάδι συλλογίζουνταν», άκόμα
καίγεται, θά βαστάξει όσο ή ρίμα έτούτη άθάνατο!»

Γίνουνταν άλλοι άνθρωποι όσοι τόν άκουγαν, πλάτανε ή καρδιά
τους, έβγαζαν τά σακούλια τους οί τσιγκούνηδες, άνοιγαν τά κελάρια
τους καί δώσ' του καί τό γέμιζαν τό ταγάρι, άνάκατα, κουκιά, φασόλια,
ρεβίθια, κάστανα, κολοκύθια, ψωμί... Κι αυτός έβλεπε νά γεμίζει τό τα-
γάρι του κι όλο τό φαρδύ του ήλιοφρυμένο πρόσωπο γελούσε εύχαρι-
στημένο.

Τόν είδαν λοιπόν καί σήμερα οί χωριάτισσες, κάμπους καί βουνά
γυρίζει έτούτος, θά 'φερνε σίγουρα μαντάτα από τούς άντρες τους,
τόν πήραν ξοπίσω. Κι ή καθεμιά κι όλες μαζί τόν ζύγωσαν, του 'πιαναν
τό χέρι καί τόν άναρωτούσαν· μά αυτός βιάζουνταν, πήγαινε γραμμή
κατά τό σπίτι του γερο-Σήφακα· πεινούσε.

Τήν ώρα πού μπήκε ό παππούς μέ τό Θρασαάκι, ό γερο-Κριαράς είχε

βρήκαν: ό καπετάν Σήφακας καί τό Θρασαάκι.

κόνευω: διαμένω προσωρινά.

βουκολεύω: βόσκω βόδια.

πεσκέσι: δώρο.

μωροθαμάζομαι: θαυμάζω σάν άνόητος.

θρονιαστῆι στό καλό σκαμνί, ὄμπρός στή φωτιά, καί πυρώνουνταν.

– Καλῶς τόν καπετάν Ριμαδόρο! ἔκαμε ὁ παππούς καλωσορίζοντας τό μουσαφίρη* του.

Ὁ ριμαδόρος προσηκώθηκε· φοβόταν καί σέβουνταν τό γερο-Σήφακα, γιατί ἔταν πιό γέρος ἀπό αὐτόν κι ἀπλοχέρης νοικοκύρης καί ξακουστός πολεμάρχος.

– Καλῶς σέ βρήκα, καπετάν Σήφακα, γέρικο λιοντάρι τῆς Κρήτης! Ὅλον ἐτοῦτον τόν καιρό σοῦ πλέκω μιά ρίμα, ἄρχοντα Σήφακα, νά σέ κάμω ἀθάνατο.

– Ἄσε νά πεθάνω πρῶτα, ἔκαμε ὁ παππούς καί τό πρόσωπό του σκοτείνιασε.

– Τί χαμπάρια μᾶς φέρνεις, γερο-Κριαρᾶ; πετάχτηκε ἡ Μαστραπά-δαινα, πού βιάζονταν νά μάθει γιά τόν ἄντρα της, τί ν' ἀπογίνεται ἐκεῖ ἀπάνω στά κατσάβραχα, ἀμάθητος ὡς εἶναι τοῦ πολέμου· ἐγώ ἔμαι ἡ γυναίκα τοῦ Μαστραπᾶ, πού κάνει τά κουδούνια.

– Νά φάω πρῶτα, ἀποκρίθηκε ὁ ριμαδόρος, νά πιῶ καί μιά, νά θυμηθῶ· μελισσοκόφινο εἶναι τό κεφάλι μου, σβουρίζει ἀπό τήν πείνα.

– Φέρτε του νά φάει! πρόσταξε ὁ παππούς· γεμίστε του ἓνα λαγήνι κρασί· ἄπατή ἔναι ἡ κοιλιά τοῦ ριμαδόρου, βάζεις, βάζεις, δέν ἔχει γεμισμό – σάν τόν Ἄδη.

Γέλασε ὁ ριμαδόρος, τοῦ ἔφεραν τό σοφραδάκι*, διπλογονάτισε μπροστά ἀπό τή φωτιά κι ἄνοιξε τό πηγαδόστομά του. Ὅρθιες οἱ γυναῖκες τόν ἀποκαμάρωναν ν' ἀδειάζει τά σκουτέλια*, νά κάνει πάστρα τό σοφρά, κάθισε κι ὁ παππούς ἀντίκτρα του καί τόν κοίταζε. Κάμποση ὥρα σῶπαιναν ὅλοι κι ἀκούγονταν μονάχα τά δόντια καί τά χεῖλια τοῦ γερο-Κριαρᾶ πού καταχτυποῦσαν κι ὁ λαιμός του πού κακάριζε, κάθε πού ἀνάγερνε τό λαγήνι κι ἔπινε.

Τέλειωσε, σφούγγιξε τά γένια του, ἤπιε ἀκόμα μιά, στράφηκε κι εἶδε μπροστά του τό γερο-Σήφακα καί γύρα ὀρθό, λαχταριστό τό γυναικοθέμι*.

– Ρωτᾶτε δά! εἶπε κι ἄπλωσε τίς ποδάρες του στή φωτιά.

Χύθηκαν ἀπάνω του οἱ γυναῖκες· ἡ καθεμιά εἶχε καί τόν πόνο της, τόν ἄντρα, τόν ἀδερφό, τό γιό της – τόν εἶδες; Δέ λαβώθηκε; Ζεῖ; Καί κρέμουνταν ὅλες ἀπό τά χεῖλια του. Κι αὐτός δέν εἶχε δεῖ κανένα, πού νά σκαρφαλώσει μέ τέτοια χιόνια στά βουνά, τί γυρεύει αὐτός μέσα

μουσαφίρης: ἐπισκέπτης (τούρκικη λέξη).

σοφραδάκι: (ὑποκοριστικό τοῦ *σοφράς*)· χαμηλό στρογγυλό τραπέζι.

σκουτέλι: ἄγγειό, πιάτο.

γυναικοθέμι: συγκεντρωμένο πλῆθος γυναικῶν (γυναικομάνι).

στό κρύο, στην πείνα και στο τουφεκίδι, η ρίμα θέλει ασφάλεια και καλοπέραση, δέν είδε κανένα, μήτε αδερφό, μήτε άντρα, μήτε γιό, μά τώρα πού γέμισε η κοιλιά του ψυχοπόνεσε τόν κόσμο, λυπόταν τίς γυναίκες, στρέφουνταν κι έλεγε στην καθεμιά κι από έναν καλό λόγο κι έφευγε ή γυναίκα αναπαμένη κι έρχουνταν άλλη... Καί σάν πιά παρηγόρησε όλο τό γυναικολό κι άδειασε τό σπίτι, στράφηκε στον παππού, τού χαμογέλασε:

– Καλομελέτα κι έρχεται, τού κάνει: έγω λέω έναν καλό λόγο, κάνω τό χρέος μου: άς τόν βγάλει άληθινό ό Θεός. Παραπέρα δέν ανακατεύομαι: άς κάνει κι αυτός τό χρέος του.

– Μέ ψευτιές παρηγοράς τούς ανθρώπους, είπε ό παππούς αύστηρά.

– Είμαι ριμαδόρος, άποκρίθηκε ό γερο-Κριαράς, πάει νά πει: καλομαντατάς*· αύτή 'ναι ή δουλειά μου.

– Τώρα πού άπομείναμε οί άντρες, έμεις οί δυό κι ό έγγονός μου, μολόγα τήν άλήθεια! Γυρίζεις χώρες και χωριά, τό αύτί σου μαζώνει όλην τή βουή – τί άκουσες; Τό μάτι σου γαρίδα, πουλί πετούμενο δέ σου ξεφεύγει – τί είδες; Θά λευτερωθει, γερο-Κριαρά, ή Κρήτη; Έσεις οί ριμαδόροι, έχουν νά πούν, σάν άπομείνετε μοναχοί, κουβεντιάζετε μέ τό Θεό· τί λέει ό Θεός; Θά τή λευτερώσει πιά τήν Κρήτη;

Έσκυψε τή χοντρή κεφαλα του ό Κριαράς, αναδεύτηκαν μέσα στό στήθος του τά λόγια, άνέβηκαν πατείς με πατώ σε στό λαιμό του, στάθηκε νά ξεδιαλέξει.

– Γερο-Σήφακα, είπε, είμαστε μόνοι, θά σου φανερώσω ό,τι σέ άνθρωπο ώς τώρα δέν ξεφάνέρωσα. Έκατό χρονών είσαι, τήν άλήθεια δέν τή φοβάσαι...

– Όχι, δέν τή φοβάμαι, είπε ό παππούς.

– Άκου, τό λοιπόν: Όταν γεννήθηκε ό Χριστός, ήρθαν όλα τά έθνη – άσπρα, μαύρα, κίτρινα – νά τόν καλωσορίσουν· τήν ώρα πού πέθαινε, πήγαν πάλι όλα τά έθνη νά τόν άποχαιρετήσουν. Πήγε κι ή Κρήτη. Μαυρομαντιλωμένη, χαροκαμένη, μεγαλομάτα. Άπόμεινε παράμερα, με τή Ρουσία, μέ τήν Άμερική; Περίμενε νά φύγουν όλα, για νά ζυγώσει, νά προσκυνήσει κι αύτή τά αίματωμένα πόδια. Βράδιαζε πιά· όλη τή μέρα ό ήλιος έσκιζε τίς πέτρες· τό δειλινό μαζώχτηκαν σύννεφα, σκοτεινίασε ό ούρανός, άρχισαν νά πέφτουν ζεστές, χοντρές στάλες, δέν ήταν στάλες, ήταν δάκρυα.

καλομαντατάς: αυτός πού φέρνει καλά μαντάτα, καλές ειδήσεις.

Ἄνοιξε ὁ Θεός τὰ μάτια, ξεχώρισε, μέσα στό σύθαμπο καί στή βροχή, μιά μαυροφόρα, θάρρεψε πώς ἦταν ἡ Παναγιά: «Μάνα!» φώναξε. Ἡ Κρήτη σήκωσε τό κεφάλι, ἀστραπή ἔσκισε τόν οὐρανό, τό πρόσωπό της φωτίστηκε. «Χριστέ μου, φώναξε ἀνοίγοντας τήν ἀγκάλη, δέν εἶμαι ἡ Παναγιά, εἶμαι ἡ Κρήτη».

Κι ἀκούστηκε εὐτύς ἡ φωνή τοῦ Χριστοῦ: «Ἐλα!»

»Ζύγωσε ἡ Κρήτη τρεμάμενη, ἀγκάλιασε τό σταυρό, φίλησε τὰ κερωμένα πόδια, τό στόμα της γέμισε αἷματα. «Χριστέ μου, μουρμούρισε, ποῦ μέ ἀφήνεις;»

Κι ἀκούστηκε πάλι ἡ φωνή ἀπό τό Σταυρό: «Μήν κλαίς· σήκωσε τό δεξιό χέρι σου, κοίτα!»

Σήκωσε ἡ Κρήτη, μέσα στίς ἀστραπές, τό δεξιό χέρι – καί τί νά δεῖ; στό πιό ἀρχοντικό της δάχτυλο, στό δαχτυλιδά, ἔλαμπε ἕνας χαλκάς. «Ἄρραβώνας*, Χριστέ μου, φώναξε κι ἡ καρδιά της ἔτρεμε, ἀρραβώνας, Χριστέ μου, γιά χαλκάς ἀλυσίδας;»

Ἐχρημάτισε χαμογέλασε, ἔγειρε τό κεφάλι, ἔβγαλε μιά ψιλή φωνή: τί εἶπε; ἡ Κρήτη δέν ἄκουσε. «Ἄρραβώνας, Χριστέ μου, γιά χαλκάς ἀλυσίδας;» ξαναφώναξε. Κανένας δέν ἀποκρίθηκε. Ξαναφώναξε· κανένας!

Σώπασε μιά στιγμή ὁ γερο-Κριαρᾶς· καί σέ λίγο:

– Ἀκόμα στέκεται, μέσα στούς ἡλίους καί στίς βροχές, μέσα στά σκοτάδια, ἔρμη, μαυροφορεμένη, ὀλομόναχη, σάν χήρα ἡ Κρήτη καί φωνάζει. Ἄκόμα, γερο-Σήφακα!

Ἐχρημάτισε ὁ γερο-Κριαρᾶς ἀναστέναξε· κοίταξε, εἶχε μιά ρουφιά κρασί ἡ λαγίνα, ἔβρεξε τό λαίμό του.

– Ἐ, κατακαημένη Κρήτη... μουρμούρισε καί σηκώθηκε.

Σηκώθηκε κι ὁ παππούς, φώναξε τή νύφη του, τήν κυρα-Κατερίνα.

– Γέμισέ του τό ταγάρι, παιδί μου, εἶπε· καλά δούλεψε τό μεροκάματό του.

Στράφηκε στό γερο-Κριαρᾶ:

– Ἐχεις ἀκόμα γερά δόντια; ρώτησε.

– Ἐνα μονάχα μοῦ λείπει, ἀποκρίθηκε ὁ ριμαδόρος καί γέλασε, ἕνα, τό ἔβγαλα μοναχός μου μέ τήν τανάλια· ὁ φρονιμίτης.

– Βάλ' του καί δυό φοῦχτες καρύδια καί μύγδαλα, εἶπε ὁ παππούς.

Τόν ξεπροβόδισε ὡς τήν ξώπορτα, σάν νά ἔταν μεγάλος ἀρχοντας.

– Ἄιντε στό καλό, τοῦ' πε καί τοῦ ἄπλωσε τό χέρι· κι ἂν εἶναι νά ξαναπείς τό παραμῦθι σου, βάλε τό Χριστό – τί ἔχεις· νά χάσεις; βάλ'

ἄρραβώνας: τό δαχτυλίδι τοῦ ἀρραβώνα δηλώνει ὑπόσχεση. Ἐδῶ: ὑπόσχεση λευτεριάς.

τον ν' άποκριθεί: «Άρραβώνας!» Τό 'πες και μοναχός σου: Καλομελέτα κι έρχεται!

—Έγνοια σου, καπετάν Σήφακα, έκαμε ό τετραπέρατος ριμαδόρος: έγνοια σου, και δέ λέω εγώ τό παραμύθι τό ίδιο σέ όλους: κατέχω τή δουλειά μου: στόν καθένα σύφωνα και μέ τή δύναμή του. Έχε γειά!

—Όρθιος στό κατώφλι ό παππούς, έβλεπε τό ριμαδόρο νά τσαλαβουτάει και νά κατηφορίζει μέσα στά χιόνια. Τό Θρασάκι κρατούσε τό χέρι του παππού, κοιτάζε κι αυτό τόν παράξενο μουσαφίρη νά χάνεται. Καί σάν πιά άφανίστηκε ό γερο-Κριαράς, στράφηκε ό παππούς στόν εγγονό του:

—Κατάλαβες εσύ; τόν ρώτησε. Ό Χριστός, ή Κρήτη, ό άρραβώνας...

—Δέν μου άρέσουν έμένα τά παραμύθια, έκαμε τό Θρασάκι μεγαλωσα.

—Άμα μεγαλώσεις ακόμα πιό πολύ, θα σου άρέσουν, μурμουύρισε ό παππούς και μαντάλωσε τό στόμα.

Ερωτήσεις

1. Νά συγκρίνετε τό ριμαδόρο του κειμένου μέ τούς γνωστούς σας από τόν Όμηρο άοιδούς (τό Φήμιο ή τό Δημόδοκο) και νά βρείτε τίς ομοιότητες: α) στόν τρόπο τής ζωής τους, β) στήν εντύπωση που προκαλούν γύρω τους.
2. Πώς βλέπει τήν άποστολή του ό ριμαδόρος;
3. Στη διήγησή του ό ριμαδόρος λέει πώς ό Χριστός κοιτάζοντας από τό σταυρό του τήν Κρήτη «θάρρεψε πώς ήταν ή Παναγία». Τί θέλει νά πει;
4. Τί έννοει ό καπετάν Σήφακας, όταν λέει στό Θρασάκι: «άμα μεγαλώσεις ακόμα πιό πολύ, θα σου άρέσουν τά παραμύθια»;

Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ. 144.

Τό κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ

Τό κέντημα ἦταν ὡς τίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας ἀπό τοὺς πρῶτο χαρακτηριστικούς καί πλούσιους κλάδους τῆς ἐλληνικῆς χειροτεχνίας. Καλλιεργήθηκε μέ μεγάλη ἐπιτυχία καί καλαισθησία σέ ὅλες τίς περιοχές τῆς Ἑλλάδας ὡς οἰκιακή κυρίως τέχνη γιά ἀτομική χρήση. Ὅπως οἱ γυναῖκες τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς ἐργάζονταν στόν ἀργαλειό, ἔτσι καί οἱ νεώτερες Ἑλληνίδες περνοῦσαν τίς ὥρες τους σχεδιάζοντας πολύμορφες χρωματιστές διακοσμήσεις μέ ἀριστοτεχνικές «βελονιές». Στό ποίημα τοῦ Κρυστάλλη περιγράφεται παραστατικά τό κέντημα ἐνός μαντιλιοῦ ποῦ προοριζόταν γιά γαμήλιο δῶρο στό γαμπρό.

Στήν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ ξανθή κάθεται κόρη
κι ὠριόπλουμο λευκό χρυσοκεντάει μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου τῆς κανίσκι*.
Τή θάλασσα κεντάει μέ τά νησιά τῆς ὄλα,
κεντάει τόν οὐρανό μέ τά λαμπρά του ἀστέρια,
τή γῆ μέ τά πολλά καί τά ὠραῖα λουλούδια,
κεντάει κι ἓνα βουνό ψηλό ψηλό καί μέγα·
τό χάραμα γλυκά προβάλλει στήν κορφή του
καί βάφεται ἢ κορφή καί τ' οὐρανοῦ ἢ λουρίδα
ροδόλευκη. Νερά καθάρια κι ἀσημένια
τά διάπλατα πλευρά ξετρέχουν κι αὐλακώνουν
χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ἰσκιωμένα ὀρμάνια*,
κεντάει στές λαγκαδιές μέ πράσινο μετάξι.
Στούς ὄχτους, στά ριζά, κοπάδια ἀσπρολογάνε
καί φαίνονται βοσκοί καί στ' ὄμορφο κεντίδι
φλογέρες λές κι ἀκοῦς, λές καί γρικᾶς τραγούδια,
βελάσματα βραχνά καί ἠχούς ἀπό τρουκάνια*.

Στά πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
μέ καλαμιές χρυσές. Ἕνας ψαράς στήν ἄκρη

κανίσκι: δῶρο.

ὀρμάνι: δάσος.

τροκάνι καί τρουκάνι: βαρὺ κουδούνι γιά πρόβατα.

πεζόβολο*κρατεῖ καί δόλωμα ἐτοιμάζει.
Κάμπο πλατύ πλατύ μέ σμαραγδένιο νῆμα
ὀλόγυρα κεντάει. Στήν μέση ἀπό τόν κάμπο
ποτάμι σιγαλό καί φιδωτό ξομπλιάζει*
μέ δάφνες, μέ μυρτιές καί μέ δασιά πλατάνια,
μέ ἀηδόνια, μέ φωλιές· καί στό πανώριο ξόμπλι
τό φλοῖσβο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
τό μύρο τῆς μυρτιᾶς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασαίνεις,
πῶς τόν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
πῶς νιώθεις τό ἀπαλό τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.
Στήν ἀκροποταμιάν ἀλάφι ζωγραφίζει
πού σκύφτει τά νερά νά πιεῖ τά κρυσταλλένια
καί ξάφνου σαϊτιά στήν πλάτη τό λαβώνει·
στρέφεται αὐτό, κοιτάει μέ πόνο τήν πληγή του,
πάσχει ν' ἀπαλλαχτεῖ δέν δύνεται τό μαῦρο,
κι ἀπό τόν οὐρανόν, ἀπό τά δέντρα γύρα
βοήθεια λές ζητάει.

Ὀλόυρα ἀπό τόν κάμπο
πλήθος μικρά χωριά κεντάει, χωράφια ἀλλοῦθε
μέ ὀλόχρυσά σπαρτά, μέ θημωνιές, μέ ἀλώνια.
Πράσινα ἀμπέλια ἀλλοῦ μέ κίτρινα σταφύλια
κίτρινα σάν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελούδια
πού μπαίνουν μέ πλεχτά καλάθια καί τρυγάνε.

Γάμον ἀρχοντικό σ' ἓνα χωριό πλουμίζει
μέ νύφη, μέ γαμπρό, μέ φλάμπουρα*, μέ ψίκι*.
Δράκους ἀλλοῦ κεντάει καί λάμιες* καί νεραίδες,
κεντάει κι ἓνα γιαλό μέ ζαφειρένια πλάτια·
στήν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τήν ἴδια τή θωριά της
ὀλόφανη ἴστορεῖ ἀπό ἔμορφιά καί νιότη
καί πλοῦτο καί ἀρχοντιά καί στά λευκά της χέρια
τ' ἀργόχειρο κρατεῖ, τ' ὠριόπλουμο μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι.
Ἀνάρια τό κεντάει κι ὅλο τοῦ λέει τραγοῦδια.

πεζόβολο: εἶδος διχτυοῦ γιά ψάρεμα σέ ρηχά νερά.

ξομπλιάζω: κεντῶ, στολιζῶ.

φλάμπουρα: λάβαρο.

ψίκι: γαμήλια πομπή.

λάμιες: τερατώδεις γυναικεῖες μορφές τῆς μυθολογίας μας.

Ερωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό ποίημα σέ ένότητες και νά βρείτε τί περιγράφει ή καθεμία.
2. Γιατί ή κόρη κεντάει μέ τόση φροντίδα τό μαντίλι;
3. Μπορείτε από τίς σκηνές πού κεντάει ή κόρη νά καταλάβετε τήν κοινωνική της προέλευση;
4. Ποιό τμήμα του ποιήματος σχετίζεται άμεσότερα μέ τή φροντίδα της κόρης νά ετοιμάσει τό μαντίλι.
5. Η δομή του ποιήματος είναι κυκλική. Νά εξηγήσετε πώς συνδέει ό ποιητής τό τέλος μέ τήν άρχή του.
6. Νά συγκρίνετε τήν περιγραφή του μαντιλιού μέ τήν περιγραφή της άσπίδας του Αχιλλέα (Ιλιάδα Σ). Τι κοινό υπάρχει;

ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ (1868-1896). Γεννήθηκε στό Συράκο της Ήπειρου και εβγαλε τό γυμνάσιο στα Γιάννενα. Τό πρώτο του ποίημα τό δημοσίευσε σέ ηλικία δεκαοχτώ χρονών ήταν ένα πατριωτικό και ρομαντικό ποίημα μέ τίτλο *Αίσκιά του Άδου*. Αυτό στάθηκε άφορμή νά τόν καταδιώξουν οι Τούρκοι. Έτσι κατέφυγε στην Άθήνα, όπου αναγκάστηκε νά γίνει τυπογράφος για νά ζήσει. Άρρώστησε και πέθανε φυματικός στην Άρτα. Ο θάνατός του έδωσε άφορμή νά προσεχτεί τό έργο του, ιδίως τό ποιητικό, είναι γραμμένο στό πρότυπο των δημοτικών τραγουδιών και διακρίνεται για τή νοσταλγία και τήν άγάπη στη ζωή της ύπαιθρου. Έργα του α) ποιήματα *Αγροτικά, Τραγούδια του βουνοβ και της στάνης*, β) πεζά *Πεζογραφήματα*

Πληροφορίες για τά βασικά γνωρίσματα του διηγήματος στή σελ. 100
Πληροφορίες για τά βασικά γνωρίσματα του χρονογραφήματος στή σελ. 296.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

I Η ΘΑΛΑΣΣΑ

1. Τό τρελοβάπορο (ποίημα), Όδ. Έλύτη: <i>Ό ήλιος ό ήλιότορας</i>	7
2. Η θάλασσα (πεζό, απόσπασμα), Άνδρ. Καρκαβίτοα: <i>Λόγια τής Πλώρης</i>	9
3. Συλλογιέμαι τούς ναυτικούς (πεζό), Κ. Ούράνη: <i>Άποχρώσεις</i>	13
4. Ό σφουγγαράς (πεζό, απόσπασμα), Γ. Μαγκλή: <i>Τά παιδιά τού ήλιου και τής θάλασσας</i>	17
5. Οί ακόλουθοι τής τράτας (πεζό), Θ. Ποταμιάνου: <i>Έδω βυθός</i>	22
6. Μιά πίκρα (ποίημα), Κ. Παλαμά: <i>Καημοί τής λιμνοθάλασσας</i>	25

II ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ Η ΖΩΗ

1. Τά δεκατέσσερα παιδιά (ποίημα, απόσπασμα), Ν Βρεττάκου: <i>Όδοιπορία</i>	29
2. Η έκδρομή τού Δημητρου (πεζό), Κ. Παπα: <i>Στή συκαριά από κάτω</i>	32
3. Σελίδα γραπτού (ποίημα), Ζάκ Πρεβέρ: <i>Κουβέντες</i> (μετ. Μ. Μειμάρη)	37
4. Πώς έγινε δάσκαλος (πεζό, απόσπασμα), Άλέξ. Δελμούζου: <i>Μελέτες και Έργα, Β'</i>	39
5. Τά σκολειά χτίστε (ποίημα, απόσπασμα), Κ. Παλαμά: <i>Πολιτεία και Μοναξιά</i>	42

III ΠΟΛΗ - ΥΠΑΙΘΡΟΣ

1. Η πέρδικα τής Σκύρας (πεζό), Έ. Άλεξίου: <i>Και ύπέρ τών ζώντων</i>	47
2. Ρούμελη (ποίημα), Ζαχ Παπαντωνίου: <i>Θεία δώρα</i>	51
3. Διακοπές (πεζό, απόσπασμα), Μ. Κρανάκη: <i>Contre-temps</i>	55
4. Τό φτάσιμο (ποίημα), Γ. Δροσίνη: <i>Θά βραδιάζει</i>	60
5. Άποχαιρετισμός (πεζό), Γαλ. Σαράντη. Περιοδ. <i>Φιλολογική Πρωτοχρο-νιά 1959</i>	61

VI Τό '40 - Η ΚΑΤΟΧΗ

1. Χειμώνας (πεζό), Γ.Α. Βλάχου: <i>Έφημ. Καθημερινή</i> (Δεκέμβριος 1940)	71
2. Θά ρθει ώρα (πεζό, απόσπασμα), Ά. Βλάχου: <i>Τό μνήμα τής γριάς</i>	74
3. Κατοχή (ποίημα), Κ. Ούράνη: <i>Ποιήματα</i>	77
4. Έπεισόδιο (πεζό), Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: <i>Άφρικανική περιπέτεια</i>	78
5. Φύλλα κατοχής - 26 Φλεβάρη 1943 - (πεζό), Ιωάννα Τσάτσου: <i>Φύλλα κατοχής</i>	82
6. Άνάσταση (ποίημα), Ά. Σικελιανού: <i>Λυρικός Βίος, Γ'</i>	85

V ΟΙ ΝΕΟΙ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

1. Είς τόν ιερόν λόχον (ποίημα, απόσπασμα), Ά. Κάλβου: Ώδαί	89
2. Excelsior (ποίημα), Λ. Μαβίλη: Σονέτα	90
3. Παύλος Μελάς (ποίημα), Κ. Παλαμά: Πολιτεία καί Μοναξιά	92
4. Στούς σκοτωμένους σπουδαστές του Νοεμβρίου (ποίημα), Λένας Παπα: Περιοδ. Εύθύνη, τεύχος 35	95

VI Η ΑΓΑΠΗ

1. Παίζει απόψε τό φεγγάρι (ποίημα), Μ. Μαλακάση: Ώρες	99
2. Οί γλάροι (πεζό), Ή. Βενέζη: Αίγαίο	102
3. Μιά μυγδαλιά (ποίημα), Ν. Βρεττάκος: Ώδοιοπορία	109
4. Ώ μικρός πρίγκιπας καί ή άλεπού (πεζό, απόσπασμα), Σαιντ-Εξυπερύ: Ώ μικρός πρίγκιπας (μετ. Σ. Τσίρκα)	110

VII ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. Στην Παναγίτσα στό Πυργί (ποίημα), Α. Παπαδιαμάντη: Άπαντα, Ε' (Βαλέτα)	119
2. Θεϊον όραμα (πεζό), Ά. Καρκαβίτσα: Λόγια τής πλώρης	121
3. Τό μοιρολόγι τής Παναγιάς (τραγουδι δημοτικό)	128
4. Μαριάμ (πεζό), Άιμ. Δάφνης: Τ' άγαπημένα μου δηγήματα, τόμος Γ'	130
5. Τό Πάσχα (πεζό), Κ. Ρωμαίου: Κοντά στίς ρίζες	133
6. Ή ήμέρα τής Λαμπρής (ποίημα), Διον. Σολωμού: Άπαντα	139
7. Τό φύτεμα του χωριού (πεζό, απόσπασμα), Ν. Καζαντζάκη: Ώ Χριστός ξανασταυρώνεται	141

VIII ΤΑ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ

1. Πέρασαμε κάβους πολλούς (ποίημα, απόσπασμα), Γ. Σεφέρη: Μυθιστόρημα	147
2. Στό Αίγαίο, ενώ ή συμφωνία τελειώνει (πεζό, απόσπασμα), Ή. Βενέζη: Αϊολική Γῆ	148
3. Τό τέλος τής αιχμαλωσίας (πεζό, απόσπασμα), Σ. Δούκα: Ώστορία ενός αιχμαλώτου	155
4. Ώξοδος (πεζό, απόσπασμα), Τατιάνας Γκρίτση-Μιλλιέξ: Τρίπολη του Πόντου	160

IX Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

1. Ώ ζωντανός ό χωρισμός (τραγουδι δημοτικό), Συλλογή Γ. Χασιώτη	167
2. Βαρύτερη ή Ξενιτιά (τραγουδι δημοτικό), Φ. Παπανικολάου: Λαογραφικά Δυτ. Μακεδονίας Α'	168
3. Μάνα, πολλά μαλώνεις με (τραγουδι δημοτικό), Α. Jeannarakis: Άσματα Κρητικά	168
4. Χωρισμός (τραγουδι δημοτικό), Ν.Γ. Πολίτου: Ώκλογαί	169
5. Ή λαχτάρα του γερο-Άνέστη (πεζό), Ά. Ώφταλιώτη: Νησιώτικες ιστορίες	170
6. Άληθινό παραμύθι (πεζό), Ά. Ώφταλιώτη: Νησιώτικες ιστορίες	173
7. Ώπιστροφή (ποίημα), Νικ. Βρεττάκου: Ώδοιοπορία	178

8. Πατρίδα (ποίημα), Λ. Μαβίλη: *Σονέτα* 179
 9. Ο γυρισμός του ξενιτεμένου (ποίημα, απόσπασμα), Γ. Σεφέρη: *Ήμερολόγιο Καταστρώματος Α'* 180

Χ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ

1. Ποσειδωνιάται (ποίημα), Κ.Π. Καβάφη: *Άνέκδοτα ποιήματα* 183
 2. Στά 200 π.Χ. (ποίημα), Κ.Π. Καβάφη: *Ποιήματα* 185
 3. Αρχαίοι άνθρωποι τής 'Ανατολής (πεζό), Φ. Κόντογλου: *Τό 'Αιβαλί, ή πατρίδα μου* 187
 4. Ένα έθνος νεόφτωχο (πεζό, απόσπασμα), Γ. Θεοτοκά: *Λεωνής* 194
 5. Από τή Χίο στην 'Αλεξάνδρεια (πεζό, απόσπασμα), Στ. Τσίρκα: *Ή νυχτερίδα* 198

ΧΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΖΩΗΣ

1. Τό πέραμα (πεζό), Κ. Παρορίτη: *Βασική Βιβλιοθήκη*, τόμ. 32 205
 2. Ο έναέριος (πεζό), Π. Γλέζος: *Τό σπίτι μέ τά περιστέρια* 212
 3. Τό τέλος (πεζό), Γ. Σαράντη: *Νά θυμάσαι τή Βίβλα* 218
 4. Τό παιδί μέ τά κεράκια (πεζό), 'Α. Τερζάκη: *Προσανατολισμός στόν αιώνα* 223
 5. Παραμονή Χριστούγεννα (πεζό), Φ. Κόντογλου: *Τό 'Αιβαλί, ή πατρίδα μου* 227
 6. Νυχτερινές επίσκεψεις (πεζό, απόσπασμα), Λ. Νάκου: *Γή τής Βοιωτίας* 231
 7. Ένα παλιό μήνυμα για τό σύγχρονο κόσμο, (πεζό) μετ. Ζ. Λορεντζάτου: *Τό Βήμα* 237

ΧΙΙ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ

1. Σούνιο (ποίημα), Γ. Γκούλμπεργκ (μετ. Ι.Θ. Κακριδή): *Έγκυκλοπαίδεια Σύγχρονης Λογοτεχνίας* 243
 2. Προσκύνημα στό Μεσολόγγι (πεζό), Κ. Ούράνη: *Ταξίδια στην Έλλάδα* 244
 3. Τό "Άγιον Όρος (πεζό), Γ. Θεοτοκά: *Ταξίδια στη Μέση Ανατολή και τό Άγιον Όρος* 249
 4. Στίς έρημιές τής Λαπωνίας (πεζό), Θ. 'Αθανασιάδη-Νόβα: *Ένα μήνα στό Βόρειο Πόλο* 252
 5. Δίπλωμα άνθρώπου (πεζό), Ν. Καζαντζάκη: *Άγγλία* 258

ΧΙΙΙ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΓΩΝΑ

1. Θούριος (ποίημα, απόσπασμα), Ρήγα Βελεστινλή: *Θούριος* 265
 2. Σχολεία πρώτα (πεζό, απόσπασμα), Θ. Πετσάλη-Διομηδή: *Μαυρόλυκοι* 266
 3. Επέσανε τά Γιάννενα (ποίημα), 'Α. Βαλαωρίτη: *Έργα* 271
 4. 'Η Σουλιωτοπούλα (πεζό), Γ. Βλαχογιάννη: *- Μεγάλα χρόνια* 273
 5. Τά νησιά τής Έλλάδας (ποίημα, απόσπασμα), Μπάιρον: *Δόν Ζουάν* (μετ. 'Α. Έφταλιώτη) 274
 6. Από τόν 'Υμνο εις τήν Έλευθερία (ποίημα, απόσπασμα), Δ. Σολωμού: *Άπαντα* 277
 7. Ο Κολοκοτρώνης μέλος τής Φιλικής (πεζό, απόσπασμα), Σ. Μελά: *Ό γέρος του Μοριά* 278

8. Πρὸς τοὺς Γαλαξειδιῶτες (πεζό), Ὁ. Ἀνδρούτσου: *Ἀνθολογία τῆς δημοτικῆς πεζογραφίας* (Βαλέτα) 283
9. Στὸ στρατηγὸ Λαφαγιέτ (πεζό, μετάφραση), Ἄ. Κάλβου: *Ὠδαί* 287

XIV Η ΠΑΛΙΑ ΖΩΗ

1. Οἱ τοῖχοι τοῦ σπιτιοῦ μας (ποίημα, ἀπόσπασμα), Γ. Ρίτσου: *Ἡ Κυρά τῶν Ἀμπελιῶν* 291
2. Ἡ ἀποσώστρα (πεζό), Ἄ. Παπαδιαμάντη: *Ἄπαντα, τ. Δ'* (Βαλέτα) 292
3. Ἡ παλιά Ἀθήνα (πεζό), Π. Νιρβάνα: *Περιοδ. Νέα Ἐστία*, 1931 296
4. Πρωινό Κυριακῆς στήν Κέρκυρα (πεζό), Π. Παλαιολόγου: *Ἀγάπη μου Κέρκυρα* 300
5. Τό παραστράτημα τοῦ Προέδρου (πεζό), Ζ. Παπαντωνίου: *Διηγήματα* 304
6. Ὅσο περνᾶν τὰ χρόνια μου (ποίημα), Κ. Παλαμά: *Πολιτεία καί Μοναξιά* 308
7. Ὁ Δόν Κιχώτης καί οἱ ἀνεμόμυλοι (πεζό, ἀπόσπασμα), Μ. Θερβάντες: *Δόν Κιχώτης* (μετ. Κ. Καρθαίου) 310

XV ΑΓΩΝΕΣ ΑΚΡΙΤΩΝ-ΚΛΕΦΤΩΝ

1. Τοῦ μικροῦ βλαχόπουλου (τραγουδι δημοτικό), Ν.Γ. Πολίτου: *Ἐκλογαί* 315
2. Ὁ Θάνατος τοῦ Διγενῆ (τραγουδι δημοτικό), Ν.Γ. Πολίτου: *Ἐκλογαί* 317
3. Ὁ διγενῆς Ἀκρίτας (ποίημα), Κ. Παλαμά: *Ἰαμβοί καί Ἀνάπαιστοι* 319
4. Τά ἄλογα τῆς Ἰλιάδας (πεζό), Ι.Θ. Κακριδῆ: *Ὀμηρικά θέματα* 320
5. Τοῦ Μπουκουβάλα (τραγουδι δημοτικό), *Τό δημοτικό τραγοῦδι: Κλέφτικα* (ἐπιμ. Ἄλ. Πολίτη) 325
6. Τοῦ κλέφτη τό κιβούρι (τραγουδι δημοτικό), Ν.Γ. Πολίτου: *Ἐκλογαί* 326

XVI ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

1. Ὁ ζωγράφος Θεόφιλος (πεζό, ἀπόσπασμα), Ὁδ. Ἐλύτη: *Ὁ ζωγράφος Θεόφιλος* 331
2. Ὁ χριστιανὸς ζωγράφος (πεζό, ἀπόσπασμα), Π. Πρεβελάκη: *Τό χρονικό μιάς Πολιτείας* 336
3. Ὁ ριμαδόρος (πεζό, ἀπόσπασμα), Ν. Καζαντζάκη: *Καπετάν Μιχάλης* 338
4. Τό κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη: *Ὁ Τραγουδιστής τοῦ χωριοῦ καί τῆς σάνης* 344
- Περιεχόμενα 347

Έξώφυλλο και Κοσμήματα: Τάσος Μουσταφέλλος

ΕΚΔΟΣΗ Ε΄ (II) – ΑΝΤΙΤΥΠΑ 210.000 – ΣΥΜΒΑΣΗ 3564/18 - 2 - 1981

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΑΦΟΙ Α. ΡΟΜΠΟΛΑ Ε.Π.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Γ. ΜΠΕΤΣΩΡΗΣ ΚΑΙ ΣΙΑ Ο.Ε.

0020556133

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Βιβλιοδετικής Πολιτικής

